radu tudoran

FRUMOASA ADORMITĂ

RADU TUDORAN

FRUMOASA ADORMITĂ

1981

1

Am vrut să-mi încep cartea la miezul nopții, de Anul Nou, când toată lumea petrece; de câte ori am făcut așa, am avut un sentiment de satisfacție și de biruință. Dar un prieten a stăruit să vin la masa lor tradițională, în familie, fără dans și muzică, unde singura festivitate constă în a se stinge luminile și a se ciocni un pahar de șampanie când la radio se aud cele douăsprezece bătăi ale gongului.

Iar acum, cu capul greu și cu inima înfierbântată de gândurile care nu mi-au dat pace toată noaptea, așteptând să fie scrise, stau cu ochii pe ceas, a trecut amiaza și la ora două trebuie să telefonez la New York, unde este opt dimineața, ca s-o prind pe Fici acasă și să-i urez un an mai bun decât se teme ea că va fi anul acesta.

Fici are o prăvălioară elegantă, „boutique” cum se numește ea în Franța, pe strada Patruzeci și Nouă, din Manhattan, lângă Second Avenue, zonă locuită de lume mai aleasă, fiind în același timp mai apărată în ceea ce privește primejdia de jaf sau agresiune, ca mai toată partea orașului aflată la răsărit de celebra Fifth Avenue care taie insula în lung. demarcând două părți aproape simetrice, dar pline de contraste. Acolo ea vinde rochii de trei și cinci sute de dolari, pe care le aduce personal, în exemplare unice, de la Paris și Milano, pentru cucoane bogate, răsfățate, pretențioase și antipatice. Nu-i o meserie plăcută, cum s-ar crede; Fici o face din vocație. Și-apoi are o școală lungă și rafinată, absolvită la Paris, de unde a fugit în plină prosperitate, părăsind un apartament elegant, de șase camere, numai ca să se scuture de o iubire chinuitoare și nedemnă. Acesta este un act bărbătesc, pe care însă puțini bărbați sânt în stare să-l facă. Iar America, unde a ajuns cu toate economiile ei transformate într-un pumn de pietre prețioase, a rămas și astăzi continentul oamenilor curajoși și al nemulțumiților. O săptămână mai târziu urma să fie jefuită de tot avutul, și astfel și-a început viața la New York, cu ce-o mai fi scuturat de prin buzunare și fără să cunoască pe nimeni. Oricine altcineva s-ar fi întors acasă, călcându-și pe inimă și pe mândrie. Un asemenea om inspiră puțină frică pe lângă admirație, merită o urare la începutul anului; de aceea stau și aștept legătura eu New York-ul, care întârzie. „O oră vi se pare mult? îmi ripostează centralista. La ei acum este revelionul, liniile sânt ocupate!”. Nu, revelionul s-a terminat, e nouă

dimineața, vremea când, dacă nu-i zi de lucru, oamenii își scot câinii la plimbare.

O cunoșteam prea puțin, o văzusem de vreo trei ori în țară, venită în scurte vacanțe. Ne-am împrietenit abia după ce am plecat de la New York să fac ocolul Americii, și când distanța tot mai mare lăsată în urmă a operat în sens invers, dându-mi sentimentul că există cineva apropiat care mă așteaptă.

În timpul cât am mai stat acolo după întoarcere, ora zece dimineața mă găsea aproape zi de zi în ușa de sticlă a prăvălioarei, cu două pahare de ceai într-o pungă de hârtie și cu o brioșă, pe care le luam de la un negustor de alături; pahare de carton, cu capac, ca să nu se verse. Așa, cu acel ceai matinal devenit obișnuință, am ajuns să mă cred puțin din familie. Fici venea să-mi deschidă, luminoasă la față, chiar dacă avea în suflet motive să fie posomorâtă, fie măcar acela că trebuia să țină ușa încuiată ziua-n amiaza mare; așa se obișnuiește dacă n-ai un om de pază. Și până să apară primele cliente, când o ștergeam repede la treburile mele, îmi povestea și mă instruia despre ce știa cel mai bine, cum este femeia americană, ce simte ea sau ce nu simte, ce gândește sau ce nu gândește. Învățătura ei avea un fundament temeinic, cinci sute de fișe feminine, am ascultat-o cu luare aminte, dar i-am aplicat o corecție importantă, știind că puține femei în America își cumpără rochii de trei sute de dolari, și încă mai puține de cinci sute.

Mai am o datorie în această primă zi a anului, să-mi închei lucrul cât mai repede și să merg la Tatiana, care pleacă astă-seară la Moscova; vreau să-i trimit ultima mea carte Irinei, ghidul meu din zilele cât am stat acolo, la începutul unei călătorii care mi-a prilejuit acea carte. Nu cunoaște limba română, dar poate va găsi pe cineva să-i traducă unele pagini unde i-am făcut portretul cu simpatie și, cred eu, cu destulă subtilitate. Am motive să-i port recunoștință, de vreme ce după trei ani și jumătate n-am uitat-o și mă bucur să știu că se va regăsi măcar puțin în paginile mele; mi-e teamă numai că traducătorul ocazional nu va fi destul de atent cu nuanțele.

Dar, deși am avut aceste griji în afara lucrului, ziua de Anul Nou n-am pierdut-o cu totul, fiindcă, după cum se vede, cartea e începută.

Dacă „persoana aceea” m-ar fi întâmpinat la aeroport; cum fusese vorba, toate ar fi mers mai ușor și poate America văzută de mine ar fi fost

alta, nu neapărat mai bună. Era o persoană necunoscută, trimisul unei agenții de stat pentru informație și documentare; nu cerusem, ci mi se oferise. Nu urma să-mi dea nici casă, nici masă, ci doar să mă ia de mână și să-mi arate pe unde și cum să merg mai bine. Aceste persoane mi s-a spus că sânt colaboratori onorifici ai agenției, de obicei oameni instruiți și la vârsta de pensie, bucuroși să facă o treabă utilă, care pe deasupra este și distractivă. A arăta orașul unui străin nu-i mai puțin plăcut decât să scoți un câine la plimbare, cu avantajul că nu trebuie să-l ții în lesă și să aduni cu șervețelul murdăria lăsată de el în urmă.

Un străin căruia i se acordă o atenție oficială înseamnă că nu-i un oarecine, și nu are minte de două parale. Persoana care l-a luat în primire, în orașele mici mai cu seamă, unde totul se vede și totul se află, la fel ca în târgușoarele noastre, are toate motivele să se mândrească, și desigur că ea stârnește invidia vecinilor; căci nimeni nu știe dacă străinul nu-i o mare personalitate, de pildă un deținător al premiului Nobel, sau pe cale să devină. Este adevărat, dar aceasta rămâne reflecția mea personală, nu a târgoveților din America și din alte târgușoare din lume, că premiul Nobel a ajuns astăzi la inflație, la fel ca moneda americană; prestigiul lui totuși se păstrează, cum se păstrează și prestigiul dolarului.

Cineva care a fost de curând în America și s-a bucurat de oficiile acelor persoane mi-a povestit cum stă treaba cu ele, dar n-am înțeles prea bine, am înregistrat cu exagerare avantajele, ceea ce m-a făcut să mă simt ușor și fără griji în timp ce zburam spre New York. Era anunțată ziua sosirii mele pe aeroportul Kennedy, se știa numele companiei aeriene, și chiar numărul zborului. Persoana delegată să întâmpine un oaspete se aține la ieșire, strigând din când în când numele acestuia, căci printr-o telegramă nu se pot stabili semne de recunoaștere; singura grijă a noului venit rămâne să fie atent la pronunție, care poate fi cu totul neașteptată. Desigur, mai bine ar fi cu o placardă, dar poate ar da naștere la confuzii, fiindcă în America placardele sânt folosite toată ziua-bună ziua la mitinguri de protest, cum am văzut chiar eu, în mai multe rânduri. Bunăoară, o dată, la New York, se manifesta împotriva domnului cutare, nu-i cunoșteam funcția, căruia i se cerea, textual, să înceteze cu furturile. Altă dată, tot acolo, împotriva primarului, care găsise cu cale să-și mărească salariul într-un moment când orașul stătea atât de prost cu finanțele, încât ar fi ajuns în starea de încetare a plăților dacă nu primea ajutor federal, de la Washington. Desigur, toate

acestea le-aș fi înțeles mai în profunzime, aș fi văzut poate și altele, dacă lângă mine ar fi fost persoana aceea, să-mi arate și să-mi explice.

Odată ce v-ați recunoscut și v-ați strâns mâna, spionându-vă pe furiș ca să vă depistați firea, persoana aceea îți ajută să-ți cari bagajul, cu o sportivitate tipic americană, te urcă în mașina sa personală și te conduce la un hotel cuviincios, după ce-a aflat cât ești dispus să plătești pentru o cameră. Chiar dacă n-ar face nimic mai mult decât atâta și tot l-aș socoti o binecuvântare, căci am fost nevoit să-mi caut singur camerele de hotel, și numai eu știu cu ce caznă și cu ce teamă, cu ce sentiment de incertitudine!

Dar persoana aceea face mult mai mult, așa crezusem, face totul, te duce pe la muzee, la instituții, unde n-ai ști cum să ajungi și nici n-ai putea să intri singur, îți procură bilete la teatru sau la concerte, pe care nu le găsești altminteri, dovadă că eu, unul, două luni cât am rămas în America n-am văzut nici un spectacol, socotind că-i mai bine să umblu decât să stau la coadă. Mai este posibil să-ți arate și împrejurimile orașului, sau să te ducă și mai departe, după cât i-ai devenit de simpatic, în locuri pitorești sau istorice, de pildă pe acolo unde pionierii s-au luptat cu pieile roșii. Iar mai presus de toate te invită la el acasă, în „home”-ul său, care-i o noțiune sacră, la masa de prânz sau de seară, dându-ți prilejul să cunoști familia americană în intimitate. Ba, uneori, organizează partiuri, în cinstea ta, unde se adună zeci de oameni, dându-ți prilejul ca, după familie, să cunoști și societatea. N-am avut parte de toate acestea, dar cred că nici n-am avut nevoie.

La Hollywood, aflându-mă pe o terasă înaltă, am văzut pe acoperișul buildingului din față reclama unui mare fabricant de parfumuri, decedat astăzi, dar cunoscut în toată lumea, la noi asemeni. Fici, care cunoștea pe văduva lui și știa că este bucuroasă de oaspeți, îmi propusese să-i fac *o* vizită, spunându-mi că în cinstea mea stăpâna casei va da un cocteil pentru trei sute de persoane, toată lumea aleasă, ceea ce era o ocazie unică pentru mine de a cunoaște societatea bogată a Americii. Ar fi fost, într-adevăr, o experiență interesantă, însă nu cât s-ar crede; această societate îmi este cunoscută, nu știu cum, poate printr-un simț de deducție dublat de un simț al sintezei; și de n-aș cunoaște-o, nu-i greu să mi-o închipui, prin caracteristicile ei limitate și stereotipe. Iar dacă se va spune că judec prea simplu și cu prea multă îngâmfare, am să răspund că de fapt mă bizui pe o experiență reală, ca unul care am văzut destule văduve bogate în America, în deplină opulență și în toată exercitarea poftei lor de viață.

N-am fost în restaurante de lux, deși am avut invitații, fiindcă nu-mi place să depășesc standingul meu obișnuit de viață; mi se pare o vanitate. Nimic nu cred să fie mai demoralizant, și mai chinuitor, decât să te întorci la tine însuți după ce te-a amețit o falsă ascensiune. N-am fost nici la operă, nici la teatru, cu atât mai puțin în saloane, dar văduve bogate am văzut pe aeroporturi și la clasa întâi a avioanelor, puse să cutreiere lumea, gata să-și plătească larg desfătările. La Honolulu, când așteptam ora de plecare a avionului, a venit un grup de arătări scofâlcite, ținându-se de mână ca fetițele și țopăind vesele, cu rochii străvezii sau cu pantaloni de catifea și mătase țipătoare, cu flori în păr și cu cununi atârnate de grumaz, flori roz și albastre, lasciva podoabă a femeilor tinere din Hawaii. Le-aș fi cunoscut oare mai bine dacă mă pofteau la un cocteil de trei sute de persoane?

La celebrul Tiffany, un magazin de bijuterii, de argintării și porțelanuri fine, la New York, unde m-am dus fiindcă îl cunoșteam din literatură și urmăream o confirmare, după ce m-am plimbat fără să-mi pierd firea în fața atâtor bogății puse la vedere, și fără să mă fi ispitit vreuna, chiar judecând că aș fi avut cu ce să mi-o cumpăr, am rămas cu ochii la o cucoană, soră cu cele de la Honolulu, decât că nu avea cununa de flori Hawaiiene. Cucoana examina un ceas de aur, bărbătesc, atât de plat și de gingaș că nu înțelegeam cum putea să încapă în el o mașinărie complicată, precisă și pe cpta supra robustă, căci lucrurile de la Tiffany sânt fără moarte. Ceasul costa o mie cinci sute de dolari, cifră pe care o socotesc dezmățată; cucoana nu s-a mulțumit cu atâta și atunci i s-a oferit altui, de o mie nouă sute. Ceasul meu e o marcă bunișoară, putea să coste cincizeci de dolari maximum! În clipa când cumpărătoarea; cerea alt ceas, și mai scump, dacă putea să existe, am simțit doi ochi țintindu-mă și am plecat repede; poate era detectivul prăvăliei, sau poate chiar al cucoanei, și n-aș fi vrut să creadă că urmăream să smulg geanta acesteia.

În încheiere, persoana aceea, ca să mă întorc unde am lăsat-o, te conduce la aeroport, îți ajută iar să cari bagajul, te urcă în avion și îți urează călătorie plăcută. N-ai să-l mai vezi niciodată, dar rămâne în agendă, o grijă sâcâitoare, să-i trimiți felicitări de Anul Nou sau de ziua numelui; și să răspunzi la scrisori, pe care negreșit ți le va trimite, pentru el corespondența este o distracție, și nu o caznă, cum mi se pare mie. S-ar putea să judec, cu patimă, ca vulpea care socotea că strugurii sânt acri. Căci altminteri de ce să nu recunosc ce neliniște îmi dădea următoarea escală, și ce împăcat aș fi fost să știu, că la aeroport sau în gară mă va aștepta altă persoană!

Sigur că era în mine puțină îndoială și chiar teamă pe când avionul se pregătea să aterizeze la New York „într-o după-amiază de septembrie. Să fi fost ceasul trei, nu mai țin minte bine, eram încurcat de trecerea la ora locală, și cerul, care fusese senin deasupra Atlanticului, începea să se înnoreze din toate părțile agravându-mi neliniștea; dacă începea să plouă, însemna să debarc în America sub auspiciile cele mai nefericite. După aterizare, n-am mai știut ce se întâmpla, afară din avion am intrat direct în clădirea aeroportului, prin tunelul de trecere, fără ferestre, care, dacă n-ar avea mochetă pe jos, ar semăna cu o galerie de mină. O oră de așteptare e lungă când nu știi ce urmează după aceea. Cam atât am stat la viza pașaportului, deși se lucra la vreo cinci ghișee; dar odată cu mine coborâseră aproape cinci sute de oameni, exact patru sute nouăzeci. În zborul lung peste Atlantic am avut timp să număr scaunele și toate erau ocupate; mulțime, ca pe un vapor de croazieră.

În timp ce așteptam, îmi tot lungeam gâtul să văd dacă dincolo de ghișee nu apăruse persoana aceea, și trăgeam cu urechea să-mi aud numele. Neprezentându-se nimeni, am mai sperat că poate mă aștepta cineva în locul unde se aduceau bagajele.

Aveam două geamantane, destul de mari, cu lucruri pentru șaizeci de zile și nu mă împăcam deloc cu ele, deprins cum eram să călătoresc cu mașina, în care puteam să pun tot ce-mi trecea prin minte, fără grija că voi fi nevoit să le car în spinare. Hamali nu prea mai sânt, oamenii s-au deprins să se descurce singuri, în afară de marii businessmeni și de văduvele bogate. În schimb, au apărut peste tot, prin gări și aeroporturi, cărucioare puse la dispoziția călătorilor. M-am folosit de ele în Elveția, unde m-am oprit trei zile; sigur că te ajută, dar tot mai bine este să umbli cu mâinile goale. Pe aeroportul din Zürich, prima escală, unul din geamantane se pierduse. Am făcut reclamație, fata care întocmea actele mi-a luat un interogatoriu penibil, ca răufăcătorilor, apoi mi-a cerut să numesc cinci obiecte din cuprinsul geamantanului și în sfârșit să indic o adresă unde poate să-mi dea de urmă. Cu obiectele m-am bâlbâit rău, îmi făcuse altcineva bagajul, abia am enumerat patru, cu ezitări suspecte: o curea de pantaloni, un ceas deșteptător, o carte… „Titlul cărții?” m-a întrebat fata. „La ce folos? i-am răspuns. Este în românește!” Al patrulea obiect nu-l mai țin minte, iar de al cincilea fata m-a scutit, dacă a văzut că mă bâlbâiam atâta.

Geamantanul celălalt l-am lăsat la depozitul de bagaje, am plecat doar cu o geantă de mână unde aveam obiectele de trebuință pentru trei zile. În timp ce mergeam cu trenul spre Lausanne, în loc să fiu necăjit de pierdere, am simțit o ușurare nebănuită; nimeni nu mă va crede, dar așa era, îmi venea să zburd la gândul că povara se redusese la jumătate. Am încercat din nou, acum în liniște, să-mi amintesc cuprinsul geamantanului, ca să-mi dau seama ce obiecte mi-ar fi fost cu totul indispensabile. Un pulover de lână; puteam să mă lipsesc de el, mai eră până la iarnă. O pereche de pantaloni; nu mai aveam alții în afară de cei de pe mine, dar tot mă gândeam să-mi cumpăr unii în America, *blugi*, cum poartă lumea și nu cer nici o îngrijire. Îmi părea rău de ceas, mă însoțea în a patra călătorie, și continua să meargă bine, deși era o marcă mediocră încolo, ducă-se naibii toate câte or fi fost, însemna că nici n-aveam nevoie de ele dacă nu le țineam minte!

Am pierdut atâtea până astăzi! Alți oameni au pierdut totul, în cutremure, în bombardamente; mulți, printre ei eu însumi, am pierdut prieteni, iar unii și-au pierdut chiar viața. Mă simțeam atât de ușor și de liber, încât peisajul Elveției, care nu-mi plăcuse niciodată, a izbutit să mă farmece și să mă îmbete. Ce-am avut cu țara asta de-am socotit-o anostă, când fie și numai florile ar fi trebuit să mă cucerească?! Erau atâtea flori, cele mai multe mușcate roșii, strălucitoare, ochioase, cărnoase, lacome, despletite nebunește, încât priveliștea părea să nu mai aibă alt înțeles și să nu mai trăiască prin altceva decât prin ele. Gările, căsuțele, fermele cu feluritele lor acareturi se lăsau copleșite de mușcate roșii, nu se mai vedea altă viață, parcă lor le aparținea lumea. Vagonul, cu ferestre imense, clare, se legăna lin și fără nici un zgomot asupra acestei priveliști, de parcă n-avea nici o atingere cu șinele; aerul condiționat crea o atmosferă reconfortantă, făcea viața frumoasă, fără griji și fără păcate, și parcă aducea înăuntru mireasma florilor. M-am gândit ce greu îmi va fi în America, mi-era puțină frică și mă întrebam ce zor aveam să merg acolo, când mi-ar fi fost atât de bine să rămân aici, în repaus, făm proiecte, fără năzuințe uitându-mi ambițiile atât de întârziate.

Prietenul meu Mac mă aștepta în gară, l-am văzut de departe venindu-mi în întâmpinare, încă juvenil, numai cu părul mai alb și mai firav decât îl știusem; și erau abia trei ani de la ultima noastră întâlnire. Ne-am veselit amândoi, dar simțeam o umbră în suflet, știind că și el descoperea pe fața mea semnele anilor. Era în ochii lui o mirare puțin consternată; și ne ascundeam unul de altul!

N-am avut noroc, cum am ajuns acasă și am deschis; ușa, Baby m-a vestit, bucurându-se, că tocmai telefonase cineva de la Zürich, desigur fata; găsiseră geamantanul pierdut și până seara urma să-mi sosească.

Nu mai e timp să folosesc cuvinte ca să mă aflu în treabă, cântăresc mult adjectivele înainte de a le scrie, sânt prea puține pentru cât e viața de cuprinzătoare și se tocesc prea repede. Dar despre Baby pot spune din toată inima că este o ființă minunată. Înțeleaptă, curajoasă, înțelegătoare și tolerantă, și bună ca pâinea caldă, pâine de grâu curat, făcută în casă. Și dacă adaug că ea este mama lui Mac, se înțelege câți ani poartă în spate. Puțin gârbovită, cu ochii slăbiți, nevoită să privească lumea de la un metru, îngrijindu-se singură de o casă întreagă, primind oaspeți, ospătându-i și răsfățându-i, nedezarmând în fața greutăților și necazurilor, și neprivind cu indiferență necazurile altora, nejeluindu-se, ci gata oricând să zâmbească. Baby este omul la care când mă gândesc lumea devine mult mai frumoasă…

Iar acum eram cu amândouă geamantanele pe aeroportul Kennedy, singur, întârziat, n-avusesem nici un îndemn să mă bag în față la viza pașapoartelor, gândul meu fiind că poate până la urmă va apărea persoana aceea. Plecaseră toți cei patru sute optzeci și nouă de călători debarcați odată cu mine, trecuseră pe alături și membrii echipajului, cu valijoarele lor în mână; toți chipeși, unul cu barbă falnică, trecuseră apoi și stewardesele, printre ele cea care îmi purtase de grijă în timpul zborului aducându-mi mâncare și băutură, un serviciu greu de șapte ore neîntrerupte. Era o fată drăguță, oacheșă, poate creolă; am salutat-o, cu mintea în altă parte. Persoana aceea nu mă așteptă nici la bagaje. Am pus geamantanele pe un cărucior, le-am împins înspre vamă, cam împiedicat și cu gândurile risipite. Vameșul m-a crezut pe cuvânt că nu merita să-mi cotrobăie prin geamantane; să le fi răsturnat cuprinsul pe masă, mi-ar fi fost totuna. M-a întrebat doar dacă am băutură; am spus da, o sticlă de whisky. S-a mirat: numai una?

Am trecut mai departe, lăsând acolo ultima speranță, era ultimul loc unde cineva ar fi putut să mă aștepte. După zece pași, în fața unor uși deschise spre holuri mari și aglomerate, un șir de stâlpi nichelați împiedica trecerea căruciorului; am înțeles, ca să nu-l iau cu mine acasă! De aici înainte trebuia să-mi car singur geamantanele, și nu erau ușoare, și nici nu știam ce se va întâmpla cu ele și cu mine în următoarele ore, iar prima mi se părea de grea cumpănă.

Interesându-mă unde aș putea lăsa bagajele, o fată de la un ghișeu mi-a arătat un șir de dulăpioare, lipite de un perete; nu erau numai acolo, dai de ele oriunde întorci ochii. Se numesc locker, scriu cum se pronunță, aproximativ, nu există semne grafice pentru toate sunetele, mai ales pentru cele din limba americană. Învățându-mă cuvântul, fata mi-a spus, ca să țin minte: Gândiți-vă la „Le coeur"! Seamănă, dar numai cu pronunția locală a limbii franceze. Zâmbetul ei, comunicativ, puțin năzdrăvan, puțin șăgalnic, m-a făcut să cred că avea o inimă bună. Cât despre le coeur, locker va să zică, știam de ele, pui cincizeci de cenți și iei cheia, numai că unul din geamantane, cel mai mare, n-ar fi încăput în dulăpior nici pe jumătate. Văzând așa, fata m-a îndrumat undeva, trei etaje mai sus, și acolo am găsit, dar cu greu, un depozit de bagaje unde mi-au primit geamantanele, cu formalități complicate. Trecuse jumătate de oră; scăpat de poveri, simțeam că făcusem un pas înainte, nu era cel mai important, dar îmi aducea o eliberare concretă și imediată.

Tot fata inimoasă mă învățase să ies pe o anumită ușă, să cobor niște scări și acolo să aștept un anumit autobuz care avea să mă ducă la New York, până în inima Manhattanului. Așa am făcut, eram la un subsol, o hală de beton cenușiu și rece, autobuzul a venit destul de repede, însă avusesem timp să mă gândesc că nu va veni niciodată. Abia când am urcat rampa la lumina zilei, așa se spune, am văzut că între timp afară se întunecase, un nor negru acoperea cerul, amenințând a ploaie și dezolare. Mai rău nu putea să fie, așa gândesc și astăzi, deși mai târziu am trecut prin întâmplări mult mai grele. Dar atunci mă socoteam lăsat în părăsire, care-i altceva decât să fii singur, nu-i doar o situație dată, ci o nedreptate și o pedeapsă; nu făcusem nici o greșeală, nu călcasem nici un consemn, nimeni nu mă prevenise despre această soartă, de aceea nici nu căutasem o soluție, un mod de a mă descurca singur.

Știam ce distanțe lăsasem în urmă, numai că spațiul străbătut până aici rămânea teoretic, sosirea mea în America era deocamdată abstractă, n-aveam simțământul că ajunsesem, și nici certitudinea că rămăsesem eu însumi. M-am înghesuit în colțul banchetei, cu geanta în brațe, întrebându-mă unde voi dormi peste noapte, și cum voi ajunge acolo. Cu Fici nu eram atunci atât de prieten ca să-i telefonez la orice oră, și-apoi mi-era teamă să nu se sperie, să nu creadă, fie și-o singură clipă, că venisem să-i cad pe cap și să-i stric liniștea. Aveam mai multe numere de telefon și adrese ale unor vechi cunoștințe și chiar a unui om care într-o vreme îmi fusese cel mai bun

prieten; numai că viața ne despărțise, trecuseră ani de când nu mai știam unul de altul decât din auzite. Nu-l anunțasem, venirea mea putea să-l surprindă și să-l incomodeze. Trebuia să mă descurc singur.

În alt punct al aeroportului s-a urcat o fată și s-a așezat lângă mine. Era studentă, venea din Anglia unde își făcuse vacanța, la o familie, pe bază de reciprocitate, cum se obișnuiește astăzi între tineri, obicei care dacă s-ar extinde și l-ar adopta toată lumea ar aduce multă fericire oamenilor. Vorbea și ea franceza, ca fata de la aeroport, dar cu ele două s-a cam închis seria, zadarnic îmi făcusem iluzii, a trebuit să caut mult și bine pe o a treia, și am găsit-o tocmai în Vest, la Salt Lake City, o tânără misionară mormonă, Donna Young, studentă la Arte Frumoase, care la optsprezece ani fusese trimisă să-și propovăduiască religia în Franța și Belgia. Cu ea am stat mult de vorbă, mi-a arătat instituțiile mormone, mi-a dăruit o biblie și pe ea mi-a scris că va fi gata să-mi trimită oricând explicații dacă voi avea nedumeriri la lectură. Iată ce înseamnă o misionară adevărată, iar nu făcută.

Tot în orașul mormonilor, o chelneriță de la barul unde am mâncat seara, tânără vieneză venită să se îmbogățească, vorbea și ea franțuzește, dar fiind europeană n-avea de ce să mă mire.

Pe fata din autobuz nu-mi ardea s-o întreb de nume, mergea până la stația terminală, ca și mine, acolo era un birou de informații turistice, am rugat-o să mă ajute în căutarea unui hotel curat și convenabil. S-a învoit fără să șovăie, dar pesemne nu cunoștea bine New York-ul, căci nu s-a opus câtuși de puțin când o scorpie de la biroul de informații m-a trimis, fără nici o mustrare de cuget, la un hotel îndoielnic, în Vest, aproape de Broadway, pe strada Patruzeci și Șase, cum se pare că nu-i alta mai rău famată în tot Manhattanul.

Dar mai întâi am făcut drumul lung cu autobuzul până la New York, într-o atmosferă neclară, datorită norilor și înserării, când nu-i nici ziuă, nici noapte, „entre chien et loup”, cum spun francezii, cu o vorbă care pe mine mă înfioară. Deodată, peste East River, aflat în stânga noastră, au apărut umbre înalte, vagi deocamdată, ca pe un clișeu pe cale să se developeze, și când imaginea a fost gata, deși încă tulbure, am recunoscut zgârie-norii din sudul Manhattanului, cei mai caracteristici, pe care cred că i-ar recunoaște oricine fără să-i fi văzut vreodată, numai din auzite. Masa lor gigantică m-a dezamăgit și mi-a făcut frică în loc să mă bucure, fiindcă părea fantomatică, Sinistră, fără nici o lumină ca s-o învie și s-o prefacă în certitudine. Părea că se întâmplase acolo un cataclism, o moarte în masă, sau o depopulate,

exodul dement a patru milioane de oameni. Nu înțelegeam de ce mii de automobile se târau spre o asemenea cetate părăsită, în loc să întoarcă și s-o ia la fugă.

Imaginea aceea îndepărtată și incertă a fost acoperită repede de o realitate concretă, venită în prim plan, blocuri de locuințe, reci, urâte, de cărămidă brună, înnegrită, mărginite de trotuare gunoioase, o priveliște descurajantă, fără nimic s-o înfrumusețeze, un parc, un arbore, un rond de flori, sau măcar o mușcată la ferestre.

Nenorocos am fost și nenorocoasă lumea aceea, unde ajungeam într-o seară înnorată, cu luminile încă neaprinse, că veneam aici din Elveția, unde florile smălțau tot peisajul, făcându-l să freamăte de bucurie și frumusețe. Cred că treceam printre două periferii reunite, între Queens și Brooklyn, două din cele cinci *borough-uri* care alcătuiesc New York-ul, următoarele fiind Bronx, Manhattan și State Island. Dar atunci nu puteam să mă orientez, ci mă uitam împietrit pe fereastra autobuzului. Pe urmă am intrat într-un tunel atât de aglomerat, că nu rămânea nici un metru de siguranță între o mașină și alta și am înțeles că treceam pe sub East River; iar când am ieșit dincolo, am știut că eram în Manhattan.

Începeau să se aprindă luminile, pentru mine însă totul a rămas în întuneric multă vreme și am mers orbește. Orb și năuc am intrat la biroul de informații; nu l-am regăsit niciodată mai târziu, în plimbările mele prin New York, când adesea m-am dus în gara Grand Terminal, pe unde este și capul de linie al autobuzului; parcă fusese ceva trucat, un renghi jucat de soartă, ca să aibă cine mă trimite în strada cea mai rău famată.

Printr-un contrast atât de des întâlnit la New York, în apropiere era buildingul Pan Am, cel mai frumos cred eu, dintre toate, pe care totdeauna îl priveam cu plăcere, din orice direcție. Cu adresa hotelului pe o hârtiuță, am mers să caut un taximetru și-a trecut timp până să prind unul, căci era o oră de mare aglomerație. Tot timpul m-am întrebat pe urmă și astăzi mă întreb iarăși, ce-o fi făcut-o pe hoașca de la informații să mă trimită la acel hotel mizerabil. Stăteam cu geanta pe genunchi și mă uitam pe fereastra taximetrului fără să văd nimic afară, până ce am băgat de seamă că pietonii se mișcau mai repede decât mașinile. De câte ori am reluat drumul acela, mergând pe jos cum îmi place, n-am făcut decât între cinci și șapte minute, în vreme ce taximetrului i-a trebuit aproape o jumătate de oră.

Era o clădire veche de cărămidă brună, murdară, un hotel trist, cu vreo șaisprezece etaje. Văzând că pe fișă scrisesem România, portoricanul de la

recepție, meridional brun și volubil, s-a bucurat foarte tare. „Dracula!” a exclamat el, veselindu-se, făcându-mi o adevărată demonstrație de simpatie. În starea mea de confuzie n-am înțeles ce voia să spună; curând, mergând până la colțul străzii, am dat în plin Broadway și acolo, la un cinematograf de mâna a doua, am văzut un afiș mare, cât etajele de deasupra, vreo patru, reprezentând o ființă de groază, jumătate om, jumătate vampir, sub care scria Dracula, cu litere mari, negre, încadrate cu roșu.

Nu mi-am făcut iluzia că măcar pe această cale portoricanul meu și restul populației aflau câte ceva despre România. Oare Donna Young, care fusese doi ani misionară în Europa, nu m-a întrebat candidă dacă țara mea nu-i cumva o provincie din sudul Franței?

Oricum, m-am folosit de simpatia portoricanului și l-am rugat să-mi dea o cameră cât mai sus, zicând că așa să mă îndepărtez vertical de mizeria străzii. N-aș putea spune că și camera era mizerabilă, dar nu mi-a părut nici îmbietoare. O cameră unde un om ar fi putut să se miște în voie, dacă, aproape întreaga ei suprafață n-ar fi fost ocupată de un pat pentru patru persoane, cât o masă de ping-pong, ca să nu spun, îndemnat să exagerez de parapon, cât un teren de tenis. Pereții erau acoperiți, în scop de modernizare, cu panouri de material plastic. În afară de pat mai exista acolo un lavoar plin de zorzoane, intenție de lux, americană, apoi o noptieră și un scaun, și nu mai încăpea altceva decât televizorul, care nu lipsește nici în hotelul cel mai ieftin, decât că se poate să fie doar alb-negru. Nu mă supăra prea mult că baia, altminteri nouă și curată, era pe coridor, cum rar se vede în America. Am vrut să deschid geamul, deși dădea într-o curte interioară, scârboasă, căci și să fi fost altfel, totdeauna curțile interioare îmi fac greață. Dar acum aveam motive reale să nu-mi placă, peretele din față, tot de cărămidă înnegrită, era numai la trei metri și pe o fereastră se vedea, în toată intimitatea, o cameră unde locuia un om care se credea singur, în vreme ce eu îl vedeam bine și puteam să-i urmăresc toate mișcările. Socotind că există reciprocitate, am tras repede perdeaua, după ce constatasem că fereastra era blocată, cu șuruburi, și nu se putea deschide oricât aș fi smucit-o. Așa se cam obișnuiește unde este aer condiționat; exista și aici aparatul, fixat la baza ferestrei, însă toate părându-mi-se mizerabile, am fost sigur că nu funcționează. Judecam cu rea-voință, mai târziu, când i-am dat drumul, a pornit după o scurtă ezitare, și băga cu adevărat aer în cameră, chiar mai mult decât aveam nevoie, se stârneau vârtejuri și fluturau cearșafurile, deși îl pusesem la gradație minimă.

Am coborât să mănânc, dar nu m-am decis repede să intru într-un bar sau într-o cafeterie, localuri modeste, potrivite cu un călător ca mine; nu mă ispitea niciunul, și-apoi, văzându-mă în stradă și înțelegând că mă aflam la New York, deși încă nu-mi venea a crede, nu mă lăsa inima să nu pornesc la recunoașterea lui imediată. Așa că am mers până la colț, unde era aglomerație și gălăgie, apoi am luat-o la stânga, spre downtown; Manhattan este singurul loc în America unde downtown înseamnă ceea ce se înțelege prin traducerea lui exactă, orașul de jos, numire potrivită chiar și la propriu, fiindcă altitudinea la extremitatea sudică a insulei nu-i mai mare de un metru și jumătate. Pretutindeni aiurea, cuvântul capătă un înțeles americanizat, și înseamnă Centrul Orașului. Am trecut odată cu mulțimea gălăgioasă și agitată de pe Broadway prin fața cinematografului cu Dracula, am căzut pieziș pe Seventh Avenue, Bulevardul al Șaptelea, și curând, lăsând în urmă o piață mai agitată decât restul, faimosul Times Square, cum am aflat altă dată, am dat în strada Patruzeci și Doi, o arteră largă, luminoasă și plină de forfotă. Eram în Vest, cine cunoaște cât de cât New York-ul își dă seama îndată, vestul începe de la Fifth Avenue, Bulevardul al Cincilea, cel mai frumos, mai bogat și mai luxos dintre toate, deși eu i-aș împărți faima cu altele, dând întâietatea unor porțiuni din Park Avenue, și din Avenue of the Americas. Am luat-o la dreapta, tot spre Vest, fără nici o socotință, de parcă nu-mi era de ajuns vestul unde ajunsesem. Să fi fost ceasul spre opt seara, îmi trecuse de mult ora de masă și mergeam înainte, fără să cred că așa izbuteam să cunosc orașul; fiindcă ochii îmi fugeau în prea multe locuri, și nu vedeam mai nimica. Dar îmi dădeam seama că pătrund în intimitatea străzii și mă identific cu mulțimea, ceea ce poate să ducă la un sentiment de izbândă. Pe o parte și pe alta a străzii se vedeau dughene gălăgioase, luminate nu prea puternic, prăvălii, restaurante și birturi, câte un cinematograf ici-colo, iar pe trotuare se înșirau tarabe cu fructe, cu alune, atâtea feluri câte n-am văzut niciodată, apoi sobițe cu castane coapte, cărucioare cu crenvurști calzi și cu hamburgeri, și grătare unde se frigeau pe jăratec, umplând aerul de arome, frigărui mustoase, mult răspândite în cartierele populare și numite șișkebab, deși n-au nici o înrudire cu vestita friptură de berbec orientală. Era ca la iarmaroace, nu lipseau nici muzica, nici chiotele și, desigur, nici chercheleala. Ce e ciudat, nu vedeam oamenii, ci numai mulțimea, nu distingeam chipuri, indivizi, ci masa străzii, contopită dinamic. Cred că trecusem de Eighth Avenue, Bulevardul al Optulea, apoi de al Nouălea, mă apropiam de al Zecelea și

dacă mai mergeam așa, ajungeam la marginea de vest a orașului, unde se deschide Hudson River. Pe nebăgate de seamă, lumina străzii scăzuse și mulțimea rărită treptat dispăruse aproape cu totul; se mai vedea câte o umbră răzleață, pe lângă ziduri întunecoase.

Când am povestit, prietenii mei nu s-au sfiit să mă numească iresponsabil. Nici nu vreau să-mi aduc aminte cum m-am întors și am străbătut mulțimea, descoperind abia acum că o alcătuiau mai cu seamă portoricanii și negrii, și dacă printre ei or fi fost mulți oameni blânzi și cumsecade, tot atât de adevărat este, dovedit și scris în cronica orașului, că nu puteau să lipsească nici cei gata să scoată cuțitul sau revolverul, nemaipunând la socoteală pe cei care îți cer banii, imperativ, și trebuie să-i dai, fără drept de replică.

Am ajuns pe strada mea, mergând mult mai repede ca la venire. Am mâncat într-un bar unde aștepți în fața grătarului să-ți facă friptura. Nu era urât înăuntru, lumea stătea liniștită la mese, încât m-am simțit bine. Numai că ieșind în stradă m-am pomenit într-o ploaie dezlănțuită, după ce se tot pregătise, din clipa când aterizasem pe aeroportul Kennedy. Nu, mă mai uitasem pe cer, nici nu mă lăsau zgârie-norii, nu prevăzusem, n-aveam umbrelă, iar pantofii, buni la toate, nu erau buni și la ploaie, fiind făcuți dintr-o piele ușoară și permeabilă. Am văzut clădirea Pan Am știută pe dinafară, o studiasem cu pasiune și încântare înaintea plecării. Era atât de frumoasă, cum sfâșia și învingea noaptea, cu toate ferestrele ei luminate, încât am stat și am privit-o câteva clipe, ca pe o lansare în cosmos, uitând că ploua și că sosirea mea la New York nu fusese deloc fericită.

Eram ud din cap până în picioare când am ajuns în cameră și cu toate că a doua zi vremea a fost caldă, strălucind de lumină, mie atunci, seara mi s-a părut că ploaia n-o să stea multă vreme. Răul nu se limita la câte am spus mai înainte, trebuia să cobor încă o treaptă, cea mai penibilă; deschizând ușa dulăpiorului de la lavoar, să-mi pun lucrurile de toaletă, am găsit înăuntru o familie de gândaci roșii, de bucătărie, dând să se ascundă repede, speriați de lumină. M-am uitat dezgustat în jur, m-am gândit ce trebuie să fie între pereții vechi, de cărămidă cariată și frumosul placaj de material plastic. Cum o îi posibilă atâta neprevedere, în țara unde totul se chibzuiește, se calculează și se pune în statistică, până și insuccesele?

Când m-am plâns prietenilor, unii din ei, pesimiștii, mi-au spus că așa este la New York, fără șobolani și gândaci nu se poate, trebuie să mă împac

și să-i las în pace. Dar cum, am protestat cu oroare, nu există insecticide destul de puternice? Nu; au devenit imuni la toate.

M-a cuprins descurajarea, dar fără dreptate; gândaci n-am mai găsit decât într-un hotel vechi, la Chicago. Iar la New York, singurii au fost cei de pe strada Patruzeci și Șase, la câteva sute de metri de tot ce poate să fie mai strălucit în centrul orașului. La hotelul Lancaster, de pe Madison Avenue colț cu strada Treizeci și Opt, într-o zonă apreciată ca liniștită și sigură, unde m-am mutat repede, îndrumat de oameni cu pricepere și cu relații, n-am avut a mă plânge nici de gândaci, nici de lume suspectă, și am stat confortabil, într-o cămăruță curată, cu vederea la stradă. Și spre a nu se crede că plăteam scump această ascensiune, am să spun că prețul era ceva mai mic decât dincolo, unde mă trimisese femeia scelerată de la biroul de informații.

De dezbrăcat m-am dezbrăcat, nu puteam să rămân cu hainele pe mine, nu eram pe front, nici în vreo gară, mi-am pus pijamaua curată, dar am lăsat lumina aprinsă și gândacii n-au îndrăznit să vină. Totuși, gândul că sub placaje stăteau la pândă, m-a crispat atât de tare că abia am ațipit, la răstimpuri, cu pumnii strânși și poate cu ochii deschiși, ca iepurii, visând și, parcă văzându-le aievea, mușcatele roșii din Elveția, de sub fereastra odăii unde dormisem noaptea trecută.

2

Viața mea în America, începută atât de neprielnic, n-a fost scutită nici de alte încercări neplăcute, unele chiar grele, de care n-a avut cine să mă apere. Eram singur și am mers numai cu puterile mele, mereu atent la primejdii, cu teama că oricând putea să mi se întâmple o nenorocire, accident, boală, jaf și agresiune. Tot timpul cu ochii în toate părțile, temându-mă de oricine, așa mi se spusese, să fiu la pândă. Cu tot avutul meu pus într-un săculeț de pânză, pe piele, cu o bretea peste umăr, ascuns sub cămașă și ținut în continuu sub cot, ca să simt că-i acolo. Ferecat la hotel de la căderea întunericului, fără a fi la adăpost de orice temere; de multe ori când primeam cheia de la recepție, mi se spunea să folosesc toate zăvoarele, plus lanțul de siguranță.

La Chicago a sunat telefonul, după ce mă culcasem. Am răspuns; nu mi-a vorbit nimeni. Curând cineva a ciocănit tare în ușă. M-am gândit să fac

pe mortul, dar mi-am dat seama că telefonul fusese o dovadă contrară. Atunci am sărit din pat, m-am dus la ușă și am tăbărât asupra omului de afară, cu teribile înjurături românești, trezite în memorie în clipa cea mai necesară. Oricine o fi fost el, am presupus că omul plecase, deși nu i-am auzit pașii; n-a mai ciocănit nimeni a doua oară. Târziu mi-am luat inima în dinți să ridic receptorul și să întreb la recepție despre ce-ar putea fi vorba. „Nothing!… Nada!” mi-a răspuns în engleză și-n spaniolă omul de acolo, probabil și el portorican, căci sânt puzderie.

Nu m-am împăcat ușor cu America. Mult timp am urât-o și-am blestemat-o, până pe la jumătatea drumului, când, cele mai grele momente erau rămase în urmă, când îmi revizuisem poziția mea față de lumea americană și mă adaptasem oarecum la viața ei, mult mai bogată și mult mai dură decât a noastră. A trebuit să se adauge doar o întâmplare, la Disneyland, în California, ca să văd, într-o clipă de revelație, ce frumoasă era această țară, de unde la început mă umpluse de goază.

Nu sânt un om nenorocos, nu sânt nici nesocotit decât în speranțele mele, n-am pornit la drum fără să știu ce mă așteaptă, dar cărei ursite îi datorez neșansa de a fi ajuns la Boston odată cu Papa? Am plecat din New York într-o duminică dimineața, după două săptămâni și mai bine de huzureală. Mă împăcasem cu orașul, ba aveam chiar impresia că începeam a-l cunoaște. Umblam mult, cu plăcere, fără grija zilei de mâine și nici cu a serii de astăzi, căci aveam asigurată odăița mea în Manhattan, pe care o numeam așa parafrazând un titlu, de carte, ca să nu-mi uit meseria și să nu uit mai ales ce poziție am eu față de alții, mai cunoscuți decât mine. Uneori mă bătea gândul să-mi prelungesc șederea aici până la urmă și să renunț la celelalte drumuri, mai ales că după unele păreri, America nu poate fi văzută nicăieri atât de bine ca la New York. Făcusem, ce-i drept, două incursiuni în vecinătate, una la Washington, unde am stat trei zile, și alta de o singură zi la Philadelphia, o simplă plimbare, mai mult pentru a spune că „am fost și acolo”, act sumar, dar cu suficiente semnificații, căci acum, când îmi aduc aminte, imaginea orașului îmi vine în față cu claritate. Nu-mi fusese greu să mă despart de New York, știind că mă voi întoarce repede, să-mi regăsesc odăița din Manhattan, baza mea de plecare.

Așa trecea timpul, între cunoscuți și prieteni, sufletul trăgându-mi foarte tare la lene. Treptat însă mustrarea de cuget îmi trezea neliniștea și

nemulțumirea, până ce într-o zi n-am putut să le mai îndur, am scuturat teama de necunoscut și delăsarea din mine și am plecat în jurul Americii. Am avut nenorocul ca tocmai în dimineața plecării să înceapă o ploaie, și ea m-a urmărit toată ziua și zilele următoare, cu mici intermitențe, insuficiente spre a-mi reface moralul. Aud că în urma mea, la, New York. a fost și o fulguială. Era toamnă, început de octombrie, dar nu mă aflam întâmplător în acest anotimp, ci după o socoteală care s-a dovedit bună. Numai că n-aveam nici un sprijin de la New York înainte, persoana aceea, lipsă la aeroport, nu mă căutase nici mai pe urmă, deși comunicasem încă de la București un număr de telefon și o adresă, la Fici. Aș fi putut să caut eu agenția, și toate s-ar fi reparat repede, nu putea fi vorba decât de o neînțelegere. Însă după ce trecusem prin încercarea primei seri la New York, se născuseră în mine mândria și răzvrătirea. Și m-am hotărât cu o satisfacție orgolioasă să nu mai apelez la nici o persoană oficială.

Odată am scris o pledoarie despre dreptul văcarului de a se supăra pe sat, în contrazicere cu vorba cunoscută. Nu știu dacă o fi apărut în publicația care mi-o ceruse, avusesem de la început bănuiala că teoria mea putea să fie socotită nelogică și impertinentă. Dar eu și astăzi cred în dreptul văcarului să se supere, dacă satul îl nemulțumește. Ce-ar vrea adică să însemne zicala, pe care o socotesc nedreaptă și anacronică? Să iei unui om, fie el ultimul în ierarhia sătească, libertatea de protest și de revendicare? A, vor spune unii, e vorba de altceva, de privilegiul satului, nu de drepturile văcarului. Satul n-are ce pierde dacă se supără văcarul; acestuia nu-i rămâne decât să tacă și să-și înghită necazul. Dar nu-i adevărat, judecata este obtuză, riscul satului, într-un asemenea conflict, e mult mai mare decât al văcarului. Pentru că el, dacă se supără și își pierde postul, cum se spune la oraș, n-are decât să-și ia traista în băț, singur cum este, ca toți văcarii, căci ce fată se mărită cu cel mai oropsit din oamenii satului? – și să plece în căutarea unei lumi mai cumsecade. Pe când satul, până să găsească alt văcar, poate să-și vadă vacile prăpădindu-se, sau măcar slăbind, de foame și sete, împuținându-și laptele. Când spun așa, declarându-mă cu totul de partea văcarului și acordându-i toată simpatia, nu înseamnă că uit prin câte necazuri va trece bietul de el, până să izbândească.

Satisfacția de a mă fi descurcat cu puterile mele am cunoscut-o târziu, abia după ce am terminat drumul. Simțeam o mulțumire adâncă, dusă până la mândrie și chiar până la îngâmfare, că trecusem prin încercări neprevăzute și nebănuit de grele, fără să mă întorc din drum, nesărind peste

nici unul din locurile unde hotărâsem să pun piciorul, în afară de unul singur, pădurea de arbori sequoia, pierdută, fiindcă n-am avut o hartă bună și n-am găsit pe nimeni să-mi dea informații. S-ar fi schimbat treaba dacă la San Francisco m-ar fi așteptat acel cineva, rămas necunoscut pentru totdeauna; el, cu ocupația lui, ar fi trebuit să știe, pădurea este în apropiere, și poate chiar m-ar fi dus cu mașina până acolo. Scăzând această pierdere plus înlesnirile pe care mi le-ar fi oferit asemenea persoane, rămân cu câștigul că n-am depins de cineva, am mers unde mi-a fost voia, am văzut cu ochii mei America și-am auzit-o cu urechile mele, și ceea ce încerc să dezvălui astăzi este viziunea mea, incompletă, știu bine, dar neinfluențată de nimeni.

Dacă am început cu necazurile și le continui, urmăresc să arăt nu sub ce auspicii nefavorabile am cunoscut eu lumea aceea, ci forța ei, și darul miraculos de-a mă fi cucerit până la urmă și a mă ține încătușat între spaimă și dragoste, ca o femeie fatală, primejdioasă și fascinantă. Să spun deci câtă descurajare am simțit în prima zi când porneam să fac înconjurul Americii, ce amarnică a fost intrarea în Boston! Ce greu am găsit un adăpost pentru noapte! în oraș erau un milion de oameni peste populație, așa mi s-a spus, deși cifra mi se pare exorbitantă, veniți să-l întâmpine pe Papă.

Am ajuns la unu și jumătate după-amiază, cu autobuzul, popularul Greyhound, despre care am să vorbesc altă dată, ales ca mijloc de călătorie pentru prima parte a drumului. Plouase tot timpul, cădea și la Boston o ploaie măruntă. Era primul necaz, dar nu cel mai mare. La autogară, n-am găsit nici un „locker” liber; de ce să mă mir, cu atâta lume, catolici veniți probabil din toate acele colțuri ale Americii pe unde nu avea să ajungă Papa? Îmi lăsasem cea mai mare parte a bagajului la New York, aveam cu mine doar geanta de mână și o valiză, care încăpea în locker, măsurasem înaintea plecării. Chiar numai cu atât povara rămânea destul de mare. Am mers pe jos, întrebând din om în om despre biroul de informații turistice; era aproape, în parcul din mijlocul orașului, unde se făceau pregătiri pentru primirea Papei, multă tevatură. De pildă, un cort alb, cât un hangar de aviație, unde avea să se oficieze Te Deum-ul; bună idee, nu știu ce s-ar fi întâmplat altfel; a doua zi când a venit Papa și a făcut slujba, ploua cu găleata. Cordoane de frânghie galbenă se întindeau între arbori, marcând zonele interzise, apoi coridoarele de trecere și peluzele pentru public. Iar în jurul acestora, în tot parcul și mai departe, pe străzile vecine, și pe cele unde urma să vină cortegiul, de la aeroport până în centrul orașului, se așezau în

linii continui, zeci, sute de closete pentru mulțime, gherete frumoase, de material plastic, cu absorbție chimică, atât de bună, că nu supărau pe nimeni, nu emanau miasme, dimpotrivă, aerul în jurul lor era purificat cu mirosuri de drogherie.

A doua zi, când lumea îl aștepta pe Papă, iar eu mă plimbam prin oraș, fără griji, am admirat senin și încântat tot ce se făcuse ca oamenii să se simtă bine. Dar cel mai mult mi-au plăcut closetele, ca idee și ca realizare, și m-am gândit că primarul merita să se realeagă.

Neșansa mea în acea duminică a plecării se datora unei informații greșite: știam că Papa urma să sosească marți, când aș fi fost plecat spre alte orașe; două zile la Boston îmi ajungeau, cu condiția să folosesc bine timpul. Picam prost va să zică, dar nici prin minte nu-mi trecuse ce proporții avea să ia evenimentul, ce mișcare de lume avea să se iște, ce aglomerație, ce suprapuneri de oameni! Când am ajuns la biroul de informații turistice, o femeie acră și zgârcită la vorbă mi-a întins prin ghișeu o broșură cu adresele hotelurilor și un plan sumar al orașului, inutile însă, fiindcă tot ea mi-a spus să nu caut, nu există nicăieri o cameră liberă. Ploua mărunt, mă apăra o streașină de beton din fața ghișeului, dar nu mă simțeam mai bine decât sub cerul liber. Curând aveau să vină seara, frigul, foamea, peste neliniște, și nu izbuteam să-mi adun gândurile, eram incapabil să judec ce aș putea face.

Aveam aici o cunoștință, o doamnă născută în România, care la sfârșitul războiului se măritase cu un american și îl urmase. Acum câțiva ani mi-a scris de la Boston, nu-i fusese greu să-mi afle adresa. Se referea cu nostalgie la locul copilăriei ei, unde știa că fusese și locul copilăriei mele. Mai citise și niște cărți scrise de mine, spunea că se regăsise în ele, cum se regăsesc multe femei în cărțile răspândite în lume. Mi-am călcat obiceiul și i-am răspuns, dar reținut, cu o formulă de politețe, atrăgându-i atenția că sânt un om posomorât, copleșit de griji, de gânduri și de proiecte, incapabil să alin vreo nostalgie prin corespondență. Dar ea a continuat să-mi scrie, să mă felicite cu felurite ocazii și să se declare prietenă devotată. Până ce într-o vară, pe când mă aflam în vacanță, la mare, m-am pomenit că mă caută, ea, în carne și oase. Nu-i fusese greu să-mi dea de urmă, stătea la hotelul de alături; venise pentru câteva luni în țară și nu voise să se lipsească de câteva zile pe malul mării.

Deși nu-mi era mintea la asemenea gesturi, n-am vrut să dezmint ospitalitatea noastră, pe care o întrețin ori de câte ori se ivește ocazia; fiind sătulă de restaurante, am invitat-o următoarele două seri la o cârciumă, unde

prima dată a dorit să mănânce mititei, nimic altceva, iar a doua oară mămăligă cu brânză. Sigur că a avut timp să-mi vorbească despre viața ei în America, despre familie, despre copiii care n-o înțeleg și pe care nu-i poate înțelege, despre indiferența așternută între ea și bărbatu-său, deși îl luase din dragoste. Nimic nu mă surprindea, era tipic, se potrivea cu tot ce mai aflasem de la alții, sau citisem sau văzusem în filme și mai ales cu ceea ce intuiam despre viața americană.

A treia zi dimineață a plecat, lăsându-mi la hotel o scrisoare cam exaltată, invitându-mă să vin în America și dându-mi a înțelege că mă va primi cu pâine și sare. Lungile scrisori venite după aceea, pe care n-am să le analizez astăzi, m-au dus la hotărârea – nu-i nevoie s-o explic și s-o justific – de a nu-i da nici un semn de viață în cazul că vreodată aș ajunge la Boston.

Dacă mărturisind întâmplarea, așa cum mi-a revenit ea în minte, pe când stăteam fără adăpost, în ploaie, în orașul corespondentei mele, va fi socotită o indiscreție, voi răspunde că indiscreția este o unealtă legitimă a profesiunii mele. Cine acceptă jocul, trebuie să admită și regula. N-am căutat-o, și sânt sigur că n-aș fi căutat-o nici dacă eram nevoit să dorm în parc, căci sub cortul Papei bineînțeles nu m-ar fi lăsat paznicii.

Seara, când îmi găsisem casă printr-o bunăvoință creștină, cu totul nesperată și surprinzătoare, m-am uitat în cartea de telefoane, aflată pe noptieră, împreună cu Biblia, și am găsit cu ușurință numărul acelei doamne, al cărei nume îl țineam minte. Dar nici măcar atunci, când aveam un refugiu onorabil și confortabil n-am găsit cu cale să-i spun bună ziua.

Cum stăteam în fața biroului de informații, cu bagajul pe bucățica de trotuar apărată de ploaie, am băgat de seamă că de un timp veniseră lângă mine doi tineri, de stare mijlocie judecând după îmbrăcăminte, muncitori probabil, docheri sau camionagii, robuști, cu mâini vânjoase, bine hrăniți, cu hainele la limita când pot să plesnească, dovedind o bunăstare în creștere. Erau în capul gol, fără să le pese de ploaie, și unul din ei se uita din când în când la mine; se vedea că ar fi vrut să-mi vorbească și îi lipsea îndrăzneala. Atunci, deși socoteam a fi o stupiditate de vreme ce nu întrezăream nici o speranță, am deschis eu vorba, spunându-le ce necaz am, cu cuvinte puține dar suficiente, gândite unul câte unul și puse alături fără pretenții. Socotesc a-mi fi făcut astfel o limbă funcțională, care, deși îmi închipui cât suna de caraghios pentru alții, m-a scos totdeauna din încurcătură, dacă interlocutorul meu era o persoană inteligentă. În acest

chip, am izbutit să duc chiar dialoguri mai nuanțate, dacă nu mă împingea nimeni din urmă și aveam timp să-mi caut cuvintele. Așa a fost convorbirea mea cu Carole, în drumul cu autobuzul, de la Las Vegas la Flagstaf, de unde mergeam la Marele Canion, în vreme ce ea, biata fată, se ducea tocmai la Chicago. Și uite că în vreo patru ore, cât am călătorit împreună, am aflat câte ceva despre viața ei, nu totul, desigur, dar destule ca să-i stabilesc o identitate și ș-o țin minte.

Nu reușeam totdeauna la fel de bine, unii îmi răspundeau pocind în felul meu propria lor limbă, gândind că așa am să-i înțeleg mai cu ușurință. Mi s-a întâmplat ca unii să ridice din umeri, făcându-mă să cred că nu sânt bun de nimica și să mă prostesc de-a binelea, să mă inhib cum spune psihanaliza, foarte mult prețuită în America. Până ce, am înțeles că, mulți din oamenii de pe stradă, imigrați de puțină vreme, sau de mai multă, dar leneși, sau grei la minte, sau în sfârșit, trăind în comunități naționale și comunicând prin limba maternă, cunosc prea puțin limba americană. Așa că de atunci înainte, la câte griji aveam zilnic, am adăugat-o pe aceea de a-mi alege interlocutorii după fizionomie, înainte de a le adresa cuvântul, și cum rezultatele au fost mai mult bune, într-un progres vizibil, exercițiul, pe lângă utilitatea lui, a început să mă și distreze.

Tânărul căruia m-am adresat absurd și fără nici o speranță a înțeles foarte bine care-mi era necazul, și nu doar atâta, dar s-a și oferit să mă ajute. La rândul meu, am înțeles că, împreună cu însoțitorul lui care a tăcut tot timpul, făceau parte dintr-o frăție creștină, veniți să-l întâmpine pe Papă. Probabil nu și-au închipuit nici o clipă că eram acolo pentru altceva decât dânșii, așa că m-au luat sub protecția lor creștinească. Unul a pus mâna pe valiză, celălalt pe geantă, eu am rămas numai cu umbrela, m-au poftit să-i urmez și n-au spus bine, că au și pornit-o. Nu știam unde voiau să mă ducă, am întrebat dacă este departe, mi-au răspuns că nu, doar câteva sute de metri; folosesc pluralul, fiindcă erau doi, altminteri vorbea numai unul. I-am însoțit prin ploaie, și dacă ei erau în capul gol și se osteneau pentru mine, am socotit necuviincios să deschid umbrela.

Cât timp am mers pe străzi principale n-am avut nici o teamă, după cum, ca să spun adevărul, n-aveam nici vreo speranță. Îi urmam ca să mă aflu în treabă, și fiindcă oricum era tot ce puteam face. Pe urmă au apucat pe niște ulicioare sucite, cu lume tot mai puțină, care a dispărut cu totul după câteva colțuri, și atunci, prevenit cum eram să nu mă încred în oricine, am cam băgat-o pe mânecă. Micșorasem pasul, poate plănuiam să rămân în

urmă, lăsându-i să se ducă, și sperând că se vor mulțumi cu bagajul; atunci se opreau să mă aștepte și-mi zâmbeau prietenește. „Mai e mult?” „Nu, colea!” Ne-am oprit la o ușă grea, de lemn galben, au sunat, toate în jur păreau suspecte, mi-era necaz că mă lăsasem atras în cursă cu atâta inconștiență, dar nu puteam s-o iau la fugă, manifestându-mi neîncrederea cu atâta brutalitate, trebuia să accept riscul, ca să le rămână o șansă; am făcut de multe ori așa, și nu-mi amintesc să fi regretat vreodată. Ușa s-a deschis, s-a ivit un prelat blond, înalt, în sutană roșie, zâmbind cu bunătate, întocmai sutana și zâmbetul Papei, cum aveam să-l văd a doua zi, binecuvântând mulțimea pe stradă. Nu mai știam ce să cred, să fi fost o gazdă de hoți, deghizată?

Nici până astăzi nu m-am dumirit bine ce era de fapt acolo, în clădirea aceea cu vreo cinci etaje; am urcat de la unul la altul, am trecut prin felurite birouri, ghidul meu s-a întreținut cu feluriți oameni, unii în îmbrăcăminte canonică, alții civili, așezați la birouri, cu registre, mașini de scris, de calculat, cu telexuri și computere. Erau și fete, scufundate în treburi, îngropate în mormane de hârtii și de fișe, grăbite să le trieze, dar neuitând să zâmbească. Toată lumea întorcea capul și îmi zâmbea prietenește când omul meu le vorbea despre mine.

Cred că era o organizație ad-hoc, un stat major care se ocupa de nevoile credincioșilor veniți să-l întâmpine pe Papă. Probabil soseam ultimul, când toate aranjamentele se încheiaseră. Dar nu m-au lăsat de izbeliște, îndată au început investigațiile, cu telefoanele și cu computerele și după câteva minute, o fată frumușică, oacheșă, spaniolă sau portoricană, mi-a adus o hârtiuță, cu adresa unui motel unde descoperiseră o cameră liberă și mi-o rezervaseră.

Îndată ce-și sfârșiseră misiunea, cei doi frați creștini care mă aduseseră se făcuseră nevăzuți, și nu apucasem nici măcar să le mulțumesc pentru bunătate; probabil datoria lor era să patruleze pe stradă, să caute credincioși rătăciți, dacă ar fi putut să vină vreunul mai târziu decât mine.

Motelul meu era la Needham, nu putea fi decât o localitate în afara Bostonului, probabil undeva pe autostradă și nu știam la ce distanță. Fata m-a asigurat că face parte din suburbiile orașului, dar că nu pot ajunge acolo decât cu un taximetru. Nu aveam de ales și aventura nu se terminase. Chiar și taximetristul chemat telefonic părea mirat de distanță și după ce m-a examinat cu atenție, întrebându-se poate dacă nu am arme cu mine, după ce a vorbit undeva prin radio, după ce a făcut socoteli pe hârtie, m-a

prevenit că prețul cursei este douăzeci și trei de dolari și jumătate. Mi s-a părut exorbitant, dar iarăși nu aveam altă soluție, încât i-am spus O.K., dă-i drumul!

Pe atunci nu mă prevenise nimeni să nu merg niciodată cu un taximetru în cartiere îndepărtate, și cu atât mai puțin în afara orașului, decât dacă o persoană cunoscută mă asistă la plecare; așa, șoferul știe că există cineva care i-a luat numărul și poate fi martor la o nevoie. Chiar fără această prevenire, nu m-am simțit în apele mele când mașina s-a îndreptat spre periferie și m-am pomenit singur cu un om pe care îl vedeam prima oară, fără să știu ce putea să aibă în minte. Noroc că era un flăcău simpatic, blond, cu părul roșcat, ciufulit și căzut pe frunte, din neamul irlandez probabil, oameni de nădejde, primii cărora li se datorează existența Statelor Unite. Puteam să mă încred în el așa cum se încrezuse și America în strămoșii lui din primele generații ale imigrației. Totuși, n-am înțeles de ce m-a purtat și m-a ocolit atâta, dacă n-avea nevoie să lungească drumul, căci nu plăteam după aparatul de taxat, ci prețul cursei era spus dinainte. Cădea seara, continua să plouă, iar eu nu știam ce mă așteaptă. Am recunoscut autostrada pe unde venisem, mergeam spre sud-vest „la orizont apusul înroșea puțin norii. M-am gândit așa „dintr-odată, că dacă șoferului i-ar fi venit, o nebunie să meargă încă șase ore, fără să oprească, am fi ajuns la New York, de unde plecasem în zorii zilei. Ce bine mi-ar fi fost, mai ales dacă găseam liberă cămăruța mea din Manhattan! Dar atunci de ce mai făcusem drumul lung, până la Boston, printre pădurile colorate de toamnă? De ce mai îndurasem ploaia și descurajarea, de ce se mai osteniseră pentru mine frații creștini și toată creștinătatea care sărise să mă ajute?

Nu era admisibil; nici nu plecasem bine, și visam la întoarcere! Așa a fost și pe urmă, mai tot drumul, am mers înainte, dar mereu m-am gândit la întoarcere. Iar la ultima dintre etape, când m-am întors aievea la New York, după ce făcusem ocolul continentului și, chiar, mai mult decât atâta, în sufletul meu s-a născut sentimentul adus de departe din urmă, că în seara când mergeam prin ploaie spre Needham, cel mai necunoscut loc de pe lume, descoperisem America, înainte de-a fi văzut-o.

Dintre zilele nenorocoase, câte m-au pus la încercare și au aruncat o lumină sumbră peste amintirile mele, mă opresc la aceea când plecam din Seatle, într-o dimineață umedă și cețoasă. Mă dusesem acolo informat că

era unul din orașele cele mai frumoase ale Americii, dar mai ales fiindcă se situa simetric în spațiu cu Boston: unul la Atlantic, celălalt la Pacific și erau puncte extreme, marcând colțurile de nord-est și nord-vest ale țării. La fel am vrut să ajung în extremitățile sudice, de aceea m-am dus la Los Angeles, în California, apoi la Miami, în Florida, ele alcătuind, împreună cu orașele nordice pomenite mai înainte, cele patru puncte ale patrulaterului în care se înscrie America. Odată ce-am stabilit acest contur, proiectul meu era gata, rămânea să-l aduc la îndeplinire.

Dacă mă gândesc bine și cu dreptate, la Boston am pătimit numai vreo patru ceasuri, din clipa când am ajuns și am dat de necazuri, până seara, pe la șase, când eram instalat într-o cameră frumoasă, cu un peisaj stâncos în fereastră, cu apă fierbinte la baie și nu-mi mai rămânea decât să cobor în șosea, unde văzusem un restaurant promițător, dintr-un lanț binecunoscut în toată America. E adevărat că după aceea, deși masa fusese plăcută și ar fi putut să mă predispună la gânduri mai optimiste, m-am mai zbuciumat alte ceasuri, întrebându-mă cum mă voi întoarce a doua zi la Boston și ce necazuri mă mai așteaptă. E vina mea, că m-am chinuit așa, fiindcă, în realitate, totul a mers bine, m-am întors ușor la Boston, am vizitat orașul în liniște, ba l-am văzut și pe Papă, de la trei metri, printr-o întâmplare norocoasă, fără să-l caut anume și să-mi pierd timpul, pe când restul lumii așteptase în stradă „sub burniță, aproape o zi întreagă.

Mult mai mult am avut de îndurat la Seatle, mult mai mult am strâns din dinți și mi-am blestemat soarta. Dar nu la venire, cum mi se întâmplase la Boston, ci în ziua plecării, poate ca să fie o simetrie completă, nu doar geografică. Fusese timp frumos mai înainte și aș fi putut să mă bucur de cerul senin, de soare și de adierea călduță a brizei oceanice, nu aveam însă încredere în natură, o simțeam mincinoasă și prefăcută. Eram în nord, în octombrie și în drumul până la coasta Pacificului toamna se vestise de mult și rea și urâtă. Nu pot s-o sufăr! Parcă aveam o presimțire, mă tot uitam pe cer, să văd de unde vor veni norii.

Au venit din toate părțile deodată, și pe ascuns, noaptea. În zori, când mă pregăteam să plec la aeroport și am dat perdeaua la o parte, începuse să burnițeze – iar tot orașul zăcea în ceață. Nu mi-am făcut gânduri negre dintr-atâta, mă așteptasem; noroc că plecam spre sud, la San Francisco, și eram sigur că după prima creastă de munte voi da de vreme frumoasă, toamna prelungă din California. Așa că am luat autobuzul aeroportului cu o bună dispoziție necontrolată, cu mult dor de ducă, fără să-mi pese că burnița

bătea în ferestre și mașinile, în aglomerația dimineții, mergeau cam orbește, cu farurile de ceață aprinse.

La aeroport am dat tocmai de funcționarul la care îmi făcusem rezervația când sosisem, cu trei zile mai înainte; era un om amabil, îmi arătase multă bunăvoință, iar acum m-a recunoscut de departe și mi-a zâmbit ca unui prieten. M-am și mirat că putea să zâmbească pe o asemenea vreme, la șase și jumătate dimineața, după ce se sculase cu noaptea în cap și poate nici nu-și băuse cafeaua. Dar nu unul singur, ci toți funcționarii de pe aeroporturi mi s-au părut simpatici, îndatoritori, bine dispuși, gata să te ajute, cu unele excepții, desigur, despre care se spune că întăresc regula, când de fapt o fac de batjocură.

De data aceasta, omul, cu tot zâmbetul lui, avea să-mi dea o veste proastă, zborul de la ora opt, pentru care aveam locul rezervat, se anulase din cauza ceții. Nu înțelegeam, despre zborul fără vizibilitate se vorbea, se făceau experiențe, cu rezultate satisfăcătoare, încă de pe vremea aeroplanelor de lemn și pânză, când mă interesam și eu puțintel de aviație. De atunci până astăzi nu s-a mers mai departe? Dar cum au ajuns oamenii în cosmos, cum s-au orientat în cel mai invizibil dintre spații prin faptul că nu are nici repere, nici limite? Îmi venea să cred că este o glumă, sau o farsă, și, în orice caz, era ceva inexplicabil. Omul meu mi-a propus zborul de la ora douăsprezece; în prima clipă mi s-a părut inacceptabil, pe urmă am observat că toți ceilalți călători primeau vestea cu cea mai mare liniște. Dacă am văzut așa, am spus și eu O.K. și l-am rugat pe funcționar ca măcar să-mi dea un loc la fereastră, și în dreapta. De aceea venisem mai devreme la aeroport, totdeauna m-am grăbit să fiu printre primii, ca să găsesc un loc liber la fereastră. O singură dată n-am reușit, când am plecat de la Chicago, iar în alte două rânduri a trebuit să accept un loc în zona unde se fumează. Nu eram singurul cu asemenea dorințe, multă lume vrea să privească afară, deși nu se vede cine știe ce, iar câteodată nu se vede nimica. De neînțeles în rugămintea mea, pregătită din vreme și rostită cu smerenie, rămânea preferința pentru o anumită parte a avionului, uneori dreapta, alteori stânga. Unii nici n-o luau în seamă, crezând că-i numai o toană, așa că n-am obținut totdeauna ceea ce doream. Dar explicația este simplă, și dorința se justifică prin aceea că vreau să mă feresc de partea unde bate soarele și orbește. Mergând spre sud, dimineața sânt bune locurile din dreapta, după-amiaza cele din stânga; mai departe poate oricine să deducă, numai că multor oameni nu le dă prin minte, nu-și pierd timpul cu asemenea speculații.

Cu valiza luată în primire de același funcționar cumsecade, cu tichetul vizat și cu locul asigurat, la fereastră, în dreapta (omul mi-l dăduse fără să se mire și fără să mă întrebe), îmi rămânea să aștept vreo patru ore și jumătate. A fost mai ușor decât îmi închipuisem, m-am plimbat prin imensa clădire a aeroportului, inspectând-o fără grabă, sală cu sală, căci, de obicei, treci în goană pe lângă toate. Apoi m-am așezat într-un fotoliu și am scris câteva cărți poștale, trimițându-le abia acum prima veste prietenilor mei de la New York… M-am mai uitat prin vitrinele prăvăliilor care își au și ele locul prin holuri, i-am urmărit pe mâncătorii de crenvurști și pe băutorii de Coca-cola, mâncau și beau ca să treacă vremea, și m-am pomenit că era ceasul unsprezece; atunci m-am dus grăbit spre sala de îmbarcare. Acolo se adunase multă lume, mai toate fotoliile erau ocupate. Uitându-mă pe ecranul de televizor, unde apare clipă de clipă situația zborurilor, am văzut că în dreptul celui de San Francisco scria cuvântul incert, care m-a lovit ca o măciucă în moalele capului.

N-a murit și n-a înnebunit nimeni în ziua aceea, vineri octombrie 1979 pe aeroportul din Seatle, și nici eu nu aveam urme de suferință seara, când cu multă întârziere am ajuns la San Francisco. Dar dacă și astăzi, rămasă cu luni de zile și cu mii de kilometrii în urmă întâmplarea mă deprimă și mă crispează, silindu-mă să-mi îndrept repede gândurile în altă parte, ca să-mi regăsesc liniștea, înseamnă că am trecut printr-o grea zgâlțâială, chiar dacă alții n-or fi simțit-o. Fiindcă am rămas mult prea singur, într-un prizonierat cu termen imprevizibil, supus sugestiilor celor mai sinistre. Mi-a venit, în minte tot cea fost mai rău și mai chinuitor în lunga mea viață, suferințe, amenințări și incertitudine, incertitudine mai ales, cea mai nemiloasă din suferințele noastre psihice, teama pe care ți-o dă ideea că nimic nu e sigur pe o durată de timp nedefinită, și nu poți lua o hotărâre, fie ea chiar una, neplăcută, dar măcar neîndoioasă.

Chinul meu nu venea de la ceața densă și de la liniștea mortuară întinsă asupra aeroportului, ci de la fatidicul cuvânt, „incert” scris pe un rând cu San Francisco. Zborurile înspre alte orașe erau anulate, *no operating*, și nu înțelegeam cum mai rămâneau speranțe pentru zborul nostru, atât cât rămâne din speranță pe lângă incertitudine. Stăteam pe un fotoliu cu fața la ferestrele mari, deschise asupra platformelor betonate, străduindu-mă să percep liniile fantomatice ale unui avion uriaș aflat la vreo cincizeci de metri, pe care vălurile de ceață îl legănau între închipuire și realitate. În unele clipe, deslușeam numai ampenajul, ca o epavă, urmarea unei prăbușiri

catastrofale. Atunci îmi aminteam, că nu trecuse mult de când, la Chicago, un Douglas, acel de groaznică amintire „DC-10”, se prăbușise la decolare, cu un motor smuls de la locul lui și proiectat în aer; nu scăpase nimeni.

Oare oamenii din jurul meu se gândeau cât era de posibil să se întâmple la fel cu avionul de San Francisco? Așa e regula, din când în când un avion trebuie să se prăbușească.

Am remarcat un tânăr plin de sănătate și de vigoare, o figură cam teutonică, în haină strânsă bine pe talie, în capul gol și fără nimic care să-l apere de frig sau de ploaie; nu ducea cu el decât două rachete de tenis, le ținea la subțioară. M-am gândit că avea bagajul depus, nu pleacă nimeni la drum cu mâinile goale, dar la San Francisco, în timp ce-mi căutam valiza, tânărul a trecut pe lângă mine, și am văzut cum s-a urcata într-untaximetru, fără altceva decât cele două rachete de tenis. Atunci m-am gândit, neexistând altă explicație, că pentru el spațiul dintre Seatlle și San Francisco nu era o distanță de călătorie, ci de promenadă. Ce puteam crede decât că avusese o întâlnire după-amiaza, să joace tenis cu o fată sau cu o doamnă tânără, la urmă s-o invite la dinner, masa de seară; care-i un vis pentru fetele din America, apoi să se întoarcă la Seatle cu un avion de noapte. Dar partida se ratase din cauza ceții.

În mulțimea de călători care așteptau fără să-și piardă firea, de parcă timpul n-ar mai însemna bani în America, am mai văzut două fete tinere, sub douăzeci de ani sau sub optsprezece. Erau de capul lor, nu le conducea nimeni, să le păzească și să le dea sfaturi, un tată, o mamă sau vreo bunică, așa cum mi se părea firesc judecând cu mentalitatea mea europeană, căci se îndepărtau de casă cam cu distanța dintre Constanța și Baia Mare; iar San Francisco unde mergeau, nu era lipsit de primejdii, printre ele fiind posibil chiar și un cutremur. O țin minte numai pe una din ele, a doua a rămas ca o umbră, marcându-și numai locul în spațiu, fiindcă nu era nici frumoasă). nici expresivă, decolorată înainte de-a fi avut o culoare. Cealaltă, în schimb, mi s-a părut explozivă, ca o bombiță, atomică, dată naibii, cum se spune pe românește. Peste câțiva ani putea să devină o grasă; existau semne, deocamdată însă era numai bună, ca să folosesc iarăși vorbă de-a noastră: N-avea nici un surplus, n-avea nici lipsuri. Purta și ea ca toate fetele blugi, erau atât de ajustați că păreau gata să pocnească, la fel ca bluza de tricouroșu, sub care nuditatea ei fremăta gata să se dezvăluie, dar fără impertinență; dimpotrivă, cu o discreție bine dozată, ca să lase un spațiu de siguranță până la marginea prăpastiei. Avea un mers lasciv care declanșa

toate unduirile anatomice, de aceea, știind câte parale face, se mișca tot timpul, nici o clipă n-a stat locului, de parcă avea motorașe electrice în tot trupul, și două mai mari montate în fese. Era nașparlie, ce mai încoace-încolo, cum spune un prieten, vorbă pe care eu, unul, am disprețuit-o și am ocolit-o ca prostul.

Ce m-a mirat, nimeni nu întorcea capul s-o urmărească, erau și bătrâni, și tineri, nici unuia nu i s-au aprins ochii și nu i-a lăsat gura apă. Poate n-aveau programată nici o frivolitate, poate nu era ora, așa o fi în America. Mi s-a părut însă cu totul inadmisibil că nu i-a adresat cuvântul și nu i-a aruncat o privire nici măcar tânărul cu rachetele de tenis, care mergea cu mâinile goale și părea liber ca păsările cerului. Mai ales că partida de tenis de la San Francisco era pierdută, pierdut poate și dinnerul.

Dacă m-am uitat după această fată, ceea ce n-am să socotesc niciodată că a fost o pagubă, nu înseamnă că mi-era mintea la motorașele ei ascunse sub piele, sau, de pildă, la pofta cu care la un moment dat, ducându-se la bufet, a îngurgitat un crenvurșt, semnul viitoarei ei creșteri în greutate, încercuindu-l cu buzele cărnoase și roșii, cu ochii închiși și cu capul dat pe spate.

Gândul meu era la evoluția ceței de afară, pe care o urmăream atât de încordat că mă usturau ochii. Uneori, când ampenajul avionului dispărea cu totul, mă cuprindea descurajarea și întorceam capul spre ecran să văd ce mai spune. Atunci, fără voia mea, o vedeam pe fată, trecând prin față, imprimându-mi-se pe retină prin scurte imagini succesive, unduită, colorată, veselă și prosperă, fără griji și fără să-i pese de întârziere; nu-mi trebuia mai mult ca s-o țin minte, n-am pierdut timpul. Cu toată ceața în creștere, pe televizor nu apărea cuvântul *no operating*. Voiam să plec la San Francisco, voiam din tot sufletul și cu toate motivele, ar fi fost mare necaz să mă întorc în oraș, să caut iar hotel și apoi să zac în cameră, doar nu era posibil să mă plimb pe o vreme ca asta. Dar nu mai puteam să îndur așteptarea, sub semnul incertitudinii – și până când? Până seara, până a doua zi dimineața? Să plec de pe aeroport de capul meu nu era cu putință, pierdeam zborul, admițând că după un timp devenea posibil, și bagajul, predat în bună regulă, pleca fără mine. Așa m-am chinuit ceasuri, cu picioarele amorțite și cu spinarea înțepenită, privind când la televizor, când afară, între două eventualități contradictorii, dorind-o și pe cea bună și pe cea rea, să zbor la San Francisco, sau să se anuleze zborul.

Apoi, iar s-a desluşit în ceaţă ampenajul avionului din faţa ferestrei, numai că îl priveam în silă şi fără nici o speranţă. Dar iată că pe urmă a început să se deseneze şi fuselajul, apoi aripile, nu atât de repede cum rezum astăzi, ci într-o evoluţie lentă şi nesigură, până ce, deodată, după vreo jumătate de oră de încordare, am văzut, la început doar ca pe nişte umbre, clădirile din partea cealaltă a aeroportului. De avion nici nu mai spun, acum îi distingeam toate detaliile, până şi matricolele şi culorile companiei. Îndată am auzit şuierul caracteristic al motoarelor cu reacţie, şi un avion gigantic a intrat în cadrul ferestrei, mergând spre pista de decolare. Acum îmi cunoşteam soarta, nu mai aveam nici o îndoială şi cum am simţit forfotă în jurul meu, am crezut că oamenii se pregătesc să meargă la uşă. Nu, se îmbulzeau cu toţii la televizor, îşi zgâiau ochii, şi atunci am văzut că în locul cuvântului incert privind zborul la San Francisco, apăruse o înştiinţare bizară: „probabil se pleacă de pe aeroportul Boeing!”

Am decolat într-adevăr de pe aeroportul uzinei unde se construiesc renumitele avioane, chiar cel cu care plecam, ca şi cel cu care venisem. Dar am mai aşteptat încă o oră, până ce au venit două autobuze şi ne-au dus la Boeing, departe, între timp, pe aeroportul unde aşteptam de opt ore, ceaţa se ridicase de-a binelea, decolau şi aterizau avioanele ca în zilele bune, şi eu nu înţelegeam de ce mai trebuia să plecăm în altă parte, să pierdem încă o oră cu drumul. Poate de vină erau computerele; după ce găsiseră o pistă de decolare practicabilă, şi-o rezervaseră, apoi convocaseră autobuzele şi dăduseră toate dispoziţiile, nu-şi mai puteau lua vorba înapoi, fără să încurce treaba.

Când am decolat mai era lumină, dar la San Francisco am ajuns aproape pe întuneric. Eram obosit şi cu nervii gata să plesnească, la hoteluri nu se găseau camere, aşa mi-au spus la un birou de informaţii, valiza mi se pierduse, de ce tocmai a mea, ce greşisem? – pe fata cu jerseul roşu n-am mai văzut-o, iar când tânărul cu rachetele a trecut pe lângă mine şi i-am spus ce necaz păţisem, căci ne cunoscusem în timpul de aşteptare la Seatle, a ridicat din umeri şi s-a dus să-şi ia taximetrul; e drept că nu putea face altceva, şi probabil avea el însuşi necazuri, din cauza partidei de tenis ratate.

Cam, de acest fel au fost descurajările mele, care au făcut să văd frumuseţea Americii numai trunchiată şi denaturată de temeri. Cât am mers spre oraş, fără valiză şi fără speranţa că au să mi-o găsească, deşi îmi dăduseră asigurări hotărâte, toate mi s-au părut neprielnice. Şoseaua zăcea în întuneric şi nici oraşul cum se vedea pe coline, nu se scălda în prea multă

lumină. Atunci, în jumătate de oră cât a durat drumul, mi-au venit în minte alte momente grele, pe care nu le-am mai pomenit, ca să nu se creadă că văd totul în negru și caut noduri în papură.

Mi-am amintit cât sânge rău mi-am făcut la Buffalo, și cât ponos am avut să îndur din cauza clanței de la hotel, care funcționa cu capricii. Sosisem seara și a doua zi dimineața m-am sculat eu noaptea în cap, ca să merg la cascada Niagara, pentru ea venisem. Când să încui camera, cheia n-a vrut să meargă; am încercat-o în toate felurile, în viața mea am avut de-a face cu mii de clanțe, nu mă sperii de ele, însă acum mi-a fost impasibil să-i dezleg taina. Mi-am făcut fraza în minte, nu era greu, m-am dus la omul de la recepție și i-am spus, cerându-mi iertare: „Nu-i vina mea, domnule, clanța nu se încuie!”. Pe cine să cheme la ora șase dimineațța? A mers chiar el cu mine, a băgat cheia în broască, a răsucit și clanța s-a încuiat fără dificultate. Mi-am cerut iarăși scuze, dar rușinea o pățisem. Afară am văzut că începuse să plouă, mare nenoroc pentru mine, tocmai în ziua când mergeam la Niagara! Înțeleg că America n-avea nici o vină; totuși revărsam asupra ei dezamăgirea, așa e omul; trebuie să fii prea înțelept ca să judeci cu dreptate, și eu, de necaz, îmi pierdusem toată înțelepciunea. Voiam să-mi iau umbrelă; numai că era în valiză, iar valiza se afla la autogară, în locker, și cheia lockerului o lăsasem în cameră ca să nu-i port de grijă. M-am întors, am urcat la etajul al nouălea, am străbătut un coridor de cincizeci de metri, o adevărată excursie, cu mochete mițoasă și afânată că abia puteai să-ți tragi picioarele; noroc că din niște difuzoare invizibile venea o muzică dulce și lină, abia auzită, care te urmărea din urmă, până ce te întâmpina alta, din față. Cheia care nu voise să încuie clanța, acum n-a vrut s-o descuie. Mi-era rușine să mai depun plângere, după ce mă făcusem de râs puțin mai înainte.

La Niagara am plecat fără umbrelă, ploua și nu se luminase de ziuă, mă lăcomisem să câștig câteva ore, ziua fiind atât de prețioasă; pentru mine. Autobuzul avea geamurile aburite, nu se vedea nimic afară decât lumini opace; în stații se urcau oameni uzi; mergeau la treabă, nu la cascadă. Cu ce încordare priveam mașinile care verteau din față, când se făcuse ziuă, să văd dacă nu au oprit ștergătoarele de parbriz! Ar fi fost semnul cel mai sigur că a stat ploaia, cum speram, fiindcă mi se părea în scădere. Ce-am mai strâns pumnii și cu ce ardoare am implorat soarta să fie mai bună cu mine! Era singura zi din viața mea când puteam să văd Niagara, iar ziua aceasta o așteptasem decenii. E ceva caraghios să vezi o cascadă pe ploaie, o

disproporție fără nici un haz ca înfruntarea între un pușcoci și un tun de mare calibru, un Dicke Bertha, de pildă, folosit de nemți în primul război mondial, să bombardeze Parisul.

Când am intrat în orașul cascadei, Niagara Falls, am văzut prima mașină cu ștergătoarele oprite. Pe urmă norii s-au împrăștiat, dispăruse amenințarea, răsuflăm ușurat și mulțumeam sorții. În scurt timp, a apărut și soarele și satisfacția mea a fost deplină. Dar îmi rămăsese în suflet frica de nenoroc, la care se adăugau altele, umplându-mă de îndoială și făcându-mă să văd America într-o lumină neagră, de parcă ea era de vină.

Aș vrea să nu mai spun ce-a fost în continuare cu cheia, întâmplarea va părea meschină în raport cu volumul de apă al Niagarei, dar de ce să ascund că niciodată n-am venit de hac clanței, totdeauna am chemat un om să mă scoată din încurcătură, până ce am băgat de seamă că secretul era să împingi cu genunchiul în ușă în clipa când răsuceai cheia. De ce nu m-or fi inițiat și pe mine, nu știu. Descoperirea nu mi-a folosit la nimic, fiind mult prea tardivă, căci tocmai atunci plecam pentru totdeauna. Hotelul se numea Lafayette; nu mai țin minte numărul camerei, pentru cine s-ar duce vreodată acolo, ca să știe și s-o ocolească.

Oricât ar fi de meschină întâmplarea, nu pot să trec peste ea și să n-o pun în spinarea Americii, care construiește buildinguri înalte de patru sute de metri, cu o sută zece etaje, și nu-i în stare să schimbe undeva o broască defectă. Dar, în sfârșit, din atâta nu moare nimeni și să merg mai departe cu amintirile întunecoase, care m-au năpădit la sosirea nenorocoasă în San Francisco. Pun printre ele pustiul și liniștea deprimantă coborâtă asupra unui alt mare oraș din America, puțin după ora nouă seara, când orice semn de animație dispăruse chiar în centru; câte un trecător întârziat se strecura pe lângă ziduri, încolo nu se vedea nici măcar un câine. Orașul se numea Cleveland și mă retrăgeam în grabă la hotel, pe Bulevardul Euclid, lung de treizeci și mai bine de kilometri, care în partea lui centrală a fost mândria locuitorilor, iar acum decade, se urâțește, se depopulează din cauza fricii. Mâncasem în apropiere, la un restaurant cu pretenții, care mi-a cam stat în gât, invitat de domnul Andrica. Era la ultimul etaj al unui building de beton și sticlă. M-aș fi plictisit de moarte dacă n-aș fi văzut pe fereastră lacul Erie, iar pe țărm un mic aeroport, marcat de lumini colorate, unde decolau și aterizau avioane particulare, dând un lung și feeric spectacol; zborul avioanelor noaptea, frumos și ca reprezentație și ca idee, continuă să mi se

pară un basm adaptat zilelor noastre. „Oameni de afaceri!” m-a informat domnul Andrica, tăindu-mi aripile.

Nu-l țin de rău pentru atâta, nici pentru masa plictisitoare, căci în schimb m-a încărcat de informații interesante, din toate domeniile vieții americane; altfel n-aș fi putut să ajung la ele, și mi-au ajutat într-o măsură importantă să descopăr America, atât cât năzuiam eu s-o descopăr, nepropunându-mi în nici un caz să merg până în pânzele albe.

Pentru a merge la hotel, aveam de traversat o piață monumentală, pavată cu lespezi de granit sau de marmură, nu mai țin minte, oricum o intenție fastuoasă, cu jocuri de nivel, cu fântâni arteziene. Acea podoabă a orașului, fără oameni, mi s-a părut un maidan, un deșeu topografic, unde mai urmau să se arunce gunoaiele și să crească bălăriile. Cum încercam să mergem repede, eu ducându-l de braț pe domnul Andrica, operat recent de cataractă la amândoi ochii, pașii noștri grăbiți dar nespornici răsunau ca într-un pustiu de piatră, iar umbrele noastre aruncate în toate părțile mi se păreau a fi ale celor doi oameni debarcați primii pe Lună.

La fel îmi amintesc de o seară la Chicago, a cărui faimă rea o uitasem, nu mai știam că este socotit orașul violenței. Nu-i vorba de telefonul misterios și de ciocănitul la ușă. Un scriitor american deținător al premiului Nobel, strămutat pentru un timp acolo, ca să vadă, cum spune el, viața primejdioasă, confirmă fără echivoc acea faimă, nesfiindu-se să declare că ar trebui să aibă un om de pază chiar când se duce până alături, la chioșcul de ziare. Mi se pare prea mult, nu merg tu teama atât de departe, dar poate el știe mai bine.

Fusese o zi frumoasă, cu soare, uitasem pe ce ploaie venisem în ajun, cu Greyhoundul, de la Cleveland, o rupere de nori care ziceam că o să rupă și șoseaua scufundată în apă. Eram negru la față, negru la suflet, revoltat pe natură și neîmpăcat cu America; fiindcă asemenea ploaie n-aș fi putut întâlni în altă parte a lumii, era a ploaie de propcarții americane. Singura mea scăpare atunci ar fi fost ca drumul să nu se mai termine; dar Chicago era la câteva sute de kilometri în față și ne apropiam de el implacabil, cu viteza moderată; dar constantă de cincizeci și cinci de mile pe oră. Atunci, iarăși am strâns din: dinți și am strâns pumnii invocând soarta cu toată forța imaginației, să ducă ploaia în altă parte. În Chicago am intrat pe o vreme strălucitoare, mult mai mult decât cerusem eu sorții sub un cer limpede și de o înălțime nefirească așa cum cred că nu poate fi întâlnit decât în America, fiind compusul unei astronomii necunoscute în altă parte a lumii. Nu;

înseamnă că așa am uitat sub ce apăsare venisem; nu-mi era de ceea ce rămăsese în urmă, nu sânt atât de cârcotaș cu mine însumi, ci mă gândeam că ploaia putea să reînceapă în orice clipă la fel de neprevăzut și abrupt cum se oprise. Sigur că am rămas cu o pată în suflet.

Vremea a continuat să fie frumoasă; a doua zi am umblat prin tot orașul cu pantofii mei proști la apă, dar ușori că ar putea să mă ducă pe sus dacă le-aș pune câte o aripă, ca la încălțările cunoscutului mesager mitologic. Mi-ar fi fost de ajuns să parcurg numai acea mândrețe urbană care este bulevardul Michigan, întins de-a lungul lacului. În ziua sosirii îl văzusem în fugă, venea searai și n-aveam timp de plimbare, căutam biroul unei companii aeriene ca să-mi fac rezervația; de aici înainte începeau distanțele mari spre vestul Americii, unde n-aveam timp să merg decât cu avionul. Frapat de frumusețea bulevardului, m-am întors două zi, după ce terminasem cu altele, ca să nu mai am nici o grijă și să-l văd fără grabă; mergând așa de-a lungul lui, până departe, am băgat de seamă că venea întunericul și lumea, atât de voioasă și deconectată mai înainte, pusă pe râsete și pe distracție, căci era zi de duminică, începea să se retragă. Vrăjit de frumusețea, de bogăția parcurilor, cu spații enorme, că nici de-ar fi venit acolo tot orașul și toți turiștii n-ar fi fost înghesuiala, cu toate făcute fără economie, semnul opulenței americane neasemuite, nu mi-am dat seama că eram în întârziere. Până să fac drumul înapoi, lumea se rărise și acum nu se mai vedeau decât oameni răzleți, care au dispărut și ei repede, lăsându-mă singur, numai cu automobilele. Acestea goneau spre casă, pe șoseaua dintre bulevard și malul lacului, pe trei sau patru șiruri, întorcându-se din weekend și dând locurilor pustii o viață smintită. Erau parcă înțelese să se întâlnească la oră fixă, s-au scurs toate odată, contopite într-o masă mecanică, și după un sfert de oră s-a mai auzit doar câte una întârziată, gemând parcă mai tare.

Încă nu eram neliniștit, nu voiam să țin seama de sfaturi, nu credeam că într-o lume atât de frumoasă se pot întâmpla fapte urâte. Aproape de podul peste Chicago River am văzut o stradă, la stânga, viu luminată și plină de forfotă omenească. N-am stat la îndoială și m-am dus fuga să mai fiu puțin printre oameni, să văd măcar începutul vieții de noapte, să nu mă închid în cameră de la ora șapte și jumătate, căci atât se făcuse, ceea ce înseamnă târziu, nu devreme, ora nouă, de la Clevefland, nu putea să se mai repete. Era o stradă de petrecere, cu cinematografe și baruri, cu tarabe de bâlci puse pe trotuare, cu magazine de muzică, deschise duminica, înăuntrul cărora urlau tranzistoarele și casetofoanelte, la fel cum urlau cele ale mulțimii din

stradă. Am mers așa, contopindu-mă cu lumea, satisfăcut că îmi prelungeam un timp legăturile cu orașul, cum făcusem în prima seară la New York. Acum însă nu mi-ar fi fost permisă aceeași inconștienț-a.

Nu mi-a pus nimeni piedică, nu m-a îmbrrâncit, nu m-a atacat, șia trebuit să mai merg vreo cincizeci de metri, până să observ tipuri suspecte și priviri ostile. Atunci am scurtat-o pe prima stradă la dreapta și m-am dus fuga la hotel, care era destul de aproape, fără să mă uit într-o parte sau în alta, ci numai trăgând cu urechea în urmă. Așa, întors la realitate, m-am gândit la tot ce văzusem ziua și-am să povestesc când o veni rândul, la portul de iahturi, unde am stat mult timp uitând cu totul de mine, apoi la slăvitul bulevard Michigan care trecea pe aproape. M-am dus mai departe cu gândul, în urmă, la cele care fuseseră minunate în zilele dinainte, și mi-am spus, cu mâhnire, ce folos că există atâta frumusețe și bogăție, dacă la șapte seara lumea trebuie să se închidă în casă, iar polițiștii umblă numai doi câte doi și de preferință nu se dau jos din mașină?! Era în seara când, mai târziu, a sunat telefonul și au bătut în ușă persoane necunoscute.

Dar chiar și la San Francisco, unde am făcut reflecțiile acestea întunecate, mi-a fost dat să văd una de pomină, ceva ce mi-ar fi băgat spaima în suflet, să nu mă fi aflat într-o poziție apărată. Doi „îngeri ai Infernului”, Hell’s angels, pe motociclete, au trecut prin fața mea, eram după colț, nu în drumul lor, și au urcat într-o goană descreierată strada Powel, îngrozind trecătorii cu urletul motoarelor accelerate la maximum. Lumea îi cunoaște și se ferește; cine nu fuge în lături, nu scapă. Nu i-am văzut bine, dar îi știam, cu o zi înainte îi întâlnisem pe când mă întorceam de la Reno, orașul divorțurilor, cu mașina lui Pit (se scrie Pete), un om către care aveam o recomandație; cu toate că nu-mi auzise decât glasul, la telefon, m-a poftit să merg în weekend cu el și cu nevastă-sa, o filipineză tăcută, bună și supusă. Invitația e în spiritul Americii și-am acceptat-o, devenind și eu puțin american la acel sfârșit de săptămână.

Când ne întorceam pe autostradă, după două zile plăcute, am văzut Îngerii Infernului venind în bandă din partea opusă; noroc că nici acum nu ne aflam în drumul lor, ne despărțea peluza împrejmuită dintre cele două sensuri de circulație. Erau cinci, în front, ocupau toată șoseaua, călare pe motocicletele lor tipice, pocite, cu roata din față împinsă mult înainte, printr-o furcă înclinată pe spate și foarte lungă, cu mânerele ghidonului ridicate până la umeri; bărboși, pletoși, fioroși, în combinezoane negre, culoarea infernului. Ne aflam pe o autostradă secundară, la o oră fără

aglomerație. Mergeau încet, parcă în patrulare, și întâmplându-se să nu vină nici o mașină din urmă, n-am văzut ce se întâmplă când cineva vrea să-i depășească. Pit însă mi-a spus, și mi-au confirmat și alții, ceva ce devine și mai credibil prin înfățișarea și atitudinea lor agresivă, că un simplu claxon poate să ducă la o rafală de mitralieră trasă în parbrizul mașinii. Abia de curând poliția s-a pus în mișcare și există speranțe că o să-i stârpească, nu însă fără dificultăți juridice, fiindcă sânt constituiți legal, într-un club cu scopuri sportive. Nu-i ușor să te lupți cu legea americană.

N-oi povesti acum tot ce-am aflat de la Pit despre conflict și lovire. Știm și noi, măcar din filme și din reviste ilustrate, care sânt înrudite cu filmul, dând mai mult imagini decât cuvinte. Cum a fost omorâtă o actriță de cinematograf la Hollywood, în Beverly Hills, cartier de vile, aristocratic, a aflat și a văzut multă lume, au curs tone de cerneluri colorate, în primul rând cea roșie, pe paginile faimosului „Paris Match” și-al altor asemenea magazine. Conflictul între interese și morale diferite este subiectul exclusiv al serialelor de televiziune. Nu știu care-i cel mai dezbătut dintre conflicte, poate rămân egale, conflictul politic, conflictul de afaceri și cel de familie. În toate aceste filme este zâzanie, un geniu al răului își are tronul deasupra ecranului și se pare că în clipa de față sânt prea puține șanse să învingă binele.

Mult am dorit să pot scrie un roman polițist, o carte senzațională, dar fără să mă fac de rușine; n-am pricepere, i-am lăsat pe alții. Și iată că o asemenea carte ar fi gata scrisă, dacă aș povesti ce-am aflat după întâlnirea cu Îngerii Infernului, pe autostradă. O bandă de gangsteri – cuvântul e învechit, dar nu am altul – au răpit o fată, fiica unui om bogat, influent și puternic, care, bineînțeles, trebuia s-o răscumpere. S-a întâmplat însă ca fata să se simtă bine în bandă, poate cineva i-a sucit capul, încât a refuzat să mai plece și a devenit părtașă la fărădelege. După un timp, a căzut în mâinile poliției, au băgat-o la închisoare, unde a stat atât cât taică-su, cu banii și cu puterea, să-i dovedească nevinovăția; cică, împotriva tuturor aparențelor, fata nu fusese decât victimă. De-ai lua-o chiar numai până aici, povestea este destul de tipic americană; sfârșitul însă devine o apoteoză: odată pusă în libertate, fata se mărită cu ofițerul de poliție care o păzise cât fusese închisă. Mai happy-end nu se poate!

Cu o seară înainte, când veneam de la Reno, înnoptând la un motel din mica localitate Auburn, care îmi amintea o marcă de automobil de pe vremuri, am stat de vorbă până târziu cu Pit și cu Aurora, filipineza, în

camera lor, aflată în alt pavilion decât a mea, la vreo cincizeci de metri. Când să plec, se lăsase puțină ceață și curtea motelului, deși luminată, părea amenințată din toate părțile. Gazdele mi-au dat o sticlă de vin începută, ca să am cât de cât o armă de apărare, iluzorie de altfel. Nu m-a atacat nimeni în curte, și vinul din sticlă l-am băut liniștit în cameră, după ce, în afară de zăvoare, am pus și două fotolii în ușă. Abia atunci, întrebându-mă ce șanse aș fi avut dacă eram nevoit să mă apăr cu sticla, mi-am adus aminte de sfatul pe care l-am primit din mai multe locuri, și îl uitam tocmai în fața unei primejdii posibile. Dacă ești atacat, mi s-a spus, nu încerca să te aperi, nu face nici un gest care ar putea săpară începutul unei riposte; lasă de bunăvoie să-ți ia. tot, și ai șansa să scapi cu viață. E o umilință, încă una, nici mai mică, nici mai mare decât aceea de-a fi obligat să intri în casă îndată ce se întunecă, și de-a ocoli unele cartiere chiar ziua-n amiaza mare.

Cred că am spus destul, deși nu tot, despre temerile și oprimările care m-au împiedicat să simt frumusețea Americii, chiar când am văzut-o neîndoielnic. N-aveam liniște a mă bucura, de-aceea se strângea în mine o ciudă tot mai înveninată, pe cale să se transforme în repulsie.

Admit, și nu mă sfiesc a spune, că unele din impresiile negre ar putea să se datoreze unei neînțelegeri. La Miami, de pildă, penultima escală, când ocolisem toată America – și văzusem destule, o femeie a căzut pe stradă. Era o seară frumoasă și înmiresmată, se simțea suflul oceanului foarte aproape, mă plimbam pe esplanadă, în locuri mai luminoase, fără să mă îndepărtez prea mult de casă; trecuse ora retragerii să fi fost cam opt și jumătate. Nu mă lăsa inima să intru în cameră „mă luptam cu două porniri contrarii; devenind o tiranie tocită, obligația la prudență rămăsese doar o rutină sâcâitoare și antipatică. Nu, admiteam ca ea să se așeze între mine și noaptea Floridei, de aceea o respingeam, răzvrătit, dar nu cu toată vitejia, dovadă că eram cu ochii în toate părțile și cu urechile ciulite să aud pași în umbră; Atunci, a izbucnit un strigăt, aproape de mine, pe o stradă laterală, încă populată, cu lume liniștită, locatari ai caselor vecine, care nici ei nu se îndurau să se retragă. Unii aduseseră chiar și scăunele și stăteau liniștiți la taifas, prin fața ușilor. Pe acest fundal pașnic am apucat să văd o femeie, nu știu de unde ieșită, oricum din apropiere, fiindcă era îmbrăcată sumar, cu ceva ca o cămașă de noapte. Am văzut-o venind pe trotuar, în goană, cu brațele în sus, scoțând țipete, de parcă ar fi fost fugărită. N-a mers mult, au trecut doar câteva clipe, pe urmă a cotit în loc, cum ar fi vrut să traverseze, și am văzut-o căzând lată în mijlocul străzii, cu fața în jos și cu brațele tot

întinse. Am auzit cum i-au sunat oasele, cum i-a pocnit țeasta, și pe urmă a rămas nemișcată.

O mașină tocmai venea din susul străzii, a ocolit-o, cu viteză mică, omul de la volan i-a aruncat o privire indiferentă și s-a dus mai departe. Nimeni dintre vecini n-a venit s-o ajute, stăteau în uși, ca mai înainte. Se strângeau oameni între timp, curioși, intrigați; poate miloși, dar nici unul nu cobora de pe trotuar, ca și când caldarâmul unde zăcea femeia ar fi fost o zonă interzisă. Mi se părea că rămânând pe loc și asistând la acest spectacol făceam o faptă pedepsită de lege, și-apoi mi-era teamă că va fi o urmare primejdioasă, sau că va veni poliția și, mă va pune să dau declarații. M-am îndepărtat, ducându-mă înainte pe esplanadă, însă plimbarea îmi pria și mai puțin decât înainte, de fapt nu-mi mai pria deloc, voiam doar să văd ce are să se întâmple.

Când m-am întors, după zece minute, se strânsese mai multă lume, vecinii stăteau pe scăunele, în fața ușilor, femeia zăcea nemișcată, cum o lăsasem și nimeni nu punea mâna s-o ridice. M-am dus în partea opusă a esplanadei, am mai lăsat să treacă zece minute, gândindu-mă la o întâmplare din Cișmigiu, căreia îi fusesem martor puțin înainte de a pleca în America. Era în plină zi, în fața unui chioșc de răcoritoare, o femeie, cu o sticlă în mână, a căzut pe spate parcă retezată. Am auzit bușitura odată cu pocnetul sticlei sparte, și-am văzut-o pe femeie întinsă cu fața la cer, între cioburi. După o clipă de stupefacție, vreo cinci inși s-au repezit s-o ridice, unii o trăgeau de cap, alții de brațe, de picioare, și s-ar mai fi repezit în ajutorul ei încă pe-atâția, dacă ar fi avut de ce s-o apuce.

Amintirea acestei solicitudini samaritene a făcut ca întâmplarea de la Miami, accidentul femeii, indiferența mulțimii să-mi apară într-o lumină monstruoasă, egoism, lașitate sau poate cruzime, sadism, dezumanizare. Abia după douăzeci de minute, când m-am întors a doua oară, venise poliția, și o camionetă, un laborator de investigație medicală. Dar n-au ridicat de la locul ei pe biata femeie, doar au întors-o cu fața în sus, apoi i-au luat tensiunea arterială, i-au numărat pulsul, au ciocănit-o, au pipăit-o, i-au ascultat inima. Între timp poliția își făcea cercetările; am văzut cum un vecin, care fusese martor, unul din cumetrii cu scăunelele, s-a ridicat, a explicat ce se întâmplase, femeia venise în fugă, scoțând țipete, pe urmă căzuse pe spate, în mijlocul străzii. Cum era posibil să nu fi văzut, de la cinci metri, sau să fi uitat în douăzeci de minute? Îmi venea să mă amestec,

să mă duc și să spun adevărul, fiindcă femeia căzuse cu fața în jos, și nu sufăr denaturările, chiar când n-au importanță, cum era cazul acuma.

Ancheta medicilor se terminase, râdeau și făceau glume, fiindcă femeia era beată, atât și nimic altceva. Că îi curgea sânge pe obraz de înroșise caldarâmul nu-i privea, ei erau numai cu investigația; și-au strâns instrumentele, s-au dus și abia pe urmă a venit mașina salvării. O fată, medic sau infirmieră, a ridicat-o pe femeie în capul oaselor, i-a pansat obrazul, pe urmă șoferul a urcat-o în mașină, ducând-o pe picioarele ei, cu binișorul. Lumea râdea, împreună cu salvarea și cu polițiștii, acum le dădeam voie, dacă văzusem despre ce era vorba; beția este o boală comică, totdeauna stârnește râsul.

Deși sfârșită cu bine, întâmplarea mi-a lăsat o amintire urâtă, până ce am aflat că legea în America nu îngăduie să te apropii de un om căzut într-un loc public, ci trebuie să vină salvarea cu poliția. Dacă e lege, nu mai am ce spune. De altfel, îi înțeleg chiar rațiunea, deși noi avem altă mentalitate. M-am gândit la femeia din Cișmigiu, al cărei accident putea să nu lase nici o urmă, pe când mulțimea, îmbulzită s-o ajute n-ar fi fost exclus s-o înăbușe, s-o vatăme, căci în asemenea împrejurări fiecare se poartă cum crede mai bine, de obicei fără pricepere și mai ales fără sânge rece, în vreme ce lumea din jur se amestecă, dând sfaturi anapoda: ridică-i capul, nu. lasă-l mai jos decât umerii, stropește-o cu apă, dă-i palme, trage-i limba afară, fă-i respirație artificială, duceți-o la o farmacie!

Legea americană, oricât ni s-ar părea nouă de neomenoasă, cred că urmărește, între altele, ca urmele unui accident, sau poate ale unei încercări de crimă să nu fie denaturate, să nu dispară. Am o prietenă în București, femeie voinică și plină de viață, pe care acum un număr de ani, seara, a lovit-o o mașină pe o trecere de pietoni din centrul orașului și i-a rupt femurul. Autorul accidentului s-a grăbit s-o înghesuie în mașină, agravându-i fractura, și a plecat cu ea la Spitalul de Urgență, înainte de-a avea timp să vină un martor, ștergând în felul acesta urmele accidentului. Când ghereta unui agent de circulație se afla la o sută de metri! Acel om, anchetat abia după câteva zile, la plângerea victimei, a scăpat cu fața curată. Iar biata femeie, după ani de suferință prin felurite spitale, a rămas cu o infirmitate pe toată viața. Uitasem de ea atunci când am judecat indiferența martorilor de la Miami. A fost deci o neînțelegere și rușinându-mă de judecata mea prea pripită, m-am ferit, în tot ce-am avut a spune, să dau sentințe negândite. Păcatul meu posibil rămâne refuzul dea cădea la tocmeală. Dar

ce nevoie ar avea America puternică, bogată și frumoasă de indulgența unui martor care a venit, a mers de la un ocean la altul și pe urmă a plecat fără să-l afle nimeni?

Abia când am ajuns la Los Angeles, când credeam că-știu multe, am avut revelația Americii, și am găsit unghiul de unde trebuie privită. Aceasta mi s-a întâmplat la Disney unde m-am dus cu convingerea că nu-i de mine, dar că sânt dator să văd totul; să n-am vreun regret pe urmă, scepticismul meu să fie confirmat de o experiență reală. Cu alte cuvinte; m-am dus ca să nu-mi placă.

Cât mi-a plăcut am să povestesc altă dată, atât spun-dinainte că în multe locuri am palpitat de încordare, iar în altele am simțit în ochi lacrimi de bucurie. Nu crezusem, și a fost o mare învățătură. Acum am de vorbit nu despre dezlănțuirea nebună de fantezie întâlnită acolo, ci despre descoperirea Americii. de către mine. Era un pavilion care părea fără importanță, fiindcă, nu se plătea nici o taxă la ușă; Mă bucur că a fost așa, altfel aș fi rămas; cu sentimentul că am plătit un dolar pentru o relevație neprețuită. La prima vedere era o sală de proiecție, circuliară, cu diametrul de vreo douăzeci de metri, poate mai. mult, cu un ecran desfășurat de jur-împrejur, o linie continuă, cum se vede orizontul din mijlocul mării. Aici era mijlocul Americii, și filmul se chema „America, the Beautiful”, cuvinte care mi s-au părut goale.

Firesc, la început m-a frapat tehnica; și ar fi frapat pe oricine, fiind cu totul uluitoare. Pe ecranul circular se perindau priveliști captate și redate panoramic, o imagine continuă, de trei sute șaizeci de grade, care te făcea să te simți în centrul-naturii. Era o călătorie în jurul Americii cu toate componentele ei geografice, oceanele; lacurile, fluviile, câmpia, munții; canioanele, și cu tot ce-au făcut oamenii, într-o istorie de abia două secole, buildinguri, poduri, șosele; aeroporturi, pornind de la Statuia-Libertății și ajungând, după-lungul înconjur al continentului, la rampa de lansare a navelor cosmice din seria Apallo de la Cap Kennedy, cele care au dus pe pământeni în Lună. Iar ca efectul acestei proiecții să meargă până la capăt, într-un amestec amețitor de fantezie și tehnică, podeaua sălii se mișcă, pe suspensii cardanice, sincronizată cu mișcarea imaginilor.

Am văzut Bostonul, de pe mare, repetarea concentrată a unor priveliști captate de ochiul meu nu de multă vreme, când fusesem acolo, și cum tabloul orașului se legăna în față, se legăna și sala, urmând întocmai mișcarea imprimată de valuri vaporului folosit la luarea vederilor. Totul era

așa cum văzusem, orașul cu buildingurile lui grupate deasupra portului, ca un mic Manhattan, și de jur-împrejur apa oceanului, albastră. Orașul se apropia, iar oceanul rămânea în urmă și impresia de plutire devenea o realitate; cineva de lângă mine avea rău de mare. Așa am văzut orașele și peisajele Americii, din automobile și din elicoptere, cu sala înclinată mult în virajele strânse, ridicată din față la decolare și coborând, la aterizare, cu senzația deplină a contactului cu cele trei dimensiuni ale lumii.

Am recunoscut multe din locurile pe unde – fusesem, mirându-mă și rușinându-mă că pe lângă unele trecusem neatent, sau cu nepăsare, ca să le descopăr abia acum formele, culorile și situarea lor față de mine însumi, privitorul. Am văzut apoi locuri unde am ajuns zilele și săptămânile următoare, și așa am avut mai multă pregătire și mai multă tragere de inimă să caut înțelesul lor în structura Americii. N-au lipsit nici insulele Hawaii, unde tocmai se recolta ananasul „și era atât de mult, că se revărsa în drum, sub roțile, camioanelor; n-am mai șovăit, ci m-am dus fuga și acolo, astfel nu mi-a rămas necunoscut nici al cincizecilea stat al Americii.

Care era diferența între ceea ce văzusem aievea și ceea ce descopeream acum în această înșiruire de imagini neinventate, de mă emoționa atât de tare? Am plecat – de-acolo captivat, decis să îmi schimb optica în descoperirea Americii, fără să fi avut însă explicația mutației petrecute în mine. Mult mai târziu, poate abia când m-am apucat să scriu cartea, am înțeles că impresiile nu trebuie proiectate de-a valma, ci după o selecție, cum făcea filmul, lăsându-le deoparte pe cele fără semnificație, fiindcă altfel totul se diluează. Dar dacă ar fi numai atât, ar însemna că n-am descoperit cine știe ce, nici eu, nici autorii filmului despre America, Frumoasă.

Știu demult că un tablou din natură se reliefează mult mai puternic dacă se privește printr-un cadru. Cineva m-a învățat, încă din prima tinerețe, să am cu mine, când merg la plimbare, sau în excursie, un carton, ca o carte poștală, cu un dreptunghi perforat la mijloc, și să-l pun la ochi dacă vreau să descopăr frumusețea unei imagini, indiferent ce-av și, și indiferent unde, un arbore, un pisc de munte, o fântână cu cumpănă, un turn de catedrală, o frescă pe cupola unei biserici. Peisajul de șes din fața ferestrei mele, deși cu unele elemente pitorești și decorative, se pierde în natura diluată care îl compune și îl repetă cât ține câmpia. Privit pe fereastră, pare o pictură de Andreescu; toată lumea se păcălește și îl admiră.

Dar, la urma urmelor, este o păcăleală?

Filmul mi-a readus în minte învățătura veche, și gândindu-mă la tot ce-am văzut în această țară de proporții continentale, prea mare pentru câmpul meu vizual și pentru capacitatea mea de percepție, am înțeles că trebuie să mă întorc asupra ei cu un carton în mână, s-o privesc printr-o fereastră, țintind ceea ce se încadrează într-un anumit spirit, acela care explică existența Americii. Și-am mai înțeles că tot ce fusese sumbru mai înainte, începând cu aterizarea mea la New York, nu reprezenta o stare de fapt, ci se datora numai unor circumstanțe nenorocoase. Fiindcă la a doua venire, când m-am întors la New York, după ce făcusem ocolul Americii, toate s-au petrecut altfel. Am aterizat seara, târziu, venind din Florida, dar nu mai eram un străin dezorientat și împovărat de bagaje, cunoșteam orașul, nu mai aveam grija casei, și pe deasupra mă așteptau prieteni. Când autobuzul aeroportului s-a îndreptat spre New York, în fața mea s-au aprins brusc toate luminile orașului, făcându-mi o primire triumfală. Nu-mi venea să cred că eram tot eu cel ce șezuse obidit în colțul banchetei, având de partea mea doar pe fata necunoscută de lângă mine, care îmi făgăduise că mă va ajuta să-mi găsesc o cameră. Dar unde, în ce grotă a acelei cetăți monstruoase acoperită de întuneric și lăsată în părăsire, fără nici o lumină?

Acum, înaltele buildinguri din Manhattan, pe care le văzusem atunci ca pe niște umbre reci și fantomatice, îmi apăreau în față strălucind de lumini cu toată forța lor verticală, ca niște rampe de lansare în cosmos, unde nici nu le trebuia mult să ajungă. Am recunoscut vestitul Empire State Building, care mult timp a fost cea mai înaltă clădire din lume. Nu departe era buildingul Kreisler, al cărui acoperiș ascuțit și înzorzonat mi-a făcut totdeauna o impresie neplăcută; conform metodei dezvăluite adineauri, l-am scos repede din câmpul meu vizual și mi-am îndreptat ochii spre sud, partea de jos a orașului, unde cele două prisme verticale, buildingurile gemene World Trade Center, marcate de miile lor de ferestre luminate puternic, se ridica mai sus decât tot ce era mai înalt în New York.

Când am venit mai aproape, înainte de a intra în tunel pe sub East River, am văzut în stânga podurile, luminate, ca niște șiraguri de mărgele întinse deasupra apei; ultimul dintre ele era atât de evocator pentru mine, prin amintiri literare, încât fusesem să-l văd de aproape, îl străbătusem cu piciorul, în ultima după-amiază la New York, înainte de a pleca spre Boston. Mi-era puțin teamă, fiindcă venea seara, și la întoarcere aveam de trecut prin locuri cam goale. Ca să-mi fac curaj, mi-am spus că am să mă lipesc de un grup de oameni, numai că degeaba, n-am găsit pe nimeni să-mi

inspire încredere. Totuși am mers până la capăt, am trecut dincolo și am pus piciorul în Brooklyn, iar când m-am întors m-am oprit din loc în loc, să privesc New York-ul, să-mi rămână în ochi vederea lui de pe pod, amintită de altcineva. Mai pe urmă, în stația de metrou din Wall Street, O negresă cu trei copii. s-a așezat pe un scaun lângă mine; în dreapta peronul era plin de scaune goale. În loc să se așeze lângă ear copiii s-au. așezat, în stânga mea, claie peste grămadăi și zbenguindu-se și conversând peste mine cu mama lor, care nu găsea de cuviință să-i liniștească, se înțelege că m-au înghesuit și m-au împuns cu coatele. Să mă fi ridicat, cum aș fi făcut oriunde în altă parte, gestul ar fi putut să fie luat drept o jignire. Am, stat, purtându-mi crucea mea de alb căzut în dizgrație, deși n-am avut nici un sclav în viață. Și o fi chiar adevărat că până într-un timp oamenii aceștia trebuiau să stea la distanță?

Dar uite că fără voia. mea am ieșit din cadru; în loc să mă opresc cu povestirea la mijlocul podului, unde era cea mai faumoasă priveliște de noapte a New York-ului.

De la gura tunelului, autobuzul n-a mai mersi mult. În Manhattan, unde ajunsesem, până, să cotească pe Bulevardul al Treilea. Îl recunoșteam casă cu casă, fusese artera mea de legătură între strada Optsprezece și șaptezeci și Doi unde aveam prieteni; care mă invitau seara la masă; iar eu locuiam aproape la mijloc, în dreptul străzii Treizeci și Opt. Începusem să nu mă mai simt străin în acest Manhattan, care mă dezamăgise și mă speriase atât de rău în prima mea seară la New York. Dar a trebuit să lipsesc o lună încheiată ca impresiile să se întărească „apoi. să devină nostalgice, până la a trezi în mine dorul și bucuria de-a mă întoarce; Parcurgând cu autobuzul străzile și recunoscându-le, mi se părea că ajung la mine acasă. Iar când am coborât la ultima stație, Grand Terminal, în inima orașului, și peste gara de cale ferată veche dar monumentală, am văzut ridicându-se cu o grandoare modernă clădirea Pan Am, am simțit că în acest punct, la picioarele acestor construcții, locuri de referință pentru mine, unde întâmplător sosisem și prima oară, se închidea cercul celei mai fastuoase aventuri din câte trăisem, într-o viață nu lipsită, de aventură.

3

În acea primă seară, când începe de fapt aventura americană, întorcându-mă la hotel ud de ploaie, după o primă și hazardată încercare de a arunca o privire asupra orașului, am făcut, în sfârșit ceea, ce ar fi. trebuit să fac din prima clipă, când am văzut că nu mă aștepta nimeni; am pus mina pe telefon și am chemat-o pe Fici, fără îndrăzneală – eram abia cunoștințe și ce buni prieteni sântem astăzi! Nu știam unde sună telefonul, în ce cadru, închipuirea mea rămânea oarbă, de aceea, convorbirea mi se părea inconsistentă și ireală. Am spus cuvintele trebuitoare fără să-mi recunosc glasul, fără să recunosc nimic din, mine, cu sentimentul că mă aflu în cea mai vană din zilele mele. Înainte de toate, m-am grăbit s-o anunț că am un acoperiș și nu stau în ploaie. Unde? în vest, pe strada Patruzeci și Șase. „Vai de mine!” ar exclamat Fici, fără să se poată abține, demoralizându-mă și mai tare. Apoi mi-a spus că a doua zi are să-mi caute o cameră la hotelul Tudor, unde avea relații, era undeva aproape de sediul Națiunilor Unite. Nu putea să fie decât prea scump pentru mine, așa că am tăcut, gândindu-mă să caut altă soluție.

Pe urmă, am sunat la Florin, pe care nu-l mai văzusem de peste un deceniu, de aceea parcă devenise o abstracție, și el, și numele lui, atât de familiar altă dată; i-am recunoscut glasul, deși se americanizase, cu o vădită intenție de a nu lăsa lucrurile la jumătate. A fost o întâmplare norocoasă ca la primul telefon să-mi răspundă el în persoană, altfel poate m-aș fi descurajat și nu l-aș fi căutat a doua oară. De-atunci înainte rar mi se întâmpla să dau de: el, în locul lui răspunde un magneofon „Cine sânteți?

— Unde pot să vă caut?”. E medic și muncește de dimineață până noaptea. Atunci era vineri seara, și începuse weekendul, când se odihnesc și medicii, sau petrec, dar cu precauții, să poată fi găsiți, în orice loc și-n orice clipă, de bolnavii în suferință. Prietenul meu poartă la centură, tot timpul, un mic aparat, cât o tabacheră. Așa poartă toți medicii cu clientelă, dacă nu sânt în concediu, când își lasă pacienții în grija altora. O undă hertziană, de-o anumită lungime, emisă de un post special care bate până la treizeci de mile, declanșează în micul aparat pârâituri stridente, semnale de alarmă. Înseamnă că un bolnav își caută medicul la un post telefonic stabilit dinainte; atunci cel chemat, oriunde s-ar afla, trebuie să meargă în grabă la un telefon public, să sune la acea centrală unde este abonat și plătește taxe, să afle cine îl caută, iar pe urmă, să se adreseze bolnavului, întrebându-l ce-l doare. De multe ori nu-l doare nimic, doar se plictisește, căci de obicei acești pacienți de duminică sânt oameni bătrâni, care rămân singuri acasă,

în vreme ce tineretul familiei pleacă în weekend. Dar medicul este dator să-i asculte jelania, și pentru acest motiv, în weekendul lui nu se poate îndepărta mai mult de treizeci de mile de centrul orașului. Am fost martor nu o singură dată la asemenea alarme, care uneori se întâmplă să fie și false, prin interferarea undelor hertziene, cu lungimi prea apropiate, gama lor nefiind infinită.

Auzind glasul și recunoscându-l din prima dată, am spus, obosit, fără entuziasm, fără emoție, în stăpânirea unei crize de scepticism și mizantropie: „Ai să te miri, îți vorbesc din New York”. „Nu mă mir deloc, eram sigur că ai să vii de la o zi la alta”.

Nu-l anunțase nimeni, era o presimțire dusă până la certitudine. Cineva îi trimisese de curând una din cărțile scrise de mine, presărată cu confesiuni câteodată indiscrete, și într-un loc era vorba de el însuși, părtaș al unora din pățaniile mele. Avea oaspeți în seara aceea, nu putea să-i lase în părăsire, dar nici eu nu aveam starea de spirit să particip la o petrecere. Știam că îi place să pregătească mese deosebite, merge singur prin magazine de alimente cu mărfuri alese, le caută și le descoperă. M-a dus și pe mine la unul din ele, ținut de un Italian, binecunoscut în New York, unde găsești tot ce-ți trece prin minte între delicatese, nenumărate soiuri de crustacee și pește, încep cu ele și trec peste celelalte, tocmai la brânzeturi, importate din Franța, și din Italia, cu zecile de sorturi, una mai renumită ca alta. Chiar pâinea la italian este mai bună, și ca în nu mai știu câte varietăți, pentru toate gusturile și capriciile. Duminica înainte de prânz magazinul este locul de întâlnire a unei întregi societăți din New York, lume pretențioasă care se ostenește să vină, de la Central Park până în Greenwich Village, traversând șaptezeci de străzi sau chiar mai multe, pentru a cumpăra languste și stridii, chiar dacă se găsesc și în altă parte.

Prietenul meu se îngrijește cu aceeași atenție de vinuri, știe prăvăliile cele mai bune, iar la cea mai bună din toate m-a dus și pe mine, de-am văzut mult mai mult decât știusem și decât îmi închipuisem, întreg catalogul viticol din lume, din Franța, Germania, Spania, Italia și nu doar atâta, și încheind cu ce produc viile din California, care nu sânt nici ele de disprețuit în comparațiile cu celelalte. E ușor de înțeles că la o astfel de prăvălie, mai degrabă o expoziție, am găsit și vinurile noastre, și chiar soiuri de care nici măcar nu auzisem.

L-am sfătuit deci pe Florin să rămână cu oaspeții și cu toate că nu-i cunoșteam casă, masa mi-am închipuit-o cu ușurință, așa cum mi l-am

închipuit și pe el, oferindu-și cu mândrie și bucurie mâncarea aleasă și băuturile, iar eu mi-am petrecut noaptea cu lumina aprinsă, aproape fără să închid ochii, la hotelul meu din cartierul de vest, de pe strada Patruzeci și Șase.

A doua zi se făcuse vreme frumoasă, n-am avut răbdare să stau în cameră, am coborât cu mult înainte de ora hotărâtă și m-am plimbat pe strada pustie, acum și mai murdară decât o văzusem seara. N-aveam nici o speranță să-mi placă New York-ul după ce abia trecusem prin Lausanne și Geneva, unde tot mi se ducea gândul, cu melancolie, ca la grădinile paradisului. Nici prin minte nu-mi trecea că, la capătul a șaizeci de zile aveam să fiu subjugat și copleșit, de forța lui luciferică.

„Să nu te miri că orașul e murdar, și de altfel, nu-i pretutindeni, mi-a spus: Florin, când a venit să mă ia la ora nouă. Nu înseamnă că e lăsat în părăsire și nimeni nu-l mătură. Dar oricât l-ar mătura de mult și de repede, e greu să răzbească – viteza de creștere a gunoiului datorită dimensiunii verticale a orașului. Pentru aceeași suprafață de trotuar, aici trăiesc mult mai mulți otameni decât în altă parte. Dacă undeva, într-un anumit timp va cădea un chibrit, un muc de țigară și o hârtie pe metru pătrat, aici acestea au să fie însutite”.

Reconstituind vorbele lui, era cât pe ce să spun bilet de autobuz în loc de hârtie.). mă făceam de râs, autobuzele la New York au alt sistem de taxare: pui banii potriviți, jumătate de dolar, în monede de nichel, într-o casetă cu pereții de sticlă, aflată lângă volan, sub privirea șoferului, care e dator să observe. N-am ajuns a înțelege cum izbutește să numere. Când urcă un călător răzleț și pune două monede de câte douăzeci și cinci de cenți, calea-valea. Dar prin ce minune se descurcă dacă-i aglomerație, oamenii se înghesuie, unii-pun zece, monede de câte cinci cenți, sau, și mai rău, monede amestecate, tot soiul de nichele?

N-am mers mult, câteva sute de metri, pe o stradă vecină, Patruzeci și Opt, am traversat trei bulevarde și, ne-am oprit în Park Avenue, aproape de vestitul hotel Waldorf Astoria, iar acolo, când am coborât din mașină și m-am uitat în jur, nu mi-a venit să-mi cred ochilor, nu înțelegeam cum se făcuse atât de abrupt și de repede trecerea de la o lume la alta. Aici era într-adevăr o altă lume, cu totul ruptă de cealaltă și, văzându-mă în mijlociii ei, liber s-o privesc și încep a o cunoaște, am simțit o bucurie puternică, în același timp foarte intimidată. Eram în punctul pe care azi îl, socotesc cel mai frumos din New York – chiar dacă va trebui să admit că sânt și altele la

fel de frumoase. Acel punct însă m-a frapat primul „a fost un loc de joncțiune, unde America închipuită de mine s-a întâlnit cu o Americă reală aflată atât de aproape că o puteam atinge cu mâna. Îmi venea să râd și să bat din; palme, dar mă împiedica o altă pornire din mine, gravă; și cucernică, de a mă tachina – ca la intrarea în templu. La o sută de metri, în axul acestui, bulevard imperial care este East Avenue, se ridica închizând trecerea și făcând un fundal plin de sonoritate clădirea Pan Am, pe care acum o vedeam la lumina zilei, într-o perspectivă nestâhjenită de nici o imixtiune vecină „echilibrată, ca un acord tonic din muzical

Socotesc a nu greși dacă zăbovesc puțin aici, deși în această primă zi la New York voiam să fac numai înconjurul orașului, pentru o primăm orientare. Nu mă lasă inima, în acest loc a simțit ea prima tresărire de bucurie; umbrită apoi de nedumeriri și de spaime; ca abia târziu; să se despresoare de toate și să vibreze îndrăgostită.

Cunoșteam clădirea Pam Am dintr-un album cu fotografii colorate, pe care, avându-l în mână înaintea plecării, l-am învăța pe dinafară. Erau multe vederi din New York și toate mi-au prilejuit bucurie când am ajuns la ele și le-am văzut aievea. Dar din atâtea făcute de oameni acolo și reproduse în albumul de serie, două reprezentări m-au frapat, întipărindu-mi-se mai puternic în minte; întâi podul Brooklyn, așa cum se vede el noaptea, despovărat dte alcătuirea metalică, în locul ei rămânând doar o însăilare aeriană de becuri electrice; iar pe urmă clădirea Pan Am, la lumina zilei, într-o expunere simplă, directă, necăutată, fără farduri, ridicarea la o scară imensă a unei robuste dar suple fete de la țară, care uimește orașul, și pe care nimic nu ajunge s-o întineze. Și-i nespus de bizar că în fața ei se ridică un, vechi building, din perioada zorzoanelor aurite: care-i acoperă partea centrală a fațadei, iar în înălțime ajunge, cu ornamentele de deasupra acoperișului; până în treimea ei superioară, fără s-o întunece și s-o compromită. Aproape c-aș putea spune, dimpotrivă, suprapunerea aceasta indantelată seamănă cu o podoabă, cam barocă, pe care cineva i-o tot bagă în suflet, ca s-o corupă, și nu se alege decât cu dispreţul.

Mult se străduiesc arhitecții, nu doar în America, să descopere și alte forme decât prisma, folosită cu precădere, și aproape în exclusivitate la buildingurile moderne. Acestea ar deveni de-o monotonie ucigătoare, dacă n-ar varia acoperământul fațadelor, culorile, forma și dispunerea ferestrelor, și alte detalii. Căutând să iasă din impas, unii ajung la forme ciudate, de multe ori inestetice, uneori ridicole și pe deasupra nefuncționale, cum am

văzut la Chicago, de pildă, un bloc trapezoidal, așa, ca să rupă prisma, ajungând în schimb la pereți oblici. Și tot acel bloc, cu structură metalică, mai era întărit de sus până jos cu contravântuiri de oțel, lame destul de late ca să acopere, prin poziția lor oblică, o bună parte din ferestre. Îți vine să-ți scuipi în sân și să-ți faci cruce. Dar uite că oamenii de meserie îl socotesc o izbândă; nu cumva fiindcă școala de arhitectură de la Chicago este celebră în lume?

La San Francisco, am văzut o clădire cu zeci de etaje, de piatră albă, în formă de piramidă, în adevăratul înțeles al cuvântului. Era într-un fel frumoasă, nu doar ciudată, dar ce spații puteau să se creeze înăuntru? Întorcându-mă la Chicago, nu ascund că am admirat și m-am învârtit mult în jurul lor, cu o satisfacție deplină, cele două buildinguri-gemene, de formă cilindrică, de pe malul canalului, numite Marina City. Reușita acestora însă nu se datora atât formei, descoperită de multă vreme, cât perforațiilor, balcoanelor, balustradelor, frumos înlănțuite și desenate puternic.

În ceea ce privește clădirea Pan Am, izbitoarea ei frumusețe se datorează unghiurilor obtuze, cu muchii liniștite, sub care se întretaie cele opt fațade, dispuse într-un octogon alungit de vreo trei ori pe o direcție în raport cu cealaltă, artificiu de o inspirație rar întâlnită, care, oricât de masivă ar fi construcția, o face să pară aeriană și suplă. De câte ori traversam Park Avenue, indiferent în ce loc, și-l traversam de multe ori zilnic, era un obișnuit loc de trecere, vedeam clădirea Pan Am, pe latura mare, cu trei fațade, și mă opream, pentru o clipă de bucurie. Iar dacă treceam pe strada Patruzeci și Patru, o vedeam de pe latura mică, minunându-mă ce clar se înrudea ea cu toată construcția, fiind în același timp atât de diferită.

Nu departe de acolo am descoperit, în acea primă dimineață, o a doua construcție care trebuia privită, dar din alte motive decât arhitectura, mai puțin izbutită, căci nu era decât un turn, o riglă pătrată, cu pereții de sticlă și aluminiu albastru. Când am ajuns mai aproape și n-am mai putut să-i văd proporțiile, mi-a plăcut altfel, cât de temeinic și bogat era construită, și cât putea fi de lucioasă. Dar ceea ce m-a făcut să mă minunez, confirmându-mi că America este o țară năstrușnică, așa cum îmi închipuiam și mai aflasem, acest buildirfg, numit City Corp, acoperă o biserică.

Așa sânt oamenii din partea locului, dacă vor să facă un lucru, nimic nu-i împiedică, bat palma fie cu Dumnezeu, fie cu dracul, plătesc ce se cuvine cerului sau iadului și rămân în relații bune cu amândouă. Este o

chestiune de investiții. Acestea se cunosc, căci se anunță cât a costat, de pildă, podul Washington și cât diadema cu care a fost vineri seara la operă tânără doamnă Rockefeller, ultima ediție.

La acel colț de stradă era o biserică. Dumnezeu a făcut târgul, în condiții avantajoase, obținând din partea constructorului angajamentul ca în parterul buildingului său să înglobeze o biserică, mai frumoasă decât cea veche. Am văzut-o, la subsol, însă cu ferestre la înălțimea trotuarului, ca să poți privi înăuntru. Deși înconjurată de stâlpii puternici pe care se sprijină blocul, nu este câtuși de puțin primejduită, nici ea, nici credința. La nivelul ei se află o curte interioară, buildingul fiind gol pe dinăuntru, ca să încapă mai multe ferestre. Acolo sânt mese și scaune, într-un decor bogat, făcut cu larghețe; n-am aflat prețul, dar cred că se cunoaște. Ce mi-a plăcut mai cil seamă, altfel nu mi-aș pierde vremea cu vorbele, în acel spațiu costisitor, în cel mai central din centrele New York-ului, unde metrul pătrat de teren se vinde probabil mai scump decât o placă groasă de aur de mărime egală, există o caleterie, un local productiv prin urmare, și acolo, lumea, bogată, săracă, indiferent ce haine poartă, e îngăduită să se așeze la mese cu mâncare și băutură de-acasă. Cineva din administrația buildingului o fi făcut socoteala cât costă minutul pe cap de om și pe scaun și totuși n-a găsit cu cale să dea pe nimeni afară. Iată ceea ce se cheamă o năzdrăvănie americană; mi-a făcut foarte bine s-o aflu. N-am coborât, să mă așez la masă, am privit de pe scară, bucurându-mă pentru alții.

Construcția aflată printre cele înalte, căci am văzut-o deasupra orașului când am fost cu vaporul pe East River, are un acoperiș oblic, într-o singură pantă, orientat spre sud și înclinat la patruzeci și cinci de grade. Nu mi-a plăcut deloc, linia este cu atât mai urâtă cu cât privești mai de departe, și aș, îl vrut să fie altfel, mai ales când dragostea mea pentru New York a început să se întărească, să crească, ducându-mă către exigență, cum se întâmplă în orice dragoste. Nu m-am împăcat nici când mi s-a spus că rostul acelui acoperiș este să capteze energia solară. N-am putut să aflu și rezultatele, în kilowați sau în cai putere; probabil deocamdată se fac experiențe, se caută soluțiile cele mai bune.

Am văzut și la Casa Albă o intenție asemănătoare; pe macheta acoperișului actual erau montate niște lamele, orientate spre partea unde bate mai mult soarele. Mă aflam în mers, cu șirul vizitatorilor, nu m-am putut opri să privese mai bine, dar poate nici nu era nevoie, importantă fiind doar ideea. Nu știu dacă acel proiect se va pune în practică pare-se s-a găsit

altă soluție pentru a economisi energia deficitară. Eram pe acolo, când președintele Statelor Unite a declarat, stârnindu-mi o veselie ireverențioasă, că, dând el cel dintâi semnalul economiei, va reintroduce la Casa Albă încălzirea cu lemne.

Câteva ore de acolo înainte m-am lăsat în voia prietenului meu, să mă ducă pe unde socotea el mai bine, iar în acest timp am încercat să mă las pătruns de emanația orașului. Am privit pe geamurile mașinii, căzut într-un fel de transă, căci în stare de luciditate n-aș fi putut să înțeleg prea multe, cum mergeam cu viteză destul de mare. Eram mulțumit să respir aerul de la New York și cel mult să-mi fixez repere pentru drumurile mele viitoare, cu piciorul, a căror voluptate o gustam cu anticipație. Știu că am luat-o la stânga, până în Bulevardul al Șaselea, numit cu sonoritate Avenue of the Americas, pe care l-am parcurs în partea lui grandioasă, unde m-am întors adesea amețit de plăcere, printre buildingurile lui înalte și strălucite, care, deși se înalță până la ceruri, nu îngroapă în umbra lor nici strada, nici trecătorii; această circumstanță fericită și greu a fi explicată m-a atras acolo mult mai mult decât luxul vitrinelor. Mergând așa, am dat de Central Park, apoi de Grand Army Piaza, mărginite de Bulevardul al Cincilea, fascinația New York-ului, vestita Fifth Avenue, cu magazine luxoase unde, dacă intră vreun întâmplător gură-cască, nu-l remarcă nimeni, ci se pierde, înghițit de lumea bogată. De-aici încolo, luând în lung Central Park, pe Fifth Avenue se înșiră, până pe la strada Nouăzeci, o veche strălucire a New York-ului, în parte abandonată astăzi, reședințele vestiților regi ai industriei, care au avut de dus în spinare greutatea a miliarde de dolari, în aur și în hârtie. Voi avea de vorbit despre această lume, casa unuia din ei, prefăcută în muzeu, am vizitat-o și, pe lângă ce-am admirat acolo, m-am ales cu un fior de frig pe șira spinării, pe care îl simt și astăzi când îmi aduc aminte.

Mai departe lucrurile n-au rămas la fel de frumoase, am intrat în Harlem și-am mers până în inima lui fierbinte, care emană atâta forță, încât uneori ajunge să incendieze casele. Am și văzut unele, de cărămidă roșie, cu ferestrele afumate de flăcări, lăsate în părăsire poate până la învierea morților, când cei ce le-au construit și le-au locuit odată se vor întoarce să le repare. Am văzut lumea, am privit cu coada ochiului și simulând indiferența, așa mi s-a spus că-i bine, însă nu mă laud. Că aș fi în stare să-mi dau părerea de pe acum despre ceea ce este acolo; rămâne destulă vreme. Atât doar socotesc să fi înțeles la întâia privire, ajutată de vechi zvonuri și informații, că Harlem nu-i înainte de toate un mare și vestit

cartier al New York-ului, o treime din Manhattan, o structură citadină, ci un fenomen istoric în evoluție, neîntâlnit în nici un alt loc din lume.

A fost prea mult pentru o primă zi, n-am avut însă putere să renunț cât timp nu-mi dădeam duhul cu totul, am rămas mai departe în transă, înfundat în scaunul mașinii. Din extremitatea nordică a Harlemului am coborât înapoi, spre sud, scormonind toate contrastele, pornind de la Lincoln și Rockefeller Center, mari ambiții arhitectonice, primul în onoarea artelor, al doilea în slujba afacerilor, și ajungând la Battery Park, unde se termină Manhattan, cu Statuia Libertății în față. Dar spre a ajunge aici am trecut prin climate diferite, aproape imposibil de închipuit sub aceeași boltă cerească, zdrențuită de buildinguri înalte și atârnând flenduri peste căsuțele cu un etaj sau cu două, sau fără niciunul, de lângă Gramercy Park sau din Greenwich Village, cel care, cu vecinătățile lui, reprezintă, cred, cartierul cel mai ciudat și mai misterios din New York. Iar cartierul chinezesc de alături, înghesuit și uneori mizerabil, cu pagode false montate pe fațade vechi, americane, și cartierul italienesc, cu exuberanța și viermuiala lui meridională se află numai la doi pași de monumentala împărăție a banului, Wall Street, unde răceala fațadelor îți îngheață inima, unde nu locuiesc oameni, ci doar vin să lucreze, de luni dimineața până vineri la patru după-amiaza, slujitorii dolarului. La sfârșitul săptămânii, cum era prima zi când am fost eu acolo, sau în zilele celelalte după ora de închidere a birourilor, cartierul se culcă și doarme, pe saltelele lui de aur.

Toate aceste puncte atinse în fugă reprezintă un canevas de la care voi porni luni dimineața, cu mijloacele mele, să descopăr New York-ul.

Pe la cinci după-amiază eram insensibil la orice impresie, nimic nu mai putea să-mi atragă atenția și cu atât mai puțin să-mi trezească o emoție. Am mers acasă și m-am întins în pat, să dorm o oră, ca să rezist seara, când eram invitat la masă, afară din New York. Poate o parte a ființei mele a dormit, alta însă a stat trează, căutând o idee în cel mai îndepărtat trecut conștient al vieții lăsate în urmă. Când am auzit prima oară despre America și cum s-au format în mintea mea primele ei imagini? Dar, înainte de toate, ce este America? Mulți o confundă cu continentul și admit că sânt chiar două Americi, de Nord și de Sud, cum am învățat la geografie. Geografii spun și astăzi la fel, și au dreptate, din punctul lor de vedere. Eu când am auzit prima oară despre America mi-am făcut imaginea unei lumi în care mai târziu am recunoscut o țară numită suplimentar Statele Unite. Pentru mine o altă Americă nu există; dovadă că-i așa, nimeni nu se va duce cu

gândul în altă parte a celor două continente vecine, când va descoperi că un bulevard la New York se cheamă Avenue of the Americas, care, fiind un plural, vrea să însemne Bulevardul Americilor. El nu evocă nimănui țări vecine, numite Canada sau Mexic. Iar în sud, țările au numele lor, au steme și constituții. Nu împiedic pe nimeni să spună așa, dar eu nu pot numi acest conglomerat de state America Latină, luându-mă numai după originea locuitorilor, care între noi fie vorba, nu se compun dintr-o singură seminție. Spaniolii veniți în Argentina au devenit argentinieni, după cum irlandezii au devenit americani, când s-au strămutat în America. Statele Unite, ca denumire, reprezintă un adaus simbolic, care, socotesc eu, de când unitatea țării este deplină, a devenit inutil și lună scolastic; fiind oficial, îl admit în acte de stat și-n cuvântările președinților.

Dar când am auzit prima oară despre America și care a fost prima ei imagine? O, de auzit am auzit cu mult înainte de a merge la școală, se vorbea despre armata venită de peste Ocean, să lupte în Franța, contra Germaniei. Aceste știri, greu de înțeles pentru mine, nu duceau însă la o imagine. Imaginea l-a format când mama mi-a cumpărat o pereche de ghete americane. Nu era doar un nume de reclamă, ci veneau chiar din America, probabil din niște surplusuri, așa se cam întâmplă la sfârșitul războaielor, voi spune și altă dată. Le caracteriza o formă sobră, cam greoaie, fiindcă erau lucrate solid, și de-atunci am înțeles că americanii nu fac lucrurile în joacă. Dar mai neobișnuit la acele ghete era bombeul, neagreat în Europa, unde tocmai intraseră în modă încălțările cu vârful ascuțit, ca o suliță, botezate „pineu”, de la numele cizmarului care le concepuse; prăvălia lui, la Paris, mi se pare că mai există și astăzi. Deși nu știam mare lucru despre viață, ghetele mele cam grosolane, cu bombeul lat și umflat ca o gulie, nu puteau să-mi placă, dacă le comparam cu pantofii înguști și ascuțiți la vârf, cum purta lumea elegantă. A trebuit să treacă timp până ce aceste încălțări izmenite să se întoarcă la o formă mai rezonabilă; eleganții „care băgasem eu de seamă că umblau uneori ca pe ace, s-au ales cu stâlciri ale degetelor de la picioare și cu bătături, pe toată viața.

În schimb, ce bine îmi era în ghetele americane, așa urâte cum mi se păreau ele! Îmi închipuiam toate degetele mele de la picioare, așezate în voie, parcă în cinci fotolii, cu spațiu între ele, fără să se înghesuie, să se strivească, dimpotrivă, conversând civilizat unul cu altul, făcându-și reverențe de la distanță, ca în saloane. Așa mi-a rămas în minte gheata americană, și prin ea am înțeles că americanii au o altă știință a vieții decât

a noastră. Statul cu picioarele pe masă e un alt exemplu, aflat însă după multă vreme.

Saltul la noțiunea următoare ar fi putut să mă zăpăcească, dacă n-aș fi crescut și eu repede în anii aceia. A apărut atunci în calea mea, curând după ce se terminase războiul, o năzdrăvănie americană, numită „Fordul cu Mustăți”, un automobil care nu era mai prost decât altele, dar costa jumătate cât cel mai ieftin dintre ele, sau poate nici atât, nu mai țin minte bine, mi se pare că vreo trei sute de dolari de pe vremea aceea. Îndată pământul s-a umplut de ele, s-au înmulțit chiar la noi, care eram o țară încă agricolă, cam neînvățată cu tehnica. Auzeam că în America aveau câte una toți fermierii, adică țăranii, dar bineînțeles că nu puteam crede. Odată, pentru nu știu ce motiv, un Ford cu Mustăți a oprit la poarta noastră; m-a intrigat, m-am învârtit în jurul lui, dar e curios, am înțeles mai puțin din ceea ce spunea el despre America, decât îmi spusese gheata americană. Ceva nu era destul de copt în mintea mea, chiar dacă îmi închipuisem că le pot înțelege pe toate. Omul care conducea ciudățenia aceea nu putea să fie stăpânul, judecând după haine; după ghete, după mâinile groase fi cam murdare, și, de ce n-oi fi spus din prima oară? – după privire; era un șofer de meserie, adică lua leafă, și mi s-a părut c-o ia de pomană, dacă nu făcea altceva decât să se plimbe cu automobilul.

Cu alt prilej gândurilie mele au fost mult mai răscolite, și au mers mult mai departe. Odată am văzut un automobil, același Ford ieftin, în față. unui atelier de pictat firme. Un domn tânăr, cu un *trench coat* albi haină de tranșee adusă de englezi pe frontul din Franța, luată acum la purtare și de lumea civică, a coborât de la volan și i-a poruncit meșterului; Ieșit în ușa prăvăliei, să scrie numerele de la poliție pe care trebuia să le poarte automobilul; acesta era nou-nouț, mirosea a cauciuc și a vopsea proaspătă.

După frumosul *trench coat*, după pantofii pineu și mai ales după glasul hotărât și puternic, am înțeles că domnul era nu șofer, ci stăpânul automobilului. Până atunci nici nu mă gândisem cui aparțineau automobilele, nu-mi închipuiam că puteau fi ale unui om anume, și acesta, odată ce-i punea, numerele, era liber să meargă oriunde cu ele, conducând el însuși în locul șoferului.

Nu puteam să-l pizmuiesc pe stăpânul automobilului, și nu de alta, dar nici nu înțelegeam ce relație era între el și lumea cealaltă, din care făceam și eu parte, abia la picioarele unei scări foarte lungi, cu o sută de trepte, cum socoteam pe atunci că este nevoie, ca să aibă loc toate felurile de oameni.

Pe băcan, bunăoară, îl puneam pe treapta a zecea, Institutorul meu pe a douăzecea, directorul pe a treizecea. Generalii stăteau pe la a șaizecea, între a șaptezecea și a nouăzecea miniștrii, și fiindcă restul rămânea liber, am pus în vârful scării pe cei cu automobile.

La vremea aceea veneau la noi și alte automobile din America, mai scumpe și mai luxoase, de pildă Cadillac-ul, dar le cumpărau numai bogătașii, bancherii, petroliștii, și le conduceau șoferi în livrele, nu stăpânii, care nu purtau *trench coat*, și pentru nimic în lume nu s-ar fi dus ei personal la un atelier de pictat firme, să le scrie numerele. Comparându-le, când le vedeam pe stradă, am observat că Fordul era o mașină sărăcuță și simplă, cu marafeturi puține, fără nichelaje și fără nici un fel de podoabe, cu tapițeria de mușama ieftină, cu tabla caroseriei vopsită totdeauna în negru. N-aș putea să explic limpede, fiindcă știu numai din auzite, automobilul avea un schimbător de viteze atât de simplu că se putea lipsi de cutia cu pinioane, clasică, dar încă imperfectă, oricât era ea de scumpă și complicată. Din sistemul de conducere făceau parte două manete robuste, montate la volan și parcă mai lungi decât raza acestuia, de unde venea și porecla acelui automobil ca nici un altul, căci semănau într-adevăr cu două mustăți caraghioase.

Dar oricât de vizibile ar fi fost deosebirile dintre acest automobil ieftin și celelalte, ele nu erau de-ajuns să explice izbitoarea diferență de preț dintre ele. A trebuit să treacă un timp până să aflu secretul, și atunci, odată cu dezlegarea lui, s-a născut în mintea mea o altă imagine a Americii, mai puternică și mult mai cuprinzătoare decât aceea prilejuită de ghete. Atunci am aflat că Ford nu era doar o mașină, ci un om viu, al cărui portret l-am văzut într-o revistă, un bărbat înalt, subțire, energic, cu o față uscată și prelungă, cu privirea pătrunzătoare, deși blândă și omenoasă; mi-a fost îndată simpatic, și el a rămas până târziu tipul reprezentativ al americanului, nu grețosul și arogantul Unchi Sam, pe care îl socoteam o caricatură, cu toți dolarii lui și cu îmbrăcămintea făcută din drapelul cu benzi și stele.

Ford a conceput un automobil simplu, robust, deși derizoriu în aparență, făcut să meargă, nu să ia ochii. Izbânda care a venit repede s-a datorat metodei lui de fabricație, lucru în serie, pe bandă rulantă, care, mărind ritmul producției, scădea prețul. Acum toate se fac așa, chiar în țări mai înapoiate; atunci însă a fost o revoluție. Iar lucrul n-a dus deloc la o idiotizare a omului, cum prevedeau adversarii și cum se arăta mai târziu în partea tristă a unui film comic. Ce-am spus este prea simplu, abia enunțul

istoriei, fiindcă în realitate ea era mult mai complexă, mai complicată și mai ramificată. Cu timpul Ford, care fabrica automobile, a ajuns să-și fabrice chiar materia primă, începând cu oțelul; prin lanțul acestor industrii unite am învățat o noțiune nouă, care s-a numit trust și mi-a dezvăluit încă o imagine a Americii.

Într-un muzeu al automobilului, de la Reno, orașul unde se divorțează în câteva ore, Ford ocupa primul loc, cu cea mai bogată reprezentare. Trustul lui a fabricat până și avioane; putea să fabrice orice, la urma urmelor, nu-l oprea nimeni. Ce nu mi-a plăcut mie la acest om a fost refuzul lui continuu de a-și vopsi automobilele în culori mai vesele. La toate insistențele colaboratorilor, răspundea sofistic că acceptă orice culoare, cu condiția să fie neagră. Acesta era un exemplu de încăpățânare senină și nezdruncinată, care cred că nu poate fi întâlnită în altă parte, încăpățânarea americană. Dacă urmașii lui Ford au cedat câte ceva, amendând severa lor moștenire, în multe privințe au respectat tradiția până deunăzi, refuzând să accepte soluții noi, împotriva curentului și chiar a gustului public, ceea ce dovedește o încăpățânare la fel de americană ca a strămoșului.

Nu insist ca să pierd vremea, ceea ce spun face parte din pregătirea mea sufletească pentru descoperirea Americii. Acum câțiva ani, o uzină Ford de la Köln, o sucursală, fabrica un tip de mașină cu tracțiunea în față – e un pleonasm, dar n-am cum să spun altfel –, o inovație europeană pe care astăzi au început s-o adopte și americanii, la fel de târziu cum au adoptat frâna pe discuri, deși superioritatea ei sărea în ochi, fără să aibă nevoie de vreo demonstrație. Mașina inovată făcuse o carieră frumoasă, când fabricația ei a fost oprită de azi până mâine. Se spune, ceea ce cred, fiindcă altă explicație nu poate fi găsită, că patronul firmei, Ford-al-treilea, așa îmi închipui, nu cunosc bine genealogia familiei, venind în inspecție la sucursala germană, a pus să se calculeze prețul mașinii modernizate, ceea ce computerul face astăzi în câteva clipe. Constatând că mecanica nouă ridica prețul de fabricație cu câțiva dolari, a poruncit să se revină la formula clasică. Îmi închipui ce mult și-a călcat el pe inimă mai târziu, când benzina a început să lipsească, și a fost nevoit să pună în vânzare Fordul Fiesta, de proporțiile celor mai mici mașini europene, care s-a dovedit foarte izbutită, iar mie mi s-a părut atât de frumoasă, că mi-a mers drept la inimă.

După ghete și forduri, mult mi-a folosit la completarea imaginii despre America, ducând-o până la concretizare, cine nici nu s-ar crede, Jules Verne, inventatorul științei-ficțiune, care însă a intuit foarte bine și

realitatea. Călătoria lui Phileas Foog de-a curmezișul continentului mi-a dezvăluit înaintea filmului și istoriei caracterele Americii și americanului, într-o sinteză aproape perfectă, pe care n-a contrazis-o nimic din ce-am aflat după aceea, și nici chiar din ce-am văzut cu ochii.

A fost apoi rândul altor cărți, ele m-au dus departe în urmă, la începuturi, de-am aflat despre Buffalo Bill, personaj legendar în istoria Americii, pe care mult timp l-am crezut o închipuire, ca pe Tarzan și Winetou. Am mai aflat tot atunci despre lupta pionierilor cu indienii, despre caravane căzute în capcană prin trecătorile munților, despre tabere și forturi asediate, despre curajul și tenacitatea deschizătorilor de drumuri, care au înaintat prin locuri grele și neumblate, familii întregi, cu bătrânii, femeile și copiii, însemnând traseul lor cu puzderie de morminte, până ce au ajuns la coasta Pacificului. Dar goana după aur, cu orașele de lemn răsărite într-o noapte?! Cum mi-a mai aprins închipuirea viața lor, care se petrecea între bogăție și moarte, între pocnetul sticlelor și al puștilor! Erau înarmate și femeile și nu șovăiau să tragă. Din ele ar coborî, cum crede Fici, frumoasele făpturi ale Americii de astăzi, care însă în loc de inimă, cum spune ea, au un computer. Automobilul mai avea mult până să apară, era vremea diligenței și calului. Vremea părerelor și a șerifilor.

Pe urmă s-a construit calea ferată, cu o trudă pe care mintea mea n-o poate pătrunde decât în parte, destul însă pentru a-mi da seama ce neam de oameni se născuse acolo, în mai puțin de un secol, pe când istoria lumii era milenară. În locurile pustii unde se făceau gările, răsăreau orașe ca în poveste. Acum acele orașe sânt metropole, calea ferată, în schimb, o năpădesc bălăriile și gările se scot în vânzare. Am citit cu ochii mei anunțul, lipit pe ușa bătută în cuie, la gara Río Grande din Salt Lake City. La Seatle, din cele două gări una este prefăcută în magazin de vechituri, *Antique World* scrie pe firmă; am intrat și-am văzut. Deși au fost ridicate la rangul de antichități, lucrurile puse la vânzare mi s-au părut mizerabile; dar lumea le caută, sătulă de frumusețea celor care se fac astăzi. În nu știu ce oraș, mi s-a spus, un grup de oameni s-au asociat, au cumpărat gara, cu o locomotivă și o bucată de cale ferată; duminica vin, lustruiesc locomotiva, fac focul în cazan și se plimbă cu ea în sus și-n jos, câteva sute de metri, jucându-se ca niște copii, așa cum și sânt puțin, la urma urmelor. Dar acolo, ca să se construiască gara și calea ferată a curs multă sudoare omenească pe vremuri, și nu o singură dată a curs și sânge. Peste drum de gară se afla „saloon”-ul, cu cele două uși batante tipice, făcute să fie date în lături cu

cizma sau cu patul puștii. În fund erau jocurile de noroc, unde se miza cu pistolul pe masă. Iar deasupra acestor tripouri, care au generat cazinourile de la Reno și Las Vegas, își aveau odaia târfele, cu un pistol la cingătoare și cu altul sub pernă, plus o pușcă în spatele ușii. Oare să aibă dreptate Fici? Le știu numai din filme; dar cum aș nesocoti acest fantastic instrument de informație în fața căruia pălesc multe cărți de istorie?

Cred că primul film pe care l-am văzut în copilărie, când proiectoarele funcționau cu arc voltaic, aruncând pe ecran un fascicul de lumină pâlpâitoare, cam violacee, când pelicula proastă lăsa impresia că asupra decorului plouă întruna, a fost *Misterele din New York*, în vreo douăsprezece serii. Atunci am auzit prima oară acest nume; mult timp nici n-am știut ce înseamnă.

Cum aș putea apoi să nesocotesc ce mi-au spus despre viața americană trenurile lui Lon Chaney, a căror locomotivă, brăzdând noaptea preeriilor, devenea un personaj mai presus decât oamenii? Cât voi mai trăi n-am să uit fluierul ei lugubru, așa cum nu l-am uitat până astăzi…

Ajunsesem aici cu istoria Americii, când jos, în stradă, a izbucnit un semnal de alarmă; la început nu mi-a întrerupt reveria, la New York și nu doar acolo se aud mereu semnale de alarmă, lumea este obișnuită, le suportă fără să protesteze și nici nu-și dă seama cum își macină nervii. Mi-a atras atenția abia după un timp, când m-am mirat că sunetul nu modulează, ca sirenele salvării sau ale poliției; s-a născut în mine o îndoială, poate era un semnal permanent și îl auzisem tot timpul. Gândurile s-au reînfiripat, au mers înainte, poate nu străine de acest sunet violent, fiindcă, fără să-mi dau seama cum, ajunsesem la ideea de violență, ilustrată de atâtea întâmplări câte știam din viața americană.

Peste vreo jumătate de oră, când am coborât să mergem la masă, am constatat că sunetul acela era semnalul de alarmă al unui automobil, parcat în stradă și care se pornise dintr-o toană, căci nu forțase nimeni portiera; polițiștii, sosiți de puțin timp, tocmai se chinuiau s-o deschidă, cu chei, șperacle, cârlige dar, ca să spun așa, nefiind de meserie, își cam pierdeau timpul; când am ajuns la colțul străzii, semnalul se auzea încă.

Multe semnale de alarmă îmi sună în minte când mă gândesc la America! Cel mai vechi, clopotul de la postul de pândă al forturilor, anunțând pe Siucși și pieile roșii. Apoi, brusc, soneriile de la bănci, cuplate prin fire secrete cu poliția. Ce folos?! Atâtea bănci au fost devalizate! Un automobil negru oprit în față, patru uși deschise brusc, patru oameni cu fața

mascată, cu pălăriile trase pe ochi, cu pistoale automate, iar mai târziu cu mitraliere, poate din surplusurile armatei. Inamicii publici! Dillinger, Al Capone… Nu înțelegeam, credeam că-i o glumă. Pe Al Capone n-au izbutit să-l înfunde, deși Isprăvile lui le cunoșteau nu doar polițiștii și justiția, ci toată populația, până și copiii. Au trebuit să-l aresteze pentru evaziune fiscală. Teama de eroare judiciară, aceasta fiind, recunosc, o rușine într-o lume liberă și civilizată, a făcut să apară legi atât de prudente, încât adesea paralizează justiția, chiar dacă nu-i coruptă, și criminalul dovedit se strecoară printre paragrafe, ducând procesul până la bătrânețe. Șapte ani și-a tot amânat executarea pedepsei un condamnat la moarte devenit celebru, care a avut starea de spirit să scrie și-o carte, în celulă, să-și povestească viața, de parcă avea cineva nevoie s-o afle! Banii câștigați pe această cale i-au folosit spre a-și plăti avocații.

Dar până a se ajunge aici au fost două războaie în Europa și unul la fața locului, între două jumătăți ale Americii. Eu nu mă lepăd de ce-a scris Margaret Mitchell. Oare negrii de astăzi, ai căror strămoși mai erau sclavi încă în a doua jumătate a celuilalt secol și nu s-au eliberat singuri, s-or gândi cât sânge american a curs pentru ei pe pământul Americii? câți oameni s-au jertfit ca să salvgardeze ideile unei constituții care a rămas nobilă până astăzi, chiar dacă în jur înflorește violența și justiția nu poate s-o reprime?

Ce mi-a mai venit în minte după războiul de secesiune? Am sărit deodată până la Josuah Slocum, navigatorul de la Boston, marea și statornica mea admirație. Am scris de multe ori despre el, declarându-mi iubirea nestinsă, și iată că abia acum, când proiectez să merg în orașul lui, nu ca să-i caut urmele, de mult șterse, ci pentru o clipă de reculegere, îmi dau seama că el este o emanație a acestui pământ unde mă aflu astăzi, și ceea ce l-a determinat la fapta lui uimitoare, neegalată de nimeni, deși e rămasă aproape un secol în urmă, a fost duhul Americii.

Amintindu-mi de el, n-am putut să-l las deoparte pe Jack London, cu toate că e o mare distanță între unul și altul; dar îi datorez și lui ceva din câte știu astăzi.

O placă pusă pe zidul unei case de la New York, de pe strada șaptesprezece, sau una vecină, aproape, de Second Avenue, locuri mult colidante de mine, arată unde și-a trăit timpul din America Antonin Dvořák, a cărui Simfonie a noua el a numit-o „Din Lumea Nouă”. Nu dădusem nici un fel de atenție subtitlului, îl ignoram cu desăvârșire, deci îi ignoram și

înțelesul; iar biografia lui Dvořák îmi ieșise din minte, nefiind loc pentru toate. Până ce târziu de tot, abia în anii din urmă, tot ascultând simfonia într-o înregistrare destul de bună, muzica, pornind de la o temă din partea a patra, Allegro con fuoco, a trezit treptat în mine o reminiscență, difuză, și concentrându-mă, apropiindu-mă de ea în cercuri tot mai strânse, am avut revelația Americii, cu ce știam și intuiam despre ea, pus în sunete.

Spunând așa, vin în contradicție cu muzicologii, care susțin că simfonia are la bază motive din folclorul ceh și a inspirat-o dorul de patrie, cum declară însuși compozitorul. Așa o fi, însă trei ani petrecuți de el la New York au fost destul, cred eu, ca în folclorul ceh să se infiltreze ceva din spiritul Americii; nimeni nu scapă, chiar dacă vrea să se apere. Nu aduc ca argument subtitlul, care admit că poate să fie numai o etichetă. Dezlegat de orice informație, și de orice sugestie venită, de la alții, eu în această muzică am văzut ceva din America, parcă prin imagini directe, mișcate, o proiecție cinematografică. Partea a patra, de pildă, ca să nu lungesc vorba mai mult decât trebuie, mi-a sugerat un episod trist și eroic din marșul spre Vest al Americii, lupta unui fort cu pieile roșii, unde apărătorii înving, dar generalul cade în mâinile atacanților și este dus în captivitate.

Sigur că poate să fie și altfel. Important este că muzica n-a rămas sterilă, ci mi-a dat și ea o imagine a Americii, poate mai colorată decât altele. Am făcut chiar un text, inspirat de acea parte a simfoniei, în ritmul ei, cu gândul să-l supraimprim pe bandă magnetică, prin glasul unui prieten care face teatru pl ar fi fost cucerit de idee; deși am renunțat, fiindcă nu-i timp să faci tot ce-ți trece prin minte, gândul a rămas și textul îmi sună singur în ureche, când ascult Simfonia lui Dvořák, „Din Lumea Nouă”, cum s-a subintitulat mult timp America; azi bag de seamă că nu mai spune nimeni așa, și cei tineri poate nici n-au auzit vreodată. Ei, dar de ce să mă mire?! Nimic nu poate să rămână nou o veșnicie, timpul face să dispară însuși conținutul noțiunii.

Nu sânt deloc sub influența filmului văzut în copilărie, Misterele din New York, acela era cu totul altceva, un lanț de crime nedezlegate, opera unui scelerat rămas în umbră și numit „Mâna care nimicește”. Nu era nici un mister, ducă-se naibii, lumea se lăsa prostită, serie după serie, iar noi, copiii, dârdâiam de frică. Dacă un detectiv isteț, ca Sherlock Holmes, și-ar fi pus mintea cu criminalul, îl dibuia în câteva ceasuri; numai că atunci filmul n-avea de ce să continue.

Există însă cu adevărat mistere ale Americii. Bunăoară, Klu-Klux-Klanul. Știusem că era o organizație secretă, care teroriza ție negri și pe partizanii acestora, după războiul de secesiune. I-a găsit cineva vreodată sediul, i-a demascat conducătorii, i se cunosc statutele? Și mai există, pândește din umbră? Cineva spune, acum, după atâta vreme, că nu era decât o asociație de glumeți care se deghizau, își puneau cagule, și așa, cu o luminare aprinsă în mână, ieșeau noaptea pe stradă doar ca să sperie pe cei slabi de înger. Ce mai pot crede?

În subsolul fiecărei bănci sânt mistere. Prohibiția alcoolului, de care îmi amintesc foarte bine fiind contemporană cu tinerețea mea, când doream să le aflu pe toate, a fost un mister, și cum s-a constituit, și cum a funcționat după aceea. Iar misterul abolirii ei este și mai mare. Amândouă au prilejuit îmbogățiri și crime, și niciuna n-a fost în folosul Americii.

Oare cine se joacă de-a v-ați ascunselea cu țara aceasta nemaipomenită? Ce este Mafia? Cine l-a ucis pe Martin Luther King? Dar pe John Fitzgerald Kennedy?

La 7 decembrie 1941, când curentul neintervenționist era foarte puternic în America, japonezii au atacat prin surprindere, fără declarație de război, flota americană de la Pearl Harbor, în Hawaii, pe când delegații lor duceau tratative economice la Washington. Un enunț mai scurt, mai clar și mai precis nu se poate concepe. Dar să nu fie oare nici un mister în această afacere sângeroasă? N-am să mă refer deloc la câte insinuări s-au făcut, mai pe șoptite, mai cu glas tare. Cineva dorea ca America să intre în război, era datoria ei tradițională de a salva Europa. Numai că poporul american, ca să se pornească, avea nevoie de o provocare. În 1917 a fost Lusitania. Și numai o sută de morți americani au ridicat sute de mii, care s-au dus la moarte, fără să-i fi păscut vreo primejdie. Germania lui Wilhelm n-ar fi ajuns niciodată în America! Așa a început războiul; torpilând transatlanticul, nemții și-au făcut-o cu mâna lor. Cum și-au făcut-o și japonezii la Pearl Harbor.

În 1917, America nu avea armată; mă minunez ce repede și-au adunat-o, cu oameni care veneau singuri să meargă la luptă. Așa e America! Nu era timp de școală; gradele, de la caporal până la general, s-au dat pe baza probelor psihotehnice. O năzdrăvănie, ca Fordul cu Mustăți. Cineva putea crede că-i o joacă. Așa a fost, au pus oamenii să se distreze cu niște jocuri, șaradă și rebus, care dezvăluiau aptitudinile. După câte știu n-au fost nemulțumiri, nici dezamăgiri; armata aceasta improvizată și-a demonstrat

capacitatea pe câmpurile de luptă din Franța. Așa e America; ghetele cu bombeu ar fi trebuit să atragă atenția lui Wilhelm.

Pearl Harbor da, are o față misterioasă. Cum aș admite că președintele Roosevelt, și oricine altcineva din America, în afară poate de o făptură scelerată, ar fi dorit și ar fi înlesnit acea lovitură banditească? Decât că unele fapte rămân cu totul acoperite de întuneric. Stătea oare America atât de prost cu spionajul, agenții ei pe pământul Japoniei nu simțiseră pregătirile acelei expediții, mult prea uriașă ca să nu producă o trepidație? Că portavionul cel mai modern al Americii lipsea tocmai atunci de la Pearl Harbor, plecat în croazieră, poate să fie o coincidență, nu țin seama de spusele unora, că ar fi fost pus la adăpost, știindu-se ce-avea să urmeze. Dar navele celelalte, și oamenii, care urmau să fie victime? Erau ei oare sacrificați cu bună știință? Nu pot crede; îmi îngheață sângele. Că apărarea americană s-a mișcat greu în fața atacului mă miră mai puțin, deși multe rămân inadmisibile. Era duminică dimineața, timpul odihnei și liturghiei, iar în ajun, seara, fusese petrecere. Numai că iată ce susțin unii, barajul de la intrarea în port rămăsese deschis tocmai în ziua aceea.

N-am dovezi, nu pot să spun decât că toată întâmplarea rămâne misterioasă, cu atât mai mult cu cât pierderile americane au fost sub ceea ce sperau japonezii. Au greșit tirul, sau n-au găsit țintele? Oricum, așa zdruncinată cum fusese la Pearl Harbor, flota americană a câștigat bătălia Pacificului. Printre luptători era John Fitzgerald Kennedy; mi se pare că atunci a fost rănit la coloana vertebrală, de a rămas toată viața cu o infirmitate chinuitoare; atât că n-a avut o viață prea lungă! Deși pe alt front de luptă, el n-a contribuit mai puțin decât ceilalți, debarcați în Normandia, la eliberarea Franței, patria Jacquelinei.

Fiindcă a venit vorba, iată alt mister, această ființă, prima doamnă a Americii, după titulatură, care am crezut că va rămâne toată viața la Washington, să păzească mormântul, și când colo, n-a așteptat prea mult să se mărite cu Onasis, un personaj obscur dacă lași deoparte imensa lui bogăție și îndrăzneala mai mare decât a străbunului Ahile. Am crezut, am sperat când am auzit vestea stupefiantă, că Jacqueline își sacrifica sufletul și prestigiul, ca folosindu-se de banii și de sprijinul armatorului, cu puterile lui redutabile, să descopere misterul morții lui Kennedy, să dea în vileag numele și mobilul asasinilor. Nu uitasem declarația ei solemnă, care m-a cutremurat când am auzit-o, crezând în ea naiv și cu sinceritate, că dacă într-un an crima nu va fi pedepsită, ea va renunța la cetățenia americană.

N-a renunțat, și acum, văduvă bogată, trăiește în pace la New York, îngrijindu-se cu medicamente românești pentru prelungirea tinereții. Cine o vizitează spune că a devenit foarte urâtă.

I-am văzut la Casa Albă portretul făcut în vremea când, cel puțin mie, mi se părea frumoasă, cu fermecătoarea ei grație franțuzească. Pe plăcuța de alamă prinsă în rama aurită scrie: „Jacqueline Kennedy-Onasis”. Era nevoie de acest adaus? Este o conștiinciozitate, sau o ironie? Ce să caute numele lui Onasis la Casa Albă, în rând cu președinții Americii?

Dacă m-am interesat de misterul morții, fiindcă venisem aproape și ea se reactualiza cu o putere crescută, cineva, la New York mi-a spus: „Nu te mai gândi, adevărul n-o să se dea în vileag nici pentru tot aurul din lume!” „Și crezi că într-adevăr se cunoaște?” „Bineînțeles, îl cunoaște multă lume, numai că nimeni nu spune”. „Îl cunoști?” „Sigur, dar renunță; nu încerca să afli de la mine!”

4

Mult aș vrea să pot arăta limpede, cui vrea să afle, ce este el în realitate, acest New York, cum eu n-am putut afla de la alții. Am citit, am ascultat, am văzut fotografii și filme.

Imaginea orașului a rămas vagă, în afară de unele detalii caracteristice, un pod suspendat, un grup de clădiri înalte, & aglomerație de cinematografe cu firme luminoase și, de la sine înțeles, Statuia Libertății, în fața orașului. Când am ajuns acolo, inamic nu mi s-a părut cum îmi închipuiam, deși am. recunoscut locurile știute. Nu încerc să deschid ochii cuiva, de teamă că nu va înțelege, cum n-am înțeles nici eu spusele altora. Dar n-am să-mi ascund impresiile, și poate pe calea aceasta voi ajunge puțin mai departe. Ca să nu duc cu mine poveri mai mari decât puterile mele, renunț din capul locului la ceea ce înseamnă New York în desfășurarea lui deplină, cu toate boroughurile, care nu sânt suburbii, ci orașe unite. Le-am traversat o dată, în fuga mașinii, și pe urmă am rămas în Manhattan; mi-a fost de ajuns, n-am simțit nici o lipsă. Celelalte, Bronx, Queens și Brooklyn, în partea răsăritului, pe care le-am privit mult, peste East River, cu un sentiment de neputință, există, și nu: mai puțin vii decât Manhattan, dar vor cămine necunoscute. Nu mai vorbesc de Staten Island, din sud, care nici nu putea să se vadă, fiind prea departe. Ca să merg, până; la capăt ar trebui să includ în câmpul meu de observație și orașul New Jersey, aflat la apus, peste Hudson River, fiindcă, deși aparține altui stat, o mare parte din populația Lui lucrează și trăiește în New York, ducându-se acasă numai ițoaptea.

Manhattanul este o insulă stâncoasă, o temelie stabilă și solidă pentru construcțiile înalte, zgârie-norii, caracteristica lui, cea mai izbitoare. Lungă de vreo douăzeci de kilometri, lată de trei-patru, orientată de la sud la nord, cu aproximație, această uriașă corabie de piatră nu are a se teme de nici o zgâlțâire. Legate între ele, la partea de nord, cu Harlem River cele două ape, din apus și din răsărit, dau orașului un contur puternic și îi determină identitatea; fără Hudson, Manhattanul s-ar fi contopit cu New Jersey; fără East River, poate s-ar fi diluat în cele trei boroughuri și zgârie-norii ar fi pierdut din înălțime. Forța lui au determinat-o limitele fixe, făcând.

din el un conglomerat de roci cu densitatea mare, unite prin cimenturi imperisabile. Dacă ar fi părăsit odată, cum mi-am imaginat într-o clipă

sumbră, pustiu și fără o rațiune de existență, decât poate speranța că se va naște acolo o altă lume, nouă a doua oară, el ar rămâne în picioare cu imaginea de apocalips și apoteoză cum se arată când vii de pe ocean, lăsând în stânga Statuia Libertății. Ferice acela care ajunge la New York cu o corabie! Așa am visat, și n-am avut norocul!

Fără clădiri, Manhattan ar semăna cu puntea unui portavion gigantic; e ceea ce mi-a sugerat harta, și mă folosesc de această asemuire pentru a ajunge mai ușor la închipuirea cui vrea să afle ceva de la mine. Fiecare metru pătrat din puntea unui portavion are o utilitate deplină, nimic nu-i de prisos, după cum nimic nu-i în minus. Orice îi depășește conturul, un avion în plus sau unul venit să aterizeze cu viteză prea mare, cade peste bord și se șterge din registru. De aceea, Manhattan a crescut vertical, mai sus decât orice oraș din lume; determinant n-a fost vreun viciu, nici vreo ambiție, ci un element primordial în relația societății cu spațiul unde îi este ei mai bine să se dezvolte. Comparația cu portavionul, folosită ca un artificiu temporar, pentru a sugera limitele absolute ale acestui spațiu, se anulează înainte de a deveni absurdă și ridicolă, îndată ce cobori în realitate, adică la nivelul străzii. Atunci orașul, greu să fie socotit operă omenească, pare o îngrămădire de conuri vulcanice, atât de presate unul de altul încât lava, neavând unde să se reverse, a crescut în înălțime, până ce s-a sleit forța erupției și au rămas rocile, răcite.

Fenomenul a fost inegal probabil, ca toate manifestările naturii, și așa se explică de ce lângă buildinguri cu patruzeci de etaje, care sânt departe de a fi cele mai înalte, se înșiră căsuțe ca de jucărie, vopsite în culori vesele, ca în orășelele copiilor, cu trei etaje, cu două și chiar cu unul, cum se socotește acolo parterul. Asemenea case, rezultatul unei clemențe diavolești sau divine, reprezintă în Manhattan cel mai izbitor dintr-o lungă serie de contraste. Era una, pe strada Patruzeci și Nouă, aproape de Bulevardul al Doilea, în plină aglomerație citadină, stând singură și micuță, albă, retrasă de la trotuar, cu o grădiniță în fața ușii, între două buildinguri cărora nu le vedeam terminația, oricât mi-aș fi lăsat capul pe spate, căci îmi lipsea spațiul care să-mi dea o perspectivă suficientă. Mi s-a părut oprimată, cum zăcea acolo ca într-un fund de prăpastie, și, cu toată lumina pe care o vedeam seara la ferestre, nu-mi venea să cred că e locuită. M-am oprit adesea și am privit-o, fermecat și cu frică, întrebându-mă dacă a trăi în

asemenea casă, construită poate la începuturile Americii, este un privilegiu sau o pedeapsă. Ea, una, nu poate proveni dintr-o erupție vulcanică, e făcută de oameni care au cărat cu spinarea cărămida și mortarul, de aceea și prețul ei cred că este inestimabil; o asemenea casă nu-și cumpără decât bogătașii.

Cineva m-ar putea povățui să renunț la ideea erupției vulcanice, manifestare haotică, fără nici o linie directoare, căci așa n-am cum să explic caroiajul perfect al străzilor și bulevardelor, drepte și perpendiculare unele pe altele. Nu greșesc însă dacă îmi închipui un haos dus până dincolo de ultima lui limită posibilă, unde, nemaiavând cum să crească, se transformă în linii drepte, după legea relativității generale a lucrurilor, așa cum un sunet ajuns la limita de sus a vibrației perceptibile se transformă în liniște.

Extremitatea de sud a Manhattanului, de la Battery Park până la strada Patrusprezece, a scăpat de această rigoare geometrică; în câteva locuri unele artere încearcă să respecte și ele regula unghiurilor drepte, dar nu au haz, cum n-ar avea haz țăranii îmbrăcați orășenește, dacă și-ar mai pune și guler tare, și manșete scrobite. Lăsând la o parte cartierul de afaceri patronat de Wall Street, care este o excrescență, un con vulcanic mai virulent decât toate, caracterul locului îl dă Greenwich Village, cu străzi intersectate capricios, cu un pitoresc de provincie pe alocuri, în rest torturat de contraste țipătoare și alarmante, boemă, depravare, beție de alcool și de stupefiante.

De la strada Patrusprezece înainte, până în Harlem, pe la strada O Sută Treizeci, unde insula începe să se îngusteze și geometria se strică, arterele transversale, din East River în Hudson, se succed la distanțe aproape invariabile, cam șaptezeci de metri, și tot atât de paralele cum sânt firele într-o țesătură. Iar urzeala acestei etamine ciclopice o alcătuiesc grandioasele bulevarde, lungi de zece, doisprezece kilometri, în număr de treisprezece cu toatele, dar cu numărătoarea întreruptă la unele dintre ele, care au căpătat nume proprii și dau cadastrării geometrice un caracter mai puțin rigid decât numărătoarea aritmetică.

Ceva mai sus de centrul topografic al orașului, de la strada Cincizeci și Opt înainte, se naște un alt patrulater, cu laturi și unghiuri riguros drepte, circumscris cu oarecare simetrie în patrulaterul Manhattanului și repetând caracterul geometric al acestuia. Atâta aliniere ar putea să devină antipatică, dacă n-aș avea sentimentul că ea s-a născut prin exacerbare, dintr-o natură haotică. E un parc, dar cuvântul nu-l definește cum trebuie, fiindcă, în afară de încadrarea lui între străzi drepte, restul scapă oricărei legi urbanistice și devine o natură nesupusă, în contrast cu tot ce-l înconjoară. Un asemenea

spațiu, dacă s-ar fi nivelat, ar fi putut cu ușurință să devină aeroportul orașului și să funcționeze până mai deunăzi, când pistele de decolare s-au lungit cu un kilometru. Cred că la începuturile lui și-n epoca de mare prosperitate, oamenii de afaceri de pe Fifth Avenue, care îl mărginește, vor fi jinduit să-l parceleze, spre a construi buildinguri în cel mai ispititor centru al orașului.

Nu-i voi închina multe rânduri, nu mi s-a lipit de inimă, ca Hyde Park de la Londra, și nu l-am străbătut decât pe jumătate. N-aș fi vrut neapărat să-l vizitez noaptea, dar când mi s-a spus să nu pun piciorul înăuntru de la căderea întunericului, nu mi-a mai plăcut nici ziua. Nu m-a supărat că este puțin în paragină, negreblat și nemăturat bine; fiind vorba de o natură cu caractere de libertate, poate mai multă îngrijire ar putea să-i strice. Natura este reprezentată într-o desfășurare destul de compusă, pădure, lacuri, pajiști, depresiuni, coline stâncoase. Buildingurile din jur mi s-au părut mirate să-l vadă acolo, și, ca să spun drept, nu m-am mirat nici eu mai puțin decât ele. Dar nu propun să se desființeze, Doamne ferește! Ce mi-a plăcut mai mult în tot parcul, au fost doi câini, eliberați din lesă, care se jucau pe marginea lacului. Cu toate restricțiile citadine, care le sânt impuse și lor, ca și oamenilor, câinii de rasă rămân privilegiații vremii noastre.

O amintire frumoasă mi-a lăsat ceva auzit de la alții, concertele simfonice în aer liber, date de cele mai bune orchestre ale orașului, cu dirijori renumiți, din toată lumea. Era toamnă, trecuse timpul lor, mi-am închipuit însă tot ce-am aflat prin cuvinte, și m-am bucurat că lumea din această cetate asediată de neliniști care n-au mai contenit de la marea criză, are încă atât suflet ca să iubească muzica. Vin cu mic cu mare, se așeza din vreme pe pajiște, în jurul orchestrei, căci nu sânt scaune, și până să înceapă concertul își întind pe cuverturi și pături mâncarea de seară, adusă în coș ca la picnic. Picnicul de altfel este în America nu doar un obicei, ci o instituție aproape națională. Nu-mi place să amestec muzica și mâncarea, cum la noi nu se obișnuiește, din fericire, nici la vodeviluri sau teatre de revistă, și nici măcar la spectacolele de music-hall, ocazionale, care se desfășoară în săli de teatru, cuviincioase. La Hollywood mi s-a arătat un amfiteatru în aer liber, pentru mii de oameni, unde pot fi văzute spectacolele cele mai diferite, printre ele, dacă am înțeles bine, mistere religioase, probabil modernizate. În fața orchestrei, o bună parte din această arenă are loji, țarcuri pătrate, unde, pe lângă scaune, există o masă; pe ea spectatorii își deșartă coșul de picnic, cu de-ale gurii, și se pun să înfulece, amestecând

mâncarea cu reprezentația. Mai rău mi se pare că țarcurile, nu mai înalte decât masa, lasă vederea liberă în toate direcțiile, fiecare poate să se uite la bunătățile vecinului și la felul cum le mănâncă; mi se pare că-i o indiscreție care unui om mai sfios poate face să nu-i tihnească mâncarea. Ca să nu spun în ce situație grea s-ar găsi o femeie însărcinată, dacă ar râvni la ceva de pe masa vecinilor; soțul ei ar fi nevoit, poate, să se aplece peste parmalâc și să ceară. Noroc că toată lumea arată simpatie și solicitudine viitoarelor mame.

Bogătașii din Hollywood, dacă țin să li se respecte rangul, se abonează la o lojă, cu sezonul sau pe viață.

În Central Park de la New York, cum mi s-a povestit, publicul vine din timp să-și aleagă locul și când începe concertul, masa e terminată; dacă-i așa, nu mai am motiv de cârteală. Când apare dirijorul, prisosurile picnicului sânt de mult adunate în coșuri, laolaltă cu vasele; rămâne o luminare aprinsă pe fața de masă. Dacă sânt mii de luminări pe pajiști și pe coline, îmi închipui la ce delicată și misterioasă feerie dau ele naștere. Emoționantă și minunată este liniștea așternută asupra parcului; toată lumea ascultă în tăcere și fără să miște. La fel, păsărelele din copaci, și veverițele. Am regretat mult că n-am avut parte de-o asemenea seară, sânt însă mulțumit că am aflat câte ceva de la alții; restul pot să-mi închipui și așa îmi câștig și eu partea mea de emoție.

A patra arteră în vestul parcului este vestita Broadway, care vine de departe, de peste Harlem River, mai lungă decât însăși Manhattan. Ciudată pe tot parcursul, această cale neomogenă, al cărei nume ar putea să însemne nu doar Strada Mare, obișnuit spus Main Street, ci și Drumul Vacilor, a făcut o carieră zgomotoasă în viața New York-ului, prin teatrele ei și prin spectacolele mai bune și mai ușurele, care se joacă ani în șir, consacrând actori și îmbogățind autori, tot așa cum prin căderi dezastruoase pot să curme o carieră, aruncând peste ea sentințe definitive.

Ca desen topografic, Broadway nu este numai o stradă capricioasă, ci eu o socotesc nebună de-a binelea. După un traseu izmenit pe sub parcurile din afara orașului, curând după ce trece de podul Washington, se cumințește deodată și o ia oblu înainte, numai că linia ei dreaptă și paralelă cu celelalte bulevarde nu face decât să-i ascundă temporar scrânteala absolut incurabilă. Căci n-ajunge bine la Central Park și, fără nici o veste și fără nici un respect pentru arterele celelalte, cuminți și civilizate, se apucă să șerpuiască, nesigură pe ea și puțin beată. De-acolo înainte nu-i trebuie mult să-și piardă

cu totul busola și s-o ia razna, traversând oblic orașul, tăind bulevardele în unghiuri ascuțite și lăsându-le stupefiate. Așa face, de pe la strada șaptezeci și Doi, până în sudul orașului, unde se pierde într-o harababură creată de ea însăși. Pe unele din triunghiurile ascuțite rezultate din intersectarea ei piezișă cu bulevardele peste care se năpustește, s-au construit buildinguri înalte, cu arhitectura ciudată, impusă de forma terenului. Cel din Times Square, bunăoară, cu vreo treizeci de etaje, abia găsește loc pentru o fereastră în vârful triunghiului. Raportată la înălțime, această latură de câțiva metri nici nu mai poate fi socotită fațadă, ci muchia unui topor pus să stea cu ascuțișul în poziție verticală. Deosebită de arhitectura orașului nu doar prin izbitoarea ei subțirime, ci și prin stilul baroc de la începutul secolului, clădirea mi-a atras totdeauna privirile și mi s-a părut chiar frumoasă, nu doar ciudată. Dar tot timpul m-am temut că nu are stabilitate, cu baza aceea îngustă și ascuțită, m-am tot așteptat să cadă cu muchia în Broadway, care vine din față, și s-o despice în două, ca s-o liniștească.

Scuarul vecin îmi era semnalat ca demn să fie văzut seara târziu, când se populează cu mulțimea ieșită de la spectacole. Până să vină ora aceea, am văzut strângându-se acolo atâtea tipuri suspecte de oameni, că mi-a fost de ajuns și nu m-am mai încumetat să aștept restul. Nu socotesc însă a fi o pierdere; pentru a caracteriza locul și pentru a-l ține minte mi-ajunge buildingul cu muchie, mult mai reprezentativ decât pitorescul mulțimii.

Mai e mult până să se împlinească un secol de când caracteristice în cartier erau grajdurile cu cai de închiriat și prăvăliile cu harnașamente. Câteva străzi mai sus se ținea târgul de cai, care a ființat chiar în secolul nostru, până în anul când a murit Tolstoi. Și nu foarte departe de-acolo, mai în sud-est, pe unele străduțe liniștite din jur de Gramercy Park, de care te poți apropia mergând oblic pe Broadway, am văzut vechi grajduri transformate în case de locuit, foarte la preț astăzi. La intrarea unora se păstrează încă un vestigiu curios, figurine de fontă vopsită prinse în zid de-o parte și de atâta a ușii, înfățișând un jocheu cu mâna întinsă. De ele se legau caii de călărie înșeuați și dichisiți, în așteptarea cavalerilor și amazoanelor. Dar în vremea aceea, la New York calul nu era folosit doar pentru agrement, ci a fost, până târziu, singurul mijloc de deplasare. Lăsând la o parte calul șerifului din filme, am mai. văzut și acum cai în Manhattan, înhămați la trăsuri păstrate din altă epocă, pentru promenade în Central Park. Partea proastă este că nu li se pune o plasă colectoare sub coadă, și lasă purcoaie

de bălegar în locul unde își așteaptă clienții, la intrarea parcului, pe o stradă invidiată de multe altele, în fața luxosului hotel Piaza.

Gramercy Park nu-i mai mult decât o grădină orășenească, un pogon de verdeață într-unul din cartierele frumoase și liniștite, spațiul dintre patru străzi care bineînțeles se întretaie în unghiuri drepte. Mă opresc la el spre a spune, ceea ce n-am mai văzut în altă parte, că stă cu porțile încuiate* fiind interzis trecătorilor, cu dreptul de a intra numai pentru vecini, care au cheie. Am socotit că numele vine din franceză, dar zadarnic i-am căutat înțelesul, până ce am aflat că originea lui este olandeză, un cuvânt pe care probabil nu l-ar mai înțelege nici un olandez din zilele noastre. Numele acesta ar trebui să ne aducă aminte ce rol au avut olandezii la întemeierea New York-ului. Astăzi s-au contopit în conglomerarea americană, a cărei putere de absorbție reprezintă una din însușirile el fundamentale.

Dacă mi-am făcut un plan pentru a cunoaște America, pe care azi îl socotesc aproape fără greșeală, la New York m-am lăsat în voia întâmplării, dar nu pot spune că făcând altfel ar fi fost mai bine și pe planul orașului n-ar mai fi rămas pete albe; New York-ul e mai greu de descoperit decât tot restul Americii.

Departe de tot pe Broadway, ca să rămân la o coordonată, deși mă va arunca într-un alt cadru, acolo unde ea șerpuiește pe sub parcul unui fort de altă dată, există o incintă mănăstirească, pe înălțimile stâncoase de deasupra fluviului Hudson. Merita să mă fi dus acolo fie doar pentru priveliște. În cea mai sumară schiță a proiectelor mele prevedeam trei căi de investigație în America, și toate trei țințeau să-i descopere frumusețile, așa m-am gândit înaintea plecării: frumusețile geografice, Marele Canion de pildă, sau cascada Niagara, apoi frumusețile făcute de oameni, independente de natură, fiind mai puternice decât ea, buildingurile de patru sute de metri, podurile suspendate, marile lucrări de artă și, în sfârșit, frumusețile combinate, unde natura și oamenii au conlucrat cu putere egală. Pe drum, proiectul, o speculație teoretică, destul de simplistă, s-a dat peste cap repede, din fericire, îngăduindu-mi să descopăr de-a valma tot ce putea să mă impresioneze, care uneori nu era deloc frumusețe, și totuși trebuia să facă parte din buildingul meu în construcție. Acum buildingul este gata; mai rămâne să dau jos schelele.

Priveliștea peste Hudson era o frumusețe combinată, podul Washington o tăia în două fără s-o rupă, forța naturii și a lucrării făcute de oameni păreau la fel de puternice, demne una de alta. Prima surpriză pentru mine a fost că recunoșteam acest pod care leagă New York-ul de New Jersey, într-un loc unde nu mai fusesem niciodată. M-am dumirit greu, după ce m-am bucurat cu uimire de linia lui atât de aeriană și fină că părea dematerializată. Târziu, mi-am dat seama că semăna întru totul cu vestitul pod peste Poarta de Aur de la San Francisco, și pe urmă am aflat că era într-adevăr o copie a acestuia, ceva mai mică. Podul suspendat de la San Francisco, construit în timpul tinereții mele, mă pasionase în vremea aceea, când se pregătea războiul al doilea. Îi cunoșteam istoria, ținusem s-o aflu incitat probabil de greutățile puse în fața constructorului. Acesta trebuise să învingă grele dileme, ca pețitorii cărora împăratul le tăia capul dacă nu știau să răspundă. Marina de război nu îngăduia ca mobilitatea flotei din Golful San Francisco să fie stânjenită, de aceea podul nu se putea sprijini pe nimic la mijloc, ci trebuia să treacă în zbor la mare înălțime, peste largul canal navigabil. După ce mulți Feți Frumoși, feciori de regi și-au pierdut capul, s-a găsit unul să dezlege dilema, și împăratul n-a mai avut încotro, a trebuit să-i dea fata. De aceea, am pus în plan să ajung la fața locului, podul de peste Poarta de Aur fiind una din fascinațiile Americii. Am fost în câștig descoperindu-i anticipația de la New York, care la o nevoie putea să-l și suplinească. Nu știam nimic de podul Washington, dar cum imaginea celuilalt îmi era bine întipărită în minte, l-am recunoscut după un timp de nedumerire.

Am văzut multe poduri făcute de oameni, unele poate la fel de frumoase; ele însă n-au aceeași deschidere, privind lucrul sub aspectul lui de construcție omenească, iar ca desen nu subliniază la fel de puternic priveliștea. Desenul lui este prin el însuși o izbândă, reprezentarea artistică a unui gând tehnic, atât de desăvârșită, că acoperă ideea de tehnică. Aceasta nu poate fi reconstituită decât prin cifre și caracteristici. Dar dacă de ostenești să ajungi la ele, să afli greutatea întregii opere, lățimea tablierului cu șase benzi de circulație, înălțimea pilonilor, lungimea cablurilor suspendate și mai ales grosimea lor incredibilă, de peste un metru, atunci la frumusețea desenului se adaugă un sentiment de bucurie triumfală, gândul că uparții unei umanități care s-a depășit pe sine, mergând mult mai departe decât îi meniseră ursitoarele.

Nu era nici o luptă, nici o întrecere, dar de unde la început le atribuisem forțe egale, după un timp mi s-a părut că Hudson rămânea mic pe lângă

ceea ce făcuseră oamenii. Privindu-i apele limpezi, cu adevărat albastre, care în acea caldă și luminoasă zi de septembrie albăstreau tot peisajul, până și pădurile, m-am gândit că grandoarea lui, atribuită mai înainte, nu era geografică, ci se datora privilegiului de a oglindi imaginea celui mai mare oraș din lume. Am simțit un fior, am înțeles ce cutezător pas făcusem, căci și eu mă aflam în fața celui mai mare oraș din lume, și trebuia să-i țin piept cu forțele mele.

Acolo unde ajunsesem era un muzeu, adăpostit într-o mănăstire, și marcat pe planul orașului cu trei stele, semnul celei mai mari prețuiri care se poate acorda unui loc demn de atenție. Dar nu mă interesa muzeul și nu voi spune ce cuprinde, ci numai reflecțiile pe care mi le-a prilejuit, îngăduindu-mi să corectez o impresie veche și eronată despre spiritul Americii. În tinerețea mea, influențat de pornirea aproape unanimă, sau în orice caz mult răspândită în Europa de a zeflemisi modul de viață american, am comentat și eu, cu ironie, gestul lui Hearst, stăpânul unui mare trust de ziare, un fel de rege și el printre capetele încoronate ale finanței, de a transporta peste Ocean, piatră cu piatră, o mănăstire cumpărată în Spania. Acum, după ce am văzut mănăstirea de pe Huston, la New York, fapta lui Hearst, dacă s-ar repeta astăzi, mi-ar trezi admirația.

În mijlocul acelui parc din jurul fortului Tryon, după numele ultimului guvernator englez la New York, s-a construit chiar în zilele noastre, căci n-a fost gata decât puțin înainte de războiul al doilea, un ansamblu de mănăstiri și capele, în bună parte aduse din Europa și destinat să fie muzeu de arhitectură și artă.

La originea acestei instituții se află o colecție de sculpturi medievale aduse de pe la diferite mănăstiri situate în sudul Franței. La începutul veacului nostru, un sculptor american a început să le adune și le-a transportat la New York, unde a deschis cu ele un muzeu, în Manhattan. Achizițiile au continuat două decenii, cu sprijinul unor donatori, care în America răsar totdeauna când trebuie, chiar și astăzi, sau poate azi mai mult decât altă dată. Că așa se ajunge la mari reduceri de impozite, cum se știe, nu mă privește și mobilul cred că totuși rămâne altul, dezinteresat și generos, având în el, cel mult, dorința de notorietate, sau speranța unei răsplăți divine pe lumea cealaltă. Oricum, donația face parte din modul de viață american, ca o instituție, și ei i se datorează multe din realizările Americii, bunăoară, parte din cele mai bune spitale și universitățile cele mai vestite.

Unul din donatori a fost Rockefeller; cum ar fi putut să stea deoparte? La mijlocul deceniului al treilea, în plină prosperitate americană, când nu se prevestea marea criză atât de apropiată, el a oferit o importantă sumă de bani pentru mărirea colecției și reamenajarea muzeului, care a devenit tot atunci instituție municipală, pendinte de Metropolitan Museum. În 1930, John D. Rockefeller-al-doilea a dăruit orașului întinsele terenuri de la Fort Tryon și a încredințat unui arhitect din Boston construcția clădirilor care se văd astăzi.

Mă miră puțin; în anii aceia criza, așa cum se știe că a fost de năprasnică, nu era încă terminată și nu înțeleg temeritatea unui asemenea gest, superfluu, la urma urmelor, într-o vreme când populația mânca la cantine de caritate și Roosevelt făcea eforturi îndârjite să salveze economia Americii. Poate de-aceea, construcția s-a terminat abia când stătea să izbucnească războiul în Europa. Dar ea există, am văzut-o și mi-a trezit o admirație cucernică, pentru ceea ce s-ar putea socoti o religie nouă, respectul și iubirea inspirate de cele mai frumoase lucruri din lume. America le-a vrut fiindcă le-a simțit nevoia, le-a cumpărat, n-a jefuit, n-a făcut război pentru ele.

De unde le-a luat, și în ce stare? Mănăstirea Sfântul Guilhen, una din clădirile muzeului, a fost reconstituită cu coloane și capiteluri din pridvoarele unei mănăstiri benedictine din Franța, fundată în anul 800; după aproape un mileniu, Hievoluția o dusese la ruină. Sculptorul de la New York, Barnard, al cărui nume nu mă interesează și îl folosesc numai ca o referire, a găsit coloanele într-o grădină, transformate în pergolă; Franța n-avea nevoie de ele. Integrate în construcția nouă „cu totul demnă de ele, stâlpiii de piatră și capitelurile, au opt sute de ani mai vechi decât primele state ale Americii, și-au găsit un loc de onoare în această țară, care n-a avut nici o zestre și a început să se clădească din nimic și cu mâinile goale.

Capela, Fuentiduena, este închinată artei spaniole și romane. Absida provine de la a biserică de lângă Segovia. O frescă, adusă cu grijă, aparținuse unei biserici catalane. Mai sânt și alte elemente originare din aceeași zonă a Europei, un crucifix vechi de apt secole, o ușă de biserică din Toscana, n-am să le înșir pe toate, ci doar am să observ că integrarea lor în construcția nouă e făcută cu atâta pricepere și iubire, încât se înnobilează între ele și capătă o valoare comună, nemaiputându-se ști care cât prețuiește.

Mai am de spus, pe sărite, ceva despre mănăstirea St. Michel-de-Cuxa, apoi voi merge înainte; cine va veni după mine, va avea de scris zeci de pagini. Ea a fost, la origine, o mănăstire benedictină din Pirinei, un vechi lăcaș de cultură medievală. Devastată și ea în timpul Revoluției franceze; a căzut în ruină. Barnard a izbutit să descopere cam jumătate din capiteluri, care erau risipite, le-a cumpărat și le-a dus în America. N-am vrut să-l pomenesc, fiindcă nu fac istorie, și dacă am socotit ca numele lui să fie numai o referire, spre a-mi putea conduce povestirea, trebuie să recunosc că-i o referire demnă de cinste. La reconstrucție, elementele lipsă au fost cioplite în marmură roz din Pirinei, întocmai ca originalele.

Ce-am spus este numai o fărâmă din ce am văzut, în rând cu mulțimea; despre operele de artă din interiorul muzeului nici nu mă apropii; am vrut să dau numai o lămurire, ca nimeni să nu mai plângă după comorile de care a fost despuiată Europa, unde stăteau în părăsire și adesea batjocorite. Și nimeni să nu mai creadă că America le-a luat cu aroganța arătată de îmbogățit celui ce scapătă. Le-a luat fiindcă, lipsindu-i o Artă națională, care se naște în milenii, nu în câteva secole, a dorit s-o aibă și s-o admire pe-a altora. Și niciodată în Europa, vai! nu s-ar fi făcut incinta de mănăstiri de la Fortul Tryon! Și nu știu unde pe pământ, vestigiile unor civilizații străine ar fi fost puse într-o cinste atât de mare. Și cu atâta izbândă. Fiindcă arhitectul de la Boston, alăturând stiluri diferite, a reușit să le contopească într-o armonie deplină. Nu-i doar o izbândă, cuvântul e prea mic; mă întorc cu gândul la acea zi luminoasă când am fost acolo, și cum simt în mine o bucurie care știu că îmi va alina măcar una din descurajările și din suferințele viitoare, mă socotesc în drept a spune că am descoperit acolo triumful spiritului omenesc asupra timpului și a istoriei.

Că a fost nevoie de atâți bani câți Europa nu putea să cheltuiască e adevărat, dar bogăția Americii nu poate fi socotită o vină. Nimeni nu se gândește, cred, că dacă într-o zi ea s-ar afla în pragul falimentului, ar putea s-o salveze Europa, de unde a făcut acele cumpărături importante, sau s-o ajute vreuna din țările pe care le hrănește astăzi.

Aș fi vrut să văd mănăstirea lui Hearst, dar n-am știut unde este.

5

Nu am de gând să fac monografia familiei Rockefeller. Nu știu cine a fost primul din ei, și al câtelea este cel de astăzi.

De unde venea, câte guinee avea în buzunar când a debarcat în America? câți bani a câștigat în prima lui zi de muncă? I-a depus la bancă pe toți, sau jumătate i-a băut la cârciumă? Era bigot, mergea la biserică? Ajuta pe săraci? Era credincios nevestei? Și care era „hobby”-ul lui, cum se spune în America micilor pasiuni secundare, reflexul defensiv în fața nevrozei sau asteniei?

Știu doar că Rockefeller nu poate lipsi din istoria Americii. Nu mă doare că numele lui este azi mai puternic decât al lui Whitman sau al lui Edgar Alan Poe. Aceștia doi vor rămâne cât timp va fi o Americă. S-ar putea oare ca Rockefeller să se termine mai devreme?

Cum s-au născut bogățiile lor, nu știu; ar fi atât de ușor să aflu, să întind mâna și să deschid o carte. Nu mă interesează. Cât este de mare bogăția? De ce să întreb, dacă tot n-aș înțelege? Unii au fost mai curioși decât mine; acum un număr de ani, când Rockefeller, unul din ei, a candidat la postul de guvernator al statului sau de primar al New York-ului, alegătorii au vrut să știe pe cine votează și l-au întrebat cât are. Atunci s-au aflat niște cifre, alegătorilor li s-au părut suficiente, dovadă că și-au dat votul. Dar ce reprezentau ele în realitate? Parcă banilor, de la o sumă înainte, le mai ține socoteala cineva? Au calculatoarele atâtea cifre? Nu intră ei în zona infinitului, unde nu se poate face contabilitate? Și-apoi mai sânt diamantele nevestei, nurorilor, nepoatelor, strănepoatelor, descendenților. Știu că-i o observație meschină, judec cu mintea unuia care n-a avut niciodată un diamant în mână, pe când acolo îmi închipui că sânt cu zecile de ocaie, și poate tot am spus o cifră ridicolă. Mai este oare nevoie să enumăr câte alte bogății nu pot fi depistate? Și chiar dacă mi-aș bate capul să mai descopăr câte unele, n-ar fi ele caraghioase pe lângă acelea cunoscute marilor bogătași ai lumii?

Aceste reflecții le-am făcut în fața buildingurilor care alcătuiesc Rockefeller Center, din inima Manhattanului, când mă întorceam de la mănăstiri, încărcat de admirație pentru cine le inițiase, dăduse terenul și o bună parte a banilor. Pe urmă am văzut că mănăstirile erau nimica toată pe lângă altele făcute de Rockefeller.

N-am vrut să manifest o reținere ironică, în cele spuse mai înainte, cum s-ar crede. E în mine atâta detașare de acest subiect, și în același timp atâta teamă, încât fără voia mea am ajuns să-l privesc cu agresivitatea timidului.

În realitate, Rockefeller este pentru mine un zeu al vremurilor moderne, mai presus de păcatele lui posibile și posibil rău-condamnabile. Nu știu de câți bani a mâncat pe zi, și cât l-a costat existența familiei pe un exercițiu financiar, cum se spune în lumea afacerilor. Nu știu câte costume avea, câte perechi de pantofi, câte cămăși și cravate; să admit chiar că mai multe decât Rudolf Valentino. Dar ce reprezintă ele pe lângă un singur building din Rockefeller Center? Nu știu câte automobile avea, câte iahturi, câte reședințe, câți câini, câte amante. Și din toate câte își poate dori un om, din toate câte poate să înghită și să risipească în șaizeci de ani de viață. El și nevasta lui, și copiii și rudele, până la a nouăzecea spiță. Și prietenii; să admitem o mie, e de ajuns? Adulatori, linge-blide, jigodii. Cât le trebuie tuturor acestora să se îmbrace, să se împodobească, să se îmbuibe, să huzurească și să se îngrașe?

Le opun, într-o comparație cu totul disproporționată, Universitatea Rockefeller de la New York, unde pentru un student sânt plătiți trei profesori, să scoată din mintea lui cea mai strălucitoare scânteie. Și institutele de cercetare, ale biologiei și ale materiei, cu ramificații în toată lumea. Mai e nevoie de altceva?

Mă cam pierd cu firea când judec fapte omenești aflate mai presus de înțelegerea mea, pentru care deci nu am pricepere. Dacă m-aș așeza între doi oameni de afaceri din America și i-aș întreba ce cred ei despre Rockefeller, s-ar putea să mă ia la goană amândoi, sau numai unul; după cum, la fel de bine s-ar putea ca amândoi, sau numai unul să cadă în genunchi, să se dea cu fruntea de pământ și abia pe urmă să-mi răspundă, cu evlavie.

Rockefeller Center nu-i o fundație de binefacere, ci un business de proporții nemăsurate față de ce pot eu înțelege. El cuprinde vreo douăzeci de imobile, dispuse pe un teren de zece hectare, în cel mai central dintre centrele New York-ului, având frontul pe Fifth Avenue și întinzându-se în adâncime pe spațiul dintre trei bulevarde. Însă numai șapte din ele sânt zgârie-nori, buildinguri moderne, toate cu destinații comerciale, primul mărginit de strada Patruzeci și Opt, iar ultimul de Cincizeci și Patru. E ușor de înțeles că dacă toate clădirile s-ar fi făcut la fel de înalte, n-ar mai fi rămas aer de respirație și străzile ar fi zăcut într-un întuneric de catacombă. Etajele întregului ansamblu, adunate, depășesc cifra de șase sute, și, au cincizeci și cinci de mii de ferestre, dincolo de care lucrează șaizeci de mii de oameni. Dacă se adaugă turiștii, cifra, într-o zi de lucru, atinge sfertul

milionului. Toți aceștia be retrag la o anumită oră, la fel ca în Wall Street, ca în mai toate marile buildinguri.

Într-un timp nu prea îndepărtat, pe terenul ocupat astăzi de Rockefeller Center, cartier rezidențial la începutul secolului, existau locuințe particulare, nu chiar palate, mai degrabă case burgheze, de piatră întunecată. Unele se mai văd și astăzi. Vechii lor locatari le abandonaseră în cursul ultimelor decenii, din cauza zgomotului și a trepidației citadine; unii s-au așezat atunci, de pildă, pe Fifth Avenue, mai sus, peste drum de Central Park, de unde apoi s-au dus și mai departe, mulți în adiara orașului. Așa se explică de ce populația din Manhattan scade, deși numărul buildingurilor crește.

Cine m-a dus să văd Rockefeller Center, în prima mea duminică la New York, mi-a arătat o stradă care trece printre buildinguri, paralelă cu bulevardele. De-aici a pornit confuzia mea, ducându-mă până la o admirație înfricoșată; căci strada se cheamă Rockefeller Piaza, și o zi pe an se închide pentru circulație, din dorința familiei, ceea ce m-a făcut să cred că locul este o proprietate particulară, altfel nu înțelegeam cu ce drept se poate face una ca asta. Nu, strada nu-i proprietate Rockefeller, dar dreptul există.

Sânt deprins ca străzile să poarte nume de oameni, în cinstea unor personalități recunoscute, când nu-i vorba de persoane impuse de primărie cu anasâna, căci se cunosc și asemenea cazuri. Uneori, la un colț de stradă, văzând placa indicatoare, am ridicat din umeri, nedumerit, după ce am citit numele. Dar cel mai adesea s-a întâmplat invers, numele mi-a evocat o figură strălucitoare sau măcar notabilă, din istorie, știință sau artă, și m-am bucurat pentru recunoașterea publică a unor merite omenești, după cum am fost satisfăcut de cunoștințele mele. E drept că nu poți să-i știi pe toți oamenii cu drept de a fi recomandați posterității; de aceea, uneori, sub numele străzii se scriu și meritele titularului, sau măcar fosta lui profesiune, cu anii nașterii și ai morții. E un mijloc de a completa instrucțiunea populației, și îl aprob, ca pe orice școală. Așa că nu știu ce să spun despre străzile și bulevardele din New York și din toată America, botezate cu cifre, ceea ce îți ajută să te orientezi de la întâia privire. În schimb, dispare ceva din ceea ce ar alcătui pitorescul orașelor, varietatea de culori a străzilor, și chiar personalitatea lor, toate devenind otova. Un nume se asociază totdeauna cu o persoană, sau cu o noțiune, și-i mult mai ușor de ținut minte decât o cifră, care nu poate să fie evocativă decât pentru contabili. Am întâlnit în America și metoda mixtă, nu mă refer la câteva bulevarde din New York; ci la Oakland bunăoară, un oraș atât de învecinat cu San

Francisco, încât mă mir că nu sânt puse sub o administrație comună. Nu-i singurul oraș cu nomenclatura străzilor mixtă; îmi vine primul în minte, fiindcă datorită acestui procedeu am avut o aventură cam neplăcută.

Veneam cu autobuzul de la San Francisco, mergeam pe bulevardul Mc. Arthur, mai lung de zece kilometri, și trebuia să cobor departe, la strada O Sută, hotarul între Oakland și San Leandro, o localitate lipită. Nu era nevoie să întreb pe nimeni, mă uitam la plăcuțele cu numărul străzilor, dar uneori nu erau vizibile sau mă împiedicau vecinii înghesuiți în partea ferestrei, fiind o oră de mare aglomerație. Ca să nu mă mai agit, să-mi tot bag capul printre unul și altul, am început să număr intersecțiile, cum făceam și la New York, când era greu să privesc pe fereastră. Am numărat așadar, silindu-mă să nu încurc cifrele; începusem pe la strada Cincizeci, și când am ajuns la Nouăzeci și Nouă, am tras clopoțelul, ca autobuzul să oprească la prima stație, unde am și coborât strecurându-mă printre oameni. Numai că n-am recunoscut locurile, și când m-am uitat la numărul străzii, am constatat cu stupefacție că eram abia la șaptezeci. De unde să știu ceea ce am văzut mai pe urmă, că după cinci-șase străzi numerotate în ordine crescândă, urmau altele, cu nume, comune sau proprii, din cele ce spuneam că dau orașului pitoresc și culoare.

Ar mai fi să amintesc o altă metodă de găsit o adresă, folosită prin burgurile vechi din Germania, poate și-n altă parte; străzile acolo au nume, dar numărătoarea caselor se face în continuare, de la o margine a orașului la alta, încii: luându-te după cifră îți dai seama dintr-odată cam în ce loc se află o anumită adresă. Așa se explică de ce casa veche de la Köln unde se fabrică vestita apă de colonia poartă un număr cu patru cifre, pe Glockenstrasse, care-i o uliță scurtă. Numărul casei a devenit marca fabricii, ceea ce nu cred să știe mulți din cei care folosesc, sau au folosit când era mai răspândită, apa de colonia 4711, scris cu litere aurite pe o etichetă albastră.

S-ar putea încă într-un fel, grupajul prin înrudire, ca la București, unde străzile din Cotroceni au nume de medici, desigur fiindcă înconjoară Facultatea de medicină. Dar ar fi trebuit să se meargă până la capăt, să se adune toți medicii acolo, să nu se mai lase câte unul rătăcit în alte păi și ale orașului. Așa, dacă m-ar întreba cineva unde-i strada doctor

Sion, sau doctor Burghelea, și dacă întâmplător nu le-aș cunoaște, l-aș trimite în Cotroceni, la distanță de trei kilometri.

Mi-aș fi putut închipui multe în legătură cu subiectul, însă nu mi-ar fi trecut prin minte vreodată că un om poate să fie nu doar titulatorul unei străzi, ci chiar proprietarul ei, cu drept de-a închide circulația când dorește, de a o împrejmui, de a o preface în piscină, în teren de tenis sau în grădină de zarzavaturi.

Dar uite că am fost informat prost și atât i-a trebuit imaginației mele, s-o ia razna. Rockefeller, ca persoană, nu este proprietarul buildingurilor, nici al celor zece hectare unde sânt construite, în consecință nici al străzii care îi poartă numele. Atunci, pe ce se bizuie dreptul familiei de a o închide, fie doar simbolic? Pe ce altceva dacă nu pe un prestigiu, atât de puternic că își exercită forța chiar postmortem?

La începutul celuilalt secol, când America nu intrase nici de trei sute de ani în istorie, locul unde se află astăzi cele șapte construcții înalte, centrul urbanistic al orașului, era o câmpie goală; dacă n-aș fi văzut scris, n-aș fi putut crede. Să se așeze cineva în Fifth Avenue cu fața la grădina îngustă ca o trecătoare dintre Casa Franceză și Casa Engleză, care din cauza formei ei se și numește Channel Garden. Este o alee îngustă de promenadă, cu rabaturi de flori, bazine cu jocuri de apă, mărginite de bănci pe care e o bucurie să te așezi în bătaia soarelui și să-ți îngădui o jumătate de oră tihnită, izolat în chip miraculos de două bulevarde trepidante, intrat unul în rezonanță cu celălalt. Aleea se termină într-o piață decorativă, o excavație dreptunghiulară, sub nivelul străzii, unde se coboară pe scări largi de piatră. Jos, zidul din față este decorat de statuia lui Prometeu, aurită, reprezentând nu clipa pedepsei, ci aceea când răpește focul ca să-l dea oamenilor. Așa cum stă acolo, fără să-și piardă luciul, sub strada numită Rockefeller Piaza, mi s-a părut o idee prezumțioasă. O fi măcar statuia proprietate personală?

Nu-mi plac statuile aurite, de altfel nici n-am văzut decât foarte puține în lumea pe care am cunoscut-o. Să fi fost de aur masiv, l-aș fi privit altfel pe Prometeu, mai ales că tocmai atunci aurul începea să urce, la bursă.

În jurul terasei excavate erau cafenele și restaurante; mi-a plăcut să privesc de sus, vedeam ca în palmă; toți oamenii păreau bogați și fără necazuri. Acolo am descoperit pe cea mai frumoasă femeie din America; nu era concurs de frumusețe, am decretat-o eu. cu puteri de la mine. Ședea la masă cu un pahar gol în față, însemna că o să plece degrabă. Am stat s-o văd cum se ridică și cum merge, și bine am făcut, fiindcă n-a zăbovit acolo mai mult decât aș fi numărat până la zece; fișa că am avut prilejul să-i urmăresc mișcările într-o desfășurare magnifică, încununată cu urcatul

scărilor, o victorie; de-aceea i-am și dat titlul. Deși n-am văzut multe ca ea, am putut să-mi fac o idee și am știut ce-o să răspund celor care au să mă întrebe. M-au și întrebat, nici nu ajunsesem bine acasă, iar eu le-am răspuns, cu mâna pe conștiință: „Când o femeie în America este frumoasă, nu poate fi numai frumoasă, ci este atât de frumoasă că mai multă frumusețe nici nu poate să existe!”

Sigur că am să spun cum era și pe ce mă bizui, dar nu acum, ci când va veni timpul.

Întorcându-mă la New York în prima zi din noiembrie, am avut norocul să găsesc vreme frumoasă, misteriosul fenomen al naturii care se numește „vara indiană”, cu zile calde, prelungite până în miezul iernii adevărate. Pe promenadă florile străluceau și palpitau în căldura dulce a după-amiezii, oamenii stăteau cu fața la soare, Prometeu mi s-a părut mai aurit ca niciodată, în schimb terasa era acum acoperită de gheață, și o mulțime de tineri, în culori vesele, albi și negri, alunecau pe patine, în toate direcțiile, intersectându-și drumurile și firile. Timpul când terasa devine patinoar, prin tradiție, se respectă oricât de caldă ar fi vara indiană. M-am uitat, dar pe frumoasa mea n-am revăzut-o.

Dacă priveam peste statuia lui Prometeu, drept în fața ochilor, dincolo de Rockefeller Piaza izbucnea spre cer prisma îngustă ca o lamă a buildingului RCA, Radio Corporația Americană, greu de privit până la ultimele etaje, iar de jur-împrejur celelalte șase clădiri foarte înalte, cu hotelurile Hilton și Americană printre ele. Toate ar fi trebuit vizitate, fiecare se remarcă prin ceva demn de ținut minte, desen, metodă de construcție, decorație, istorie, toate sânt interesante prin funcția lor prezentă, și dacă te urci la ultimul etaj, cu unul din zecile lor de ascensoare rapide, comandate electronic, ai de văzut panorama New York-ului, în toate direcțiile. N-am vizitat niciunul, n-am avut timp și nici n-aș fi putut înmagazina atâtea impresii. Totuși, nu-mi fac inimă rea, privindu-le bine pe dinafară, unde m-am simțit în largul meu, am descoperit ceea ce cred că este esențialul, extraordinara opulență a finanței americane. Nimic ce-am văzut în continuare, de la un ocean la altul, n-a dezmințit această impresie, care își are originea nu în Wall Street, cum s-ar putea presupune, ci la Rockefeller Center, unde-i o izbucnire.

Istoria terenului, cele zece hectare, merită să fie ținută minte, pentru felul cum a evoluat valoarea lui, într-un secol și jumătate. Fenomenul poate fi raportat de altfel la toată istoria Americii.

Proprietarul terenului, profesor la Universitatea Columbia, înființase aici o grădină botanică, mai mult pentru studenții săi decât pentru public. În 1911, nemaiputând să suporte cheltuielile unei astfel de întreprinderi nelucrative, a vândut-o statului, nu știu cu ce sumă. Știu în schimb că Universitatea Columbia, devenită proprietar prin donația făcută de stat, generos cu așezămintele de învățătură, și nu fără răsplată, acestea au dat totdeauna mari roade, îl închiria atunci unor fermieri, pentru grădinărie, cu o sută de dolari anul. Astăzi chiria este nouă milioane. Începând din anul 2069, când încetează ultima posibilitate de prelungire a contractului, toate construcțiile devin proprietatea Universității. Desigur că de atunci înainte, Universitatea nu va mai primi chiria terenului, în schimb, închipuie-și oricine ce venituri îi vor aduce cei șapte zgârie-nori și clădirile vecine. Nici nu știu ce-ar putea face o universitate cu atâtea parale. Dar, probabil, judec ca ruda săracă.

Cu un an înainte de a izbucni criza catastrofală de la sfârșitul deceniului al treilea, când au fost sinucideri în masă și multă jale s-a întins peste America, Rockefeller și asociații săi, căci oricât ar fi fost de mare bogăția lui, nu s-ar fi încumetat să pornească singur la o asemenea întreprindere, închinase de la Universitatea Columbia întreg acel teren cu tot ce se construise între timp acolo. Gândul lui, pare-se, mergea spre un colosal teatru de operă. Zgâlțâirea financiară survenită, curând după aceea, din care Rockefeller a ieșit viu și încă prosper, cum se poate presupune, altfel n-ar fi avut cu ce să pornească așa de iute la treabă, l-a determinat să adopte o idee mai productivă, și a început să construiască buildinguri comerciale. Nucleul lor, care este clădirea RCA, cea mai înaltă și poate cea mai frumoasă din toate, în orice caz cu expunerea cea mai bună, a fost terminată abia în anul când începea războiul în Europa.

Nu știu ce fac descendenții acestui Rockefeller, care s-a numit junior, fiind deci cel puțin al doilea în dinastie. Casa unde locuia la sfârșitul vieții am văzut-o peste gard, din curtea Muzeului de artă modernă. Mi-a stârnit interesul și când ani ieșit, am dat colțul pe Fifth Avenue, prin fața bisericii Sfântut Thomas, apoi am intrat pe strada Cincizeci și Patru, unde este situată, s-o văd de aproape. Era una dintr-un grup de trei clădiri rămase din vechiul New York, de pe la jumătatea celuilalt secol. O casă modestă pe lângă reședința de pe Fifth Avenue a bogătașului Henry Clay Frick, un magnat al oțelului, unde am putut să intru, fiind acum muzeu public. Nici aceea nu-i un palat, dar ce-am văzut înăuntru a făcut să-mi stea mintea în

loc toată ziua, și nici a doua zi nu-mi venisem în fire de-a binelea. M-am întrebat, încordându-mă să caut răspunsul, în cât timp a putut un om, fie el oricât de bogat, să adune atâtea lucruri frumoase, rare și scumpe, și ce bucurie au putut să-i aducă, ținând seama că unul ca el nici nu prea avea timp să le privească.

Casa lui Rockefeller, dacă o fi fost într-adevăr aceea, fiindcă nu scria nimic pe ea, ci doar mi-a arătat-o un om de pe stradă, avea două sau trei etaje, o intrare destul de obișnuită, o fațadă nu foarte largă și nu era somptuoasă, cum mă așteptasem; așa, fostul ei proprietar mi s-a părut mai apropiat și mi-a devenit mai simpatic. Dar cine știe ce bogății se ascundeau și acolo, dincolo de ziduri! N-am văzut, nefiind îngăduință să intri.

Mergând șaptesprezece străzi spre sud de Rockefeller Center, mă opresc puțin la un zgârie-nori celebru, Empire State Building, cea mai înaltă clădire din lume până într-o vreme; după ea voi mai avea de spus câteva cuvinte despre cele două turnuri simetrice din Wall Street, și pe urmă voi lăsa în pace restul zgârie-norilor din New York.

Americanii au o unitate de măsură cam năzdrăvană și foarte relativă, pentru topografia orașelor, numită de ei blok, și reprezentând distanța între două străzi, cam șaptezeci de metri; am verificat, în mai multe rânduri, cu pasul și am găsit diferențe sensibile, în plus sau în minus, dar am admis că dacă nu-i vorba să ridici planul locului nu are importanță prea mare. Treaba se schimbă însă cu totul cât privește distanța dintre bulevarde, numită tot blok, fără nici o corecție, deși e vorba de spații mult mai mari decât între o stradă și alta, de două ori și câteodată chiar de trei ori pe atâta. Am ajuns să nu mă mai mir când am băgat de seamă că oamenii acolo nu prea au noțiunea distanțelor. La Orlando, un oraș din Florida, când am întrebat de autogară, cineva mi-a arătat cu mâna și mi-a spus: patru blokuri. Au fost într-adevăr numai patru străzi, dar am avut de mers peste un kilometru, fiindcă între ele erau mari locuri virane.

Deși în plină criză, Empire State Building s-a construit foarte repede, din 1929 până în 1931, în anii cei mai critici, încât nu mai înțeleg nimica; era sau nu era spaimă în sufletul oamenilor de afaceri? Cine se încumeta să ridice buildingul cel mai trufaș din America într-un moment când pârâiau temeliile băncilor, și multe din ele se prăbușeau făcând mii de victime? Să fi fost un act de demență, nu-mi vine a crede, deși atunci a înnebunit multă lume. Să fi fost o zvârcolire disperată? Sau o sfidare? Sau un calcul indescifrabil pentru cine nu are geniul afacerilor? Am întrebat, oamenii au

uitat, nimeni n-a putut să-mi spună și n-am avut timp să fac mai multe investigații, ca să aflu ce înseamnă cu adevărat acest building în istoria Americii.

Construit cu schelet metalic, ca Palatul Telefoanelor de la București, datând și el cam din aceeași vreme, Empire State Building a înghițit șaizeci de mii de tone de oțel, grinzi nituite sau îmbulonate, căci pe vremea aceea la asemenea lucrări nu se folosea sudura. Etajele creșteau cu o viteză neliniștitoare, unul pe zi câteodată, lumea se temea că au să se prăbușească, mai ales că era speriată de prăbușirile celelalte. Dar s-a mers până la capăt, a trecut și criza, au reînviat fanteziile și cineva s-a gândit ca pe ultima terasă să se amenajeze un post pentru amararea dirijabilelor; n-a mai fost nevoie, catastrofa marei aeronave „Hindenburg”, petrecută chiar la New York din întâmplare, a pus capăt acestor vise primejdioase. Mai târziu, s-a plantat sus o antenă de televiziune și cu ea s-a ajuns până la patru sute cincizeci de metri înălțime, pe când buildingul singur, cu cele o sută două etaje, nu măsoară decât trei sute optzeci de metri. Azi a rămas al treilea în înălțime pe pământul Americii.

Nu rezist ispitei de a spune ce-am aflat și eu de la alții, căci doar n-am stat să număr, că Empire State Building are șase mii cinci sute de ferestre, și ele se spală de două ori pe lună. N-am asistat chiar acolo la o asemenea operație, am văzut în alte părți oameni evoluând pe fațade, de la un geam la altul, pe un simplu căluș, un scăunel, cu cablul ancorat deasupra acoperișului. Cum la o sută sau două sute de metri înălțime cablul nu putea să se vadă, oamenii aceia cu găleată și cu burete, plutind liber în aer, mi s-au părut niște duhuri. N-am avut timp să intru în vorbă cu cineva și să-mi vând patentul, iar acum îl dau pe gratis oricui va socoti că merită să fie luat în considerație. Văzând ce de materiale sânt băgate în aceste construcții, de ce amenajări luxoase și scumpe se bucură ele, cu câte zeci de ascensoare, cu mii de trepte de marmură, c-ar trebui o jumătate de zi să cobori o asemenea scară, m-am gândit că n-ar fi mare lucru și n-ar costa cine știe ce să se instaleze la ferestre, din capul locului, ștergătoare – automate. Iată cum: o lamă de cauciuc sau de material plastic (putem sta de vorbă și să alegem), montată pe o tijă metalică și antrenată de un mic electromotor pus într-o nișă, cu butonul de pornire în cameră, să poată aluneca pe toată suprafața sticlei, care simultan ar fi udată cu jeturi de apă, printr-o tubulatură elementar de simplă, cam în genul celor de la parbrizul automobilelor. Am uitat să spun, dar se subînțelege, că geamurile acestor buildinguri sânt fixe

și deci inaccesibile din interiorul odăilor. Sânt sigur că instalația mea ar funcționa fără greș, iar la nevoie ar mai putea să fie îmbunătățită. Cât despre prețul ei, sânt și mai sigur, ar fi mai mic decât salariul pe un an, dar ce spun eu?! – poate doar pe o lună, al cascadorilor care spală azi geamurile, cu mare efort fizic și cu teribilă încordare nervoasă. Eu, unul, nu m-aș băga la asemenea muncă nici dacă m-ar plăti cu greutatea mea în aur.

Două sute de femei cu aspiratoare fac curățenie în Empire State Building, desigur în orele fără public. Pe timp frumos, ultimele treizeci de etaje sânt luminate puternic, de seara până la miezul nopții, dar uneori administrația mai lasă să treacă; de-aceea, fiindcă e frumos, le-aș da patentul meu pe gratis. Mai este și un far deasupra acoperișului, care bate până la o sută șaizeci de kilometri. Să fi fost la început pentru avioane? Oricum, azi avioanele se orientează altfel și farul rămâne numai un spectacol. Nu l-am văzut în funcțiune, toamna nu se aprinde, fiind timpul migrației păsărilor, pe care lumina le-ar zăpăci și le-ar orbi, făcându-le să se prăbușească. Pentru această idee și mai frumoasă aș vrea să dăruiesc New York-ului încă un patent, dar nu mai am nici unul deocamdată. Am să mă gândesc, poate descopăr un mijloc să nu mai iasă atâta abur pe gurile de canal din stradă. Pretutindeni se văd fuioare albe țâșnind din pământ și învârtejindu-se până ce le destramă vântul, de parcă sub tot orașul ar fi cazane de presiune și țevi sparte. Nimeni nu se mai uită la ele, oamenii se obișnuiesc cu toate relele, iar acesta nu-i nici măcar un rău mare, sau nu-i rău deloc la urma urmelor, dimpotrivă, dă străzilor o anumită poezie, uneori mi s-a părut chiar un joc de zâne, așa că am să le las în pace, îmi pare rău că m-am legat de ele. Dar nu-i doar o năzăreală a mea; am văzut o pictură, un tablou al New York-ului de astăzi, într-o tratare puțin caricaturală, viața străzii, cu tot ce sare în ochii trecătorului, taximetrele galbene, ambulanțele, mașinile poliției cu fulgere colorate, adică obsesiile, și dintre ele nu lipsesc fuioarele de aburi, parcă însuflețite.

Nu am văzut multe șantiere de construcții în New York, deși se mai găsesc terenuri libere, de necrezut, locuri virane între mari buildinguri. Apoi numeroase imobile vechi ar putea fi demolate, acolo unde legea nu se opune, căci sânt străzi cu arhitectura veche pusă sub protecția primăriei, ca orașul să-și păstreze câte ceva din vechile lui caractere. Dar poate că nu mai este nevoie de alte construcții, s-a ajuns la saturație. Și în plus, situația financiară a New York-ului astăzi nu-i strălucită. Totuși, am găsit câteva buildinguri în construcție, în diferite stadii, m-am uitat la unele și la altele și

mi-am făcut o idee despre felul cum se lucrează ele astăzi. Scheletul de fier e căzut în desuetudine, am văzut unul singur. Locul i l-a luat betonul, folosit la clădiri oricât de înalte. M-a surprins ce subțiri sânt stâlpii, mi s-au părut calculați cu imprudență; așa, ca să-mi fac griji de pomană. Cimentul a ajuns la formule perfecționate, nu încape îndoială, dar și armătura metalică este acum mult mai puternică decât știusem, profile cum n-am mai văzut înainte, fier cu diametrul de cinci centimetri, dacă nu mă înșela distanța, distribuit cu atâta larghețe, încât părea să ocupe înăuntrul cofrajului un loc egal cu cimentul.

La New York, temelia e gata făcută; se excavează cam două etaje inferioare în stâncă și iată o bază solidă. La Washington însă, și mai ales la Philadelphia, am văzut cu ce caznă se consolidează patul unei viitoare construcții înalte. Odată făcută excavația subsolurilor, la zece metri sub nivelul străzii, mașini de foraj îngăduiau să se bage, până la adâncimea unde solul are o densitate suficientă, țevi de fier cu diametrul de patruzeci de centimetri, care în ultimă fază se bat cu o sonetă puternică, făcând să tremure pământul dincolo de a doua stradă, iar bușiturile să se audă în tot cartierul. La sfârșit, țevile cu atât mai dese cu cât urmează să susțină o greutate mai mare, ajungând uneori să aibă mai puțin de un metru între ele, se umplu cu beton, și pe această rețea de piloni se toarnă temelia. Nu lucrează nici foarte multe mașini, nici mulți oameni; pe alocuri aveam impresia că șantierul este în repaus și aș fi zis că niciodată n-au să termine construcția, dacă n-aș fi văzut atâtea gata terminate. Secretul e simplu, mâna de lucru fiind mult prea scumpă ca să se tolereze risipa, omului i se stoarce tot randamentul.

Mi-a plăcut că în panourile de protecție care înconjoară șantierul sânt făcute ferestre din loc în loc, ca trecătorii să poată privi în voie cum se lucrează; tare-i neplăcut să auzi bușituri, izbituri, strigăte, huruit de motoare și să nu știi ce se întâmplă. Ce mă mai chinuiesc să mă uit prin încheietura dintre două panouri, și văd numai fisiuțe! Sau să mă urc pe un pietroi și să-mi lungesc gâtul, ca să privesc pe deasupra!

Nu știu cine a avut ideea cu ferestrele de observație, devenite tradiție; văd în ea un semn de respect arătat cetățeanului, o omenie. Dar ce veți crede dacă am să spun că asemenea ferestre, și nu doar într-un loc, ci în toată America, sânt făcute și în josul panoului, ca să poată privi și câinii?! Și să știți că privesc, credeți-mă, fără să se plictisească, odată cu stăpânii care îi țin în lesă și se uită pe fereastra de deasupra.

Dacă am vorbit despre buildinguri, apoi despre temelii și despre aburii care ies pe gurile de canal din stradă, de undeva unde este dimensiunea inferioară a orașului, ar mai rămâne metroul spre a socoti că am descifrat în New York secțiunea lui verticală. Metroul, fiindcă nu mi-a plăcut deloc, ba chiar mi-a trezit repulsia, îl las pe mai târziu, când o să am o dispoziție mai tolerantă. În schimb, cu desfășurarea orizontală a orașului mai e mult de furcă.

De la Empire State Building mergând spre sud, sânt douăzeci de blokuri până în strada Patrusprezece, de unde caroiajul topografiei se strică, intersecțiile în unghi drept dispar aproape cu totul, lăsând loc unor artere neuniforme și uneori încâlcite, ca în vechile burguri europene. Doar aristocratica Fifth Avenue își continuă încă vreo opt blokuri linia dreaptă trasă cu sfoara, trece printre clădirile Universității și se termină perpendicular pe scuarul Washington, cu un arc de triumf la intrare. De-aici încolo, toate se înfățișează și se petrec altfel decât în locurile descrise mai înainte, într-un contrast izbitor cu ele, că nici nu-ți vine să te mai crezi în Manhattan.

Greenwich Village nu-i nici el departe, cu pitorescul lui bizar și puțin înfricoșător, care accentuează contrastul până la discrepanță. Iar această zonă, nu-mi explic cum rămasă dintr-un New York de altă dată, se află exact la mijlocul distanței dintre cele mai înalte clădiri ale orașului, Empire State Building și turnurile gemene din Wall Street, nu sfidându-le, cum mi-a venit să spun judecând cu ușurință, ci ignorându-le, pur și simplu, oricât ar fi ele de aproape și de vizibile.

Washington Square se află pe locul unde, acum mai puțin de două secole, se executau condamnații la moarte; unii din arborii pe sub care m-am plimbat cu inconștiență, necunoscându-le încă istoria, au folosit de spânzurători în vremea aceea nu prea îndepărtată. Iar pe câmpul de alături se înmormânta populația oprimată, indienii și sclavii negri ai fermierilor, era adică un cimitir al dezmoșteniților. Cine mai ține minte, și cine din câți oameni am văzut acolo, mulți un fel de dezmoșteniți ei înșiși, știu pe ce calcă? După anul 1800, cimitirul s-a desființat și puțin mai târziu s-a făcut în locul lui parcul public de astăzi. Ghidul cartierului spune că la inaugurare asistența a stat la masă, s-au mâncat doi boi fripți și două sute de jamboane, iar butoaiele de bere, câte s-au băut, puse cap la cap s-ar fi înșirat pe o

distanță de cinci sute de metri. Ce mare lucru?! Informația mi se pare candidă pe lângă ce se știe despre alte ospețe, din vechime și din vremea noastră.

În câteva decenii, cartierul scos din mizerie devenise un loc căutat de către lumea aleasă; atunci s-au construit acolo locuințe frumoase, unele rămase și astăzi, cele mai multe în stilul neo-grec al vremii, cu fațade de cărămidă roșie și cu porticuri decorative. În ele locuiește acum altă lume, ca și în Greenwich Village de alături, care și el a fost un cartier din cele râvnite, ca mai târziu să fie abandonate. Nicăieri în lume nu cred că migrația populației în vreun oraș să fi fost atât de masivă și de continuă, căci nu s-a terminat nici astăzi. Harlemul este cel mai elocvent exemplu, între altele elocvente și ele.

Ce mi se pare cu totul neobișnuit, populația care abandonase casele din jurul scuarului, astăzi se reîntoarce, ajunsă, se înțelege, la a cincea sau a zecea generație, și pe unde au locuit Mark Twain și Walt Whitman de pildă, împreună cu mulți poeți și scriitori, și cu artiști ai epocii, acum locuiesc scriitori și artiști din vremea noastră, în casele vechi, restaurate. Această rocadă nu mai poate fi numită migrație, ci vânzoleală; diavolul a intrat în sufletul oamenilor și nu le dă pace.

Era într-o duminică de septembrie, una din cele câteva zile când pictorii au voie să-și expună lucrările în stradă. I-am văzut, erau de toate felurile, poate unii nu lipsiți de valoare, dar așa cum stăteau acolo, cu pânzele și cu cartoanele înșirate pe ziduri sau pe asfaltul trotuarelor, așezați pe scăunele, cu fulare la gât, unii cu șaluri pe spate, totul mi s-a părut de un pitoresc trist și jalnic. Semăna puțin cu atmosfera din Montmartre, fără același relief topografic, fără o Sacré-Cœur pe aproape, în schimb cu o întindere mult mai mare. Și cu o ușoară nuanță de tragic, care lipsește boemei pariziene, cu toate suferințele ei, cu toate lighenele de mangal din odăițele de mansardă, cu ușile și ferestrele înfundate. Boema la New York n-are fardul și spuma Parisului, fiindcă îi lipsesc Margot, Musette și Mimi. Aici noțiunea de midinetă nu se cunoaște, și nu se potrivește. În locul tinerelor franțuzoaice, ucenice la case de modă sau coafură, care știu să pară nepăsătoare și vesele și se dezbracă fără fasoane spre a poza pictorilor, aici va fi poate o negresă, tăcută și cam speriată, cu ochi fascinanți, plini de-o adâncă și veche tristețe.

Dar poate într-o zi, unul din oamenii aceia care mi se păreau jalnici, fiindcă trecătorii abia de aruncau o privire nepricepută tablourilor de pe ziduri, și nimeni nu stătea să cumpere, avea să ocupe un loc de cinste, sau

chiar o galerie întreagă la Muzeul Metropolitan de Artă, aflat nu mai departe de șaptezeci de blokuri, pe Fifth Avenue, cea mai directă arteră. Nimeni nu știe, niciodată. O vestită pictură, o priveliște impresionistă care s-a vândut cu milioane la Paris, acum vreun deceniu, autorul ei o dăduse cu trei sute de franci, abia cu cincizeci de ani înainte, fiindcă trebuia să trăiască, sau fiindcă nici el nu-și cunoștea prețul.

Lăsându-i pe artiști, am intrat în parc, pe sub arcul de triumf al lui Washington; multă lume trece, nimeni nu triumfă. Toate erau triste acolo în acea după-amiază de duminică. Într-un bazin circular, fără apă, o fântână secată, trei tineri, costumați grotesc și fardați puternic, cu figuri chinuite, țineau un discurs pantomimic, în sunetul unei muzici monotone, emise de un magnetofon pus alături, o litanie obsedantă, un ison punctat de accente neritmice. N-am înțeles ce voia să spună acea pantomimă, era un protest probabil, sau declarația unei suferințe, judecând după mimica actorilor, teribil de chinuită. Dar un spectacol și mai chinuit îl înfățișa asistența, public felurit, de duminică, nimic aristocratic, așezat în cerc pe bordura bazinului, urmărind cu o încordare bolnavă muzica și mișcarea, fiecare recunoscându-se parcă în povestirea fără cuvinte, și subscriind-o cu gravitate. N-am înțeles, dar și eu ara subscris-o, plătind spectacolul cu un minut de tristețe.

În restul parcului era mișcare, suspectă fără a fi agresivă, mișunau negustori de marijuana. Celelalte droguri se vând cu mai multe precauțiuni, totuși pot fi găsite fără prea multă dificultate, decât a prețului. Nu mi-a trebuit multă învățătură ca să-l pot recunoaște pe cel ce-o are.

Pe furnizorul de marijuana îl recunoști de la prima lecție, după țigara subțire, făcută de mână. De obicei sânt doi împreună, uneori bărbat și femeie, și trag pe rând din aceeași țigară, pe care nu o țin cum se obișnuiește, ci cu vârfurile degetelor întoarse în palmă, poate un reflex de apărare, ca s-o poată disimula repede. Aud că marijuana nu-i mai nocivă decât tutunul, așa mi-a spus mai multă lume, iar o femeie foarte tânără, o copilă, cu privirea nevinovată, mi-a confirmat, fumase ea însăși în mai multe rânduri, fără emoție și fără să ajungă la viciu. Am crezut că râde de mine, dar ea, văzându-mi fața naivă, pe loc a scos țigara de marijuana din poșetă, și pe loc a aprins-o, în plină stradă, ba mi-a dat și fumul în nas, ca să mă convingă. Toate se demitizează cu timpul.

O mașină a poliției intrase până în mijlocul parcului și stătea de pază. Drept în botul ei, un om în zdrențe, așezat în țărână, se legăna fără

întrerupere, cu o mișcare stereotipă, cu ochii albi, goi, cu privirea pierdută. Știau și polițiștii cauza, totuși nu dădeau atenție; nimeni nu dădea atenție. Doar eu m-am oprit să-l privesc pe acel om aflat în transă, și deodată am înțeles că deveneam un biet provincial rătăcit la New York, într-o zi de duminică.

Am mers spre latura parcului unde este ascunsă sub arbori statuia lui Garibaldi; prezența ei acolo se explică prin învecinarea cu cartierul italienesc, Mica Italie, aflat la numai două blokuri. Mișunau veverițele printre picioarele oamenilor, fără teamă, veverițe cenușii, americane, atât de îndrăznețe că vin să ia mâncarea din palmă, ca animalele domestice. Cineva s-a apropiat de una și-a îngenuncheat, s-o fotografieze; văzând aparatul fotografic, veverița s-a ridicat în două picioare, pozând grațioasă.

În jurul unei bănci, o mică orchestră de amatori, oameni în vârstă, cânta romanțe și melodii liniștite. Erau pensionari cu toții, și concertul însemna bucuria lor de duminică. Dar nu știu de ce toți aveau mutre strâmbe, schimonosite, încordate, de-ai fi spus că bucuria devenise pedeapsă. O femeie cânta la flaut. Erau apoi o vioară, banjou, chitară și încă vreo două instrumente. Un bărbat scund, brunet, mai tânăr decât ceilalți, ședea pe o bancă, la distanță, cu o mandolină în brațe și încerca să se alipească de melodia lor, ciupind coardele cu multă timiditate. După un timp, vioristul l-a observat și i-a făcut semn să se apropie. Omului cu mandolina nu-i venea să creadă, s-a uitat în spate, să vadă dacă nu-i vorba de altul, apoi s-a ridicat și-a pășit spre ceilalți cu o sfială înduioșătoare, în timp ce pe toată fața lui strălucea bucuria. Iar eu am mai adăugat o tristețe la recolta din acea duminică.

Deși lipit de Washington Square, Greenwich Village, cartier vechi al New York-ului, are caractere deosebite, dar nu lipsesc nici aici străzile cu căsuțe de cărămidă roșie, puțin înnegrită, numai că relieful construcțiilor crește, apare blocul cu trei-patru etaje. Până deunăzi, multe din ele erau părăsite, și unele sânt încă, atât de ruinate că este nevoie de multă cheltuială ca să devină locuințe. M-am uitat pe ferestre, am văzut hăuri întunecoase, foste magazii sau magazine, cu plafoanele înnegrite, cu tencuiala pereților căzută, cu instalațiile distruse. N-aș avea curaj să mă apuc de lucru ca să-mi fac un sălaș acolo, și nici dacă l-aș găsi gata nu m-ar îndemna inima să-mi pun masa pe dușumeaua sub care se fugăresc șobolanii, să-mi lipesc patul de placajul sub care colcăie gândacii. Totuși unii oameni cumpără câte o

asemenea ruină și o renovează; încetul cu încetul cartierul iese la lumină, își reia viața, reintră în modă.

Între noii locatari este mare frecvența pictorilor, de aceea abundă sălile de expoziție, care ocupă parterele, fără a izbuti să acopere cu pânzele lor și cu luminile toate urmele de ruină. La etaje, pictorii își fac atelierul și locuința. Pe acolo se găsesc prăvălii cu lucruri mai ieftine decât în altă parte, de aceea și atrag mare mulțime de oameni. Sânt ore când trebuie să aștepți atât de mult la casă, încât lași baltă cumpărăturile. Treaba merge încet, mai nimeni nu plătește cu bani gheață, ci din contul la bancă, operație care cere timp și uneori se mai poticnește. Fici mi se plângea că i s-a întâmplat nu o singură dată să i se dea cecuri fără acoperire, de către cliente atât de agresive, că fac crize de isterie și se socotesc insultate dacă ea își reclamă banii, după ce banca a refuzat să plătească. Pentru unele nereguli, mai rare sau mai frecvente, nu-i motiv să se desființeze sistemul. Nimeni nu umblă cu bani în buzunar, decât sume mărunte, există teama de jaf, și-apoi așa este obiceiul.

Un cont la bancă înseamnă o carte de vizită, îți ajută să trăiești între oameni și să-ți asiguri considerația. Cartea de cont mai servește și de legitimație, în cazul rar că nu ai un permis de conducere, căci în America poliția nu eliberează acte de identitate.

Umblam după o pereche de cizme în care să nu-mi mai înghețe picioarele; mi-am închipuit că există modele perfecte, sânt tot ce are omul nevoie, după ce s-au făcut atâtea studii și experiențe pentru explorările polare din Antarctica sau pentru debarcarea pe alte planete. N-am găsit, n-am știut unde să caut, și m-am mulțumit cu unele care nu fac două parale; povestea lor am s-o spun altă dată. Cât despre prăvăliile cu lucruri ieftine din Greenwich Village, de ce să mă mire? La Milano și la Roma am văzut salturi de preț de la un cartier la alirul că puteau să-mi întoarcă mintea de-a-ndoaselea, pantofi cu o mie de lire, când costau zece mii în altă parte. Am luat o umbrelă frumoasă cu valoarea a vreo patruzeci de lei de-ai noștri și cu cincizeci de lei un superb pled de cașmir roșu; e atât de frumos, că nu știu cum să-l păstrez mai bine, dar sigur că nu-l țin de pomană și totuși, după doisprezece ani de întrebuințare, e la fel ca în ziua când l-am găsit întâmplător, altminteri nu știu să caut, într-o magazie din San Giovanni, la Roma. Am văzut în Greenwich Village parfumuri franțuzești cu un sfert de preț, și aș fi luat, dar mi s-a părut că nu merită să aștept o oră la casă.

Nu umblam după cumpărături, acest subiect rămâne la urmă, mă uitam la oameni, sânt străzi unde se adună bețivii și dorm trântiți de-a curmezișul, pe trotuare, atât de decăzuți că ți se strânge sufletul și te ia groaza. Sânt și unii primejdioși, întind mâna să ceară, dar pot să și lovească, înrăiți sau iresponsabili. Când îi văd, oamenii se grăbesc să închidă geamurile mașinii și dacă strada e liberă, apasă pe accelerație. M-am uitat, voiam să văd cu ochii mei și am văzut nu o singură dată, dar un pitoresc de felul acesta nu putea decât să mă întristeze. Cineva poate să se mire, cum de-am găsit atâta prilej de tristețe într-un cartier boem, de distracție. E o stradă, pe aproape, cu prăvălii evreiești, unde se vând murături, castraveți și gogonele, cu un iz de usturoi amestecat cu ramură de vișin, cum nu găsești nicăieri în lume decât prin piețele noastre, și cum se găseau mai cu seamă, în toată desfășurarea, în părțile de nord ale Moldovei, pe la Rădăuți bunăoară. Și-atunci, privind butoaiele atât de cunoscute și borcanele de pe tarabe, și pe acei oameni cu cârlionți de-a lungul urechilor, cu resturi dintr-o îmbrăcăminte tradițională, cu privirea totdeauna nostalgică, până și într-o clipă de veselie, cum să nu te prindă tristețea? Dar haide, să caut măcar o nuanță: nu o tristețe amară, ci una duioasă.

Toate acestea nu le-am văzut într-o singură zi, și nu doar în Greenwich Village, ci chiar dincolo de hotarele lui, vagi de altfel, în Chinatown și în cartierul italienesc, aflate alături. Este pe-acolo o stradă, Gay Street, nume al cărui înțeles s-a schimbat cu totul, cuvântul devenind neacademic, de nepronunțat în familie și într-o societate mai puritană, căci încetând să mai însemne vesel sau veselie, prin el sânt desemnați oamenii cu obiceiuri inavuabile în ceea ce privește relația dintre sexe. Inavuabil e un fel de a spune, altminteri nimeni nu se ascunde de nimeni. Acolo e zona lor, dar nu limitată la o singură stradă; i-am văzut plimbându-se în tot cartierul, braț la braț, bărbați cu bărbați, femei cu femei, fardați și costumați, că dacă nu ești atent nici nu remarci deghizarea. Nimeni nu se scandalizează, nimeni nu-i inoportunează, fericirea ar fi deplină dacă s-ar admite și căsătoria. Demult, am văzut într-o revistă ilustrată asemenea grupuri, demonstrând cu placarde în fața Casei Albe, cerând drepturi, ca toată lumea, pe motivul că și ei au luptat în război pentru America.

Se întâmplă și fapte oribile; pe ziduri era un afiș, cu portretul unui băiețel frumos ca heruvimii, dispărut de vreo lună, de pe stradă, ziua-n amiaza mare. Am fost și-n locul unde fusese văzut ultima oară, în ziua lui

nefastă, pe la ora unsprezece dimineața. Când m-am întors, după ce ocolisem America, nu-l găsiseră și se lipeau noi afișe.

Primii europeni stabiliți în partea locului, când secolul al șaptesprezecelea abia începuse, au găsit în Greenwich Village de astăzi pădure și râuri bogate în pește, în stăpânirea indienilor. Noii veniți au tăiat pădurea și au făcut plantații de tutun, întinse până în malul Hudsonului. Sub dominația engleză, locurile au fost populate de coloni, așa s-a născut satul care pe la sfârșitul acelui secol s-a numit Greenwich, după numele celebrei localități de lângă Londra, pe unde trece meridianul unu al pământului.

Aproape două secole mai târziu, în anii de după 1820, când febra galbenă bântuia la New York, lumea din orașul de jos s-a refugiat în Greenwich Village, unde atmosfera era mai sănătoasă. S-au mutat chiar și băncile din Wall Street, care pe urmă n-au lăsat acolo nici măcar o sucursală, drept recunoștință.

Sfârșitul primului deceniu din secolul nostru a însemnat pentru cartier începutul boemei. Lumea avută și aleasă migra spre nordul Manhattanului, care dincolo de strada Patrusprezece se parcelase în dreptunghiuri perfecte cum se văd și astăzi. Atunci și-a căpătat strălucirea Fifth Avenue, până în Central Park și având ca maximă atracție locul unde mai târziu s-a ridicat Rockefeller Center.

În Greenwich Village s-au așezat populațiile mai sărace, italienii într-o margine, negrii în alta, în jur de Gay Street pomenită adineauri, și care atunci nu avea faima de astăzi. Scriitorii și artiștii s-au instalat în restul cartierului, atrași de chiriile scăzute. Cu mult înaintea lor venise aici Edgar Poe; în 1845 el locuia în strada Trei, unde între altele a scris „Aventurile lui Gordon Pym”. Printre protestatari și anarhiști de toate felurile, printre primele expoziții cubiste, printre ființe excentrice, de pildă femeia care se plimba pe stradă cu un leopard în lesă, sau baroneasa rasă în cap și cu țeasta vopsită în roșu, printre membrii clubului „Pisicile nebune din America” și-a purtat pașii Upton Sinclair, s-au agitat admiratorii lui James Joyce și O’Neill, iar mai târziu, după primul război, pe timpul jazzului și al generației pierdute, s-a ivit steaua nenorocoasă și maladivă a lui F. Scott Fitzgerald, care, după o strălucire de câțiva ani, a apus într-o funcție amărâtă la Hollywood.

De aceea, simt eu că oricâtă veselie s-ar readuce, peste Greenwich Village va pluti un văl de neliniște și tristețe, fiindcă boema de astăzi poartă rănile unui al doilea război, mult mai crud decât primul, trăind în

amenințarea celui de-al treilea, și sub alte amenințări, una mai iminentă ca alta. Nepăsarea și halucinogenele nu pot să salveze pe nimeni.

În acea duminică, seara, am mâncat chinezește, alături, în Chinatown. Nu eram deloc familiarizat cu obiceiul și locurile, îmi vâjâia capul și nu voiam altceva decât să scap mai repede. Cine așteaptă să vorbesc despre masa chinezească va suferi o dezamăgire, dar lasă că au vorbit destul alții.

Eram patru oameni, am luat patru feluri de mâncare și le-am împărțit pe din patru, ca experiența să fie cât mai completă. Toate aveau același gust și aceeași culoare brună, provenind de la un sos negru de soia. Eu nu mă pricepeam, dar însoțitorii mei cunoșteau bucătăria chinezească, voiseră să mi-o demonstreze și probabil au rămas mirați de reținerea mea sceptică. Nu se dădea de băut decât ceai, parfumat și fără zahăr, și dacă aveam vin adus de acasă, ceea ce patronul admite cu bunăvoință, nu mi-a priit, fiindcă ne-am ridicat repede de la masă, spre a lăsa locul altora. Totul mergea în mare grabă, omuleții care veneau cu bucatele se mișcau iute, ca trași de ațe, apoi îți stăteau într-o coastă, silindu-te să înghiți pe nemestecate. Era unul din restaurantele bune, clienții făceau coadă la ușă. Mai mult mi-ar fi plăcut să mănânc un sandviș, pe stradă, fără să mă împingă nimeni din urmă. Poate e vina mea, ar fi trebuit să mai încerc o dată, dar n-am simțit nici o ispită; las pe alții să vină cu laudele. E important să spun că masa nu m-a întristat deloc, cum m-au întristat atâtea în ziua aceea.

La două blokuri mai departe am nimerit în forfota italienească, de sărbătoare. O stradă întreagă era ocupată cu tarabe, cu tot ce se vede în bâlciuri și iarmaroace, și se ofereau trecătorilor, cu îmbieri volubile, într-o hărmălaie și o fierbințeală meridionale. Pe deasupra erau întinse arcade luminoase, cu mii de becuri, și ele, bătând drept în ochi, acopereau cu totul ce s-ar fi putut vedea din relieful New York-ului; de fapt New York-ul, și America erau desființate cu totul pentru o seară, nu mai rămânea decât acea Mică Italie, petrecând cu o veselie forțată, încercând să învingă nostalgia Italiei celeilalte, unde era nu știu ce sărbătoare de toamnă. Alături, pe un maidan, am văzut jocuri distractive, între ele un șarpe gigantic, de fier, în burta căruia intrau oameni, și pe urmă făcea lupinguri cu ei, pe o orbită metalică. Cu tot vuietul, cu toate strigătele și veselia, am simțit iar o tristețe, fiindcă Mica Italie, chinuită de doruri, cu gândul la vechea ei patrie, păstrân du-i tradițiile și vorbirea, nici nu-și dădea seama cât era de deplin și definitiv americanizată.

6

În zilele care au urmat și când începeam să mă las moale în viața New York-ului, am continuat să umblu pe străzi, de capul meu și fără să dau socoteală, însă în ascuns eram apăsat de neliniște, fiindcă trecea timpul și nu luam nici o hotărâre privind drumul meu în America. În linii mari, știam de mult ce-ar trebui să fac, visasem la toate, însă acum, când aveam realitatea în față, îmi era teamă de ea și întorceam ochii. Atunci mi-a venit ideea să pornesc cu binișorul, să fac o încercare, să-mi văd puterile, și pentru început să merg la Washington, rămânând cu un picior la New York, să am la nevoie o bază de repliere.

Încă pe când visam la mine acasă, urzind planuri între irealitate și fantezie, m-am gândit mult cu ce mijloace ar fi mai bine să fac înconjurul Americii. Primul mi-ar fi plăcut și mi s-ar fi potrivit automobilul; n-ar fi fost nici peste mijloacele, nici peste puterile mele. Pe urmă mi-am dat seama că numai spre a merge de la un ocean la altul, mi-ar fi trebuit două săptămâni încheiate; așa n-ar fi fost cu putință să văd toată America. Am optat pentru avion, păstrând pentru automobil distanțe mai scurte, de pildă, coasta Californiei, unde ar fi fost păcat să zbor la zece mii de metri, cu nouă sute de kilometri pe oră. Un automobil de dimensiuni mici se închiriază cu nimica toată, fără limită de distanță, iar benzina, puțină cât îi trebuie, nici nu era scumpă. S-au găsit însă oameni să mă sperie, vorbindu-mi despre primejdiile șoselei, atacurile oricând posibile, și greu de evitat dacă nu cunoști locurile, obiceiurile, refugiile.

Ar putea să pară o exagerare, am văzut atâtea automobile pe drumurile pustii dintre două orașe îndepărtate! Dar foarte rar un om mergea singur, și atunci se bizuia probabil pe anumite circumstanțe. Iar pe mine n-avea cine să mă însoțească, să mă ajute, să-mi indice circumstanțele favorabile, iar dacă s-ar fi găsit cineva disponibil, putea să fie mai degrabă o pacoste.

După avion, îmi mai rămânea de ales trenul sau autocarul. În privința lor, părerile erau contradictorii, așa că mi-am propus să le încerc pe amândouă, înainte de a lua o hotărâre.

Niciuna din experiențe nu este ușoară, am început prin a da târcoale și gării, de cale ferată, și autogării, am luat prospecte, am studiat orarul și prețurile și, în sfârșit, am ales trenul, atras de gara nouă și frumoasă, Pennsylvania Station, aflată aproape de centru, peste drum de poșta-mare,

pe Bulevardul al Optulea. Îi știam locul pe plan, îl reperasem și l-am înconjurat cu nedumerire, fiindcă nu se vedea nici o gară, ci doar o frumoasă clădire rotundă, ca un circ de metal și sticlă. Un negru bătrân, cu vocea gâjâită, ca a lui Armstrong, cu privirea galbenă, bună și blândă, un negru din filmele idilice și duioase, m-a scos din încurcătură. Gara era subterană, imensă, pe mai multe nivele, nimeni nu putea să-și închipuie până nu cobora scările, iar trenurile veneau pe sub pământ, fără să se bănuiască de afară.

Am plecat într-o dimineață, la opt, după ce plouase puțin peste noapte. N-aveam cu mine decât geanta cu lucruri pentru trei zile, agățată de umăr; de-aș fi putut să plec la fel și în drumurile celelalte, ușor, cu mâinile libere!

Lângă mine s-a așezat o cucoană guralivă, care a ținut neapărat să mă iscodească, de unde vin, unde mă duc, în ce scopuri, și nu m-a cruțat nici când și-a dat seama că mă exprim cu dificultăți penibile. Cu cât mă vedea mai în încurcătură, cu atât dorea mai tare să afle. S-a dat jos la prima oprire, Trenton, făcea naveta, era un fel de economistă. Din cauza ei nu mi-am dat seama cum ieșisem din New York, și acum mă mânca pielea de enervare, nemaiputând să-mi găsesc locul în spațiu, mai ales fără hartă.

Nici mai târziu n-am avut o hartă ca lumea; la București primisem una, de proporții murale, bună pentru școlari, dar nu pentru luat în călătorie. Un prieten întors de curând din America îmi dăduse tot ce avea ca mijloace de orientare și informație, nu prea multe, o hartă generală, cu prea puține detalii, apoi planul câtorva orașe, la scară ilizibilă. N-am găsit mai bune nici la fața locului, deși poate or fi, nu știu pentru cine și pe unde ascunse.

Îmi aduc aminte, ca să dau numai un exemplu, când mă pregăteam să plec în țările nordice, un cunoscut, pe care îl rugasem să mă ajute fiindcă n-aveam vreme, mi-a adus de la Consulatul Finlandei un geamantan cu cărți documentare, în două-trei limbi europene, vrafuri de hărți și planuri, plus albume ilustrate, totul tipărit impecabil, pe hârtie de calitate bună, și absolut gratuite. Este adevărat că în Finlanda se fabrică multă hârtie, dar nu-mi închipui că în privința aceasta America duce lipsă.

Cu puține excepții, și una va fi Washington, la oficiile de informații turistice se găsesc abia niște scheme ale străzilor centrale, și uneori nu se găsește nimica. Treapta cea mai de jos am întâlnit-o la Las Vegas, unde un Birou de informații, cum scria pe firmă, funcționa într-o tutungerie și nu dădea alte îndrumări decât despre diferitele modalități de a-ți încerca norocul la cazinouri. Acestea erau punctate, ele și nimic altceva, pe planul

orașului, redus la două străzi faimoase, un desen grosolan, litografiat pe o bucată de hârtie proastă, de două șchioape. La Honolulu, cu greu am găsit planul orașului, și nu pe gratis, la o librărie unde sau și mirat de cererea mea, căci probabil nimeni n-are nevoie să știe mai mult decât că se află în insula Oahu, unde natura frumoasă îl scutește pe om de orice altă căutare. În schimb, prospectele și reclamele hotelurilor, restaurantelor, barurilor, locurilor de distracție abundau, gratuite, expuse maldăr pe stradă, nu doar broșuri, ci albume și volume, cu tot felul de ispite în culori minunate.

Neavând nici o hartă, am încercat să mă orientez din memorie în drumul spre Washington, dar în peisajul acela de câmpie și ape nu erau repere importante, așa că n-am izbutit mai nimica.

Mi se spusese că trenul decade în America și căile ferate sânt lăsate în părăsire, ceea ce este destul de adevărat, cum am văzut eu însumi cu ochii. Dar, judecând după gara Pennsylvania din New York, nu-mi venea să cred, la fel după confortul vagonului, o construcție nouă cu amenajări elegante. De ce se smucea și făcea zgomot n-am putut înțelege, fiindcă avea o suspensie generoasă, se legăna ca barca pe valuri. Dar deodată urmau izbituri și trosnete, părea că vagonul se torsionează, pe cale să deraieze. Ceilalți călători nu dădeau importanță, citeau ziarul, politica, bursa, scoteau din serviete dosare cu acte, confruntau, subliniau cu sprâncenele încruntate, făceau planuri să se îmbogățească până la sfârșitul săptămânii, când poate tocmai săptămâna aceea avea să le fie nefastă. Din tot vagonul numai eu mă uitam afară, și dacă am văzut așa, m-am ferit, privind numai cu coada ochiului, ca să nu fiu luat drept vreun pierde-vară.

Am întâlnit trenuri cu automobile noi, puse pe două etaje, ridicate unele de bot, altele de coadă, ca să încapă mai multe. Alte trenuri transportau automobile vechi, turtite la presă, reduse la grosimi de o șchioapă, să ocupe cât mai puțin spațiu, dar e ciudat că în starea aceasta nenorocită li se mai ghicea forma, uneori puteai recunoaște chiar marca, și toate păreau proaspăt vopsite.

Am mers repede, deși nu era unul din trenurile cele mai rapide, și la miezul zilei intram în gara Washington, unde se făceau mari reparații, încă o dovadă că trenul nu se abandonează. Până să ies la lumină, într-un hol cât un hangar de aviație, am trecut prin lungi coridoare întunecoase, făcute din panouri de lemn, ca să ascundă lucrările și să protejeze călătorii; mergând așa, orbește, fără să știu ce se face în stânga și-n dreapta ca să-mi închipui cum o să arate gara când o fi gata, mi-am amintit șantierele de la New York,

cu panouri prin ale căror ferestre pot să privească și oamenii, și câinii, și am recunoscut cu mai multă convingere că era o idee frumoasă. Aceleași panouri cu ferestre am văzut și la Washington; doar gara a rămas secretă.

În holul gării, o doamnă de la Biroul de informații mi-a reținut cameră la un hotel din centru, cum îi cerusem, mi-a dat planul orașului, bunișor pe lângă altele, mi-a însemnat drumul și m-a îndrumat la stația metroului, aflată alături. Metroul l-am văzut mai bine la întoarcere, atunci eram preocupat să urmăresc stațiile ca să nu mă duc prea departe. Când am ieșit la lumină, în locul unde mi se spusese, n-am avut de mers decât vreo câteva sute de metri, pe străzi curate și liniștite, până în spatele Universității, unde am găsit hotelul, micuț și prea modest chiar pentru mine, cam neîngrijit, cu camere înghesuite și cu baia pe coridor, ca în prima seară la New York. Dar am rămas, cearșafurile străluceau de curate ce erau, și albe, fereastra dădea în stradă, spre Universitate, unde se vedea forfota studențească, fără a se auzi hărmălaie. În loc de aer condiționat, exista doar un ventilator uriaș montat în cadrul ferestrei, cu diametrul de optzeci de centimetri, o mașinărie care lua jumătate din vedere și sluțea camera, iar în acel anotimp nici nu mai era necesară, căci se făcuse 19 septembrie, plină toamnă, cu atmosfera plăcută, bună și calmă. Pe coridor, pentru douăzeci de camere nu era o singură baie ci patru, noi și nevătămate.

O jumătate de oră după ce coborâsem din tren, umblam pe stradă, cu mâinile goale, numai cu planul orașului, pe care îl și studiasem, fixându-mi itinerarul.

N-am să socotesc niciodată că este prea mult dacă voi spune iarăși și iarăși ce bucurie mă cuprinde când sânt undeva, unde am visat să ajung, fără să am speranțe, și mă văd liber să merg pretutindeni, după alegerea mea, fără să mă împingă nimeni din urmă. La Washington poate că nici nu visasem să mă duc, nu că ar fi fost mai inaccesibil decât alte orașe, când pentru mine toată America era inaccesibilă. Deși îl știam ca o grădiniță pe lângă New York, o insulă cu palmieri și case de vacanță în mijlocul unui arhipelag stâncos, plin de vapoare naufragiate, el mi se părea un simbol intraductibil, la care nu aveam dreptul să ajung, fiindcă îmi lipsea putința de a-l înțelege. Acum, după ce am fost acolo, și am descoperit sensul celor care se văd cu ochii, tot mă mai întreb câteodată, uitând că am găsit răspunsul: de ce este Washington capitala Americii?

Nu îi contest deloc această menire, și poate că dacă s-ar face din nou istoria, iar eu aș fi chemat să dau sfaturi, l-aș propune încă o dată. Orașul

are o forță misterioasă, am simțit ceva din ea mergând pe câmpia continentală care leagă memorialul lui Lincoln cu monumentul lui Washington. Mai sânt și alte monumente ridicate în cinstea unor președinți ai Americii, și în cinstea Americii însăși, Capitoliul de pildă, care împreună cu primele două alcătuiește o axă. S-ar putea ca în această singură linie să fie atât enunțul problemei puse de mine, cât și rezolvarea. Dacă Washington a fost ales capitală, i s-a dat totul ca să și fie. Acea puternică linie dreaptă, cu cele trei monumente care jalonează o istorie explozivă, tânără și puțin zurlie când n-a fost dramatică, la sfârșitul unui mileniu bolnav de vechime, reprezintă orgoliul Americii. și misterul existenței ei miraculoase.

Până să ajung acolo, și e norocul meu că n-am ajuns dintr-odată, căci aș fi suferit șocul depresurizării, am mers pe străzi goale, aristocratice, până pe malul Potomacului, unde orașul capătă în dar, pentru a-și mări prestigiul, o imensă priveliște panoramică. Până a ajunge aici, semăna el cu Haga și puțin cu Geneva? New York nu mi-a amintit niciodată de Europa.

Sânt nume pe care nu-mi place nici să le aud, nici să le pronunț, având o sonoritate caraghioasă. De câte ori îmi revine în minte Mimizan, o localitate marină din vestul Franței, mă apucă râsul. Dar Franța a avut chiar și un președinte al cărui nume suna puțin comic, și dacă nu s-a compromis cu el în fața unui popor atât de înclinat să ia în derâdere, scăparea s-a datorat meritelor lui remarcabile, într-o vreme când oamenii cu merite nu umblau pe toate drumurile. În Florida, pe drumul spre Cape Kennedy, există o mică localitate de coastă, cu numele de Cocoa. Poate să n-am nici o dreptate, dar când îl pronunț, fără plăcere, mi se rostogolește limba în gură, iar sunetele mi se par o izmeneală. Și față de Potomac aveam aceeași reținere, mi se părea un nume de câine, sau de cal care aleargă la curse, și el știrbea ceva din prestigiul Washingtonului. Nu puteam să mi-l închipui altfel decât ca pe o apă neserioasă, o neisprăveală geografică, bună pentru udat grădinile de zarzavaturi, și pentru mici plimbări cu barca, în duminici de plictiseală. Când colo, mi-a apărut în față un fluviu maiestuos și mândru, curgător ca o epopee, și nu mă supăra nici că era tulbure, așa își arăta temperamentul și devenea mai epic. Numai Mississippi avea să mă ducă la aceeași impresie, și chiar mai departe, dar pentru el eram pregătit, îi purtam o dragoste veche, o chemare evlavioasă, fiindcă făcea parte din descoperirea și istoria Americii.

Pe o terasă largă de deasupra fluviului, am dat cu ochii de o clădire modernă, frumoasă, albă, într-o armonioasă desfășurare orizontală, o prismă

culcată, arhitectură atât de distanțată de New York, că mă arunca parcă în altă lume. O cornișă ca o linie fină, prelungită pe toate patru fațadele, toate bucurându-se de aceeași tratare, era susținută de coloane subțiri, metalice, țevi drepte, imitând bronzul, cu o patină delicată, ca a unei decorații interioare. Frumusețea clădirii se datora proporțiilor, pereților albi de piatră, coloanelor fragile, teraselor largi care o înconjurau din toate părțile, perspectivei nelimitate și, în sfârșit, Potomacului din vale. Erau acolo săli de teatru, de concert, de conferințe, separate de holuri imense, și acestea îi dădeau fiecăreia autonomie, de parcă n-ar fi fost un singur acoperiș pentru toate; un complex artistic modern, elegant, bogat, de proporții americane, numit Kennedy Center, în onoarea președintelui, care astfel își are și el memorialul în capitala Americii, după Jefferson, Lincoln și cel ce a dat numele orașului. Peste Potomac se ghicea cimitirul Arlington, unde este mormântul.

M-a mirat puțin, am simțit o ușoară jenă, că o sală de teatru din acest ansamblu se numește Dwight Eisenhower, ceea ce îl pune pe celălalt fost președinte într-o situație subalternă. Și eu am socotit la vreme că Eisenhower ar fi lăsat o amintire mult mai puternică dacă rămânea la gloria lui militară; dar oricum, de ce să fie socotit așa de mic, dacă și-a îndeplinit onest mandatul de președinte și n-a dus America de râpă, chit că nu a dus-o nici la altă glorie, după aceea a victoriei?

S-ar părea că în America există un cult al lui Kennedy, pornit probabil dintr-un complex de căință, ca și când țara întreagă s-ar socoti vinovată de moartea lui nelămurită nici până astăzi. În multe locuri i-am văzut numele pus pe monumente și instituții de prestigiu, cu o grijă care, Dumnezeu să mă apere, a început să mi se pară și ea nelămurită. Că locului de lansare al navelor spațiale, Cape Canaveral din Florida, i s-a dat numele nenorocosului președinte, n-a avut de ce să mă mire, dimpotrivă, mi-a prilejuit o satisfacție legitimă, deși tristă, ca toate recompensele postume. Poate să fie numai o întâmplare, dar am avut impresia că unii fac un fel de opoziție, resping noul nume, continuă să spună Cape Canaveral, de parcă altfel li s-ar strepezi limba în gură. Am văzut scris așa chiar pe unele hărți, și pe unele indicatoare de drumuri, deși a fost destul timp să le schimbe.

Sânt unul din cei pe care moartea lui Kennedy i-a cutremurat și i-a umplut de mâhnire. Toată lumea a fremătat atunci de revoltă și de oroare. Îmi aduc aminte cât m-au zguduit imaginile de la ceremonia înmormântării, transmise de leviziune, intrarea în cimitirul Arlington, cu steagurile fluturate

de vânt pe un cer care degeaba o fi fost albastru. Apoi cortegiul, sicriul pus pe un afet de tun cu onoruri militare și, țel mai trist și mai zguduitor, în prim-plan Jacqueline cu Copiii, cei doi micuți, blonzi și palizi, fragili dar stând nemișcați, în poziție de drepți, cu demnitate matură și salutând ostășește, cu mânuțele la tâmplă. Am trăit cu multă durere scena ipeea, care văd că nu poate să se uite, și am așteptat să se facă lumină, atât de încrâncenat de parcă aș fi fost condamnat eu însumi să trăiesc în întuneric. Acum cred că nu mai este nici o speranță, și nimeni nu mai așteaptă. Un alt Kennedy l-ar putea să fie președinte; până să-mi termin cartea, zarurile vor fi aruncate. Mulți spun că dacă o să se aleagă, au să-l împuște.

Nu m-am dus numaidecât să văd mormintele; ar fi fost nedrept pentru Washington. Am lăsat pe a doua zi.

Mai târziu, spre sfârșitul călătoriei, la Miami, pe esplanadă, nu departe de locul unde a început zborul în Lună, cea mai mare biruință din istoria Americii, dacă judec exaltat și romantic, am văzut un monument, un panou de piatră, cu o flacără nestinsă, închinat memoriei lui John Fitzgerald Kennedy. Dar monumentul, care mi-a atras privirea și m-a emoționat în primele clipe, m-a lăsat nedumerit și perplex, când m-am dus mai aproape. Căci la început avusese cu totul altă dedicație, și ea, alături de numele președintelui, proaspăt săpat în piatră, te citea încă, neștearsă, evocând prietenia Statelor Unite cu popoarele Americii Latine. Dacă este cineva capabil să-mi spună ce înseamnă această convertire, refuz a înțelege!

În fața teatrului erau expuse două mari basoreliefuri de bronz, fixate pe stâlpi puternici. Într-o întrepătrundere răvășită și cam grotescă, se puteau distinge actori, muzicanți, lume: femeia, bărbatul, copilul, bătrânii, amintind într-un fel pe Vigeland, de la Oslo, dar având cu totul altă simbolistică; nu era tratat omul, în evoluția lui naturală, ci comedia umană, ca un enunț al spectacolului de teatru din sălile alăturate și din marea sală cuprinsă sub bolta cerului.

Puțin mai departe, am descoperit, cam bătută de vânt, la o răspântie, statuia lui Don Quijote, călare pe Rocinante, un dar al Institutului hispanistic din Madrid, care nu se poate dezinteresa de America, unde limba spaniolă este a doua vorbită, după engleză. Un Don Quijote, cu simbolurile pe care le reprezintă, pline de tâlcuri, te pune totdeauna pe gânduri; ce-o fi căutând aici, și ce-o fi vrând să spună?

Călărețul, uscat, scheletic, continuând să fie viu numai printr-o idee, o forță lăuntrică, dă să cadă pe spate. El nu este altfel decât în toate imaginile știute sau închipuite. Cu Rocinante însă se schimbă vechiul înțeles, el este adus la nivel de umanitate, i se atribuie sentimente între care, după îndârjire, urmează deznădejdea. Cioplit și crescut din piatra gălbuie a soclului, calul capătă, printr-o alipire neobișnuită, picioare de bronz, asemeni și capul, un cap disproporționat de mare, cu gura căscată într-un răget de moarte. Rocinante își dă duhul, nu-și mai poate juca rolul, fiindcă el a înțeles zădărnicia, ceea ce stăpânul lui nu va înțelege nici în ultima clipă a vieții. Trădează acest Rocinante o idee? Nu, doar o abandonează și îl absolv, de vreme ce el a căpătat caractere umane. Rămas singur, Don Quijote va fi mult mai puternic.

Și iarăși am avut parte de o desfătare sărbătorească, mergând pe bulevarde și prin parcuri, până ce am ajuns în capul axei mari, la memorialul lui Lincoln. Până acolo, cu toată grandoarea decorului, am mai văzut și părți mici ale Americii, bunăoară biciclete lăsate în stradă, cu precauțiuni ca nici unde, le-oi spune precauțiuni americane; în rău sau în bine, în mângâiere sau lovitură, America nu se oprește la jumătatea drumului.

Nu spun că am simțit o indispoziție, ziua rămânea frumoasă, străzile erau curate, și până seara n-aveam de făcut altceva decât să umblu. Mi-am amintit bicicletele lăsate libere în rastele, în țările nordice ale Europei, unde stau așa toată ziua, iar noaptea li se pune cel mult un lănțișor cu un lăcățel simbolic. Bicicletele la Washington, și în celelalte orașe, sânt legate cu cabluri sau cu lanțuri groase, ca de ancoră, imobilizate de un stâlp, de un parapet, de un arbore, după ce mai întâi li se scoate roata din față, ușor demontabilă, putând deci să fie furată. Dacă n-o ia cu el unde are treabă, stăpânul bicicletei o asigură trecându-i printre spițe cablul sau lanțul. Nu sânt împotriva procedeului, sigur că trebuie să ne apărăm bunurile; dar de ce americanul de astăzi, indiferent de culoare, educație și învățătură, să coboare la asemenea coțcărie, de țară înapoiată, și să fure o bicicletă? Chiar. și un automobil, la urma urmelor! Aceasta este moștenirea lăsată de gangsteri? A, să devalizezi un magazin de bijuterii, sau o bancă, e cu totul altceva!

Văzusem și la New York alergătorii, pe bulevarde, pe lângă grădini și prin parcuri; așteptam un moment să-i privesc mai în voie, scăpați din

aglomerații. În America de astăzi unii aleargă, alții se îngrașă. Despre aceștia din urmă am să povestesc mai târziu, când îi voi cunoaște în toată desfășurarea, care pentru cine n-a văzut, nu poate fi înțeleasă și nu poate fi crezută. Mă voi strădui, voi folosi toate mijloacele și toată puterea mea de convingere; deocamdată mai trebuie să adun forță.

Alergatul este astăzi în America o deprindere națională, deși membrii acestei instituții, ca s-o numesc așa, reprezintă încă o minoritate neînsemnată; dar îi vezi, atrag atenția, și îi auzi, fiindcă gâfâie. Dacă trec pe alături le simți mirosul de nădușeală fierbinte. Sigur că nu poate fugi toată lumea deodată, străzile ar începe să trepideze și s-ar clătina buildingurile înalte. Fiecare aleargă când poate, se aleargă tot timpul, din zorii zilei până seara, iar în cartierele sigure, chiar noaptea. De obicei, oameni tineri, băieți și fete, unii predispuși la obezitate, cu carnea jucând sub bluză. În Gramercy Park, la New York, am văzut o fată, cam slutișoară, fugind îndelung și cu atâta caznă, că mi-a făcut milă și m-am temut să nu se prăbușească la urmă, ca primul câștigător din istorie, al maratonului. La fel, am văzut una pe un pod, la Washington, venea din față, și în peisajul acela larg părea pierdută și disperată; cu fața dogorind ca la flacără, cu ochii injectați și umflați în orbite, cred că vedea lumea în roșu. Dacă nu mă trăgeam într-o parte, dădea peste mine. Bărbații sânt mai cumpăniți, au o rezistență mai mare și poate o ambiție mai mică. Oamenii în vârstă se abțin, sau aleargă cu prudență. Femeile mature și cele trecute stau acasă; poate fac masaj și gimnastică.

Am întrebat pe cineva cum se explică fenomenul acesta; fiindcă e un sport simplu și ieftin, mi-a răspuns: nu cere echipamente costisitoare, doar pantofi de baschet sau tenis, un șort, o bluză. Nu mi-e de ajuns, sper să fie și alte cauze și cea care m-ar bucura cel mai mult ar fi ideea că se face o demonstrație împotriva grașilor. Nu știu cine din ei va învinge; până atunci coexistența lor mă umple de nedumerire.

Un tânăr profesor de la Honolulu, care și el aleargă deși n-are nici un surplus de grăsime, ba poate chiar un minus, fiind de-o construcție costelivă, mi-a spus că alergatul se face cu prescripție medicală. Un medic te examinează, te întreabă una și alta, pe urmă îți recomandă câte mile să alergi pe săptămână; cum dădeau popii mătăniile. Tânărul meu avea de făcut zece mile. Am socotit că era puțin, chiar pentru o construcție mai firavă. Deși mi se pare fără noimă, am înțeles că fiecare își consumă milele când poate, distribuindu-le cum crede, în șapte zile din săptămână, în cinci, în două sau chiar într-una singură.

Sânt oameni care se uită cam în derâdere, alții care au aerul să dezaprobe, ca și când ar fi vorba de o sectă nouă, protestatară, un altfel de hipism în locul celui vechi, în scădere. N-am să dezaprob decât alergatul în centre aglomerate, în aerul cu miros de benzină arsă, în trepidația citadină, printre oameni care au altă treabă, fie numai să descarce poveri din camioane, bunăoară, sau să măture strada. Aceștia, care își varsă și ei nădușeala frunții, ar putea într-adevăr să cârtească și nu i-aș dezaproba foarte tare. Alergatul în mijlocul orașului poate să pară o indecență. Și este în mod sigur o eroare și din punct de vedere social, și igienic. Încolo, am numai admirație, m-aș bucura ca fenomenul să se extindă, să cucerească toată societatea, care este încă destul de tânără pentru o astfel de practică, să vină apoi și în Europa, oricât o fi ea de bătrână, cum au venit în copilăria mea ghetele cu bombeu și Fordul cu Mustăți, iar mai de mult, cartoful și porumbul, căci de tutun nu vreau să aduc vorba.

7

Memorialul Lincoln n-ar fi trezit în mine atâta admirație și bucurie, dacă ar fi fost pus în înghesuiala orașului, strivit de alte monumente și de buildinguri. Grandoarea lui se datorează spațiului, care este o caracteristică americană. Crezusem că Champs-Élysées va rămâne pentru mine un exemplu neîntrecut de forță și ambiție urbanistică, îl luam așa cum mi se înfățișa ochilor astăzi, uitând că în realitate reprezenta ambiția lui Napoleon-întâi-Bonaparte și era o axă imperială secretă; un exercițiu de cucerire.

Axa care leagă memorialul Lincoln de monumentul lui Washington și apoi de Capitoliu are o lungime de trei kilometri și jumătate; dar ea nu este o arteră de circulație, asfaltată, ci o pajiște largă, o câmpie care mi s-a părut că simbolizează preeria americană, de la Oceanul Atlantic în Munții Stâncoși, și dincolo de ei, California, până la Oceanul Pacific.

Am simțit așa mai târziu, când am mers cu avionul de la Chicago la Salt Lake City, jumătate din lungimea Americii, și zeci de minute, însemnând sute de kilometri, n-am văzut decât câmpie goală, care așteaptă să fie cucerită. America a ajuns, de mult la Pacific, dar mersul ei spre vest nu s-a sfârșit încă, imense ținuturi urmează să fie descoperite. Ele sânt rezerve continentale, cărora nu știu când le va veni rândul. Apoi când au apărut

munții sub aripa avionului am urmărit din nou ceasul, și până să ajung în inima lor, la marele lac sărat, am socotit că erau aproape o mie de kilometri, după care urmau încă pe atâția. Abia spre capătul zborului au apărut semne de viață omenească, mine de cupru, săpături circulare în trepte, care înainte de a afla ce sânt mi s-au părut niște teatre antice. Până acolo n-am văzut decât stâncă goală, frământată, văi sterpe, povârnișuri și creste, părând încă neescaladate, fiindcă nu se vedeau urme, un drum sau măcar o potecă. M-am mirat, fiindcă pe această direcție veniseră pionierii mormoni, și n-am înțeles cum putuseră să meargă o mie de kilometri peste obstacole și printre primejdii, până să ajungă și să se așeze. Mi-am spus că și acești munți sânt o rezervă în viitorul Americii, fiindcă așa sterpi cum erau, fără arbore sau fir de iarbă, goi ca în prima eră a pământului, nu se putea să nu aibă bogății ascunse, de care încă nu este nevoie.

În afară de o conducere cu putere mai limpede, netutelată și incoruptibilă, apoi de o Pithya care să-i ghicească viitorul și să-l comunice oamenilor de răspundere, trezindu-i, căci mulți din ei dorm pe-o ureche, nu știu ce-i lipsește astăzi Americii. Iar din câte i-or prisosi, spațiul este primul, cu mult înaintea a orice aș putea să-mi închipui. Fiindcă prisosul de spațiu este vizibil, și nu doar în zborul cu avionul. Ce altceva dovedește un oraș mijlociu, cum este Cleveland, care, cu o populație mai mică decât Bucureștii, se întinde pe cincizeci de kilometri, unde în afară de centru, cu o mină de buildinguri înalte, un mic Manhattan, restul nu sânt decât reședințe, vile, case și căsuțe, cu un singur nivel cele mai multe, fiecare cu un parc sau măcar o grădină? Și alte orașe, care am crezut că nu se mai termină, fiind gata să se întindă încă mai mult asupra câmpiei, fără ca spațiul Americii să simtă? Sau ce este Los Angeles, ca să iau cel mai izbitor exemplu, care ocupă pe coasta Pacificului o zonă lungă de aproape o sută de kilometri, cât unul din județele noastre? Numai la New York nu există spațiu de prisos, deși sânt și acolo locuri virane. Lipsa de spațiu, iată cauza pentru care acest oraș fără asemuire n-a putut și n-a tânjit să fie capitala Americii. N-ar fi avut loc nici pentru monumente, nici pentru o axă liberă de trei kilometri și jumătate, orientată pe drumul soarelui, ca să simbolizeze întinderea continentului.

Când am urcat treptele memorialului Lincoln, de unde am văzut în zare Capitoliul, am înțeles de ce-a fost ales Washingtonul drept capitală, și n-a mai fost nevoie de alte argumente ca să-mi dau acordul.

Memorialul, de marmură albă, imită un templu grecesc antic, cu un capitel poate prea încărcat, susținut de coloane dorice simplificate. De jos, de pe pajiște, ajungi la el urcând mai multe terase, ca spre o acropole, cu scări largi cât toată fațada; este o ascensiune lungă și sărbătorească, la fiecare treaptă coloanele par a se da în lături, ca o cortină în falduri albe, alunecând lent, cu majestate, spre a descoperi o scenă grandioasă; acolo marele om al Americii, în jilțul lui de marmură, cu fizionomia expresivă, umană, caldă, meditativă, o norocoasă izbândă a artei plastice monumentale, cunoscută din interpretări și din reproduceri, primește mulțimea într-o audiență lungă de peste unsprezece decenii, îndurerat că după ce oamenii au urcat atâtea trepte, să-l vadă, vor trebui să coboare.

În anotimpurile frumoase, memorialul, îmbrăcat în lumina reflectoarelor, rămâne deschis toată noaptea.

Ca să nu cobor prea repede, și să nu mă despart dintr-odată de omul acela care a exaltat puțin în mine sentimentul demnității umane, am ocolit monumentul și am privit valea Potomacului, cu podul monumental Arlington. Era drumul spre cimitir, la mormântul lui Kennedy; încă nu mă puteam duce acolo. Am stat la soare și mi-ar fi fost bine, acum că ajunsesem într-unul din centrele mari ale lumii, cel mai nou dintre ele, încă nedefinit omenirii, dacă nu m-ar fi întristat amintirea celor doi oameni morți tragic, la o distanță nu mult mai mare de un secol, victime ale unor patimi bolnave, încă nevindecate și gata să verse alt sânge. Dar parcă, după memorialul lui Lincoln și după mormântul lui Kennedy, Soldatul Necunoscut, după care nu mai plânge nimeni, în cimitirul Arlington, nu-i și el un motiv de tristețe?

În timp ce gândeam astfel, peste pod și pe autostrada cu șase benzi de circulație treceau șiruri de mașini, într-o direcție și în alta, viața mergea mai departe, în așteptarea altor războaie și-a altor morminte.

De pe aeroportul aflat la câțiva kilometri decolau avioane de călători, la treizeci de secunde unul de altul, până a fi date deoparte să decoleze cele de luptă. Treceau pe deasupra monumentului, făcând să i se zgâlțâie temeliile, pe deasupra cimitirului, zgâlțâind sicriele. La început am simțit o revoltă, mi s-a părut o impietate, oare aeroportul n-avea loc și altunde, cu spațiile de prisos din America? Pe urmă mi-a trecut, nu fiindcă aș fi găsit vreo justificare; am înțeles că lumea n-o fac eu, și nu mi-e îngăduit să mă amestec în treburile altora.

Când am. coborât pe pajiște și am privit în urmă memorialul, care nu-și pierduse deloc grandoarea, am avut o clipă de veselie, mi-am amintit monumentul lui Victor Emanuel al doilea, de la Roma, tot de marmură albă însă altfel distribuită, încărcată și înzorzonată, într-o explozie de exuberanță meridională. Oare ar fi fost rușinos să se imite vechile temple romane? America a fost mai bine inspirată; memorialul Lincoln este cea mai luminată dintre amintirile mele de la Washington.

Obeliscul, în schimb, l-am privit cu rezerve, și nu l-aș admite decât dacă aș ști că s-a pus ca un jalon în centrul axei care leagă cele două oceane, ca viitorii pionieri să se orienteze mai ușor în viitorul lor marș spre vest, pentru viitoarea descoperire a Americii.

Mă despărțeau de el numai o mie două sute de metri, am mers pe iarbă, în lungul unui bazin dreptunghiular, cu apă albastră, însă în sens invers cu pionierii, spre răsărit, căci prin proiectarea în spațiul continental, memorialul lui Lincoln, împreună cu mine, ne aflam pe malul Oceanului Pacific, iar Capitoliul la Atlantic. Sigur că m-aș fi orientat mai ușor, și cititorul de asemeni, dacă porneam de la Capitoliu, ca drumul meu să respecte orientarea geografică. N-am judecat din vreme, și când mi-am dat seama era prea târziu. O fi copilăros, dar am rămas cu o nemulțumire, o retrăiesc astăzi, când trebuie să privesc de-a-ndoaselea planul orașului, ca să-mi găsesc direcția.

Nu există în lume mai multe tipuri de obeliscuri, deci nu pot spune ce model a avut cel de la Washington. Sigur este însă că le întrece pe toate în înălțime. Pe când mă apropiam, fără grabă, bucurându-mă de soarele cald și de întinderea pajiștii, am văzut o pată roșie jucând în vârful monumentului, de parcă ar fi fost o pasăre nemaivăzută, sau o apariție din cer, aripa unui înger, scutul unui arhanghel, stropită de diavol cu o culoare lumească. Nu pot să suport enigmele nedezlegate, și cum nu găseam nici o explicație, am dat drumul la pas, stricându-mi tihna acelor clipe frumoase.

N-a trebuit să merg mult până să mă dumiresc că era un zmeu roșu, nimic altceva. Pe urmă am mai văzut unul, dar aceia abia încerca să se înalțe, manevrat de o mână nu prea dibace; după un timp a început să se smucească, a intrat în vrilă și s-a prăbușit pe pajiște. Atunci l-am descoperit pe omul care alerga să-l salveze, adunând sfoara; era un chinezel cu fața schimonosită de necaz, și dacă se va spune că nu se necăjește nimeni atât, pentru o atât de copilărească neizbândă, am să dau îndată și explicația. Chinezelul era un om în vârstă, sexagenar, probabil, atât de mic însă, și cu o

mimică atât de puerilă, că nu-l pot numi decât cu diminutivul cuvântului. Iar necazul lui pornea de la alt chinezel, aflat la vreo cincizeci de metri, care râdea de el în hohote. Mi-am dat seama că batjocura devenea cu atât mai usturătoare, când în al doilea chinezel am recunoscut o femeie, probabil nevasta primului, altfel n-ar fi fost chiar atât de ironică și nici atât de familiară. Dar culmea umilinței pentru chinezelul meu era zmeul învingător de la înălțimea obeliscului, manevrat nu de altcineva, decât de nevastă. Aceasta m-a strigat, să mă apropii, și când m-am dus mi-a arătat cu mândrie ce tare trăgea sofara. Era o sfoară groasă ca degetul meu mic de la mână, care în toată lungimea ei cântărea probabil mai multe kilograme, și trăgea cu atâta putere, am încercat, încât ar fi ridicat-o în aer pe chinezuță, să nu fi fost foarte grasă. Între timp, chinezelul tot voia să înalțe zmeul, îl arunca în aer, o lua la fugă cu sfoara, încerca toate manevrele și trucurile; degeaba, după câteva smucituri, zmeul cădea cu botul în pământ, iar chinezuță râdea în hohote. Cum mai puteau acești doi oameni să doarmă sub același acoperiș, la noapte?

Am stat mult la picioarele obeliscului, pe o bancă, atras mai mult de priveliște. În acest loc, pajiștea se deschidea asupra orașului, pătrundea adânc și puternic printre clădiri guvernamentale, dându-le în lături, lățindu-se și ajungând până la Casa Albă. Dacă amplasamentul acesteia nu s-a căutat anume, atunci a fost o întâmplare norocoasă. Dat fiind rolul ei în istoria Americii, unde ar fi putut oare să stea ea mai bine decât în fața monumentului lui Washington, cu vederea deschisă spre marea axă continentală, unde acum chinezii continuau să-și înalțe zmeiele?

Bătea un vânt cald, dar puternic, și cele cincizeci de drapele care înconjurau terasa circulară a obeliscului fluturau pe cerul limpede, desfășurându-și sonor benzile roșii și stelele albe.

Privit de la bază, obeliscul mi s-a părut că străpunge cerul, și i-am recunoscut forța simbolică. Piatra albă este atât de bine păsuită și îmbinată, că rosturile par desenate cu creionul subțire, pe un monolit cum nu există nicăieri în natură.

M-ar fi impresionat altfel dacă masa aceasta de piatră n-ar fi fost goală pe dinăuntru; păcat de munca zidarilor! Sânt și ascensoare, se stă la coadă ca să urci până în vârf, de unde să privești panorama orașului, prin niște ferestruici înguste, ca ambrazurile cuiburilor de mitralieră. Noroc că de jos nu prea se văd, dar chiar așa socot că-i strigător la cer, ca o profanare, că știrbește continuitatea acelui simbol al ascensiunii, materializată în patru

fațete de piatră albă. Voiam să nu-mi pese de chinezel, cum se jucau cu zmeiele; n-aveau să rămână acolo toată viața. Și dacă aș fi vrut să-i alung, căci totuși îmi stăteau pe suflet, nu-mi îngăduia legea americană.

Firește, nu m-am urcat în vârful obeliscului, cum nu m-am urcat în Statuia Libertății. Mi s-a părut, de asemenea, o profanare, grotescă pe deasupra, să existe o scară pe dinăuntrul ei, să treacă prin spațiul unde ar fi fost viscerele, prin plămâni și prin inimă, până în creier, de unde se poate vedea afară, pe niște ferestruiri trepanate în țeastă. Și ce câștigi, păcatele mele, să privești orașul de la o înălțime de încă patruzeci și ceva de metri deasupra soclului, când alături, peste apă, în Wall Street, poți să-l vezi de la patru sute, dacă te urci cu ascensorul într-unul din cele două turnuri? Unii au mers mai departe, eram la New York când un grup de studenți, din altă țară, mulți rămași de ani de zile cu examenele neluate, s-au urcat în capul statuii și au atârnat placarde cu revendicările lor strâmbe sau drepte, gest care oricum era o batjocură. Dar uite că într-un caz de asemenea gravitate, legea americană este destul de moale, și mai ales destul de înceată.

Restul am lăsat pe a doua zi, se apropia seara, umblasem mult și văzusem destule, la o nevoie m-aș fi putut mulțumi doar cu atâta, fiindcă era esențialul. Am luat-o spre oraș, am trecut pe trotuarul Casei Albe, din fața Ministerului de Finanțe și m-am uitat în parc printre drugii de fier ai gardului. Nimeni nu m-a împins pe trotuarul celălalt, aș fi putut să întind mâna și să rup o floare. Am văzut în iarbă niște casete cât un aparat fotografic, puse din loc în loc cu fața la stradă, mi-am închipuit că erau detectoare, instrumente de pază care îi scuteau pe polițiști să se zgâiască la trecători, la buzunarele mai umflate, la pachete, serviete și chiar la umbrele; paznicului toate i se par suspecte. Îmi închipui că măsurile de siguranță sânt duse până la ultima consecință, totuși nimic nu bate la ochi, nimic nu-i ostentativ și jignitor pentru public. Deși mă indispunea ideea să stau la coadă, mă gândeam să văd și eu cum e Casa Albă pe dinăuntru, însă am lăsat pe zilele următoare, balansându-mă între dorință și plictiseală, de parcă ar fi fost o corvoadă. Până la urmă m-am dus, au biruit oamenii mari ai Americii.

La o prăvălioară cu alimente, din apropierea hotelului, cu Delicatese, cum scria pe firmă, unde se găsesc lucruri mai bune decât la enormele supermarketuri, am cumpărat de mâncare. Cu limba m-am descurcat ca totdeauna, nu trebuie multe cuvinte, mai greu mi-a fost cu unitățile de

măsură, altfel decât ale noastre; uitasem și mă încăpățânasem să-i cer vânzătorului două sute de grame de șuncă, două sute de brânză franțuzească și așa mai departe, mirându-mă că se uita la mine ca la unul venit de pe altă planetă.

De ce nu s-o ajunge la o unificare? – măcar acum când continentele sânt atât de legate între ele și atât de întrepătrunse, când din Europa în America se zboară în cinci ore, sau chiar în două și jumătate, și când există un instrument internațional, capabil să arbitreze, Organizația Națiunilor Unite, care în acest caz poate ar avea o izbândă mai sigură și mai rapidă decât în alte neînțelegeri, și ar putea să dobândească un evident titlu de merit. Știu cât este de greu să strici deprinderi intrate în sânge de generații; anii trecuți, când în Anglia s-a adoptat sistemul metric al Europei, un reporter de la televiziune a acostat oamenii pe stradă, întrebându-i ce înălțime au, după noua măsurătoare, și aud că a primit răspunsuri hilariante; unul ar fi spus șaizeci de centimetri, altul trei metri și jumătate.

Am mâncat în cameră, când sânt singur mi-e mai bine așa, restaurantul nu-mi tihnește și forfota, zgomotul, chelnerul mă împiedică să gândesc la ceea ce am văzut peste ziuă și la ce voi avea de văzut ziua următoare. Am regretat însă că, speriat de greutatea bagajelor, pe care acum le căram singur, nu luasem cu mine tot dichisul, ca altă dată, șervet, farfurii, tacâmuri. Dar nici așa nu m-am aflat în mizerie, căci odată cu cumpărăturile vânzătorul îți pune în pungă șervețele, cuțit și furculiță de material plastic, și o frumoasă fețișoară de masă, cu broderii imprimate. Îți e și milă să le arunci la urmă, dacă te gândești cu ce muncă au fost făcute, și n-au folosit decât o jumătate de oră.

După masă, fără să țin seama că venea seara, m-am dus să mă plimb și, traversând o stradă, apoi traversând alta, am ajuns pe malul Potomacului, la Kennedy Center. Am privit iar statuia lui Don Quijote și iar m-a pus pe gânduri Rocinante, pe cale să-și dea duhul, și care, bietul de el, mai avea și o copită ruptă, poate un accident, sau un act huliganic. Cum să te lupți cu lumea descreierată? Polițiștii sânt iuți dacă intră în acțiune, repede îți sucesc mâinile la șapte și pun cătușele; am văzut și le-am admirat dibăcia. Dar ce folos că legea americană îngăduie delincventului să se apere cu anii, să-și schimbe judecătorul, dacă nu-i place, să schimbe chiar și judecătoria, să-și mute procesul prin alte orașe, până se pierd probele și martorii, și toată lumea se plictisește.

Dacă la prânz avioanele decolau în șir continuu, acum șirul venea la aterizare. Așa era organizat traficul aeroportului, desigur, n-am prea înțeles nici ce rost avea, nici cum era posibil ca toate plecările să fie dimineața și toate întoarcerile seara, de parcă ar fi fost vorba de mici navete pentru niște funcționari din provincie, și nu de lungi zboruri intercontinentale. M-am uitat la șirul de aeronave, cum coborau lin, fără zgomotul terorizant de la decolare, cu toate luminile aprinse, mi-am închipuit călătorii, cu centurile de siguranță puse, puțin încordați și cu puțină emoție, venind poate din altă emisferă, sau poate de la antipodul pământului. A trebuit să fie această oră de seară, și eu să fiu singur ne malul Potomacului, la o distanță enormă de orașul meu și de casă, ca să simt ce dimensiune extraordinară a căpătat viața noastră, ce salt a făcut în spațiu spiritul nostru, și cât s-a lărgit câmpul nostru de gândire, datorită avionului.

N-am mai stat la îndoială, m-am hotărât cu toată convingerea că, lăsând pentru mai târziu muzeele de artă, primul loc unde trebuia să merg a doua zi dimineață era Muzeul Național al Aerului și Spațiului; acolo se vede cum a început zborul omului și până unde a putut să ajungă. Nimic nu mi se părea mai mare pe pământul nostru de astăzi, decât aviația; nici Salvador Dalí, nici Leonardo da Vinci, puși alături se va vedea din ce motive, în nici un caz din admirație egală.

Cartierul era pustiu la înapoiere.

Fiindcă a venit vorba de cei doi oameni pe care nu i-am căutat anume, ci au intrat spontan și împreună în gândul meu, m-am decis să nu mă mai ascund de mine însumi și să mărturisesc întâmplarea penibilă, stupidă și de neiertat, de a fi fost la o sută de metri de o anumită țintă și de a fi scăpat-o. Îmi rămân regretele care, în loc să scadă, cresc pe măsură ce trece timpul, iar lumea de unde m-am întors cu această lipsă mi se pare tot mai departe și mai inabordabilă. Același necaz am, deși vina mea nu-i la fel de mare, că n-am găsit nicăieri pădurile cu arborii uriași sequoia, unde am dorit mult și de multă vreme să pot ajunge odată. Am căutat pe hărțile mele; nu scrie. Am întrebat; nimeni n-a putut să-mi spună, unii poate au socotit că dorința mea era neserioasă. Abia când m-am întors la New York cineva m-a lămurit, mirându-se că nu o găsisem: pădurea era pe lângă San Francisco și o știa toată lumea. Uite că Pit, de la Oakland, nu știa, altfel m-ar fi dus acolo, în loc să mergem la Reno, unde să-și lase dolarii, nu mulți, pe la cazinouri.

Alte pierderi n-am mai avut, sau nu-mi vin în minte, fiind probabil de importanță prea mică; am ajuns prin toate locurile unde voisem, ba chiar și prin altele, nici măcar sperate.

Am spus o dată și n-oi spune iarăși ce emoție mi-a trezit Celebra frescă a lui Leonardo, *Ultima Cena*, din biserica Santa Maria dele Grazzie, de la Milano. N-o voi analiza din nou, voi cere încrederea cititorului, repetând doar că orice om care aspiră la artă ar trebui s-o vadă.

Puțin înainte de a pleca în America, am primit sfatul, din partea cuiva pasionat de pictură, și cu pricepere, să văd negreșit o *Ultimă Cenă* a lui Salvador Dalí, la New York sau Washington; îndrumătorul meu nu-și mai aducea aminte, fusese de mult acolo; atât mi-a precizat, că este undeva, pe o scară. Nu mi-ar fi trebuit altă lămurire, dacă știam muzeul mi-ar fi fost ușor să-l găsesc pe Salvador Dalí; nu urmăream altceva decât să văd ce-a făcut el la patru secole după Leonardo.

Înainte de a pleca la Washington, Florin, care m-a și condus la gară, mi-a scris pe o hârtiuță ce se cuvenea să vizitez în primul rând acolo, și printre altele era Galeria Națională de Artă, aflată în marginea pajiștii, între obelisc și Capitoliu. M-am dus a treia zi, după ce fusesem la Casa Albă și eram cu mintea puțin încărcată de impresii și de reflecții. Pe deasupra ploua, după două zile frumoase, țineam umbrela deasupra capului, scările muzeului erau alunecoase, trebuia să-mi păzesc oasele, atâta ar fi trebuit, să alunec. Ce-am văzut la muzeu, poate nici n-am să povestesc, multă pictură, o parte din ea foarte valoroasă, dar nimic să te ducă mai departe decât Florența și Roma, ca să nu mai pomenesc Luvru și Prado. Așa că, după ce m-am uitat conștiincios la toate, uneori eu nedumerire, am ieșitri di când din umeri. Pe când coboram scările, mult mai anevoios decât le urcasem, și fără să mă uit în altă parte decât la treptele alunecoase, m-am întrebat de ce mă îndrumase aici prietenul meu de la New York. I-am și cerut socoteală întoarcere și am aflat cu stupoare că fusese o neînțelegere. Când îmi dăduse hârtiuța, gândul lui se ducea la o aripă nouă a muzeului, dar uitase să adauge această precizare. Este o clădire modernă, o știam din fotografii, o îndrăzneală pe care o admiram cu uimire. Atâta că nu o localizasem, iar de văzut nu putusem s-o văd, fiind cu ochii la treptele ude. Și, în sfârșit, nu era menționată pe hârtiuță. Am tot sperat că pictura lui Dalí o voi găsi la Muzeul Metropolitan de Artă de la New York, erau cincizeci la sută din șanse să fie acolo, și am căutat-o. N-am găsit decât reproducerea ei, dacă voiam puteam s-o și cumpăr. Ar fi fost o consolare prea slabă, necazul

rămânea întreg, trecusem pe lângă original, fără să-l văd, abia acum mi-a fost dat să aflu că se găsea la Washington, în aripa nouă. M-am uitat mult la acea reproducere, și dacă n-am simțit cine știe ce satisfacție, fiind acoperit de regrete, mi-a potolit în schimb curiozitatea, îngăduindu-mi totodată să compar *Cena* lui Dalí cu a lui Leonardo.

Nu am să neg chemarea lui Salvador Dalí pentru pictură, dar îl bănuiesc de o anumită nesinceritate. Nu uit ce a spus predecesorul lui numit Pablo Picasso, și el un conchistador întărâtat de soarele Spaniei. Îndrăzneala lui este atât de mare în fața unei lumi întregi epatate, încât nu se sfiește să declare, cu propriile-i cuvinte, că stilul adoptat după perioada bleu și roză nu s-a datorat unei chemări, ci a fost o opțiune; el singur mărturisește că abstracțiunea și absurdul i s-au părut mai rentabile. Asemenea convertiri se întâmplă în toate artele, desigur și în literatură. Când un om nu-și poate descoperi un crez propriu, la crezul altora, după ce l-a socotit uzat și căzut în desuetudine, și îl maschează cu vorbe intraductibile, spre admirația nechemaților și proștilor. Pe un asemenea om aș vrea să-l pot pune la examen, să-mi arate ce-a gândit și unde a vrut să ajungă.

Victor Brauner, pe care l-am cunoscut în adolescență, și-a expus odată pictura suprarealistă într-o sală de pe lângă Calea Victoriei. Cu o vară mai înainte mă învățase să pictez firme, ca să câștig bani în vacanță, îmi împrumutase pensulele lui și culorile, îmi arătase cum să umblu cu ele, în cea mai realistă întrebuințare ce ar fi putut să aibă aceste unelte… Cred că era prima lui expoziție, și începuturile suprarealismului în țara noastră. Intrau oamenii și se uitau cu priviri circumspecte; dacă aveau bună creștere își dădeau coate cu discreție, dacă nu, râdeau fără să se sfiască, iar unii tineri, viitoarea generație turbulentă, făceau comentarii injurioase. Nimeni nu se mira de o mică pânză pusă lângă intrare, nu se întreba de rostul ei acolo. Era un portret, îl țin minte ca și când l-aș fi văzut astăzi, reprezenta pe tatăl pictorului, făcut pe înțelesul tuturor oamenilor, cu un meșteșug de Renaștere și cu o minuțiozitate demonstrativă, dusă până la ultimul detaliu. Mesajul acestei lucrări ignorate de public era limpede, iată, spunea pictorul, îmi cunosc meseria, știu să țin pensula în mână și să-mi colorez desenul, aș putea să lucrez așa mai departe și să am toate satisfacțiile, dar mi-e lehamite, vreau să evadez, să vagabondez și să descopăr altă lume…

Asta este!… Am încercat să mă substitui și să-i redau gândul, presupus de mine. Poate el ar fi spus cu alte cuvinte, ideea însă rămâne aceeași. Aș vrea ca toată lumea să dea examen.

Cina cea de taină a lui Salvador Dalí m-a umplut de uimire. După ce a bătut din pinteni vânturându-și floreta în aer, ca mușchetarii, după ce a călărit pe toți armăsarii năzdrăvani din basme, după ce a sfâșiat cerul ca să-și facă mantie, după ce a inversat între ele Paradisul și Infernul, Salvador Dalí s-a lansat pe o orbită inversă și, la capătul unui zbor de patru secole, a aterizat la Florența, făcând mai întâi o escală de informație la Milano. *Cina* lui de taină nu-i alta decât a lui Leonardo, o decalcare în spirit, cu cea mai clară intenție, numai că din arsenalul conchistadorului mai păstrează câteva săbii încrucișate, câteva fulgere și tunete. Poate interpretarea mea să pară suprarealistă, dar dacă-i așa, am și eu dreptul. Și *Cina* lui nu-i doar o copie, ci mai ales o profesie de credință finală. A te întoarce la Leonardo după un zgomotos ocol al pământului, înseamnă să faci marele pas înainte.

8

Am pierdut un muzeu și-o pădure; sigur că îmi pare rău. Dar în acest timp, pe aria pierderilor mele, mulțimi de oameni și-au pierdut averile și viața.

De dimineață, până să se deschidă muzeele, am avut timp să mă plimb pe străzile din centru, ca să văd lumea și viața civilă. După-amiază, am mers mai departe, dar n-a trebuit să ajung la periferie ca să dau de străzi mai populare, cu gunoaie și gălăgie, cu lume de toate felurile.

Mai înainte, luându-mă după ce se vedea de la Casa Albă până în New Hampshire Avenue, între Pennsylvania și Virginia Avenue orașul mi s-a părut aristocratic, cu artere largi și curate, cu oameni distinși, îmbrăcați impecabil, cu mașini noi, somptuoase, cu magazine de lux unde nu intră nimeni fără o mie de dolari disponibili, decât dacă vrea să încurce lumea. Am văzut și acolo cum se construiește un building. La Washington, buildingurile, nu foarte înalte, cu șase până la opt etaje, sânt solide, frumoase și elegante. Printre ele, la fel de solide, frumoase și elegante abundă parkingurile cu mai multe nivele; automobilul cere un tribut greu pentru câte servicii face omului de astăzi.

Urmărind cum se băteau piloți la temelia unui viitor building, m-am întrebat ce nevoie mai era de el, mi se părea că Washington este de mult gata, ajuns la ultima lui expresie urbanistică, pe urmă, am mai văzut și alte șantiere de construcții, unele gigantice, și am ridicat din umeri, socotind că

nu sânt eu cel chemat să judece. Unele blocuri mi-au atras atenția având etajele în consolă, deasupra parterului, ieșite peste trotuar cu unu sau doi metri; însă îmbinarea nu-i realizată cu un planșeu orizontal, cum se obișnuiește, ci cu un perete de sticlă, pe înălțimea mezaninului, aplecat oblic deasupra străzii. Nu-i urât, și probabil dinăuntru strada se vede într-o perspectivă favorizată, dar m-am gândit ce se întâmplă cu un om care se împiedică și cade peste acest perete fragil, înclinat patruzeci și cinci de grade?

M-am uitat de mai multe ori la un bloc cu arhitectura ciudată, fără s-o pot înțelege. Teama de monotonie, dorința de a rupe tiparele duce umeori la realizări aberante, cum am amintit una, de la Chicago, cea mai țipătoare. Blocul de la Washington avea pe fațadă un șir de coloane albe, de piatră, frumoase, deși lipite, doar ca să fie. Ele mergeau însă numai până la penultimul etaj, unde se întrerupeau, ca să lase loc unei sminteli nemaivăzute; am privit și mi-am făcut cruce. Peste ultimul etaj, retras în terasă, cădeau oblic alte coloane, fără nici o utilitate, și nu albe, ci negre, și nu în continuarea primelor, ci pornite din aer, la jumătatea intervalului dintre ele. Nu le puteam atribui un rol în arhitectura clădirii, nici o înrudire, mi se părea că alcătuiesc o tubulatură industrială, ceva mai mult imaginar decât tehnic, un decor pentru o scenă de știință-ficțiune.

Aproape de ora nouă, străzile s-au animat foarte tare, a început forfota cartierelor de afaceri. Lumea trecea grăbită, oameni cu serviete la subțioară, cu ochii într-un dosar, studiindu-l în fugă pentru confruntarea cu adversarul sau concurentul. Dar am văzut și flori de vânzare, la toate colțurile; cine are timp să le cumpere?

Un bărbat a oprit mașina în fața unei instituții, și-a depus soția, iar el s-a dus mai departe, fiecare cu slujba lui, urmând s-o ridice la ora patru și să meargă împreună acasă. Am văzut de multe ori această colaborare și mi s-a părut că asemenea oameni au o viață fericită. N-are importanță cât greșesc; trăim din închipuirea noastră. Am judecat așa, fiindcă bărbatul și femeia, înainte ca ea să se dea jos din mașină, s-au sărutat îndelung, chiar m-am mirat că aveau atât timp, la ora aceea de trepidație. Dar poate fiecare era cu gândul la afacerile sale, și atunci iar mă apucă pesimismul. Decât să facă la fel în toate diminețile, la aceeași oră, în fața aceleiași instituții, același gest, cu aceeași durată, mai bine să divorțeze!

Între obelisc și Casa Albă este o peluză dreptunghiulară, lungă de cinci sute de metri, între laturile căreia se înscrie o alee în formă de elipsă. Elipsa se numește și locul; acolo este mila zero a Americii, cum era la noi kilometrul zero, în grădina Sfântu Gheorghe.

S-a nimerit ca tocmai din acel loc să pornească Turmobilul. Așa se cheamă, este un fel de autobuz, fără pereți și ferestre, o platformă cu vizibilitate deplină, dar foarte inconfortabilă când bate vântul. N-am dreptul să mă plâng, recunoscând în el cel mai practic mijloc de a cunoaște orașul. Turmobilul trece prin toate locurile importante, poți să cobori unde îți place, la muzee și monumente, apoi să-ți reiei drumul, biletul este valabil toată ziua, dându-ți dreptul la oricâte întreruperi. N-aș fi avut neapărată nevoie de această înlesnire, văzusem o bună parte din ceea ce merita osteneala, la Arlington însă era prea departe să ajung cu piciorul, și oricum, nu strica să economisesc timpul; în ajun îl cam risipisem, mergând pe jos mari distanțe.

Până la ora plecării, m-am uitat la o mașină care cosea iarba pe Elipsă. Era o combină cum nu mai văzusem, nici măcar în Anglia, unde îngrijirea gazonului este o pasiune și o știință națională. De fapt n-ar fi trebuit să mă minuneze decât simplitatea lucrului, mai greu de imaginat decât cele complicate: nu era decât un număr de cositoare obișnuite, cuplate, acoperind un front de vreo șase metri, cu un tractor în față, și gata! Poate să pară o glumă, dar în această mașinărie, care avea mult spor, am văzut un exemplu imediat și lesne de înțeles despre ideea de randament în America.

Am trecut pe la Capitoliu cu Turmobilul, am privit bine, și cu ce-l mai privisem în ajun, din partea opusă, am socotit că-i de ajuns, nu era nevoie de o oprire. Construcția este bine cunoscută și repetată de mai multe ori în America; putea să mă impresioneze simbolul, dar pentru el n-aveam nevoie să urc scările și să mă uit înăuntru; mi se dezvăluise în ajun, îmi dăduse multă emoție, când Capitoliul, cu cupola lui argintie și cu rotonda marcată de coloanele albe, a apărut ca un fundal solemn al priveliștii, la capul axei care trece peste obelisc, după ce a plecat de la monumentul, cu coloane albe și el, făcut în memoria lui Lincoln.

Coloanele albe ar putea să însemne ceva în America, nu știu ce, dar simt în ele o emanație istorică. Memorialul lui Jelferson, aflat în drumul meu, în mijlocul unui lac limpede, pe o insulă romantică, este compus tot din coloane albe. Așa cum se oglindesc ele în apa albastră, alcătuind șiruri de lebede, par a fi închinate nu unui președinte cu merite mari în istoria țării sale, ci tuturor poeților Americii, din toate timpurile.

M-am aflat în ușa Muzeului Național al Aerului și Spațiului la ora deschiderii, și aș fi rămas până seara, dacă nu m-ar fi doborât încordarea care a pus stăpânire pe mine cum am intrat și am dat peste capsulele spațiale, și modulurile lunare; cele adevărate, de nu-mi venea a crede. Mi-au ars ochii și m-au curentat până în inimă când le-am atins cu mina; era voie. După această izbitură, am făcut un salt mare în urmă, la începuturile zborului, dar nici atunci încordarea n-a fost mai mică. După ce am trecut prin toată istoria aviației, timp de șase ore teribil de comprimate, și am ajuns din nou la navele spațiale, am simțit că se clatină pământul sub mine. Era ca după un bombardament de-o zi întreagă, cum noi n-am îndurat în timpul războiului; un covor de bombe a căzut peste mine, și dacă nu m-a lovit niciuna, socot că am fost cruțat ca să pot povesti altora.

Părerile sânt împărțite în ceea ce privește numele primului om care a zburat cu un aeroplan, o mașină mai grea decât aerul. Odată, știusem că ar fi fost Santos Dumont, dar pe urmă am găsit și alte nume, pe care unii, din ignoranță sau din fanatism patriotic, se străduiau să-i împingă mai în față. Am spus de mult că istoria nu este o știință exactă și capătă înțelesuri diferite, de la om la om, chiar aceea petrecută sub ochii noștri; nu face excepție istoria aviației. După cea mai serioasă informație, primul zbor demn de acest nume s-a datorat lui Clement Adler; cu trei ani înainte de sfârșitul celuilalt secol, pe o mașină cu aripi concave, imitând puțin pe ale liliacului, propulsată de un motor cu aburi, el a izbutit să se ridice în aer și să facă un salt de trei sute de metri. Alții, cândva, m-au lăsat să înțeleg că primul zbor mecanic s-ar fi datorat fraților Wright din America. Pe urmă am aflat că ei au fost într-adevăr pionieri ai aviației, dar prima oară n-au zburat decât în 1903, pe un aeroplan cu două elice, cu două rânduri de aripi, și cu un motor cu explozie, de șaisprezece cai putere. Am văzut mașina lor zburătoare, alături de avionul de luptă, supersonic, ca o fuzee, a cărui viteză depășește două mii de kilometri pe oră. În 1903, viteza atinsă de frații Wright era abia puțin peste șaisprezece kilometri pe oră, performanță mai mică decât a velocipedului. Unul din acești doi oameni încă mai trăia la sfârșitul războiului al doilea.

Lăsând la o parte orice controversă care ar putea să rămână, este evident că istoria aviației a început cu secolul nostru, și n-a fost nevoie nici de șapte decenii ca de la șaisprezece kilometri pe oră să se ajungă la două mii, și peste, spre a nu mai vorbi despre zborul în cosmos și despre

debarcarea pe Lună. Toate etapele erau reprezentate, toate tipurile de avioane care au jalonat cerurile vremii noastre, astăzi împânzite de linii aeriene. Poate s-a socotit că ar fi sinistru să se expună și rămășițele celor căzute; s-a luat numai partea sărbătorească, așa că am uitat chiar și eu cu ce multe vieți omenești s-a plătit această bogată și strălucitoare expoziție. Nimeni n-ar putea să-și memoreze tot ce era acolo; chiar dacă mintea cuiva ar fi capabilă să le cuprindă, sentimentele s-ar uza cu mult înainte și n-ar mai fi posibilă nici o emoție.

De la mașina zburătoare a fraților Wright mă opresc tocmai la Spirit of Saint Louis, aflat cam la jumătatea istoriei, avionul cu care în 1927 Lindbergh a zburat de la New York la Paris, în treizeci și trei de ore și jumătate. După câte știu, avea un motor de două sute de cai putere, cât unul din automobilele pretențioase de astăzi. Dacă împart distanța străbătută, aproape șase mii de kilometri, la timpul zborului, viteza era de vreo sută optzeci de kilometri pe oră. Saltul până la vitezele prezentului deceniu ne scoate puțin din realitate, fiindcă adesea ni se par abstracțiuni și nu le putem concepe decât cu imaginația. Dar până la debarcarea pe Lună, care intră în altă istorie decât a aviației, nimic nu mi-a trezit atâta emoție, și nu doar mie, decât zborul peste Atlantic.

Avionul era ancorat cu cabluri, la vreo trei metri deasupra pardoselei, așa că n-am putut nici să-l ating cu mâna, nici să mă uit înăuntru; am regretat, socotind că aș fi avut dreptul, fiindcă am fost un înfierbântat admirator al lui Lindbergh, și într-un fel l-am însoțit în zborul lui fantastic, deși nu aveam decât șaptesprezece ani la vremea aceea.

Am mai avut un regret, privitor la o zi nenorocoasă lăsată în urmă abia de puțină vreme. Într-un colț al muzeului erau felurite modele de planor, de tipul numit „delta”, prima oară când vedeam unul real, și puteam să-l privesc de aproape, din toate părțile. Cu acest aparat de zbor, o simplă aripă de pânză, pusă pe un schelet derizoriu, de duraluminiu, dacă n-or fi apărut metale și mai ușoare, omul, în deceniile vitezelor supersonice, se întoarce la Icar și învinge legenda prăbușirii lui sublime, care a făcut să se nască și a întreținut în sufletele noastre aspirația zborului. Am văzut la cinematograf, mi s-a povestit, mi-am închipuit, am visat, și doar atât. Ce vină am și de ce să fiu pedepsit că timpul trece repede și viața, atât de lungă și nesuferită în unele etape, devine prea scurtă tocmai atunci când i-am învățat prețul?! Lângă Geneva există o înălțime, de șase sute de metri, și de acolo se lansează zburătorii cu aripa lor ușoară, de pânză, planând și evoluând până

în câmpie, în ochii oricui vrea să privească. Voiam să-i văd, dar n-am avut noroc, am stat la Geneva numai o după-amiază. Între prieteni, a fost o sărbătoare pentru mine, umbrită numai de regretul că n-am putut rămâne și a doua zi dimineață, ca să văd aievea ceea ce a visat Icar.

La capătul șirului de mașini zburătoare am văzut, și am socotit că trebuia să țin minte ca să spun și altora, ultima izbândă a omului în năzuința lui de a deveni pasăre. Era un avion ușor, avea aripi prea mari ca să pară o jucărie, îmbrăcate în foaie subțire de material plastic, ca al sacoșelor noastre, un rudiment de construcție, a cărui prezență acolo, lângă rachetele cosmice, putea fi socotită o glumă. Văzusem în alte secții ultimele motoare de aviație, ca niște uzine, de zeci de mii de cai putere, cu ajutorul cărora omul zboară în stratosferă, mai repede decât sunetul. Dar acel avion cu lonjeroane de bambus, descins parcă din începuturile aviației, luase un premiu de mare prestigiu, rămas mult timp intangibil, fiindcă izbutise să se ridice de la pământ fără nici o propulsie mecanică, nici remorcat, nici catapultat, pornind de pe loc și atingând viteza de sustentație numai cu forța fizică a pilotului, transmisă la elice prin lanț și pedale. Cine nu înțelege ce-a realizat omul astfel, chit că n-a zburat decât zece minute și poate nu va mai zbura a doua oară, trebuie să mediteze; ar fi păcat să întrebe pe altul. Și să nu se mire nimeni că pun acest greoi salt de lăcustă mai presus, în felul lui, de performanțele avioanelor-rachetă, și chiar de minunatul zbor cu aripi delta.

Că Igor Sikorski este părintele elicopterului, sau unul din ei, nu contestă nimeni, și numele lui se află la loc de cinste în Muzeul Aerului. Tot acolo e amintit un alt constructor.

A venit în America în 1921, autorul unui elicopter care s-a ridicat la nouă metri înălțime, cu o povară de o mie opt sute de kilograme, ceea ce era o mare performanță pentru vremea aceea. Dovadă că armata a vrut să-l adopte, și a făcut chiar un contract cu constructorul; nu știu din a cui vină a eșuat înțelegerea. Ceea ce mă miră, acel om, un profesor rus, după cum spune informația afișată, se numea George Bothezat, adică Botezatu pe românește. Fiindcă nu poate fi decât o confuzie, ea îmi amintește că în Muzeul Imigrației de la New York, instalat aproape de locul unde debarcau viitorii cetățeni ai Americii, am văzut în fotografii mărite și bine păstrate, pe țăranii noștri din Transilvania, așa cum le cunoaștem și tipul uman și portul. Se știe că la sfârșitul celuilalt secol și la începutul secolului nostru, mulți oameni de peste munte s-au strămutat pe acel pământ al făgăduinței, și

acolo au muncit cu nădejde, au întemeiat colonii înfloritoare, unde și astăzi se mai vorbește limba noastră și sânt respectate obiceiurile aduse de acasă. Am avut zeci de colegi în școală, pe care părinții lor, cetățeni ai Americii, îi trimiteau să învețe carte în România. Poate că nu erau oameni bogați, noi însă vedeam în fiecare din ei un nepot al Unchiului Sam, cel cu punga de dolari gata să plesnească de greutate. Școala noastră fiind departe de oraș, profesorii veneau dimineața cu o camionetă „Fiat”, un vehicul militar, din timpul războiului, cu bănci de lemn și cu coviltir kaki, culoarea armatei. Dar școala mai era și sus, nu doar departe, pe un deal unde camioneta, îmbătrânită. nu putea să urce. Ajunși la picioarele dealului, profesorii se urcau într-o trăsură hodorogită care pornea prin hârtoape, haida-haida. Ne uitam pe geam, o vedeam din când în când printre arbori și dacă între profesori îl descopeream pe cel de latină, ne făceam cruce cu limba, în gură, și ne rugam lui Dumnezeu să se rupă o roată. Ce ne-am mai umflat în pene, uitând până și spaima pe care ne-o inspira profesorul de latină, când ne-am pomenit cu un autobuz modern, nou-nouț, Ford sau Chevrolet, nu mai țin minte, unul cum la noi nu se mai văzuse, trimis în dar de părinții colegilor noștri din America. Am să spun mai târziu ce fac astăzi urmașii strămutaților din Transilvania, pe care i-am văzut și i-am recunoscut la Muzeul Imigrației. Dar sub fotografiile unde ei își păstrează tipul și portul, nu scrie că sânt români, ci țărani austro-ungari, ca și când ar fi existat vreodată o asemenea nație.

Fiindcă aviația a devenit încă din 1914 o armă de luptă, în Muzeul Aerului nu putea să se treacă peste participarea ei la războaie. Cine de vârsta mea a putut să uite pe acei cavaleri ai cerului, apăruți deodată și fără să se prevadă în istoria omenirii, așa cum ni i-a înfățișat literatura și mai ales cinematograful, după ce s-a făcut pace, și când a fost o sete nebună după faptele de arme ale zburătorilor? Fiindcă, în timp ce sărmanul infanterist murea în noroi, sau agățat în sârmă ghimpată, cu mațele scoase, fără să-l vadă nimeni, cavalerii cerului se băteau în aer, deasupra tranșeelor, toată armata putea să-i urmărească și să-i admire și, nu-i o glumă dacă spun, să-i aplaude. Cine de vârsta mea nu-și mai amintește filmul „Wings”, cu Claudette Colbert și cu Gary Cooper, parcă așa țin minte, care s-a jucat luni de zile pe bulevardul Elizabeta, când nu existau cinematografele Aro și Scala. Ce sete de vitejie a stârnit în noi răpăitul mitralierelor, ce satisfacție, ce tropote și strigăte de bucurie a dezlănțuit în sală căderea avioanelor

inamice, cuprinse de flăcări! Cine a uitat „Jeannine”, un cântec de dragoste din acel film, care se auzea în surdină la o popotă ofițerească, unde aviatorii, așezați la bar, își beau paharul înainte de luptă, când nici unul nu știa dacă are să se mai întoarcă? Și ce de lacrimi am vărsat pentru iubirea dintre un tânăr zburător și o fată curajoasă, împletită printre aripile avioanelor și fluturată de curentul elicelor, și pe care am uitat-o, de nu mai țin minte decât că era tristă! Spre deosebire de bietul infanterist îngropat cu lunile în tranșee, aviatorii nu erau lipsiți de dragoste și nu-i pizmuia nimeni, dimpotrivă, toată lumea socotea că li se cuvine; fiindcă ori de câte ori își luau zborul, puteau să nu se mai întoarcă.

Nu mi-am notat, nu crezusem că o să am nevoie, la Hollywood, pe panoul de onoare din fața Teatrului Chinezesc, unde studiourile cinematografice prezintă marile premiere, cred că „Wings” figura ca prim deținător al premiului Oscar.

În Muzeul Aerului războiul era amintit în multe din momentele lui, dar n-am avut nevoie să-mi împrospătez memoria acolo, fiindcă s-a găsit totdeauna ceva în vremea noastră să mi-o reînvie. Am intrat doar într-un adăpost reconstituit, al unei escadrile de pe frontul Verdunului. Am îndurat un bombardament de artilerie, am văzut flăcări și grinzi prăbușite, mai mult nu mi-a trebuit, fusesem la Verdun nu de multă vreme și eram încă încovoiat de amintirea războiului trăit acolo cu închipuirea. Bătălia de la Pearl Harbor, în schimb, am urmărit-o în toate fazele, cu o încordare dureroasă, căci i-am fost contemporan, și într-un fel chiar martor, la o vârstă când puteam să judec; de aceea m-a umplut de indignare și de revoltă, și n-am s-o uit niciodată. Poate atunci mi-a venit ideea să merg în Hawaii, ca să văd locul unde s-a dat lupta, dar mi se părea atât de irealizabilă, când mă aflam abia la începutul drumului, încât nu mi-am mărturisit-o, ci am ținut-o ascunsă, până am ajuns la Los Angeles, ultimul loc de unde puteam să iau avionul de Honolulu.

9

Poate că Spațiariul este o jucărie, dar începe prin a fi o prezentare științifică a cosmosului, cu mijloace feerice. Un om fără imaginație, chiar dacă nu-i lipsește informația, nu poate să lege între ele datele pe care le

deține, și dintr-o lume inabordabilă să facă una reală, ca și când ar fi cunoscut-o aievea. Spațiariul le oferă acestora o călătorie între planete.

Am participat la ea, o distracție atractivă de douăzeci de minute, imagine mișcată și sunet; n-a fost altceva decât îmi închipuisem, doar că a trebuit să mă mulțumesc cu o anumită schematizare. Am înțeles că simulatoarele, prea apropiate de perfecțiune ca să poată reda o natură imperfectă, ar trebui elaborate din nou și ridicate la o scară de zeci sau sute de ori mai mare, ceea ce recunosc că nu merită, căci mai ușor ar fi de organizat o călătorie reală în cosmos. Deocamdată să ne mulțumim cu ceea ce poate fi pus la dispoziția tuturor a, fără riscuri, și numai cu o jumătate de dolar intrarea.

Fiindcă am stat la coadă, am de remarcat o ingeniozitate, în felul cum este ea organizată. La fel am văzut după-amiază, la cimitirul Arlington; până acum nu băgasem de seamă, nu participasem la nici o aglomerație, în afară de coada la viza pașapoartelor, pe aeroportul Kennedy. De fapt, ar fi trebuit să remarc încă de atunci o particularitate. Majoritatea călătorilor erau străini și nu cunoșteau regula, totuși, nu se îmbulzeau la ghișeu, cum se întâmplă chiar în țări din cele mai civilizate, și cum văzusem abia cu trei zile mai înainte, la Zürich, ci stăteau la doi metri distanță, căci la fiecare ghișeu se putea citi o instrucțiune imperativă, scrisă vizibil: „Vă rog, numai câte o persoană!” Nu pot să-i sufăr pe cei care se bagă în mine, îmi suflă în ceafă și mă împing din spate, fără nici un folos de altfel, fiindcă tot nu le vine rândul mai repede. Statul la coadă devine un simț special, după ce mai întâi este o știință, pe care am admirat-o odată, socotind-o ajunsă până la culmea rafinamentului, când am văzut că într-un loc unde se vindeau fructe nu așteptau mai mulți cumpărători decât numărul cutiilor cu căpșuni puse pe tarabă. Dar dacă, mă întreb cu întârziere, unul ar fi luat două cutii, sau mai multe? Așteptarea celorlalți s-ar fi dovedit zadarnică. Ei, asta ester că nu lua nimeni decât o cutie, și iată ce numesc eu simțul cozii.

În America oamenii știu să aștepte cu răbdare, fără să se îmbulzească și fără să se enerveze. La autogări, care cum vine se așază la rând, în fața ușii unde va trage autobuzul, și pot să stea așa, în picioare, o oră și chiar mai mult, căci uneori autobuzele întârzie. Veneam de obicei cu mult înainte, ca să fiu primul și să ocup locul cu vizibilitatea cea mai bună, dar aș fi înnebunit să fi stat țeapăn la ușă; îmi puneam geamantanul jos, să-mi marcheze locul, apoi mă plimbam slobod prin sala de așteptare. Niciodată următorul venit n-a trecut peste semnul pus de mine, și nimeni n-a protestat

că mi-am luat locul în frunte, când se deschidea ușa. Respectul pentru ideea de prioritate este atât de mare, încât nimeni nu-și închipuie că ar exista cineva capabil s-o calce. Nu mai târziu decât în a treia mea zi la Washington, când stăteam la coadă, în ploaie, cu umbrela deschisă, ca să intru la Casa Albă, un tânăr a intrat peste rând în fața mea, ceva mai departe, peste câteva persoane, așa că n-aveam căderea să protestez primul. N-a protestat nimeni, n-a murmurat, nu s-a mirat, totul a rămas pașnic, și când mai târziu am întrebat cum se explică asemenea toleranță, într-o țară fundată pe principiul egalității, mi s-a răspuns că dacă tânărul acela se așezase în față, înseamnă că gestul lui *avea o rațiune*, pe care ceilalți înțelegeau s-o respecte, fără să ceară nici o lămurire. Cu alte cuvinte, nimeni nu se gândea că ar fi fost un abuz, pur și simplu. Sânt înclinat să cred că explicația reprezintă chiar adevărul.

La Casa Albă trotuarul era lung și coada putea să se extindă în voie. În autogări nu vin mai mulți oameni la o ușă, decât maximum patruzeci și trei, câte locuri are autobuzul. Unde nu-i loc pentru câtă lume poate să se adune, cum era la cimitirul Arlington și la Spațiariu, se construiește un labirint în față, din stâlpi și balustrade, sau cordoane, și coada, în loc să se lungească până în stradă, se fragmentează în mai multe sectoare paralele. Bineînțeles că așa ea nu se scurtează, doar spațiul se folosește mai bine. La fel am văzut în holurile caselor de bancă, sau la ghișeele aeroporturilor. Pare nimica toată, dar iată remediată una din miile de dificultăți ale existenței noastre.

Spațiariul, care nu-i altceva decât o formă evoluată, cu multe dimensiuni suplimentare, a vechiului planetariu, ocupă o sală circulară, construită anume, în incinta Muzeului Aer-Spațiu, ca să recurg la o prescurtare, căci nu-mi plac numirile nesfârșite, după cum nu-mi plac nici cele reduse la inițiale, de obicei cu multe consoane, că nici nu pot fi pronunțate ca lumea. În centrul sălii, într-o lojă circulară, sânt aparatele de comandă și proiectorul, o uzină venită parcă din cosmos, căci seamănă într-un fel, și nu mi s-a părut de o construcție mult mai simplă decât, modulele lunare, expuse nu departe de acolo. Cred că are zeci de obiective sincronizate, ca să poată reda. O imagine continuă, fără să se vadă vreo linie de joncțiune, pe o cupolă sferică, deasupra unui orizont de trei sute șaizeci de grade. Se stă de jur-împrejur, pe fotolii atât de elastice încât par să aibă o structură nematerială, și parcă fac să nu-ți mai simți greutatea, să ajungi la imponderabilitate pe calea vrăjii și reveriei.

Am citit într-o broșură că bolta, de aluminiu, cu perforații, are un diametru de douăzeci și unu de metri; nu-mi vine să cred, prin nu știu ce artificiu, prin ce iluzie, face impresia că este mult mai mare. Când această calotă se luminează în culoarea spațiului și apar planetele, lipsește numai puțin, o clipă de legănare, unită cu dorința de a participa, de-a nu sta în rezervă, de a uita ficțiunea, ca să te crezi sub bolta cerească, reală. Nu imobilizat pe pământul nostru unde sântem destinați să rămânem, fiindcă ne tragem din propria lui substanță și nu putem trăi în altă parte. Ci pe o navă cosmică aflată în mișcare, printre aștri și stele. Dacă la imagini, pe care le pot numi, în sfârșit, feerice și mirifice, folosind abia acum în mod legitim aceste cuvinte, se adaugă sunetul, cu toate artificiile muzicii astrale exersate în secolul nostru, apoi zgomotul, descărcările electrice și exploziile cosmice, senzația duce până în afara legii terestre, făcându-te, dacă vrei, să-ți uiți apartenența. Am simțit că se poate, dar apartenența nu mi-am uitat-o, fiindcă am fost preocupat tot timpul de tehnică, de modul cum se realizează acest spectacol.

Ochii mi-au fugit adesea la loja de comandă, cu proiectorul acela care nu mai părea o mașină, ci o ființă supranaturală, im ciclop cu ochiul făcut din zeci de fațete, ca să pună imagine lângă imagine, fără să se simtă înnăditura. N-am putut înțelege decât vag principiul. Nu m-am gândit mai departe, și nici n-am crezut că este nevoie; în curând, această jucărie enormă va fi depășită. Tot ce pot spune este că aparatura provine din Germania vestică și reprezintă un dar făcut Americii, cu prilejul a două sute de ani de la proclamarea independenței. Câteva cifre vor da un început de idee despre ceea ce, neînțelegând, nu sânt în stare să explic altora. Prețul nu se declară, împotriva obiceiului din America; fiind vorba de un dar, s-a păstrat discreția. Numai aparatura de proiecție cuprinde treizeci de mii de piese, repere, cum se spune în tehnică; deși cifra m-a uluit, acum mi se pare infimă față de cele un milion câte intră în alcătuirea unei nave spațiale, cu care am crezut că se poate face o comparație. Cât privește acel milion de părți și părticele, chiar dacă unele s-or repeta cu sutele și cu miile, șuruburi sau nituri de pildă, făcute în serie, ele au trecut totuși prin mintea omului, consumând fiecare o câtime din energia lui cerebrală. Aflăm cifrele, le pronunțăm sau le scriem, și trecem mai departe; nu ne-a mai rămas timp de meditație.

Spațiariul poartă numele lui Einstein, pe meditația căruia se bizuie zborul în cosmos; ideea de relativitate a anulat în fond ideea de imposibil.

Pe cupola de aluminiu, care încetează să fie un ecran, ci capătă adâncime astronomică infinită, printr-o vrăjitorie optică mai uluitoare pentru mine decât cerul însuși, cu ideea lui de Dumnezeire, proiectorul spațial redă imaginea soarelui, a lunii, a celor cinci planete vizibile îndeobște cu ochiul liber și aproape a nouă mii de stele. Întreg acest tablou celest poate fi recompus, așa cum ar apărea el unui privitor din orice punct al pământului; locul de observație se schimbă, ca într-un zbor cosmic, cu o viteză simulată mai mică sau mai mare, până la aceea de aproape șapte sute de kilometri pe secundă. Timpul devine astfel o relativitate controlabilă, o demonstrație, un an putând să se deruleze în treizeci și șase de minute, sau în treizeci de secunde. După un asemenea spectacol, dacă ai timp de gândire, poți înțelege mai bine vremea noastră.

Ar fi istovitor să merg mai departe. Rămâne să mai spun ceva despre instalația de redat sunetul, cu nouă mii de circuite integrate și cu atâtea fire că, puse cap la cap, ar acoperi o lungime de peste treizeci de kilometri. Acest aparataj își exteriorizează semnalele filtrate și rafinate, în treizeci și șase de difuzoare, puse deasupra cupolei de aluminiu; șapte dintre ele au un diametru de doi metri, și puterea întregului sistem sonor poate ajunge la două mii de wați, ceea ce se va înțelege oarecum ce înseamnă, dacă am să adaug, spre comparare, că o bună instalație de redat muzică într-o încăpere spațioasă funcționează satisfăcător cu o putere de cincizeci de ori mai mică. Firește, mai trebuie avută în vedere calitatea aparaturii, ca sunetele și zgomotele să reproducă fidel pe cele din natură. Niciodată nu a căzut un trăsnet la un metru de mine; explozia unei stele în Spațiarium mi-a dat din plin această senzație terifiantă, așa cum o intuisem în timpul furtunilor cu descărcări electrice care rupeau în două cerul și catapetesmele.

După acest intermezzo, care mi-a oferit douăzeci de minute de odihnă, și pentru picioare și pentru spirit, m-am întors la locul de pornire, unde mă gândisem tot timpul. A trebuit să fac un efort de imaginație și să-l repet la intervale dese, ca să înțeleg că plăsmuirile acelea tehnice, cum le puteam privi de aproape, le puteam atinge cu mâna și le vedeam chiar interiorul, nu erau machete, nici reproduceri, ci mașinile adevărate care zburaseră în cosmos, sau îi duseseră pe oameni în Lună, și pe urmă izbutiseră să se întoarcă. I-am văzut și pe cosmonauți înăuntru, făcuți din ceară, nu puteau să fie mumiile lor, n-am auzit să fi murit vreunul până astăzi. Dar marcau limpede locul ocupat de ei în capsulă, și poziția de zbor, în fața aparatelor.

Și fiindcă echipamentul era autentic, mi-a fost cu atât mai ușor să suprapun această reprezentare peste realitatea confirmată la vremea ei de dialogurile cu pământul și de imaginile televizate, așa cum le-am auzit și le-am văzut toți contemporanii.

Mi-a plăcut să privesc cerul încă din copilărie, când nu știam nimic despre alcătuirea lui astronomică și admiteam, incredul numai pe jumătate, că umbrele din Lună erau ale unui păstor care își mină turma. N-am privit cerul numai ca pe un peisaj intangibil și impenetrabil, ci ca pe o lume adevărată, unde mă vedeam călătorind printre nori și printre stele. Curând în acest câmp de observație a venit zepelinul să lase bombe, și până să aflu ce era cu el, de unde pornea, trimis de cine, am avut clipe de amețeală când mi-am închipuit, iarăși incredul numai pe jumătate, că bombardamentul era o pedeapsă cerească pentru păcatele oamenilor, despre care se tot vorbea și în casă și în biserică. Pe urmă am văzut cerul visărilor mele sfâșiat de lamele albe emise de reflectoarele antiaerienei; acum n-am mai crezut deloc, ci doar mi-a plăcut să-mi închipui că erau spadele arhanghelilor; poate de atunci am început să răstălmăcesc lumea, punând-o în imagini construite de mine.

Au urmat în istoria cerului alte profanări, care puneau în umbră marile triumfuri ale omenirii. N-am să uit în ce neliniște se transforma contemplarea mea visătoare de altă dată, în zilele când așteptam să se dea alarma aeriană și stăteam cu ochii pe sus să apară bombardierele. Și ce groază se revărsa asupra pământului când începeau exploziile, când fiecare om se putea teme că una din bombe îi era destinată, și nimeni n-avea cum să se apere. Câte blesteme nu s-au aruncat atunci asupra cerului, vechiul nostru câmp de reverie, mijlocitorul celor mai frumoase clipe de dragoste, transformat în instrument de distrugere și tortură!

Îmi aduc aminte că odată am urmărit, nu fără frică, de la cincisprezece kilometri, unde nu socoteam a mă crede în siguranță, un bombardament de noapte asupra orașului unde copilărisem. Eram pe dealuri și vedeam totul ca ziua, datorită parașutelor luminoase. Ore în șir nu s-a mai știut unde era cerul și unde pământul, amândouă s-au învălmășit între covorul de bombe aruncat de avioane, și covorul țesut în aer de tunurile apărării. Din ce știusem înainte că alcătuiește lumea, lucrările oamenilor adăugate la lucrarea naturii, nu se mai vedea decât fum și flacără. Iar când mai târziu s-a făcut liniște și s-a risipit fumul de-au rămas numai flăcările, mi s-a înfățișat ochilor un spectacol care m-a stupefiat și mi-a înghețat sângele,

fiindcă n-am înțeles dintr-odată ce se întâmpla, am crezut că era vestirea altui război, a apocalipsului. Sutele sau miile de reflectoare ale apărării, înainte de a trece în repaus, și-au îndreptat luminile la verticală, și au stat un timp așa, salutându-se înghețate și îmbrăcând orașul într-o armură lucioasă, ca de paradă. Atunci abia am văzut cerul, care rămăsese deasupra, dar fără stele, mi se părea că toate căzuseră și făcuseră explozie. Vizibilă era numai Luna, plină, albă, rece, moartă, deasupra acelei Căi Lactee verticale, născută din fascicolele reflectoarelor. Priveliștea mi-a lăsat o impresie sinistră și de-atunci am privit Luna cu o teamă făcută, fără a mă gândi că de fapt era cu totul nevinovată, socotind, nedrept, că dacă nu fusese chiar complice la fapte, asistase ca martoră și se umpluse de sânge.

E drept că imaginea aceasta nu m-a urmărit tot timpul, ar fi însemnat să nu mai simt pacea, am avut iar clipe de reverie privind cerul și uitând cât îl înjosiseră bombardamentele. M-am împăcat și cu Luna, purtându-i doar resentimente neclare și consacrându-i mai puțin timp de contemplație, căci nici nu mai putea să-mi spună vreo noutate. Până în noaptea când au debarcat oamenii și am știut că sânt acolo. Atunci am stat ceasuri și-am privit-o, încremenit, cu tâmplele în mâini, știind și nevenindu-mi a crede. Și e ciudat că, de unde adesea am ajuns la o cunoaștere pe calea imaginației, acum, când cunoașterea era împlinită, căci văzusem totul la televizor, în imagini indubitabile, imaginația nu voia să se trezească și să mă urmeze. Priveam Luna, știam că oamenii erau acolo, știam ce fac, ce vor face clipă de clipă spre a-și împlini misiunea, spre a se întoarce, dar nu-i puteam urmări cu închipuirea, și fapta, dovedită, nu-mi intra în minte. Iar întoarcerea lor mi se părea că stă sub semnul unei îngrozitoare incertitudini. Nu mai știu pe la ce oră a apus Luna, a coborât încet din înaltul cerului, eram la Marea Neagră, și înainte de a cădea peste pământul Dobrogei s-a făcut roșie.

Se spune că oamenii care au pus piciorul pe Lună sânt expuși la tulburări psihice; prin câte controale au trecut știm cu toții. Pe cine s-a dus o dată, nu l-au mai trimis a doua oară; era el scos din rândul oamenilor, mort pe jumătate? Dar oare noi, care doar am privit Luna când ei erau acolo, am rămas fără nici o vătămătură?

Din realitatea unde mă aflam, conștient și sigur pe mine, m-am uitat pe ferestre înăuntrul acelei capsule unde erau trei oameni, așezați unul lângă altul. Doi din ei aveau să debarce pe Lună, al treilea să-i aștepte. Imaginea lor, necontestată de nimeni, făcea să mi se întunece mintea și să nu mai fiu

sigur că prezența mea în realitate, la Washington, în acea zi, joi 20 septembrie 1979, nu era contestabilă.

I-am privit, nu mai știam cum îi cheamă. Mai știe cineva? Mai știe cineva numele celor trei oameni care au trecut printr-o aventură nespus mai gravă, fiind nevoiți să se întoarcă, din cauza unor defecte tehnice, datorită cărora aselenizarea nu mai era posibilă? Nici întoarcerea n-a mai părut posibilă un timp, până ce oamenii de la centrul de comandă și computerele, această fabuloasă concentrație de știință și gândire omenească, n-au găsit soluția. Un timp, cei trei coechipieri, așa cum îi vedeam acum strânși unul în altul, într-un spațiu mai mic decât al unui sicriu pentru fiecare, au stat față în față cu moartea, au privit-o de la un metru sau chiar mai de-aproape, continuându-și dialogul lucid cu pământul, când poate nu mai exista nici o speranță. Am urmărit și eu, cât s-a putut, dialogul și clipa lui cea mai dramatică mi s-a părut aceea când s-a știut că salvarea devenea posibilă. „Să sperăm că o să reușiți!” le-a urat cineva de jos, după ce le dăduse soluția. Atunci unul din ei, ce nemernic ar trebui să mă socotesc că i-am uitat numele, a răspuns calm și simplu: „Să sperăm!” Cum poți comenta cu atât sânge rece o moarte posibilă? Cum de nu paralizează mișcarea și gândul? întoarcerea lor mi s-a părut un triumf, pe care toată lumea ar fi trebuit să-l sărbătorească, fiindcă ridica pe cea mai înaltă treaptă a ei ideea de geniu și de umanitate.

Nu știu din ce unghi erau captate imaginile din timpul zborului cosmic; la televizor am avut impresia că în spațiul restrâns al capsulei oamenii se puteau mișca totuși în voie, în niște limite suficiente ca să-și păstreze obișnuința terestră. Dar probabil că din cauza unei perspective înșelătoare imaginea fusese optimistă; i-am văzut acum în ceea ce fusese condiția lor reală, fără nici o rezervă de spațiu, imobilizați. În scaune, parcă făcând corp cu ele, creaturi imaginare, atât de indisolubil legați unul de altul, de parcă aveau organe comune, ca frații siamezi, și niciodată nu se mai puteau întoarce la trei vieți individuale și independente. Ce-or fi făcând azi acești oameni, cât de departe or fi unul de altul?

M-am întors apoi la capsula unde un om a zburat singur, s-a învârtit zile în șir în jurul Pământului. Să fi fost goală, mi-ar fi stârnit numai curiozitatea tehnică. Am văzut omul, cu dimensiunile lui antropometrice respectate, spre a se potrivi cu echipamentul autentic, și iarăși n-am putut înțelege cum supraviețuise într-o alveolă nu mai mare decât matricea unde îi fusese zămislită viața; un spațiu metalic de care îl legau zeci de circuite, nu acel

unul singur al fătului, în lunile lui de gestație. Și după ce revenise pe Pământ, și acum, când probabil era departe, putea această mașină să-i fie indiferentă? Putea să respire fără să-i simtă lipsa, fără să-i împrumute pulsul? Ce se rupe în sufletul acestor oameni când pun piciorul pe Pământ, și pleacă? Ce funcție dispare în sufletul lor, și ce se naște?

N-aș vrea să-i văd, nu vreau să aflu. Imaginația mea nu-i poate cuprinde, cum n-a putut să-i cuprindă în noaptea când erau pe Lună.

Mai târziu am fost la Cape Kennedy, unde am văzut rampele de lansare. Sânt multe, pe malul oceanului, la mari distanțe una de alta, într-o landă imensă, cu iarbă mănoasă. M-a interesat mai mult cea de unde au plecat rachetele misiunii Apollo. Nu era de văzut mare lucru, o schelărie metalică, înaltă, cu multe etaje; și nici nu era permis să te apropii. Dar așa cum rămăsese acolo, părăsită vremelnic, nu părea decăzută, îmi inspira o trufie puternică, fiindcă și eu fac parte din omenirea vremurilor de astăzi. Sentimentele mele din ziua aceea nu m-au consolat că pierdusem *Cena* lui Salvador Dalí și arborele sequoia; poate am să mă consolez după o vreme, și poate chiar să am norocul de-a repara pierderile. Dar dacă n-aș fi văzut rampele de lansare, cred că nu m-aș fi consolat niciodată. Cape Kennedy va rămâne pentru mine un loc de referire, ca un pol al Pământului.

10

Cimitirul Arlington este departe, peste Potomac, și drumul până acolo, începând cu podul monumental, continuând cu o desfășurare grandioasă, pare o cale spre victorie, îi mai lipsește un arc de triumf, la poartă. Turmobilul, cu remorca lui clătinată, părea un vehicul meschin, mă și miram că-i dau voie să treacă. M-aș fi așteptat să fie admise numai limuzinele cu două sute de cai putere, carele mortuare cu zece cai pur sânge, apoi afetele de tun cu sicriele de zinc sculptat, îmbrăcate în benzi și stele. Iar la urmă, fanfarele și plutoanele de infanteriști care să tragă cu puștile când se lasă sicriul în groapă.

La intrare se făceau formalități, îți dădeau o fișă, s-o completezi, altfel nu puteai trece. Aș fi vrut să merg pe jos, nu mi se pare potrivit să umbli în cimitir cu autobuzul, dar Arlington este cât o moșie, întins pe văi și coline, riscam să nu mă întorc până seara. Am urcat serpentine, alei asfaltate șerpuind printre arbori și printre parcele cu morminte. Multe cruci de piatră

albă, mici repere, arătau locul unde erau îngropați soldații morți în războaie, dar nu lipseau nici civilii, mai puțini la număr, într-o proporție pe care aș numi-o firească. Nu existau cavouri, nici monumente, doar câte o piatră mai răsărită, din loc în loc, o ierarhizare discretă, care nu m-a indispus ca în alte cimitire, cum nu lipsesc nici la noi, unde ambițiile de familie au dus la competiții zgomotoase în bronz și marmură.

Singurul monument, un sarcofag de piatră nobilă, albă, era al Soldatului Necunoscut, aflat pe colina cea mai înaltă, cu vederea spre Potomac și Washington. Memoria soldaților căzuți în războaie a fost cinstită din toate timpurile, s-au ridicat mausolee, osuare, bazilici și alte semne de gratitudine; chiar și arcurile de triumf le erau subînțeles închinate, deși defilau pe sub ele cei rămași în viață, cu generalii în frunte. Ideea unui mormânt al Soldatului Necunoscut cred că le-a venit oamenilor după primul război mondial, care lăsase în urmă mai multe morminte decât toate războaiele din două milenii.

Un școlar de vârsta mea, orfan de război, cel mai bun la învățătură și la purtare din toată țara, a fost adus la București cu multă cinste și i s-a arătat un șir de sicrie, cu soldați fără nume. „Acesta este tatăl meu!" a spus el, alegând unul. Sicriul s-a îngropat pe o înălțime, peste el s-a pus piatra și s-a aprins flacăra, să nu se mai stingă. Curând, bietul băiat s-a înecat în mare.

Nu eram de capul meu, făceam parte dintr-un grup, ghidul ne-a dus la mormântul Soldatului Necunoscut, unde tocmai se schimba santinela. Ceremonia a fost modestă, însă lungă și complicată, o pantomimă bine exersată, bine ritmată, deși lipseau muzica, goarnele și tamburii. Din toată garda nu făceau parte decât trei oameni. Un amfiteatru memorial, cu coloane și trepte de marmură albă, aflat în fața mormântului îngăduia asistenței să poată privi, ca la teatru, și era într-adevăr un spectacol; lumea l-a urmărit cu atenție; eu, unul, n-am putut înțelege. Un sergent, urmat de un soldat cu arma pe umăr au ieșit din flancul amfiteatrului, bătând tare pasul; mișcările lor erau foarte energice și foarte sonore, cred că sergentul avea placheuri laterale la tocuri, fiindcă scoteau sunete metalice când își pocnea călcâiele. Un cordon pus pe stâlpi mobili închidea trecerea spre mormânt, unde al treilea membru al gărzii aștepta să-i vină schimbul. Toți trei erau de statură mijlocie, subțiri, plini de vigoare, cu o alcătuire oțelită. O negresă grasă, probabil o intendentă, a dat cordonul la o parte; sergentul și soldatul și-au continuat drumul, în același ritm energic, s-au oprit în fața santinelei,

pocnind tare din călcâie, și s-a făcut schimbul, cu manevre prelungi, cadențate și perfect reușite, parcă puse pe note.

Nu am să descriu toată ceremonia, meticuloasă și prelungită; n-am putut-o înțelege și am privit-o cu nedumerire. Mai aveam mult să simt cu adevărat spiritul Americii, fiindcă toți trei membrii gărzii își îndeplineau rolul cu o dăruire totală, dovedind o prospețime de sentimente pe care Europa blazată n-o mai recunoaște, cu rafinamentul ei dobândit în milenii de șlefuire. Și spectatorii din jurul meu priveau spectacolul cu o dăruire la fel de proaspătă. M-a uimit mai cu seamă inspecția armei; ceremonialul mi s-ar fi părut comic, să nu fi citit pe chipurile executanților și ale spectatorilor o participare deplină și gravă.

La mormântul Soldatului Necunoscut nimeni nu poate să se joace și să glumească. Sergentul a luat arma din mâinile soldatului și până să manevreze închizătorul a executat cu ea un balet plin de fantezie, care desigur nu putea să fie chiar atât de lung, dar mi s-a părut că se prelungise zeci de minute; a plimbat-o în sus, la stânga, la dreapta, gata s-o proiecteze în aer cu brațele lui subțiri și puternice, și când credeam că nici o mișcare nouă nu mai este posibilă, fantezia este epuizată, născocea încă una, fără să ezite și fără să-și piardă ritmul. N-am înțeles dacă era doar un spectacol, și nu o demonstrație, foarte meticulos încifrată. Mă temeam ca vecinii să nu citească pe chipul meu în ce stupidă inferioritate mă simțeam față de toată lumea.

Apoi sergentul, în continuarea baletului și fără să piardă cadența mișcărilor, a desfăcut închizătorul, a dus țeava la ochi, a inspectat-o, dar cu câtă fantezie! – până ce, terminând cu toate, a înmânat-o soldatului. După plecarea lor, și când se mai auzeau pocnetele călcâielor, negresa corpolentă a pus la loc cordonul, iar santinela, înlocuită, a început să patruleze prin fața mormântului, mergând pe un covor de culoare închisă.

Din cei trei participanți, doi erau negri; doi purtau ochelari, albul și unul din negri.

Am văzut și un monument grațios, o femeie de marmură albă, închinat infirmierelor din armată și marină, victime ale războiului.

Mormântul președintelui Kennedy pe o colină, mai jos de acela al Soldatului Necunoscut, este simplu și auster, un dreptunghi de lespezi cenușii, cu o flacără la mijloc, iar în fața ei o mică placă de bronz pe care scrie numai numele și anul morții. În stânga este înmormântat fiul lui, Patrick, care a trăit numai două zile din august, în 1963, anul când avea să

fie atentatul. În dreapta, o fiică, fără nume, moartă în 1956; probabil înainte de a fi botezată. Alături de mormânt, pe un mic șevalet, o coroană de garoafe roșii. Totul modest și sobru, îmbogățit numai de flacăra nestinsă.

Nu departe de acolo, în jos, la poalele unei pajiști fără nimic altceva decât iarba, frumoasă, am găsit mormântul senatorului Robert Francis Kennedy. O cruce simplă, de marmură albă, puțin mai înaltă de jumătate de metru. În fața ei, o lespede mică, tot marmură albă, cu numele și titlul, numai atât, nici măcar anul morții. Alături, aruncată în iarbă, o garoafă roșie, proaspătă; una singură, izbitoare ca un țipăt.

Ce înseamnă toate acestea? Nu le înțeleg, toate mi se par țipete, dar cum le înțelege America? Și cum le înțelege al treilea Kennedy încă în viață, poate viitor președinte, și poate viitoare victimă?

Cum spuneam, am vrut să merg la Casa Albă nu doar din curiozitate, ci mai ales pentru că sub acoperișul ei au trăit mulți oameni mari ai Americii, pentru care am venerație și cu amintirea cărora mă mândresc, de parcă mi-ar fi fost neamuri apropiate. Am vrut să uit că printre ei s-au găsit și unii nevolnici, și chiar nevrednici; nepricepuți, nehotărâți, hrăpăreți și corupți, care și-au atras oprobriul public. Aș fi vrut să urmeze procese de calomnie; aștept reabilitări întârziate, fie ele chiar și postume.

M-am plimbat mult în jurul Casei Albe, am privit-o pe toate părțile, gândindu-mă ce se petrecea înăuntru. Pe afară era liniște. Într-o dimineață, m-am așezat la coadă, cu o jumătate de oră înainte de a se deschide porțile pentru public. Ploua, nu venise multă lume, așa că am fost între primii. A apucat să treacă pe alături o cuconiță nostimă, cu mâinile în buzunarele impermeabilului, având în creștet o umbreluță de două șchioape, cât să-i apere coafura, prinsă pe o bentiță de mătase care îi înconjura capul, pornind din mijlocul frunții; avea haz, dar dacă bătea vântul, i-ar fi smuls-o. Oamenii nu se mai astâmpără.

La zece, când ne-a dat drumul înăuntru, se făcuse coadă până la capătul parcului. Infirmii, atât de numeroși, care umblă pe cărucioare, ca președintele Roosevelt, sânt primiți pe o poartă specială, și nu stau la coadă.

Sânt cozi vesele, zburdalnice, tineret voios și nepăsător cu timpul, și care se ține de șotii; sânt cozi de toate felurile, la carne, la pâine, la băutură, chiar și la ziare; cozi la crematoriu: morții așteaptă în chiliuțe să se

elibereze cuptorul. Dar cozile la librărie, pentru o carte? Le-am văzut, e ceva atât de minunat, că mă opresc la ele și nu mă mai gândesc la altele.

O coadă sub umbrele este lugubră… Noroc că am intrat repede; nu mi-au cerut actele, nu m-au căutat în buzunare, nu mi-au luat nici măcar umbrela, s-o depună la garderobă, ca la muzee. Doar pe femei le obligă să deschidă poșeta.

Am trecut pragul ușii pentru rudele sărace, dar fiindcă aveam un dolar de prisos și nu mă gândeam să cer cuiva încă unul, n-am simțit nici o umilință, dimpotrivă, eram plin de orgoliu.

Casa Albă, cum se vede astăzi, amintind întru totul pe cea din secolul celălalt, a suferit în realitate transformări și renovări capitale, apă ce se sfârșise războiul al doilea și se afla președintele Harry S. Truman; altfel era primejdie să se prăbușească. S-a întărit temelia, grinzile de lemn ale plafoanelor, încovoiate, s-au înlocuit cu planșee de beton, pereții slabi s-au consolidat cu armături metalice, moderne, încât din clădirea veche a rămas mai mult tradiția, și amintirea.

Piatra de temelie a Casei Albe s-a pus la trei ani după ce în Europa izbucnise Revoluția franceză. Numele ei se datorează pereților exteriori, văruiți simplu. Primul președinte care a locuit-o, când încă nu era gata, a fost John Adams. Într-unul din saloane, cu zidurile netencuite, soția președintelui usca rufele familiei. În toamna anului 1800, președintele îi scria acesteia, de la Casa Albă, unde ea încă nu se instalase, dintr-o cameră neterminată și neîncălzită; „Mă rog Cerului să reverse binecuvântarea lui asupra acestei locuințe și asupra tuturor care vor folosi-o de aici înainte. Și fie ca de sub acest acoperiș să conducă țara numai oameni cinstiți și înțelepți!…”

Numai nouă ani mai târziu, soția altui președinte, James Madison, introducea la Casa Albă viața mondenă, cu ceremonii strălucitoare. În salonul de est, cea mai spațioasă încăpere, unde doamna Adams usca rufele, acum răsuna muzica.

Sigur că vizitatorii nu pot să vadă totul; Casa Albă nu-i numai o reședință oficială, ci și locuința președintelui, tradiție păstrată de la John Adams. Unde să se refugieze bietul om, el și familia lui, dacă publicul ar da buzna în toate odăile, în afară de duminică, de la ora zece la douăsprezece, iar uneori chiar până la două după-amiază? Nu mi-ar plăcea să fiu președinte. Această îngăduință, respectată și astăzi, se datorează

președintelui Thomas Jefferson, care a socotit și a hotărât că oricine dorește să poată vizita Casa Albă.

Pe un coridor periferic, aproape de intrarea pentru vizitatori, am descoperit cu surpriză portretul Jacquelinei, suplă și plăcută, într-un fel de pastel sepia, puțin estompat, într-o atmosferă vaporoasă de incertitudine și visare. Portretul soțului ei, în aceeași mărime, făcut de aceeași mână și probabil în aceeași epocă, l-am găsit stingher, departe, într-o cameră de la etaj, și m-a întristat, fără să mă mire.

În afară de încăperile izolate cu totul, de care nici n-am luat cunoștință decât printr-o broșură explicativă, pe celelalte le-am văzut cam pe toate, chiar dacă în unele locuri n-am putut privi decât din ușă, biblioteca de pildă. Dar nici nu urmăream o explorare amănunțită, nu aveam timp și, ca să spun drept, nu aveam nici trebuință; ca să-mi amintesc tot ce-am văzut în fugă, n-ar trebui decât să mă uit în broșura oferită de Casa Albă, cu toate explicațiile și descrierile. Important pentru mine, ca în multe alte ocazii, este să am sentimentul că am fost acolo, ceea ce îmi prilejuiește o sinteză automată a întregului câmp surprins de privire, fie într-o singură clipă.

Treceam prin dreptul unei încăperi de la etaj, poate Salonul Verde, fosta sufragerie a președintelui Jefferson, cu a cărui îngăduință vizitam casă, când înăuntrul acestei piese unde puteai să te uiți fără să intri, am văzut un negru întins pe covor, cu fața în jos, la câțiva pași de cordonul prins în tocul ușii, spre a opri trecerea. Nu putea să fie de mult timp acolo, vizita abia începuse, avansul lui față de mine n-avea cum depăși, hai să zicem, două minute. Dar stătea atât de nemișcat, încât m-am gândit că apucase să moară. Funcționarii Casei Albe, sau oamenii de pază, în altă uniformă decât a poliției, pantaloni negri și bluze albe, abia începeau să se agite. Era un om de statură mijlocie, robust, cu părul caracteristic negrilor, nu puteam să-i văd fața, îmbrăcat cu ceva mov și ceva negru. Atât de puternic mi s-au întipărit în minte aceste culori, încât le am și acum în fața ochilor, dar nu pot să-mi dau seama cum erau distribuite: mov jerseul și negru pantalonul, sau invers? Nu mă sfiesc să-mi dezvălui confuzia, ea nu dovedește nepăsare sau neatenție; eram atât de surprins, și doream atât de fierbinte să înțeleg ce se întâmplă, încât întregul meu aparat de recepție aștepta încordat următoarea faptă posibilă, dar imprevizibilă, pândind-o în toate direcțiile; în orice clipă putea să survină ceva, nu știam de ce natură și în ce punct al scenei, așa că atenția mea, fără să fie difuză, acoperea un câmp mult mai mare decât al subiectului, omul îmbrăcat în mov și negru. El deocamdată nu

participa în nici un fel la acțiune, funcționarii îi dădeau ocoluri, fără să-l atingă; între timp am fost dator să observ că pe o ușă, aflată destul de departe, în capătul celălalt al salonului, intrau doi polițiști, oameni clădiți bine, amândoi la fel de înalți că părea unul umbra celuilalt, înaintând în cadență, cu șepcile în cap, cu mantăi negre de ploaie și cu cizme, de pe care curgea apa. Apariția lor în salonul președintelui, cu ținuta lor de lucru, era ea însăși o brutalitate, și fără voia mea, am stat locului, să văd ce-au să facă.

În câteva secunde, forfota din jur crescuse și se întinsese, funcționari în uniformă apăreau din toate părțile, unii închideau ușile, ca să nu mai intre altă lume, alții îi pofteau pe vizitatori să grăbească pasul, ca să scape de ei cât mai repede. Am înaintat, am dat colțul, și m-am aflat în fața unei uși de unde salonul apărea într-o perspectivă schimbată; acum omul, pe care îl văzusem cu picioarele spre mine, mi se expunea dintr-o coastă, cu capul pe covor, întors în partea opusă, încât nu i-am văzut nici acum fața. Și iarăși n-am observat ce era mov în îmbrăcămintea lui, și ce negru. Polițiștii îl încadraseră.

Șirul de vizitatori înainta spre ieșire, împinși de funcționari, cu politețe, dar cu o insistență nervoasă. N-am avut încotro, am mers înainte, am dat încă o dată colțul, și pe a treia latură a salonului am găsit ușa pe unde intraseră polițiștii. Aceștia tocmai se aplecau, l-au apucat pe negru de umeri, au dat să-l întoarcă și să-l ridice.

Atunci omul a început să țipe…

Țipa cum n-am mai auzit niciodată un țipăt, sau Salonul Verde avea o acustică neobișnuită și amplifica sunetul. Oare nu se auzea până în odăile președintelui? țipa ca în junglă, ca o fiară înjunghiată, care nu vrea să se lase răpusă, ci devine mai agresivă pe măsură ce-i curge sângele. În acest moment, mi s-a părut că funcționarii își pierd capul, intră în panică; aveau toate motivele, țipetele făceau să tremure pereții, să se legene candelabrele, și nu era de închipuit ce forță ar fi putut să le oprească. Dacă mai făceam un pas, ușa rămânea în urmă și pierdeam sfârșitul. Așa că n-am vrut să mă mai supun când funcționarii m-au poftit să merg înainte, m-am făcut că n-aud, mi-am spus că dacă un om poate să treacă pe sub cordon, să se trântească pe covorul interzis publicului și să țipe cum țipa încă, mi-o fi și mie îngăduit să știu ce are să se mai întâmple. N-au pus mâna pe mine, nu-i permis, ce naiba! – ești socotit oaspetele președintelui, așa scrie în broșură: „Președintele și familia vă invită să vizitați această celebră locuință și să simțiți atmosfera ei plină de căldură și demnitate”.

N-a trebuit să rezist mult, n-a fost nevoie de nici o bravură, sfârșitul a venit repede, numai că m-a surprins într-un moment de eclipsă, sau nu mă aflam în locul cel mai bun de observație, căci n-am văzut ce-i făcuseră. Polițiștii erau cam cu spatele spre mine, aplecați deasupra omului care continua să se zvârcolească și să scoată țipete tot mai disperate, până ce s-a potolit dintr-odată, a amuțit și a rămas moale. La ieșire am văzut cum cei doi oameni uzi de ploaie îl duceau, ținându-l unul de sub umeri, altul de sub genunchi, iar el stătea ca în leagăn, cuminte, fără să miște. L-au urcat într-o dubă, oprită în fața peronului de onoare; pe când îmi deschideam umbrela, am mai văzut o dată cele două culori, mov și negru.

11

În tren, spre New York, m-am tot gândit ce să înțeleg din această întâmplare; mai târziu am povestit-o, am cerut părerile; n-am ajuns decât la o concluzie secundară, dar demnă de luat în seamă. Nu mă întreb dacă omul era conștient sau iresponsabil, beat, drogat, paranoic, că nu știa pe ce lume se află, sau tocmai că știa prea bine și voia să sfideze. Atâta socotesc eu să țin minte, ca pe o concluzie, că o asemenea întâmplare fusese posibilă.

Trecuse ora patru după-amiază când m-am dus la gară. Acum, fiindcă nu mai era nici un zor, am privit stația metroului, în liniște. Este nouă, modernă, simplă, fără ornamentații, cu bolțile de beton netencuit, împărțit în casete echilibrate care îi dau și consistență, și eleganță. Cu toată sobrietatea, nimic nu seamănă a meschinărie, făcut din zgârcenie, dimpotrivă, simplitatea mi s-a părut o dovadă de soliditate, nu a construcției, ci a societății. Forța dolarului, care ne-a impus atâta respect, se reflectă încă în casetele de beton ale bolților.

Știam că biletul meu de tren, dus și întors, nu era valabil la sfârșitul săptămânii, dar îmi scăpase din vedere că intervalul acesta, numit weekend, cum știe azi toată lumea, începe vineri, la ora patru după-amiază. În America, orele zilei nu se numără de la zero la douăzeci și patru, nici măcar în relațiile cu administrația, nici la televiziune, nici la calea ferată. Uneori, simplificarea pare o complicație. De aceea, oamenii de aici găsesc că-i mai ușor să marchezi cele două jumătăți ale zilei cu arhaicele antemeridian AM și postmeridian PM, decât să adopte numărătoarea astronomică. N-am să mă plâng, pentru mine, nu m-am încurcat nici la tren, nici la avion, totuși nu găsesc nici o explicație sistemului, decât poate încăpățânarea.

Într-adevăr biletul meu își pierduse valabilitatea, dar n-a trebuit decât să plătesc o diferență, adică să restitui căii ferate reducerea dedusă din costul drumului dus-întors, cum se obișnuiește de când e trenul.

Mi-au rămas patru ore de liniște, să rememorez câte ceva din ceea ce lăsasem în urmă. Afară n-aveam ce să văd, se întuneca repede. La grijile viitoare nu voiam să mă gândesc deocamdată, deși toamna care vedeam cum înaintează tot încerca să mi le aducă în minte.

Mi-am amintit ce multe muzee erau la Washington, nici unul cu taxă de intrare, toate bucurându-se de spații largi, pe cele două laturi ale pajiștii care

leagă obeliscul de Capitoliu.

La Muzeul de Istorie și Tehnologie am intrat în fugă, și dacă n-am avut timp să mă uit decât ici și colo la câte ceva, o căruță din timpul marșului spre vest, o locomotivă primitivă, un automobil de la începutul secolului, și am trecut cu ochii la ceas prin săli cu instrumente astronomice din toate timpurile, cu aparate telegrafice cum nu mai văzusem, nu mi-am găsit i. nici o vină, am o singură viață și nu mi-a mai rămas multă ca să mă pot opri pretutindeni.

La Muzeul de istorie naturală nici nu mi-am băgat capul pe ușă, și dacă regret, ce să mai spun de aripa nouă a Galeriei Naționale de Artă, unde trebuia să mă duc negreșit, și m-aș fi dus gâfâind, dacă nu-mi scăpa printre degete? Ca să le văd în liniște, să le judec, să le compar și să le pot înțelege pe toate ar fi trebuit să am domiciliul la Washington.

Despre Galeria Națională de Artă, pe care am vizitat-o cu o doză de naivitate, m-am hotărât să povestesc ceva după ce voi vedea Muzeul Metropolitan de la New York, socotind că sânt înrudite prin tradiția lor veche, și voi izbuti să fac o sinteză, contopindu-le, ca să câștigăm timpul. Muzeul Hischorn, de la Washington, unde dacă am stat jumătate de zi nu socotesc că mi-am pierdut timpul, deși câștigul nu a fost mai mare decât o curiozitate satisfăcută, am să-l cuplez cu Muzeul de Artă Modernă, și cu Muzeul Guggenheim de la New York, fiind înrudite în bună măsură. Și uite ce de fraze numai pentru a anunța o intenție! Unde au să mai încapă celelalte, care mă înconjoară din toate părțile? Ce să scurtez? Să nu spun cât m-a surprins la Washington numărul negrilor? Începând cu studenții de la universitate, pe care îi vedeam de la hotel, și puneau pată lângă pată pe zidurile albe. În caietul meu scriam, pornind de la o informație falsă: „Chiar dacă reprezintă numai zece la sută din populație, proporția negrilor e dominantă; poate umblă mai mult decât ceilalți, sau culoarea îi face mai vizibili”. Nu greșeam în ceea ce privea impresia; explicația însă era cu totul alta: în realitate, la Washington negrii reprezintă șaizeci la sută din populație. Mă miră că la Casa Albă era numai unul.

Am mâncat în tren, nu era restaurant, doar o „cafeterie” unde îți poți potoli foamea binișor dar pe fugă, în picioare, și cel mai adesea nu se găsesc băuturi alcoolice, sau cel mult bere. Oamenii nu sânt abstinenți, iar dacă or fi fost unii odată, normal era să se strice de la prohibiție, cu marele ei efect invers. Însă consumul de vin și alcooluri e mai moderat decât îmi închipuisem, multe localuri nu oferă nici măcar bere, și totuși nu sânt

ocolite din această cauză, destul de antipatică. În orice restaurant, când te așezi la masă, ți se aduce un pahar mare cu apă, cu gheață. Unii beau limonadă, suc de roșii și tot felul de alte sucuri. Alții, în număr destul de mare, beau lapte. Chiar lapte! La pește și la friptură! Fără să-i silească nimeni! I-am văzut și n-am înțeles cum de nu li se apleacă.

Luându-mă după vecini, m-am dus și eu la cafeterie, peste vreo trei vagoane, dar am găsit coadă. M-am întors și am așteptat până ce i-am văzut pe toți întorcându-se, unul câte unul, încărcați cu de-ale gurii. Am mai stat încă, să fiu sigur, și când m-am dus, nu mai era nimeni. În schimb, în toate vagoanele până la cafeterie tovarășii mei de drum mestecau cu sârg și dădeau pe gât Coca-Cola. Am cerut două sandvișuri cu friptură, barmanul le-a scos ambalajul de plastic și le-a aruncat într-un cuptor electric să le încălzească; în două minute erau gata, fierbinți și înmiresmate. Am întrebat timid dacă n-au bere, nu văzusem la nimeni în tot trenul; de vin nici nu putea fi vorba. Aveau, rece și bună, am luat două cutii, mi-a așezat totul pe o tavă de carton, cu despărțituri, ca să nu se amestece una cu alta, mi-a pus și două frumoase pahare de plastic, socotind probabil că nu era să beau singur atâta bere, și nici n-aș fi băut, să fi avut vin roșu. Sandvișurile, cu felii groase de friptură, nu prea aveau gust, dar erau, în fine, ceva de mâncare, și după ce am sfârșit lupta cu amândouă, am fost bucuros că scăpasem simplu și repede de o grijă a zilei. Atunci m-am dus iarăși cu gândul în urmă, la Washington.

Cu toată atmosfera aristocratică a orașului, cu liniștea lui patriarhală și provincială, mașinile poliției și ale Salvării nu exercită o teroare mai mică asupra oamenilor, decât cele de la New York. Oriunde m-aș fi dus, oriunde m-aș fi aflat, le auzeam ziua și noaptea, de-aș fi zis că în oraș nu se mai întâmplă altceva decât crime și jafuri, sinucideri și infarcte. Într-o zi mergeam pe prima din cele patru artere drepte care taie în lung marea pajiște, spre Capitoliu, și poartă numele președinților Madison, Washington, Adams, Jefferson. Nu spun că așa e toată ziua, dar atunci s-a întâmplat să asist la un concurs între mașinile poliției și Salvării. Datoria automobiliștilor este, ca pretutindeni în lume, să tragă pe dreapta, la nevoie chiar să oprească spre a lăsa drumul liber, când se aud sirenele de alarmă ale acelor vehicule cu drept legitim de prioritate. Dar probabil că ele fac abuzuri, dovadă că oamenii nu prea le iau în serios, automobilele își văd de treabă, nimeni nu se mai emoționează, ci cel mult își astupă urechile. Cu cât sirenele sânt mai puternice și mai insistente, cu atât efectul lor scade.

Pe când mergeam așa pașnic pe Bulevardul Madison, prin fața muzeelor, m-au ajuns din urmă și m-au depășit trei mașini ale poliției, mergând una după alta, ca o trombă, scoțând fulgere colorate și urlând din sirene, de au băgat groaza în mine. Tot atunci, pe a patra arteră, dincolo de pajiște, gonea o mașină a Salvării, și ea scotea sunete la fel de disperate, pe care distanța, nu știu cum, în loc să le estompeze, parcă le făcea mai puternice. Abia când împletitura aceasta barbară de urlete s-a îndepărtat atâta cât să nu-mi mai perforeze urechile, dar neîncetând să mi le chinuiască, am auzit alte sirene, nu mai puțin disperate, răzbind dintre case, și curând o altă Salvare s-a năpustit de-a curmezișul pajiștii, pe strada Șapte, picând numai cu câțiva metri în spatele celor trei mașini de poliție. Și ca să merg cu spusele până la capăt, dincolo de exacerbare, în cuprinsul celor câteva zeci de secunde cât a durat dezlănțuirea aceasta, alte echipaje de poliție, care probabil erau convocate în același loc cu primele, un obiectiv fierbinte, s-au anunțat cu puternicele lor instrumente sonore, venind din partea opusă a orașului, pe strada Patru. Iar când s-au angajat pieziș spre Capitoliu, pe Maryland Avenue, adăugând la țipetele sirenelor urletul cauciucurilor, puțin a lipsit să nu ia în bot și să mototolească prima mașină a Salvării, care venise pe Jefferson Avenue, și o luase la dreapta, traversând străzi și bulevarde fără să micșoreze viteza, dar neîncetând să se vestească prin țipetele sirenelor. Și în primul caz, și în al doilea, aceste vehicule se auziseră unele pe altele, de departe, dar niciuna nu voise să cedeze, fiecare se socotea mai autoritară și mai puternică, și numai întâmplarea le ferise de catastrofă. Însă eu, chinuit fără nici o vină, mi-am luat satisfacția, imaginându-mi un sfârșit diabolic, când toate mașinile angajate în această competiție s-ar fi întâlnit în aceeași clipă și în același punct, o intersecție, făcându-se chisăliță, în sunetele sirenelor care desigur ar fi continuat să sune, ca finalul să nu fie mai slab decât spectacolul, până ce s-ar fi produs explozia și ar fi izbucnit flăcările.

M-au mirat și bineînțeles mi-au câștigat simpatia mașinile pompierilor, care sânt numeroase și stau cuminți în remize semănate prin toate părțile, dând dovadă de o modestie inexplicabilă, fiindcă ar avea dreptul să fie mai agresive decât toate. Nu le-am văzut ducându-se să stingă incendii; dacă au mers pe stradă, în alte scopuri, s-au comportat ca orice vehicul, așa cum se cuvine când nu-i vorba de o urgență.

În cazul buildingurilor de o sută de metri, sau de patru, desigur că mașinile pompierilor nu mai sânt bune la nimica; e de înțeles că acele

construcții sânt prevăzute din capul locului cu sisteme complete și automate de prevenit și stins incendiile. Clădirile mai mici, cu câteva etaje, au adesea scări de salvare, tăind în diagonală fațadele, scări solide de fier, caracteristice pentru multe cartiere, din multe orașe, dar mai ales din New York. Pe timpul caselor de lemn sigur că era primejdie; în cazul zidurilor solide de cărămidă, scările acestea mi s-a părut că mărturisesc o teamă exagerată, că sânt de fapt o marotă. Aspectul lor, cu tot ceea ce sugerează ele, este destul de sinistru. Le-am privit bine, ori de câte ori am avut vreme, și nu mi-a fost greu să înțeleg ce pleașcă sânt ele pentru hoții de apartamente; aproape că nu le mai trebuie o calificare.

Fiindcă veni vorba de hoți, m-am mirat că nu i-a dat nici unuia prin minte să tragă folos de pe urma aparatelor de aer condiționat, montate în ferestre, mai ales când sânt la parter, și orice trecător le poate atinge cu mâna. N-am de gând să patentez sistemul, dar îmi rezervtoate drepturile asupra lui, ca să nu-l ia nimeni pe gratis. Ce-ar fi mai ușor decât să pulverizezi o substanță narcotică în priza de aer a acestor aparate, bineînțeles dacă sânt în funcțiune, ceea ce se simte! În câteva minute ar adormi toată casa și n-ar mai rămâne decât să forțezi o fereastră, fără teama că înăuntru ar putea fi o surpriză.

Ca să termin cu scările de pe fațade și cu numeroasele mașini ale pompierilor, e neîndoios că în America lumea se teme de incendiu. Nu mă duc la psihanaliză, ca să caut o cauză, de pildă, întreținerea inconștientă a vechilor stări de primejdie din timpul când s-a cucerit continentul și s-au constituit statele. Cred că este doar o teamă anacronică, uitată în memorie.

Nu-mi găseam locul la New York, deși mi-era bine și n-aș fi plecat mai departe. Uneori îmi spuneam că ar trebui să fiu mulțumit dacă fusesem la Washington, că văzusem tot ce era mai de seamă în America, și să las baltă restul. Vechile mele proiecte de drum mi se păreau acum atât de greu realizabile, încât mă cuprindeau teama și descurajarea, și nici nu înțelegeam cum îndrăznisem odată să mă gândesc la ele. Este adevărat că privirile sceptice ale prietenilor mei, îndoiala lor exprimată prin tăceri temătoare nu erau de natură să-mi redea încrederea în mine.

Și uite așa m-am tot frământat, mai ales serile, când rămâneam singur, cu harta Americii alături, proiectându-se în tavan unde, întins pe spate în

pat, cu mâinile sub ceafă, priveam cu ceasurile, neliniștit și nemulțumit de mine.

Nimic din ceea ce făcusem până acum nu fusese fără judecată. Venisem la New York în septembrie, fiindcă vara atmosfera acolo, umedă și fierbinte, este greu suportabilă. Aveam disponibile în fața mea două luni, așa proiectasem, știam că mai mult n-aș putea să rezist, la stilul meu de călătorie, care este neastâmpărul și nu-mi lasă nici un răgaz să-mi trag sufletul. Este o cursă, o întrecere cu mine însumi.

Dată fiind apropierea toamnei, care se și vestea prin unele semne, căldura îmblânzită, cerul mai palid, oboseala din atmosferă și tristețea din mine după vara trecută, se înțelege de la sine că trebuia să mă duc în nord prima dată, ca să mă bucur de ultimele zile frumoase, și apoi să cobor spre sud, odată cu anotimpul. Dacă aș fi venit în aprilie, itinerarul ar fi fost invers, dar mi-ar fi plăcut mai puțin să încep cu sudul, în loc să rămână la urmă, ca o recompensă, ca un fruct exotic, parfumat și dulce, destinat să încheie o masă festivă.

Aveam un model pentru o asemenea călătorie, o carte pe care o citisem de multă vreme și mă cucerise, fără să-mi spună însă prea multe despre America. Pe autorul ei îl iubeam, aveam destule motive, se numea John Steinbeck și cărțile lui erau egale cu el însuși, ceea ce mi s-a părut totdeauna însușirea cea mai de preț a unui om care se apucă să scrie. Sânt oameni însemnați în literatură, chiar într-a noastră, pe care îi cinstesc fiindcă așa se cuvine și nici nu vreau să-mi atrag oprobrii, dar pe care nu-i am la inimă, fiindcă nu mi-a fost de ajuns să scrie cărți mari, iar viața lor să rămână mică.

Nu-i nevoie să spun că dacă n-aș fi fost cucerit dinainte, Steinbeck m-ar fi dat gata numai pentru felul cum a pornit el să descopere America, pe șosele, cu mașina și fără alt tovarăș decât un câine. Aș fi făcut și eu la fel, dar nu-mi dădea mâna. Și dacă mi-ar fi stat în putință, atunci când și-a început drumul în jurul Americii, cu câinele, i-aș fi ieșit înainte și aș fi strigat Ura!

Acum era prea târziu și Steinbeck murise.

Cartea lui n-am recitit-o înaintea plecării și nici n-o mai țineam minte cu toate detaliile, dar m-am gândit la ea de multe ori, întrebându-mă dacă venind după el voi putea să descopăr și eu ceva din țara lui încă necunoscută bine de oameni. Abia când m-am întors și așteptam să mi se sedimenteze cât de cât impresiile, am reluat-o și nu pot să spun că mi-a

plăcut mai puțin decât la primele lecturi, căci n-o citisem o singură dată, însă acum mi s-a părut cam goluță și subțirică, iar America lui prea sărăcuță. Sigur că el nu s-a gândit să facă o călătorie geografică, deși a mers în toate locurile, de la un ocean la altul. N-a fost preocupat să descopere întreagă America, întreprindere prezumțioasă, ci să surprindă starea ei de spirit, la un moment dat al istoriei noastre contemporane. Însă nici această intenție nu a dus-o până la capăt, s-a mulțumit cu niște sondaje, nu s-ar fi putut altfel, America fiind mult prea întinsă și prea frământată ca să aibă o stare de spirit unitară și ușor descifrabilă.

Obligațiile mele față de mine însumi erau mai mari, dar mijloacele mai puține, din păcate, așa că îmi frământam mintea să ajung la un program minim, care să reprezinte maximum din ceea ce ar fi fost posibil. Florida am exclus-o din capul locului, încă de acasă. Socoteam că este un loc de desfătare mondenă, ca o Coastă de Aur; judecam poate ca vulpea la struguri.

Aflat la New York, în miezul lucrurilor, m-am gândit să renunț și la Boston, să plec direct la Buffalo, pentru Niagara, și tot așa, ciopârțindu-mi visele, am exclus drumul în nord-vest, la Seatle, ceea ce sluțea rău conturul Americii proiectate de mine. Poate aș fi mers mai departe cu aceste sacrificări, care mă amărau și mă făceau din ce în ce mai apatic, dacă nu întâlneam un om mai priceput la călătorie, și mai curajos decât mine. El mi-a spus: Hai să ne gândim împreună.

Era directorul Oficiului român de turism la New York, atunci l-am văzut prima oară, astăzi mi-l socotesc prieten, nu mai puțin pe buna lui soție, și mă gândesc la ei cu multă căldură. Omul acela, cu o experiență de opt ani în America, se ocupă de turismul americanilor în România, făcând multă ispravă, și nu mă miră. fiind născut pentru asemenea treburi, având pentru ele nu doar vocație, ci și pasiune. El mi-a propus să pun pe hârtie programul maxim, la care mă gândisem în clipele bune, și pe urmă să vedem de ce n-ar fi realizabil.

Dificultatea n-ar fi constituit-o viețuirea mea în alte locuri ale Americii, unde nu mi-ar fi trebuit mai mulți bani decât la New York; dimpotrivă, în toate celelalte orașe hotelurile, cheltuiala principală a zilei, sânt simțitor mai ieftine. Astfel, călătoria, în loc să mă împovăreze, m-ar fi dus la economie. Era adevărat, dar nu mă gândisem, trebuia ca un om să-mi deschidă ochii și să mă încurajeze. De-aici înainte toate mi-au apărut într-o lumină mult mai

bună. Dificultatea rămânea costul transportului pe distanțele continentale dintre cele două oceane.

Aveam un bilet de avion dus-întors New York-Los Angeles, și altul New York-Huston. Ele nu reprezentau itinerarul meu, ci niște mii de kilometri, o sumă care putea să fie tăiată în bucățele și distribuită după nevoie pe tot teritoriul Americii, cu condiția să nu fie depășită.

După ce a judecat cele două date ale problemei, itinerarul ipotetic și mijloacele de realizare, binecuvântatul meu sfetnic, cu biletele de avion și cu harta în față, și-a spus verdictul, fără să ezite: o să ajungă!

Îmi plac și le port multă admirație oamenilor care își cunosc meseria. Când aveam la tipar prima mea carte și stăteam mai toată ziua în spatele linotipistului, să văd cum o culege, s-a întâmplat un accident, planșeul zețăriei, aflat la ultimul etaj al unei clădiri vechi dar fățoase, de pe Calea Victoriei, s-a lăsat în jos vreo zece centimetri sau poate mai mult, căci devenise vizibil. Nici planșeele inferioare nu stăteau mai bine, bineînțeles nici zidurile, se produsese o înfundare și exista primejdia ca toată clădirea să se prăbușească, dacă nu se luau măsuri grabnice. Prima măsură a fost să se evacueze tipografia, împreună cu zațul meu și cu manuscrisul, ceea ce pentru mine a fost o lovitură dureroasă, ca să mă exprim cu vorbe obișnuite. Eu cred că și cei care n-au scris niciodată și nici nu visează să scrie simt ce poate să însemne pentru cineva prima lui carte. Stăteam toată ziua pe acolo, mă încurcam printre picioarele oamenilor, așteptând să aflu ce are să se întâmple. Atunci am văzut venind un om înalt, de vârstă matură, încărunțit, slab, brun, cu obrajii puțin supți, cu o figură energică și virilă, unul din acei oameni care simți că dacă se apucă de o treabă nu o pot face decât bine. Era profesor la politehnică, i-am uitat numele, și fusese chemat pentru expertiza clădirii. Venise singur, n-avea nici un ajutor, nici instrumente, a mers pe la etaje, cu mâinile în buzunare, fără să scoată o vorbă, fără să întrebe nimic, s-a uitat la pereți, la planșee, și n-a pierdut mult timp până să spună: „Veți pune stâlpi de sprijin aici, colo și dincolo; clădirea nu trebuie evacuată…” Admirația mea pentru acest expert nu s-a născut fiindcă îmi luase o piatră de pe inimă, ci fiindcă fără să întârzie și fără să spună vorbe de prisos, se încărcase cu o răspundere gravă, căci clădirea primejduită adăpostea nu doar tipografia, cu zeci de lucrători, ci și un mare magazin universal, unde intrau mii de oameni. A doua zi au început consolidările, planșeele au fost ridicate cu cricuri uriașe, s-au întărit stâlpii și grinzile, în timp ce tipografia

își relua lucrul și linotipistul îmi culegea ultimele pagini; cartea a apărut fără întârziere.

Am repus în plan Boston și Seatle, iar între ele am mai adăugat o escală, îndemnat de providențialul meu sfetnic, care a socotit de multă utilitate, dat fiind scopul călătoriei, să mă opresc și la Cleveland, unde este o importantă colonie românească. Abia după ce am fost acolo mi-am dat seama că dacă treceam fără oprire, harta mea rămânea cu o pată albă. Tot el m-a îndemnat să merg și în Florida, rău înțeleasă de mine, și să nu mă opresc doar la Miami, ci și la Orlando, pentru a vedea ce-a făcut Walt Disney acolo. M-am oprit, dar la Disney World nu m-am dus, fiindcă văzusem versiunea de la Los Angeles; în schimb, am mers la Cape Kennedy, de unde nu m-am întors cu inima goală. Poate ar fi fost bine, ca să am sentimentul unei biruințe depline să ajung și la un oraș din centrul Americii, numai că alegerea lui m-a pus în mare încurcătură, le-aș fi vrut pe toate, de aceea n-am putut să optez pentru unul, și m-am mulțumit cu Salt Lake City, ceea ce a fost o completare destul de bună. Dacă ar fi să plec a doua oară, mi-aș alege același itinerar, decât că m-aș strădui să găsesc arborele sequoia, iar la Marele Canion aș rămâne cel puțin o noapte, ca să văd apusul și răsăritul de soare.

Când m-am întors acasă, am recitit grabnic cartea lui Steinbeck, punând pe hartă, cu creionul roșu, drumul făcut de el în America; n-a fost simplu, mi-a cerut multă atenție, iar uneori a trebuit să recurg la deducție, fiindcă unele locuri pe unde a trecut abia le amintește, iar pe altele le omite pur și simplu. M-a și mirat că sânt orașe despre care nu spune nici măcar două cuvinte, pe când eu, dacă m-aș apuca să povestesc, mi-ar trebui o mie și una de nopți pentru unul singur. Dar scopul lui era altul. Într-un singur loc am simțit o umilință, când l-a dus pe Charles, așa îl chema pe câine, să-i arate arborele sequoia. Charles, fără să înțeleagă marele lui privilegiu, n-a dat dovadă de nici o emoție, și n-a găsit cu cale să facă nimic altceva decât să ridice piciorul din spate și să ude scoarța milenară a acestui patriarh al copacilor.

Cu mici deosebiri, drumul meu, pus pe aceeași hartă, cu creion albastru, îl urmează pe al lui Steinbeck, de parcă ne-am fi înțeles unul cu altul. Socotind că itinerarul lui se datora unei competențe mult încercate, căci el este un fiu al Americii, pe care a brăzdat-o de multe ori, în toate direcțiile, înseamnă că pe mine m-au ajutat norocul și inspirația. Rămâne în schimb diferența de timp, căci pe el nu-l zorea nimic să se întoarcă și mai ales

rămâne diferența de mijloace. Una este să vezi lumea de pe șosea, mergând pe îndelete, oprindu-te oriunde simți o atracție, și alta s-o lași în urmă cu nouă sute de kilometri pe oră. Dar nici așa n-am mers cu ochii închiși, am stat sucit în scaunul avionului de mă durea ceafa, cu fruntea lipită de fereastră, atât de apăsat că îmi simțeam pulsul în tâmple, și am izbutit adesea să reduc înălțimea, cu o încordare lăuntrică, să mi se pară că nu mai existau zece mii de metri sub mine, ci mă aflam în mijlocul peisajului. Apoi au fost compensații. Am confruntat imaginile înregistrate pe calea aceasta cu celelalte, căci am mers și eu pe șosele sau pe calea ferată, câteva mii de kilometri, și ceea ce am văzut așa, am extrapolat peste restul priveliștilor, aducându-le cât am vrut de aproape; închipuirea a devenit astfel un aparat optic care mărește. Uneori nu lipsește mult să cred că am traversat cu piciorul toată America.

12

Cu toate încurajările acelui om priceput care îmi devenise prieten, nu eram liniștit întru totul, mai aveam de trecut un hop, dar tot el mi-a deschis drumul, mi-a dat pe unul din colaboratorii lui, priceput la asemenea treburi, să mă însoțească la Compania Aeriană Pan Am, emițătoarea biletelor mele de avion, ca să mi le schimbe pe noile itinerarii. N-a fost ușor, o cucoană, în fața unui computer, ne-a ascultat cererea clătinând tot timpul din cap, făcându-mă să mă tem că voiam ceva imposibil; știam, într-adevăr, că lucrurile erau cam încurcate, rezolvarea lor ar fi cerut în primul rând bunăvoință, apoi destulă muncă, oricât de mult ar fi ajutat computerul. Însă cucoana clătina din cap ca să nu pară a sta degeaba, căci judecând-o după privire avea gândurile în altă parte, și numai la răstimpuri izbutea să și le adune. Atunci își băga ochii în hârtii, ne cerea o lămurire, manevra coniputerul, se uita la rezultat cu o privire pierdută și iar clătina din cap a negație. Nu era de stat în picioare atâta vreme, m-am așezat în fotoliu, a durat mai mult de o oră, am lăsat-o singură să se descurce, căci izbutise să adune toate datele noastre și să le înregistreze. Acum le vântura cu computerul, făcea câțiva pași înainte, până ce deodată rămânea cu ochii holbați la cifrele afișate, ceva nu era bine, clătina din cap, punea aparatul la zero și se întorcea de unde plecase. Fiindcă era în interesul meu, așteptam, dar nu cu răbdare, și mă simțeam stânjenit față de însoțitorul meu, care își

pierdea timpul fără să aibă vreo vină. Nu găseam nici o mângâiere la gândul că mă aflam în clădirea Pan Am, care mă atrăgea mai mult decât toate buildingurile din New York, ceea ce n-am încetat să cred nici astăzi, deși sânt sigur că nu toată lumea o să-mi dea dreptate. Însă îmi plăcea s-o privesc de afară, nu din biroul unde cucoana se chinuia la computer, dându-mi emoții ori de câte ori ștergea rezultatul ca s-o ia de la Capăt. De fiecare dată mă temeam că o să arunce hârtiile și o să se ducă la direcție, să-și dea demisia. Cred că n-ar fi făcut rău, dar acum, dacă intrasem pe mâna ei, trebuia să amâne până mă scotea din încurcătură. Se apropia ora de închidere, publicul plecase, rămăsesem noi singuri; funcționarele celelalte se pregăteau și ele de plecare, își adunau hârtiile, își refăceau fardul, numai a noastră dădea mereu din cap și gâfâia pe computer.

Cineva o să creadă că-i o exagerare, că am de plătit o ranchiună; ranchiună am, de ce-aș ascunde, dar nu-i un motiv să denaturez adevărul. Lângă mărturia pe care ar putea s-o depună însoțitorul meu, poftim dovada că n-am exagerat nici cu o iotă: văzând că n-o scoate la capăt și venise ora de închidere, o altă funcționară, mai în vârstă, s-a apropiat de cucoana noastră, s-a uitat în hârtii, i-a cerut o lămurire în două cuvinte, și a pus mâna pe computer. În două minute avea rezultatul gata, s-a duscu el într-un birou, și după alte cinci minute s-a întors cu un teanc de bilete, scrise la mașină, puse în ordine și capsate, să nu se piardă, toate la un loc de grosimea unui deget. De înmânat însă mi le-a înmânat cucoana cealaltă, era lucrarea ei, nu trebuia să credem că o abandonase. I-am mulțumit, a clătinat din cap, zâmbind, dar cu ochii în altă parte. Acasă am puricat biletele, cu teamă; n-aveau nici o greșeală, puteam să mă încred în ele, și atunci, deodată, am avut sentimentul că întreaga Americă era în mâinile mele.

N-am plecat numaidecât, nu-mi mai era teamă de drum, dar nu-mi venea să mă despart de New York, tocmai când începusem să-l cunosc și începuse să-mi placă. E drept că îmi trăiam de pe acum călătoria, seara stăteam cu harta în față; oricât ar fi fost ea de insuficientă, reprezenta o pistă de decolare. Gândindu-mă la zilele acelea, acum când scriu, mi se pare că am traversat de două ori America; în unele locuri, când am ajuns am avut impresia că mai fusesem odată. Nu-i doar o vorbă, abia la sfârșit mi-am dat seama că drumul în acea lume necunoscută n-a făcut decât să-mi confirme ceea ce știam dinainte, și nu doar din informații, ci și pe calea visării.

Biletele de avion, atât de râvnite și care îmi prilej uiseră o parte din acea visare, erau acum o povară, un motiv de grijă, tot mai puternic. Nu întâlneam om să nu mă prevină elte primejdii mă pândeau la tot pasul, și toți îmi spuneau: dacă ești atacat, nu încerca să te aperi, dă tot ce ai, așa poate scapi cu viață! Chiar tânărul care mă însoțise la Pan Am mi-a povestit o crimă petrecută în mijlocul New York-ului, la îngânarea zilei cu noaptea, și nu mai demult decât iarna trecută: un aviator italian cu soția sa mergeau pe unul din frumoasele bulevarde, în partea centrală, plină de animație. Femeia avea la gât un medalion cu un lănțuc de aur; un om din înghesuială a întins mâna să i-l smulgă. Bărbatul a vrut să-l împiedice; în clipa următoare se prăbușea cu un cuțit în inimă, la picioarele femeii, în timp ce agresorul se îndepărta prin mulțime, fără să-l împiedice nimeni, ducând în pumn medalionul, la care nu renunțase nici după crimă.

Mi se spunea să nu mă urc niciodată în lift decât împreună cu oameni care inspiră încredere. Știam, erau mulți ani de când un cunoscut întors din America, om în vârstă și cu inima slabă, găzduit de prieteni la New York, într-un bloc cu reputație bună, s-a pomenit că un necunoscut dă buzna în lift peste el și-i pune revolverul în coastă: „Money!” Nu cunosc vorbă mai urâtă! Bietul om nu se rușina să spună că nu știe ce urmase, fiindcă își pierduse cunoștința. Când a venit cineva să-l ajute, nu mai avea nici portofelul, nici ceasul, nici verigheta. „Am scăpat ieftin!” spunea, sub impresia spaimei care îl urmărea încă. Într-adevăr, putea să facă un infarct, cum l-a și făcut de altfel, la puțin timp după ce-mi povestise.

Am încercat să respect recomandația, să nu mă urc în lift dacă vedeam o mutră suspectă, dar sânt împrejurări când abținerea poate să devină o primejdie la fel de mare, omul în cauză pă se simtă ofensat și să reacționeze. Și apoi, oricâte precauțiuni ai lua, se pot întâmpla atâtea neprevăzute. De câte ori, mergând singur în lift, căci doar nu era să aștept până venea lume, n-am trecut prin emoții, așteptând să văd cine se urcă peste mine când se deschidea ușa la etajele intermediare! Lifturile nu erau singura capcană, la fiecare colț de stradă pândea o primejdie, și chiar dacă eu, unul, nu vedeam totul chiar atât de negru, aveau grijă alții să mă dăscălească; n-am ajuns până la a mă teme și de umbra mea, ziua-n a-mi? za mare, cum era cuvântul de ordine, dar, încetul cu încetul, tot primind sfaturi, m-am pomenit cu independența de mișcare primejduită.

Fici mi-a făcut, cu mâna ei rafinată, o sacoșă de pânză rezistentă dar fină, să nu zgârie, ca s-o pot purta pe piele, la subțioară, cu o bretea peste

umăr, cum poartă gangsterii pistoalele mitralieră. În ea mi-am pus bunurile importante, biletele de avion, banii și pașaportul. Deși mă incomoda foarte tare, fiind în același timp o umilință continuă, m-am simțit pus la adăpost măcar dintr-un punct de vedere; nu mai trebuia să-mi păzesc mereu buzunarul, și eram asigurat că nimeni nu mai putea să-mi fure avutul, decât dacă mă fura și pe mine.

În acele zile de pregătire am făcut un drum la Philadelphia, unde bine ar fi fost dacă mă opream când m-am întors de la Washington; nu fusese o omisiune, mă gândisem, însă tocmai începea weekendul, și voiam să fiu la New York, unde prietenii mei puteau să se ocupe de mine. Sau și ocupat, două zile, m-au scos și în afara orașului, peste Huston, prin păduri și crânguri cu soare, mi-a fost bine, dar am observat iarăși că natura se repetă prea des, că are prea puține modele, și prea puține sânt locurile care nu seamănă cu altele; pe acelea am să le semnalez, n-au să treacă neobservate; pentru rest să-mi fie înțeleasă tăcerea, nu vreau să bat apa în piuă. Eram la cincizeci de kilometri în nordul New York-ului, și să nu fi fost autostrăzile, podurile suspendate, mașinile cu dimensiunile lor americane, enormele Cadillacuri, să nu fi fost refrigeratoarele de pe la moteluri unde trecătorul își poate umple termosul cu cuburi de gheață, fără plată, să nu fi fost marele consum de Coca-Cola, m-aș fi crezut în parcul Snagovului. Sigur însă că la tot ce-am spus se adaugă emoția pe care ți-o dă necunoscutul, gândul că te afli undeva unde n-ai mai fost niciodată.

Acelui weekend pentru care nu m-am oprit la Philadelphia îi datorez multe din ce-am spus și voi mai spune despre New York. Am luat iarăși Harlemul în lung și-n lat, am privit cu mai multă atenție casele lăsate în părăsire sau arse, ca să fiu sigur că nu era o impresie falsă, am stat în mașină tot cu capul înainte, uitându-mă afară numai cu coada ochiului, am văzut forfota colorată, de duminică, și tinerii negri trântiți pe trotuar, de-a curmezișul. O mașină a poliției, cu doi polițiști negri, staționa pe o stradă și un negru, din pragul unei case, îi apostrofa, amenințându-i cu pumnul: „Plecați de-aici, n-avem nevoie de voi, trântorilor!” Nu era un ultragiu? Polițiștii negri îndurau calmi insulta, știau și ei, oricât or fi fost de negri, că negrilor trebuie să le acorzi toleranță, cum fac albii, ca să nu le trezești complexul de inferioritate și să iasă vreo harță, încetul cu încetul, cred eu, acest complex ar putea să se transforme într-un invers, dacă nu-i

transformat încă de astăzi. Iar complexul de vinovăție al albilor contemporani cu mine, care n-au trăit în vremea sclaviei, ci sânt urmașii celor ce-au luptat în război pentru eliberarea negrilor, ar putea să se transforme într-un complex de inferioritate, dacă nu-i transformat gata.

Am întâlnit mulți negri care mi-au zâmbit cu bunătate și mi-au răspuns cu bunăvoință dacă le-am cerut o lămurire. Iar bunătatea lor, când este, și li se vede în privire, întrece toate bunătățile altora. Cum aș putea să-l uit pe omul acela, mai negru decât tot ce văzusem, hamal pe aeroportul din Salt Lake City, care mi-a ajutat să mă descurc într-o lume necunoscută? Amintirea lui, oricât de neagră i-ar fi fost fața, îmi aduce în suflet multă lumină. Dar acolo, în orașul ciudatei credințe mormone, toată lumea a fost bună. Încă din avion, începând cu stewardesa, pe care am întrebat-o dacă știe ceva despre oraș și ce sfat poate să-mi dea ca să mă orientez mai bine. Așa, cu puținele mele cuvinte, pe care oamenii inteligenți le-au înțeles, totdeauna, ceea ce nu m-a făcut să cred că îmi va merge la fel de ușor și cu alții, și nu mi-a mers. Stewardesa, care s-a așezat în genunchi lângă scaunul meu, ca să mă asculte mai bine, și-a dat osteneala să mă scutească de o nouă dizertație scâlciată, tocmai fiindcă mă înțelesese cu ușurință, la fel cum înțelesese și dificultatea mea de exprimare; de aceea, m-a condus până în ușa aeroportului unde m-a dat în primire unui funcționar, spunându-i cu vorbele ei mai explicite, ce nevoie am, și rugându-l să mă ia în grijă. Nici n-am avut timp să-i mulțumesc, s-a dus fuga, avionul pleca mai departe.

Funcționarul, fiindcă nu-și putea părăsi postul, l-a chemat pe hamalul negru, care transporta bagajele și pasagerii nevolnici cu cărucioru electric, într-o altă aripă a aeroportului, și m-a dat pe mâna lui, repetându-i mesajul stewardesei. Omul m-a poftit în cărucior, lângă el, deși nu eram dintre cei nevolnici, pot să merg zeci de kilometri fără să mă așez pe marginea drumului, și m-a dus repede la un ghișeu, să-mi fac rezervația pentru zborul următor, la Seatle. Iar el, după ce mi-a cerut cuponul de recunoaștere, s-a dus să-mi scoată bagajul. În acest timp, funcționarul de la ghișeu mi-a lipit pe tichet hârtiuța cu data plecării și numărul zborului, cu un categoric O.K. Înainte, care înseamnă că nici Dumnezeu nu-ți mai poate încălca rezervația. Apoi m-a sfătuit la ce hotel să mă duc, la ce stație să cobor din autobuz. Îndată a venit și negrul meu, cu un strălucitor canin de aur care îi lumina fața. Nu s-a mulțumit că îmi adusese bagajul, m-a condus până la autobuz, destul de departe, mi-a spus că transportul în oraș nu se plătește, primăria face o experiență, și în sfârșit, i-a recomandat șoferului să-mi poarte de grijă

să mă dea jos la stația Temple Square, în fața hotelului. Când l-am întrebat cât îi datorez, știind că de obicei hamalii sânt avizi de parale, oricât le-ai da se uită în palmă cu o privire nemulțumită, omul s-a ferit ca de o jignire și mi-a spus că nu-i datorez nimica; avea chiar un aer radios, se bucura că putuse să mă ajute. I-am mulțumit și i-am strâns mâna, dar nu pot spune că îl socoteam un prieten, deși m-am gândit la el adesea cele două zile cât am stat acolo.

A treia zi dimineață, la aeroport, a trecut pe lângă mine cu căruciorul, ne-am salutat și s-a dus mai departe, încărcat de bagaje și pasageri nevolnici. M-am simțit puțin mâhnit de această întâlnire fugară și rece, după ce mă gândisem la el cu atâta simpatie. Dar după cinci minute a venit fuga la ușa unde așteptam ora zborului, depusese bagajele, a oprit căruciorul și s-a îndreptat spre mine, cu mâna întinsă, arătându-și caninul într-un larg zâmbet de bucurie. Atunci da, am simțit că devenisem prieteni, și n-am să mă lepăd de el cât timp o să-mi rămână memoria.

Sau cum aș putea s-o uit pe negresa de la Orlando, care și-a dat osteneala să mă ajute, într-o mică încurcătură. Eram la hotel, fusese ultima escală, obosisem, abia așteptam să mă întorc la New York, iar apoi să mă văd în avion, zburând peste Atlantic, spre Europa. Încercam să mă fac înțeles de portar care tot clătina din cap a negație; nu știu de unde era, ce limbă vorbea. Voiam să aflu din vreme dacă există un autobuz pentru aeroport și ce orar are; nu știam, la venire luasem un taximetru, trebuia să plec repede la Cape Kennedy. Acum nu aveam nici o grabă, îmi rămâneau multe ore în față să fac totul pe îndelete. Omul însă clătina din cap, deși îi repetam întrebarea, străduindu-mă s-o pronunț cât mai clar și mai bine. Atunci o negresă, care coborâse cu liftul și se oprise să predea cheia, m-a poftit s-o urmez în stația autobuzului, fiindcă nu-i departe, iar ea are aceeași direcție. Era împreună cu un bărbat, soț sau prieten, amândoi tineri, plăcuți ca înfățișare, dar nu știu cum de se ținea el în umbră, fără să scoată o vorbă, că am luat cunoștință de prezența lui abia la urmă. Am mers împreună câteva blokuri, am cotit la dreapta și într-un minut eram unde dorisem. Negresa nu s-a mulțumit cu atât, a cerut de la biroul de informații un cartonaș cu orarul autobuzelor, mi-a arătat unde trage cel pentru aeroport și mi-a întins mâna, urându-mi noroc și drum bun, de parcă am fi știut ceva unul de altul. Și-atunci, nu știu ce mi-a venit, am făcut un gest care acolo nu se obișnuiește și ar fi putut să fie luat drept o jignire, i-am sărutat mâna mică și neagră. Bărbatul, din umbră, se uita la mine cu un zâmbet de

nedumerire; cred că făcea eforturi să înțeleagă o situație care-i paraliza mintea. În ochii ei am citit o uimire ciudată, semăna cu un scâncet și părea dureroasă.

Eram oare primul alb care săruta mâna unei negrese? M-am gândit de multe ori pe urmă, că nu gestul meu, ci unul să-i semene, un gest echivalent făcut de altcineva, cu mai multă cădere, ar putea să schimbe măcar puțin istoria omenirii.

Dar ca să întorc foaia, că nu-s toate la fel, cum să-l uit pe negrul acela tânăr, deșirat și puțin adus de umeri din cauza înălțimii, care stătea de vorbă cu un prieten în ușa hotelului, la Buffalo, lângia Niagara, și împiedica trecerea cu laba piciorului, lungă cum n-am mai văzut una să-i semene, împinsă ostentativ înainte? L-am ocolit, am intrat fără să-l deranjez, frecându-mă de tocul ușii; n-a făcut nici o mișcare, nu și-a tras piciorul nici un centimetru. Mi-am adus aminte de sfaturi, nu era să fiu eu mai viteaz decât albii care, dacă un negru îi înghiontește sau îi calcă pe picior la înghesuială, își cer scuze tot ei, cu vorba cea mai des auzită în America: I’m sorry! – îmi pare rău, îmi cer iertare!

Nu mă grăbesc să trag o concluzie și cred că n-aș putea s-o trag nici după mai multă gândire. Un prieten îmi povestea cum a intrat odată într-o biserică din Harlem, atras de corul negrilor. Nu l-a supărat nimeni, dimpotrivă, la sfârșitul slujbei oamenii l-au înconjurat cu simpatie, emoționați de vizita neobișnuită și l-au poftit cu multă căldură să mai vină. Cred, dar putea să se întâmple și altfel, fie că nu chiar în biserică.

Poate, în cele mai multe din cazuri, să fie numai o neînțelegere pe un fond de neîncredere reciprocă. Dacă întinzi mâna să mângâi un câine speriat, el te mușcă, temându-se de o lovitură. Nu știu care este calea spre o reconciliere, bănuiesc că există una; mi-e teamă însă că n-ar duce decât la o acomodare provizorie. Pentru mai mult decât un armistițiu, pentru o pace adevărată ar trebui să dispară diferența de culoare; chiar dacă ea le-ar fi cu totul indiferentă albilor, sau mai mult decât așa, dacă ar iubi-o și ar invidia-o, negrii n-ar crede. Și chiar dacă ar crede, n-ar fi mult mai mulțumiți decât astăzi. Fiindcă, adevăr zic, toți dintre ei, care nu au fanatismul rasei, ar vrea să fie albi; ca tip fizic, nu merg mai departe. Unii se străduiesc să-și descrețească părul. Câțiva oameni mi-au spus că speră în viitor, așteaptă să se limpezească apele. Cred ei într-o contopire? Nu s-au grăbit să-mi răspundă. Atunci cum altfel? Între timp, populația neagră se înmulțește mult. mai repede decât cealaltă. Când această lume nu va mai avea loc în

spațiul organizat de albi, se va duce ea în locuri nedefrișate, ca pionierii de altă dată? Și care va fi urmarea? Noroc că nu eu trebuie să dau răspunsul! Aici n-am pus punct, n-am terminat cu întrebările.

Nu la atât s-a mărginit cercetarea mea în acel weekend. Coborând din Harlem am trecut pe la Universitatea Columbia; îmi stă pe suflet că nu mai am când spune ce reprezintă ea pentru New York, pentru America și poate pentru o bună parte din restul lumii. Nu încape totul într-o singură carte. Vreau să se știe doar că ea există și n-am ignorat-o. O numesc un gigant al culturii, cea mai mare universitate din lume. Nu departe de ea, am găsit cea mai mare catedrală, biserica Sfântul Ion Divinul, lungă de două sute cincizeci de metri și lată de patruzeci și nouă; nu există nicăieri pe pământ una s-o ajungă. Dar acest gigant al credinței, spre deosebire de universitate, nu-i terminat nici astăzi, mai lipsește din el o treime, la un secol după ce s-a pus prima piatră. Abia acum s-au reluat lucrările, când de mult erau gata zgârie-norii. Și ce se alege de cupola ei, înaltă de patruzeci și unu de metri, careți o cifră semeață pentru biserici, pe lângă turnurile gemene din Wall Street, exact de zece ori mai înalte? Oare nu s-a gândit nici unul din stâlpii credinței că orașul s-ar fi cuvenit și i-ar fi stat bine să aibă un lăcaș de cult măcar cât Empire State Building?

N-am mai intrat în altă biserică decât în cea foarte gotică, lucrată. În piatră albă, închinată Sfântului Patrick. E frumoasă, dar față în față cu buildingurile din Rockefeller Center, devijae o miniatură. Poate credința o fi puternică la New York, în schimb exteriorizarea ei mi s-a părut derizorie.

Tot coborând spre extremitatea de sud a orașului, am văzut o parte din port, cu cheiuri triste, și nici cartierul care a urmat, Chelsea, cu nume ca de la Londra, nu mi s-a părut mai vesel. Iar când am ajuns în Battery Park, de unde se ia vaporul ca să mergi la Statuia Libertății, am găsit un maidan de câteva pogoane, fără nici un arbore și nici un pic de iarbă, pământ bătut de picioarele oamenilor, plin de gunoaie, resturile prânzului în aer liber, de duminică. Am mai apucat să văd o parte din lume, întârziații; mi s-au părut provinciali, târgoveți veniți cu cățel și purcel să petreacă la iarbă verde; dar iarbă nu este. De ce nu s-or fi ducând în afara orașului, când toți au mașină? Probabil din lipsă de imaginație.

Odată, la București am văzut o familie, tatăl, mama și copiii, îmbrăcați de duminică, așteptând tramvaiul în fața unei băltoace, căci tocmai plouase.

Nu trecea o mașină să nu-i stropească, ei amenințau cu pumnul și scoteau strigăte indignate, dar nici unuia nu-i dădea prin minte să se tragă câțiva pași mai încolo, unde strada era uscată.

Cu toate că ziua a fost fructuoasă, mi-a lăsat amintirea plictiselii de duminică, de care lumea nu-i scutită nici în cele mai mari metropole; mulțimea în forfotă, batalioanele de gură-cască în loc s-o anuleze, o agravează și o fac mai tristă.

Sânt zile nenorocoase și neinspirate. Am mers la un restaurant cu mâncăruri de pește, „La masa căpitanului", renumit printre cei cu pricepere; mi-am încheiat și mai rău ziua, fiindcă am avut ideea proastă să cer o fiertură cu caracter marin, de origine marsilieză. Mi-au dat o compoziție necunoscută, un amestec de moluște și crustacee nedecorticate, într-o supă cu prea puțin gust de pește, poate nu rea, dar inconfortabilă și cu totul altceva decât vestita „bouillabaisse" franțuzească. Așa îmi trebuia! Parcă uitasem că adevăratul kebab nu se poate mânca decât la Constantinopole, iar mititeii numai în România, și nu oriunde!

Prietenii mei s-au oprit în strada Optsprezece, i-am rugat să nu mă conducă, am mers pe jos, douăzeci de blokuri, pe Bulevardul al Treilea. Deși duminică, magazinele de alimente erau deschise, la ora nouă seara, așa că am luat un ciorchine de banane, care prind bine totdeauna. Cu toată ora târzie, pe bulevardul strălucind de lumini forfoteau oameni, și pe măsură ce mă apropiam de miezul Manhattanului, își pierdeau caracterele provinciale. Mersul pe jos m-a împăcat cu mine însumi, mi-a dat o stare de mulțumire, deși n-am uitat nici o clipă sfaturile, că la ora aceea oamenii prevăzători sânt în casă. Cum naiba?! Jumătate din cartier era pe stradă!

13

Urât mi-a fost când m-am dus cu noaptea în cap la autogară, pe Bulevardul al Optulea, să iau autobuzul de Philadelphia. Abia începea să se lumineze de ziuă, mergeam spre cartierul de vest, strada era cam întunecoasă, cu remorci și containere înșirate pe lângă trotuare și nu știam ce se ascunde după ele.

La Philadelphia voiam să merg fiindcă este unul din cele mai mari orașe din America și are importanță istorică. Am fost, însă o singură zi, m-am mulțumit să văd câteva străzi din centru, în jurul locului unde se păstrează

amintirea lui Franklin, cu clopotul celebru care a dat semnalul independenței. În primul rând voisem altceva, să fac o experiență, să aleg între tren și autobuz, pentru viitoarele mele drumuri terestre. Așa am cunoscut vestitul Greyhound care înseamnă ogar în românește și este nu doar o gigantică societate de autobuze, ale cărei linii împânzesc continentul, ci o instituție națională împletită în sistemul nervos al Americii și atât de implicată în mersul vieții, încât dacă într-o zi ar înceta să existe, milioane de oameni ar rămâne paralizați pe marginea drumului. Ca experiența să înceapă bine, m-am sculat la cinci dimineața, iar la șase eram la autogara, să-mi rămână o oră ca să văd cum se înfățișează toate acolo. Din stradă nu se bănuia nimic, clădirea mi s-a părut a șandrama, era îmbrăcată în panouri de lemn, pentru transformări și reparații, ca gara din Washington. Însă înăuntru am găsit un al doilea oraș, în plină activitate, scăldat în lumini albe, cu holuri și coridoare ca niște străzi și piețe, și cu întreaga populație ieșită la treabă. M-am mulțumit cu puțin la început, am lăsat pentru mai târziu să văd cine sânt acești oameni, aveam grija mea deocamdată. Mi-am scos bilet, dus-întors, după ce m-am informat în ce condițiuni este valabil, ca să nu se repete necazul cu trenul. Scări rulante duceau într-o hală subterană, și erau atât de multe, plecau din atâtea puncte, că puteai să ajungi cu totul în altă parte, dacă nu țineai seama de numărul peronului; peroanele atingeau suta. Cincizeci de autobuze plecau în toate direcțiile Americii, cincizeci veneau, și îndată după ele plecau și veneau altele. N-aveam nici un bagaj, să-l pun jos ca să-mi marcheze întâietatea la ușă, am așteptat în picioare, dar a fost cam degeaba, fiindcă până la urmă nu s-au adunat decât zece oameni; m-am și întrebat dacă în aceste condițiuni n-o să se anuleze cursa, sau n-o să i se amâne plecarea.

Cu cinci minute înainte de oră, autobuzul a tras la peron, șoferul a descuiat ușa, fără controlul lui nu poți trece dincolo, mi-a perforat biletul, m-am urcat primul, mi-am ales scaunul din față și din dreapta, socotind că de acolo se vede și șoseaua, și jumătate din priveliște; nu poți să ai totul: deodată, dar cu ce mai furi aruncându-ți ochii pe ferestrele celelalte, ajungi la o cunoaștere a lumii aproape completă. După această experiență am optat pentru autobuz, trenul îți oferă un câmp de vedere mult mai redrus, o sărăcie. Afară dacă nu găsești un vagon cu etaj panoramic, cum am avut norocul în drumul de la Oakland la Los Angeles, de-am putut să văd întreg peisajul, de la un orizont la altul și eu cerul deasupra, regăsind plăcerea uitată a mașinii decapotabile. Azi asemenea mașini sânt tot mai rare,

vitezele au crescut, curentul îți sparge timpanele și te smulge din scaun, iar un tonou peste șanțul șoselei e moarte sigură.

Șoferul era un negru; a fost un alb la întoarcere. În drumurile următoare s-a păstrat cam aceeași proporție.

La ora șapte, când autobuzul a ieșit la lumină, în stradă, în locuri cam oropsite pe care n-am putut să le identific, mișcarea matinală a orașului se declanșase din toate direcțiile. Nici în continuare n-am putut să mă orientez, știam doar că mergem spre sud-vest, să ieșim din New York, însă orașul ne urma și nu voia să se termine. O țesătură de autostrăzi se încrucișau nu doar câte două, ci chiar trei deodată, la trei nivele și pe toate alunecau mașini, în șiruri disciplinate. Nu mi-a trebuit mult să-mi dau seama că era o circulație mult mai cetonă decât pe șoselele europene, începând cu Italia. Faptul mi se datorează numai severei limitări a vitezei, la cincizeci și cinci de mile pe oră, cam nouăzeci de kilometri, și care, cu toată severitatea nu prea se respectă, cam pe bună dreptate, dacă ținem seama de calitatea mașinilor, a șoselelor și a conducătorilor. Mașina americană e binecunoscută, timp de jumătate de secol a dominat lumea; chiar dacă nu reprezintă ceea ce îmi trebuie mie și o privesc cu destulă rezervă, trebuie să recunosc că oferă mai multă siguranță decât media celorlalte. Din America au pornit legile aspre cu privire la poluarea aerului și la protecția călătorilor. Dimensiunile enorme pentru noi, care cedează cu greu în fața tipului de mașină europeană, nu inferioară, ci doar mai economică și mai modestă, ar fi și ele, mi s-a spus, un mijloc de apărare, căci în cazul unui accident, o tamponare de pildă, caroseria solidă și voluminoasă oferă o amortizare importantă, suficientă în multe cazuri să-și salveze pasagerii.

Deși autostrada nu-i o invenție americană, și a fost adaptată cu întârziere, ca frânele pe disc, să zicem, sau ca roțile din spate independente, ea astăzi a devenit un element dominant al peisajului, primul care atrage privirea, și cel care rămâne puternic în amintire. Sânt autostrăzi chiar și în orașe, Parkway, Highway sau Freeway, ca să asigure un acces rapid în toate cartierele; ele păstrează toate caracterele autostrăzii interurbane, fără intersecții și semafoare, cu îngrădiri continui, ca să nu le poată traversa nimeni, când rămân la nivelul solului; de obicei însă sânt puse pe piloni, folosesc dimensiunea verticală a spațiului, încă disponibilă. Dacă ia New York m-au uimit încrucișările pe trei nivele, mai târziu, în alte orașe, am văzut mai mult decât atâta, într-un loc chiar cinci șosele una peste alta și sânt departe de a putea spune că am cunoscut toată America. Am fost curios

să știu pe unde circulă, între ferme și sate, mașinile agricole și vehiculele cu cai, căci există și ele, fiind adesea indispensabile. Era un mister, n-am văzut nici urma vreunuia. Până ce am descoperit că, de o parte și de alta a autostrăzii, după o perdea de arbori, există câte o șosea rurală, asfaltată și destul de largă, după care ar jindu-i mulți automobiliști din țări mai înapoiate.

Autostrăzile se reduc la două benzi de circulație pe fiecare sensuri doar în zone cu circulația moderată; de cele mai multe ori au trei, uneori patru, iar în preajma orașelor mari ajung la șase, și la mai multe, că nici nu mai poți să le numeri. La aceasta adăugându-se frecvența lor, căci împânzesc țara în adevăratul înțeles al cuvântului, circulația este de obicei comodă și liniștită, ceea ce duce la o siguranță mai mare; teoretic, s-ar putea spune, absolută.

Rămân de pus în discuție conducătorii de automobile. Am avut o broșură și-mi pare rău că am rătăcit-o, care cuprindea în partea finală regulamentul de circulație, concentrat în câteva file, dar fără lacună, probabil rezultatul unor studii meticuloase și sistematice; în prima parte se găseau sfaturi și explicații pentru asimilarea corectă a acelor reguli esențiale. Orice om care îndeplinește condițiile legii, în ceea ce privește vârsta, sănătatea, învățătura și starea morală, se prezintă când vrea la poliție, e bine să se programeze, ca să nu aștepte, și dă examen la regulile de circulație, de obicei în fața unui computer; un răspuns greșit poate fi rectificat înainte de sfârșitul examenului. Cel admis primește pe loc o adeverință, pe baza căreia are voie, timp de un an, să conducă automobilul oriunde, în prezența unui sfetnic, posesor al permisului. Înlăuntrul acestui termen, candidatul își face ucenicia, și când se crede în stare, chiar imediat dacă îi dă mâna, se prezintă din nou la poliție, pentru o probă practică; odată aceasta trecută, își primește permisul. Nu judec dacă alte procedee sânt mai rele, sau mai bune. Ceea ce știm este că în America există o tradiție veche a automobilului, într-un fel cea mai veche din lume; pe deasupra, acolo automobilul are de mult răspândirea cea mai mare, folosirea lui fiind intrată în natura americanului, ca unul născut cu volanul în mină.

Las la o parte pe italieni, și ei cu tradiție veche, al căror știi de conducere, nervos și haotic în aparență, se datorează temperamentului național, nu unei pasiuni proaspăt născute. Pot spune așa despre alții, automobiliști la prima generație, și nu m-oi sfii să trec printre ei pe spanioli, care în această privință nu mi-au atras admirația. Păcatele cele mai grave ale

unui conducător sânt îngâmfarea și agresivitatea, cu felurite ramificații, toate la fel de primejdioase.

În America, patima pentru automobil este de mult consumată; nu spun că așa o fi dispărut orice pasiune. Dar automobilul, chiar cel de lux, afară din serie, nu-i un obiect de exhibiție, ci o unealtă, de primă necesitate. Chiar când îl folosește pentru promenadă, sau în vacanță, omul nu-l ridică la alt rang, nu face din el altceva decât ceea ce este, un mijloc de deplasare în spațiu. Dintr-odată, această reținere, pe care n-am s-o numesc indiferență, ci cumpănire, duce la o liniște dublă, și anatomică, și psihică. Omul nu se ia la întrecere nici cu mașina, nici cu el însuși, ci doar circulă către o țintă. Iată explicația stilului de conducere în America. E o deprindere venită de departe, de la Fordul cu Mustăți, făcut pentru toată lumea.

Nu-mi explic numărul mare de accidente, dacă nu cumva statistica e falsificată pentru a băga spaima în oameni și a justifica restricția de viteză. Nouăzeci de kilometri pe oră mi se pare o viteză copilărească pe șoselele americane, sau măcar pe unele dintre ele.

N-aveam astâmpăr, am încercat vizibilitatea și din alte locuri ale autobuzului, erau destule scaune libere, m-am așezat și în spatele șoferului, ca să-l văd cum conduce și aruncându-mi din când în când ochii pe kilometraj, am constatat că viteza oscila între șaizeci și șaizeci și cinci de mile. Altfel nici n-ar fi posibil să se respecte orarul, orice știutor de carte își dă seama cu ușurință. Înseamnă că poliția, care nu ignoră mersul autobuzelor, mai închide ochii, îmbunătățind legea pe tăcute. Mai am de spus că n-am văzut pe nimeni gonind nebunește, ar fi fost o stridență; mi-am dat seama, adaptat repede la condiția locului, că m-ar fi indignat și mi-ar fi făcut greață. Aproape toată lumea merge cu aceeași viteză, șoseaua seamănă atunci cu o banchiză care se deplasează repede, mașinile stau pe loc și ea le duce cu șaizeci de mile pe oră.

Cum să nu ajung la această impresie, dacă o dată am văzut un om citind într-o carte pusă deasupra volanului? Am mers mult alături, îl vedeam de sus, mașina lui părea puiul autobuzului și nu i se tăiase încă ombilicul. Era o linie dreaptă, a ținut așa zece minute și în tot acest timp omul a stat cu ochii în carte, aruncând din când în când o privire în față. Nu sfătuiesc pe nimeni să facă la fel, dar nici nu pot spune că uitându-mă la omul acela am avut vreo clipă de emoție, teama că ar fi putut s-o pățească. În el era o deprindere veche, străbunicul lui își avusese Fordul în fața casei. Iar mașina lui de astăzi, cu schimbător de viteze automat, cu servodirecție, că poți

stăpâni volanul numai cu un singur deget, nu cere nici un efort să fie condusă, aproape că merge singură. În față nu se putea ivi nici un obstacol, e sigur, o mașină nu se oprește pe autostradă; dacă e în pană trage pe dreapta. Și mai cred că omul acela se bizuia pe prezența autobuzului alături, îi simțea umbra, îl vedea tot timpul cu coada ochiului, n-avea decât să păstreze intervalul și să mențină viteza, restul făcea ombilicul. Și mai cred că ar fi putut să nu se uite deloc în față, dacă nu l-ar fi îmboldit curiozitatea.

Cât de șlefuit este simțul conducerii în America se mai dovedește și prin relația dintre unii automobiliști și alții. Ce-au mai claxonat și ce-au mai strigat după mine spaniolii, dacă mi-am îngăduit să-i depășesc, când stăteau fricoși în spatele unui camion cu remorcă! Și la Paris, cât așteptam să-mi găsesc un locșor pe firul din stânga, pentru o apropiată schimbare de direcție! Semnalizam, mă rugam și cu luminile, și cu brațul, dar nici o mașină nu micșora viteza, nu-mi îngăduia să mă strecor în fața ei, că și eu eram om, și eu aveam puțin drept la viață!

Pe autostrăzi e aproape imposibil să se creeze o asemenea situație, mai ales când sânt peste două benzi de circulație; în schimb, în orașele mari, și la orele de aglomerație, de multe ori ești nevoit să schimbi firul, fie că s-a ivit un obstacol în față, fie că trebuie să virezi la o intersecție. În America m-am uitat de multe ori la mișcarea străzii, mă pasiona, niciodată nu s-a întâmplat altfel decât voi spune, și totdeauna am simțit o satisfacție, de parcă aș fi fost eu cel în cauză. Dacă un om și-a exprimat intenția să iasă din șir, punând semnalizatorul să clipească, mașinile de pe șirul celălalt se opresc și îl lasă să treacă. Pentru că fiecare om simte și înțelege ce se întâmplă cu semenul său, nu judecă numai situația sa, ci pe-a tuturor a din preajmă, recunoscând că între el și vecinii lui există o corelație permanentă. Dar trebuie să treacă mult timp, să se succeadă generații, să se tocească straturi de asfalt pe șosele, să se roadă mii de cauciucuri și să ardă mii de tone de benzină, până ce oamenii să înțeleagă și să respecte ideea că a circula cu automobilul este un act de colaborare.

De zurbagii nu pot spune nimic; n-am văzut niciunul. „Îngerii infernului” intră în altă categorie și ea calcă înainte de toate alte legi decât pe-ale circulației.

Nici până azi n-am aflat unde și cum se produc în America sutele de mii de accidente mortale.

Erau zeci de autostrăzi în drumul spre Philadelphia, paralele, piezișe, transversale, venind din toate direcțiile, și toate convergeau spre New York,

pe toate curgeau mașinile, cu viteze egale, ca pe niște scocuri uriașe, curgeau, nu pot să spun altfel, fiindcă aveau mișcarea constantă și implacabilă a fluviului în drumul spre mare. Marea lor era orașul, acesta le primea pe toate fără să se reverse, cu buildingurile golite în ajun, la patru după-amiază, și care îi așteptau, cu lifturile gata să-i ridice la sute de metri, unde porneau să zumzăie computerele. Și dacă n-aș fi știut dinainte raportul dintre cele trei dimensiuni ale orașului, acum ele se relevau prin masa de oameni care umpleau străzile și bulevardele, și care n-ar fi avut loc între Hudson și East River, dacă aria aceasta nu s-ar fi înmulțit de zeci de ori cu înălțimea.

Am văzut pe o hartă conturul Manhattanului, prelung, peste care se suprapune conturul Parisului, spre a li se compara întinderea. Dar este o eroare enormă să faci o asemenea apropiere, Manhattanul trebuie judecat după volum, nu după suprafață.

M-au sâcâit desele opriri la barierele unde se percepe taxa de autostradă, nu mult, douăzeci de cenți, patruzeci, cincizeci, după lungimea tronsoanelor. Nu se pierde timp, este adevărat, în multe locuri se aruncă banul din mers, într-un coș, și greutatea lui comandă deschiderea automată a barierei. Apoi în preajma acestor percepții, șoseaua se lățește ca să poată trece mai multe mașini deodată și recunosc că așa fluiditatea circulației nu scade. Dar acolo sânt construcții costisitoare, gherete, peroane, aparate și oameni care primesc salariu. Toți vin de departe; chiar dacă locuiesc în prima localitate trebuie să parcurgă adesea zeci de kilometri, toți au mașina lor, parcată alături (oare plătesc și ei taxă de trecere?). Deplasarea aceasta înseamnă timp și energie consumată; cine le suportă? Apoi, desigur că există și o administrație, și ea costă, a județului, a statului, nu știu dacă n-o fi și una federală, ca să le controleze pe toate. Probabil, taxele acoperă cheltuielile, poate că rămâne și un beneficiu, dar oare fără ele ar sărăci America? Sânt mai bogate și mai generoase statele din vest și din centru, unde nu se plătește nimic pe autostradă? Îmi vine să cred că de mult s-a luat hotărârea ca vămile acestea meschine să se desființeze, ar fi în stilul Americii, dar ea nu s-a dus la îndeplinire fiindcă un om, manevrând computerul neatent, a apăsat pe o clapă greșită.

M-a dezamăgit puțin Greyhoundul, la ducere, fiindcă a oprit în câteva orășele, neprevăzute; n-o fi fost chiar așa, mi s-a părut că era doar capriciul șoferului. Despre calitățile acestuia scrie pe o tăbliță aflată în toate autobuzele deasupra parbrizului că el este *Safe, Reliable, Courteous*, adică

precaut, demn de încredere și politicos. Nu mă îndoiesc de nimic, dar după ce mi-am terminat toate drumurile cu Greyhoundul. trebuit să convin că unii dintre ei au o caracteristică suplimentară, se socotesc stăpâni pe destinul călătorului, ca vechii comandanți de corăbii. Câte unul, în drumurile mele, a oprit fără justificare ici sau colo, a coborât, a închis ușa lăsându-i pe călători înăuntru și s-a dus să-și ia o cafea sau o limonadă, prilej de-a schimba și o vorbă cu un coleg sau o cunoștință. Și nimeni nu protesta, ca și cum vorba că timpul costă parale nu ne-ar fi venit din America! Pe urmă am început să cred că oamenii care călătoresc cu autobuzul fac parte dintr-o lume mai necăjită și mai timidă, cu drepturi reduse. Poate judec cu patimă și dacă-i așa sânt gata să primesc ceartă, dar tot n-am să înțeleg de ce într-un orășel, Kingman, din Arizona am așteptat o oră și jumătate să plece autobuzul, și nimeni n-a spus nimic, șoferul nu și-a cerut scuze și din cauza lui am ajuns la Williams cu atâta întârziere, încât am scăpat legătura pentru Marele Canion, unde nu m-am mai putut duce decât a doua zi dimineața. Să-l iert pe acel șofer dacă din cauza lui am pierdut apusul de soare și răsăritul?

La Philadelphia, am ajuns la zece și jumătate, cu aproape două ore întârziere, dar eu personal le-am recâștigat repede. Autogara era în centrul orașului, mai în centru nu s-ar fi putut, și ia jurul ei, pe o rază nu mai mare de un kilometru, am găsit toate locurile de vizitat în primă urgență. Cum am dat colțul, m-am pomenit pe un bulevard, Kennedy, care mi-a luat ochii, cu buildingurile lui strălucitoare, cu magazinele luxoase; Kennedy nu poate să lipsească, numele lui se pune pe tot ce-i mai frumos și mai remarcabil. Era partea bogată a orașului și nu știu cum, plimbându-mă eu pe-acolo, uitându-mă la oameni și la vitrine, am simțit mai mult decât satisfacție, am simțit chiar o îngâmfare, de parcă o parte din acea bogăție, mi-ar fi aparținut în deplină proprietate. Dar iată că dacă ar fi fost așa cu adevărat, n-aș fi știut ce să fac cu banii. Deși nu pot nici eu pricepe de ce, tot timpul cât am fost în America n-am simțit niciodată dorința să agonisesc un dolar în plus peste cei din pungă.

Nu îmi făcusem planul să cunosc Philadelphia, al treilea ca mărime între orașele de acolo. (La New York am stat treizeci de zile și abia dacă am cunoscut Manhattanul.) Mă mulțumeam cu simbolurile, mai mult n-aș fi putut să iau cu mine, ar fi fost o năzuință deșartă. M-am dus fuga la Parcul Național al Independenței, acolo se concentrează ce este principal din acele Simboluri. Iar din tot ce putea să se vadă, m-am mulțumit cu Independence

Hall, unde a fost adoptitată Declarația de Independență și s-a votat Constituția. Acel moment, evocat de vestigiile în preajma cărora ajunsesem, putea cu adevărat să mă emoționeze, fiindcă atunci s-au anunțat lumii Statele Unite ale Americii, la început numai treisprezece, poate colonii eterogene. Niciodată n-am să înțeleg bine ce forță i-a unit pe oamenii acelei vremi, când sudura ar fi putut să se rupă numai dacă bătea vântul mai tare, apoi cu ce-au întărit ei legăturile ca să țină cum au ținut când a venit nu vântul, ci vijelia, și nu o singură dată. Cunosc multe explicații cu privire la forța de unitate a Americii, am făcut chiar ea câte o observație, și-o voi spune când va fi timpul; ceva însă va continua să pară miracol. Și care cât a rămas azi din spiritul acelor oameni?

M-am uitat la clopotul de bronz care a bătut ora independenței; nu m-am îndoit că era autentic, avea și o crăpătură, poate molecule dezagregate cu trecerea timpului. Mi-a părut rău că nu l-am putut atinge cu mâna și că nu i-am auzit sunetul. Să fi fost în locul lui Franklin, căruia America îi datorează unirea primelor state și Constituția, aș fi lăsat eu limbă de moarte să se tragă clopotul din când în când, măcar la aniversarea independenței. Iar în zilele noastre, când există mijloacele tehnice, dar alături de ele există și atâtea slăbiciuni, atâtea neînțelegeri și atâtea primejdii, eu aș imprima sunetul clopotului pe bandă magnetică, până nu se dogește cu totul și l-aș transmite prin radio în fiecare dimineață, să sune puternic în toate casele și adormiții să se trezească.

Am văzut casa lui Franklin; la ce mi-a folosit dacă nu l-am văzut pe el însuși?

S-ar fi cuvenit poate să vizitez casa croitoresei Betsy Ross, care a cusut primul drapel al Statelor Unite. Nu mi-a spus nimeni dacă în casă se păstra și drapelul; bănuind că nu, nu mi-am dat osteneala să mă duc până acolo. Cred că am făcut mult dacă i-am reținut numele, și dacă mi-am închipuit-o, de parcă aș fi văzut-o cu ochii, cum cosea cele treisprezece stele; s-au poate mă laud, oi fi văzut-o într-adevăr, într-o pictură, de-acolo i-oi fi luat imaginea. Azi un drapel al Statelor Unite, dacă ar fi să se coasă de mână, ar cere mult mai multă migală.

Am vrut să mă duc în port; era vânzoleală prea multă, și zăpușelii. Am vrut să trec podul Benjamin Franklin, peste fluviul Delaware; ar fi fost un gest important pentru mine, o lărgire a spațiului cunoscut cu atâta pripeală. Am mers mult pe cheiuri și pe străzi sumbre, până am ajuns la capătul rampei de acces pe pod, dar acolo m-am împiedicat într-un grilaj, cu un aviz

care spunea că trecerea pietonilor este temporar interzisă. Dacă ar fi fost pentru totdeauna, mi-aș fi făcut mai puțină inimă rea; de ce să pic tocmai eu, venit de la distanță, pe o clipă neprielnică? Când ți se întâmplă de mai multe ori așa, începi să crezi că ți-ai pierdut norocul.

În apropiere, pe o stradă neumblată, o doamnă tânără coborâtă dintr-o mașină se luase cu mâinile de cap și se uita speriată în toate părțile. Se afla într-adevăr într-o situație proastă, nu trecea nimeni s-o ajute, și de sub capota motorului ieșeau trâmbe groase de fum negru. Slabă de înger cum mi s-a părut, fără să-i fac vreo vină, femeia își putea închipui că motorul o să explodeze și o să ia foc toată mașina.

Era un lucru de glumă, bușonul de la capacul tacheților căzuse, și uleiul pe care îl aruncau afară culbutorii cursese pe galeria de evacuare încinsă. Am găsit bușonul la baza motorului, m-am fript puțin când am întins mâna, l-am pus la loc și am scos dicționarul din buzunar, fiindcă aveam de spus cuvinte necunoscute. Doamna mi-a întins o batistă de hârtie, Klenex, atât de răspândită, să mă șterg de ulei pe mâini, fiindcă pătasem dicționarul. Când am avut fraza gata, i-am spus: „Mergeți liniștită, nu se va întâmpla nimic rău, doar că o să mai iasă fum o vreme; însă duceți-vă numaidecât să verificați nivelul uleiului”. Încuviința din cap, speriată, și cred că nu înțelegea nimica, nu din vorba mea, oricât o fi fost ea de prost pronunțată, ci din tehnica automobilului; nu toată lumea a avut un Ford cu Mustăți în familie!

Deși numără aproape cinci milioane de locuitori, și nu-i lipsită de monumente istorice, Philadelphia n-are grandoarea capitalei, aristocraticul Washington, și pe lângă acesta, cu populația lui de aproape trei ori mai mică, pare un oraș de provincie.

Tot ce-am spus, am văzut în nu mai mult de cinci ceasuri, și n-am adunat numai atâta. Am plecat cu Greyhoundul de ora patru. Erau numai trei pasageri în afară de mine. Am vrut să dorm, mă simțeam obosit, scaunul se înclina pe spate și zgomotul uniform al motorului mă împingea la somn; nu m-a lăsat inima să renunț la priveliște, deși o văzusem de dimineață. De data aceasta am mers fără oprire până la New York.

Mi se făcuse foame, îmi trecuse ora de masă, am intrat în primul restaurant unde m-au dus pașii după ce am ieșit din autogară, pe Bulevardul al Optulea. Mai rău n-aș fi putut să nimeresc, am mâncat o friptură uscată și zgârcioasă, cu legume sleite, am mestecat-o pe toată, de parcă ar fi fost o pedeapsă, și nu știu de ce, fiindcă Florin și ai lui mă așteptau cu masa; poate

am vrut să fac un exercițiu de independență, în restaurant erau numai portoricani, gălăgioși, gata de harță, mișcându-se ca la ei acasă și uitându-se la mine chiorâș, deși nu ocupam decât foarte puțin spațiu. Cei mai mulți stăteau la bar, cu paharul de bere în mină; doi au venit și s-au așezat în spatele meu, la o masă, atât de aproape că le simțeam respirația în ceafă, și doar nu era singurul loc liber. Nu mi-au făcut nici un rău, totuși nu m-am simțit bine să-i știu acolo și să nu-i văd la față, așa că mi-am mâncat friptura cu noduri, de parcă n-ar fi fost și altfel destul de noduroasă.

Seara, în pat, uitându-mă pe un plan al orașului, m-am amărât și mai tare, văzând că erau atâtea locuri pe unde trecusem fără să le bag de seamă; trebuia să revin la ele, să mă organizez mai bine, să nu mă las numai în voia instinctului și a inspirației, deși de multe ori m-au dus pe drumurile cele mai bune. M-am hotărât pe loc ca a doua zi să merg la Națiunile Unite, era un punct important la New York, de-atâtea cri visasem să fiu acolo și să văd cum se pun la cale treburile lumii. Clădirea secretariatului, o lamă verticală, a cărei frumusețe vine numai de la proporții, o știam din fotografii și din filme, o admirasem, și când vedeam în fața ei cele peste o sută de drapele, fluturând în vânt culorile aproape tuturor țărilor, de pe toate continentele, mi se umplea sufletul de mândrie că eram contemporan cu această măreață uniune de popoare, cum nu mai cunoscuse istoria omenirii.

Să nu se creadă că am pierdut atâta timp până să ajung acolo, m-am dus fuga încă din primele zile, dar am privit nuraai de pe afară, am dat ocoluri; clădirea secretariatului, care domină de foarte sus întregul ansamblu, nu mi s-a părut mai puțin frumoasă decât o știusem. Numai peisajul, mai larg decât se vede în fotografii și în filme, mi-a dezvăluit vecinătați posomorâte, clădiri de cărămidă brună, care pun pete pe New York. Și nici East River, eu apa lui totdeauna albastră, nu mi s-a mai părut un decor feeric, cum îl crezusem, căci și pe malul lui erau clădiri urâte, rămășițele unor vechi abatoare și antrepozite. Iar mai rău decât toate, o uzină, aflată în imediata apropiere, răspândea în aer fum și aburi chimici, pe care vântul îi abătea peste drapelele Națiunilor Unite.

În 1945, când la Sau Francisco s-a semnat carta acestei organizații mondiale, ea nu avea un sediu, și n-a avut multă vreme, a peregrinat de îți colo, neștiindu-se încă unde o să se așeze până la urmă. Unii se gândeau la un vapor, care să străbată mările și oceanele. Mai frumos și mai potrivit cu ideea de națiuni unite nici că ar fi fost cu putință, însă propunerea nu s-a luat în considerație; probabil s-au opus cei cu rău de mare.

Se vorbea tot mai. mult că va fi aleasă Geneva, cu veche tradiție, sediul fostei Societăți a Națiunilor, care funcționase între cele două războaie și nu putuse să-l împiedice pe al doilea. Dar s-a făcut că John D. Rochefeller, eternul, să ofere opt milioane și jumătate de dolari, pare au înclinat balanța spre New York, și cu ei s-au cumpărat terenurile de pe East River, în locul numit Goliul Broaștei Țestoase. Poate că a fost simbolic.

Unsprezece arhitecți, din tot atâtea țări diferite, printre ei Le Corbusier din partea Franței, au făcut planurile, cu un deviz de șaizeci și șapte de milioane. (Dolari, se înțelege!). Din aceștia, șaizeci și cinci le-au împrumutat Statele Unite, fără dobândă și pe un știu ce tecmen. Poate că ar fi dat toți banii, dar s-or fi opus celelalte națiuni, zicând că au și ele mândrie și nu sânt chiar sărmane. Lucrările au fost gata în 1952; toamna, Adunarea Generală a Națiunilor Unite și-a ținut acolo prima ședință.

Exact douăzeci și șapte de ani mai târziu, mi-a venit și mie rândul să intru în acea mare sală de ședințe. Dacă arhitectura ei, modernă, este sobră și solemnă, culorile pereților, mobilei, tapițeriei mi s-au părut prea vesele față de treburile grave care se discută acolo. Firește, am vizitat și celelalte săli, ale diferitelor consilii, cu cel de Securitate în frunte, de asemenea am văzut sediul presei, din clădirea secretariatului, cu toate instalațiile moderne pentru transmiterea știrilor. Locurile de trecere, scările, holurile erau frumos decorate cu lucrări de artă, printre ele o tapițerie românească foarte bine expusă.

Însă ședința Adunării Generale nu putea să-mi spună cine știe ce, era deschiderea sesiunii, cu discursuri de rutină, cu aceleași declarații repetate ani de-a rândul, fără să se facă mari pași înainte, ca mersul broaștei țestoase. Vorbitorii își citeau conștiincioși discursurile, președintele se plictisea la tribună, două treimi din delegați erau la bufet sau prin fumoare, iar răzleții din sală păreau niște școlari pedepsiți să stea în bancă la recreația mare.

Mai târziu au fost altfel de ședințe, în tensiune, în situații grave și primejdioase, dar plecasem din America. Gândindu-mă la unele și la altele, chiar și la culorile prea vesele din sala Marii Adunări Generale, mi-am spus că totuși atâta timp cât Națiunile Unite nu se dezbină, cât cineva nu le aruncă în aer sediul de pe East River, și ele merg înainte, cu orice încetineală și cu ori câte necazuri, omenirea încă se poate socoti apărată de catastrofa apocaliptică prevestită de Casandrele vremii noastre.

14

Eram de două săptămâni la New York, începuse a treia, într-o sâmbătă. Și deodată m-am hotărât să plec fără altă întârziere, chiar în acel weekend, poate ca să înfrâng delăsarea pe care o simțeam crescând în mine, poate ca să nu-i răpesc lui Florin și a treia duminică. Peste toate acestea, era probabil și dorința de a rămâne cu mine singur, căci așa, chiar dacă îmi este mai greu, ziua devine mai mare și gândirea mai fructuoasă.

Când am deschis ochii în ultima zi la New York, duminică, ploua ca la venire. N-aveam nici un motiv să fiu vesel, nu uitasem nici în timpul somnului că două seri mai înainte, la o masă de despărțire, un om pe care îl vedeam prima oară, invitatul prietenilor mei, s-a speriat când a auzit ce aveam de gând să fac în America. „Noi sântem aici de o viață și n-am fost în atâtea locuri, de pildă în California”.

Pentru oamenii din est, California este altă lume. În schimb, omul care mă căina avea să meargă în Florida, acum spre sfârșitul vieții; ieșise la pensie și își cumpărase o căsuță acolo. Știam încă de la Steinbeck că năzuința oamenilor din nord este să se retragă în Florida, unde sânt palmieri și nu ninge iarna. Florin, care mă cunoștea bine, nu mi-a ascuns nici el îngrijorarea și mi-a spus, sumbru de parcă ar fi vrut să mă sperie: „Te rog, nu-mi uita sfatul: oriunde te-ai afla, dacă nu te simți bine, întoarce-te imediat la New York!” N-am uitat, vorbele lui m-au urmărit tot timpul, mă gândeam ce-a vrut să spună cu ele; îmi bănuia o slăbiciune, o boală ascunsă? De multe ori mă întrebam când va veni acea clipă critică. Dar n-am pățit nimic și am mers înainte. Azi mă gândesc ce-aș fi făcut dacă mă îmbolnăveam departe de casă, fie și de-o simplă răceală? Cine îmi aducea un ceai, și cum aș fi răbdat să stau în pat, chiar o singură zi, necum o săptămână.

Eram în cămăruța mea din Manhattan, vedeam pe geam numai vârfurile buildingurilor, întunecate și ude. Nu se auzeau zgomote în stradă, nici măcar sirenele salvării și ale poliției. Lumea părea dispărută, supraviețuiam eu singur din cinci milioane de oameni. Ca să nu mă înmormântez în pustietatea aceasta m-am proiectat pe mine însumi în niște zile viitoare, am luat caietul de drum și am făcut pe o pagină socoteala timpului, împărțindu-l cu chibzuială, ca să intre în el tot itinerarul, consfințit de biletele de avion aflate alături, pe noptieră. Ele reprezentau o certitudine atât de puternică,

încât nu mai îngăduiau nici o ezitare și nici o neîncredere; trebuia să mă las în voia lor, îmi marcau drumul, escală cu escală, nu-mi rămânea decât să acord fiecăreia dintre acestea un număr de zile. Aveam o rutină veche, n-a fost nevoie de nici o tatonare ca să echilibrez spațiul cu timpul; m-am lăsat în voia lor ca pe o apă care merge la vale și în mai puțin de jumătate de oră eram gata, cu înconjurul Americii pus pe hârtie, într-o tabelă mai elocventă decât orice descriere, începând cu ziua plecării, duminică, 30 septembrie, și terminând cu întoarcerea ia New York, miercuri, 31 octombrie. Pe parcurs am făcut economie și de bani, și de zile. Credeam că dintr-un spirit de prevedere; în fundul conștiinței mele zăcea o intenție nemărturisită, care a ieșit la iveală când ajunsesem la Los Angeles, cu două zile mai devreme. M-am uitat în continuarea tabelei, am mai scos două zile de la New Orleans, căruia îi dădusem prea multe, și chiar Los Angeles se putea lipsi de una. Cu această economie, am putut merge la Honolulu, care nu fusese prevăzut în itinerar, căci nici măcar nu visasem să merg vreodată acolo. Când am ajuns, i-am trimis lui Florin un salut plin de modestie; în el se ascundea însă o satisfacție aproape perfidă, fiindcă mă simțeam mai sănătos decât sperasem în vreun an al vieții. Eram exact la antipodul casei mele, jumătate din lungimea Ecuatorului; nu poți fi decât sănătos când te duci atât de departe.

Cu tot acest fastuos ocol, am ajuns la New York în ziua de 31 octombrie, întocmai cum prevăzusem.

Mi-ar fi prins bine la drum o pereche de pantaloni care n-au nevoie de dungă, să-i tăvălești, să-i mototolești, să-i porți în neștire și să n-ai sentimentul că ești în mizerie, ci în stilul epocii. N-aveam însă nici o încredere că au să mi se potrivească vreunii, la Wilhelmshaven, în Germania, încercasem vreo șaisprezece perechi, în prăvălii succesive, și renunțasem. Cineva m-a îndemnat să nu țin seama de această neizbândă. Am intrat într-un magazin, nu din cele centrale, o hală unde articolul principal erau pantalonii. Aveam de unde alege, dar îmi lipseau curajul și priceperea. M-am adresat cu îndoială unui vânzător, spunându-i că niciodată nu mi se potrivise un pantalon de gata, și nici nu știam ce număr ar putea să-mi vină. A zâmbit cu o superioritate simpatică, m-a măsurat cu metrul din șold până jos, apoi de la jumătatea coapsei, atât, nu l-a interesat altă dimensiune și n-am înțeles cum putea să ajungă la o concluzie, dar știu că a luat două perechi de pantaloni din cui și mi i-a dat să-i încerc în cabină. I-

am pus pe primii, sceptic, cum am fost totdeauna cu pantalonii; spre mirarea mea, se potriveau atât de bine, că n-aș mai fi încercat alții. Vânzătorul însă, după ce m-a examinat cu o privire rapidă, m-a sfătuit să-i încerc pe ceilalți; așa am făcut, veneau ca turnați, niciodată un pantalon nu mi-a dat atâta satisfacție, am rămas cu ei pe mine. Dar aveau un nasture metalic în betelie, și trebuia desprins cu o mașinărie specială, ca să nu-l poată scoate oricine și să plece fără a mai trece pe la casă; e destul să te apropii de ușă, că nasturele, așa cum este, o bucățică de tablă, declanșează un semnal de alarmă, un fel de piuituri stridente, care se aud până în fundul prăvăliei, făcându-te de rușine. Altă dată, la un magazin popular de pe Bulevardul al Șaptelea, într-o zi de aglomerație, că trebuia să aștepți o oră la casă, am auzit de multe ori alarma și am dat fuga la ușă, să văd hoțul. Erau oameni nevinovați, dovedeau cu chitanță, decât că unele obiecte au mai multe plăcuțe metalice, și câteodată ambalatorii uită să le scoată.

Pantalonii mei erau de catifea reiată, bej, ca să fie potriviți cu haina maron pe care am purtat-o în toată Europa și pare nouă, fiindcă restul timpului stă în repaus; și apoi, călătoria nu uzează. La fel au fost și pantalonii, i-am purtat cu o plăcere nespusă, i-am tăvălit, i-a udat ploaia; până am ajuns la București nu i-am mai scos decât noaptea. Și la spălat n-au scăzut nici măcar un milimetru, stau pe mine ca în primele zile. Din când în când îi îmbrac și atunci simt o mare bucurie, fiindcă îmi amintesc aproape narativ drumul meu în America.

La casă, ca să nu mă dezbrac, au trebuit să demonteze de pe tejghea mașina de scos nasturele; mi-au apăsat-o în șold, aveam impresia că îmi fac o operație chirurgicală, dar n-am simțit nici o înțepătură și am fost liber să plec la Boston, prima escală. N-am răbdat să târăsc după mine pantalonii mei de acasă, așa cum erau, șifonați și umezi de ploaie, mizerabili, am intrat într-o călcătorie și în două minute au fost gata, netezi și cu dungă, puși pe umeraș și băgați într-un sac de plastic. Nu i-am mai îmbrăcat decât după ce m-am întors acasă; nu pot să umblu tot timpul cu ceilalți.

Pe strada Cincizeci și Șapte, la numărul 9, foarte aproape de Fifth Avenue, este o clădire nouă, dintre cele mai frumoase, de metal brun și sticlă, o lamă verticală, cu cincizeci de etaje, caracteristică prin forma ei evazată la bază, care dă o suprafață mai mare temeliei și o face să pară mai solidă, fără s-o îngreuneze, dimpotrivă, dându-i mai multă suplețe. Am spus

cât mă indispun formele căutate, ca de pildă ale blocului tronconic de la Chicago, ambiția de a rupe tiparele învechite, care duce la aberație. Nu-i deloc cazul de astă dată, mâna arhitectului a fost norocoasă și liniile trase de el, în fond numai patru, muchiile verticale, sânt măiestre. Deși dinăuntru nu puteam să le mai văd, m-am dus cu plăcere până la ultimul etaj, al cincizecilea, și de acolo, pe o fereastră cât un perete, am văzut Central Park în toată desfășurarea lui dreptunghiulară. Mi s-a părut că se înrudește în linii cu buildingul, și chiar dacă n-o fi fost intenția arhitectului, se creează acolo o joncțiune armonioasă.

Dar despre altceva am vrut să aduc vorba; în față, pe trotuarul lat ca o promenadă, este pusă cifra 9, numărul imobilului, dintr-un material vopsit cu lac roșu, mai înaltă decât trecătorii, elaborarea unui sculptor cunoscut în America. N-am înțeles care-i contribuția lui la această lucrare socotită operă de artă, căci ea nu-i altceva decât o cifră banală, cum o poți găsi în orice probar de tipografie, poate aceea numită grotescă, doar că puțin îngroșată.

Și iarăși despre altceva am vrut să aduc vorbă. Când am ieșit din clădirea frumoasă, am uitat să mă minunez de baza ei atât de armonios evazată, căci lângă cifra 9, o fată strălucind de frumusețe și veselie poza în fața unor aparate fotografice, aflate la oarecare distanță. Era o „cover-girl”, putea oricine să înțeleagă, se mișca fără să-i pese de lume, își făcea meseria, o muncă, nu o izmeneală. Poza pentru nu știu ce copertă de revistă, sau pentru vreo reclamă, și oamenii se opreau să privească. Operatorii o puneau să se miște când mai la stânga, când mai la dreapta, să se aplece într-o parte și-n alta, să-și lase capul în jos sau să-l dea pe spate și că se supunea, jubilând să se știe frumoasă și să se arate lumii. Era blondă, subțire și suplă; n-am alte cuvinte. Părul, strâns într-un inel la ceafă, venea în față, peste umăr, pe la îmbinarea lui cu grumazul și cădea peste claviculă într-o buclă grea, înfoiată; aș asemui-o cu baza buildingului de alături, dar mi-e teamă că, neînțeleasă bine, o asemenea metaforă i-ar lua toată gingășia. Coafura ei semăna cu a stewardesei creole de pe avionul cu care venisem la New York, aceea însă avea părul castaniu, cu umbre brune. Fata purta o mantilă mov, peste o rochie a cărei culoare am uitat-o; știu doar că era largă, drapată, dar când ea își punea mâna în șold, talia se desena vizibil, suplă și lascivă, și dacă îi adăuga o mișcare a șoldului devenea puțin și parșivă, dacă se va înțelege că din acest cuvânt îi fac un omagiu. În cap avea o pălăriuță roșie, o calotă rigidă, cu boruri micuțe pe care o ridica și o flutura într-o parte și-n alta, parcă salutând publicul sau pe diavol, cu gesturi provocatoare. Mai

rămân pantofii, mov ca mantila, și ciorapii, roșii ca pălăria. Iar dacă am ajuns la ciorapi, trebuie să vorbesc de picioare, înalte și prelung fuselate, dar nu slăbănoage, robuste, dar nu greoaie, o izbucnire de arcuri puternice deși fine, învăluindu-se în ele însele, ca două flăcări roșii.

Uitându-mă eu la ea cu multă plăcere, cum își risipea frumusețea și bucuria, dându-le oricui se oprea să privească, m-am gândit dacă pe lângă toate cu ce-o blagoslovise natura, o fi avut și creier. Căci despre inimă, cum spune Fici, nici nu poate fi vorba!

Deși mi se păruse că pierd timpul la New York și sânt în întârziere, deși mă certam că tot îmi amân plecarea, mi-am dat seama că de fapt așteptasem să renască în mine dorul de ducă. L-am simțit de dimineață, când am deschis ochii și afară era încă întuneric. Ploaia, cum o auzeam în fereastră, ar fi trebuit să mă apese, o simt totdeauna ca pe o pedeapsă, în mod ciudat și paradoxal, în această duminică a plecării, în loc să mă deprime mi se părea o prietenă care voia să mă însoțească; dorul de ducă se născuse atât de puternic în mine, și plecarea era atât de bine hotărâtă, încât nimic în jur nu mi se mai părea dificultate, natura conlucra cu mine, și eram singur cu ea, căci de prieteni mă despărțisem. Aseară ne întâlnisem cu toții la Fici, mă dusesem puțin mai înainte și o găsisem sentimentalizată de trecutul ei, pe care mi-l povestise și ar fi putut să reprezinte pentru mine o istorie gata scrisă.

Băuse un pahar, până să vin, era puțin „cafard”, nu se ferea să mărturisească, ea, o femeie atât de vitează. Mă temeam că are să fie o seară penibilă, dar și-a revenit repede și s-a purtat cu toți ca o gazdă bună. Este în ea o forță care m-a pus pe gânduri, dându-mi chiar și puțină umilință, căci nu știu dacă expus la aceleași încercări, aș fi înfruntat viața cu aceeași demnitate. În definitiv, Fici a venit aici numai ca să fugă de o umilință, de un partener lipsit de noblețe, și din toate locurile unde ar fi putut să se refugieze, l-a ales pe cel mai aspru. Iar odată sosită, a rupt cu bărbăție toate punțile din urmă, ca să nu se mai poată întoarce niciodată. Cum să n-o admir și să n-o socotesc vitează pe această femeie, care și-a luat pe umeri o viață grea și primejdioasă? Care de două ori pe zi, sau de mai multe ori câteodată, manevrează cu mâinile ei plăpânde, făcute pentru altă treabă, obloanele complicate ale prăvălioarei pentru cucoane bogate; seara nu pleacă până nu pune în funcțiune sistemul de alarmă conectat cu poliția. Și

tot au prădat-o; au intrat prin pivnița casei vecine. Cu acest gând, că nu-i niciodată în siguranță, se duce acasă, unde se închide până dimineața, cu amintirile bune și rele. Și-ar fi putut găsi consolări și compensații, dar le-a respins, socotind că n-ar putea fi decât ieftine, iar ea nu mai acceptă frivolitatea. E o vitejie. Cine nu-i viteaz nu poate trăi în America, se pierde ca om, chiar dacă nu încetează să existe ca ființă.

Și Florin e un viteaz, altfel de mult ar fi fost la pământ, după câte izbituri a primit de la viață. Dar n-a devenit un violent, deși ar fi avut dreptul. În loc să lovească, zâmbește. „De ce n-ai ripostat?” îl întrebam câteodată, fără să-mi ascund indignarea, când lumea îi făcea o nedreptate. „Fiindcă am un caracter bun”, îmi răspundea, malițios cu el însuși.

Într-o zi, când eram acolo, i-a furat casetele de magnetofon din mașină, cincizeci de ore de muzică aleasă. „Nu poți să ai numai plăceri în viață!” mi-a spus, zâmbind cu seninătate. Era o altă vorbă a lui, pe care n-o auzeam prima dată. Dar în seara următoare, i-au spart portiera mașinii și i-au mutilat tabloul de bord, ca să-i smulgă aparatul de radio; o sălbăticie, hoțul nu poate lua pe el nici patruzeci de dolari, dacă prețul lui la magazin este optzeci. În schimb, înlocuirea tabloului de bord costă de trei ori pe atâta, și n-o plătește Societatea de asigurare, fiindcă paguba e prea mică; trebuie să depășească trei sute de dolari ca să stea de vorbă. Florin s-a purtat și de astă dată cu seninătate, mai mult îi era de timpul pierdut la atelierul de reparații. Și nu înțelegea de ce nu funcționase sistemul de alarmă. „Au învățat să-l neutralizeze, i-a explicat tehnicianul. Singura soluție ar fi să vă dau un avertizor care se declanșează de la distanță, să-l aveți acasă. Dar ce câștigați dacă dați fuga și prindeți borfașul asupra faptului? Vă puteți alege cu un cuțit în burtă!”

Și mie mi-a spus la fel toată lumea.

Acestea sânt însă întâmplări mărunte. Mi-a înghețat sângele în inimă când mi-a povestit prin ce încercare groaznică trecuse cu un an înainte, prădat de tot avutul prin înșelătorie, rămas în sapă de lemn, într-o singură oră, expus discreditării și dezonoarei. Credeam că un om, în asemenea situație, cum mi-o spusese, nu mai poate să se ridice de la pământ, nu-i rămâne decât să închidă ochii. Dar s-a ridicat, s-a pus repede pe treabă, luând-o de la cap, cu un curaj pe care nu-l pot înțelege decât dacă mă duc cu gândul la întâmplări din legendă. Ne plimbam prin Greenwich Village când mi-a povestit acestea, după ce mă întorsesem, în ultima mea duminică la New York, și privind buildingurile mărețe, cu metalul și sticla lor lucind în

soare, orașul mi s-a părut un monstru, am înțeles că n-aș putea trăi acolo decât cu groaza în suflet. Trebuie să fii viteaz ca să supraviețuiești în America. Și oamenii întâlniți în alte locuri, la Oakland, la Los Angeles, la Honolulu și care mi-au devenit prieteni, au un act de eroism în biografia lor, și sânt gata oricând pentru altul. Scutite sânt numai bătrânele văduve bogate, care colindă lumea, împodobite cu flori, cu aur și diamante și se bucură de viață ciripind ca niște păsărele.

De mult a fost cucerit vestul sălbatic, dar marșul pionierilor spre coastă, expuși din toate direcțiile la primejdii și la moarte, a lăsat ceva care a rămas până astăzi în spiritul țării. Când un om se strămută în America, trebuie să ia lupta de la capăt, să-și cucerească și el vestul lui, altfel nu poate să răzbată.

Năzuințele mele erau limitate și modeste, dar fiindcă plecam și eu spre vest totuși, poate se trezise și-n mine ceva din spiritul pionierilor, altfel nu înțeleg cum de mă simțeam atât de zdravăn, când ploua lamentabil afară, iar eu rămăsesem singur și mă aștepta frigul, după o seară caldă între prieteni.

Am plecat la autogară pe întuneric, cu geanta trecută peste umăr, cu o valiză în mână. Valiza mare o lăsasem să mă aștepte, îmi luasem o povară destul de mică și de bină chibzuită, nimic de prisos, în afară de pantalonii proaspăt călcați, pe care însă nu i-am îmbrăcat niciodată, fiindcă mă simțeam bine în ceilalți. Dacă aș fi avut mai multă minte, aș fi respins feluritele sfaturi, și aș fi plecat încă de acasă cu toate reduse la o treime, cât aveam astăzi. Un costum de haine, mai de ceremonie, îl îmbrăcasem o singură dată, fără să fi fost absolută nevoie. Și odată cu el puteam să mă lipsesc de multe altele, pe care le-am luat degeaba, degeaba m-au așteptat la New York.

Mi-am ocupat locul cel bun în autobuz, m-am urcat primul, așa am făcut, totdeauna, în afară de vreo două rânduri când împrejurările au depășit prevederea mea obișnuită. Ștergătoarele de parbriz au mers tot timpul, amețind și priveliștea, nu doar pe mine. N-am ținut seama de vecini, am lăsat oamenii pe altă dată, și m-am uitat numai afară. Deși aveam un atlas cu planșe destul de detaliate, mi-am dat seama că realitatea nu avea cum să încapă în ele, cu dimensiunile ei continentale. N-am putut să identific locurile, nici măcar șoseaua, nu era una singură, ci puzderie, și autobuzul schimba des drumul, păstrându-și numai direcția generală, spre Boston.

Dacă trag pe hartă o linie de la Chicago la New Orleans, treimea Americii rămasă în dreapta e tocată mărunt de autostrăzi și șosele, de multe

ori una paralelă cu alta, că mă întrebam unde au să conveargă, peste ce oraș au să se năpustească și să-l sugrume. Abia am mai putut să văd peisajul printre ele, câmpie și dealuri, cu păduri și ape și cu localități rare, căci până și aici, în est, unde densitatea populației este mai mare, spațiul triumfă în continuu asupra oamenilor. Oricât de departe o fi ajuns America astăzi, ea mai are mult până să fie gata, și mă minunez de pe acum de fața ei viitoare, întrebându-mă până unde va putea ea să progreseze, și dacă atunci va mai fi pe înțelegerea noastră.

Nimic însă în peisaj nu mi s-a părut altfel decât în Europa, de parcă n-ar fi fost un ocean la mijloc. De multe ori m-aș fi crezut pe undeva în Germania, sau în Elveția, iar curând, când au apărut păduri colorate de toamnă și printre ele ochiuri de apă, clipe lungi n-am mai știut că eram în altă parte decât în Finlanda.

În Boston am intrat la ora unu și jumătate. Iar seara, după aventurile povestite altă dată, mă aflam într-un motel scăldat în ploaie, la Needham, o suburbie atât de îndepărtată, că părea de sine stătătoare, fără nici o legătură cu orașul. Șoferul care mă dusese până acolo, ocolindu-mă vreo cincisprezece kilometri, nu părea grăbit să se întoarcă, mi-a ajutat să-mi duc bagajul în cameră, mi-a spus cum pot reveni la Boston; vorbele lui le-a confirmat fata de la biroul de recepție, să merg cu un taximetru până la gara din Newton, vreo șase mile, vreo șase dolari fiind prețul, de acolo, un tren electric mă va duce până în marginea orașului, de unde voi lua metroul. Doi oameni mi-au spus aceeași poveste, încuviințându-se unul pe altul.

A doua zi, taximetrul a făcut cinci minute până la gară, și am plătit doi dolari, nu șase. Trenul nu m-a lăsat la marginea orașului, ci a intrat sub pământ și m-a dus până în parcul din centrul orașului, la o sută de metri de cortul alb sub care Papa avea să slujească un Te Deum și să dea cuminecătura. Seara, când m-am întors, am mers pe jos din gară până la Needham. Pe un indicator scria trei mile, nu șase, și în realitate n-au fost decât doi kilometri; nu mi-am numărat pașii, dar cât putea să fie dacă am ajuns în jumătate de oră, fără să merg repede?

Toate s-au sfârșit bine, și n-am plecat de la Boston cu o amintire urâtă, însă în prima seară, la Needham, m-au copleșit gândurile negre. Credeam că așa o să mi se întâmple tot timpul, nici nu plecasem bine, că mă și poticnisem.

Ce era acest Needham pentru mine? După ce șoferul a plecat, am mers să văd împrejurimile. Motelul se afla departe de orice așezare omenească,

pe o înălțime stâncoasă; drept în fereastra mea era un povârniș de piatră, și din el se ridica un pilon metalic, o antenă de radio, înaltă, judecând după proporția pieselor îmbinate, fiindcă altminteri n-o vedeam toată, se pierdea în neguri. Ploua mai domol, am coborât pe o serpentină și jos, în șosea, am găsit restaurantul; era o clădire mică, izolată, plăcută, cu ferestrele luminate. Am lăsat masa pe mai târziu și am mers pe șosea, în plină câmpie goală, până la un pod pe sub care trecea una din zecile de autostrăzi întâlnite în ziua aceea. Am stat acolo un timp, privind mașinile care treceau într-o direcție și în alta, cu viteză constantă și cumpătată. La două sute de metri cred că era o altă autor stradă, paralelă, nu m-am dus până acolo, se auzeau motoarele și vuietul cauciucurilor, mai stins din cauza ploii. Mă uitam în direcția orașului, cât îmi îngăduiau negurile; nu se vedea decât câmpia, între coline și liziere de pădure. Pentru atâta venisem?

M-am întors, am trecut prin fața restaurantului, înăuntru am văzut numai câțiva oameni; două fete sprintene, în rochii cărămizii, cu șorțuri albe, serveau la mese. Atmosfera era îmbietoare, dar am mers înainte și am dat de case, prăvălii și garaje, răzlețe, acea rarefiere întâlnită de-atâtea ori, care m-a făcut să cred că America mai are mult până să fie populată.

M-am adâncit pe *o* strădui laterală, am ajuns sub o coastă de ideal, în prelungirea căreia am bănuit că era motelul, fiindcă uneori zăream câte ceva din antenă. Am cotit printr-un crâmg cu arbori frunzoși, ghiftuiți de ploaie, m-am întors în șosea pe altă străduță. Pe amândouă erau case micuțe, vile, cele mai multe vopsite în alb, urnele de lemn, altele placate cu lamele metalice. N-aveau împrejmuiri și în fața fiecăreia se vedeau automobile, câte unu sau două. Am văzut și un câine, dar nici un om, nici pe stradă, nici la ferestre, deși pe alocuri se zărea câte o luminiță. Judecând după automobile, casele erau locuite; nu înțelegeam de ce nu se simțea nici un semn de viață.

Întorcându-mă, am mai descoperit două antene, la distanțe mari una de alta, formând un triunghi împreună cu prima. Nimic decât pâlpâirea lor fantomatică printre neguri nu-mi arăta mai bine ce jos și trist era cerul.

Nu m-a înveselit nici fata care mi-a adus mâncarea la masă, deși eră frumușică, vioaie și zâmbea tot timpul. Zâmbetul ei m-a întristat și mai tare, am simțit că era o datorie; patroana o spiona de la casă, nu spun că o fi fost un zbir, dar probabil nu făcea concesii; poate fata avea motive să plângă, Am mâncat pește alb, preparat bine, iar mai întâi supă, fiertura mea cea de toate serile, care nu-mi plăcuse deloc în copilărie. Am privit-o nu ca pe o

hrană, ci ca pe un prieten venit de departe din urmă, încărcat de amintiri melancolice; așa m-am simțit mai puțin singur.

Fata mi-a adus nota, dar n-a stat să ia banii, ci am plătit la casă, așa e obiceiul în baruri, cafeterii și restaurante modeste. Înainte de a ieși pe ușă, m-am întors și am lăsat un dolar pe masă, trebuie să răsplătesc într-un fel zâmbetul fetei; am zărit-o stând în ușa bucătăriei, rămasă cu ea însăși câteva clipe și era foarte posomorâtă; m-am gândit eu bine, poate ar fi vrut să plângă.

Afară ploaia se întețise, căzuse întunericul, se vedea câte o luminiță roșie pe cer, în locul unde știam antenele; aveam picioarele ude, pantofii, ușori și elastici, atât de buni pentru bătut drumul, nu țin la apă; de ani de zile încerc să-i schimb, dar n-am găsit alții să le semene, și mă întorc la ei pocăit, după ce de atâtea ori i-am aruncat, socotind că și-au trăit traiul.

Dacă la toate acestea se adaugă gândul că voisem să fiu la Boston, nu la Needham, și nu știam bine cum am să ajung mâine acolo, poate se lăsau toate barierele și se închidea circulația în așteptarea Papei, se înțelege ce gânduri negre mă împresurau, ce incert mi se părea viitorul. Și îmi era cu atât mai greu, cu cât știam că n-am să mă cruț nici în momente mai grele, ci am să-mi duc aventura până la capăt.

Motelul, cu pavilioane înșirate pe platoul de piatră, ar fi fost plăcut pe o altă vreme, și să fi venit cu mașina. E bun mai cu seamă pentru oamenii care fug de zgomotul orașului și de nevastă și iau cu ei o femeie frumoasă. Am examinat camera; pentru cine trage aici adus de alte motive decât ale mele, nu poate fi decât bine, cu perdeaua peste fereastră, să nu se mai vadă stânca și antena sinistră, cu mochetă pe jos, cu televizor în culori, cu apă caldă la baie și cu telefonul pe noptieră, ca să poată întreba în orice clipă care-i mișcarea la bursă și cum merg afacerile; o deconectare deplină nu-i posibilă.

M-am uitat în cartea de telefon, am găsit repede numărul acelei doamne ciudate care mă poftise să vin la Boston; dar am lăsat-o în pace.

Mi-am amintit de drumul spre Moscova, când cred că nu-mi era mai ușor decât astăzi; numai că atunci aveam mașina; fără ea mă simt singur pe lume. Ca și atunci, mi-am spus că fiecare zi împlinită însemna un pas înainte; trebuia să le uit pe cele din față. Am închis ochii, și dacă nu m-am mai gândit la ziua de mâine, am adormit cu un zâmbet de mulțumire.

15

Pe la două noaptea m-a trezit liniștea, sau așa mi s-a părut în prima clipă. Liniștea fusese o presupunere, odată treaz am auzit în depărtare vuietul autostrăzii, abia puțin potolit la această oră din noapte. Poate erau oameni întârziați care mergeau spre Boston, să-l aștepte pe Papă; afacerile îi ținuseră pe loc până în ultima clipă, și acum goneau, din inima Americii, în timp ce Papa dormea la Vatican, cu predica pregătită. Nici o religie n-a prevăzut o asemenea minune, să zbori de la Roma la Boston în jumătate de zi lumină.

Un avion se auzea din când în când, zburând la înălțime mică. S-a strâns pielea pe mine când m-am gândit la cele trei antene; cum devenisem iar pesimist, la apropierea zilei, mi-am spus că de-ar fi dat acelui avion să se lovească într-o antenă, apoi cu siguranță nu putea fi decât antena din fața ferestrei mele.

Trecând de la una la alta, gândurile mi-au fugit departe în urmă, tocmai la motelul de la Oriol, între Kiev și Moscova, unde rămăsesem într-o noapte cu ploaie. Ploaia nu era singura similitudine, pantofii făceau și atunci parte din îngrijorările mele, motelul însuși, repetând o stare de lucruri, îmi prilejuia comparația între mine cel de-atunci cu cel de astăzi. Cele două moteluri în sine nu admiteau comparație, n-am să uit că la Oriol nu curgea apa și am plecat la drum fără să mă bărbieresc și fără să mă spăl pe față. Acolo însă vestigiile lui Turgheniev, care m-au înconjurat tot timpul, creau o legătură cu mine însumi, prin ceea ce admir eu mai mult la oameni, spiritul lor dăruit lumii. Fără această moștenire am fi foarte săraci și ne-am simți la fel de singuri ca în deșertul Saharei. Așa mă simțeam în noaptea aceea de visări sumbre, la Needham, cu toată mocheta pufoasă și cu apa fierbinte de la baie. Eram într-o lume într-adevăr nouă, puternică și providențial înzestrată, dar încă în construcție, care până acum n-a dat decât în parte ceea ce ar fi sortit să capete spiritul nostru de la imensitatea și de la forța ei proaspătă.

Dimineața, ploaia stătuse pentru un timp, am ieșit pe platou, m-am plimbat nervos prin fața motelului, convins că taximetrul comandat pentru ora opt o să întârzie, sau n-o să vină; nu aveam un zor foarte mare, decât că toate în fața mea erau incertitudine, și voiam să se termine cât mai degrabă să mă văd la Boston, cu planul orașului în mână.

Antenele erau la locul lor și așa cum se pierdeau în nori, fără să știu cât puteau fi de înalte, mi se păreau și ele o incertitudine. Asemeni autostrada; nu i se mai auzea zgomotul, mașinile parcă înțepeniseră, și iar m-am gândit, cu spaimă, că poate intrarea în Boston era blocată.

La fereastra unei camere ardea un lampadar și în lumina lui, o femeie bătrână, cu un șal alb pe umeri, cu ochelarii alunecați la jumătatea nasului citea într-o carte. O văzusem și seara, tot acolo. Citise toată noaptea? Și ce căuta la un motel, singură și bătrână, pe o vreme ploioasă? Am regăsit-o și seara următoare, și a doua zi dimineață, tot așa, cu ochii în carte.

La opt fără un minut am văzut taximetrul, urcând serpentina, iar la opt fix a fost lângă mine. Ceea ce nu m-a scutit ca a doua zi să nu măsor din nou platoul cu pașii, de la ora șapte fără un sfert, până la șapte, când urma să vină taximetrul. De data aceasta nu puteam să întârzii, trebuia să fiu din timp la autogara din Boston, ca să mă așez primul la ușă. Un sfert de oră mi-am mâncat bucățele din suflet, mustrându-mă că nu comandasem taximetrul cu un timp mai devreme, tot nu aveam ce face dacă mă trezisem de două ore; când plec la drum nu pot dormi până în ultima clipă. Cu fiecare minut chinul creștea, strângeam pumnii și maxilarele și trăgeam cu urechea în vale, să aud zgomotul motorului, convins că taximetrul o să întârzie, sau n-o să vină… M-am dus la birou și mi-au reconfirmat ora, prin ei făcusem comanda, dar n-aveam nici o încredere. La șapte fără un minut am auzit motorul…

Un tren electric, modern, nou, curat, cu lume civilizată, care a venit repede, m-a dus la Boston în douăzeci de minute; în ajun, taximetrul făcuse de două ori pe atâta. Nu, lumea nu mergea să-l vadă pe Papă, mi-am dat seama, ar fi fost mai febrili, mai iluminați de credință; și oricum, ar fi plecat mai din vreme. Poate erau atei, sau de altă religie; sânt foarte multe religii în America. Impresia de bună creștere pe care mi-au lăsat-o cu toții a fost pătată seara, la întoarcere, de un tânăr cu maniere grețoase. S-a trântit pe scaun lângă o fată curățică și liniștită, înghesuind-o în perete, fără să-și ceară scuze și fără ca măcar s-o privească. Mai înainte aruncase sub scaun un pachet, o cutie de carton, legată neglijent cu sfoară; zgomotul m-a făcut să tresar și să mă uit, altfel onici n-aș fi văzut scena. Cu toată vremea ploioasă și rece, tânărul n-avea pe el decât sandale, cu ciorapi murdari, un pantalon negru și o cămașă îndoielnică, și după felul cum fata se strângea în perete, ferindu-se de apropierea lui, era de înțeles că nu reprezenta o prezență plăcută. Lui însă nu-i păsa de nimica, rar mi-a fost dat să văd o

ființă atât de indolentă, și-a urcat picioarele sub el, pe scaun, lăsându-și doar labele afară; stătea așa, turcește, degajat, de parcă ar fi fost singur și n-a încetat o clipă s-o incomodeze pe fată. Mă gândeam că poate voia s-o cucerească, și impertinența, unită cu nepăsarea, căci niciodată n-a întors capul s-o privească, putea să fie o tactică. Fata n-a răbdat mult, s-a ridicat și s-a strecurat prin fața lui, frecându-se de sandalele șleampete și ude, fără ca el să și le retragă cu o minimă bunăvoință de ultimă clipă. Aș fi vrut să-l iau de gât și să-l arunc pe fereastră. Nu era treaba mea, dar această jigodie tânără m-a indispus pentru toată seara; fata a rămas în picioare.

La Boston am întrebat pe un polițist unde era metroul, ca să merg în centru. „Aici e centrul!” mi-a răspuns el privindu-mă cu mirare. Era un om blond, voios, voinic, cu pieptul ca o platoșă. S-a interesat, cu o simpatie vădită, dacă venisem, nu-i așa? – să-l văd pe sfântul oaspete; după ce îmi spusese, cu mândrie, că este polonez, ca și Papa. Uite așa mi se întâmplă câteodată, îmi ia Dumnezeu mințile, i-am răspuns nu, aveam altă treabă la Boston. Cu o vorbă necugetată am pierdut simpatia lui, iar pe el l-am amărât poate pe toată ziua, și nu merita.

Prima dată am auzit despre Papa de la Roma, fără să știu ce însemna el pentru oameni, într-un cântec de petrecere din copilăria mea, uitat astăzi de toată lumea:

La Roma-ntr-un străvechi palat.
Stă Papa, putred de bogat.
E Papa, starețul divin.
Și bea din cel mai ales vin…

Mai departe, cântecul îl căina pe Papă, pentru interdicția de-a cunoaște femeile, invocând spre comparație pe Sultanul de la Constantinopole, cu sutele lui de cadâne. Dar și Sultanul suferea de o interdicție, vorba lui Florin, nu poți să ai numai plăceri în viață! nefiindu-i îngăduit vinul. În încheiere, Papa, cu paharul plin, se adresa sorții și cardinalilor, într-o invocație cam deocheată:

Ah, de-aș putea fi, fraților.
O zi Sultan, și-apoi să mor!

Pe urmă am mers la școală, și le-am învățat pe toate. De pildă ce-a pățit un Henric al Franței, care s-a pus rău cu Papa, de-a trebuit să-și ceară iertare și-a stat zile întregi îngenuncheat în zăpadă. Ce-a pățit un Papă de la

Napoleon, care l-a adus cu anasâna la Paris, să slujească la încoronare, și mai întâi să-l însoare cu Josefina. Am mai auzit, dar nu știu dovezile, de un papă care era femeie, travestită, și poate n-ar fi aflat nimeni, dacă nu se întâmplă să nască tocmai când se ținea un conclav al bisericii. Nici nu vreau să-l numesc pe acel papă care l-a necăjit mult pe Michelangelo, dar recunosc că fără el n-ar fi existat nici mormintele Medicilor, nici Capela Sixtină. Din toate câte se știu, reiese că papii au făcut când rău, când bine. Așa cum sânt, buni sau răi, lumea catolică nu se poate lipsi de ei nici astăzi, dovadă milionul de oameni veniți la Boston. Eu, unul, le recunosc meritul că au mai ținut puțin în frâu puterea laică, deși lui Hitler și altora de aceeași teapă, papa din vremea lor n-a putut să le facă nimica.

Tocmai când transcriu aceste rânduri, citesc într-o revistă franțuzească, din 7 iunie anul de grație 1980, cum se spune, dar nu știu de ce, că Papa Ioan Paul al doilea sosește în Franța, să-i trezească pe creștini din somnolență. Chiar așa scrie, dar mă întreb, cuvintele or fi ale Papei, ori ale ziaristului? Nu mi-ar plăcea să aflu că, așa somnolenți cum or fi franțuzii, s-au dedat la o necuviință.

Papa umblă mult, după cum se vede. De curând fuse și-n Africa. E un misionar vrednic, nu pregetă să călătorească pentru întărirea credinței, dar cred că-i și place. Papii n-au prea avut porecle, ca regii, alde Barbă-Roșie, Inimă de Leu, Taciturnul, și așa mai departe. Acum s-ar putea ca vreun istoric păcătos să-l numească pe sfântul părinte al zilelor noastre Papa Ioan al doilea, Călătorul.

Când am ieșit din stația metroului, norii coborâseră, începea iar să picure, dar nu-mi păsa, eram cu mâinile goale, și aveam umbrelă. Cu surpriză am descoperit, chiar alături, parcul cu Biroul de Informații Turistice. Am trecut mândru prin fața negresei de la ghișeu, aș fi vrut să-i spun că nu dormisem pe afară. Cortul Papei era terminat, se întindeau cordoane galbene de la un arbore la altul, creînd coridoare de trecere pentru mulțime. De pe acum se adunase popor, oameni grăbiți să prindă locuri mai bune; apoi au continuat să curgă în valuri, până după-amiază. Nimeni nu știa sigur când va veni Papa, și cei care știau poate n-aveau voie să spună. În afară de poliție, puzderie, mai erau fel de fel de oameni în uniformă, gata să-și ia locul lângă trotuar, la trecerea cortegiului. Am văzut și niște personaje costumate de ceremonie, poate funcționari municipali cu îndatoriri protocolare, sau poate reprezentau o tradiție; purtau un fel de smoking, papion negru, pantaloni cu lampas de mătase, iar pe deasupra o

pelerină elegantă, încheiată cu un lănțuc aurit peste pieptul cămășii. În cap aveau bicornuri de catifea neagră, cu penaje. De departe, mi s-au părut un fel de ciocli, apoi îmbrăcămintea elegantă, ca o costumație de operetă, mi-a schimbat gândul; poate făceau o anumită figurație. Însă când i-am privit de aproape, toți cu chipuri distinse și cu gesturi alese, a trebuit să înțeleg că erau niște personaje destul de importante; dar tot nu le-am aflat rolul, decât că îl așteptau și ei pe Papă.

Am stat să se facă ora nouă, când s-au deschis librăriile, am cumpărat un plan al orașului; bani aruncați pe gârlă, nu mi s-a părut mai clar decât schița primitivă pe care mi-o dăduse negresa, decât că era tipărit în culori, pe o hârtie mai bună și cuprindea o zonă mult mai mare, până la periferiile orașului, unde oricum n-aveam timp să pun piciorul. Ce trebuia să văd mi-a spus Catherine, așa o chema, o fată de la agenția Avis, care închiriază automobile. Pe negresa de la informații n-aș fi întrebat-o, o știam neserviabilă; m-am uitat la ea cum stătea degeaba.

În ziua când venea Papa, nimănuia nu-i ardea să închirieze automobile, și Catherine neavând ce face m-a ajutat cu dragă inimă. Ea mi-a însemnat pe plan locurile care trebuiau văzute, și primul din ele, foarte aproape, între port și centrul orașului, era piața de flori, o idee frumoasă. Am avut și noi una la București, dar a căzut la prefaceri și acum lipsește. Ca să ajung acolo, am văzut străzile din centru, nealiniate, mergând de capul lor, ceea ce le făcea să pară mai omenoase, fără să spun că îmi plac mai puțin cele din Manhattan. Gustul pentru unele sau pentru altele se balansează, cum ne balansăm între o brună și-o blondă.

Nu pornisem bine, că am dat de un cimitir chiar în inima orașului și într-o deplină prietenie cu strada. Un cimitir vechi, mic, de vreo jumătate de pogon, așezat la vedere, de-a lungul trotuarului, împrejmuit cu drugi de fier care nu opreau vederea. Nu erau monumente, ci doar cruci simple, de piatră și marmură. E un stil, desigur, aceeași sobrietate ca la Arlington, căci într-un asemenea cimitir, cu poziția lui centrală, nu se îngroapă decât bogătașii, cărora ar putea să li se facă monumente, ca la Belu, al nostru. Acest cimitir, între buildinguri, mi s-a părut că dă un caracter special orașului, și trebuie ținut minte. Să nu fi văzut altceva, tot aș fi avut ce duce cu mine.

Boston este unul din orașele vechi ale Americii, care chiar modernizându-se, și-a păstrat stilul. Nici forfota mulțimii, nici cortul făcut pentru Papă și nici măcar puzderia de closete chimice înșirate în parc și din

loc în loc pe tot traseul cortegiului nu micșorau aerul de noblețe austeră al acestei vechi capitale a Noii Anglii.

Closetele răneau puțin pudoarea, dar ce să faci cu un milion de oameni? Nu se întreabă nimeni cum se descurcă ei în situații similare, dacă edilii nu se gândesc la nevoile lor, prefăcându-se neștiutori și rușinându-se să le spună pe nume?

Târgul de flori a rămas frumos ca idee, altminteri mi s-a părut de proporții modeste pentru o cetate atât de veche, cu o societate pe care o socotesc mai rafinată decât în alte orașe ale Americii. Sau poate, puritani cum sânt oamenii în această Nouă Anglie, or socoti florile drept o frivolitate. Abundau ghivecele; dacă la noi nu au căutare, cred că-i numai o prejudecată.

Alături am văzut o hală de proporții pantagruelice, pot spune așa fiindcă înăuntru era o înșiruire de standuri cu de-ale gurii, pe stânga și pe dreapta, iar la mijloc mulțime de oameni înfuleca sandvișuri, cârnați, crenvurști, frigărui și tot ce se mai poate; nu lipseau nici crevetele, unele mari, aproape cât racii noștri, numite shrimps, care se vând cu cântarul, gata decorticate și fripte sau fierte cu mirodenii; apoi carne la grătar numită „steak”, dacă este de vacă, și „hamburger”, să nu se confunde cu cârnații, când este tocată și friptă pe plită. N-o să le spun pe toate, e mult până să ajung la înghețată, la prăjituri și alune, acestea din urmă de atâtea soiuri că nu par produse ale naturii, ci născociri, realizate în laboratoare, pe cale chimică. Mi s-a părut că sânt un viciu al Americii, după guma de mestecat, aproape căzută în desuetudine. La New York alunele erau expuse pe tarabe, la colțuri de stradă, în boluri largi de sticlă. Multă lume cădea în ispită; n-am căzut, nici nu le știu gustul și nici nu vreau să-l aflu.

Dar nu m-am minunat de toate acestea, oricât or fi fost de multe, că se întindeau pe zeci și zeci de metri, repetându-se, să ajungă la toată lumea; și nu m-am minunat nici de numărul oamenilor, era firesc să fie mulți într-un oraș mare, unde mai dăduseră năvală și alții, de departe, să-l vadă pe Papă. Nu mi-au rămas în minte chipuri și tipuri umane. Pot spune doar că n-am văzut nici un negru, dar observația aceasta este în afara subiectului; chiar pe străzi am întâlnit abia câte unul, ici-colo. Ce m-a minunat era râvna continuă cu care mestecau oamenii, nici unul nu stătea în repaus; cu un sandviș sau un „hot dog” într-o mână, țineau mâna cealaltă întinsă, să-l capete pe-al doilea, în timp ce ochii scormoneau printre grămezile de mâncare, atât de avizi, că ar fi putut să le dărâme. Oare nici unul din acești

oameni nu voia să-l întâmpine pe Papă? îmi pare rău să judec așa structura spirituală a omului, dar s-ar putea ca mâncarea să dea satisfacții mai mari decât credința, și în orice caz, mai imediate și mai concrete.

Când m-am întors din port, peste vreo două ceasuri, să beau un ceai fierbinte fiindcă mă luase frigul de pe apă, în acel complex al ghiftuelii munca nu era terminată, și dacă oamenii se schimbaseră, mi se părea că sânt aceiași.

Ca să merg în port, am traversat de vreo două ori traseul însemnat cu frânghii galbene pe unde urma să vină cortegiul.

Poate îl aleseseră așa, cu ocoluri, ca să-l lungească, să-l plimbe mai mult pe Papă și să încapă mai mulți oameni. Pe aici lumea era încă rară, poate nu prinsese de veste, se înghesuia în centru. Ploua subțirel și rece. Unii ședeau pe scaune pliante, cu umbrela deschisă, alții pe pături întinse pe trotuarul umed; ai fi spus că se pregătesc de picnic. Pe alocuri se vedeau și perne, mai lipseau plăpumile. Nimeni nu mânca nimica, nimeni nu ronțăia alune. În depărtare, se auzeau coruri și sunete de fanfară; m-am oprit, credeam că vine cortegiul, dar nu, făceau repetiție. Papa putea să vină din clipă în clipă și poate merita să-mi pierd timpul, ca să văd cum arată. Însă m-am dus înainte cu un amestec de regret și revoltă. Mă aflam pentru altceva acolo, de aceea m-am urcat într-un vaporaș care făcea înconjurul portului.

Seara a trebuit să constat că nu văzusem mai nimic din Boston, n-am fost nici măcar la Universitatea Harward, atât de celebră, barem s-o fi ocolit pe afară. E adevărat că știu ceva din caracterul orașului, l-aș putea oricând recunoaște, și mi-a lăsat deschis drumul spre meditație. Dar, cu voia sau fără voia mea, prima importanță a căpătat-o întâlnirea cu Papa, și cred că nu-i deloc o pagubă dacă întâmplarea intră în povestire. Parcă o să se mai repete vreodată?

Iar ca să folosesc o împerechere de vorbe luate în batjocură adesea, și care abia acum văd că poate fi și utilă, a fost o întâmplare întâmplătoare, fiindcă ducându-mă cu vaporul, eram hotărât să las deoparte ceremonia, convins de altfel că ea are să se consume înainte de a mă întoarce. Pe vapor nu s-au adunat mai mult de trei oameni în afară de mine; nu știam unde erau absenții, pe trotuare, așteptându-l pe Papă, sau în hala cu de-ale gurii?

Drumul cu vaporul nu mi-a fost de mult folos, totuși mi-a prilejuit să văd orașul în perspectivă și să descopăr o imagine la care nu puteam să ajung altfel; privit din larg, mănunchiul de zgârie-nori de deasupra portului

mi s-a părut un mic Manhattan și semăna, cu prisosință, decât că la o scară redusă. Mai târziu, am observat că toate orașele mari au în centru un mic Manhattan.

Pe una din laturile bazinului, spre larg, era aeroportul, cu pista de aterizare marcată cu lumini galbene. Veneau avioanele unul după altul, coborau din neguri, mă întrebam în care din ele o fi Papa? Am văzut de departe, legată la unul din cheiuri, o corabie cu bordaje negre, cu trei catarge, albe sau galbene. Am aflat pe urmă că este o reconstituire a istoricului „Mayflower”, Floarea de Mai, cu care în 1620, un grup de puritani englezi, despărțiți de biserica anglicană, au emigrat în America, o sută trei oameni. Putea să fie vizitat, am zărit câte un om urcând schela, fără Papa ar fi fost îmbulzeală, dar nu m-aș fi dus în nici un caz, corabia nu mă ispitea dacă nu era cea adevărată.

O surpriză am avut la urmă, când venind la acostare, am văzut un iaht cu pânze, stând la ancoră, al cărui nume, *Spray*, a făcut să-mi bată inima mai repede, căci așa se numea sloopul lui Josuah Slocum. N-o să vă povestesc încă o dată cine a fost acest om și ce-a făcut în viață, voi spune doar că îi păstrez multă admirație și dragoste. Și iată, deși el fusese o țintă, uitasem că mă aflam în orașul lui, de unde spre sfârșitul celuilalt secol plecase să facă ocolul pământului, și-l făcuse, singur, pe un vas cu pânze, de unsprezece metri; fusese o izbândă deplină, neegalată până astăzi dacă ții seama de circumstanțe. În vremea noastră s-au mai născut lupi de mare, și dacă ei or fi depășit acea performanță veche, aveau cu totul alte mijloace. Nimeni n-ar crede ce primitiv era vasul lui Josuah Slocum, și câtă bărbăție i s-a cerut lui să-și termine călătoria, fără bani, cu instrumente de navigație arhaice, și într-o vreme când pirații continuau să fie o primejdie chiar pentru corăbiile înarmate. Nu mă rabdă inima să nu repet cele ce-am spus altă dată și s-au uitat, desigur, cum eroul meu, întors la Boston, aici, poate chiar în locul unde acosta acum vaporul, a stat ce-a stat, apoi a plecat încă o dată în jurul pământului și de-atunci nimeni n-a mai auzit de el până astăzi.

Dispărut în ocean, fără urmă, nu se știe cum, nu se știe unde; mi se pare că nici o trecere în lumea cealaltă nu poate fi mai frumoasă.

Micul iaht la pupa căruia scria „Spray-Boston” reproducea întocmai vasul primitiv al lui Josuah Slocum. Îl țineam minte din cele spuse de el, care îl construise cu mâna lui. pe plajă; când îmi place o povestire, vorbele se transformă ușor în imagini, și ele nu se uită. L-am recunoscut, după formă și după detalii, și m-am gândit că dacă un om din zilele noastre a

cheltuit timp și bani să-și facă un iaht după un model primitiv, lăsând deoparte altele mai frumoase și mai bune, el iubește cu adevărat marea, și îi cinstește simbolurile.

Sigur că întâlnirea cu Papa rămâne o întâmplare instructivă și importantă, mai ales pentru cei ce-mi vor citi cartea; nu am s-o pun pe o treaptă inferioară. Dar răsplata mea adevărată pentru că m-am ostenit să vin la Boston, că am îndurat ploaia și m-am dus tocmai la Needham să-mi găsesc adăpost pentru noapte, rămâne că am găsit, fie numai simbolic, urmele lui Josuah Slocum, și în modesta mea croazieră înăuntrul portului m-am încrucișat cu drumurile lui „Spray”, în aceste ape, care ele măcar au rămas aceleași, după aproape un secol.

Se vedeau iahturi în largul mării, cu toată ploaia și cu toată venirea Papei; parcă voiau să sfideze. Într-un mic bazin erau două, la ancoră, primul se numea „Valiant Lady”, doamna curajoasă; bine, n-am nimic împotrivă. Al doilea nume nu l-am înțeles, „Impossibile Dream”… Tocmai că orice vis devine posibil când ridici pânzele.

Văzând lumea de-a lungul traseelor, am înțeles că evenimentul nu se produsese. Soarta mă provoca să iau și eu parte.

Între magaziile din port, am întâlnit un grup mare de oameni în uniformă, cam cât o companie, armată sau poliție, n-am putut să-mi dau seama, aduși probabil din alte locuri, cu autocarele; se simțea că nu sânt la ei acasă. Tocmai li se împărțiseră pachete cu mâncare, pungi mari, albe, cu sandvișuri, teancuri, și mestecau toți în cadență. Dacă m-am dus mai departe, am găsit alții, și abia atunci m-am gândit că paza într-o asemenea zi nu putea fi lucru de glumă.

Am încercat să-mi caut de treabă, să umblu, să văd străzile și oamenii. Străzile erau mai mult goale. M-am întors în piața de flori, am intrat în hală, am luat un pahar mare de ceai, care mi-a încălzit mâinile. Pe vapor începusem să tremur, ceva mă ținea în spate. Mi-am amintit sfaturile lui Florin și mi s-a făcut frică; nu, mi-era ciudă că aș putea să mă îmbolnăvesc dintr-o neprevedere, și să pierd atâtea. După ce-am băut ceaiul, uitasem. În jurul meu mestecatul continua fără să-și piardă ritmul. Și Papa tot nu voia să vină. Ei bine, înseamnă că soarta voia negreșit să mi-l impună, și am acceptat ca de aici încolo să aștept, prea mă derobasem multă vreme, și prea fusese degeaba. Numai că spiritul explorării nu ostenise în mine și atunci am avut o idee, mă laud cu ea, o socotesc inspirată. Mi-am spus că, așteptându-l pe Papă, nimic nu mă împiedica să văd și orașul. În loc să stau

pe trotuar, în ploaie și-n îmbulzeală, am pornit-o de-a lungul traseului, cu umbrela deschisă. Orice ar fi fost să se întâmple, cortegiul trebuia să mă ajungă din urmă, nu se putea altfel. Așa că după ce văzusem centrul orașului, apoi piața și portul, am trecut și printr-un cartier periferic. Pe o stradă laterală, un grup de tineri se chinuiau să deschidă o mașină. O fată brună, frumușică, dar cu șoldurile greoaie, tip de spaniolă, aștepta deoparte. M-am oprit curios, nu știam ce se întâmpla. Era un Volkswagen cu *șibedah*, o deschizătură în acoperiș, acoperită cu pânză care poate fi dată la o parte. Tinerii încercau pe rând să strecoare un cârlig de sârmă printre tablă și pânză și să desfacă zăvoarele acestui acoperiș pliabil; cu unul izbutiseră, mai rămânea unul. Fata s-a simțit datoare să-mi dea explicații: „E mașina mea; am uitat cheile înăuntru". Am crezut-o, și m-am dus mai departe. Iar dacă n-o credeam, ce-aș fi putut face?!

Am ajuns la o intersecție, de unde traseul intra pe Freeway, care îngăduie o circulație rapidă în mijlocul orașelor. Nu puteam merge mai departe, pietonii n-au îngăduință, nici nu sânt trotuare. Eram nevoit sau să aștept în acest punct, sau să renunț la întâlnirea cu Papa și să pornesc în altă direcție, când am simțit rumoare în public. Polițiștii, care stătuseră în repaus, își ocupau locul, lângă trotuare, de-a lungul cordoanelor galbene. Ce de frânghie, zeci de kilometri! Nu erau oameni răi, nu stăteau țepeni și încruntați, nu se uitau urât dacă se mai găsea câte cineva să traverseze strada în fugă, tocmai acum, când se apropia clipa. M-am întors puțin înapoi și am găsit un loc mai gol, puteam să stau în buza trotuarului, nu mă împingea nimeni. În față, era un șir de birouri, clădiri cu patru-cinci etaje; funcționarii își părăsiseră lucrul, se îmbulzeau la geamuri, unii stăteau pe pervaz, cu picioarele atârnate afară. Oricare din ei ar fi putut să aibă un pistol sau o bombă.

A venit întâi un elicopter, dinspre aeroport, zgâlțâind cerul cu urletul motorului; părea un arhanghel apocaliptic. Din loc în loc, se oprea și făcea ocoluri, ca uliul. Vedea jos ceva în neregulă, o primejdie? îl interesau tinerii care descuiau Volkswagenul fetei brunete?

Curând a apărut o primă mașină de pază, o limuzină, fără emblemele poliției. Un om stătea cu capul scos pe fereastră și se uita încordat în toate părțile. Tot așa au mai trecut vreo două mașini, făcând să-mi bată inima din ce în ce mai alarmată; mă înspăimânta această solemnitate cu pistoale la subțioară. Era abia începutul. Mașina care a urmat a stârnit în mine un tremur, așa ceva nu mai văzusem decât în filme cu gangsteri; mergea cu

toate patru ușile larg deschise, și în fiecare ușă, un om, inclusiv șoferul stăteau cu jumătate de trup afară, gata să se arunce peste mulțime, dacă ar fi descoperit o mișcare suspectă. Dar ce puteau face cu oamenii de la ferestre?

Apoi s-a iscat un freamăt puternic, tălăzuire și respirații unite, un șuier de emoție și uimire; nici nu știu când a trecut prin fața mea mașina-platformă cu aparate de filmat și fotoreporteri, oameni crispați, stăpâniți de diavol, schimonosiți, cu mișcări de maimuță, luând imagine după imagine și temându-se parcă să n-o piardă pe cea mai importantă. Cred că era și o mașină a televiziunii, am zărit-o, ca pe o fantomă, și în clipa aceea l-am văzut pe Papă. L-am văzut bine, zâmbea cald și cu multă blândețe, avea o scufă albă în cap, o calotă, și purta o sutană roșie.

Era ora trei și jumătate; lumea aștepta din zorii zilei, poate unii își luaseră locurile de cu noapte. Șansa mea, de a nu fi așteptat nici cinci minute, putea să pară o impertinență față de soartă și de populație. Papa stătea în picioare, singur, într-o mașină cu acoperișul perforat, atât cât să poată trece un om, ca o turelă. Deși nu se vedea decât de la coșul pieptului în sus, se cunoștea că era un om subțire și suplu, iar felul cum își mișca brațele, binecuvântând mulțimea în stânga și-n dreapta, mi s-a părut de o cuceritoare grație pământească. Am simțit în mine o moliciune neașteptată, poate ceea ce se cheamă beatitudine, și nu m-am lepădat de această emoție, deși îmi lipsește credința. Am vrut s-o simt până la capăt, și am înțeles că omul care se apropia și nu-l mai despărțeau decât cinci metri de mine avea o mare forță lăuntrică; o investitură. Sigur că freamătul mulțimii, așteptarea lungă, misterul, cordoanele galbene, elicopterul și paza o făceau să crească; să nu fi fost toate acestea, împreună cu nu știu ce speranță, în nu știu ce scăpare, de nu știu ce blesteme, impresia ar fi fost mai slabă. Ceea ce nu înseamnă că Papa n-ar avea har; lumește spus, farmec.

Tocmai când ajunsese în fața mea, atât de aproape că îi vedeam porii feței, cineva m-a tras de umbrelă, făcându-mă să întorc capul și să pierd binecuvântarea. Era un chinez de statură mică, semăna leit cu cel care înălța zmeul la Washington, un chinezei, va să zică, nu știu când apăruse, venise cu un scaun de bucătărie, se urcase pe el și nu găsise alt loc de unde. să privească, decât din spatele umbrelei mele.

Așa s-a rupt vraja și atunci abia i-am văzut pe cei patru oameni. Îmi îngheață și acum sufletul când îmi aduc aminte. Știu că așa trebuie, dar cum putea Papa să admită? Erau toți patru de aceeași statură, parcă gemeni, cu trupuri atletice, i-am văzut mai mult din spate, îmbrăcați în haine civile, bej,

care păreau niște uniforme. Stăteau doi în față, doi în spate, cu picioarele pe aripile mașinii, aplecați mult înainte, pe un genunchi îndoit, ca alergătorii când iau startul, cu o mână în buzunar, cu alta ținându-se de o bară montată de-a latul, una peste portbagaj, alta peste capota motorului. Alcătuiau un pătrat, ca al legiunii romane, la scară mică, și la mijloc, unde se intersectau diagonalele, Papa, cu zâmbetul care nu mi se ștersese din minte, cu aceleași mișcări elegante ale brațelor, binecuvânta mulțimea.

Degeaba. Și degeaba zâmbeau cardinalii din mașinile următoare, făcând și ei semne cu mâna. Barem ei, așa cum stăteau în pernele limuzinelor, nu-și meritau deloc pâinea pe ziua aceea, fiindcănu-i pândea nici o primejdie.

Am întrebat mai târziu: „O avea Papa dușmani?” „Da. Câți nu poți să-ți închipui!” într-adevăr, nu pot să-mi închipui. E omul o ființă neîmpăcată?

Seara, am deschis televizorul și am văzut slujba de sub cortul alb bătut de ploaie. Ploua nu doar la Boston. Când am ieșit din restaurantul meu de la Needham, unde de astă dată îmi adusese la masă o creolă frumoasă și gravă, dar care se mișca și își îndoia talia ca o afurisită, afară se pornise o răpăială barbară, cu vânt puternic; am ajuns sus cu umbrela întoarsă pe dos și cu pantofii nu uzi, ci plini de apă.

Să spun ceva și despre televizor? Nu-mi face nici o plăcere, și-apoi au spus atâția, dar haide! Televizorul în America nu-i un zeu mai mare decât în țările slab dezvoltate, decât că emite pe mai multe canale. Douăsprezece, așa mi s-a spus.

Poate la ore diferite, n-am găsit niciodată decât patru sau cinci, și pe nici unul dintre acestea n-am dat de un program să mă intereseze, decât un concert simfonic, într-o seară, la Seatle, și meciurile de baseball, pasiunea poporului, pe care însă, necunoscând jocul, nu le-am putut înțelege.

O singură dată, la Honolulu, hotelierul m-a întrebat dacă vreau o cameră cu sau fără televizor. N-am știut că este posibil. Am exclamat: fără, slavă Domnului! – și camera a fost cu patru dolari mai ieftină. Încolo nu te întreabă nimeni; vrei sau nu vrei, televizorul te așteaptă, în hotelurile mai ieftine rămas alb-negru, adică un obiect abandonat la sfârșitul carierei.

Nu știu exact cât ocupă reclamele din lungimea programului; probabil că există o statistică. Poate nu mai mult de o treime, dar fiindcă sânt agasante, îmi vine să spun trei sferturi. Pteclame de toate felurile, ca pretutindeni în lume. Însă cred că primul loc, și cu mult avans, îl dețin

produsele alimentare; îndemnul la ghiftuială. Unii spun că de aceea sânt atât de mulți grași în America. Despre ei nu vorbesc încă, dar n-am răbdare să aștept și am să spun cu anticipație că la televizor apare un conferențiar lat cât ecranul, și povestește ce-a făcut ca să ajungă la această stare. După un timp apare tot el, lumea îl cunoaște, redus la dimensiuni omenești și povestește ce-a făcut să slăbească.

Filmele documentare or fi interesante, presupun, căci de văzut n-am văzut niciunul; n-aveam nici vreme, nici răbdare să caut. Filmele artistice, oricât de proaste, ar putea să placă, fiindcă e comod să le vezi acasă, cu paharul de whisky într-o mână și cu țigara în alta, dacă n-ar fi des perforate de reclamele cele mai nepotrivite.

Am revăzut într-o seară numai o parte din acel Love Story, dat și la noi multă vreme, când a stors râuri de lacrimi. N-am fost de partea celor care s-au abținut de la orice emoție ț-i l-au socotit o melodramă proastă. Dar nici n-am să-mi spun argumentele, ca să apăr filmul; las altora discuția, iar pe denigratori îi sfătuiesc să nu creadă că toată lumea și-a uitat tinerețea, cu aspirațiile ei naive și cu sublimele suferințe. Și-apoi, să ținem seama că înainte de altele, biata fată era frumoasă și expresivă, de aceea moartea ei tragică îndurera pe oricine o văzuse mai înainte, plină de viață și de speranțe, tăvălindu-se prin zăpadă. Și nu pentru povestea filmată au plâns oamenii, ci pentru răsfrângerea ei peste propria lor tinerețe, prezentă sau trecută, peste eternitate. Deși nu eram predispus la nici o emoție, am simțit între ochi lovitura unui pumn mare și negru, când peste zbuciumul fetei, cu lacrimile ei înghețate pe față, într-o scenă de suferință, atât de ușor să fie crezută, izbucnește chipul unui căpcăun congestionat, cu gura căscată, năpustindu-se peste un tort cu frișcă, spre a demonstra valoarea produsului, despre care apoi se va vorbi pe larg, recomandându-se gospodinelor cum să-l facă, și ce marcă de ingrediente să prefere, pentru a se garanta reușita. Aceste artocități se petrec din zece în zece minute.

Când am deschis televizorul, slujba sub cort nu se terminase, pe marginea pânzei curgeau trâmbe de apă, ploaia se ințețise, în parc oamenii stăteau sub umbrele, o masă de cocoașe negre și ude în care se răsfrângeau becurile electrice. Papa mi s-a părut obosit, decolorat și bătrân, dar cred că din cauza imaginii proaste; și-apoi slujba, sacerdotală, îl împiedica să zâmbească, lipsindu-l de ceea ce am socotit a fi primul lui farmec. La urmă a împărțit anafură credincioșilor, a venit în marginea estradei, oamenii urcau treptele, se descopereau sau închideau umbrela și se ațineau cu gura

deschisă; tocmai în locul acela curgeau șuvoaie de apă de pe marginea cortului, așa că era și-un botez, nu doar o cuminecătură. Papa lua anafura dintr-un castron, pe care un cardinal i-l ținea la îndemână, și-o punea în gura deschisă; în prim plan, cum nu poți să-i vezi niciodată în biserică, oamenii, mai ales copiii, și ei reprezentau majoritatea, păreau niște puișori de pasăre „stând pe marginea cuibului, așteptând hrana din ciocul mamei.

Era o transmisie directă, n-au putut s-o scurteze, așa că am văzut totul, până la urmă. Din câtă lume mai era acolo, prea puțini și-au căpătat anafura, altfel nu s-ar fi terminat până la ziuă. Cam din cinci, doi erau negri, nu știu de unde ieșiseră, pe străzi nu-mi aminteam să fi văzut vreunul. Sau poate stătuseră toată ziua la coadă, în fața cortului.

Când s-a terminat, și Papa cu tiara în cap a coborât scările să meargă la mașină, care poate era departe, nu se vedea, o acopereau oamenii, un cardinal a vrut să-l apere de ploaie cu umbrela. Dar el, cu zâmbetul pe care și-l recâștigase, l-a dat la o parte și a mers senin printre oameni, binecuvântându-i ca la sosire, fără să-i pese de ploaie. Așa da! mi-am spus și-am văzut că nu mai era nici bătrân, nici palid, și mi-a fost nespus de simpatic.

Imediat după ce el s-a pierdut în mulțime, televizorul a areluat scena sosirii, cum o văzusem și eu într-o clipă, și poate se reda chiar clipa aceea, astfel m-am uitat cu atenție să recunosc locurile, poate și pe mine sau măcar pe chinezelul din spate, cocoțat pe scaunul de bucătărie. A trecut iarăși Papa prin fața mea, întocmai cum țineam minte, numai că am căscat ochii și mi-am scuturat capul, fiindcă atleții cocoțați pe mașină dispăruseră, puteau fi doar niște umbre difuze, sau nici atâta, și doar îi văzusem, ca pe niște îngeri păzitori; de fapt li se spune „gorile”. Sigur că m-a minunat tehnica, deși n-am înțeles-o; demn de luat în seamă era că televiziunea socotise potrivit să-i escamoteze pentru marele public. Nu m-ar mira să-mi spună cineva, într-o zi: „Fugi de-acolo! Ai avut o halucinație!”

Acum am terminat cu Papa, care s-a dus în alte părți ale Americii. Era cât pe ce să mă mai întâlnesc odată cu el, la Chicago. Așa s-ar fi întâmplat, și iarăși n-aș fi găsit cameră, dacă nu mă abăteam pe la cascada Niagara.

16

Nimic nu m-a necăjit în drumul de la Boston la Buffalo, decât că a fost o etapă prea lungă pentru posibilitățile Greyhoundului, de aceea am ajuns obosit, abia seara, când cădea repede întunericul. Fusese o zi aproape frumoasă, puțin rece, cu cerul de un gri străveziu deasupra unui peisaj care iarăși îmi amintea de Finlanda, cu dealuri stâncoase, cu păduri întinse aproape tot drumul, în culori de toamnă, cu lacuri răzlețe, albastre puțin zgribulite. În vreo săptămână, cred că frunzișul avea să ajungă la colorația lui maximă, smintită și voluptuoasă, dar nu simțeam prea multe regrete să nu fiu martor, căci această natură, despre care am spus cum se tot repetă, n-ar fi fost altfel decât am văzut-o acasă, în atâtea toamne.

Șoseaua era odihnitoare, aveam iarăși locul cel mai bun, și fiindcă nu trebuia să privesc tot timpul în față, o priveliște neschimbată zeci de kilometri, mă uitam la mașinile care mergeau alături, cu aceeași viteză. Atunci am văzut omul cu cartea pusă deasupra volanului; nu m-ar fi împiedicat nimic să citesc și eu, peste umărul lui, nu mă despărțea de el decât un metru și jumătate, decât că mi-ar fi trebuit o privire mai ascuțită. Pe urmă el s-a dus încet înainte, și în locul lui a venit, o femeie; singură, cu înfățișarea plăcută; avea o rochie cu mineri scurte și mult timp m-am uitat la brațul ei stâng, din partea mea, care ținea volanul. Se terminase linia dreaptă, brațul se mișca liniștit și sigur, urmărind curbele prelungi parcă mângâindu-le, și prin ceea ce îmi spunea el astfel aveam imaginea șoselii, deși nu mă uitam cu ochii. Dar s-a dus și femeia după câțiva kilometri, fără să se piardă, era la o sută de metri, așa a rămas până la Albany, iar eu mă întrebam ce nevoie avusese să se îndepărteze, dacă tot nu mărea viteza, îmi părea rău mai ales că în locul ei venise un om ca o maimuță, care pe deasupra avea în dreapta lui o maimuță.

adevărată. Până să ne ajungă, i-am privit din față, prin sticla parbrizului, și comparându-i, mi-a revenit în minte o idee mai veche, că nu omul se trage din maimuță, ci invers. Văzându-mă că o priveam, maimuța mi-a făcut semne prietenoase, omenești, dovedindu-și astfel filiația și confirmându-mi ideea. Dar ea nu putea să se tragă din omul de alături, ci din alții, mai chipeși, căci altfel n-ar fi fost maimuță adevărată, ci caricatura unei maimuțe.

Sânt întâmplări care se leagă și e imposibil să știi după ce lege. Cineva se tot foia în spatele meu, izbându-mi scaunul din când în când, suspinând a nemulțumire, până ce, întorcând capul, am dat cu ochii de altă maimuță; semăna întru totul cu cele două de jos, decât că era uscată și scofâlcită de bătrânețe; nu știu cum de n-o văzusem când se urcase. Profitând că întorsesem capul, făptura aceea mi-a vorbit în grai omenesc și mi-a cerut să mă dau mai într-o parte, ca să vadă în față. Mai avea ceva de văzut? Nu putea fi decât din partea locului, o femeie de vârsta ei nu se îndepărtează prea mult de casă.

Dar de ce s-au legat așa întâmplările, și nu altfel? De ce n-a apărut în locul ei o femeie plăcută, în rochie cu mâneci scurte?

Am ajuns cu bine la Albany; am plecat cu bine.

Am trecut prin Utica; au apărut pe marginea șoselei că suțe de lemn, unele mobile, șiruri lungi, și nici un fel de altă locuință. Nu mă opresc la ele acum, în alte locuri am văzut mult mai multe, aglomerații, ca într-o lume pe jumătate nomadă; este un pic de adevăr în această vorbă, voi spune.

Am ajuns cu bine la Syracusa…

N-am plecat rău nici de aici, dar a fost o oprire mai lungă și trebuie povestită. Era ora două, ieșise soarele, cald, și începeam să simt oboseala. Șoferul ne-a dat liber trei sferturi de oră; unii s-au dus să mănânce, era o cafeterie chiar în autogară. M-am plimbat prin apropiere, nu aveam curaj să mă duc prea departe, ca să nu pierd ora plecării; de altfel nu voiam decât să știu că am pus piciorul și în Syracusa. Cine o fi adus aici numele orașului, tocmai din Sicilia? Nu voiam să fac pe învățatul, ca unul care fusesem acolo și văzusem o fântână celebră, în al cărei bazin am băgat mâna, să verific teoria corpurilor scufundate în apă; dar mă întrebam dacă în tot orașul acesta o fi știind cineva că Syracusa a fost patria lui Arhimede. Mie, de ce să mint, nu mi-a spus nimeni la școală; dacă n-aș fi ajuns acolo, n-aș fi știut.

Întorcându-mă la autobuz, am văzut că șoferul nostru cerceta îngrijorat o roată din spate. Toate Greyhoundurile sânt de același tip și au în spate două osii, se spune punți, ca să nu mă judece rău specialiștii, însă de o construcție cum n-am mai văzut; pe prima punte sânt montate câte două perechi de roți, ca la toate vehiculele grele, pe a doua numai câte o roată, în stânga și-n dreapta, și ele calcă între cele din față. Nu-i cine știe ce descoperire; o spun, ca să nu creadă cineva că n-am băgat de seamă.

Voiam să mă apropii de șofer, să văd ce-l îngrijorează, era interesul meu să înțeleg ce se întâmplă, însă tocmai atunci interesul mi-a fost atras în altă

parte: pe ușa autogării intra o familie grasă.

În sfârșit, a venit vremea să spun, degeaba aș vrea să amân, nu se mai poate. Erau trei persoane, două în față, nu le-am văzut bine, ochii mi s-au oprit, n-au putut trece mai departe, pe cea din spate, care mergea în spațiul dintre ele, ca roțile autobuzului, acoperindu-mi tot câmpul privirii. La fel cum voi spune despre cazinourile de la Las Vegas, cine n-a văzut nu crede, cine a văzut nu poate înțelege, și cine înțelege își ia câmpii. Era o ființă umană și terestră, n-am să exagerez spunând că părea venită de pe altă planetă, îmbrăcată ca astăzi, cu o bluză albă, cu un pantalon albastru, elastic, și nu lipsea mult să pară pătrată, fiind aproape la fel de lată cât de înaltă. Bluza, ridicată de vreo două palme la spate, căci ar fi fost imposibil să cuprindă și trunchiul și mijlocul, lăsa să se vadă carnea albă, pufoasă, crescută ca aluatul de pâine care, nemaiîncăpând în covată, dă peste margini. Movile enorme de came se revărsau peste betelia pantalonului, unde se opreau în movile de grăsime, tasându-se între ele și lățindu-se într-o luptă aproape sonoră, că parcă se auzeau țesuturile cum pârâie, rupându-și dimensiunile. După coafură, făptura era o femeie și mă întrebam cum o fi în partea din față, cum și-o mai îndeplini funcțiile. Parcă gândul meu a făcut-o să se întoarcă, și atunci am rămas cu gura căscată, stupefacția n-a mai avut unde crește, era abia o fetiță, să fi avut paisprezece ani, ca să dau de la mine.

Cum ar izbuti cineva să-și închipuie, dacă am spus eu însumi că până nu vezi nu poți crede? Mi-am dat toată osteneala dar nu-i de ajuns, cititorul va trebui să-mi acorde credit, ca unuia care am văzut-o cu ochii.

Și iată cum se leagă iar întâmplările, era ca un făcut, chiar atunci un taximetru s-a oprit în spatele meu, și când am întojrs capul, șoferul tocmai cobora să scoată bagajele. Era un negru, dar culoarea nu mai conta, nu mai putea fi o caracteristică, rămâneau, să-l definească, numai dimensiunile; mi s-a părut măcar la fel de gras ca fetița de adineauri, și nu puteam înțelege cum încăpea în mașină.

Asemenea apariții nu sânt rare, e plină America de ele, totuși să nu-și închipuie nimeni că reprezintă o majoritate. În schimb, devin majoritare în imaginație, fiindcă nu pot trece nebăgate în seamă, ca atâta lume stereotipă și anonimă, și după aceea, nu ies ușor din memorie. Din câți grași am văzut, n-am uitat pe niciunul; dacă aș fi știut cum îi cheamă, cred că le-aș fi ținut minte și numele.

N-am stat să văd cum o să intre șoferul în mașină, m-am temut că o să bage de seamă; dar dacă am rămas cu o întrebare nerezolvată, răspunsul n-a întârziat să vină mai mult de trei zile. Eram în drum spre Cleveland, când la o autogară de pe parcurs, unde am așteptat o legătură, a apărut o violoncelistă grasă. Nu de cea mai gravă categorie, destul însă ca violoncelul în mâna ei să pară o vioară, trei sferturi, pentru uzul copiilor. Era o fată tânără și destul de frumușică, dacă o reduceai la scara umană, o blondă cu ochi negri și cu fața, cum au spus alții, ca piersica. După ce șoferul i-a luat violoncelul și l-a pus în compartimentul de bagaje, fata s-a urcat în autobuz, umblând cu ochii după un loc liber; erau destule, chiar și acela de lângă mine. Când am văzut că se uită tocmai acolo, am crezut că mi-a sunat ceasul. M-am înghesuit în perete, întrebându-mă cât din ea o să stea peste mine, și cât am s-o pot duce. Dar oamenii aceștia își cunosc dimensiunile și știu cum să le poarte. Am văzut mai târziu mulți strecurându-se prin locuri înguste fără să dărâme zidurile, trecând pe lângă etalaje, în supermarketuri, fără să dărâme borcanele și cutiile de conserve, și chiar urcându-se în mașină, fără dificultate, cu un zâmbet pe față, care se prefăcea în dispreț dacă vedeau că mă uit cu neîncredere. Nu găsesc o asemuire mai bună decât cu șoarecele, cum încape el într-o bortă pe jumătate cât îi e trupul, și chiar mai mică.

Nu știu cum s-a subțiat violoncelista, și cum s-a așezat lângă mine, puțin sucită pe o parte, că a lăsat între noi destul loc ca să nu ne atingem. Și ce e mai ciudat, a rămas așa strânsă chiar după ce a prins-o somnul; numai mâna i-a alunecat pe scaun și am simțit-o; era mâna dreaptă, cea care ține arcușul.

Am să spun altă dată cum ajung așa acești oameni; nu prea târziu, ci în curând, când voi ajunge la Cleveland, ca să reproduc și opiniile domnului Andrica, întâlnit acolo, deși le pun slabe; semne de îndoială.

Când m-am apropiat de autobuz, am văzut că era gol, călătorii se mutaseră în altul, alături; sigur că pe șofer îl nemulțumea ceva la roata din spate. Mi-am luat bagajul și m-am dus fuga, dar locul meu îl ocupase bătrâna uscată și osoasă, maimuța. Nu m-am lăsat nici eu, m-am așezat alături, deși îmi repugna, am împins-o, căci se lățise, și așa am văzut bine priveliștea din față; am pierdut-o numai pe cea din dreapta, m-am ferit să întorc capul.

Să fi sosit mai devreme la Buffalo, aș fi luat autobuzul comunal, face vreo jumătate de oră până la Niagara Falls, și aș fi tras la un hotel în

apropierea cascadei, s-o simt și s-o aud mugind toată noaptea. Dar într-o jumătate de oră era beznă, așa că am rămas, mi-am lăsat valiza în locker și m-am dus în oraș numai cu geanta pe umăr. Un funcționar de la autogară m-a îndrumat la un hotel, foarte aproape, autogara era și aici în plin centru; mi-a scris adresa, pe o hârtie, după ce s-a dus să-și consulte colegii, dacă Lafayette, numele hotelului, se scrie cu doi f, sau cu unul. Eu în acest timp pocneam de nerăbdare, vedeam cu ochii cum venea întunericul. Tot greșit mi l-a scris până la urmă, dar ce importanță mai avea ortografia, când în ușa hotelului stătea un tânăr negru, împiedicând trecerea cu laba piciorului, enormă, într-o gheată lungă și ascuțită?!

Ca și în seara de la Cleveland, când am mers câteva sute de metri cu domnul Andrica pe străzile din centru, pustii și sinistre, am simțit aceeași revoltă și umilință la Buffalo, unde n-am avut curaj să mă îndepărtez de hotel și m-am închis în cameră de la ora șapte, după ce mâncasem prost la un bar de lături. Cât să-mi duc bagajul în cameră și să cobor cu mâinile goale, negrul din ușă plecase, dar nu era un motiv să-mi fi dispărut temerile. Am mers cincizeci de metri până într-o piațetă, unde părea a fi centrul orașului, cu o clădire modernă, și importantă, care mi-a atras atenția mai mult decât altele, și nu era altceva decât Biblioteca municipală, ceea ce mi-a făcut multă plăcere. O țin minte limpede, deși nu am vizitat-o: nu putea să fie înăuntru mai puțin importantă decât pe afară.

O negresă tânără ședea pe o bancă, așteptând autobuzul. Un negru tânăr, cu un mers arogant, a trecut prin fața ei, aproape atingând-o, și i-a aruncat o privire provocatoare și îngâmfată. Fata a întors capul. N-aveam ce să caut acolo.

N-am văzut niciodată un coridor atât de lung ca la hotelul Lafayette; de la lift până în fund, unde aveam camera, erau peste cincizeci de metri, și mersul devenea anevoios, aproape penibil, din cauza mochetei exagerat de groasă, cum se obișnuiește în America; trebuia să-mi trag pașii, ca pe o șosea cu clisă, și după două asemenea excursii simțeam că mi se înmoaie genunchii. Tocmai acolo s-a întâmplat necazul cu clanța, care rămânea când încuiată, când descuiată, refuzând să asculte de cheie, ceea ce mă obliga să mă tot duc la biroul de recepție, ca să cer ajutoare. În două zile am mers multe sute de metri pe mocheta aceea nefericit pusă. Dar până ajungeam la lift, mă învăluia tot timpul o muzică dulce și caldă, o șoaptă serafică atât de estompată că nici nu-i puteai bănui sursa; poate avea scopul ca oamenii să suporte mai calmi călătoria enervantă pe coridoarele prea lungi, cu mocheta

prea groasă. Era un hotel de altă dată, o fostă grandoare, ar fi avut nevoie de renovări, însă nu-și pierduse cu totul ambițiile vechi de un secol. Camera, mare și înaltă, cum se făcea pe vremuri, avea plafonul în stucatură; ce folos dacă fereastra dădea într-o curte interioară, unde nu se vedeau decât ziduri, și orașul nici n-ar fi putut să se bănuiască, să nu mi-l fi amintit toată noaptea sirenele salvării și ale poliției, parcă mai înverșunate ca oriunde. Baia, afumată și de modă veche, avea o cadă supradimensionată, de două ori cât un om de statură normală. Pentru mine era prea mare, pentru un gras ar fi fost prea mică. Un anunț, pus la oglindă, cuprindea rugămintea de a se folosi dușul numai cu perdeaua băgată în cadă. Era ușor să se înțeleagă, nu exista un sifon de pardoseală, la fel ca în toate băile pe care le-am văzut în America; fără o măsură de protecție, apa ar fi putut să ajungă până în cameră. Respect cu bunăvoință prescripțiile logice, și m-am descurcat, dar cu un mic efort de imaginație; trăgând perdeaua și punându-i poalele în cadă, robinetele, vechi, primitive, rămâneau pe dinafară. Nu vreau să mă laud pentru ingeniozitatea cu care am izbutit să le manevrez fără să curgă o picătură de apă pe pardoseală, ca să spăl rușinea cu clanța, dovedind că nu sânt cu totul neîndemânatec; altfel ar fi trebuit să mă duc iar la biroul de recepție, pe mocheta groasă, să cer un om ca să-mi manevreze robinetele.

O știam, învățasem despre ea la geografie, încă din prima parte a copilăriei; pentru mine se situa printre cele câteva grandori ale naturii. O văzusem în fotografii, apoi în filme, care s-ar crede că redau un anumit cadru cu toate elementele lui, inclusiv mișcarea, și că n-ar mai fi nevoie de altceva. Citisem descrieri, pentru mine mai sugestive decât imaginea, când sânt bine făcute și nu le lipsește duhul. Nimic nu mi-a folosit, n-am putut să mi-o închipui până n-am ajuns acolo, la fel cum s-a întâmplat cu Veneția. Uneori transferul nu este posibil; o anumită noțiune refuză să se releve pe alte căi decât prin ea însăși; imaginile, captate cu cele mai perfecționate mijloace, și chiar cuvintele, nu pot s-o redea în tot ce reprezintă ea, ceva rămâne ascuns, ca un element metafizic, o emanație.

Mi s-a spus că o să mă dezamăgească; nu m-a dezamăgit, deși ar fi fost foarte posibil. Mi-era teamă de altceva, să nu mă dezamăgesc eu pe mine însumi, într-o clipă nenorocoasă, printr-o incapacitate de recepție; dacă rămâneam inert, pierderea era a mea, nu a Niagarei, care va rămâne ceea ce este, până la sfârșitul veacurilor.

Dar ce este ea, la urma urmelor? Căutându-i definiția, la începutul timpului cât am stat acolo, m-am grăbit să osor cotesc un capriciu al naturii. E mult prea puțin spus, și e ridicol; capriciul n-are nici forță, nici adâncime. Ajungând mai aproape, și uitându-mă la partea ei dinspre Canada, unde i se vede adevărata desfășurare, nu m-a izbit atât tumultul, cu forța lui de a izbi până în conștiința omului, ci gândul că mișcarea aceasta grandioasă, începută de la despărțirea pământului de ape, nu scade și nu va înceta niciodată, până ce nu se va schimba structura și soarta planetei noastre; și-atunci, cum ea n-a fost destinată să aducă foloase, ci este o simplă dezlănțuire, gratuită și nelogică, am socotit-o o nebunie a naturii. Și nu-i destul, este o nebunie, dar dincolo de ea mai există o treaptă. Am descoperit-o când am mers cu vaporul până la picioarele căderii de apă, unde i-am simțit teroarea ca pe o explozie continuă, o ploaie de bombe care se sfârtecă între ele fără să se epuizeze; fiindcă energia expulzată se regrupează, ca moleculele în jurul nucleului, își recapătă vechea structură, ca să-și reia canonada și să n-o mai termine, refăcute întruna prin propria lor forță de distrugere. Cascada Niagara este un război al ei cu ea însăși.

Păcat că s-au amestecat oamenii și-au vrut s-o împace, făcând hidrocentrale. (Peste două milioane de kilowați, numai în partea americană, după o statistică veche.)

Un ceh voios, întâlnit în ajun la autogară, mi-a dat sfatitri cum să ajung la Niagara și pe unde s-o iau ca s-o văd mai bine. Era venit la neamuri și făcuse ocolul Americii, cu Greyhoundul. I-am văzut drumul pe hartă, până la Pacific și înapoi, sânt distanțe enorme, mi-ar fi cerut două luni, cu opririle, ca să nu fiu toată ziua și toată noaptea în autobuz, dormind în capul oaselor. „Nu, m-a informat cehul, nu mi-au trebuit decât două săptămâni!” Imposibil, e o pedeapsă! Dar el părea fericit. Voi fi și eu, la sfârșitul drumului?

Am plecat cu primul autobuz de dimineață, și cred că în afară de șofer, nu se mai trezise nimeni în tot orașul; la hotel, recepționerul, la care apelasem să-mi încuie clanța defectă, cred că dormea de-a-n-picioarelea, iar portarul dormea de-a binelea, într-un fotoliu la ușă, îi trăgea la aghioase, nici nu m-a simțit când am trecut prin față.

În stațiile următoare s-au mai urcat oameni, dar cum stăteau cu capul în piept, cred că nu se treziseră încă. Ploua, era întuneric, n-aveam umbrela, fiind încuiată în locker, cheia lockerului o lăsasem în cameră, și dacă m-am

întors s-o iau, N-am izbutit să descui ușa. Când am povestit necazurile mele în America, n-am uitat drumul, pe întuneric, la Niagara Falls, cu ploaia nenorocită care îmi lua toată bucuria, după ce muncisem atât și mă ostenisem să fac din ea o construcție.

Totuși am avut noroc, natura și-o fi dat seama că întinde prea mult coarda și poate să iasă o răzvrătire. Fapt este că ajuns la Niagara Falls, ploaia stătuse, norii se subțiau, iar mai târziu a ieșit și soarele. Un timp însă mi-am simțit inima zgribulită, m-am uitat pe cer cu frică, privirea câinelui care se teme când vrei să-l mângâi, după ce mai înainte l-ai lovit cu piciorul în burtă.

Deși n-am prea văzut oameni pe stradă, nu pot spune, ca la Buffalo, că eram singurul care se trezise. La cascadă însă am fost primul, mult mai târziu au venit al doilea și următorii. Am auzit-o de departe, n-a fost nevoie să întreb pe nimeni, am mers în zigzag pe străzi și pe bulevarde, pe alei, prin parcuri, luându-mă după vuiet.

N-am descoperit-o dintr-odată, să mă izbească în fundul ochilor, am văzut întâi fluviul, cum se ducea la vale, pregătindu-și din vreme tumultul, căci avea o curgere repede, peste trepte de piatră, o înșiruire de volburi care parcă se adunau una cu alta, acumulând forță pentru ce-avea să urmeze.

Fluviul, numit și el tot Niagara, mai lung de cincizeci de kilometri, aduce la vale apele lacului Ontario, nu mai mic decât lățimea Mării Negre, luată de la Bosfor la Odesa. Și lacul, și fluviul despart Statele Unite de Canada, alcătuind o mică parte din cea mai mare frontieră din lume, și cea mai liniștită, marcată pe mii de kilometri de un simplu coridor tăiat prin pădure, o linie dreaptă atât de lungă cum n-a putut să-și imagineze nici un geometru, din toate timpurile.

În locul unde ajunsesem, un masiv de calcar, împădurit, insula Goat, desparte apa fluviului în două brațe neegale, cel mai lat în partea Canadei. Cascadele cărora le dă naștere fiecare păstrează aceeași proporție, cea a Statelor Unite fiind într-o inferioritate vădită; n-am suferit o dezamăgire deși era o nedreptate, și ea mă păgubea în primul rând pe mine. Am reparat paguba repede; după ce am privit cascada americană, cu o reținere teoretică, știind-o mai prejos decât cealaltă, m-am dus pe insula Goat, am traversat-o și de-acolo am privit partea canadiană.

Erau alei în pădure, pustii și umbrite. Cascada Canadei dă altă imagine, cred că la ea se refereau informațiile mele, din descrieri, fotografii și filme, care nu-mi fuseseră suficiente. Acum emoția mi se fragmentase, lăsasem o

parte din ea în urmă, dar după aceea m-am dus într-un loc de unde se vedeau amândouă cascadele. Nu puteam să-mi refac sentimentele în câteva clipe; m-am mulțumit să-mi întipăresc în minte priveliștea, și pe urmă, gândindu-mă la toate în liniștea casei mele, cred că am izbutit să simt ceea ce așteptasem, după cum sper să-mi fi exprimat simțirea, în unele rânduri din urmă, sau măcar s-o exprim de aici înainte.

Parapete de metal inoxidabil, frumoase și robuste, care îți dau un sentiment de siguranță și unul de bogăție, căci nimic nu-i economicos în această lucrare lungă de sute de metri, despart pe oameni de prăpăstii. N-am auzit de sinucideri, dar nu cred să lipsească; abisul, unit cu nebuna prăbușire a apelor, nu poate să exercite asupra firilor predispuse o fascinație mai mică decât tumul Eiffel, și decât Empire State Building, care au la baza lor multe vieți omenești zdrobite.

Cârduri de rațe înotau pe apele fluviului, printre volburi, veneau până în buza prăpastiei, poate chiar aruncau o privire de vale, dar n-am văzut niciuna să cadă victimă. Poate uneori se întâmplă. Oare ce pățește o rață, dacă o ia Niagara? Un om, într-un butoi de cauciuc, a trecut-o. Mi se pare că pe furiș, fiindcă nu-i voie; așa cum nu-i voie să te arunci de pe podul Brooklyn. De ce să pui oamenilor asemenea interdicții, când nu-i vorba de sinucidere, ci de încercarea virtuții?

Am luat insula în lung și m-am dus până la extremitatea unde ține calea fluviului și-l desparte în două. Apa venea repede, sărea peste praguri, grăbită, încercându-și forța; mi s-a părut deodată că seamănă cu o armată în goană spre câmpul de luptă, războinică, nu pot spune nesocotită, conștientă de rolul ei, știind că ea e totul și vrea nerăbdătoare să se sacrifice. Are natura atribute omenești, sau merg prea departe?

O frumoasă statuie de bronz, în mijlocul insulei, înfățișează un bărbat cu numele Nikola Tesla, inventator, născut în Iugoslavia în 1856, mort la New York în 1943. Deși pe soclul statuii nu scrie, știu că a inventat multe, motorul electric asincron, și altele, curentul polifazat de pildă. Ce de lume a încăput în această Americă, și tot mai e loc liber! Dar Nikola Tesla a murit în sărăcie. Cred că dintr-o neînțelegere; altfel ar fi fost normal să se îmbogățească.

Până să se pună în mișcare mecanismele făcute de oameni, a venit destulă lume ca să fie aglomerație. Unul din mecanisme este un ascensor care coboară la nivelul de jos al cascadei, unde fluviul Niagara, refăcut, își

reia cursul spre lacul Erie, în timp ce în urmă, lupta declanșată de el continuă.

Accept să numesc ascensor acel mecanism de coborâre, fiindcă pe urmă te urcă. Ar fi prețios să-i spui ascensordescensor, deși au fost puriști capabili să susțină o asemenea idee, cum au susținut multe asemenea; ei însă nu spuneau ascensor, ci urcătoare. Nu lungesc vorba, ci vreau să-mi trag sufletul.

Cineva se plânge că instalațiile, turnul ascensorului, cu platforme de observație deschise asupra priveliștii, slutesc locul. Nu-i adevărat, Niagara e prea puternică spre a se lăsa sluțită. Mai degrabă ar putea s-o supere construcțiile de pe malul canadian, probabil hidrocentrala, fiindcă prea i se bagă în suflet. Hidrocentrala americană nu se vede.

Ce bine ar fi fost dacă găseam și la Marele Canion un ascensor, sau un funicular! Nu-i doar incomod, doar anacronic; socotesc mai ales neestetic ca la sfârșitul mileniului al doilea să mergi călare pe asin, ca la începutul primului mileniu. Și este numai punctul meu de vedere; asinul ar putea să spună mai multe.

Diferența de nivel a cascadei ar fi meschină pe lângă. renume, abia patruzeci și șapte de metri, nimica toată pe lângă ce operează oamenii asupra naturii, în adâncime sau înălțime. Forța care se dezlănțuie acolo se datorează în primul rând nu căderii, ci imensului volum de apă, o mutație smintită, continuă și nescăzută, o agresiune fără obiect, din fericire, căci să aibă ce distruge, nimic n-ar putea să reziste și n-ar mai sta în picioare.

Pământul este făcut din trepte, fundul oceanelor, platforma continentală, apoi plaja, câmpia, dealul, muntele, de la zece mii de metri adâncime, până la mai mult de opt mii. deasupra mării, vârful Himalaya. Niagara este și ea o treaptă „dar ar fi trecut nebăgată în seamă dacă era seacă, fără lacurile din nordul Americii, aflate la înălțimi diferite, în terase „cu patruzeci și șapte de metri diferență de nivel între Erie și. Ontârio. Atât și nimic altceva nu-i Niagara, o răfuială geografică, plină de brutalitate, de izbituri și mugete, o luptă. pentru egalizare, lungă de milenii și fără nici o izbândă, ceva. ce la altă scară de timp și de forțe se întâmplă adesea și ca omenirea.

Cum au ponegrit ascensorul, mulți ponegresc și vaporașele care merg sub cascadă. Sigur că ar fi fost altfel dacă: descopeream Niagara, ajungând acolo cu o pirogă indiană N-am nici o vină că m-am născut mai târziu, și n-am nici: regrete. Iar vaporului, oricât ar fi fost el de urât, îi păstrez: o amintire frumoasă, și-i sânt recunoscător cârmaciii lui că nu s-a întors de la

jumătatea drumului, ci a mers cu bravură, până la locul unde eu însumi am admis că trebuie să întoarcă, fiindcă lumea începuse să țipe. Cum să spun? A mers până în locul unde, dacă mai înainta numai un metru, vaporașul se răsturna cu chila în sus și se ducea la fund, lăsând deasupra numai colacii de salvare, fără oameni.

Am fost sceptic, nu-mi plac aventurile organizate; costumația mi s-a părut ridicolă, ne-au dat niște mantăi negre, de cauciuc, lungi până la glezne, grele și țepene, cu glugi care acopereau toată fața în afară de ochi, și păreau niște cagule. Privind la cei din jur, am înțeles că nu pot să arăt altfel decât ca ei; am sperat să nu rămân cu urme pe toată viața. Nu era însă o simplă regie de teatru, am intrat repede într-o atmosferă pe cale de lichefiere, jumătate aer, jumătate apă, care pătrundea până sub cagulă și impunea o altfel de respirație, în spasmuri, ca a oamenilor care se îneacă. După o încercare nu mai lungă de cincisprezece minute, omul, întors în mediul lui dinainte, își revine cu ușurință, dar m-am gândit că marinarilor, după mii de ore și sute de zile, le crescuseră negreșit un fel de bronhii în fața plămânilor. Nu le-am auzit glasul, n-aveau ce ne spune, dar nu m-ar fi mirat să orăcăie ca broaștele;

Pe măsură ce ne apropiam de cascadă, se schimba proporția între aer și apă; e ușor de înțeles că se producea o întrepătrundere, elementele naturii își modificau structura, ca sub un bombardament atomic, ceea ce nu-i doar o imagine; urma dezagregarea, și până atunci nu se mai vedea bine limita dintre ele, poate nu mai era niciuna, în apă fiind tot atâta aer, câtă apă era în atmosferă.

Așa am putut să percep și să înțeleg Niagara, când am ajuns până sub streașină și am văzut-o cum se răstoarnă, căci nu curgea, ca o apă, care își păstrează fluiditatea, oricât ar fi de năvalnică. Părea ajunsă în stare solidă, și semăna cu un munte de stâncă albastră, dinamitat pe toată lungimea, așa cum ar cădea el, tot deodată, surpat de la bază.

Las la o parte forțele pe care le pot declanșa oamenii astăzi, iau numai natura, rămasă mai slabă; pe scara calamităților ei posibile, cascada Niagara, privită din locul unde nu se mai poate merge înainte, ocupă al doilea loc după cutremur, și abia pe urmă vine potopul.

La Niagara Falls, un orășel cu o sută de mii de oameni, am văzut, numai într-o jumătate de oră, trei case de pompe ftinebrei. N-am nici un

motiv să presupun că mortâlitatea aici este mai mare decât în altă parte, și-aturici nu-mi rămâne să cred altceva decât că dricarii sau vor da faliment, sau se vor strânge de gât unii pe alții; pe ultimul dintre ei cine o să-l înmormânteze?

Oamenii trăiesc de pe urma cascadei; hidrocentrala a făcut să se nască industria electromecanică. A doua industrie este turismul; pretutindeni am văzut camere de închiriat, în case particulare, ca în Elveția, ca să mă opresc la țara cea mai caracteristică. Motelurile, aflate de obicei pe șosele, aici pătrund până în centrul orașului și abundă; nu vor rămâne însă singurul exemplu.

Și în ascensorul de la cascadă era muzică; la fel de suavă ca la hotelul din Buffalo. După ce se ciomăgesc între ei de milenii, oamenii au uneori atenții atât de delicate față de semenii lor, încât nu-i mai poți înțelege.

M-am uitat la mașini, în timp ce așteptam autobuzul, în sfârșit, își reduc dimensiunile! Nu-i vorba numai de japoneze, Datsun, Toyota și altele; se adaptează și americanii. După Ford-Fiesta, care-i o bijuterie (deși poate fabricantul o socotește rușinea firmei), am văzut un Chevrolet de nu mi-am crezut ochilor, ziceam că-i falsificat într-un atelier mecanic; nu, era autentic, cu emblema uzinei. Să-i pui brățară și să-l porți, la mână!

Văd tot mai multe mașini mâncate de rugină și hărtănite; poate oamenii umblă cu ele fiindcă n-au unde să le arunce, și speră să le risipească pe drum, piesă cu piesă. Când a vrut să-și vândă mașina veche, domnul Andrica n-a găsit pe nimeni s-o cumpere. Atunci a dat-o gratis unui om care s-a înduplecat s-o ia, dar i-a pretins să-i plătească taxa de înscriere la poliție.

Deși eram obișnuit cu mașinile hârbuite, la Niagara Falls însă am văzut câteva trecute de orice limită. Una, care a oprit la un semafor roșu, lăsându-mi timp s-o privesc bine, avea flancurile mâncate de rugină, găurite pe toată întinderea, că se vedeau picioarele oamenilor dinăuntru.

Între timp, a venit și autobuzul, fără să întârzie. Șoferul a coborât, dar fiindcă nu era ora de plecare, nu ne-a dat drumul înăuntru; aș fi vrut să stau jos, umblam de la cinci dimineața, ca să nu mai spun de când tot umblu! Era un om antipatic, diform deși tânăr, cu șolduri de babă grasă. În schimb, dacă la noi se uita urât, făcea ochi dulci unei fete, o gâscăr pe care, de altfel, a și poftit-o să urce, înaintea noastră. Mi-am luat satisfacția, m-am uitat la șoldurile lui revărsate și mi-am spus că are destulă pedeapsă. Tocmai atunci un om cobora treptele unei case de lemn de alături; întâi am crezut că este paralitic și m-am dus să-l sprijin. Era numai beat, un portorican slăbuț și

simpatic, starea lui nu mi-a trezit repulsie, aș fi vrut să știe că i-aș fi ținut partea, așa, fiindcă părea un om de omenie. Se chinuia atât ca să meargă, atât se torsiona, atât de greu făcea pașii, cu genunchii țepeni, încât un moment am crezut că are picioare de lemn, proteze fără articulații.

Dacă am plecat, n-am mai avut nimic împotriva șoferului, și nu vreau să-l critic. Dar m-am uitat la el cu mirare, fiindcă a oprit la toate trecerile de cale ferată, cele fără barieră, anunțate de un semn anumit, o cruce alungită, „a sfântului Andrei” cunoscută de toți automobiliștii, mai ales de cei care au plătit amendă. Știam regula, a nu opri, în adevăratul înțeles al cuvântului, a nu sta pe loc o secundă, este una din contravențiile grave; n-o discut, prea puțini o respectă dacă nu vine trenul și n-are cine să-i amendeze; într-o zi pot s-o pățească, fie cu trenul, fie cu poliția.

Însă șoferul nostru nu se mulțumea cu oprirea; deschidea ușa și-o ținea așa câteva secunde. Prima oară am crezut că văzuse încă vreo fată și-o poftea să urce, ca să nu-și uite năravul. Nu, nu erau fete pe șosea. Treceam printr-o zonă industrială, cu multe căi ferate fără barieră; la toate, șoferul oprea și deschidea ușa. Putea fi o manie? Curând am observat și la alții aceeași comportare și am înțeles că era o prescripție; ca oprirea să fie mai bine marcată, să nu rămână nici un echivoc, nici un prilej de discuție. Am judecat-o fără părtinire și am admis-o. Nu-i o stupiditate, America are o experiență mai veche decât a noastră și în ceea ce privește circulația, și se preocupă mai mult de psihologia șoferului. Două gesturi obligatorii se întăresc unul pe altul. Opririle la intersecțiile din orașe marcate cu semnul de obligație se respectă chiar atunci când pare ridicol, și de multe ori este. N-am văzut pe nimeni să se răzvrătească. Și dacă este să mă iau după observațiile mele, iarăși mă întreb cine face în America sutele de mii de accidente mortale?

Ieri, un camion cu remorcă zăcea răsturnat pe taluzul șoselei; probabil nu fuseseră victime, cabina era întreagă. Asta a fost tot; în toate celelalte drumuri n-am văzut nici cel mai mic dintre accidente.

Buffalo nu mă interesa, era doar un punct de trecere, dar dacă m-am întors de la Niagara n-am stat degeaba și cum timp rămăsese până seara, am bătut străzile și am descoperit câte ceva din componentele orașului.

La ora patru și jumătate, lumea ieșea de la slujbe, toți deodată, valuri după valuri, se revărsau în stradă, era ca o hemoragie, mă așteptam să

rămână în urmă vine sparte. Toți aveau figurile obosite, mergeau fuga spre casă, preocupați, febrili, cu privirea puțin halucinată. Un bărbat, într-o mașină leproasă, aștepta la un colț de stradă; a venit o femeie muncită, cenușie, s-a urcat alături, desigur nevasta, lucrau în Jocuri diferite, terminau la aceeași oră, el venea s-o ia, zilnic, tot anul, toată viața. Era replica perechii de la Washington, bărbatul care și-a dus nevasta la slujbă, dimineața, și s-au sărutat prelung înainte ca ea să coboare din mașină; aceia însă păreau mai bogați și mai aristocratici. Oare când el venea s-o ia, seara, se sărutau din nou înainte de a pleca spre casă? Cei de la Buffalo n-au făcut nici un gest de efuziune, erau probabil obosiți, puțin acri, și poate să i sărutaseră, dimineața. Știam ce-o să se întâmple cu ei, li se vedea pe față, urma o noapte de odihnă după o seară de plictiseală.

În oraș trăiesc peste jumătatea milionului de oameni care își datorează existența, cred că prosperă, traficului portuar și industriilor, lemn, aramă, petrol, motoare, aeronautică, aparatură electrică; vecinătatea Niagarei, cu sursa ei de energie electrică, este determinantă în toate acestea. Există și aici o zonă unde se etalează bunăstarea și luxul, o demonstrare a resurselor, ca în toate orașele, americane, Main, Street (Strada Mare, sau Principală) cu spații largi, cu urbanistică princiară, clădiri: moderne, cu pretenții, unele foarte reușite, echilibrate, elegante și somptuoase. În apropiere, am văzut însă și blocuri de locuințe ieftine, nu mizere dar triste, de cărămidă brună, care nu știu de ce nu se elimină din construcții, cu intrări sărace, cu boarfe pe la ferestre. Iar dincolo de ele, printr-o trecere bruscă, dimensiunea verticală dispare; se înșiră căsuțe de lemn placat cu lame. de: metal: sau de material plastic, mici. locuințe individuale, atât de răspândite și de iubite în America, fiindcă sânt plăcute și ieftine. Am văzut printre ele și reședințe luxoase, vile, cu parcuri și peluze. Însă cele mai multe rămân modeste, înghesuite, adesea la un metru una de alta. Am vizitat casa lui Pit „la Oakland, și înăuntru am găsit, fără mari pretenții, tot ce-i. trebuie, unui om ca să trăiască izolat și confortabil. Când aceste case se degradează, în orașe mici mai cu seamă, și în cartiere mai neprielnice, sânt lăsate în părăsire.

Întorcându-mă spre centru, am văzut o biserică frumoasă, catedrala episcopală Sfântul Paul, de piatră roz, înnegrită de vreme, cu o turlă ca a bisericilor de lemn din Maramureș. Blocurile din jur, destul de înghesuite și de două ori mai înalte, nu izbuteau s-o strivească.

În altă direcție, într-un spațiu liber, de mii de metri pătrați, trona primăria, o clădire uriașă, un mausoleu masiv, de piatră cenușie, semănând

cu un monument asiro-caldeian, cu o cupolă babilonică. Mi-a mai împăcat puțin privirea un obelisc de piatră, aflat în față: simplu, cu linii echilibrate, cu niște lei la picioare; aceștia nu supărau, dar puteau să lipsească. Monumentul este închinat lui McKinley, fără nici un prenume; probabil, că e vorba de William McKinley, al douăzeci și cincilea președinte, dar mă fac că nu știu; primăria ar fi putut să scrie, sub nume.

Pe deasupra unor cartiere trec autostrăzi suprapuse pe patru nivele; vuietul lor îl întrece pe al cascadei; pentru un oraș nu prea mare, mișcarea e nefirească.

Privite de jos, autostrăzile nu sânt frumoase, orașele suferă o stâlcire. Iar zgomotul mașinilor care își încrucișează, traiectoriile la înălțime, fără să le vezi „rămânând o necunoscută tiranică, poate să te ducă la o boală gravă și incurabilă; numită obișnuință.

Abia mai târziu, în vestul Americii, am văzut pe alocuri poduri și autostrăzi suspendate, construite integral din beton, care este, după credința mea, un material mai puțin sonor, mai blând și mai dulce decât fierul. Până acolo, pretutindeni erau grinzi metalice, tabliere robuste, cu un planșeu de beton turnat deasupra. Dar fierul trebuie vopsit periodic, și nu-i lucru ușor, și tot ruginește. Când am trecut pe sub podurile de peste Chicago River, m-a apucat mila de primărie, că mult n-au să mai țină, și sânt cu zecile și vor costa milioane să fie înlocuite; în multe locuri fierul era mâncat.de rugină, prefăcut, în dantelă, de mă miram. că, nu s-au prăbușit încă.

Cumpărând azi una, mâine alta, fructe și alte lucruri de mâncare, am constatat că ambalajele, de material plastic, s-au eliminat aproape cu totul, și nu-i rău, fiindcă produsul acesta imputrescibil și imperisabil devine o pacoste a naturii, nu vom mai avea loc de el după o vreme. S-au reintrodus pungile de hârtie, solide, uneori uriașe, capabile să cuprindă zeci de kilograme, și să reziste. Dar se face atâta risipă cu ele, că mi-a; fost milă. Risipa esse o caracteristică a Americii, am observat înainte de a-mi spune domnul Andrica. La ambalaj, fiecare produs se pune într-o pungă, apoi se grupează mai multe produse și se pun în altă pungă, iar la urmă toate pungile se pun într-o pungă mamut, de hârtie groasă. De multe ori, dacă pare că nu-i de ajuns, se mai pune încă una. Când despachetezi, se umple camera de hârtie, volumul ei este mult mai mare decât al cumpărăturilor și uneori le întrece chiar și în greutate.

Am zăbovit cam mult cu ce-am spus despre Buffalo, care rămâne o etapă secundară, dar voi fi scutit să le spun mai târziu, căci toate se

potrivesc și în alte părți ale Americii.

O fi ridicol, totuși n-am putut face altfel, seara m-am dus la autogară și-am mai pus cincizeci de cenți în locker; se împlineau douăzeci și patru de ore de când sosisem, și taxa trebuia plătită din nou, după lege. Stă cineva să controleze? La Cleveland, unde am făcut asemeni, dar cu o oră întârziere, m-am temut că au să mă amendeze, făcându-mă de ocară. Da' de unde! Nimănui nu i-a păsat de mine.

17

Mă hotărâsem să plec spre Cleveland la ora douăsprezece, să nu mă mai scol cu noaptea în cap și să intru direct în viteză. Dar până când puteam să dorm, dacă mă culcasem la șapte seara? La cinci dimineața eram în picioare, fără voia mea, și chiar dacă pe urmă am făcut totul în lene, lăsând intenționat să treacă timpul, cu cafeaua, cu bărbieritul, cu dușul și cu strânsul bagajului, la ora șapte tot eram gata, n-aveam decât să mă duc la autogară și să plec cu un autobuz mai devreme.

Plătisem hotelul la venire. Cucoana care îmi luase banii ar fi trebuit să-mi dea doi dolari restul, dar a uitat, sau nu-i avea la îndemână. Cum de atunci înainte mi-a zâmbit de câte ori am întâlnit-o, am gândit că se socotea răsplătită, deși doi dolari putea să fie prea ieftin. Când am predat cheia, să plec, era altcineva la biroul de recepție, un funcționar, care s-a uitat în registru și mi-a spus: Un moment, domnule! apoi mi-a întins o chitanță, am iscălit-o și mi-a înmânat cei doi dolari; îi și uitasem. Zâmbetul cucoanei fusese pe gratis.

În drum spre autogară, am văzut soarele printre blocuri încă jos, mare și roșu; mi-am dat seama deodată ce departe sânt de casă, am înțeles altfel decât teoretic, prin simțuri directe, că mă aflu în America. Fiindcă soarele aici abia răsărise, iar la București peste câteva ore avea să amurgească. La sosire, îmi potrivisem numai ceasul; acum abia am înțeles că trebuie să-mi potrivesc și raporturile cu oamenii de acasă; când eu sânt pe drum, ei își dorm somnul de noapte. Multă răvășeală mi-a produs în minte și în suflet acest decalaj pierdut din vedere.

La autogară, clădire nouă, elegantă, curată, am sosit prea devreme, autobuzul pleca la ora opt, mi-am pus bagajul la ușă și am pornit în inspecție. Fotoliile din toate sălile de așteptare au atașat în față un mic

aparat de televiziune; pui un ban și funcționează. Prea puțini țin seama de ele; când pleacă la drum oamenii au gândul la altele. Mi-a rămas timp să meditez la ceea ce înseamnă, în viața mea, ideea plecării; nu cred în tristul rondel al lui Edmond Haraucourt, că mori câte puțin cu orice plecare. Dimpotrivă, dacă un timp nu pot pleca nicăieri, îmi place și îmi face bine să mă duc în gară, mă înzdrăvenește să văd trenurile. Acum am să mă satur; viața mea este marcată de plecări și de sosiri anunțate pe ecranele de televizor din aerogări și aeroporturi care urmăresc mișcarea autobuzelor și avioanelor, *Arrival*, *Departure*.

Fiind primul, mi-am luat locul în față. La opt și zece, cu o întârziere nemotivată, am plecat din Buffalo, mulțumit de tot ce făcusem acolo, mai puțin de ideea că ora șapte seara o bine să te găsească în cameră. Pe hartă, șoseaua mergea pe malul lacului Erie. Iarăși, m-a înșelat scara prea mică a hărții, lacul era departe, nu l-am văzut. Peisajul mi s-a părut calm, fără mult relief, câmp, coline și dealuri nu prea înalte, cu păduri tinere, în formație și abia începând să se coloreze; toamna aici pare cu vreo două săptămâni în întârziere. Pe mari întinderi n-am întâlnit decât vii rare, nici nu-i o regiune potrivită pentru ele, apoi puțin porumb și restul pirloage, alcătuind marea rezervă agricolă a Americii. Nu știu pe unde ar fi trebuit s-o iau ca să găsesc grânarele, nu le-am văzut, deși toată lumea știe că există, fiindcă recolta lor prisosește.

Erie este un oraș fără zgârie-nori, cu un număr de buildinguri modeste; restul, cartiere cu căsuțe înghesuite, chiar și cu mai puțin de un metru între ele.

Șoferii Greyhoundului nu sânt toți din același aluat și nu au dreptul în egală măsură la caracterizarea scrisă deasupra parbrizului. Din trei care s-au schimbat între Boston și Buffalo, primul era de-o placiditate enervantă, de altfel a și pierdut o jumătate de oră pe drum, fără să-i pese; al doilea, mai operativ și cu mai multă vlagă, a recuperat întârzierea, cu sânge rece și fără să se umfle în pene: al treilea, nervos și neatent, m-ar fi neliniștit pe o șosea mai puțin lesnicioasă decât este autostrada.

Spre ora prânzului, am intrat în statul Ohio; nu-i nici o demarcație decât o placardă cu urarea obișnuită: „Fiți bine veniți”. Dar de o parte și de alta a ei, moravurile și legile pot să: fie: diferite, ceea ce mi se pare nefiresc și anacronic, când unitatea Americii e de mult împlinită. Diferențele acestea sânt cel puțin inconfortabile, ca să nu spun câtă pagubă pot să aducă în unele treburi ale țării. Dar tradiția, deși nu foarte veche, se păstrează cu

încăpățânare, și dacă un stat nu vrea să adopte o lege a vecinului, când ea este în mod evident mai bună, socotește că așa își afirmă independența. În Această privință, m-a contrariat și puțin a lipsit să nu mă enerveze opinia domnului Andrica despre democrația americană, pe care, de altminteri, nu trebuie să mi-o explice nimeni. Dar nu înțeleg de ce un stat „iar în interiorul statului un județ, și în interiorul județului un municipiu, își tipărește propriile lui manuale de-școală și refuză să accepte altele? În semn de libertate!” susține domnul Andrica. Eu îndrăznesc a-i spune: „N-ar fi mai bine să se caute manualul ideal și să-l adopte. toată lumea?”. „Nu, ar fi o îngrădire a libertății. Și apoi, cine îmi garantează că un manual este mai bun decât altul?”

Cu toată stima pe care i-o port domnului Andrica, și cu toată recunoștința pentru multe ce-am învățat de la dânsul, teoria aceasta mi s-a părut cam obtuză. Am încercat să lărgesc puțin discuția, am mers la cartea de literatură, la nume consacrate și respectate de toată lumea. Domnul Andrica nu vrea să le recunoască, își păstrează dreptul să-și facă singur opiniile, împotriva oricăror alte opinii. „Chiar dacă sânt de o competență verificată?” „Chiar și atunci. Altfel democrația este primejduită”.

La Cleveland am ajuns curând după-amiază, a fost o etapă scurtă și plăcută, numai că se înnourase și stătea să plouă. Hotelul, recomandat de la New York, era la cinci minute de autogară, mai luxos decât aș fi avut nevoie, și mult mai ieftin decât s-ar crede. N-am pierdut timp mult, într-o jumătate de oră eram în cameră, dar nu înțelegeam de ce un domn negru, de la biroul de recepție, mi-a spus să aștept într-un fotoliu și pe urmă a uitat de mine. Curând l-a înlocuit o doamnă negresă, m-am dus la ea și a fost mai milostivă, fără să-mi spună de ce așteptasem. Mai tot personalul era de aceeași culoare, și în… hotel mișunau călători negri; părea că este un sediu. Femeia care, m-a condus în cameră mi-a arătat cum funcționează încuietorile și. m-a sfătuit să mă folosesc de toate Camera era frumoasă, baia modernă, n-aveam ziduri în fața ferestrei, m-a supărat numai gălăgia unor familii de negri, care făceau o petrecere cu strigăte.

Nu-l cunoșteam pe domnul Andrica, aveam o recomandație de la New York, unită cu sfatul de a-l căuta negreșit, căci el îmi putea vorbi despre colonia românească. I-am telefonat și, cu toată vârsta, căci este un octogenar, imigrat din 1921, cu toată sănătatea pusă la încercare, fiind după o operație recentă de cataractă, într-o jumătate de oră era în holul hotelului. Față de această amabilitate, urmată de altele, poate ar fi trebuit să trec peste

mica noastră neînțelegere, dar cred că ar fi fost o pagubă și pentru unul, și pentru altul. Un gentleman înțelege cu ușurință.

Mai întâi de toate, domnul Andrica m-a poftit să stăm de vorbă la barul hotelului. I-am spus că nu beau nimic la această oră și că mai bine am merge pe stradă, deși începuse să plouă. A insistat, îi era sete, l-am urmat cu bunăvoință și ne-am așezat la o masă. Cum nu venea nimeni să ne servească, am propus să ne mutăm la tejghea, unde treaba merge mai repede… Eu mi-s domn! mi-a replicat domnul Andrica. N-o să stau cocoțat pe scaunele alea înalte!” Cum n-a venit nimeni să ne afle nevoile, am plecat după o jumătate de oră, cu demnitatea domnului Andrica păstrată, dar cu setea nepotolită.

În drum spre ieșire, în hol, ne-am întâlnit cu un român, domnul Andrica a făcut prezentările, n-am reținut numele. Am aflat că persoana aceea avea cincizeci și cinci de ani; părea mai tânăr. Era îmbrăcat modest, cu haine cam lustruite, funcționar, nu om de afaceri. Se născuse în America, vorbea destul de corect românește, nu învățase în familie, ci la școală; se străduise, deși nu-l silea nimeni, simțea poate în sufletul lui legături ancestrale. Și totuși era un american, se vedea cât de colo, fără să pot spune pe ce mă bizui, în afară de accent și fizionomie, dar mi se pare că ajunge. Impresia mea este că fizionomia omului venit în America se transformă cu timpul, se adaptează, până ce capătă un aer comun, caracteristic. Poate să nu fie deloc așa, sau să fie numai în parte, poate sânt victima unei fixații; tipul americanului s-a format în ochii mei înainte de a vedea vreunul, nu știu pe ce căi, probabil printr-o intuiție greșită, și cu toate corecțiile făcute mai târziu, ceva a rămas ca în vechea imagine. De pildă, o anumită lividitate a obrazului, cred că dedusă din primele filme, alb-negru, cu contraste puternice, și din fotografiile prost reproduse. Obrazul căpăta o structură apoasă, părea o carnație celulară care ducea la mărirea feței, la o supraper sonalizare ofensivă, în pofida aerului candid și a privirii adesea naive. Obsedat poate de caricaturile Unchiului Sam, cunoscute din copilărie, când erau foarte răspândite prin ziare și prin revistele ilustrate, am ajuns la o generalizare rămasă în ochii mei chiar și astăzi. Și acum mi se pare că, printr-un ciudat fenomen biologic, dinții omului din America sânt mai mari, mai puternici, iar cei de sus, din față, ies puțin în afară, ca să se vadă mai bine. Într-un fel impresia mi-a fost confirmată și întărită de dantura vedetelor, atât de exagerat pusă în evidență, că uneori devenea ea însăși caricaturală, cu toată spelndoarea ei extraordinară.

Din scurta noastră convorbire în trei, mi-am dat seama că domnul Andrica este unul din stâlpii coloniei române de la Cleveland, ceea ce se cunoaște că-i place. Primul drum pe care l-am făcut prin ploaie, în centrul orașului, a fost la Biblioteca municipală, o mândrie. Până acolo, după controversa cu manualele de școală, am aflat câte ceva despre religie, deși sânt inert în fața subiectului, n-am nici pasiune, nici pricepere. Frântre altele, interlocutorul mi-a vorbit, și nu știu de ce, decât poate ca să mă îngrozească, despre preoții unuia din rituri, care își fac slujba cu un șarpe încolăcit în jurul gâtului. Iată ceva ce nu dovedește nimic pentru mine. Preotul spune credincioșilor: „Dacă eu sânt un păcătos și greșesc față de Domnul, acest șarpe să mă muște!" Uneori șarpele mușcă, preotul cade mort. În fața altarului-Poate așa credința crește, dar devine păgânăj.

— La Bibliotecă am mers fiindcă are o secție de literatură românească „N-ar fi de mirare cu numărul de români care trăiesc la Cleveland. Am găsit o boxă de trei metri lungime, cu două rafturi puse față în față, într-unul cărți românești, în celălalt portugheze; apropierea nu putea să mă supere, dimpotrivă, cărțile erau însă în număr meschin, niciuna cu adevărat remarcabilă, care să ne reprezinte, și în nici un caz nu puteau să alcătuiască o literatură. Le-am trecut în revistă, sperând să găsesc vreuna mai de doamne-ajută, m-am uitat în fișa atașată la urmă; în decursul anilor nu le consultaseră decât trei-patru oameni; cea mai recentă dată era din 1975, după care urma uitarea.

Domnul Andrica era mândru de existența bibliotecii, deși îmi spusese el însuși că o frecventează prea puțină lume. O fetiță de vreo șaisprezece ani, elevă de școală, umbla să-și aleagă o carte; niciuna din câte a frunzărit nu-mi era cunoscută. Interogând-o despre preocupările ei, domnul Andrica i-a spus că și eu eram scriitor, deși nu știa nimic despre mine; îi fusesem recomandat și își făcea, datoria de compatriot și de gazdă. Fetița însă știa, citise, și nu și-a ascuns bucuria; nu putea să fie fără o mică emoție că ne întâlneam așa, cu totul din întâmplare, atât de departe de țară. Venise de șase luni, se strămutase la tatăl ei, aflat aici de multă vreme; spera să se adapteze. Efuziunea; ei, care nu s-a epuizat repede, l-a contrariat puțin pe domnul Andrica, într-un fel îi scăpăm din mână. Eram altceva decât își închipuise când își dăduse osteneala să mă ia la remorcă; aveam și eu mijloace de propulsie. „Te cunoaște!" s-a mirat, cu un fel de acreală. Fiindcă el nu mă cunoștea, mă luase pe credit, nu citise niciuna din cărțile mele, deși era stâlpul coloniei române.

Nu sânt din cei care se simt vexați în asemenea situații, nici prin minte nu mi-ar fi trecut să-i fac reproșuri, mai ales ia o vârstă, și după o operație de cataractă, când lectura e obositoare și dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Altcineva, de pildă fetița de alături, ar fi putut să-i spună că fusese timp înainte.

Domnul Andrica vorbește perfect românește, după aproape șaizeci de ani trăiți în America. Accentul transilvănean, pe care și-l păstrează neschimbat, l-a ferit de accentul limbii americane, cum l-am auzit la alții, strămutați de mai puțină vreme.

Nu mi-a plăcut, și spun, cu riscul să-l supăr, sfatul pe care l-a dat acestei fetițe, să ia cât mai des și cât mai multe cărți românești, chiar dacă nu le citește, numai ca să se marcheze în fișă. „Așa fac și eu, a mărturisit domnul Andrica, altfel se desființează biblioteca!” După o vorbă românească, pe care probabil domnul Andrica a uitat-o, deși vorbește atât de corect limba, asta înseamnă să ne furăm singuri căciula. Ce folos că biblioteca vă continua să existe, dacă nimeni nu va citi cărțile? Fetița mi-a și spus că nu prea are ce să aleagă, că va începe să cumpere cărți în engleză… Sigur, așa se întâmplă; încetul cu încetul va uita limba, copiii ei vor avea dinții mai mari decât ea, și ieșiți puțin în afară. Chiar domnul Andrica mi-a spus că la biserica românească slujba se face în englezește șase zile pe săptămână. Există o școală pe lângă biserică, unde se predă limba noastră, dar nu mai vine nimeni.

Dacă am pus degetul pe rană, nu m-a determinat vreo dezamăgire personală; în raftul sărac ăl bibliotecii am găsit și două din cărțile mele, deși nu cele mai potrivite. Dar, în sfârșit, erau acolo. Atât bă nici ele nu mai fuseseră consultate de patru ani încoace, cum se vedea scris în fișă, nu le luase nici măcar domnul Andrica, după sfatul dat fetei.

Mai era până la ora de masă, am mers să văd o redacție de ziar, „Cleveland Post”, un cotdidian de primă importanță, într-o clădire nouă, pe malul lacului Erie. Locul era ales cu intenție, lângă calea ferată; o linie de garaj, anume făcută, aducea vagoanele de hârtie până în fața depozitului, de unde sulurile se rostogoleau de-a dreptul la rotativă „N-am întrebat în ce tiraj se tipărește ziarul, și în câte pagini, probabil multe, dacă se căutase o soluție specială pentru adusul hârtiei; n-am vrut să aflu, nici o cifră nu mai putea să mă impresioneze „după ce văzusem New York Times, care duminica apare în peste patru sute de pagini, un geamantan de hârtie. Nici nu înțeleg cum se difuzează; oamenii îl găsesc în fața ușii.

În acea redacție domnul Andrica își trăise veacul în a doua parte a vieții, după ce mai înainte scosese un ziar, și alte publicații, în românește. Acum era la pensie și m-a dus la fosta lui masă de lucru, unde ne-am așezat și am stat de vorbă nesupărați de nimeni. Era o sală mare, cu zeci de birouri, redacție tipic americană. Oamenii își vedeau de lucru, nimeni nu ne-a întrebat ce facem acolo. Și nimeni nu stătea cu picioarele pe masă; s-a pierdut obiceiul, nu doar la Cleveland, ci în toată America.

Gazda mea a început prin a deschide sertarele mesei, deși eu, unul, socotesc că n-ar mai fi avut dreptul. Ceva îmi depășea înțelegerea, se pare că domnul Andrica avea aici drepturi până la moarte, era ca în casa lui, stăpân pe biroul unde încetase să mai lucreze. Dovadă că a dat iama în rechizitele ziarului, a luat cu pumnul din sertare și a vrut să-mi umple buzunarele cu creioane, pixuri, radiere, blocnotesuri, să-mi încarce brațele cu topuri de hârtie care zăceau stive. N-aveam nevoie de nimic, l-am rugat să nu mă împovăreze, în timp ce mă gândeam la o redacție de ziar, nu săracă, unde lucrasem în tinerețe. Omul de serviciu ne împărțea cu zgârcenie ștraifuri tăiate prost din hârtie de rotativă, deșeuri aduse din tipografie care agățau penița și absorbeau cerneala ca sugativa.

Domnul Andrica tocmai îmi vorbea despre risipa care se face în America; în toate domeniile. Aveam un exemplu în față; nimeni nu ține seama de acele articole pe care gazda mea voise să mi le dăruiască. N-or fi o avuție, n-o sărăci ziarul dintr-atâta, totuși reprezintă o valoare și ar trebui păzită. Toate se fac sub semnul risipei, fiindcă peste tot este o enormă supraproducție, și nu se simte. Încaltea ce se întâmplă cu alimentele, m-ar umple de revoltă dacă n-aș ști cât este de incurabil. Ar trebui să vină o grea vreme de foamete, ca oamenii să înțeleagă. Cu mâncarea care se risipește s-ar putea hrăni jumătate din Europa. Să lăsăm Europa, domnule Andrica, o suferi ea de multe, dar deocamdată nu moare de foame; mai bine să ne gândim l-ai Biafra și la alte locuri de pe fața pământului.

Văd că în caietul meu s-a șters cifra, nu pot să spun câți câini și câte pisici trăiesc în America, țin minte doar că pentru fiecare se plătește trei dolari taxă, și că hrana lor, produsă de industrii speciale, coste și un miliard de dolari pe an, constatat prin statistică și computer.

În timp ce vorbeam așa, a trecut pe lângă noi o fată grasă, care l-a salutat pe domnul Andrica. „Din cauza mâncării, mi-a explicat acesta. Dar o cunosc, e o fată cu voință, o să se mai îngrașe ce-o să se mai îngrașe, pe urmă o să înceapă cura de slăbire”.

Știu, am mai aflat și din alte părți, e un stil, numai că nu toată lumea are voință. La Los Angeles, când un om se îngrașă peste măsură, se duce la fermă, să slăbească. N-am înțeles, dar așa se spune. De fapt ferma este un motel, în afara orașului, unde, pentru cin cizeci de dolari pe zi, grașii sânt înfometați științific, și cu o rigoare draconică. Slăbesc, în schimb, se întorc hămesiți, cu o poftă de mâncare crescută. Și așa se constituie ciclul.

N-am crezut, nu pot crede nici astăzi că obezitatea, așa cum am văzut-o cu groază, n-are și cauze organice, o predispoziție, un dereglaj al metabolismului. Nu, doar mâncarea! susține domnul Andrica. Este prea multă, prea variată, prea la îndemână, prea ispititoare, i se face prea multă reclamă! Reclamă da, i se face, ore de emisiune la televizor, am văzut câteva mostre și mi-am închipuit că dacă produsele se impun așa seară de seară, nu poți scăpa de tentație.

Sânt supermarketuri unde se găsesc până la douăzeci de mii de articole alimentare. Cum să treci pe lângă ele? Industria semipreparatelor congelate a contribuit și ea ca oamenii să ajungă mai ușor la îmbuibare. Gospodinele nu mai trebuie să meargă în piață, să cumpere și să gătească, nici nu mai au timp de altfel. Aprovizionarea se face de obicei cu toptanul, sâmbăta și duminica; prăvăliile alimentare rămân deschise anume. Se cumpără mâncare pe toată săptămâna, se pune la congelat, nu rămâne decât să desfaci țipla, să bagi mâncarea la cuptor sau să arunci steagul pe plită… Salate și garnituri de toate felurile sânt gata făcute, în cutii de material, plastic, n-ai decât să le răstorni în farfurie, și masa e gata.

Dar ce hartane de pasăre, mustoase și rumenite „cu. pielea, sonoră și gata să plesnească nu găsești la supermarketuri, învârtindu-se în rotisoare și făcându-ți cu ochiul! Nu se cumpără toate, ar fi imposibil; din jumătate în jumătate de oră; prețul acestor produse ispititoare se reduce, fiindcă se socotesc învechite, și ce nu se vinde până seara, se aruncă. Am văzut și eu, pe lângă ce mi-a spus domnul Andrica. Într-o cafeterie la San Francisco, am cerut un steak și m-am așezat la bar, în fața plitei, să-l văd cum se frige. Mie nu-mi este rușine să stau pe scaunele acelea înalte, cu coatele pe tejgheaua de metal inoxidabil, ba chiar îmi place. Nu era lume, bucătarul s-a dus după paravan, să fumeze, ferindu-se să stea în fața mea cu țigara în gură și să-mi dea fumul în nas, cum se obișnuiește prin alte locuri. Fata care servea a băgat de seamă că friptura începe să fumege și l-a tras de mânecă. M-am uitat la bucătar cum a întors carnea cu o lopățică; n-avea: nimic, de câte ori în viața mea n-am mâncat fripturi cu adevărat arse, și am tăcut din gură,

gândind că aproapele meu n-are nici atâta. Dar bucătarul socotea altfel, a aruncat friptura în coș, a pus să se facă alta, fără să piardă vremea, și mi-a cerut scuze pentru întârziere. Și doar nu eram într-un restaurant de lux, ci într-o biată cafeterie populară.

L-am întrebat pe informatorul meu de ce atunci, dacă-i atâta abundență, nu se îngrașă și câinii? A, lor li se dă mâncarea cu gramul!

Fiindcă tot vorbeam de mâncare, domnul Andrica a pus mâna pe telefon și a sunat la restaurant, să rezerve o masă. Știu că așa se obișnuiește, nu sânt venit, de pe gârlă, dar uneor mi se pare exagerat „când nu-i vorba de o masă cu pretenții. Cu tot caracterul lor frust și sportiv, cum îi știm, americanilor le cam place pompa; chiar în restaurantele mai modeste e regula să stai la ușă, până ce vine un chelner și te conduce la masă, cu mult ifos. Dar, în sfârșit, nu-i un păcat, mai ales într-o vreme când lumea își pierde încetul cu încetul obiceiurile frumoase, întrebându-l pe domnul Andrica dacă era într-adevăr obligatoriu să rețină maasa, mi-a răspuns, ca în barul hotelului: „Eu mi-s domn și trebuie să-mi respect rangul”. Totuși nu era îmbrăcat de gală, avea o cămașă vânătă, descheiată la gât, cum nu poartă domnii, dar care mie mi-l făcea foarte simpatic, căci, de predilecție, nici eu nu umblam altfel. Apoi o haină fantezistă, în carouri, cu desenul dominat de un roz-pastel ca obrazul de înger. Dacă adaug pantalonii, negri, cam scurți și cu turul larg, e de înțeles că domnul Andrica nu e robul protocolului, deși își apără cu atâta vitejie demnitatea.

Până să mergem la masă, am vizitat restul redacției și o parte din tipografie, care s-a modernizat recent, au dispărut linotipele. Ce s-a făcut cu linotipiștii? Erau treizeci, și cinci, cine a vrut a ieșit la pensie; celorlalți li s-a dat o compensație bănească și toată lumea a fost mulțumită. Acum redactorii lucrează în fața unui computer, cu o claviatură ca a mașinii de scris, costă cinci mii de dolari bucata, și textul bătut de ei este înregistrat direct în tipografie, pe cale fotografică.

Restaurantul nu era departe, peste un scuar pavat cu lespezi de piatră, cu un bazin la mijloc, la etajul al treizeci și optulea, ultimul, al unui building modern, de metal și sticlă.

Totul a decurs cu ceremonie, o funcționară a căutat în registru numele domnului Andrica, spre a se convinge că avea maia reținută, apoi, fără să ne întrebe de cravată, ne-a dat pe mâna unei negrese micuțe, în rochie verde strânsă pe trup, care a luat-o înainte; să ne conducă. Am văzut-o din spate, unduindu-și șoldurile de parcă erau, puse pe suspensie cardanică, dansau în

toate direcțiile, adică fata se cam fâțâia, cum se spune pe românește; aș fi fost curios să știu dacă gazda mea mai ținea minte cuvântul. Dar am vorbit despre altceva, până să-mi aducă supa de ceapă, și pe urmă peștele.

Au venit după noi câteva perechi de tineri, le-am studiat cu atenție bunele maniere. Au învățat undeva, se cunoaște, poate există școli speciale. Fetele erau gătite și grave, puțin țepene, controlându-și gesturile cu grijă, căci purtarea lor la un asemenea dineu poate să aibă consecințe. Pentru o fată invitația unui tânăr la *dinner*, într-un restaurant cu renume, este un eveniment despre care ea, familia ei și prietenii vorbesc toată săptămâna. Dacă invitația nu se repetă, urmează o grea dezolare, poate o catastrofă, e o dovadă că fata n-a știut să.se poarte. Se vedea ușor ce fâstâcite erau bietele!

Tinerii nu se lăsau mai prejos decât ele cât privește găteala, cu cravata frumos înnodată, riguros în ax cu omușorul, cu haina încheiată la câți nasturi se cere, cu manșetele ieșite din mâneci cât se cuvine. Se țineau drept, urmându-și invitata prevenitori, gata să-i asculte dorințele, iar negresa micuță, care mergea înaintea lor să-i conducă la masă, își răsucea șoldurile cu un talent fantastic. Tânărul trăgea scaunul, aștepta ceremonios ca fata să se așeze, apoi îl împingea la loc, așa cum învățase sau cum văzuse în filme; numai că la această ultimă mișcare câte unul o cam scrântea, cum se întâmplă de obicei la sfârșitul unei încercări grele, sau se trezea în el un vechi reflex western și se bușea în scaun fără să-și dozeze forța, încât puțin lipsea să rupă picioarele fetei în picioarele mesei.

Direcția restaurantului avea pentru aceste perechi atenții pedale, și printre ele, imposibil să nu fie remarcată, era preparatul clătitelor la vedere. O sobiță care scotea limbi de flăcări se punea între băiat și fată, pe propria lor masă, chelnerul ținea tigaia deasupra, și odată clătită gata le-o răsturna de-a dreptul în farfurie. Flacăra sobiței îmi plăcea, făcea să joace umbrele prin colțuri, crea mistere, dar cred că nu era ușor s-o suporți de-aproape, mi-am dat seama după cum recula perechea, și după cum li se afuma pe față zâmbetul țeapăn.

Cel mai mult mi-a plăcut acolo priveliștea, cum se încadra în fereastra de la etajul al treizeci și optulea; eram așezați bine, vedeam malul lacului, luminat puternic – încă o risipă ar fi spus domnul Andrica. Ar fi avut dreptate, în principiu; ar fi greșit însă din punct de vedere cronologic, confundând. viața modernă cu cea preistorică.

Deși ploua și căzuse noaptea, micul aerodrom de pe chei era în plină forfotă, avioane de turism cu patru sau șase locuri decolau și aterzau în

continuu, iar printre ele se strecurau, elicopterele. Cum să stingi lumina? Și ce ne-am fi făcut dacă, la plecare am fi găsit orașul în beznă?

Întârziasem în chip imprudent, se făcuse ora nouă și jumătate, și când am ieșit în stradă, deși în plin centru, parcă eram într-o lume pustie; rar trecea câte o mașină, iar oameni pe jos n-am văzut nici unul până la hotel, câteva sute de metri. La masă, ca ultim subiect, domnul Andrica îmi vorbise de înmulțirea rapidă a negrilor. În altă ordine de idei, acum, pe drum, nu găsise să-mi spună ceva mai frumos, decât ce proporții luase criminalitatea la Cleveland; chiar în clipa aceea era posibil ca un om să înjunghie pe altul; poate ambulanța și mașinile poliției ale căror sirene se auzeau în depărtare se duceau la locul crimei.

Unul din motivele datorită căruia populația neagră crește repede este felul cum privesc ei familia și procreația. Sânt foarte mulți copii nelegitimi, foarte multe mame abandonate. Poate bărbatul nu le părăsește în adevăratul înțeles al cuvântului, ci se mută în altă parte, se ascunde, nu-i greu să-și schimbe chiar identitatea; faci o declarație la poliție, și gata. Însă pentru copiii fără tată ajutoarele de la stat sânt atât de temeinice, încât femeile rămase singure trăiesc mai bine decât cu ceea ce câștigă bărbatul; așa, procreația devine o profesiune. Domnul Andrica socotește că în două sute de ani negrii vor fi populația majoritară. Cred că se înșală, procesul va fi mult mai rapid, afară dacă nu s-ar întâmpla o mutație istorică, neprevăzută, o schimbare în evoluția lumii sau în structura plahetei. Omul meu socotește că albii vor trebui să se adapteze, nu-i altă soluție. El speră într-o întrepătrundere, în crearea unei rase noi, dar până acum, eu, unul, n-am văzut semne. Am văzut în schimb că manechinele din vitrine reproduc tot mai des tipul negru, cu totul disproporționat față de raportul între populații; în unele locuri sânt dominante, în altele exclusive.

Despre discriminările din trecut, domnul Andrica spune că s-a vorbit cu exagerare; admit că este posibil, era un subiect de agitație politică în lupta dintre partide. Că linșajul a fdst mai degrabă o gogoriță; în nord nu s-a practicat niciodată, în sud s-au cunoscut într-adevăr cazuri, dar cu totul rare. Sigur că ideea procentului redus nu mă consolează, bestialitatea rămâne ceea ce este. Totuși, mă întreb ce umanitate a vrut să servească literatura și cinematograful, multiplicând metoda, ajungând la generalizarea ei, care într-o vreme a băgat groaza în sufletele noastre și ne-a umplut de revoltă? Aș vrea să-l întreb pe domnul Faulkner cât este de tipică povestea cu negrul

lui, care de altfel scapă de spânzurătoare, fiindcă se găsește un alb să-l apere.

Iar acum, fiindcă întârziasem, mergeam cu frica în sân, prin cel mai monumental cartier al orașului. Domnul Andrica m-a lăsat în fața hotelului, nu era cu mașina și avea un dram lung până acasă. Nu puteam să-l conduc, nu încape vorbă, și am fost cam îngrijorat de soarta lui, până când am vorbit la telefon, a doua zi dimineața.

Multe ore din noapte au petrecut negrii prin camerele vecine, au strigat, s-au fugărit pe coridoare. Oriunde în altă parte și cu orice alți oairleni aș fi deschis ușa și le-aș fi cerut să facă liniște. Pielea mea albă era acum o primejdie, și o umilință.

Îl rugasem pe domnul Andrica să-mi înlesnească vizita uzină de automobile. Mi-a telefonat la opt și jumătate, să-mi spună că nu-i posibil, toate uzinele sânt în grevă. Am ciulit urechile, o grevă în America mă interesa mai mult chiar decât fabricația automobilului. Dar nu era ceva serios, a continuat el; când nu au chef de lucru, sau dacă vor să meargă în Florida, oamenii fac grevă, iar sindicatul îi plătește. Nu se întâmplă nimic grav, e mai degrabă o glumă. Îmi ascundea adevărul, ca să scape de mine?

Am insistat, să văd măcar o altă industrie. S-a adresat unui prieten sau cunoscut, român de-ai noștri, om de afaceri, persoană influentă, președintele nu știu cărei asociații. Acea persoană însă n-a avut timp pentru mine; nu-i ceream nimic, decât o intervenție minimă, nu așteptam daruri de la el, nici, măcar să mă invite la masă, căci nici eu n-aș fi avut timp. Dar barem să fi fost în el puțină curiozitate, dacă de emoție nu putea fi vorba; să mă fi întrebat cum de-am ajuns în orașul lui, și ce impresie mi-a făcut, cu ce plec în suflet. „Ei uite, i-aș fi răspuns, nu avusesem intenția să vin la Cleveland; m-am răzgândit numai ca să văd colonia română; fusese o scăpare, cum aș fi putut să trec pe alături?” După cum se vede, colonia română, în afară de domnul Andrica, n-a pierdut nici un minut pentru mine. Persoana aceea importantă mi-a făcut totuși un serviciu, de la distanță: punându-și în joc influența lui, ca om de afaceri, mi-a reținut cameră la un hotel din Chicago, unde mi se spusese că e mare afluență de lume, a, nu din cauza Papei, ci a unor congrese; Papa tocmai plecase. Un hotel cam scump pentru mine, patruzeci de dolari camera, domnul acela nu putea să intre în relații cu altul, de mâna a doua. M-am dus, ca să nu-l fac de râs dacă își pusese obrazul;

numai că prețul era cincizeci și nouă de dolari, nu patruzeci, și n-am vrut să-i dau, de rușinea celor care nu pot să-i aibă. Hotelul” a fost bucuros să mă piardă, într-adevăr, era multă aglomerație, și o cameră eliberată semăna cu mana cerească.

Nu pot să spun că m-am bucurat când mai târziu, la New York, am citit într-un ziar scris românește că domnul de la Cleveland se află sub anchetă pentru nu știu ce coțcărie; poate o punea la cale tocmai în dimineața când eram eu acolo.

Mi-am dat întâlnire cu domnul Andrica la ora unu, până atunci avea treabă; pica bine, simțeam nevoia să fiu și singur, să mă plimb de capul meu, să văd cu ochii mei și să nu-mi vorbească nimeni. Deși soare, era frig, mi-am pus balonzaidul, tot ce am mai gros cu mine. Acum mi se pare puțin și mi-e frică de zile mai friguroase; peste două săptămâni, în sud, va fi prea mult și voi socoti cu ingratitudine că mă incomodează.

Trecând pe la autogară să pun cincizeci de cenți în locker, m-am gândit că port valiza cu mine degeaba. Două cămăși, două slipuri, două pijamale plus un flacon de detergent și mărunțișurile încap în geanta de drum, înghesuite, și pot să mă lipsesc de celelalte. Am mai folosit câte ceva din ele, fiindcă tot le târăsc după mine, altfel n-aș fi avut neapărată nevoie. E bine să mergi cu bagaje puține, să ți le gospodărești economic; te simți mai liber, și simți chiar o mândrie bărbătească, fiindcă în orice om, dacă nu-i un leneș, și un nevolnic, există un Robinson Crusoe.

Am mers o bună bucată de drum pe bulevardul Euclid, fosta mândrie a orașului; într-adevăr se degradează, lumea se retrage, prăvăliile devin dughene, dar mai are mult până să ajungă la stadiul nefericit al unor cartiere din New York, care de altfel încep să fie redescoperite. Poate într-o zi va fi salvat și bulevardul Euclid. De o parte și de alta a lui apar perimetre monumentale, grandori care au rămas izolate, în contrast cu străzile vecine, ca niște bazare, cu mărfuri amestecate, unele proaste, cu viermuială și gălăgie.

Am văzut, ca și la New York, probabil voi vedea și-n alte orașe, calcanele unor case acoperite cu picturi decorative, uneori izbutite, chiar artistice și unele uimitoare. Ideea e bună, orice calcan este o sluțenie. Cum o asemenea operă costă, și am întrebat cine o finanțează, am aflat că municipalitatea urmărește să vină așa în ajutorul pictorilor aflați în criză de lucru.

Am observat, ca și la Buffalo, negri, de obicei tineri, cu fizionomii mai evoluate, bine îmbrăcați, îngrijiți, la locul lor, preocupați de bunele maniere. Probabil și în sânul acestei comunități sânt familii de categorii diferite, iar societatea se împarte și ea pe clase. La Las Vegas am văzut chiar un negru boier; voi povesti despre el când voi ajunge acolo.

Domnul Andrica a venit punctual, cu mașina, pe care, deși recent operat la amândoi ochii, o conduce fără dificultate. Am mers mai întâi în vechiul cartier românesc, de la începuturile imigrației, unde n-aș fi știut să mă duc singur. Căsuțele de lemn, acoperit acum cu lame de aluminiu, mi s-au părut curățele, nu le-aș fi dat cu piciorul; domnul Andrica însă le socotește mizere. Populația românească s-a mutat într-un cartier mai ales, și în locul ei a venit altă lume; așa se întâmplă în multe alte locuri, parcă oamenii, imigrați odată, au o nevoie continuă să emigreze. Pe bulevardul Detroit, la numărul 6 203, mai există prima biserică românească făcută la începutul secolului. Mi s-a făcut milă cât putea să fie de mică, o bisericuță de cărămidă roșie, simplă, care părea oropsită. Au cumpărat-o imigranții ruși și a rămas a lor până astăzi.

La numărul 5 705 este fostul sediu al ziarului „America”. În apropiere, două cârciumi, care au aparținut, după cum să mai poate citi pe zid, una lui Socaci, și alta lui Miron (cu ortografia americană: Myron’s). Prima hală de alimente românească se numea „Carpatina”. Am fost și-am văzut-o. Până acolo am mai dat de o cârciumă, a lui Mihai Bârză din Săliște, și de-o brutărie, a lui Dănilă Radu. Pe urmă de un club, Ion Dragalina; unul, Crăciun, avea întreprindere de pompe funebre.

Erau destule nume, ca să nu mă îndoiesc de istoria cartierului. Acești oameni au început să vină încă de la sfârșitul celuilalt secol și imigrația lor a continuat multă vreme. Odată ajunși în America, au adoptat drapelul românesc, roșu, galben și albastru, spre indignarea cancelariilor austro-ungare.

Toți acești oameni erau țărani, veneau să muncească și să strângă bani, fiindcă în America se câștiga mult mai bine decât în imperiu. Acolo, un om vrednic primea cel mult o coroană pe zi, iar aici echivalentul a cinci sau șase coroane. Nu aveau ambiții mari, nu veneau la mitul bogăției americane, ci voiau să-și facă puțină stare. Năzuința lor era să strângă o mie de dolari, plus cheltuielile de drum, și să se întoarcă în țară. S-au întors numai douăzeci la sută. Dar cei care au rămas, își spun români, se gândesc

și astăzi la România, chiar dacă au uitat limba și au dinții din față mai mari decât primele generații venite în America.

În afară de transilvăneni, au imigrat oameni și din Oltenia, din vreo cinci comune aflate în sudul Doljului. Statul oferea fiecăruia optzeci de hectare de teren arabil, fără plată, cu condiția să fie lucrat, și omul să-și facă o colibă. Pentru toată gospodăria plătea zece dolari pe an, o taxă simbolică.

Bucovinenii s-au stabilit în Canada. Din Muntenia și Moldova au venit preoți; mi-e peste putință să înțeleg cum și de ce, dar trebuie să-l cred pe domnul Andrica. Unele din aceste fețe bisericești au fost oameni răi, mi-a spus el, fără alte explicații. Imigranții, țărani în totalitate, îndeobște nu aveau încredere în intelectuali, socoteau că umblă să se căpătuiască fără să-și verse sudoarea frunții. Însă în ceea ce privește sudoarea frunții, informatorul meu are o optică puțin cam ciudată. El îi judecă foarte aspru pe imigranții de dată mai recentă, în proporție inversă cu primii, intelectuali aproape în totalitatea lor, cu profesiuni rentabile, medici, arhitecți, ingineri, învinuindu-i că muncesc prea mult, ca să câștige parale. Dar acesta este spiritul, Americii, toată lumea vrea să câștige, să-și facă rezerve la bancă; și apoi grija pentru ziua de mâine, pentru, o stare mai bună nu înseamnă lăcomie. Am înțeles însă de unde pornește ranchiuna; marele păcat al acestor oameni este că nu dau obol bisericii. Domnul Andrica are de ce să-i cârtească fiind susținătorul credinței; am înțeles fără să-mi spună. Rolul, lui în biserică trebuie să fie de primă importanță, de vreme ce strana principală, în stânga, îi aparține; cea din dreapta este, a țârcovnicilor.

Am fost să văd biserica nouă, într-un cartier mult diferit de primul, un parc cu arbori maiestuoși, cu alei și peluze, cu spații mari, pentru oameni cu dare de mână. Românii s-au grupat în jurul bisericii, principalul lor element de coeziune, al doilea fiind folclorul și încercarea de a împrospăta amintirea Unor obiceiuri și datini. Pentru rest, oamenii se înglobează în comunitatea americană.

Arhitectura noului lor lăcaș de închinăciune e inspirată de bisericile de lemn din Maramureș, goticul românesc, mai alungit decât altele, totuși neagresiv, ci plin de blândețe și de căldură, datorită materialului, dar nu mai puțin înrudit cu peisaj –, Jul, cu dealurile și cu brazii, într-o unduire de baladă. Materialele moderne folosite în această arhitectură veche, betonul, metalele, zidăria, nu m-au șocat, deși prin ele ideea inițială se pierde; dar rămâne o frumusețe, la care am subscris, făcând abstracție că este prea colorată și prea rece. Nu știu ce să spun despre Maica Domnului, de

deasupra intrării, lucrată în email pe alamă; mă tem că mereu va părea nouă, când celelalte în jurul să se patineze; fără ea ar fi fost mult mai bine. Ai crede că lucrarea aceasta sclipindă nu urmărește să dovedească altceva decât prisosul de bani, opulența locală, căci pare făcută din materiale scumpe, giuvaieruri și aur. Ortodoxia se americanizează, ca și fizionomia oamenilor. Îmi cer iertare domnului Andrica și enoriașilor, știind că părerea mea o să-i contrarieze; cineva, într-un târziu, îmi va da dreptate. De altfel, s-ar putea ca materialul să nu dureze și să se descompună înainte de a avea timp să se învechească.

Legate de biserică, sânt o sumă de acareturi chivernisite, muzeul etnografic, școala, cantina. Pe un perete este o friză în bronz, care decora pavilionul românesc la expoziția de la New York, din preajma celui de-al doilea război; a fost achiziționată împreună cu alte obiecte, dar nu mi s-a spus prețul, cum se obișnuiește în America. Și aș vrea să-l cunosc, ca să știu în ce măsură a fost o tranzacție comercială, în sensul de vânzare-cumpărare. Oare statul român nu putuse s-o dăruiască?

Preotul, un transilvănean cu fizionomie tipic americană „corpolent, cu trăsături mari, carnivore, vioi, cordial, mi-a adresat totuși un zâmbet ironic pentru indiferența mea față de biserică, socotind că este o convertire recentă. I-am răspuns, nedreptățit, că nu mi-am schimbat niciodată credința și sentimentele numai pentru trebuința unei cauze. M-am mirat că îmi cunoștea destul de bine biografia, dar numai până la un punct al vieții. N-am observat dacă îmi știa și bibliografia; ar fi fost de folos, cărțile mele mă reprezintă mai bine decât faptele mele nescrise.

La cantină se pregătea masa de pește, de vineri seara. Poate să fie inspirată de Biblie, caracterul ei însă este laic și lucrativ, căci așa se măresc fondurile școlii și ale bisericii. Participă enoriașii, dar vine și altă lume; sala, care era gata aranjată, cu mesele puse, mi s-a părut că ar putea să cuprindă mare mulțime de oameni. Pe lângă personalul cantinei, își dau osteneala doamne voluntare, din comunitate. Masa costă trei sau patru dolari, nu mai sânt sigur, n-am avut de ce da atenție, și se bucură de renume. Mi-am închipuit cum aveau să vină oamenii peste câteva ceasuri, cum avea să se spună rugăciunea, și pe urmă să se aducă peștele, ca la reuniunile Mântuitorului cu apostolii. Oare nu s-o simți nimeni trist de această gastronomie cucernică? Poate că nu, poate că oamenii sânt preocupaţi de mâncare, de nimic altceva; ce-i al Domnului dau dimineața, la liturghie.

La sfârșit, am vizitat și orașul, în desfășurarea lui orizontală, care la o populație sub două milioane de locuitori, se întinde pe șaptezeci de kilometri. O oră în cap n-a fost destul să văd decât o parte, zeci de hectare de parcuri, cu arbori, cu gazoane cum poate nu erau nici la Londra; în acest decor se depănau, în mersul mașinii, case ca în decorurile de teatru, prea frumoase, prea curate ca să pară reale, apoi vile și reședințe cu mari pretenții, dar nu palate, pentru o lume situată de la mijlociu înainte, până la treapta cea mai de sus a scării. Ca în atâtea cartiere asemănătoare, cum sânt în toate orașele, locuințele acestea n-au nici o împrejmuire. Ierarhia li se poatentubili nu doar după valoarea construcției, ci și după dimenhlunile spațiului care le înconjoară. Blocuri de locuințe sânt foarte puține, am văzut unele cu pretenții, pe „Coasta de Aur”, în vestul orașului, apoi câteva în centru; restul buildingurilor par menite să dea orașului un profil de Manhattan, cu destinație de afaceri. În sfârșit, nu lipsesc nici blocurile cu locuințe ieftine, proprietate municipală și uneori federală, destinate populației cu mijloace modeste.

Altceva n-am mai văzut la Cleveland decât hala de alimente, unde domnul Andrica a socotit că merită să mă ducă. Merita, așa e, era o desfătare. Zeci de coșuri ale abundenței, nu unul, se revărsau pe tarabe și în galantare și nu mai părea un târg, cu de-ale gurii, ci o expoziție de naturi moarte, datorate celor mai mari meșteri ai picturii. Știu că sânt oameni cărora le place să meargă prin piețe, să vadă, chiar dacă nu cumpără; am fost și eu, în mai multe rânduri, și uneori am văzut colțuri atrăgătoare, mai ales toamna, când natura se întrece în a-și etala bogățiile; dar niciodată nu mi-am lăsat inima acolo, și n-am simțit nevoia să aplaud. Acum, prima oară, am recunoscut că o piață poate să reprezinte o frumusețe, prin ea însăși, dezlegată cu totul de ideea îngurgitării. Am luat brânză „gorgonzola”, veritabilă, cu etichete autentice, importată din Italia, am împachetat-o ermetic și am îngurgitat din ea timp de trei zile. Despre rest nu pomenesc nimic, n-am un criteriu de alegere și nici nu pot să le enumăr pe toate. Cine este pofticios, să se gândească la ceva de mâncare, indiferent speța, la o raritate dorită de multă vreme, să-i spună numele și eu îi dau asigurarea că putea fi găsită în hala de alimente de la Cleveland.

Cu acestea, mi-am luat rămas bun de la domnul Andrica, încărcat de recunoștință. Dacă din câte am spus unele n-au să-i placă, nu-i vina mea, să mă înțeleagă. În avionul care m-a dus acasă, am cunoscut un intelectual român, de la Cleveland. Era un om voinic, cu fața mare, albă și puțin

apoasă, întocmai, nu înșir vorbe de pomană, cu dinții de sus, din față, ieșiți puțin în afară, chiar așa, este o observație, nu o obsesie. Ce vină am eu dacă omul acesta mi-a vorbit de zâzaniile din jurul bisericii române, pe care o vizitasem și de unde plecasem cu semne de îndoială? Chiar dacă nu avea dreptate, faptul că nu se abținea să cârtească era o dovadă de nemulțumire. Dacă el făcea parte dintr-o tabără ostilă comunității, comunitatea ar fi trebuit să poarte de grijă ca toți din sânul ei, care se declară români printr-o origine neuitată, să se aibă ca frații.

Seara se făcuse frig și veneau nori de ploaie.

18

Mi-am pierdut locul din față în autobuz, deși fusesem primul la ușă. Înainte de a ne da drumul pe peron, șoferul a îmbarcat o serie de călători veniți tocmai atunci de pe altă linie, care se transbordau pentru Chicago. M-am resemnat, dar cu regret, fiindcă într-adevăr peisajul, privit pe geamurile laterale, se pierde mai mult de jumătate. Un tânăr s-a așezat lângă mine și m-a incomodat tot timpul, m-a înghesuit, căutându-și o poziție mai bună, să doarmă. Nu spun că era nepoliticos, o asemenea noțiune trebuie exclusă, se afla în stadiul de evoluție când sigur n-o putea înțelege, totul i se părea firesc în manifestările sale, dovadă că în momentele când deschidea ochii îmi zâmbea cu amiciție, fără să-și dea seama că mă împingea cu cotul în burtă. Probabil așa sânt mulți tineri în America, nedesprinși de spiritul western și cowboy, mergând în lume cu șaua calului pe un umăr și cu laso-ul în mână, chiar dacă n-au călărit niciodată. Va mai trebui să treacă timp până să invite o fată la *dinner* și s-o așeze pe scaun cu mișcări elegante.

Tot publicul din autobuz era mai incomod de astă dată, mai mare proporția de negri, femei mai ales, cu copii gălăgioși și fără astâmpăr. Nici o clipă n-a contenit forfota printre scaune „a fost undu-te-vino continuu, îi apucau pe toți nevoile și se duceau în spate, la cabina de toaletă, în așa fel concepută, din fericire, cu darul ei de absorbție chimică, încât nu poate deveni mizerabilă nici după, o întrebuințare necivilizată. O femeie cu vreo trei copii mici a trecut de nenumărate ori pe lângă mine „ducând pe câte unul în brațe, și de fiecare dată pe blugii ei mai apărea o udătură. Când am ajuns la Chicago, autobuzul, cu hârtii aruncate pe jos, cu resturi de mâncare și cu tot felul de mizerii, semăna cu o cocină.

Deși plecasem pe o vreme rece și destul de senină, curând a început ploaia și a plouat lugubru aproape tot drumul. Gândurile mele n-au fost nici ele mai luminoase; aproape că m-aș fi întors, la New York.

Mergeam iarăși printre păduri în refacere, printre crânguri, alternându-se cu ogoare de porumb scăldate în apă. Așa cum își deschidea drumul prin ploaie, bătut parcă de valuri, autobuzul părea o corabie pe care o aștepta naufragiul.

La ora douăsprezece, după ce trecusem în statul Indiana, am făcut popas la o mică autogară, care avea și cafeterie, unde lumea s-a grăbit să-și potolească foamea; așa e la drum, dacă-ar fi fost undeva la treabă ar fi lăsat-o nepotolită. Chiar și eu, călcându-mi obișnuința, am luat o supă, deși n-aveam nevoie, numai fiindcă îmi plăcea ideea. Am mai spus câtă duioșie îmi trezește o supă fierbinte, poate prin trimiteri în urmă până la amintirile din vremea copilăriei.

Autogara era o construcție nouă, bine întreținută, confortabilă și elegantă. La. Început am socotit că n-ar fi fost nevoie de atâta cheltuială pentru, un popas de pe marginea drumului, unde călătorii n-au timp. să vadă cum sânt pereții, ferestrele „ușile și pardoseala. Dar stând acolo o jumătate de oră, am simțit-deodată că îmi era mai bine, mi se năștea în suflet o stare de mulțumire, și am înțeles că se datora lucrurilor frumoase.

Peste acestea cădea de sus, din surse invizibile, o muzică de vrajă, unduită și dulce, o nemaipomenită împletire de sunete, care, deși abia se auzea, părea mai puternică decât ploaia de afară. Dar pe măsură ce îmi era mai bine și îmi scuturam gândurile posomorâte, creștea în mine dorul de casă, cu o duioșie și caldă, și tristă. Mergeam spre Vest și mereu tot mai departe.

În continuare, șoseaua a urmărit în linie dreaptă frontiera cu statul Michigan; n-aș fi știut dacă nu vedeam pe hartă; era un peisaj de câmpie, fără repere. După un timp, ploaia a devenit furioasă, cerul s-a făcut negru ca noaptea și, orbecăind prin valurile de apă, am crezut că n-o să mai fie nici o scăpare. M-am gândit la pantofii care iau apă, m-am văzut pe străzile din Chicago, cu valiza în mână și cu umbrela deasupra capului, condamnat să nu am nici o bucurie, să rămân închis într-o odaie străină și să mă uit pe fereastră. Atunci, trecând peste hărmălaia din autobuz, peste înghiontelile tânărului de lângă mine, mi-am adunat toate puterile din suflet și i-am cerut providenței să mă ajute, să țină seama că am venit de departe și ar fi nedrept să nu văd altceva din oraș decât zidul din fața ferestrei. Mai târziu, la Seatle

am folosit același procedeu, acum aveam exercițiu, și roadele lui s-au văzut, deși cu multă întârziere.

Peste un sfert de oră, ploaia a stat și puțin mai târziu am văzut zgârie-norii din Chicago, strălucind în soare.

După ce am renunțat la camera rezervată, m-am urcat într-un taximetru și l-am rugat pe șofer să mă ducă la un hotel sigur și convenabil, și negreșit în centrul orașului. Știam că o să mă ducă unde o să-i convină lui, dar altceva nu puteam face, îmi rămânea să mă bizui pe soartă. Mereu îi spuneam: „Dar în centru!” M-a întrebat dacă sânt venit cu afaceri. Puteam oare să fac impresia? Pe urmă, m-am gândit că în engleză cuvântul business acoperă o sferă mult mai mare decât în interpretarea europeană, cuprinzând chiar și pe voiajorii comerciali care merg din oraș în oraș, să-și ofere mașinile de spălat vase, sau și mai puțin, ață de cusut și nasturi. Șoferul, un negru simpatic dar șmecher, fiindcă mi-a cerut cinci dolari și pe urmă a lăsat la trei, fără multă discuție, m-a dus la un hotel cu adevărat central, dar foarte vechi și cam lăsat în părăsire. Știind că în oraș era mare afluență de oameni, m-am mulțumit cu atâta, și bine am făcut, am văzut pe urmă, se țineau vreo trei congrese și participanții umpleau hotelurile. Poate portoricanul de la recepție, și ascensorul, și camera îndoielnică m-au determinat să-mi scurtez șederea în Chicago și să plec cu o zi mai devreme decât hotărâsem, luni dimineața. Trebuia să-mi fac rezervația la avion, mă despărțeam de Greyhound, am întrebat unde sânt agențiile de zbor și am fost îndrumat în Bulevardul Michigan. Nu știam ce poate el să însemne, un bulevard ca atâtea altele, dar când am ajuns, nu era nici departe, m-am pomenit pe o cale împărătească, așa îmi vine să-i spun pentru desfășurarea ei liberă și bogată, o stăpână a spațiului. Cum am dat colțul, m-a întâmpinat un vânt puternic, umed și rece, dar n-a putut să-mi facă o impresie neplăcută, era și-n el o grandoare imperială, fiindcă venea, de peste întinderea lacului Michigan, aflat drept în față.

Privind în fugă casele de pe o latură, clădiri solide și impunătoare, privind parcurile de pe latura cealaltă, iar dincolo de ele apa liberă, care făcea ca orașul să n-aibă limită pământească, am ajuns pe loc la credința că dacă voi parcurge întreg bulevardul, mă voi putea mulțumi cu atât, fără să mai am nevoie de altceva, ca să știu ce înseamnă Chicago.

Am găsit câteva agenții de zbor, toate în birouri mari și luxoase, cu uși de sticlă, dar fiind sâmbătă erau închise. Atunci i-am telefonat domnului Palmer, să-i cer sfatul. Așa i-am și spus, din prima clipă, să nu creadă că am

nevoie de altceva. Totdeauna fac la fel, mă tem de judecata oamenilor care nu mă cunosc și nu știu ce aștept de la dânșii. Pe domnul Palmer nu-l văzusem niciodată, un prieten de la New York „despre care am povestit cu simpatie și recunoștință, fiindcă m-a ajutat să-mi organizez drumul, îmi dăduse numărul lui de telefon, recomandându-mi să-l caut, fiindcă m-ar fi putut îndruma în o mai bună cunoaștere a orașului.

Domnul Palmer mi-a răspuns cu o voce suferindă, dar eu puteam crede că era doar plictisită; și zău că nu i-aș fi reproșat nimic, cu ce drept pătrundeam în viața lui, într-o sâmbătă seara, când orice om speră să se bucure în liniște de weekend? Deci mi-am luat gândul că ar putea să-mi închine câteva ore, sau măcar una, că-mi spună ce era esențial și demn de văzut în orașul unde își ducea viața, prin nu știu ce opțiune. Suferise un infarct miocardic și nu putea părăsi casă, rămânea ca eventual să-i fac o vizită, dar trebuia să știu că locuia foarte departe. I-am mulțumit, n-aveam timp de vizite, i-am luat o piatră de pe inimă, am luat una și de pe inima mea, fiindcă îndată ce-am închis telefonul, m-am simțit mai zdravăn decât în timpul convorbirii.

Seara următoare, când văzusem ce mă pricepusem să văd în Chicago, cu o viteză inadmisibilă, dar care merita totuși o laudă, i-am telefonat din nou domnului Palmer, să-mi iau rămas bun și să-l întreb cum o mai duce cu sănătatea. Mirarea mea a fost, de aceea m-am și oprit asupra întâmplării, când am de povestit altele, că glasul interlocutorului meu, atât de prăpădit cu o zi înainte, devenise mult mai stenic, mai optimist și chiar vesel. Poate judecasem greșit, poate abia acum i se lua piatra de pe inimă, poate mai înainte îmi purtase de grijă, întrebându-se cum m-oi descurca singur. Chiar a fost curios să știe, m-a întrebat ba una, ba alta despre Chicago, de parcă eu aș fi fost gazda și el musafirul. I-am spus că am mers chiar la aeroport, să-mi fac rezervația, agențiile de zbor fiind închise; a socotit că nu era nevoie, loc găseam chiar cu o jumătate de oră înaintea plecării. Știa desigur mai bine decât mine, dar eu n-aveam dreptul să risc, nu eram la mine acasă, și-apoi, oricum, treaba era făcută, nu mai merita o discuție. Pe scurt, domnul Palmer nu mai contenea să se minuneze că făcusem atâtea, era teribil de satisfăcut pentru mine, devenise foarte dornic să mă cunoască, măcar prin cuvinte, mă descosea despre rosturile mele în viață și în America, simțeam cum mă sfredelește.

Acum, după ce m-am lăudat, stau și mă întreb ce mare lucru făcusem acolo la urma urmelor? Să încep cu prima oră a dimineții. Abia răsărise

soarele, se vedea printre buildinguri și nu lumina decât piețele, străzile rămâneau reci și umbrite. M-am dus la autogară, cu planul orașului în mână, am nimerit ușor, fără să întreb pe nimeni, mi-am luat valiza din locker și am adus-o la hotel, nu mă mai întorceam la Greyhound; de aici înainte, în viața mea apare aeroportul. Până să termin cu această corvoadă, soarele se mai ridicase de: o suliță, ziua strălucea de lumină, dar în bătaia vântului și la umbră mă cam ținea în spinare. Revenisem pe Michigan Avenue, într-un loc unde perspectiva era foarte largă și, cu placul în mână, am făcut o primă recunoaștere a orașului, în Șspartea lui care îmi atrăgea privirile și o socoteam esențială… Comparația nu-i bine făcută, fiindcă nu-mi plac prăjiturile, jdar raportându-mă la alte persoane și intuindu-le reacțiile, mă simțeam ca în fața unui tort cu cremă de șocolată, care îmi aparținea și nu putea să mi-l ia nimeni; așa îmi apărea orașul în dimineața aceea, la dispoziția mea și gata să-mi satisfacă plăcerile, decât că era prea mare și nu știam cum să tai prima felie.

Alături, la Institutul de Artă, aflat pe partea lacului, o clădire clasică, de piatră, cu lei la intrare, era o retrospectivă Toulouse-Lautrec și am vrut să intru, socotind că așa mi-aș fi început bine ziua. În ușă, când am văzut lumina electrică dinăuntru, m-am răzgândit și am coborât scările; pe Toulouse-Lautrec îl cunoșteam cât de cât, nu mai puteam să aflu multe despre el, și oricum era ușor să-l găsesc altă dată, în altă parte. Apoi ce să fi spus despre pictura lui, ca să intereseze într-adevăr pe altcineva? De mult sânt spuse toate! Cred că mai de folos a fost că m-am urcat pe un vapor și am văzut orașul din largul lacului, care este de fapt o mare interioară, cu toate caracterele unei mări adevărate, cu apa la fel de limpede și de albastră, și gata oricând să se înfurie, până la furtună și naufragiu. Deși n-am făcut nici o descoperire în acea scurtă croazieră, de o ară și jumătate, am avut prilejul să-mi rememorez câteva date sumare, privind istoria galopanantă a orașului.

Așa cum se vedea din larg, avea și Chicago micul său Manhattan, oglindindy-și în apă ambițiile. La data aceea situația financiară a New York-ului nu era strălucită, primea sprijin federal ca să se mențină, și poate dintr-o contribuție venită tocmai de la Chicago, al doilea oraș din America. Dar Chicago, oricât de bine i-ar fi mers și de aici încolo, n-avea cum să devină vreodată primul, decât printr-o catastrofă națională. Căci niciodată în America, și nicăieri în lume, nu este de închipuit un Manhattan ca la New York. Și chiar dacă peste acesta din urmă s-ar abate dificultăți financiare

mai mari și ar ajunge în stare falimentară, fiind nevoit să-și scoată la mezat zgârie-norii, Empire State Building și Rockefeller Center, Manhattan rămâne acolo, indiferent în a cui proprietate, fără să-și piardă înălțimea.

Nu mă duc la istorie departe în urmă, la vremea când locul îl stăpânea u indienii, deși de-atunci până astăzi au trecut abia ceva mai mult de trei secole. Dar chiar într-o vreme apropiată, la jumătatea secolului dinaintea noastră, Chicago era un orășel unde trăiau patru mii cinci sute; de oameni. Acel moment cred că trebuie socotit începutul istoriei; dacă-i așa, nu-mi rămâne decât să-mi declar incapacitatea de a înțelege cum s-a afjuns la cifra de astăzi, patru milioane, în mai puțin de un secol și jumătate.

Începutul istoriei e determinat de timpul când s-a construit calea ferată. Acum mi-a fost dat s-o găsesc în paragină; dar atunci, în 1852, și după aceea, pe unde trecea ea înfloreau toate, și unde se făcea o gară răsărea un oraș, peste noapte.

Chicago era un centru agricol, mare producător de cereale, iar fânețele din nord, mănoase și nemărginite, îngăduiau creșterea vitelor. A trebuit să vină trenul, ca toate acestea să fie puse în valoare, prin transportul lor rapid în locurile cu mai multă putere de absorbție. Cum n-am simțul negoțului, nici al administrației, mă uit. În urmă cu gura căscată, copleșit de forța oamenilor care au făcut toate acestea căci fără însușirile lor nemaipomenite, fie printre ele, dacă vreți, samavolnicia și lipsa de scrupule, bogăția pământului risca să se ofilească.

La începutul secolului nostru Chicago, era cel mai mare centru al comerțului cu grâne; n-aș fi crezut. În copilărie îl știusem renumit, pentru abatoare; Revistele umoristice se întreceau cu glumele privind numărul de porci sacrificații acolo zilnic, și nu cred să mă înșel când, îmi aduc aminte că unii dădeau orașului numele de Porcopolis. Într-o mașinărie ca o batoză, dar, mult mai lungă, cu fel de fel de instalații mecanice, pe care o știu dintr-un desen comic, se băgau, porci vii printr-o parte „iar prin partea, cealaltă ieșeau șirag-urile de cârnați, spre satisfacția Unchiului Sam care privea dintr-o coastă și își freca mâinile. Ce era rău, de ce-și băteau joc caricaturiștii? Pe atunci, medicina nu decretase cât de nesănătoasă este carnea de porc și ce contraindicați sânt cârnații.

Se tăiau și animale cornute, carnea mergea la fabricile de conserve, renumite, cum erau renumite, și tăbăcăriile unde mergeau pieile. Ce s-ar fi făcut armata americană în deceniul al doilea, când a venit să lupte în Europa înfometată dacă n-ar fi adus după ea vagoane eu conserve de carne, de-au

hrănit și trupele aliate, ba chiar populația civilă, dacă n-o fi dat câte ceva, de milă până și inamicului? Și, oare, ghetele americane pe care mi le-a luat mama la sfârșitul războiului nu cumva proveneau, indirect, din surplusurile armatei, piele și talpă fabricate în tăbăcăriile de la Chicago?

Despre celelalte bogății nu mai vorbesc, oțelării, rafinării de petrol, fabrici de vagoane; or aduce venituri mai mari, pentru mine nu sânt la fel de renumite ca abatoarele. Aș fi vrut să văd unul din ele, chiar dacă știam, că n-ai: putea să-mi facă plăcere, dar domnul Palmer fiind suferind, n-a avut cine să mă introducă. Nu era să apelez la domnul Mircea Eliade pentru atâta lucru, mai ales că nu-l cunoșteam personal, și apoi putea să fie vegetarian, cum sânt înclinat să-mi închipui, hrănindu-se cu rădăcini, ca sihaștrii.

După ce am defilat cu vaporul pe toată întinderea orașului, ceea ce face să am astăzi imaginea lui destul de completă și de clară, am revenit pe Chicago River, de unde plecasem, și am înaintat pe sub opt poduri, până la o bifurcație de apă, unde un braț o ia spre nord, altul spre sud, ducând în zone care am înțeles că îmi erau interzise, nu de municipalitate, ci de soartă. Nu trebuia să regret deloc, privind planul orașului cu caroiajul tipic, străzi drepte perpendiculare pe bulevarde, îmi închipuiam cum poate să fie și eram sigur că dacă m-aș fi dus mai departe n-aș fi descoperit mare lucru. Apoi, o bună parte din toate acestea le văzusem aievea, când venisem cu autobuzul și străbătusem jumătate din oraș, din sud până în centru, privind de la înălțimea autostrăzilor aeri era. Cartierele rău famate îmi erau interzise de-a binelea, va fi o lipsă permanentă în investigațiile mele, ceea ce nu înseamnă că nu știu nimic despre ele; în primul rând știu că nu-i bine să pui piciorul acolo.

Voiam să merg în partea de nord, unde este o Coastă de Aur, ca la Cleveland, cartierul miliardarilor; m-am răzgândit. n-aveam destul timp și nici câștigul nu putea să fie prea mare. Cu ce văzusem până acum, cu ce-am văzut mai târziu, la Hollywood bunăoară, sau la Miami, mi-am făcut o idee suficientă spre a putea spune că dacă aș fi miliardar n-aș locui în asemenea cartiere, ci mi-aș face unul exclusiv pentru mine. Căci miliardarii, în masă, devin și ei niște mahalagii, ca toți mahalagiii, decât că, în loc să se uite peste ulucă, se uită peste paravane de aur.

Așa cum hotărâsem din prima clipă, mi-am concentrat atenția asupra Bulevardului Michigan, și cred că mai bine nici nu puteam face. Sfătuiesc pe oricine să mă imite, chiar și pe un american care vine prima oară la Chicago; a doua oară să facă după cum i-or spune alții, nu mai au ce pierde.

Am avut timp și pentru o incursiune în adâncime, în afară de drumul până la autogară, care a adăugat și el ceva la aspectul orașului, străzi goale, case triste, de cărămidă brună, și întinse locuri virane, în plin centru. La ceea ce am tot spus despre marile rezerve de spațiu ale Americii, trebuie să adaug că ele se găsesc chiar și în aglomerații.

Am mers pe Chicago River, reluând cu piciorul, de-a lungul cheiurilor, drumul făcut mai înainte pe apă. N-am văzut nimic în plus, venisem doar să mă apropii de cele două buildinguri cilindrice amintite altă dată, care nu m-au dezamăgit, ei au fost o bucurie, privite din toate unghiurile, cum devin și astăzi când îmi aduc aminte. La baza lor sânt debarcadere și garaje pentru iahturi, și locul se numește Marina City. Singurul meu regret pentru frumusețea lor și a orașului este că n-au fost construite în altă parte, fără vecinătăți greoaie; de pildă, să le fi pus în perspectiva largă a Bulevardului Michigan. Ce bine le-ar fi stat de o parte și de alta a fântânii Buckingham, care reprezintă între fântâni ceea ce reprezintă ele între buildinguri, dar să le fi despărțit cu spații așa fel studiate, ca să pară tot împreună. Orașul ar fi căpătat o podoabă monumentală, și orice consiliu mondial al arhitecților i-ar fi dat nota unsprezece, cum nu se obișnuiește. Aceeași notă o pretind pentru clădirea Pan Am, de la New York.

Știu că propunerea mea n-ar fi fost acceptată, s-ar fi opus proprietarii de pe partea cealaltă a Bulevardului, cărora li se lua vederea spre lac, grozavul lor privilegiu. Și poate s-ar fi opus chiar apărătorii fântânii Buckingham, care, dacă nu li se măta o machetă în mărime naturală, n-aveau cum să-și dea seama ce-ar fi însemnat acolo cele două buildinguri cu fațada lor continuă, cu loggii sculptate în adâncime.

Despre fântână nu îndrăznesc să-mi dau părerea, n-am văzut-o în funcțiune. N-am putut nici măcar să-mi închipui jocurile de apă, deși am privit tuburile cu toată atenția; o înclinare de câteva grade a unora sau a altora, sau o duză altfel tăiată puteau să schimbe cu totul imaginea presupusă, așa că stau deoparte. Nimic nu m-a împiedicat să văd totuși că într-un fel semăna cu o cazemată, circulația, garnisită cu mitraliere și tunuri, ale căror țevi însă, eram îndreptate spre propriul ei centru ca spre un inamic dinăuntru: Mi le-am închipuit întoarse în afară, acoperind cu focul lor o arie de trei sute șaizeci de grade, și atunci, am avut deodată imaginea, aceea ce de Gaulle numea o apărare la toate azimuturile. El însă i-a dat un înțeles mai degrabă politic, căci, deși militar, politica a fost adevărata lui vocație.

Deci, deși n-am văzut-o, în funcțiune; judecând după felul cum e plasată, în cel mai frumos loc de pe Bulevardul Michigan, la rândul lui cea mai frumoasă arteră, din Chicago, îi acord fântânii. tot creditul, mai ales că pe planul orașului, unde sânt peste o sută cincizeci de locuri notate ca demne de o vizită, poartă numărul cincisprezece. Iar blocurile mele, abia numărul optzeci și cinci. Nu sânt ele de vină, dacă n-au fost plasate mai bine.

Nu departe de Marina City, am văzut cum se vopsea în alb unul din acele buildinguri triste, de cărămidă înnegrită. Era aproape gata, și cu toate că partea vopsită, aveai pete și ar fi meritat să fie albită mai bine, mi se părea o binefacere pentru aspectul orașului va să zică socoteau și alții ca mine, dacă se pornise la asemenea treabă costisitoare și complicată. De ce nu s-o face la fel cu toate buildingurile? Căci doar America, și-ar putea îngădui „fără să simtă. Orașele ei ar deveni mult mai vesele.

Două treimi din lungimea Bulevardului Michigan se află la sud de Chicago River, cu parcuri în față, întinse până în lac, și cu portul de iahturi, acestea fiind și ele o bogăție și o frumusețe. Treimea rămasă, la nord, are construcții, pe amândouă părțile, trei străzi o despart de malul lacului, sugrumând-o și luându-i perspectiva, dar făcând-o mai urbană, cu clădiri impunătoare și cu magazine luxoase: Din păcate, acolo se află, sluțind vecinătățile, blocul trapezoidal, cu lame de metal, late, puse în diagonală peste fațadă, ca niște contravântuiri inoportune, care acoperă în mod stupid o bună parte dintre ferestre. Dacă s-a găsit cineva să accepte un asemenea proiect, hai să aicem ca pe o experiență, de ce nu l-o fi încercat mai întâi la o scară redusă? Trapezul, de maetal negru și sticlă brună, opacă, este unul din cele mai mari buildinguri din Chicago. I-aș da nota unu sub zero, indiferent cât ar fi costat și câte bogății ar cuprinde, și sfidându-i pe toți câți îl socotesc o izbândă.

După ce am terminat cu toate acestea, m-am întors în sud și am luat în lung portul de iahturi, cu parcurile, arând tot timpul în dreapta partea aristocratică a Bulevardului Michigan. De la capătul lui, vreo zece străzi mai departe, am văzut pe plan cartierul chinezesc, cu propria lui primărie, poate în stil de pagodă, dar m-am fost până acolo, rezervindm-mi-l pe cel de la San Francisco, despre care știam că le întrece pe toate.

În marginea portului, am văzut o pistă betonată, pentru patinaj pe rotile. Iată că a sosit prilejul să vorbesc despre acest sport sau această deprindere răspândită în toată America; nu-i de spus puțin lucru, decât că am să

economisesc vorbele. Încă din primele zile la New York, mi-au atras privirea tinerii, remarcabili printre ei fiind cei negri, cu mișcările lor inimitabile, care almnecau ca niște duhuri pe străziile asfaltate, fără să lase în urmă vreun zgomot, strecurându-se printre mașini cu o îndrăzneală primejdioasă, dar cu un meșteșug și cu un stil demn să fie aplaudat. Am fost atât de sedus, încât m-am gândit să-mi cumpăr și eu o pereche de patine, ca să le iau acasă, crezând că dacă le pui în picioare merg singure. Florin, care a văzut multe oase rupție, deși specialitatea lui este alta, m-a adus da realitate și m-a sfătuit să-mi văd de treabă. Am înțeles și m-am lăsat păgubaș, fără regrete, căci am în caracterul meu partea bună de a ști să renunț la ceea ce nu se poate. Păcat că asemenea patine n-au existat când eram tânăr. Căci nu-i vorba de acele instrumente greoaie și zgomotoase, cunoscute de multă vreme, cu rotile metalice, pe care nu poți merge nici repede, nici departe, motiv să nu le folosească decât copiii, până la vârsta când încep să înțeleagă ce înseamnă o aspirație; o aspirație înseamnă un pas dincolo de datele obișnuite ale vieții. Așa sânt aceste patine la care mi-a rămas inima, te duc dincolo de tine însuți, cu zestrea ta destul de greoaie căpătată de la natură, îți transformă mersul într-o plutire; mișcarea ritmică a picioarelor, sacadată cum este, devine o alunecare continuă, parcă pe straturi de aer, un zbor căruia nu-i lipsește decât înălțimea, deși senzația ei cred că este cuprinsă între impresiile celelalte, încolo, seamănă cu niște patine obișnuite, ceva mai elaborate. Secretul rămân rotilele, ușoare, poate puțin elastice și total insonore, cu rulmenți, desigur, ca frecările să fie reduse la minimum. Cu această tehnică, viteza nu mai este proporțională cu efortul depus pentru a o obține, la fel ca în cazul unei biciclete bune și ușoare, ci un câștig inexplicabil, o detașare de lege, un pas spre mult căutatul și imposibilul *perpetuum mobile*.

Cineva, neînțelegându-mi entuziasmul, ar putea să se întrebe ce avantaj oferă sportul acesta față de patinajul pe gheață, practicat de atâta lume și ajuns la performanțe spectaculoase? E simplu, nimic altceva decât autonomia; în timp și în spațiu. Fiindcă le poți folosi tot anul, cât nu este zăpadă, și te poți duce oriunde, zeci de kilometri dacă îți trece prin minte, pe orice șosea asfaltată. Or fi și restricții, nu știu deocamdată, însă nimeni nu le respectă, decât că își asumă riscurile, și poliția n-am văzut să se amestece. Aștept, e cu totul firesc, să aflu de întreceri sportive, pe felurite distanțe, și nu m-ar mira ca într-o zi cineva să facă turul Americii. E o idee frumoasă, în vremea noastră de rătăcire, de vicii și de încălcări ale naturii.

Cred că mulți nevrozați ar putea să se vindece, dacă și-ar lua traista în spate și patinele în picioare și, decât să stea cu fruntea în palme, ar face drumul de la un ocean la altul. Sânt sigur că la sosire ar primi cununi de lauri și medalii de aur. (Când transcriu cartea aflu întâmplător că s-a găsit cineva capabil de o asemenea performanță, a mers pe rotile de la New York la San Francisco. Îmi făcusem însă iluzii naive, n-a fost nici o tevatură, înseamnă că n-a primit nici medalii, nici lauri.)

Era duminică înspre seară, iahturile se întorceau din larg, în șiruri albe, tot mai moderne, tot mai frumoase, tot mai scumpe. Le văzusem și de dimineață, plecând, și dacă am făcut socoteala, americănește, cât ar putea să coste fiecare, cât nimeni n-ar crede, și cât ar costa cu toatele, m-am bucurat că America e gata să arunce banii pe apă, pentru o mică bucurie omenească, neproductivă. M-am uitat la oameni cum strângeau pânzele, cum își legau iahturile și se pregăteau să meargă acasă, încărcați de soare și de libertate și m-am gândit că, așa obosiți cum erau, toți aveau în suflet ceva mai bun decât avuseseră dimineața.

Ajungând la fântâna Buckingham, unde m-am oprit pentru o meditație, deși venea întunericul, am privit încă o dată bulevardul, care mă câștigase, la fel cum mă câștigaseră parcurile, iahturile și chiar pista de școală și antrenament pentru patinele cu rotile. Lăsând la o parte podurile mâncate de rugină, tot ce văzusem peste ziuă dovedea opulența orașului; până și hidranții montați în marginea trotuarelor, sau în zidul caselor, aveau de spus ceva despre spiritul Americii. N-am văzut nicăieri o lucrătură atât de solidă și de dimensionată, o risipă de metale și nichelaje, ca la acele robinete uriașe, lucioase și pline de ele însele, ca niște valeți în livrele scumpe, care așteaptă limuzinele cu oaspeți, să le deschidă ușa.

Dacă n-am intrat prin muzee, nu înseamnă că n-am aflat ce au înăuntru; nimic nu-i de lepădat, pe unele și le-ar dori chiar Italia, patria artei, despre care voi spune îndată. Dar adunându-le pe toate, oricât de multe și scumpe, ele nu s-ar putea asemui cu ce se găsește fie numai la Florența lui Leonardo și Michelangelo, unde spiritul lor face parte din bogăția orașului. În schimb, cu bogățiile din jurul meu, așa m-am gândit, acolo la fântâna Buckingham, s-ar putea cumpăra nu doar Florența, ci jumătate din Italia, dacă nu toată.

Ce folos, mi-am spus iarăși, pe când mergeam repede spre hotel, dacă nu te poți bucura de ele în liniște, și de ia căderea întunericului trebuie să te închizi în casă?!… Dar vreau să judec fără părtinire; deși Chicago este socotit orașul teroarea, cum declara de curând chiar unul din cetățenii lui cu

renume, mie, unul, nu mi s-a părut mai primejdios decât altele; deși telefonul a sunat când abia mă culcasem, și nimeni n-a vrut să-mi vorbească „de parcă ar fi urmărit numai să-mi audă glasul, iar curând după aceea cineva a bătut tare în ușă. N-a urmat nimic și a fost liniște; totuși, am dormit iepurește, cu lumina aprinsă și regretând că nu am a armă sub pernă.

Într-un loc, în drumul: spre hotel, am văzut un mic restaurant, probabil cu pretenții judecând după cartier și după fațadă, cu emblema „The little caporal”, porecla lui Napaleon-Întâi-Bonaparte. Iată ce înseamnă o glorie universală și durabilă!

19

De la Steinbeck dețin informația comică, nu lipsită de mizantropie, că în unele locuri din America, oamenii au obiceiul să dea călătorilor informații greșite, cu bună știință, numai ca să-i pună în încurcătură. Trebuie să-l cred, fiindcă se pricepe la oameni, și apoi vorbește din propria lui experiență. El însă se referă la statul Maine, așa cred a-mi aduce aminte. La experiența lui, am s-o adaug pe a mea, deși n-o socotesc notabilă decât prin faptul că lărgește aria acestor deprinderi ciudate, ducând-o până la Chicago, în statul Illinois. Trei oameni întrebați de mine, între ei domnul Palmer, mi-au spus că până la aeroport autobuzul face trei sferturi de oră. M-am socotit dator să-i cred, ca localnici, deși în cele trei drumuri ale mele până acolo, timpul n-a depășit niciodată o treime din ceea ce îmi spuseseră toți trei, de parcă se vorbiseră… Asemenea întâmplare te poate face să pierzi încrederea în valoarea timpului, în capacitatea omului de a-l măsura și de a-l înțelege. Temadu-mă că timpul ar putea să varieze de la o zi la alta, m-am grăbit să plec la aeroport și am ajuns cu două ore mai devreme, dar nici atunci când mi-am confruntat superceasornicul cu cele oficiale nu mi-am recâștigăt încrederea, m-am fost sigur că orice eroare era exclusă. De aceea, am stat tot timpul cu ochii pe ecranul de televizor unde se afișau plecările, așteptând să apară numărul zborului meu, 375, mi se pare.

În holul întins parcă de la un orizont la altul, lângă fotoliul unde mă așezasem, era o boxă albă, unul din micile birouri de informații ale aeroportului; îl știam, acolo mă interesasem în ajun cum să ajung mai bine la Salt Lake City. Domnișoara pe care o țineam minte încă nu venise, probabil era mai sigură decât mine în relația ei cu timpul. Am văzut, în

schimb, un om intrând în acea boxă încă neocupată și făcând curățenie. Nu era un negru, cum este tendința să se creadă dacă-i vorba de munci mai ignobile, ci un alb, și nu părea deloc în mizerie. Pe la autogările Greyhoundului, am văzut mai mult albi ocupându-se cu gunoiul, și chiar dacă or fi fost plictisiți în sufletul lor, își făceau treaba până la capăt.

Omul, într-o salopetă bej, a lăsat jos cele două găleți cu care venise, și-a pus mănuși în mână și s-a apucat de treîbă. Nu-l privea pardoseala holului, de altfel mult prea curată și lustruită, ci doar boxa aceea albă, de materiale melaminate, un țarc hexagonal, atât de mare cât să încapă în el un birouaș și un scaun, și nu mai înalt de un metru. În interior, pereții erau încărcați cu polițe și sertare, și nimic de acolo nu mi s-a părut că ar avea nevoie de curățenie. Omul era plictisit, se vedea cât de colo, ca luni dimineața și ca în celelalte zile ale săptămânii, toate i se păreau acre, fiindcă munca lui nu putea să-i placă și n-ar fi plăcut decât cuiva cu simțuri subumane. De aceea, fără să scap din ochi ecranul, l-am urmărit cu atenție, să văd cum o să-și bată joc de treabă.

Întâi a luat un burete, l-a înmuiat într-una din găleți, plină cu un lichid spumos, verde, și a umezit cu el toate suprafețele vizibile, pe din afara boxei și pe dinăuntru, fără să uite polițele, biroul și scaunul tapisat cu skai negru. Am crezut că vrea să lungească treaba, dar să fi fost așa, n-avea decât să arunce buretele în găleată și să-și aprindă țigara, nefiind nimeni pe-aproape să-l supravegheze. Pe urmă mi-am dat seama că omul nu se mișca încet, ci atent, să nu-i scape nici un colțișor de sub burete, cu o meticulozitate care părea manie, dacă nu îl observai bine. Era un profesionist, chiar dacă munca lui nu putea să fie socotită o profesiune, chiar dacă lui îi făcea greață. După ce a terminat cu înmuiatul, a luat o piele de căprioară, probabil o imitație, că n-or fi atâtea căprioare pe lume câte boxe în aeroporturi, a înmuiat-o în a doua găleată, cu apă curată, a stors-o și s-a apucat să șteargă suprafețele albe, încet, cu grijă, uitându-se mereu în urmă, să nu rămână o pată. Când a terminat, a închis ușa boxei și a vrut să-și ia gălețile, ca să plece; dar ceva descoperit în fugă și cu coada ochiului, o privire exersată, l-a făcut să revină cu pielea de căprioară și să retușeze o poliță, ceva invizibil pentru mine.

Dacă am înțeles destul de bine ce însemna această întâmplare, eram nedumerit că numărul zborului meu în’arzia să apară, până ce a fost depășit de altele, cu plecarea mai târzie. Am trecut prin câteva clipe neplăcute, m-am gândit din nou la o dereglare a timpului. Treaba a ieșit bine până la

urmă, m-am adresat unei funcționare, și ea, văzându-mi neliniștea, m-a luat în primire, mi-a arătat unde să depun bagajul, mi-a vizat biletul de avion, după ce l-a computerizat, deși nu știu ce-ar mai fi vrut să afle, odată ce aveam rezervația făcută. Numai că n-a putut să-mi dea un loc la fereastră, cum o rugasem; a pus din nou computerul în mișcare, să scormonesca în diagrame, a încercat în multe chipuri, însă răspunsurile au fost negative. Totuși n-a renunțat, mi-a lăsat o speranță, a mers cu mine până la capăt, am trecut prin poarta de control unde se depistează eventualele arme și obiecte primejdioase. Cât este de necesar controlul nu trebuie să se mai discute, după atâtea avioane deturnate și după ce mi se pare au fost găsite asupra pasagerilor chiar bombe, care puteau să explodeze în aer, cum s-a și întâmplat din nefericire, într-un caz uitat astăzi. Ceva însă m-a făcut să mă îndoiesc de seriozitatea controlului, un tirbușon, cât un revolver de cucoane, pe care îl aveam în geantă și a provocat în câteva rânduri alarma, în alte rânduri a trecut nebăgat în seamă. Dar, în sfârșit, sper că revolverele adevărate și bombele se depistează fără greșeală, rămânând echivocă numai situația tirbușoanelor.

Am ajuns într-un birou, aproape de ușa zborului meu, 375, cum se vedea scris de departe, și protectoarea mea m-a dat în primire altei funcționare, rugând-o să aibă grijă de mine. Toată tevatura, pentru un loc la fereastră! Nimeni nu se întreba între timp de ce zborul la Salt Lake City nu apărea pe ecranul plecărilor. Deoarece afișajul este comandat de computere și acestea nu pot să greșească, înseamnă că greșeala era a mâinii care sărise o comandă. Nu toți semenii noștri au profesionalitatea perfectă a omului care spălase boxa.

Am întârziat în acel birou până aproape de ora zborului, așteptând o eventuală renunțare, un călător să-și amâne plecarea și să am șansa, puțin probabilă, ca locul lui să fi fost la fereastră. Tot timpul funcționara a manevrat computerul, dar a rămas zadarnic, cum mă și așteptasem. Mă uitam la ea și aș fi vrut s-o scutesc de atâta plictiseală, mai ales că o vedeam plictisită și din altă cauză.

Un călător, venit acolo cu nu știu ce nevoie, un indian tânăr, cu fața roșie, cu plete negre, căzute pe umeri, îi înhățase telefonul de pe birou, ceea ce era un abuz, nu doar o nepolitețe, și ducea o convorbire lungă cu un știu cine, poate cu tribul lui retras într-o rezervație. Dacă se deprinsese să țină telefonul în mână, însemna că de mult uitase să tragă cu arcul. Și nici nu-și mai împodobea fruntea cu pene colorate. Gând fata a venit să-mi anunțe

insuccesul, convorbirea telefonică nu se terminase. Dacă ea m-a condus până la ușa de îmbarcare și m-a lăsat să trec primul, cred că nu făcea doar un gest de bunăvoință, ci voia să plece din birou, unde o agasa indianul, desigttr că el nu-și dădea seama; după trei sute – de ani de întrepătrunderi, moravurile nu sânt încă egalitate.

Aveam al treilea loc de la fereastră, nu puteam să văd afară decât dacă îmi lungeam gâtul, și chiar așa, câmpul de observație era redus la jumătate. Cum să nu-mi fie necaz că vecinii din stânga mea stăteau cu nasul în reviste, în ziare sau în hârtii de afaceri?! Dacă ei nu și-au dat seama cum mă chinuiam să privesc pe fereastră, nu i-am rugat să schimbăm locurile. Era un Boeing 727, cu un coridor la mijloc, cu câte trei scaune pe o parte și pe alta. Are vreo sută douăzeci de locuri și e folosit la curse interne, pe distanțe medii. Se bucura de un bun renume, ca toate tipurile de Boeing; se pare că în istoria lui nu se cunoaște tiici un accident, până astăzi. Mi-era bine să știu acestea, căci cu puțin înainte, și chiar la Chicago, un avion de altă fabricație, Douglas, faimosul DC-10, se prăbușise curând după ce decolase, omorând dintr-odată câteva sute de oameni. Nimeni din cei care zburau odată cu mine nu putea să uite, toți care porneau de pe toate aeroporturile Americii, și ale lumii, știau că un accident este totdeauna posibil; se întâmplau multe, și nu puteau să rămână ascunse. Atunci cum de nu le era frică?

Haide să nu ocolesc subiectul. Am trăit în miezul lui treizeci de zile, între avioane și aeroporturi. Mi-a fost teamă vreodată, am avut sentimentul primejdiei? Cum să ajung la un răspuns și lucid și sincer?

Am zburat din prima mea tinerețe, pe avioanele vremii, de lemn și pânză, cu carlingile deschise, avioane uneori vicioase sau prea vechi și neverificate la termen, care au făcut multe victime. Chiar sub ochii mei câteodată răsturnându-se pe o aripă, și bușind pământul, sau înșurubându-se în aer și picând cu botul în jos, făcându-se fărâme, aruncând în sus țărâna străpunsă. Mi-era frică noaptea, când mă trezeam din soma câteva clipe, și mă gândeam la zborul de a doua zi. Și îmi era frică mai ales duminica. Dar când reveneam la aerodrom și mă urcam în carlingă, în timp ce mecanicii încălzeau motorul făcând să vibreze pânza aripilor și a fuselajului, în mirosul uleiului de ricină ars, care ieșea pe eșapamente, orice temere se transforma în euforie. Mi-a fost frică pe pământ, nu în aer. Fiindcă aveam o parașută în spate! Prezența ei, nedezlipită de mine, mi-a dat sentimentul că aș putea să înot în aer ca într-o apă, și de apă niciodată nu mi-a fost frică.

Sigur, o sută douăzeci de oameni, de toate felurile, bătrâni, infirmi, femei și copii, alteori cinci sute și în viitor încă pe atâți, într-o primă etapă, nu se pot salva cu parașuta, aruncându-se dintr-un avion care se prăbușește. Aceasta a fost frica mea, tot timpul cât gândul nu mi s-a dus în altă parte, că în cazul unui accident nu-mi rămânea nici o șansă de salvare, ci trebuia să aștept moartea inexorabilă, uneori îndelung, minute într-o pasivitate degradantă.

Oamenilor le este frică; să nu ne mințim unii pe alții. Unii merg până acolo că refuză să zboare. Nu aceștia mă interesează, ci ceilalți, mulțimea de pe aeroporturi, trepidantă și puțin dementă, căci ar fi prea puțin să-i atribui numai inconștiența. Nu-i om, cred, să nu se gândească, măcar o clipă, că avionul lui ar putea să cadă. Și totuși, nimeni dintre aceștia nu renunță să zboare. Iată ce cred eu că face una din grandorile secolului nostru, opțiunea omului pentru primejdie, numai ca să nu meargă mai încet decât vremea. Este un eroism care ar merita să se studieze, căci dincolo de ceea ce s-ar numi boală a secolului, nebunie sau inconștiență, moartea ștă ta, pândă tot timpul, și nici un om nu poate s-o uite, prin însăși apartenența sa la acel statut numit viață. E o idee esențială pentru cine ar vrea să judece mai departe.

Când am zburat la Honolulu, în dreapta mea s-a aflat un om tânăr, american de origine belgiană, așa mi-a spus el, dar avea o fizionomie ciudată. Poate îl lega ceva și de Belgia, vreo alianță, și în orice caz vorbea limba; cred că originea adevărată o avea în America, strămoșii lui descindeau din vreo veche spiță indiană, dispărută astăzi, altfel nu mi-aș fi explicat trăsăturile caracteristice ale rasei. Nu știam cum ar fi privit el o asemenea remarcă, de aceea, cum totuși nu-mi puteam ascunde mirarea, i-am spus că seamănă a italian mai degrabă. M-a infirmat, fără supărare.

În spatele nostru se oprise o stewardesă, care se nimerise să fie și ea tot belgiancă, i-am auzit discutând, poate se cunoșteau dinainte, și dacă am văzut așa, am intrat în vorbă. De la una la alta, stewardesa a ajuns să spună că avionul, un Boeing 747, de cinci sute de locuri, era foarte vechi, aproape de sfârșitul carierei, că îl vor opri de la zbor mâine-poimâine. Abia atunci am băgat de seamă urme de oboseală: încadratura ferestrelor, de material plastic, era plesnită și înfundată pe alocuri, plafonul, alb, se cam îngălbenise, se simțea chiar și uzura fotoliilor, cu stofa decolorată și roasă, cu garniturile metalice zgâriate; sigur că un avion nu se prăbușește dintr-atâta. Dar uitându-mă afară, am văzut că tablele aripilor, pătate de vreme,

coclite, aveau câte un nit strâmb sau sărit, și m-am mirat că, la viteza de nouă sute de kilometri pe oră nu vibrează și nu se cască sub presiunea aerului, oricât ar fi el de rarefiat la zece mii de metri înălțime. Cum tocmai traversam o zonă turbulentă, printre nori negri, cu smucituri violente, ca pe o șosea cu hârtoape, vârful aripii se torsiona și se încovoia vizibil la fiecare izbitură, părând că are să se rupă. Știam că trebuie să aibă o anumită elasticitate, însă nu îmi închipuisem că putea să fie atât de mare. Am întors capul, să nu mai văd, dar de fiecare dată când avionul cădea într-un gol de aer, știam că aripa se îndoaie și mă așteptam să trosnească. Vecinul meu și stewardesa din spate amuțiseră, priveau fix înainte, așa au stat până am ieșit din nori și am intrat într-o zonă calmă. Pe urmă, ea s-a dus, servea în salonul de la etaj, destinat călătorilor cu vază; nu i-am văzut.

Belgianul meu urma să se întoarcă peste câteva zile, și n-avea cum decât cu avionul, era om de afaceri, nu putea pierde timpul. Zbura de zeci de ori pe an între Los Angeles și Honolulu, între America și Europa, îi era imposibil să renunțe. Dar îi era frică!

Până astăzi, Fici a traversat Oceanul de șaizeci de ori. N-am întrebat-o ce simte; nu se discută.

Stewardesa se întorcea chiar a doua zi, ca să pornească în altă cursă, o treime din timp și-l petrecea în aer, își făcea meseria. Știa care avioane sânt învechite, poate n-avea aceeași încredere în toate echipajele, dar nu putea să aleagă, și îi era frică. Am văzut-o în cele câteva zeci de secunde când părea că avionul o să se rupă. Așa cum l-am văzut pe belgianul de lângă mine. Iar ceilalți? Se socotea vreunul în afară de pericol?

Avionul se numea „Soarele de la miezul nopții”. Poate odată zburase pe linii polare, iar acum, dacă se învechise, îl mutaseră la tropice, unde treaba este mai ușoară.

Mai târziu, pe aeroportul din Orlando, Florida, mă uitam pe fereastra sălii de îmbarcare, la avionul pregătit să meargă la New York, ultima mea etapă în America. Era tot un Boeing, cu patru motoare montate pe aripi, enorme, în vreme ce suporturile mi se păreau fragile; nu înțelegeam cum pot să reziste la solicitări de sute de tone. Un asemenea motor prilejuise catastrofa de la Chicago, se smulsese din legături și zburase în aer. Mi se par mult mai sigure motoarele montate pe fuselaj, în fața ampenajului, se integrează mai bine și avionul capătă chiar o linie mai frumoasă. Dar dacă mulți constructori optează pentru soluția cealaltă, înseamnă că știu ei ce fac, nu le-oi da eu sfaturi.

Pe când priveam avionul, aflat în fața mea, la cel mult treizeci de metri, așa că puteam să văd totul bine, au venit trei oameni și s-au apucat să dea târcoale unuia din motoare, cel mai aproape de mine. Unul din ei, în uniformă, am presupus că era ofițerul mecanic al avionului, ceea ce s-a adeverit mai pe urmă. Avea o nemulțumire, aparatele lui de bord semnalau o anomalie, așa îmi închipui, de aceea îi convocase pe ceilalți. După ce-au ascultat și s-au învârtit în jurul motorului, au pus mâna și au îndepărtat capota circulară, cu o ușurință surprinzătoare, dat fiind că diametrul ei se apropia de statura omului; părea de hârtie. Am văzut turbina descoperită, rotindu-se la ralenti, și cu tot mersul ei lin și sigur, mi s-a părut că are o hibă, altfel de ce s-ar fi învârtit mecanicii în jurul ei, ascultând-o și privind-o din toate părțile? Acest examen a ținut vreo zece minute, în care timp m-am întrebat la ce hotărâre au să ajungă: să oprească avionul de la zbor, sau să strângă niște șuruburi și să-i dea drumul? N-au făcut nici atât, au trântit capota la loc, făcându-mă să mă minunez iarăși cu ce ușurință, nici n-am băgat de seamă cum au fixat-o, și s-au despărțit, socotind treaba sfârșită.

Și iată prin ce stări am trecut eu atunci, căci de-aceea am povestit întâmplarea. Sentimentele mele au fost de două feluri, în două faze succesive. Pe când mecanicii examinau motorul fără ca eu să știu ce are, așteptând să văd ce au să hotărască, mi-a fost teamă de întârziere. Era patru după-amiază, toamnă înaintată cu zilele scurte, mă gândeam că dacă au să oprească avionul de la zbor vor trece ore până să aducă altul și voi sosi la New York pe întuneric, poate târziu noaptea. Atunci mi-am concentrat gândul asupra mecanicilor, am sperat să mă simtă și i-am implorat să repare motorul, repede, să-i facă orice, fie ceva numai pe jumătate, să țină până la New York, dar să plecăm fără întârziere.

În a doua fază, care a durat mai bine de-o jumătate de oră, până ne-am îmbarcat, mi-a fost teamă că treaba nu era făcută ca lumea, motorul rămăsese cu o bubă, oamenii se grăbiseră, știau și ei ce încurcături urmau dacă opreau avionul își poate chiar eu îi influențasem, pe cale telepatică. Nu știu dacă dintre oamenii aflați în sala de îmbarcare, printre ei o grasă, o doamnă de dimensiuni colosale, de două ori mai lată decât diametrul motorului, observase vreunul ce fusese afară, și, în acest caz, ce gândea el? N-am văzut la nimeni o reacție deosebită. Eu însă m-am gândit ce-aș face dacă, indiferent pe ce cale, aș fi prevenit că avionul are să cadă? Aș rămâne pe loc, sau m-aș duce?

De atunci mă tot întreb, și nu știu. Nu-i simplu, cum s-ar crede. Viața pe aeroport, prelungită, schimbă ceva în structura noastră, într-o profunzime unde nu poate ajunge mintea. Nu mă grăbesc cu răspunsul.

După un an, mă controlez cu onestitate. Aș fi rămas, dar ar fi fost o suferință, provenită dintr-o îndoială: dacă avionul nu cădea și ajungea fără mine?

Stăteam în primul rând de scaune, după panourile care despart clasa a doua de clasa întâi, aflată în față. Erau două panouri, de o parte și de alta a coridorului de la mijloc, îmbrăcate într-o tapițerie cu benzi orizontale, ondulate ca niște valuri, în culori diferite, vii și puternice: două tonuri de albastru la bază, deasupra un bordo, un roșu, un oranj, pe urmă încă un albastru, sfârșind sus cu două nuanțe de bej, într-o armonie cam violentă dar fascinantă. Sânt culorile companiei aeriene United, bine alese sau inspirate, fiindcă se armonizează cu peisajul aerian, cerul de zi și de noapte, norii, oceanul, deșerturile, răsăritul și apusul de soare, cu aurora și crepusculul, prelungite, până ce devin obsedante în zborul spre vest, ca în direcția cealaltă să se precipite și să semene cu un cataclism cosmic. Așa am văzut venind dimineața când zburam înspre Europa, explodând în față după o noapte de două ceasuri, rostogolindu-și incandescența peste oceanul pălit de uimire.

Tapițeria era atât de măiestru făcută, că păstra toate inegalitățile calde ale țesăturii de mână. Un vecin din bordul celălalt stătea cu picioarele înfipte în panou, cu talpa pe oranj și cu tocurile pe roșu; aș fi vrut să-i ia foc încălțămintea.

Am regăsit aceeași tapițerie pe toate avioanele United și pe nici unul al celorlalte companii; o căutam, dornic, fiindcă îmi dădea o stare bună și dacă găseam altceva în locul ei, sau nu găseam nimic decât suprafața de material plastic, mi se posomora sufletul.

Printre cele două panouri vedeam compartimentul de clasa întâi, mai confortabil, cu fotolii largi, numai patru pe un rând, în loc de șase, în total douăsprezece locuri, pe lângă cele o sută douăzeci, cam înghesuite, de la clasa a doua. N-am râvnit să stau acolo, nu i-am invidiat pe oamenii care plăteau o sumă mi se pare mai mult decât dublă, ca să fie separați de ceilalți; dar mi s-a părut straniu să existe clase în aer, unde primejdia este egală pentru toată lumea. Sânt clase pe lumea cealaltă? Cineva, dacă a plătit, ar putea să pretindă.

N-aș fi ajuns cu gândurile atât de departe că par să ascundă o ranchiună, dacă n-aș fi observat cum li se dădea masa celor din față, cu alt ceremonial și cu alte bucate. Și încă n-aș fi spus nimic, să nu fi fost perdeaua pe care stewardesa a tras-o între panouri, despărțind complet clasele, cu un gest sfidător pentru călătorii de la a doua; având privilegiul de a-i servi pe cei de la întâia, parcă își asuma ceva din superioritatea lor, și le-o arăta celorlalți.

Asta-i tot, încolo nu-mi păsa de spațiile mai largi și de fotoliile mai bogate. Cât despre faptul că ele se aflau la partea din față a avionului, nimeni nu se gândea probabil că nu era câtuși de puțin un avantaj, dimpotrivă; dacă într-un accident, înainte de decolare, sau la o aterizare defectuoasă, un capotaj de pildă, se mai întâmplă să scape unii, apoi ei nu pot să fie decât cei din coada avionului, pe când cei din față se curăță primii, odată cu echipajul.

În trei ore de zbor, ne-au îndopat aproape tot timpul, ca să încapă și micul dejun și prânzul. Multă lume știe astăzi cum se mănâncă în avioane, dar mult mai numeroși sânt cei care n-au nici o idee. Există o întreagă industrie care se ocupă de pregătitul bucatelor, gândite să cuprindă tot ce trebuie, să țină seamă de gusturile și de obișnuința publicului, să ocupe puțin spațiu și să fie ușor manevrabile. E o știință, precedată de studii minuțioase. Toate produsele sosesc în containere, puțin înainte de plecarea avionului, se duc în oficii, se triază, se pun pe tăvi, unele feluri se bagă în cuptorul electric și sânt servite fierbinți, ca la casa omului. Pe spătarul scaunului din față este articulată o măsuță, ceva mai mare de treizeci de centimetri, cât să cuprindă tava de dimensiuni standardizate. Tragi de ea și vine în față, la distanță și înălțime potrivită, care și ele au fost socotite. Există soluții și pentru locurile din primul rând, unde mă aflam chiar eu în ziua aceea, dar nu mi-oi pierde vremea cu ele; atât pot spune că n-am răbdat de foame, și soluția mi s-a părut foarte ingenioasă. Cine știe câte minți au gândit s-o găsească, apoi s-o perfecționeze, până la stadiul când nici omul cel mai cârcotaș n-ar mai avea ce să critice!

La clasa întâi, măsuța e de două ori mai mare, și pe ea se pune un șervet alb, pe când dincoace suprafața de material plastic, puțin gălbuie, rămâne goală. N-avea de ce să-mi pese, mă supăra doar perdeaua. Rostul ei era să-i separe pe cei din față de restul lumii, să nu-i deranjeze nimeni, nici măcar cu privirea, dar ei nu-și dădeau seama, fiindcă stăteau cu spatele. Și niciodată n-aveau să știe ce frumoasă era tapiseria care îi despărțea de clasa

a doua. Pe partea lor, panoul de material plastic, ca măsuțele noastre, era gol și sărăcuț, fără nici o podoabă.

Până și listele de bucate erau de două feluri, amândouă inutil de luxoase, cu scrisul în relief și cu ornamente de aur; am păstrat-o pe a mea, iar la aterizare am șterpelit și una de la clasa întâi, de două ori mai mare, cu feluri mai numeroase, o capodoperă de artă culinară și de artă grafică. A fost o. copilărie, azi nu-mi mai fac nici o impresie și n-am chef să demonstrez nimiceu ele.Perdeaua nu era bine trasă, am văzut tot ce le-au dat să mănânce, masa lor s-a prelungit mult după ce noi terminasem și stewardesele ne luaseră tăvile goale din față. Acum se aducea cafeaua. Pasagerii de la clasa întâi mâncau înghețată cu cremă de ciocolată. Aveau chiar; flori pe smasă „garoafe albe.

Mă frământau multe gândurii la acest prim zbor înăuntrul Americii, socotit de mine ca mai important decât toate. Fiindcă aici era desfășurarea cea mai imare a continentului, și zona lui cea mai semnificativă, a deșerturilor și-a munților, străbătute de pionieri odinioară, cu atâtea jertfe, în marșul lor spre Oceanul Pacific. Le-au trebuit luni și ani să ajungă la marile lacuri sărate, iar eu aveam de zburat trei ore de la Chicago. Îmi părea rău că nu mergeam singur, cu mașina, cum mă obișnuisem să cunosc lumea, și mi se potrivea atât de bine. Era prea ușor și prea repede cu avionul, și nu plăteam măcar cu un sentiment de teamă, atmosfera fiind liniștită; cum nu se simțea mici o vibrație, nu se auzea nici un zgomot decât al aerului de presurizare ca un șuier, senzația zborului dispărea cu totul, rămânea o suspensie statică, o plutire într-o fostă lume a aștrilor, căci și aceștia dispăruseră din închipuire, nu mai aveau pe ce legi să se sprijine.

Între timp îmi concentram atenția afară, să restabilesc relația mea cu pământul. Am izbutit să-l văd, cu toată poziția neprielnică și uneori l-am adus atât de aproape, că n-am rămas cu o lipsă prea mare, dacă am avut nenorocul să nu-l parcurg cu mașina. La aceasta s-au adăugat compensații ulterioare, drumul terestru la Reno, apoi cel de la Las Vegas la Flagstaf, când m-am scăldat în peisaj ca într-o apă adâncă, percepându-l atât de bine, că puteam să mă înec de emoție. Acestea spuse, pot să adaug, în încheiere, că adunând impresiile captate pe o cale sau pe alta, chiar prin zborul la zece mii de metri, împletindu-le, extrapolându-le, sintetizându-le, am. ajuns la sentimentul că, oricât de sumară a fost explorarea mea, America nu mi-a rămas necunoscută.

De la zece mii de metri am văzut limpede cum se întindea toamna asupra pământului, ca o, umbră tristă. În două ore ide zbor pe deasupra câmpiei, n-am văzut decât ogoare mici, apoi lacuri, încolo numai pârloage, pe mari întinderi. Nici aici n-am întâlnit marele cerealier care hrănește un sfert din lume; nu l-am descoperit nicăieri, este singura mea lipsă adevărată, și-mi face ciudă, fiindcă îl știu, există, altfel n-ar fi pâine pentru atât amar de lume.

Nimic nu era irealitate, nici pe pământ, nici în aer, dar a trebuit să admit că pământul și avionul înfățișau două realități diferite, până când se contopeau unul cu altul, în clipa aterizării.

În realitatea imediată, am de observat că toate stewardesele erau urâte și strâmbe, deși serviabile, zâmbind tot timpul, pline de atenție și bunăvoință. Cea de la clasa întâi era cea mai serviabilă, și cea mai urâtă. De altfel, deși nu admit că ar fi o caracteristică americană, nici o stewardesă, în nici unul din zborurile mele pe deasupra continentului, n-a fost cu adevărat frumoasă, în afară de creola de la venire.

Am întors de multe ori capul să privesc în urmă. ce fel de oameni zburau cu mine. Pe cei din față îi vedeam tot timpul; din doisprezece unul era negru, un bărbat tânăr, și m-am întrebat ce nevoie avea să se ducă la clasa întâi. Între ceilalți, o sută douăzeci cu toții, n-am văzut decât doi negri sau poate trei, nu m-am uitat la ei prea stăruitor, ea să nu atrag atenția. Privirile de obicei îi enervează, nu-și închipuie că ai putea să te uiți din curiozitate omenească, ci cred că vrei să descoperi diferențele. Dacă se va găsi cineva să creadă că asemenea observații, asupra cărora revin la răstimpuri, sânt ostentative, afle de la mine că fără acest subiect nu se poate vorbi despre America.

Deosebirea între călătorii din avion și autobuz, din autogări și de pe aeroporturi este izbitoare. Între cei de la clasa întâi și a doua nu-i nici o treaptă, decât cea creată de conducerea companiilor aeriene. Poate oamenii de dincolo de perdea se aflau acolo numai fiindcă, venind în ultima clipă, nu mai găsiseră alte locuri și trebuiseră să-și umble în pungă, fără plăcere și fără nici o ambiție.

După două ore de zbor, au apărut munții, parcă furișându-se; sigur că nu defilau mai repede decât câmpia, dar ofereau repere bine punctate, văi, creste, piscuri care dovedeau viteza avionului, și după senzația de suspensie dinainte, toate deveneau telurice și dinamice; atunci m-am regăsit ca om al pământului. În cincizeci de minute de zbor n-au fost decât munți, fără

vegetație, stâncă ruginită, cu desăvârșire pustii, fără o cărare, fără o cabană, o urmă lăsată de oameni, măcar în vremea modernă de la jumătatea celuilalt secol încoace. Mi-a fost imposibil să înțeleg pe unde trecuseră pionierii, deși drumul lor nu putuse să fie prin altă parte. Abia aproape de Salt Lake City au apărut mici localități, legate cu șosele albe, apoi mine de cupru, săpături circulare, în trepte, de le-am crezut teatre antice. Deși depășisem de mult linia mediană a continentului și intrasem în ultima lui treime, abia în acest loc, de unde avionul începea să coboare, am avut sentimentul că mă aflam în sânul Americii. Și aici, drumul meu putea, la o nevoie, să se sfârșească.

Mă uit din nou pe hartă astăzi la câte orașe erau în calea mea, și nu găsesc nici unul care să mă atragă mai mult decât Salt Lake City. În condițiunile călătoriei mele, cu timpul drămuit și cu toate drămuirile celelalte, nu m-ar fi atras nici St. Louis, nici Kansas City, nici Denver. La întoarcere, când am zburat peste aceeași zonă centrală a Americii, doar că mai la sud, pe unde mă trăgea ața, funcționarul de pe aeroportul din Las Vegas, la care am mers să-mi fac rezervația pentru New Orleans, următoarea escală, văzându-mă străin și dându-și seama, după borderoul biletelor de avion, ce drumuri făcusem în America, mi-a propus, cu multă bunăvoință, să-mi înlesnească o oprire și la Huston, fără nici o plată suplimentară, nefiind un ocol prea mare. Cred că înțelegea măcar puțin rostul meu în lume și voia să mă ajute; fiindcă era un om simpatic. Însă nu putea să-mi dea și timpul de care duceam lipsă, și atunci, cu toate insistențele sale, am fost nevoit să refuz, și nu fără greutate l-am convins să mă lase în ale mele. Cu părere de rău, a spus O.K.; mi-a părut rău și mie că îl dezamăgisem.

Hustonul nu aveam de ce să-l regret prea mult, un oraș cu patru milioane de locuitori n-ar fi făcut decât să mă împovăreze, după ce văzusem atâtea, pe care nu putea decât să le repete în caracterele lor generale. Iar ca să vizitez centrul de comandă al zborurilor spațiale, acel miraculos creier artificial care suplinește, fără putință de eroare, mii de creiere adevărate, n-aveam nici o nădejde, dacă pierdusem orice posibilitate de întâlnire cu persoana faimoasă și invizibilă capabilă să mă introducă. Satisfacția mea este că într-o zi are să regrete, în vreme ce mie puțin o să-mi pese că nu m-am oprit la Huston.

Dacă ar fi fost să fac o escală în zonă, mai degrabă m-aș fi oprit la Dallas, dar numai ca să văd casa de unde s-a tras și locul unde l-au împușcat

pe președinte. Ar fi fost un scop cam sinistru, pe care poate nu mi l-ar fi iertat cei de-acolo. Cu atât mai mult, cu cât nu era nici o nădejde să fac tocmai eu un pas înainte, să aflu măcar ceva din ceea ce se ascunde cu o tenacitate atât de teribilă.

20

Am vrut să mă opresc la Salt Lake City fiindcă îl socoteam caracteristic; nu atât prin informație, cât și prin sentimente și instincte. Nu m-am înșelat, deși nu-mi voi putea explica prea bine preferința. Ceea ce m-a atras și nu și-a pierdut puterea, o simt și iastăzi și dacă ar fi să mă duc din nou în America, și să caut un oraș cu caractere deosebite, aș alege încă odată Salt Lake City.

Acest oraș l-a întemeiat o coloană de pribegi, plecată de pe coasta Atlanticului, unde avea de îndurat prigoniri pentru o credință religioasă ciudată, netolerată de ceilalți, deși era poate mai milostivă și mai cinstită. Mult mă mină că s-a putut petrece asemeaea fapta într-o lume abia în formare, alcătuită din oameni cu firi drepte și cu demnitate în suflet, care își părăsiseră căminele și trecuseră din Europa peste Atlantic, ca să-și apere credinița religioasă. Mă miră, dar ar trebui să nu uit că așa se întâmpla din nefericire cu oamenii, multe credințe duc la fanatism, și fanatismul duce la intoleranță. De multe ori, când în sufletul meu nu-i loc pentru revolta și furie, mi se face milă de lume. Acesta a fost sentimental care m-a dominat la Salt Labe City.

Am aterizat pe un aeroport micuț, înconjurat de munți, o centură îndepărtată – oare apără câmpia nu prea mănoasă, primul loc întâlnit de pribegi, unde au putut să se așeze și au făcut case, au arat, au semănat, au udat pământul și au început noua lor viață. Azi orașul este capitala statului Utah, are un Capitoliu alb, cu coloane, cu o cupolă centrală, ca la Washington, are catteva străzi largi, perpendiculare pe câteva bulevarde, cu câteva buildinguri înalte, de metal și sticlă, cu alte câteva în construcție. Am mai văzut acolo un magazin de proporții inexplicabile, întins de la o stradă la alta, cu mai multe nivele, cu spații libere, holuri și coridoare, cu scări rulante și sute de standuri, cu tot ce-ar avea nevoie un om să cumpere, ca să trăiască într-o societate civilizată, și mai mult decât atât, căci nu lipseau nici diamantele, ca o încununare.

Magazinul rămânea deschis până târziu noaptea; seara îl vizitam timp de o oră; făcându-mi plimbarea obișnuită de după masă. Hotelul nu era departe, și chiar să fi fost, mi s-a părut că mă aflam într-o lume mai altfel

unde nu mă amenințau primejdiile obișnuite. În ora aceea de promenadă n-aveam timp să inspectez tot magazinul. Din toate colțurile se ridica muzică suavă și lina.

După cele câteva străzii și câteva bulevarde; urmau periferiile, cu căsuțe; după câmpia; și la capătul ei, munții. Într-un fel, ca topografie, orașul semăna cu Las Vegas, dar încolo deosebirea mi s-a părut mai mare decât între gheață și flacără.

Era o blajină zi de toamnă când am ajuns în oraș curând după-amiază, cu soare și cu miros de iarbă uda căci peste pajiști și peluze, aflate pretutindeni, cădea o misterioasă ploaie artificială, plină de curcubeie… Abia de acolo înainte am mai văzut în unele locuri asemenea stropitori, li se spune aspersoare, ca o rozetă plantată în iarbă și aproape invizibilă, care pulverizează apa până la dezagregarea ei deplină, combinând-o cu aerul și creînd un element nou; nu un amestec, ci-o restructurare a materiei, ceva ce la altă scară face cascada Niagara. Cum sursa rămânea ascunsă emulsia aceea fină de apă și aer părea că n-are o origine exterioară, ci reprezintă: o stare de lucruri, existând prin; ea însăși, ca toate elementele din natură.

La Los Angeles, Nino mi-a făcut rost de o asemenea piesă, care nu-i o minune, ci o elaborare ingenioasăi; aveam de gând s-o multiplic, însă când ne-am despărțit, ai uitat să mi-o dea, eu am uitat s-o cer, și a rămas, în mașină.

Cele mai multe trotuare la Salt Lake City sânt despărțite de stradă printr-o peluză frumos, îngrijită. M-a uimit felul, cum, este distribuită apa de acele aspersoare misterioase; presupun că au limitatoare reglabile și, atât de precise că nici or picătură, nu curge pe trotuar „nicio palmă, de iarbă nu rămâne uscată; hotarul dintre ele constituie o lungă, și riguroasă linie dreaptă.

Toate începuseră bine după aterizare, cu stewardesa care mă condusese până la ușa aeroportului și mă dăduse în primire unui funcționar, să mă piloteze, cu hamalul negru care mă scăpase de toate grijile, mă dusese la autobuz și mă dăduse în primirea șoferului, refuzând orice ban pentru această osteneală. Încă de la începutul drumului, am văzut orașul, la câțiva kilometri, într-o ușoară depresiune, dar destul de jos ca să-i disting desenul dreptunghiular și să-mi dau seama că are dimensiuni amicale, nu-i un monstru; nu m-am înșelat, amic a rămas, până la urmă. Drumul a mers lin la vale, în linie dreaptă, toate mi se păreau drepte și simple, nu mă așteptam la

nici un obstacol, și într-adevăr, n-am întâlnit niciunul, decât că nu mi-au dat voie să intru în templul mormonilor; ceea ce n-a însemnat nici o supărare.

Trecând pe un pod peste calea ferată, la intrarea în oraș, mi-am aruncat ochii în dreapta și am văzut o gară de altă dată, cu acoperișul de țiglă pe care scria cu litere mari, albe, „Union Pacific”. Atunci, pe loc, am simțit o bucurie care ar putea să pară copilăroasă; pentru mine însă era o surpriză, mă ducea cu un secol în urmă, când se clădea America de astăzi și calea ferată era cel mai important drum spre civilizație. N-aveam nevoie de nici o istorie, acel trecut constituia fundalul celor mai vechi reflecții ale mele despre lume, începând de la Buffalo Bill și Phileas Fogg, urmate apoi de fluierul locomotivelor lui Lon Chaney, care goneau noaptea printre munți, pe podișuri, în preerie, făcând să se zgâlțâie podurile de peste canioane.

Nu aflasem multe despre americani și despre America, dar puținul cât știam era un important punct de pornire și în mare parte îl descoperisem într-o poveste naivă, dar scrisă măiestru, călătoria lui Phileas Fogg împrejurul pământului. Ce palpitantă a fost pentru mine în copilărie și ce matur m-am simțit după aceea, fiindcă o trăisem aievea, cu pumnii strânși și cu respirația pripită de emoție, trecerea lui de la un ocean la altul, pe lunga cale ferată transcontinentală, abia terminată! Trenul Union Pacific este primul personaj în carte, după eroul povestirii. Puteam oare să-l privesc ca pe un lucru fără însuflețire, când se năpustește cu toată viteza peste un pod nesigur și izbutește să-l treacă o clipă înainte de a începe prăbușirea? Dar întâlnirea cu uriașa cireadă de bizoni, care blochează calea ferată? Dar lupta cu siucșii, un trib de piei roșii, în goana trenului, începută în clipa când flegmaticul gentleman de la Londra se pregătește să se bată în duel cu pistolul, americănește, în ultimul vagon, evacuat anume, cu un colonel țâfnos din armata americană? Cum să nu fiu emoționat când îmi aminteam bine oprirea lui Phileas Fogg la Salt Lake City, în gara existentă și în prezent, pe care scria Union Pacific?

Neplăcută mi se pare astăzi numai scena cu mormonul care se aruncă în tren în ultima clipă, să scape de numeroasele lui neveste. Poligamia mormonă era un fenomen istoric, și nu mergea să fie comentată cu o glumă. Dar nici eu n-am știut bine, poate nu m-a interesat sau nu m-am priceput să caut informații, până ce nu mi-a spus Donna Young, tânăra misionară. Să fi fost ea o descendentă a lui Brigham Young, care își condusese credincioșii și-i adusese în valea lacurilor sărate?

Când am coborât din autobuz, vesel și grăbit, fiindcă toate păreau frumoase și voiam să le văd mai degrabă, mi s-a rupt mânerul genții în care îmi pun lucrurile de noapte; de dimineață se stricase fermoarul. A trebuit s-o duc în brațe, și am fost puțin melancolic, la gândul că mă voi despărți de ea tocmai la Salt Lake City, unde ajunsesem cu bucurie. Nu mi-e ușor să arunc lucrurile care m-au însoțit la drum și s-au integrat în emoțiile mele. Am cumpărat alta, poate mai frumoasă; și-a făcut treaba bine, însă până acum n-am ajuns s-o iubesc, ca pe prima. Pe aceea, după ce-am golit-o, am vrut s-o îndepărtez cât mai repede, ca să nu vină peste noi o clipă sentimentală. Era o geantă simplă și ieftină, de skai negru. M-am dus la portarul hotelului, și l-am întrebat unde aș putea, s-o arunc, ca să nu încurce locul. Spre mirarea mea, omul s-a bucurat, a înhățat-o cu lăcomie și a pus-o bine. Îmi venea să-i spun ca și cum aș fi avut o vină, să nu creadă că-i făcusem o farsă: „Dar e stricată, domnule!…” Și astăzi mă gândesc ce-o fi făcut cu ea. Și ce comic este că geanta mea uzată și acum ruptă, luată de mult din; România, țară în curs de dezvoltare, și-a găsit un mușteriu, tocmai lui America, unde curge laptele și mierea supradezvoltării!

Trăsesem la un hotel mic, cu două etaje, vechi, dar renovat de curând și înfrumusețat cu mijloace moderne, lămpi suspendate pe lanțuri aurite la căpătâiul patului, deasupra mesei și a fotoliului, tapete, mochete, cretoane, iar alături o baie care mira luat ochii, toată în marmură albă, cu vine ruginii, fără nici o pată și nici o fisură. M-am bucurat, deși n-aș fi avut pretenții atât de mari, pentru două nopți, cât stăteam acolo și cum eram. obișnuit cu o viață modestă. Seara, când am băgat piciorul în cadă, am simțit; o elasticitate; am pipăit-o, am ciocănit-o și. am constatat că era de material plastic. La fel, pereții, dintr-o singură bucată, un panou îndoit la colțuri și lipit pe lungimea ultimului dintre ele; marmura adevărată n-ar fi fost atât de frumoasă. Iar dacă se degradează cu timpul, este o glumă să pui alt perete, împreună cu altă cadă, nou-nouță. Mai rău este că sub panou se adună gândacii; noaptea am și văzut: unul la lavoar, mișcându-și mustățile. Era un pionier probabil, trimis să vadă după el avea să vină cohorta.

Pe aceeași stradă, dar la alt capăt, era incinta mormonă, Temple Square, care domină viața orașului, un complex religios de mai multe hectare, împrejmuit cu ziduri înalte, unde în afară de biserică sânt diferite fundații destinate să celebreze, să explice și să propună credința. În biserică nu mi-au dat voie să intru, ar fi trebuit să am o recomandație specială pe care nu o capătă oricine; și chiar dacă m-aș fi socotit altceva decât un oricine, n-

aveam cui s-o cer, și uite ce este, nici n-aveam nevoie. S-ar părea că nici enoriașii nu pot să intre fără alegere, iar o parte din slujbe rămân cu totul secrete. Mi s-a spus însă că pot privi biserica de pe dinafară, ceea ce de altfel făcusem., fără să aștept încuviințarea. Este o construcție monumentală, de piatră albă, un rectangul masiv, puțin greoi și rece, cu patru rânduri de ferestre, ogivale și circulare, alternâtadu-se, creînd impresia că înăuntru ar fi tot atâtea etaje; poate chiar or fi… Nu sânt sigur de nimic, dacă n-am putut să intru. La capete, clădirea este flancată de câte trei turnuri prismatice, terminate cu acoperișuri ascuțite, pe care nu le pot socoti gotice, dar nici nu știu cum le-aș putea socoti altfel. Se întâmplă ceva ciudat, privit în ansamblu, lăcașul acesta care reprezintă o credință puternică și imperativă pare o biruință și trezește în suflet o emoție adevărată, emanând poate din strălucirea pietrei albe; trecând la detalii, cum am fost obligat când am încercat o descriere, el devine rece și aspru, și dacă n-ar fi ascuțimile celor șase turnuri, ar semăna cu o cazarmă din vremea Mariei Tereza.

De altfel, mormonii sânt o armată, a lui Cristos, cucernică, dar cu o disciplină soldățească. Oare n-am voie să cred că era puțin ca la cazarmă dacă portarul nu mi-a dat voie să intru? N-aș fi avut nimic împotrivă să-mi pun papucii în picioare, ca la moschee, sau să-mi caut o pălărie, ca la sinagogă; sânt singurele oprelişti care știu că există la ușa unei biserici.

Donna Young mi-a confirmat că așa e regula, că nici ea, deși fostă misionară, nu poate să intre în templu decât în cazuri speciale. Că prima condiție spre a fi admis, în afară de credință, este o moralitate desăvârșită. Iată, pentru atât nu mi-aș pune patul într-o vitrină, să vadă toată lumea cât sânt cearșafurile de albe.

N-aveam nici un fel de documentație, nici măcar un plan al orașului, în afară de o schemă sumară, pe care o căpătasem la aeroport, reclama unei societăți de închiriat automobile. Luându-mă după indicatoare plantate pe stradă, foarte bine puse, ajunsesem la un oficiu de informații turistice, aflat pe o înălțime, deasupra orașului și la picioarele Capitoliului. Era închis însă, împotriva orarului afișat pe ușă; am ciocănit, am ocolit casă, nu s-a mișcat nimic înăuntru, așa că n-am putut să capăt nici un fel de informații și am plecat cu mâinile goale.

Eram puțin supărat pe administrația statului, de aceea nu m-am dus să vizitez Capitoliul. Altminteri, nu-mi părea rău că făcusem drumul urcând pe străzi în pantă, ca într-un oraș de munte, cu vile și căsuțe plăcute, într-o

atmosferă alpină, cu aerul pur și puțin rece, deși ardea soarele. Altitudinea explică totul, locul se află la vreo mie patru sute de metri, mai sus decât oricare din orașele noastre de munte. Nu făcea impresia, mă credeam la câmpie, munții începeau mai departe, formând acea centură largă de apărare, cum o văzusem în clipa sosirii.

Erau munți goi, cenușii, cu muchiile încă netocite, îi vedeam de jur-împrejur și m-aș fi simțit într-adevăr apărat, ca într-o cetate, dacă n-aș fi avut mereu impresia că după crestele ascuțite pândeau pieile roșii. Piei roșii nu mai puteau să fie, de mult coborâseră în rezervații, totuși munții nu-mi inspirau încredere, n-aș fi îndrăznit să-i urc singur, și tare mă ispitea să văd ceva dincolo de creste. Am plecat de acolo cu o neîmplinire, ca și din alte locuri de altfel; îmi intrase teama în suflet și dacă scădea câteodată, oamenii aveau grijă să-mi dea sfaturi, împrospătând-o. Desigur, ar fi fost posibil să nu mi se întâmple nici o neplăcere, chiar dacă nu țineam seama de ele. Nu cunosc probabilitatea riscului, știu doar că el există. Și nu-i de-o singură culoare, și nici zonele lui nu sânt limitate, ca un Central Park, de la New York, bunăoară, sau ca un Harlem.

Iată cum stau lucrurile: cineva mi-a spus, acum de curând, că s-a plimbat noaptea prin Central Park, și că în Harlem s-a dus singur, pe stradă, în câteva rânduri; sânt mai mulți îmi de-atunci, nimeni nu-i dăduse sfaturi, pe când mie poate mi s-au dat prea multe. Doar o dată, îmi spunea acel om, cu seninătate, cineva i-a pus cuțitul în gât, ca să-l buzunărească. Întâmplarea nu i-a făcut cine știe ce impresie. Altă dată, intrând într-un bar, a încasat un pumn în bărbie, drept plată a imprudenței sale. N-a fost o lovitură puternică, și iarăși victima nu i-a dat prea multă importanță. Însă pe Pit, scris Pete, de la Oakland, când l-a pocnit unul la rădăcina nasului, cu o mână plină de inele, era să-i crape ochii. Totul depinde, cum se vede, de noroc și de interpretare. În interpretarea mea, agresiunea înseamnă umilință și n-o pot admite. Iar pe noroc nu pot să mă bizui, deși adesea m-a scăpat de primejdii; dar ca prin urechile acului; pe urmă nu te simți prea zdravăn.

Aș fi vrut să mă duc la Bonneville, nu erau nici o sută de kilometri până acolo, puteam să închiriez o mașină. Mă interesa faimoasa pistă de sare, lungă de zeci de kilometri, unul din fenomenele ciudate petrecute cu natura pe pământul nostru, el însuși o ciudățenie prin câte a putut să genereze și pe urmă să suporte, fără să facă explozie. O imensă întindere de apă sărată a secat cu timpul, în secole. În milenii? – și sarea, rămasă la fund, netedă, cum a fost suprafața apei, acoperind toate denivelările, se înfățișează astăzi

ca un aerodrom de proporții neuzitate și care n-a cerut nici o investiție. Peisajul puteam să mi-l închipui, îl aveam chiar și într-o fotografie colorată, nu era decât o întindere albă, mărginită de munți vineți; apoi l-am și văzut, aievea, de la înălțime, când am plecat cu avionul. Dorința mea însă era să știu că am fost acolo și am pus piciorul, fiindcă locul este legat de istoria automobilului, care nu-mi poate fi indiferentă. Acolo s-au stabilit recordurile de viteză mereu doborâte, într-o întrecere înfricoșătoare, cu eforturi uriașe și cu victime, până ce s-a depășit mia de kilometri pe oră. Oamenii pașnici poate nici n-au știut, dar n-am nici o mustrare de cuget dacă le vâr în suflet puțină sămânță de nebunie; n-o să prindă, dacă n-a prins până astăzi. Le propun totuși să-și închipuie cum arată un corp terestru, mișcându-se pe roate cu viteza aceasta, fără a pierde contactul cu pământul. Mă întreb, ca și în cazul cosmonauților, ce se întâmplă cu cel care îl pilotează? Mai poate el pe urmă să se miște cu viteza umană, patru kilometri pe oră? Aceasta a fost, timp de milenii, viteza cu care s-a ajuns la civilizația de astăzi.

Donna Young m-a sfătuit să nu mă duc singur. Nu mi-a rămas decât să privesc șoseaua, de pe câte o înălțime, cum se îndepărta de oraș și se pierdea pe sub povârnișurile munților; și nici o clipă nu mi-am putut scoate din minte atât de imposibila impresie că la creste pândeau pieile roșii.

Pe Donna Young am cunoscut-o la Temple Scuare, într-un birou unde intrasem să caut literatură informativă; era alături și auzindu-mă, s-a oferit să mă ajute. Cum am mai spus, fusese propovăduitoare mormonă în Franța, de la optsprezece la douăzeci de ani, vârstă când nu ți se poate încredința o asemenea misiune decât dacă ți se recunosc virtuți neobișnuite. Le avea ea? Sigur, mi-a dat o dovadă imediată, ocupându-se de mine mai multe ceasuri, ca să-mi arate așezămintele bisericii și să mi le explice. Ca și polițistul polonez de la Boston, care credea că venisem acolo să-l văd pe Papă, tânăra misionară își închipuia că mă interesa religia ei și socotea că este datoare să mă convertească. Dăruindu-mi o Biblie, mi-a scris pe pagina de gardă să apelez la ea oricând și îmi va trimite explicații despre cele ce îmi vor rămâne neînțelese.

Nu locuia în Salt Lake City, ci la Provo, un orășel aflat spre sud, la vreo sută de kilometri, de unde venise cu o prietenă. Cum nu am observat să aibă vreo treabă, am dedus că simțea nevoia să dea târcoale Templului, așa că întâlnirea noastră pica tocmai bine, și pentru unul, și pentru altul. Era studentă la Belle Arte, dându-mi această informație am aflat că în orașul ei,

numărul locuitorilor nu-i nici de două ori mai mare decât al studenților de la toate facultățile, douăzeci și cinci de mii, cifră care, privită proporțional, devine exorbitantă; fiindcă Provo nu-i un oraș-universitate. Existența lui ne datorează bogățiilor miniere din preajmă, plumb, aramă și aur. Ei da, sânt destule pentru a finanța o universitate, oricât de populată.

După știința mea, poate rămasă în urmă, numărul mormonilor n-ar depăși cu mult milionul, din care două treimi trăiesc în statul Utah, fundat de ei acum un secol și jumătate. Mai știu că pot fi întâlniți și în vestul Europei, altfel Donna Young n-ar fi avut ce să caute acolo. Dar după spusele ei, numărul lor, cu toții, ar fi de zece ori mai mare. Îi reproduc informația în semn de recunoștință pentru timpul pe care și l-a petrecut cu mine, lăsându-și prietena s-o aștepte. Din aceleași sentimente înregistrez informația ei, a cărei confirmare n-o am de nicăieri până astăzi, că primii creștini, alungați de la Ierusalim acum două milenii, au ajuns în America. Am un prieten, tânăr învățat, profesor de limbi arabe la universitatea din Țel Aviv, și el ar fi putut să mă lumineze cu multă competență, cum m-a luminat și în alte cazuri referitoare la istoria biblică. A și fost în București luna trecută, dar nu ajunsesem la capitolul acesta, și cum nu sânt prevăzător, cum eram și foarte absorbit de lucru, n-am găsit timp să-i cer informații. Nimic nu m-ar mira, din ce-ar putea să-mi spună. M-au mirat în schimb, trezindu-mi neîncrederea, spusele Donnei Young, că pieile roșii, oamenii găsiți de Columb în America, erau veniți de peste Ocean, la începutul primului mileniu al erei noastre.

Seara, am încercat să citesc ceva din Biblia mormonă, dar mi s-a părut suspectă. Din ce scria acolo și din ce mi-a mai spus Donna Young, reiese că n-ar fi o elaborare recentă, ci una contemporană cu textele evangheliștilor. Mă împresoară nebuloasă. După istoria pe care o am la îndemână și se socotește oficială în lumea modernă, secta mormonă a apărut, în estul Americii, abia la 1830, fondatorul ei fiind Joiseph Smith, căruia i se spunea Profetul. Persecutați în acea regiune, Noua Anglie și New York, pentru ciudățeniile religiei lor și ale moravurilor, credincioșii s-au refugiat spre centrul continentului. Se aflau la Nauovo, în Illinois, când Joseph Smith a fost ucis de adversarii sectei; de la el a rămas o declarație de credință, cu treisprezece puncte, care, în afara câtorva deosebiri de ritual, reproduc în general preceptele celorlalte religii creștine. Poate că textul acesta, împreună cu altele, de pildă, „Cartea mormonilor” sau „Crist în concepții” mormonă”, și „Planul salvării”, merită o aprofundare, dar nu eu o voi face,

nu simt nici o chemare pentru teologie; și-apoi sânt atâtea de aprofundat în viața noastră de astăzi! Mă mulțumesc să reproduc un singur punct, al zecelea, din declarația lui Joseph Smith: „Credem în reunificarea deplină a Israelului și în refacerea celor zece triburi. Credem că Sionul va fi reclădit pe continentul Americii; că pe pământ va domni Iisus însuși, și pământul, înnoindu-se, își va căpăta gloria paradisului”.

O notiță, pe coperta unuia din texte, mă obligă să mă duc cu gândul dincolo de data când istoria consultată de mine socotește că s-a născut secta mormonă, căci ea spune: „Templul mormon din Elveția, situat la Zollikofen, aproape de Berna, este unul din cele patrusprezece temple construite după refundarea Bisericii, în 1330, în cinci țări de pe trei continente”… Ar reieși că biserica existase și mai înainte, căci doar știm cu toții ce înseamnă refundare. Numai că despre acea parte ipotetică a istoriei mormone nu am nici o informație, decât ce mi-a spus Donna Young, pe marginea Bibliei, socotită de mine suspectă. Cine i-a încredințat lui Joseph Smith tablele legii? Numai Gustav, prietenul meu de la Tel-Aviv, ar putea să mă lămurească.

După omorârea lui Joseph Smith, mormonii, cu noul lor conducător, Bringham Young, au migrat mai departe, spre apus, aproape pe același drum făcut de mine cu avionul, prin ținuturi sălbatice, apoi peste munți de sute de kilometri, pustii cum au rămas până astăzi, și s-au derulat sub ochii mei, cincizeci de minute cât a durat zborul, de la primele povârnișuri până la Salt Lake City. Acolo au ajuns ei în 1846, și când au văzut valea marelui lac au hotărât să rămână. „Acesta este locul!” a spus șeful expediției; vorbele lui sânt scrise pe un monument, un soclu de piatră, care se înalță pe o terasă înconjurată de basoreliefuri cu tipuri de pionieri și cu scene din timpul emigrației. În înălțimea soclului sânt puse statuile de bronz ale lui Bringham Young și a doi din conducătorii grupului. M-am oprit acolo și am luat aminte, fiindcă monumentul nu-i o banalitate, ci emană ceva din forța acelor oameni care au întemeiat statul Utah, dându-și și ei partea la crearea Americii. Erau vreo patru mii de oameni în primul an, începuturile n-au fost ușoare pe un pământ neroditor, ars de secetă vara și iarna acoperit de troiene. Ce viață paradiziacă ar fi avut ei dacă mergeau mai departe și ajungeau în California! Nu știu dacă s-au oprit de oboseală, sau fiindcă locul semăna cu o cetate. Poate se gândeau să facă o sihăstrie. Apoi au muncit din greu până ce au izbutit să smulgă acelui pământ ingrat pâinea lor cea de toate zilele; au adus apă, să-l ude, pe urmă s-au luptat cu lăcustele.

La Temple Square, Donna Young mi-a arătat monumentul pescărușilor. Fără această pasăre recolta ar fi fost pierdută. Stoluri de pescăruși au nimicit stolurile de lăcuste; de aceea li se poartă recunoștință. De altfel, pescărușul este un element în emblema statului Utah.

Cu atât au început oamenii, cu o agricultură anevoioasă, cultivând cereale, apoi cartofi și lucernă, și crescând oi, ca într-o nouă vreme biblică. Azi, agricultura nu-i abandonată, dar bogăția țării a prilejuit-o subsolul, mai darnic decât pământul de la suprafață. Minele de cupru le văzusem. În munții Wasatch, înalți de peste trei mii șase sute de metri, aflați la sud, care separă valea marelui lac de valea râului Colorado, spre statul Arizona, au zăcăminte de petrol, fier, cărbune, cobalt și uraniu. Cred că ajunge! La Salt Lake City sânt industrii alimentare, și se mai fabrică muniții, sigur că nu pentru statul Utah!

E demn de spus că la Muzeul Pionierilor, unde se vede tot ce-au adus mormonii cu ei, o zestre foarte săracă, unelte și lucruri casnice, nu se găsesc mai deloc arme, abia câteva revolvere, câteva săbii. Dacă nu-i o mistificare, și nu cred să fie, înseamnă că ei au mers cu pieptul gol prin locuri unde orice pas înainte însemna o primejdie de moarte.

Rău îmi pare că nu mai e loc să spun tot ce-am văzut acolo! Un oraș cu două sute de mii de locuitori s-a impus în povestirea mea cu mult mai multe pagini decât Chicago, de douăzeci de ori mai mare; și n-am terminat încă. Mă voi grăbi, dar nu pot sări peste lipsa de uniforme militare, în Muzeul Pionierilor, unde abundă costumele de epocă. Abia dacă am văzut ici-colo o manta, un veston, o tunică, ponosite și triste pe lângă celelalte și parcă expuse cu sfială, sau cu pudoare. În schimb, ce strălucire au rochiile femeilor din perioada când viața se statornicise și se anunțau vremuri bune! Ce mătase și ce dantelă! Și câtă grație la acele ființe restituite în ceară, care nu puteau decât să fie conforme cu modelul, altfel nu s-ar mai fi potrivit rochia! Nu-mi venea să cred că feminitatea continuase să existe, împreună cu dorința femeilor de a-și arăta frumusețea, după ce abia generația dinainte venise în zdrențe, târându-se în urma căruțelor.

Am trecut prin toate odăile, reconstituite, unde se ducea traiul zilei și al nopții, cu lucruri tot mai frumoase, și dacă mi-a atras ceva atenția cu deosebire, era numărul mare de leagăne pentru copii, și de pătucuri. Apoi bucătăriile, spațioase, cu vase dispărute astăzi, de alamă cositorită, înlocuite de oțel inoxidabil și de material plastic; și bufetele garnisite cu porțelanuri grele, dispărute asemeni; și mesele masive, înconjurate de jilțuri. Toate

acestea dovedeau nu doar înlesnirea familiei, ci și prețul pus atunci pe hrana cea de toate zilele. E un reflex al pionierului, să mănânce vârtos și să se înmulțească. Leagănul de copii nu lipsea nici din bucătărie; în timp ce gătea, la plită, gospodina îl balansa cu piciorul.

Am văzut surprinzător de multe instrumente muzicale, îndeosebi piane de epocă, apoi armonii, în ale cărui sunete ca de orgă, familia își făcea probabil rugăciunea. Undeva era an țambal, ca ale tarafurilor noastre, și în alt loc un fonograf, cu cilindru, poate unul din primele exemplare confecționate de Edison.

Ciudat mi s-a părut că vestimentația bărbătească se afla mult mai modest reprezentată decât cea femeiască, asemeni obiectelor de uz zilnic; abundau șalurile și dantelele, podoabele și bibelourile. Cel mai mult mi-a atras privirea, lăsându-mi o amintire plină de farmec și melancolie, un grup de trei femei, parcă vii, nu de ceară, și parcă gemene, în care mi s-a părut a recunoaște tipul de frumusețe americană sugerat de Scarlet O’Hara, căci localizarea ei la Salt Lake City devenise deodată foarte posibilă, ca oriunde în restul țării, printr-o forță multivalentă. Erau toate trei după un perete de sticlă, tinere, strălucind de frumusețe și grație, zâmbind șăgalnic, cu genele aplecate, cu capul lăsat ușor pe un umăr, ceea ce le mărea farmecul, făcându-le să pară gata de-a asculta madrigaluri și de-a cădea în ispită. Nu le puteam socoti un simplu tablou, ci mi s-au părut însuflețite, eroinele a trei istorii de dragoste, felurit colorate. La vremea lor, și la vremea lui, nici Profetul n-ar fi putut să le reziste; iar Bringham Young, care a decretat poligamia, le-ar fi cerut pe toate trei în căsătorie. Aveau rochii de catifea, lungi până în podele, strânse pe-o talie imposibil de subțire și totuși verosimilă, cu dantele (și broderii grele de aur; iar culoarea fiecăreia era alb, negru și roșu, luate parcă de la un drapel al fascinației feminine.

Am înțeles că veșmintele acestor trei grații adevărate nu erau istorice, fiind prea noi și strălucitoare, reprezentau numai stilul epocii, reconfecționat în vremea noastră, dar nu mi s-a părut că ar fi o pagubă. Și adăugând această vitrină la tot ce am spus mai înainte, mi-am dat seama că a existat acolo, în acea vreme, un strălucitor cult al femeii.

Mai am să spun că pe un perete am văzut arborele genealogic al unui cetățean vrednic, Samuel Rose Parkinson, născut la 1831 și mort în 1919, care în lunga lui viață a avut, pe diferite ramificații, peste o sută de urmași, cifră estimată, căci m-ar fi durut ochii să-i număr.

Cu toată această râvnă, care nu va fi fost singura, cu tot cultul femeii, cu toată mulțimea leagănelor pentru copii și a pătucurilor, numărul locuitorilor astăzi, în statul Utah, cu o suprafață doar puțin mai mică decât a României, abia depășește două milioane. Densitatea populației nu a crescut mai mult, și dezvoltarea statului a fost întârziată din cauza munților, a podișurilor sterpe și-a climei neprielnice, de deșert și de stepă.

Nu m-am sfiit s-o întreb pe Donna Young care este adevărul cu privire la poligamia mormonilor, decretată de tizul ei j, Bringham, în 1852, la trei ani după ce anunțase constituirea statului, cu alt nume la început, Statul din deșert, sau Statul deșertului, nu știu cum se spune mai bine.

Poligamia a fost necesară, fiindcă numărul bărbaților era mult mai mic decât al femeilor. Este același argument în favoarea poligamiei pe care îl aduce Khomeini, avatollahul Iranului, încolțit cu întrebările de o ziaristă italiancă. Mă și mir că a continuat să răspundă chiar după ce aceasta l-a scos din fire, făcându-l să exclame: „Nu mai pot, mă sufoc! Aer, aer!; El însă nu invocă nevoia de înmulțire a poporului, ca Bringham Young, ci vrea să le ferească pe femei de prostituție și destrăbălare, păcate pedepsite de altfel cu moartea. Numărul femeilor fiind mai mare decât al bărbaților, multe ar rămâne nemăritate; poligamia le asigură un trai casnic, cu satisfacții legiferate, chit că împărțite cu celelalte neveste.

Poligamia mormonilor, deși privită cu ochi răi de restul Americii, n-a fost abolită decât spre sfârșitul secolului; o intervenție a armatei federale urmărise s-o stârpească încă din 1857.

Zece ani mai târziu, când calea ferată transcontinentală era gata, statul mormonilor a fost năpădit de coloniști liberali, pentru care drumul peste munți și deșerturi nu mai era o dificultate. Influența acestora a crescut cu timpul, până ce anul 1891 le-a adus victoria în alegeri. Prin străduința lor, câțiva ani mai târziu, Utah, după noul nume, a devenit al patruzeci și cincilea stat al Americii.

Ce mi se pare ciudat, și-ar putea fi socotit o ironie a destinului, statul acesta unde și astăzi moravurile sânt mai austere decât în altă parte, se învecinează la apus cu Nevada, loc de pierzanie dacă judecăm după cazinourile de la Reno și Las Vegas. Cum de nu s-a ajuns la contaminare? S-or duce și mormonii să joace? Diferența de stil între un stat și nitul ar da apă la moară domnului Andrica, de la Cleveland, partizanul ideii că într-o comunitate democratică nu trebuie să fie lege unică.

Există la Temple Square un centru de primire al vizitatorilor, organizat cu minuțiozitate. Grupurile se adună la monumentul pescărușilor, din sfert în sfert de oră un ghid pornește cu ei și-i duce în toată incinta, dându-le explicații. În două mici săli de spectacol, cu figuri de ceară animate, am văzut scene din istoria mormonă. M-a uimit sincronizarea sunetului cu mișcarea, dar și mai mult mimica personajelor care-se schimba după cum cerea jocul, ca să nu mai vorbesc ce veridică era privirea, mobilă, și mișcarea buzelor, până într-atât că uneori personajele de ceară păreau întrupări omenești adevărate. Mai târziu, când am văzut „Pirații din Caraibe” la Disneyland, am constatat că procedeul urca multe trepte, până la o perfecțiune după care urma apatia.

Nu simt deloc nevoia, am să pomenesc totuși sala unde poate fi auzit „Corul tabernacolului”, numai ca să nu creadă cineva că am trecut pe alături. Privită de afară, construcția are o formă ciudată, pare un vechi hangar de aviație, sau, și mai bine, jumătatea de sus din corpul unui dirijabil. Acustica sălii este nefirească, ar putea fi socotită miracol, și poate chiar așa o socotesc bigoții. Cineva a făcut o demonstrație, a rupt o hârtie în două și foșnetul s-a auzit până în fundul sălii, la cincizeci de metri; apoi, lăsând să cadă pe masă o monedă, sau un nasture, am perceput zgomotul ca și când m-aș fi aflat la un metru. Pe peretele din față tronează o orgă monumentală, cu ornament cam demodate, iar la picioarele ei se desfășoară, în amfiteatru, loja corului, pentru vreo două sute de persoane. Este un cor mixt, femeile cu bluze albe, bărbații cu vestoane albastre; lipseau, i-am văzut în fotografie. Am ascultat o înregistrare pe bandă magnetică, redată cu fidelitate, dar teribil de tare de ți se face pielea ca de găină.

Venisem la Salt Lake City mai ales ca să văd ce fac mormonii. Iată, am văzut și-am spus ce-a fost posibil. Nu-i vina mea că n-am putut să intru în templu, și n-am aflat ce înseamnă slujbele lor secrete; Donna Young nu mi-a suflat o vorbă. Se întunecase, am condus-o până în locul unde o aștepta prietena ei, cu mașina, să plece la Provo. Pe drum am întrebat-o dacă nu-i periculos să umbli pe stradă după căderea întunericului; mi-a răspuns că sânt expuse mai degrabă femeile. O crezusem mai presus de alcătuirea ei trupească violabilă, a cărei conștiință nu-mi închipuiam s-o aibă, mai presus de orice idee laică, neprihănită până și-n gânduri.

— Am mâncat voios la o cafeterie, așezat la tejghea, pe scaunul înalt, cum nu-i place domnului Andrica. Și deodată am înțeles aversiunea lui pentru acest stil de viață, fiindcă e un om scund și ar sta cu picioarele în aer,

după ce s-ar urca anevoie pe scaun. M-a servit o vieneză grăsuță și blândă, o fată tânără, care vine din când în când în America, s-o vadă pe maică-sa, remăritată la Salt Lake City și atunci nu stă degeaba, ci își caută de lucru. Domnul Andrica iar ar spune că străinii umblă să strângă parale. Așa este, și-i omenește, altfel toată lumea s-ar așeza cu burta la soare și-ar fi o trândăveală nemaipomenită pe tot pământul.

Noaptea m-am trezit cu gânduri negre, nemulțumit că n-am făcut tot ce-ar fi fost posibil; că la Chicago nu m-am urcat în clădirea cea mai înaltă din lume și am uitat să aflu unde era o sculptură de Brâncuși, pe care am pierdut-o.

Lumea, dincolo de bătaia privirii mele, mi se pare încă nedescoperită și datoria mea ar fi s-o aflu în întregime. Nu înțeleg cum o dată m-am mulțumit să văd o parte din Londra, și-am crezut că nu lipsea mult să știu ce înseamnă Anglia; și încă, pe atunci eram mult mai tânăr și mai receptiv decât astăzi.

Pe cer se vedea o jumătate de lună, enormă, intrată în convulsie. De ce nu s-ar duce oamenii încă o dată acolo? Să socotim istoria încheiată? Aveam încă un motiv de nemulțumire.

M-am străduit să repar câte ceva ziua următoare; am umblat din zori până seara, când iar am venit la cafeterie, iar m-am urcat pe scaunul înalt și vieneza mi-a dat de mâncare; am privit-o mai bine, nu era grăsuță, ci dolofană, e o diferență, iar eu îmi meritam cu prisosință friptura și berea.

Am mers întâi spre sud, marginea orașului nu era prea departe pentru picioarele mele; soarele abia răsărise, lungind umbrele caselor scunde. Am luat în lung ultima stradă, dincolo de care se vedea câmpul. Oamenii întâlniți salutau de departe, îmi spuneau bună dimineața și vorba lor mă încălzea la inimă. De ce n-ar fi pe pământul nostru o prietenie universală? Să știi că oriunde te-ai duce, cineva îți va zâmbi și-ți va spune bună dimineața? Pe urmă, când a început aglomerația, nu m-a mai salutat nimeni, oamenii alergau la treabă; n-aveam nici o pretenție, salutul este frumos în prima oră a dimineții. În parcul din fața primăriei, un grădinar tundea iarba; m-am oprit să-l văd cum lucrează și i-am spus bună dimineața; nu m-a auzit, motorașul mașinii de cosit făcea zgomot.

Până să ajung acolo am mers mult pe strada periferică. Semăna cu un decor de film western, cu case de lemn rare, părăsite dacă se terminase filmarea. N-am văzut nici un „saloon”, cu ușile lui batante pe care cowboy-i le deschid cu o lovitură de cizmă, dar nimic nu m-a împiedicat să-mi

închipui caii legați de stănoage, în fața casei, și diligențele, și șerifii. Decorul era autentic, o stradă largă, puțin prăfuită, pierzându-se în câmpie. În pământul pietros dintre trotuar și pavaj, un om îngropa țevi de material plastic, galben, și monta aspersoare mici, rotunde, cum văzusem în tot orașul. Cu pământul acela sterp, munca lui putea să pară și ea stearpă, dar el mergea înainte, și era singur. Am văzut de multe ori așa, oamenii nu se înghesuie pe o treabă, nici chiar unde se construiesc marile buildinguri. E un altfel de distribuire a muncii, un alt stil. I-am spus bună dimineața; nu m-a auzit. Socoteam că strada nu merita atâta cheltuială, era prea prăfuită și pământul prea pietros ca să crească gazonul; pe urmă mi-am amintit străzile celelalte, frumoase, curate, cu iarba bine udată pe unde mă plimbasem cu atâta plăcere, și a trebuit să admit că odată fuseseră și ele sterpe și prăfuite.

Din aceeași dorință de a umple ceva din lipsurile care mă chinuiseră peste noapte, am făcut un drum lung până într-un loc numit Trolley Square, ca să nu-l las deoparte dacă pe planul orașului scria că merită o vizită. E un ansamblu de magazine, instalate în hale vechi de cărămidă, fostele remize ale troleibuzelor; cu toată modestia exteriorului, găsești acolo tot ce-ți vine în minte, antichități și obiecte moderne din orice domeniu, pentru orice nevoie; de pildă, ateliere de modelat sticla, unde se confecționează pe loc, la dorința cumpărătorului, glastre, pahare, figurine și ornamente. Apoi, amestecate așa cum le voi spune: cafeterii, cofetării, pantofării, frizerii, farmacii, băcănii, librării, giuvaiergerii cu diamante cât. nuca. N-am spus totul; ca și la marele magazin din centru, nimic nu lipsește. Deschideți dicționarul și luați un cuvânt, la întâmplare; dacă e vorba de un obiect, garantez că se găsește. Există și cinematograf, unde se pot vedea filme de altă dată, cu vedete uitate. Poate stilul locului să fie reminiscența. Troleibuze vechi, primele, sânt transformate în prăvălioare, pentru regăsirea unei culori locale de altă dată. Între hale se ridică turnul de apă de la începuturile civilizației urbane, un eșafodaj de fier, de vreo opt metri înălțime, poate nici atât, în vârful căruia e așezat, plin de ornamente, un rezervor cilindric de alamă, de câteva mii de litri. Totul este o naivitate și nu merită să faci drumul decât pentru aprovizionare, nicidecum pentru pitorescul locului, dar se pare că turiștilor le place, și dacă-i așa, treaba lor, deși resping ideea că gusturile nu se discută.

Întorcându-mă pe străzi nesfârșite, am văzut și căsuțe de lemn, în mizerie, leproase și strâmbe, fără a fi părăsite; se simțea mișcare dincolo de ferestre, dar nu s-a arătat nimeni, să văd cine le locuiește.

Am întâlnit un singur bețiv în tot orașul, murdar de parcă se tăvălise într-o cocină. Poate era drogat, căci nu știu cu ce ar fi putut să se îmbete. Întrebând pe cineva, un om de pe stradă, unde aș putea să găsesc o sticlă de whisky, mi-a aruncat o privire stupefiată și m-a întrebat la rându-i parcă nevenindu-i să creadă: „Astăzi?…” N-am insistat. Poate există o zi, pe săptămână, pe lună, pe an, pe deceniu, când se vând băuturi alcoolice.

În cartierul clădit pe panta de sub Capitoliu, deasupra străzii Templului, erau, în contrast cu cele spuse mai înainte, case fățoase, vile și blocuri de cărămidă roșie, curată, cu balcoane maiestuoase, sprijinite pe coloane albe, cu secțiunea pătrată, continuate pe toată înălțimea fațadei, de o vagă inspirație florentină. Dar ceea ce mi-a trezit uimirea, coloanele, aplicate pe acele construcții solide, erau de lemn, și nu masiv, ci de scânduri asamblate, ca niște cofraje, pe cale să putrezească; se vedea în unele locuri, unde vopseaua căzuse. Pe ușile de cristal, unde numărul casei era scris cu cifre aurite, am văzut anunțul aristocratic că furnizorii și solicitanții să intre prin spate. Mai sus am găsit câteva căsuțe noi, frumos croite, dar cu totul și cu totul de scândură brută, negeluită și nevopsită; de scândură era și trotuarul, până în stradă.

Coborând spre centrul de afaceri, cu buildinguri, am mers printre fântâni frumoase care curgeau de pe o terasă pe alta. Un anunț al primăriei preciza că apa este refolosită. Așa se face pretutindeni, nu-și îngăduie nimeni atâta risipă, o fântână e nesățioasă. Anunțul primăriei apărea ca o justificare. Poate orașul nu are surse bogate de apă; deși este o mărturie din vremuri îndepărtate, vechiul turn de apă, cu meschinul lui butoi de alamă, ar putea fi o dovadă.

Acesta a fost ultimul meu drum, făcut pe seară. Dar n-am terminat tot ce-aveam a spune, am lăsat la urmă gara și trenul, deși le văzusem la prânz, în cea mai luminoasă parte a zilei.

Știam unde era gara, o descoperisem din autobuz, la venire, și rămăsese în gândul meu tot timpul. Nu m-am dus de la început acolo, poate de teamă că am să-mi consum toată emoția, și pe urmă n-o să-mi mai placă nimica. Ajungând, am avut surpriza să găsesc două gări, nu una, și prima din ele nu era „Union Pacific”, după care venisem, ci „Río Grande”, cum scria mare pe coama acoperișului. Deodată mi-am adus aminte de Río Grande del Norte, care a fost unul din străbunii puternici ai apelor, împreună cu Mississippi și Amazoanele, în primii ani de școală, când învățam holbat de curiozitate și pasiune geografia Americii. Uitasem, nimeni nu-l mai

pomenea; secase? Iar de gară nici nu știusem. Era închisă, cu ușile ferecate, fără țipenie de om înăuntru. Pe un geam scria: „Pentru bilete și informații telefonați la 363 – 7472”. (Numărul e autentic, notat cu grijă; cine vrea, poate să încerce.) Dar ce bilete, dacă gara era pustie, cu liniile năpădite de bălării și ruginite? O fi trecând vreun tren, din an în Paște? Mai degrabă cred că anunțul avea alte scopuri, în continuare preciza că gara este proprietatea statului Utah, care se gândea poate s-o vândă. „Nu, domnule, nu mai avem bilete, dar poate cumpărați clădirea!”

Împrejurimile erau mizere, magazii părăginite, locuri virane, pustietate… Cine să cumpere?

Am găsit și gara „Union Pacific”, în apropiere, cu liniile ei separate. Era o clădire veche, dar solidă și chiar măreață, în față, zăcea un tren cu vagoane moderne, al societății „Amtrak”, care mi se pare că urmărește să achiziționeze toate căile ferate disponibile și să le repună în activitate. Vagoanele erau goale, cu ușile vraiște; nu se vedea nici un om în apropiere. Am intrat în sala de așteptare, cât un stadion, lucrată cu bogăție, ca pe vremuri; cred că într-un timp a fost mândria orașului. Nu părea părăsită, dar n-o păzea nimeni. Un tren sosea la ora șapte și zece dimineața; îl pierdusem. Un altul pleca la unsprezece și jumătate după-amiaza, adică noaptea; aș fi vrut să-l văd, dar nu-mi dădea mâna să umblu pe străzi la ora aceea. Sus, pe cele două timpane ale sălii de așteptare, se vedeau două fresce, față în față, bine păstrate. Una înfățișa un convoi de căruțe cu coviltir, de altă dată, cele cu care veniseră pionierii. Pe a doua se vedea o scenă de la inaugurarea căii ferate: un tren sosit în gară, cu locomotiva de epocă, parcă deșelată, cu un coș mai înalt decât diametrul cazanului și cu un grătar unghiular în față, greu și ascuțit, să poată arunca în lături bolovanii căzuți pe linie; dar cu bizonii tot nu putuse să se pună! În fața locomotivei, notabilitățile orașului și ale căii ferate, îmbrăcați de sărbătoare, se salută și se felicită. Și una, și alta dintre acele fresce erau foarte evocatoare, și uitându-mă la ele, și ținându-le minte, mi se pare că am participat la amândouă scenele, despărțite una de alta de abia două decenii, în vreme ce până la vremea noastră era mai mult de un secol.

Ultima imagine pe care am luat-o cu mine a fost locomotiva Pacific. Dacă aș fi văzut-o în gară, nu mi-ar fi făcut aceeași impresie. Era în oraș, am descoperit-o surprins pe o pajiște însorită, înconjurată de arbori, sădiți poate de pe vremea primelor căi ferate. Stătea acolo puternică și masivă, pe o bucată de linie pusă în iarbă, și mi se părea că niciuna din locomotivele de

astăzi n-ar putea s-o întreacă. Am avut-o și noi, cred că o mai avem încă, apărută după primul război mondial, înaltă, suplă, cu patru pistoane, cu roți cât statul omului, putând merge cu o sută douăzeci și șase de kilometri pe oră, cum scria pe marchiză. Numai că exemplarul de la Salt Lake City, cu numărul 833, era adaptat la stilul american, avea două felinare sus, unui alb, altul roșu, și între ele un clopot care m-ar fi asurzit dacă începea să bată. Iar tenderul stătea pe un mai puțin de șapte osii, era un gigant făcut să ia apă și combustibil cât un vapor, pentru lungile deserturi continentale.

21

Dimineața, trezindu-mă brusc, am avut un moment de zăpăceală, mi s-a părut că era ora șase, și deșteptătorul nu sunase, iar la șase și jumătate trebuia. să mă aflu în stația autobuzului. Nu mai aveam timp să fiu gata, mă mânca pielea de ciudă. Când mă trezesc din somn nu pot să mă mișc repede și sânt de făcut atâtea gesturi: pregătitul cafelei, minutele de gimnastică, bărbieritul, spălatul, strânsul bagajului și transcrierea însemnărilor de pe hârtiuțe rătăcite prin buzunare. Numai pentru atât îmi trebuie mai mult de o oră. Sânt la a cincea mare călătorie, și abia acum îmi dau seama că în privința jurnalului de drum, n-am adoptat metoda cea mai bună. În locul caietului voluminos, în coperțile lui de vinilin negru, aceleași pe care le-am păstrat și le folosesc a cincea oară, ar trebui să am carnete de buzunar, să port tot timpul cu mine câte unul, să-mi fac însemnările direct în el, când se termină să trec la următorul, și în sfârșit să le pun unul peste altul; așa am să fac de aici încolo, dacă va mai fi ocazia. Mi-e necaz că ideea nu mi-a venit mai devreme; câte ore am pierdut, câte zile ar face împreună!

Pe când îmi aruncam apă pe față, pregătindu-mă să mă arunc în haine, fără speranța că aș putea să fiu gata la vreme, m-am gândit la autonomia pe care mi-o dădea mașina. Nici atunci n-am trândăvit diminețile, îmi place să plec devreme, chiar și pe întuneric, dar ora mi-o fixez eu însumi și-o schimb după cum mi se pare mai bine, după dispoziție și alte circumstanțe. De aceea îmi place să merg singur, ca să nu depind de nimic și mai ales de nimeni.

Acum degeaba mă dădeam peste cap, aveam să-mi rătăcesc însemnările, să uit ceva în cameră, să-mi scrântesc piciorul pe scări, și nu rămânea nici o speranță că voi prinde avionul. Atunci am auzit ceasul

sunând, văzusem anapoda, era abia ora cinci, îmi rămânea timp să le fac pe toate. Am privit ceasul de pe noptieră, cu recunoștință și cu afecțiune; nu-i un ceas scump, însă mi-l socotesc prieten, s-a dovedit un bun tovarăș de drum, în toate călătoriile.

Era întuneric pe la șase și jumătate dimineața; puținii oameni din autobuz căscau cu tristețe, dar eu eram voios că plecam mai departe. Se lumina de ziuă peste crestele munților.

La aeroport toate au mers ca pe roate; funcționarul care îmi făcuse rezervația m-a recunoscut, m-a chemat la alt ghișeu, ca să nu stau la coadă, mi-a luat bagajul și mi-a dat un loc la fereastră, în stânga, cum îl rugasem, fiindcă soarele avea să fie în dreapta. În sala de îmbarcare, m-am așezat așa fel ca să văd cât mai bine afară, și-am urmărit cum venea dimineața. Mi-am întrerupt această contemplație numai cât am dat mâna cu hamalul negru care mă ajutase la venire. Trecuseră abia două zile, dar fuseseră bogate, mă simțeam mulțumit că avusesem parte de ele; plecam cu traista plină de la Salt Lake City, unde venisem cu mâinile goale.

Era senin, doar un nor, deasupra crestelor zimțate, ca un vultur roșu cu aripile întinse arăta locul unde soarele se pregătea să răsară. Două avioane ale armatei, cu câte patru motoare, cenușii, fără ferestre, părând oarbe, au decolat unul după altul. Mișcarea aeroportului creștea odată cu ziua, goneau cisterne cu combustibil, transportoare cu bagaje și containere, micul dejun și prânzul călătorilor; toate se angrenau, reglate dinainte, era un aeroport mic, dar mașinăria lui trebuia să aibă toate rotițele. Decolau avioane de turism, desigur cu oameni de afaceri, nu pleacă nimeni la plimbare atât de dimineață. Mișcarea lor era comandată din turnul de control și cineva le urmărea tot timpul zborului, pe ecrane, în lungi relee care împânzesc liniile de navigație, arătându-le drumul și ferindu-le de primejdii. Nu se vedea nimic, dar știam că aerul era plin de unde încrucișate, de semnale, de glasuri, care dacă s-ar fi prins cu urechea ar fi perforat timpanul și ar fi răscolit creierul.

Pe o masă, aproape de mine, se găseau ibrice mari cu lapte, ceai și cafea, apoi cutii cu sucuri, de toate felurile, puse la îndemâna călătorilor. Poate să fie o atenție grațioasă din partea Companiei, dar nu-mi fac iluzii, intră în prețul biletului, așa cum intra și fotoliul confortabil unde mă așezasem, și chiar fereastra pe care mă uitam afară; cine nu profită se păcălește. N-am luat nimic, mă ispitea doar fereastra.

În avion am regăsit panourile dintre clasa întâi și a doua, cu aceeași tapițerie în culorile companiei United, albastru, roșu, oranj, atât de armonios împletite, că le-aș fi privit tot timpul să nu fi fost senin afară. Scaunele la clasa a doua sânt destul de înghesuite, un om corpolent, alături, poate să te incomodeze. Erau câteva locuri libere, unul chiar lângă mine și mi-a venit să cred, dar nu din îngâmfare, că funcționarul de la aeroport îmi purtase de grijă până la ultimul gest posibil, și nu-l repartizase nimănui, ca să-mi fie mai bine.

Erau mulți copii în avion de astă dată, albi și negri; o stewardesă a trecut pe la toți și le-a oferit mici daruri, n-am distins ce anume, fiind departe de mine; probabil nimicuri, care totuși pot face plăcere.

Am stat cu ochii pe fereastră și am notat minut cu minut ce apărea în cale, cu o meticulozitate stupidă, fiindcă era mecanică și azi nu face decât să mă îngrădească. Întâi am văzut crestele care înconjoară orașul, lăsând o singură ieșire, spre sud, destul de îngustă ca să poată fi apărată cu ușurință. Deși abia decolasem, și nu ajunsesem prea sus, tot n-am putut să văd dacă erau indieni la creste; am pierdut astfel ultima și cea mai bună ocazie să aflu. Lacul a rămas mult timp în câmpul privirii, zburam chiar pe deasupra lui, în lungul dârelor de sare care șerpuiau peste apă. Să fi fost un far în mijloc? Semăna, dar cui ar fi putut să folosească? Dincolo de lac pământul era brun și roșu, cu dâre albe de sărătură. Mai departe au apărut arături izolate, drumuri, câte o gospodărie; nu mi s-au părut o dovadă suficientă că locurile erau cu adevărat populate. Pe urmă, am văzut un râu, și mi-am schimbat părerea, unde sânt ape, vin și oamenii să se așeze. Deocamdată îi împiedicau eroziunile adânci, care sluțeau scoarța pământului.

Dar, în sfârșit, a răsărit un cătun, cu câteva case, înconjurat de arii circulare, parcă trasate cu compasul, unele verzi, altele cenușii, ca țărâna, cam de mărimea celor unde se bătea griul, sub copitele cailor, când mașinile de treierat nu erau răspândite pretutindeni. Am mai văzut și în alte locuri aceleași cercuri misterioase, care pentru mine rămân o nemulțumire, fiindcă n-am putut să le aflu rostul; atunci am. crezut că nici nu ar avea importanță, iar acum parcă mă simt prins cu lecția neînvățată.

A urmat un orășel, neidentificabil pe hărțile mele rizibile; atât pot spune că avea mai multe locuri de parcaj decât case. Mergeam spre nord-nord-vest, soarele trecuse aproape în spate, dând lumina cea mai favorabilă, poate de aceea am fost ispitit să înșir pe hârtie toate detaliile, fiindcă prea se vedeau bine. Mergeam cu o barieră de munți în stânga, altfel poate s-ar fi

zărit oceanul. Nu trecuse o oră de zbor când s-a văzut alt lac, venind repede într-o coastă, de parcă avionul mergea în derivă. Să fi fost lacul Boise, singurul de pe hartă? Era prea devreme, și ar fi trebuit să fie în dreapta. Mergeam cam orbește, dar probabil așa e lumea obișnuită să meargă, fără altă preocupare decât să ajungă la destinație și să nu întârzie la întâlnirile de afaceri.

Sânt mulți oameni de afaceri în avioane, ușor de recunoscut după servietele doldora de hârtii, corespondență, borderouri, statistici, rapoarte, pe care le studiază, le subliniază, le confruntă în timpul zborului. Îi mai poți recunoaște după fizionomia severă și preocupată, și mai ales după îmbrăcăminte. Încă de la New York, în jurul băncilor, al marilor întreprinderi, al sălilor de congrese și hotelurilor cu săli de conferințe, remarcasem oameni de o eleganță vestimentară care m-a surprins, în America, unde știam că se duce o viață mai degrabă sportivă și nu se pune prea mult preţ pe îmbrăcăminte. Sigur, așa este, pentru nouăzeci și cinci, sau poate nouăzeci și nouă la sută din populație, cea cu blugi, cu bluze sau pulovere. Dar ceilalți, mica minoritate, știu eu câți? – o sută de mii, zece mii, ies în frunte, cu hainele lor de stofă bună, bine croite, bine întreținute, cu cămășile albe, fără o cută, cu cravatele personalizate, că nu vezi două să se asemene. În afaceri se pune mare preţ pe contactele personale, de aceea oamenii călătoresc mult, să se întâlnească, și ei știu că o perspectivă favorabilă, o înțelegere, un contract depind între altele de impresia pe care o fac partenerului. Există o știință a relațiilor, mult prețuită, fiindcă e una din cheile succesului; la baza ei nu stă doar comportarea plăcută, privirea cordială, monologul măgulitor și dialogul cu zâmbete, ci asemeni cămașa, cravata, costumul, ciorapii, pantofii și batista din buzunarul de la piept al hainei. Am privit câte un asemenea om, l-am studiat cu discreție, și l-am găsit impecabil. Am uitat să spun, la toate se adaugă pieptănătura, și obrazul bărbierit proaspăt. Așa am înțeles de ce oamenii duc cu ei în călătorie măcar un costum de haine, să-l îmbrace la întâlnirea de afaceri. Mulți însă au câte două, câte trei, puse pe umerașe, să nu se șifoneze, și îmbrăcate în huse speciale, să nu se prăfuiască. Bineînțeles, nu cei care merg cu Greyhoundul, deși am văzut și acolo câte o excepție; nu-i de luat în seamă.

În avion, îndată după intrare, există un compartiment, ca un garderob, cu o bară de care se agață umerașele. După ce s-au urcat toți călătorii și au depus hainele, stewardesa trage o perdea deasupra. Hotelurile mari au cărucioare speciale de bagaje, cărora nu le lipsește bara pentru agățat husele

cu haine, pusă pe două suporturi verticale. La hotelul Piaza, din Las Vegas, și Omni, de la Miami, unde era o forfotă nebună de lume bogată, am văzut cărucioare cu bara mai lungă de doi metri, care s-a umplut cu hainele și cu rochiile scoase dintr-o singură mașină. Chiar dacă nu veneau pentru afaceri, ci să joace la cazinou sau să facă plajă, oamenii trebuiau să-și păstreze rangul. Și-apoi, nu se știe niciodată de unde răsare un partener, cu un contract posibil; oamenii de afaceri n-au odihnă, la iuțeală hotelul le pune la dispoziție o sală de conferințe, și încep discuțiile, în haine proaspăt scoase din huse. Rămâne să joace la cazinou sau să meargă la plajă numai nevasta. Dacă-i tânără, poate să și flirteze; cuvântul este născocit în America. Dacă-i mai în vârstă, și-o găsi și ea un gigolo; cuvântul e importat din Europa, dar bătrânele americane bogate știu ce înseamnă.

Cum am decolat de la Salt Lake City, cum ne-au adus breakfastul, o tavă plină; am mâncat tot, să-mi țină până seara, dar le-am amestecat orbește, cu ochii pe fereastră, luând la nimereală, clătite cu sirop, jambon, suc de portocale, unt, bomboane de ciocolată.

Pornind poate de la bomboane, copiii negri au început să plângă, înghiontindu-se, chinuindu-le pe bietele lor mame. Copiii albi au întors capul și i-au privit cu o curiozitate ironică.

Nu va folosi nimănui să înșir în continuare detaliile peisajului, am dovedit că au fost o preocupare; cu ele însă nu voi izbuti să redau geografia statului Oregon, apoi Washington, unde a continuat zborul. Au fost munți și podișuri împădurite, încă necolorate, ceea ce m-a bucurat, fiind o dovadă că în acest nord-vest al Americii, unde mă temeam de frig și de vreme urâtă, toamna încă nu venise. Din loc în loc apăreau văi cu râuri șerpuite, iar în lungul lor localități tot mai dese, și drumuri, orientate în toate direcțiile. Treptat, pământul se populase și frecvența așezărilor omenești era în creștere, până ce, virând puțin la stânga și începând coborârea ca să aterizăm la Portland, orașul, puțin pâclos poate din cauza boarei oceanice, a ocupat tot câmpul vizual din față. Și atunci, lumea aceasta, cum se apropia tot mai densă, vizibil vie și trepidantă, m-a făcut să-mi dau seama și mai bine ce însemna pustiul lăsat în urmă, care se întindea peste două mii de kilometri înainte și după Salt Lake City. Zborul pe mari distanțe, început la Chicago, mi-a dezvăluit întinderea nemăsurată a spațiilor încă neocupate de oameni, și așa am ajuns să cred că migrația spre America n-o să înceteze în vremea noastră, ci vor trece secole până ce țara să se populeze cu totul.

Când am aterizat la Portland, plângeau copiii albi și se mirau cei negri.

Am dat ceasul înapoi cu încă o oră, după ce îl dădusem întâi la Chicago, apoi la Salt Lake City. Acum sânt departe nu doar de țara mea, ci chiar de New York, dacă am ajuns la Oceanul Pacific. Oceanul însă nu se vedea, nu-l voi vedea nici la Seatle, și ce-i mai de necrezut, nici la San Francisco, unde abia de-l voi bănui dincolo de Poarta de Aur.

Nu prevăzusem o oprire la Portland, a durat aproape o oră, timp pierdut pentru mine. Au coborât o parte din călători, și-au luat husele cu haine, au urcat alții. Copiii albi și negri au rămas să meargă mai departe, plângând când unii, când ceilalți. Dacă aș fi pus piciorul pe pământ, aș fi avut lotuși o satisfacție. S-au îmbarcat din nou containere cu alimente; pentru cine, dacă în mai puțin de o oră aveam să ajungem la Seatle? Uriașă este mașinăria care fabrică produsele preambalate servite la masă, pliculețe și cutiuțe tip, cu piper, sare, zahăr, lapte praf, cantitatea pentru o ceașcă, apoi maioneza, condimentele de adăugat la salată și nelipsitul sos „tartar”, bun să îl adaugi la orice îți place.

O parte din ele rămân fără întrebuințare și se aruncă. Și cită osteneală cu ele, câtă administrație! Numai cu ambalajele acestor produse divizate în grame s-ar face munți de hârtie, staniol și material plastic. S-ar părea că nimeni nu se gândește cât costă; dar intră în prețul biletului!

Mi-aduc aminte că după război o poșetă de piele fină costa mai puțin decât una de plastic, care plesnea peste o lună. Cine ar fi vrut să creadă că era un material pentru lumea săracă? Oare nu cumpăram eu însumi o cutie de lapte praf numai pentru punga de plastic dinăuntru, ca să pun în ea sandvișurile cu care mergeam la plajă? Cred că niciodată în istoria omenirii un produs n-a avut o ascensiune atât de năvalnică, și o decădere atât de rapidă.

La Seatle am ajuns repede, cu mult înainte de ora prânzului; eram obosit, prea urmărisem încordat peisajul, mă simțeam puțin ridicol de această ardoare; ar fi timpul să scadă. Am hotărât să mă las la voia întâmplării, să nu mai fac nici un efort de cunoaștere, să mă așez pe o bancă la soare, Seatle să treacă prin fața mea, să se arate, iar de nu, paguba lui, eu mă duceam mai departe.

Cu părere de rău m-am despărțit de compania United ale cărei culori mi-au plăcut atâta. Nu avea zboruri la San Francisco, următoarea mea escală, așa că mi-am făcut rezervația la Western. La urma urmelor era chiar mai bine, de ce să cad în rutină, de ce să nu văd ce culori are altă companie?

Poate erau și mai frumoase! (Nu, n-au fost, am mai zburat și cu alte avioane; United a rămas neîntrecută!).

Nu mi-am putut respecta hotărârea, s-o las mai domol cu investigațiile; cum mi-am găsit cameră, am pornit pe străzi, și n-a fost ușor, orașul mi-a dat mult de furcă. La aeroport, fata care vindea bilete pentru autobuz m-a prevenit că hotelurile sânt cam ocupate, uite așa, ca să-mi bage un ghimpe în inimă. Pe urmă tot ea mi-a spus unde să trag, căci acolo voi găsi cameră cu siguranță, la hotelul Seatle, pe strada Seneca, exact acesta era numele. Autobuzul avea stația terminus la un blok de hotel, și nu mă îndoiesc că fata era colaboratoarea patronului, dar nu am a mă plânge, decât pentru că a început prin a mă speria de pomană.

Patronii, un ceh cu nevasta, înalți amândoi, chipeși, blonzi și simpatici, m-au primit cu brațele deschise, mi-au dat o cameră pe la etajul al zecelea, cât mai sus, cum îi rugasem, cu vederea la stradă, mai bine mă împac cu zgomotul decât cu o curte interioară posomorâtă. M-a indispus coridorul, cu o mochetă cam răpănoasă, dar când am deschis ușa camerei mi-a venit inima la loc, toate înăuntru erau înnoite, frumoase și curate, cu baia în marmură de material plastic, dar ce dacă? – n-aveam să stau acolo până își pierdea lustrul de deasupra, iar dedesubt se prăseau gândacii. Fereastra se putea deschide, în sfârșit, nici nu mai credeam că era cu putință. În schimb, lipsea aerul condiționat, dar nu m-a nemulțumit, însemna că nu-și găsea rostul; aici, în nord, vara nu putea fi zăpușeală, mă întorceam la o condiție firească, mă reidentificam cu mine însumi.

La început, m-am orientat greu în partea aceea centrală a orașului, deși erau și aici străzi drepte, perpendiculare pe bulevarde. Mergeam însă cu teama că am să alunec la vale, străzile coborau spre port atât de povârnite, încât automobilele, cu motoarele urlând, abia puteau să le urce; le-am auzit toată noaptea.

Prima caracteristică a orașului, și cea mai izbitoare, este așezarea lui pe o pantă accentuată, ca orașele montane, dar fără ca străzile să urmeze o linie sinuoasă, în serpentină, care par capricioase, și sânt adesea, în schimb au pitoresc și poezie, pe lângă că devin mult mai accesibile. Stilul american, al caroiajului regulat, nu cedează nici în fața topografiilor nepropice, așa se face, bunăoară, că la San Francisco, mult înrudit ca profil fizic cu Seatle, se mai păstrează și astăzi tramvaie trase de cabluri pe străzi povârnite, ca funicularele.

Cum strada mea se numea Seneca, fără să știu dacă era vorba de tatăl sau fiul, am crezut că vor fi și altele, înrudite, nume de filosofi și oratori din antichitate. Prima ce numea strada Primăverii.

Cartierul era încadrat de două autostrăzi orășenești, freeway, în cea mai mare parte a lor suspendate, cu circulația vuind tot timpul. Fără ele orașul ar suferi groaznic, ar ajunge la agonie; așa suferă oamenii, și poate nici agonia lor nu-i departe, dar nimeni nu se gândește. Abia când survine o clipă de liniște, bineînțeles numai noaptea, se simte ce teroare continuă suferă nervii și urechile noastre; altinteri a devenit o obișnuință, care roade pe nebăgate de seamă.

În primele minute de mers, tot alunecam la vale, zgomotul orașului mă amețea, ca niciodată, și iarăși am vrut să nu mai fac nimic, să mă așez pe o bancă, sau pe marginea trotuarului, să văd numai ce-mi trece prin față. Asemenea momente, oricât ar fi de scurte, lasă niște urme, și-atunci de ce să mă mir că într-o zi nu mai ești bun de nimic și vrei acasă, cum spun copiii. În definitiv nu mă dureau picioarele, știam că încă pot să umblu fără să număr kilometrii; greu era, și cerea eforturi de judecată, să aleg o direcție. Pentru mine o direcție bună ar fi fost portul, putea să-mi ofere o satisfacție imediată, și sigură, nu era nici departe, nici greu să ajung acolo, nu trebuia decât să-mi dau drumul la vale, pe strada Seneca sau pe a Primăverii. M-am împotrivit, era prea simplu, am luat-o pe bulevarde, paralel cu țărmul din vale, care a tras de mine tot timpul, până ce am ajuns în stația monoraiului. Așa cum se vedea pe plan, monoraiul mergea nu departe, era mai degrabă o curiozitate, o distracție; n-am avut parte nici să mă distrez, nici să-mi satisfac curiozitatea, fiindcă nu funcționa, și n-a funcționat nici a doua zi. N-am mers niciodată cu un asemenea vehicul și am pierdut probabil ultima ocazie. (La Disneyland mai era unul, numai că n-am avut timp pentru el, voiam să văd altceva.) La Tokio mi se pare că este un mijloc de circulație cu multă răspândire, dar n-o să mă duc până acolo pentru atâta.

Dacă monoraiul nu mergea, am luat-o pe străzi, de-a lungul liniei lui suspendate, să văd măcar unde duce. Era o construcție de beton, fără grinzi metalice, obișnuite în restul Americii, și care nu-mi plac, fiindcă ruginesc și mi se par mai sonore. M-am întrebat dacă nu cumva constructorii americani au, sau au avut îndoieli în privința betonului, neverificat în timp, ce-i drept, istoria lui fiind destul de scurtă. Nu mi-a dat prin minte imediat că explicația ar putea să fie alta, amestecul marilor oțelării din America; au și ele un cuvânt de spus când se aleg primarii și senatorii. Și Halcă nu se mai

fac portavioane și cuirasate, sau se fac mai puține, oțelăriile nu pot să rămână cu marfa nevândută.

Monoraiul duce la Seatle Center, unde am ajuns cu piciorul în jumătate de oră. Și dacă m-am dus, ce-am văzut acolo? Multe și de toate, iată vorbele cele mai potrivite. Center, în asemenea cazuri, trebuie să capete înțelesul de „complex”, răspândit astăzi în limba noastră și acceptat din pasivitatea lingviștilor. Dacă ei m-ar întreba ce-aș pune în loc, le-aș răspunde că nu m-am gândit; îi las să caute.

Mă aflam într-un complex de cultură și de distracție. Am găsit numai distracție; o sală de operă și una de concerte, anunțate drept colosale, erau închise, n-am putut să le văd pe dinăuntru, căci de concert și de spectacol nici nu putea să fie vorba. Un centru de popularizare a științei, adică un complex, așa se traduce, n-avea de ce să mă ispitească, înainte de toate, m-am urcat într-un turn de observație, asemănător cu unul de televiziune. O idee mai caraghioasă nu putea să-mi treacă prin minte, la două ceasuri după ce mă rotisem cu avionul pe deasupra orașului, venind la aterizare. Am privit de sus, de la vreo două sute de metri, și n-am făcut nici o descoperire; pe deasupra am mai dat și bani, și-am stat la coadă în ușa ascensorului. Pe o placă pusă în perete scria că turnul este o proprietate particulară, și se arăta cât costase. Speră proprietarul să-și scoată banii cu taxa de intrare? Eu cred că mai degrabă îl făcuse ca să momească societățile de televiziune. Se vedeau niște antene metalice, trei mi se pare, pe dealurile învecinate, dar nu atât de înalte ca să poată concura cu turnul. Pentru televiziune acesta ar fi fost o lovitură, dar poate proprietarul cerea prea multe parale și acum se pândeau unii pe alții, așteptând ca unul să cedeze. Ce-aș mai râde să aflu că nu au căzut la înțelegere! Ce pagubă pentru proprietar, și ce păcăleală! La ce naiba folosește un turn de televiziune dacă nu-l folosește televiziunea? Poate pentru o școală de parașutism. Să-mi fi venit ideea din timp, puteam s-o vând bine.

Cel mai animat loc era o hală de câteva pogoane, tot un „Center”, cu trei nivele, un complex în mijlocul complexului, unde găseai tot ce-ți trece prin minte, ca la Trolley Square, decât că la o scară mai mare, și cu o complexitate crescută. Cred că gustul pentru colosal este venit din Germania, odată cu emigranții care n-au jucat un rol mic în fundarea Americii; și atmosfera era destul de germanică, de un gust popular și cam îndoielnic.

La subsol, un bazar internațional oferea mărfuri exotice, din Asia mai ales și din țările negre, la standuri care voiau să redea și culoarea locală. Dacă oamenii cumpără asemenea lucruri, fabricate cine știe unde, într-o manufactură centrală, înseamnă că sânt naivi? Cred că mai degrabă se lasă înșelați din plictiseală. Plictiseală era, ce-i drept, în tot bazarul! În schimb, deasupra, ce mai distracție!

Pe o stradă, în mijlocul parterului, cânta o orchestră de alămuri, vreo opt instrumente puternice. Se dansa, pe un ring din față, în zi de lucru, la ora două și jumătate după-amiază; numai oamenii în vârstă, pensionari probabil, *senior Citizen*, cum li se spune în America, și au un statut special, încurajări și atenții, prețuri reduse în unele cazuri, intrări gratuite. M-am dus la etaj, o galerie de unde dansul se vedea ca pe scenă; erau și scaune, ca să poți privi fără să te doară picioarele. Dar etajul nu cuprindea numai această galerie, se întindea până departe și oferea felurite atracții, pe lângă cafeterii, restaurante, baruri și magazine de ori câte feluri au nevoie oamenii, sau n-au nevoie.

Un ascensor sferic, pus la vedere, cu gratii, ca o colivie uriașă, numai cu podeaua dreaptă, urca de la parter la etaj, vreo patru metri, cu o mișcare înceată. Pentru copii poate ar fi fost un amuzament, dar ei refuzau să se amuze în felul acesta, și mai degrabă urcau scările tropăind și pe urmă, ca să coboare, își dădeau drumul pe balustradă. Totuși ascensorul, cred că unic în lume, nu stătea nici o clipă, îl foloseau oamenii în toată firea, printre ei seniori Citizen cu mutrele cele mai serioase, ba așteptau și la coadă.

Pentru seniori Citizen erau și saloane de pocher, unde ei stăteau la mese patru câte patru, și dădeau cărțile, riscându-și o părticică din pensie, procentul destinat emoțiilor cuviincioase. N-am văzut pe nici unul cu figura pătimașă, din cei capabili să piardă mai mult decât este hotărât dinainte și scris în bugetul familiei.

Pit, cu care am fost la Reno, își programează o pierdere de zece dolari când se duce acolo să joace, în câlse un weekend; și el nici măcar nu-i senior Citizen, ci om în putere, care câștigă destule parale, muncind din greu toată săptămâna, așa că ar putea să riște mai mult, dacă i-ar face plăcere. L-am asistat, era calm și juca sistematic, în colaborare cu Aurora, nevasta filipineză. A început cu aparatele unde se mizează cinci cenți, și a ajuns până la cele de un sfert de dolar, un quarter, monedă de nichel. Într-o oră era aproape gata, mai avea de pierdut un dolar când i-a picat un purcoi de bani, de și-a umplut buzunarele. Ar fi fost greu să-i piardă pe toți, i-ar fi

trebuit o zi întreagă și ar fi făcut scurtă la mână trăgând de pârghie. Atunci a trecut la aparatele unde se mizează un dolar, ca treaba să meargă mai repede. Dar iarăși s-a încurcat la urmă, după alt ceas, când era aproape gata și s-a pomenit din nou cu buzunarele pline. A fost nevoit să treacă la aparatele unde se mizează trei dolari, iar câștigul poate să fie cinci mii, la o singură tragere. Nu știu ce s-ar fi făcut dacă avea asemenea șansă, poate rămânea acolo toată săptămâna următoare și lipsea de la lucru. Acum însă, cu miza mărită, jocul a mers mult mai repede, a pierdut tot, în zece minute. Nu mai avea alți bani lichizi, toate plățile la restaurant, la hotel, la benzină le face pe cărți de cont, de la bancă. I-a cerut nevestei un dolar să mai joace o dată, atunci însă am intervenit, deși știu că nu-i bine să te amesteci, și i-am spus: „Păi așa ne-a fost vorba?!”

I-am urmărit pe jucătorii de pocher, cu discreție, să nu bage de seamă; nu m-am ales cu nimic, erau așa de impasibili, încât mi-a fost peste putință să descifrez un gând sau un sentiment pe fața lor albă și amorfă. Altfel a fost cu dansatorii, m-am așezat pe un scaun în față, la balustrada galeriei, și i-am privit în voie, distrându-mă pe săturate. Orchestra cânta valsuri, din când în când o polcă și o mazurcă; lipsea menuetul. După fiecare dans perechile aplaudau, pe urmă se așezau la mese, de jur-împrejurul ringului, unde așteptau cu bună-cuviință, bând sucuri, sau lapte, nici un fel de picool, nici măcar bere, ca nemții, care și ea poate să încălzească puțin sângele omului.

Orchestra făcea pauze destul de lungi, trebuiau să se odihnească și muzicanții, fiind și ei oameni în vârstă. Nu mai țin minte rochiile femeilor, înseamnă că nu m-a frapat niciuna. Bărbații erau îmbrăcați cam la fel, cu pantaloni negri și cămașă albă, căci haina o aveau pusă pe spătarul scaunului; această comoditate, pe care și-o îngăduiau de altfel și muzicanții, nu mi s-a părut vulgară, fiindcă mai presus de orice rămânea bună-cuviință tuturora. N-am văzut tipuri grotești, decât un scundac burtos, mai activ decât toată lumea, care își amețea partenera cu piruetele, străbătând ringul în toate direcțiile. Mai toți ceilalți erau oameni înalți și supli și mi s-ar fi părut tineri, să nu se fi mișcat cu prea multă prudență; sigur însă că dansul însemna pentru ei o mare plăcere, de aceea își economiseau forțele, ca să profite până la urmă. Având modelul alături, și fiind probabil o tentație, încercau și alții câte o piruetă, de unul singur, o răsuceală de trei sute șaizeci de grade. Nu le reușea totdeauna, ori nu-și făceau destul vânt, ori își făceau prea mult, de se opreau cu fața în altă direcție, își pierdeau partenera, pe

care apoi o căutau buimaci, pipăind aerul cu mâinile, ca în jocul de-a baba oarba.

La ora trei, orchestra s-a oprit, șeful ei s-a adresat asistenței, dându-i întâlnire pe a doua zi, apoi muzicanții și-au strâns instrumentele. Bărbații și-au îmbrăcat hainele și au plecat cu nevestele. Și-acum ce-au să facă? m-am întrebat, de parcă eu trebuia să le port de grijă.

Iată ce-am făcut eu în continuare: mai întâi, am ieșit la malul apei, în port, la dana șaptezeci și Unu, care era drept în față. De-acolo am mers în lungul cheiului, pe bulevardul Elliott, până pe la dana Cincizeci și Nouă, când am văzut venind peste mine, pieziș, autostrada suspendată. Până acolo nu mă supărase nimic, în stânga vedeam orașul, sșezat în amfiteatru, într-o expunere favorabilă ca să-l pot compara cu harta și să-l cunosc măcar puțin, dacă nu aveam timp să-l parcurg stradă cu stradă. În dreapta era Golful Elliott, legat de ocean cu o strâmtoare lungă, nu-i estimasem bine întinderea, deși mă uitasem pe hartă; mă înșelase. Dacă ar veni o flotă de fregate dinspre apus, împotriva sensului obișnuit de migrare a popoarelor, nici n-ar îndrăzni să meargă până la capăt, s-ar întoarce de la jumătatea strâmtorii și amiralul i-ar raporta împăratului că America nu poate să fie descoperită. Până la ocean sânt aproape o mie cinci sute de kilometri în linie dreaptă, și peste două mii pe linia de navigație; cât jumătate din lățimea Mediteranei. Mi se pare mult, nu pot să mă obișnuiesc cu mărimea Americii. Poate de aceea acolo s-a luat ca unitate de măsură mila, mai potrivită eu distanțele continentului.

Curând autostrada, al cărei huiet creștea întruna, a venit deasupra mea de am crezut că o să mă turtească, și a acoperit bulevardul, luându-mi vederea și asurzindu-mă. Nu mai puteam să dau înapoi, m-am dus așa până la dana Cincizeci și Unu, unde am ieșit la soare, pe cheiuri. Acolo iarăși mi-a fost bine, eram în portul de pescari, înțesat de restaurante, cafeterii și baruri, unde se mânca numai pește proaspăt, prins în minutele dinainte. M-am oprit la multe din ele, am citit listele afișate afară, cumpănind ce să mănânc seara; degeaba mi-am făcut planuri, la sfârșit, am mâncat pește fript cu cartofi prăjiți, și dacă aș fi cerut alt fel, luându-mă după listă, mi-ar fi dat tot pește fript, și cartofi, tot prăjiți. Cartofii prăjiți nu se potrivesc cu peștele, dar așa se fac în America; n-am avut încotro, m-am obișnuit, și pe urmă mi-au plăcut, și chiar m-am mirat că o viață întreagă îi preferasem pe cei fierți în apă. Seara următoare nici prin minte nu mi-a trecut să schimb locul, am venit tot în port, am schimbat numai restaurantul, dar am mâncat tot pește

fript cu cartofi prăjiți, cum aș fi mâncat și a treia seară, dacă n-aș fi fost la San Francisco.

Până să se facă ora de masă am umblat pe cheiuri, în soare, m-am uitat la oameni, cum pescuiau cu undița. În multe locuri erau bănci și în fața lor Câte un puţ, o deschidere, de două şchioape, pe unde se vedea apa, întunecată, cheiurile fiind puse pe piloți, căci în felul acesta spațiul portuar crește. Cine voia, lăsa undița în puț, și n-avea nevoie să se miște de pe bancă. Doi chinezi, călare pe parapet, și aplecați deasupra apei, mai-mai să cadă, încercau să prindă *shrimps,* crevete americane, cu o plasă mică, rotundă, ca o găleată, dar nu făceau mare ispravă. Cât m-am uitat la ei, vreo jumătate de oră, abia au scos trei crevete, ce-i drept de cinci ori mai mari decât cele obișnuite; un om ar fi putut să se sature cu ele, numai că ei erau doi, și trebuiau să mai prindă încă pe atâtea. N-am stat până la urmă, nu mă plictiseam să privesc, însă mai voiam să văd și altceva, așa că m-am dus la debarcaderul de unde plecau feriboturile.

Orașul se întinde pe insule și peninsule, și prin acest caracter mi-a amintit puțin de Stockholm, după cum străzile povârnite din centru mi-au amintit de Lausanne, unde am un prieten, cu o mamă minunată. Trebuie să-mi amintesc tot timpul de câte ceva, altfel pierd corespondența mea geografică și afectivă cu lumea aflată departe.

La Stockholm, legătura între insule o făceau podurile, frumoasele aripi de albatros, mai ușoare ca aerul. Aici forfoteau feriboturile, le văzusem cât am mers pe chei, iar în restul timpului le auzisem fluierul.

Se însera, era ora când se terminau slujbele cele mai întârziate și lumea se ducea acasă, oameni preocupați, grăbiți, obosiți, cu ochii doar înainte, refugiați în propria lor ființă. Plutea peste ei o tristețe, poate și din cauza amurgului, care nu este doar un fenomen exterior, pătrunde și în suflete, seară de seară, zgâriind acolo o cifră, dintr-o numărătoare inversă, timpul când aveau să iasă la pensie, căpătându-și și ei titlul de seniori Citizen. Aceasta să fi devenit oare condiția vieții astăzi, aspirația la cel mai trist dintre goluri, încununat cu două ore de valsuri, la culminația soarelui, în partea cea mai fertilă a zilei?

Odată cu amurgul, mișcarea orașului începea să se stingă; rămâneau numai mașinile, gonind înnebunite pe autostradă. Vârtejul lor nu era legat de ora locală; dacă aici se sfârșea ziua, ele se grăbeau să ajungă într-un loc unde începea o zi nouă. Ca să nu fie repaus; ca să vină mai curând vremea de pensie.

Am urcat străzile, pe alocuri cu trotuarele în trepte, altfel ar aluneca piciorul, am traversat bulevardele, apoi a doua jautostradă și, în clipa când soarele apunea în spate, am ajuns pe culmea de unde orașul începea să coboare spre lacul Washington. N-am întâlnit decât lume grăbită. Când m-am întors, străzile erau goale și amintindu-mi ce animație găsisem acolo în miezul zilei, m-am întrebat nu unde se dusese toată acea lume, case erau destule, orașul, luminat, părea fără margini, se întindea dincolo de bătaia privirii mele, ci aș fi vrut să știu de ce se despărțea atât de repede ziua de noapte. Oamenii nu se temeau că își scurtează viața? Sigur că mai erau încă mulți, prin restaurante și baruri, la cinematografe și teatre, în casele de petreceri, dar aceia, ca și mașinile de pe autostradă, mergeau spre un antipod al orașului, unde odată cu noaptea începea o zi nouă. Când se întorceau acasă trebuiau să-și pună ceasurile după ora locală.

22

Mă uit la televizor seara, nu ca să-mi treacă timpul, căci și altfel trece prea repede, ci fiindcă îmi ajută să intru în atmosfera locală, fie și prin reclamele care, arătându-mi ce li se oferă oamenilor, îmi dezvăluie ceva din viața lor, altminteri inabordabilă pentru mine. Reclamele îmi dau prilejul să intru în case, în bucătării, să asist la masa familiei și uneori să le văd chiar dormitorul, salteaua, patul, cearșafurile și lenjeria intimă a doamnei, terminând cu cămașa de noapte, căreia îi aflu chiar prețul și indirect aflu nivelul de trai al societății. Cât despre rețetele de prăjituri, am ascultat atâtea, că aș putea să deschid cofetărie, unde sânt sigur că s-ar îmbulzi lumea, fiindcă toate sânt inedite, în fiecare zi se mai născocește una și nu se mai termină, ca poveștile Șeherezadei. Cred că dacă aș aduna tot ce mi-a fost dat să aflu despre oameni, de la nașterea copilului până la infirmitatea lui viitoare, la bătrânețe, când nepoții îl plimbă cu căruciorul, inversând rolurile, aș putea să scriu o enciclopedie. Dar nu-i tot, multe am aflat despre creșterea vietăților casnice, elinii și pisicile, papagalii, canarii, cum să-i hrănești, cum să-i distrezi și să-i ferești de complexe. Apoi despre grădina din fața casei, cu ce substanțe se activează iarba și florile și cum se pot obține căpșunile cele mai frumoase. Las gluma la o parte, cine n-a mers prea mult la școală, acum are prilejul să se instruiască și să pătrundă în toate secretele vieții.

M-au interesat și meciurile de baseball, și cu toate că n-am izbutit să înțeleg regula jocului, în schimb am ajuns să cunosc jucătorii, nu pe toți, desigur, ci vedetele care dezlănțuie urlete de admirație pe stadioanele Americii.

Și în seara de la Seatle am urmărit la televizor un sport nou, un butoiaş era pus pe un cablu, n-am văzut cum, fiind un detaliu greu de prins în imaginea puţin difuză și tremurată, atât știu că putea să alunece într-o direcție și în alta, fără să cadă. Doi jucători, în tabere opuse, manevrau câte un furtun cu apă sub presiune, îndreptând jetul asupra butoiului și se străduiau să-l împingă spre adversar, acesta apărându-se cu aceleași mijloace. Câștiga cel care izbutea să-l treacă peste o limită. E ușor de înțeles că adversarii deveneau ei înșiși, în câte o clipă, ținta furtunului de apă, din greșeală sau dintr-o manevră perfidă, și nu știu cum de nu le plesneau ochii când jetul puternic îi izbea drept în mijlocul feței, ca o lamă de sabie.

Pe urmă am ascultat parţial un concert al Orchestrei Simfonice de la Boston, dirijată de un japonez, cunoscut melomanilor, pe care nu-l numesc fiindcă e groaznic de urât și mi-a devenit antipatic de când se insinuează stăruitor pe piața mondială a muzicii, urmând exemplul Honda și Datsun, care se insinuează pe piața automobilului. Și cum să-mi fie simpatic, dacă dirija în frac albastru și avea o cămașă cu gulerul răsucit pe gât, o izmeneală de mult depășită? Nu că mă declar rob al tradițiilor, din partea mea putea să dirijeze în haine de stradă, sau în salopetă și pe spatele ei să scrie Suzuki, ca să facă reclamă motocicletei. Dar de ce frac albastru? De ce să fie el mai cu moț decât alții?

Am ascultat o simfonie de Johann Christian Bacii, unul din fii, care rămânând departe de gloria tatălui, m-a surprins cu ce extraordinar instinct de anticipaţie anunță gloriile viitoare, pe Mozart și Beethoven, și nu prin ceea ce au comun, unul cu altul, prin ceea ce al doilea, a moștenit de la primul, ci prin caracteristicile lor personale.

A urmat o săritură disonantă până la Messiaen, cu ceva ce n-am izbutit să identific, și nici nu cred că auzisem vreodată, o piesă pentru cor de femei și orchestră de coarde, o formație feminină de asemenea; ca idee, ansamblul se potrivea cu fracul albastru. În adaus, existau un pian și alte două instrumente cu claviatură, necunoscute de mine, în orice caz nu clavecin, ci poate un fel de xilofoane mecanizate. În sfârșit, numeroase instrumente de percuție, pe care Messiaen le pune uneori în linia întâi.

Azi procedeul s-a extins, atunci însă îl vedeam prima dată, și dacă exista dinainte înseamnă că-l ignorasem: pe ecranul împărțit în două, în trei sau în patru, în pătrate, romburi și alte figuri geometrice, fanteziste, apăreau simultan mai multe imagini din orchestră, un solist, un grup de instrumente și bineînțeles dirijorul. Sigur că e un marș câștig tehnic să vezi în același timp și pe dirijor și orchestra, corelația dintre ei devine astfel pe deplin evidentă și nu poate decât să mă satisfacă. Acum însă n-am putut să mă bucur, mă indispunea fracul albastru pe care îl vedeam tot timpul. Iar corelația mergea și mai departe decât contopirea în muzică, privea imaginea și nu sunetele, fiindcă se întâmplase ca nici o coristă să nu fie mai frumoasă decât dirijorul.

Am studiat camera, asemănătoare cu cea de la Salt Lake City, printr-o intenție comună, a decorației care urmărește să personalizeze interiorul, fie chiar cu mijloace modeste. Mobila fiind cam peste tot aceeași, paturile mai ales, celebrele „relaxa” fabricate în serie continentală, se recurge la mici detalii, necostisitoare, o pictură schematică dar frapantă, o draperie, o lampă deplasată din centrul plafonului, prelungită cu lanțuri decorative până într-un colț al camerei unde creează o zonă de intimitate. Este evident că toate acestea se datoresc unor oameni de meserie, profesioniști ai unui bun gust acceptabil, învățat la o școală. Prin ei, chiar dacă nu se ajunge la artă, se evită mitocănia și, deraierea penibilă unde duce parvenitismul. Iar societatea americană parvine tot timpul, evoluția ei nu-i terminată.

Mi se va spune că nu-i nici un american vinovat de ceea ce voi povesti mai departe: în Beverly Hills, vestitul cartier al vedetelor de la Hollywood, care de altfel s-au mutat în alt loc, am văzut o casă cu pretenții de palat, împodobită cu statui, femei goale, înșirate pe parapetul de piatră al terasei din față. Nu cred că era absolută nevoie de ele, dar nici n-aveau de ce să mă supere, deși nu păreau a fi capodopere de sculptură. Dar. În sfârșit, se obișnuiește. Numai că noul proprietar, un fiu de emir, sau de maharajah, nu știu bine, a pus pe cineva să vopsească statuile în culori naturale, fără a uita să accentueze sfârcurile sânilor și umbra neagră de pe pubis. Efectul era de-o vulgaritate care spurca și peisajul, și ideea de nuditate feminină. Dar să spun mai simplu că era o groaznică porcărie. Și-ar fi îngăduit un prinț arab sau asiatic să facă o asemenea ispravă în Franța, în Anglia, în Italia și în restul Europei, unde arta are o tradiție lungă și se socotește un bun inviolabil al spiritului?

Cu toată bogăția muzeelor ei de artă, cu toată dragostea care li se arată, cu miliardele de dolari care i se consacră, America mai trebuie să învețe. Noroc că nu-i lipsesc școlile; există acolo un profesionalism care garantează orice învățătură. Rămâne să treacă timpul, cum a trecut peste țările Europei.

Am văzut și la Seatle calcanele unor case înfrumusețate de picturi decorative, rod al unui profesionalism recunoscut și el, ca toate profesionalismele, și ocrotit de primărie.

Dimineața următoare m-am trezit cu fereastra în ceață; nu m-am alarmat, am trândăvit în cearșafuri până la ora zece. când camerista, o negresă slăbuță, o copilă care mi-a părut necăjită, a ciocănit la ușă, să mă zorească. M-am rușinat, de parcă n-aș fi fost liber să fac ce îmi place, și am asigurat-o că plec repede.

Reflectasem cu planul orașului în față și hotărâsem să mă mulțumesc cu portul; restul mi se părea inabordabil, din cauza distanțelor. Era imposibil să ajung pretutindeni, cum este imposibil chiar pentru localnici; cunosc atâți oameni, la mine acasă, care n-au pus niciodată piciorul în toate cartierele orașelor unde își duc viața. Dar dacă umblu o zi întreagă pe stradă, sau la nevoie numai câteva ceasuri, pot să extrapolez impresiile adunate și să ajung la sentimentul că am făcut o descoperire completă. De altfel, cunoștințele omului despre lume, chiar dacă au la bază datele cele mai științifice, devin cu totul subiective când ajung să se sintetizeze. Să nu ne închipuim că sânt pe pământul nostru măcar doi oameni care să aibă o imagine identică despre ceva ce au văzut împreună, din același unghi, în aceeași zi și la aceeași oră. Dirijorul de aseară era urât; nevasta lui ar putea să-mi scoată ochii pentru această părere.

Atât de puțin cât am putut să văd din întinderea orașului, de altfel în disproporție flagrantă cu numărul locuitorilor, impresia mea este că știu tot ce era esențial să aflu despre Seatle, și mai ales, am înregistrată perfect imaginea lui topografică, deși se bizuie doar pe câteva elemente reale, restul fiind o construcție proprie.

Mergând cu vaporul am văzut și aici un mic Manhattan, ca în toate orașele de coastă pe care le-am privit în perspectiva marină, fără obstacole. Există și un bloc cilindric, asemănător eu cele două de la Chicago; era lângă stația monoraiului, trecusem pe lângă el fără să-l văd, mi-a sărit în ochi numai când m-am dus pe apă și mă îndepărtasem destul de țărm ca să pot

percepe dimensiunea verticală a orașului. M-am întors să-l examinez de aproape, și-am înțeles de ce trecusem pe-alături fără să-mi atragă atenția; fiindcă nit avea farmec. Se poate, vorbi despre farmec în cazul unei construcții grele, cu treizeci de etaje? Sânt alte adjective, mai potrivite, și poate că buildingul cilindric le merita pe toate. Dar îi mai trebuia ceva ca să mă cucerească, sau avea ceva în plus, de unde rezulta o răceală, și cum s-o numesc, dacă nu lipsă de farmec?

M-am mirat și parcă nu mi-a venit să cred că în Seatle, cel mai important centru financiar, industrial și comercial din nord-vestul Americii, locuiesc numai o jumătate de milion de oameni că exact cu o sută de ani înainte, numărul locuitorilor abia dacă ajungea la trei mii cinci sute, n-ar fi trebuit să mă mire; mai văzusem între industriile orașului sânt puse șantierele navale; nu știu unde erau ascunse, am descoperit un singur vapor în construcție. În schimb „industria aeronautică este reprezentată de gloriosul Boeing, cu numeroasele lui variante, cărora le port tot respectul. Și chiar dacă n-am văzut uzina, ci doar am trecut prin apropiere, am avut o satisfacție nebănuită să mă aflu în orașul de unde pornesc acele avioane cu care am zburat, în exclusivitate, peste două oceane și peste toată America.

Portul, colidant cu vaporul, are multă întindere, dar puțină activitate; cheiurile pustii te fac să te gândești la o vreme de criză, sau la o grevă generală. Mă așteptam să fie forfotă, pe măsura mărfii care știam că se transportă peste Pacific, produse metalurgice, apoi cărbune, cherestea și făină, în schimbul acestora se aduce soia și ceai, și ce se mai găsește prin Asia. Dar n-am văzut nimic, era un singur cargobot, mai mic de zece mii de tone, venit de la Bombay, apoi un vapor cu containere; la Rotterdam am văzut cu sutele. Și, în sfârșit, un *cimentier*, îmi îngădui să-i dau acest nume prin analogie, un vapor în care se încărca tocmai atunci ciment, în vrac, lăsându-l să curgă pe tuburi de-a dreptul în magazie. Am presupus că oamenii nu erau la prima lor experiență, totuși n-am înțeles ce se întâmplă dacă cimentul trage umezeală și se întărește; cine-l mai scoate de-acolo? Rămâne să ducă vaporul în larg și să-l scufunde. Dar de ce mă tot amestec în treburile altora?

Am mai văzut și o macara portuară, de patruzeci de mii de tone; se fac și mai puternice, nu mă miră. M-a mirat marca „Hitachi”, fiind japoneză. Și ce-i cu asta? ar putea să mă întrebe, fie Japonia, fie America. Iar eu aș răspunde: cum adică, nu mai are omul voie să se mire?

Plimbarea într-un port pustiu nu putea să mă ducă departe, nu mi-era de ajuns, cum sperasem, să-mi dezvăluie ceva esențial din viața orașului.

Am pornit iar pe străzi, și am mai văzut câte unele. Cartierul chinezesc era o curiozitate, nu l-am ocolit, dar iarăși trec peste el, păstrând loc pentru cel de la San Francisco, mult mai caracteristic.

Despre gara veche, Union Station, am apucat să spun că este transformată în hală de vechituri, *Antique World*; n-am povestit însă ce tristețe era înăuntru, ce lumină sumbră, ce aer rece, câte obiecte urâte, fără valoare și fără utilitate! Și ce viață trebuie să fi fost aici în vremea de glorie a trenului! Prea a trecut repede! Am văzut o trompetă veche de automobil, cu pară de cauciuc și cu trei tonuri; aș fi luat-o, istoria ei putea să-mi dea o clipă de emoție; doar atâta, pe urmă sânt sigur că aș fi aruncat-o, împreună cu douăzeci și doi de dolari, care era prețul. Asemenea trompete am văzut cu zecile, ele mi-au dovedit încă o dată că America este patria automobilului. Era și o timonă de vapor, apoi colaci de salvare; foaie pentru ațâțat focul în sobă; „ploscuțe” de alamă; destinate să se umple cu apă fierbinte, pentru încălzit patul.

Și un lavoar dublu, cu două lighene, dar nu alături, ci față în față, pentru o pereche nedespărțită, ca să se poată soarbe din ochi și-n timpul toaletei, de seară și de dimineață. Nu mai pomenesc obiectele de utilitate casnică decăzute, desfundate și strâmte, pentru o lume mizerabilă, paturi, somiere, saltele, perne, mese, scaune, dulapuri, mașini de gătit cu lemne și vase de bucătărie ciocnite. De unde au putut să se adune atâtea vechituri, într-o lume atât de nouă?

Afară suna alarma salvării sau a poliției.

La câteva sute de metri era altă gară, destul de veche și ea, dar încă în funcțiune, și chiar modernizată, cu o scară rulantă între cele două nivele. Spațiile, croite în altă vreme, mi s-au părut o risipă inutilă pentru câtă lume merge cu trenul astăzi; poate împuținarea benzinii să-i mai lungească viața și s-o reanimeze, dar mă tem că într-o zi, enorma sală de așteptare va deveni hală de vechituri, ca în gara veche. N-am văzut nici un om din personalul căii ferate, și am fost acolo în două rânduri, la interval de câteva ore. Nu știu cine avea grijă de instalație și-o punea în funcțiune, tot timpul am auzit muzică, pornită și aici din surse invizibile, urmărindu-mă cu discreție, ca o șoaptă, că nici nu părea venită din realitate. Efectul ei era straniu în spațiile acelea goale unde pașii mei răsunau ca în peșteră.

În sala de așteptare am văzut o singură ființă vie, o fată care stătea cuibărită pe una din băncile uitate de lume, înconjurată de bagaje eteroclite. Nu-i țin minte figura, poate nici n-am privit-o cu atenție, i-am înregistrat numai prezența și m-a frapat că a doua oară când am trecut pe acolo era în același loc, nemișcată, așteptând un tren care trecea abia la ora cinci după-amiază. Nu mi s-a părut nici murdară, nici mizeră, dar, cum stătea descălțată, cu picioarele adunate pe bancă, un ciorap, de lână albă tricotată, rupt în vârf, lăsa să i se vadă degetele, inocente. Îmi aduc foarte bine aminte de ele, în schimb nu știu deloc cum arăta ea la față.

Greșeala pe care am făcut-o în ziua aceea este că n-am revenit în gară când pleca trenul.

M-am uitat mult pe fereastra unei spălătorii, unde două femei călcau cămăși, cu o mașină semiautomatizată; aveau de făcut fiecare numai câte două mișcări pentru o cămașă, restul era treaba mașinii, dar tot dura vreo două minute. Mi-am adus aminte cum se călcau rufele la noi acasă, în copilărie, cu mașina de fontă încălzită cu mangal care emana gaze toxice. Nimeni nu se întreba de ce le durea capul pe spălătorese, dacă nu stăteau cu fereastra deschisă. Parcă o văd pe biata mea mamă cu fruntea într-un tulpan alb, netezindu-ne cămășile, ca să ne fie nouă bine, cu prețul migrenelor ei nemiloase. O fi fost rău, dar era multă poezie în aceste scene care nu vor să fugă din memorie. Și astăzi simt duioșie în suflet când văd o femeie călcând o cămașă.

Veneau peste mine valuri de ceață, mi-era frig, am luat un pahar cu ceai fierbinte și l-am băut pe stradă. M-a încălzit, dar deodată m-am simțit trist și mi-a fost dor de casă și de toate cele lăsate în urmă, care nu se mai pot întoarce.

Tocmai atunci, când eram dezarmat și-mi bătea vântul în suflet, am văzut o brutalitate mecanică și ea m-a adus la realitate, punând o răceală peste tristețea de mai înainte. Nu era altceva decât un prag cu gheare, la ieșirea dintr-un parcaj, o instalație pusă în locul barierei obișnuite, ca nici o mașină să nu poată pleca fără plată. Odată banul introdus în aparatul electronic, ghearele se retrag, întocmai ca ale pisicii bine dispuse. Dacă nu, străpung cauciucurile. Întrucât oare este mai bună această instalație brutală și dușmănoasă, decât bariera, a cărei mișcare elegantă pare aproape umană, având ceva din salutul unui prieten? Este o răutate! Am văzut și-n alte părți, oamenii se iau unii după alții, uneori fără să judece. Însă o parte din ele erau scoase din funcțiune, abandonate și înlocuite de frumoasa barieră, care mai

seamănă și cu o aripă de libelulă, ușoară și fragilă. Dar oare n-am văzut și pe șoselele Europei, am uitat unde, și n-am spus la vreme, gheare agresive, de douăzeci de centimetri înfipte într-o buză de trotuar din jurul unei insule interzise pentru vehicule, un loc unde începe o separație? A atinge cu roata acea limită nu-i o greșeală atât de gravă, ca să fie pedepsită cu o explozie de cauciuc, urmată poate de răsturnarea mașinii și de tot ce poate fi mai rău – Doamne ferește! Dacă greșesc, îmi cer iertare: cred că e vorba de Franța, sau Belgia.

Am văzut și pe autostrăzile americane profiluri care separă un coridor de altul, dar nu sânt decât niște talere rotunjite, de metal sau uneori poate de material plastic, ca niște farfurioare întoarse, fixate în asfalt din distanță în distanță; acelora da, le recunosc utilitatea și buna intenție; fără să producă vreo pagubă, imprimă mașinii o anumită vibrație, prin intermediul cauciucurilor, trezind atenția conducătorului, într-un moment oarecum critic, cum este trecerea de pe un coridor pe altul. Știind că autostrada, cu amândouă sensurile ei de circulație, poate să aibă șase sau chiar mai multe linii de separație, mi-a dat de gândit cantitatea de material și de muncă împrăștiată acolo, pe mii și pe zeci de mii de kilometri, și fiindcă procedeul nu este indispensabil, a trebuit să înțeleg că America are multe prisosuri.

Fiindcă veni vorba, am descoperit, pe străzi învecinate cu portul, vestitele prăvălii unde se vând prisosurile armatei; m-am liniștit, nu era nici un chilipir și nici un obiect la care să-mi rămână ochii.

În port, am văzut prima oară aplicat un procedeu într-adevăr implacabil pentru a limita viteza mașinilor. Pe urmă l-am mai întâlnit și-n alte locuri cu aglomerație de pietoni, de pildă, pe aeroporturi. Semnele de limitare nu prea se respectă, de ce să ne ascundem după deget?! Uneori nu se văd, alteori la privim doar cu un ochi, cu altul căutând mașina poliției. Pe cheiul portului, asfaltul are din loc în loc reliefuri de-a curmezișul, destul de înalte ca mașinile să nu le poată trece în viteză, fără să sufere. Unele, mai late, cu zebra cunoscută, folosesc de trecere pentru pietoni, după o idee ingenioasă și imbatabilă; vrea, nu vrea, șoferul trebuie să micșoreze viteza, și nu-i mai pune pe fugă pe pietoni, speriindu-i cu farurile și claxonul.

La gară m-am întors nu ca să ascult încă o dată muzica, nici ca s-o văd mai bine pe fata care aștepta trenul de seară, ci fiindcă, luând-o de-a lungul peronului, ajungeam mai repede la Kingdom. Așa se numește stadionul acoperit, de lângă gară, construit pe locul unde s-au instalat pionierii care au fundat orașul. Am citit într-o broșură că este cea mai mare sală acoperită din

vestul Americii; după ce-am văzut-o, m-am întrebat dacă este posibil să fie în altă parte una mai mare. Am privit-o de la înălțimea ultimului rând de bănci și mi s-a părut că semăna cu craterul vulcanului Etna, doar că nu scotea flăcări. Jos, în arenă, se pregătea o expoziție de case prefabricate și case mobile; aș fi vrut s-o văd, dar nu mi-au dat voie, se deschidea abia a doua zi și acum erau adunate acolo oficialitățile orașului. Casele mă interesau, de sus mi se păreau ca un sat din basme, totuși, dacă nu s-a putut să le văd de-aproape, nu cred că am pierdut mare lucru.

M-aș bucura să impresionez pe cineva cu cifrele care urmează: mie, reprezentarea lor fizică mi-a dat amețeală. Stadionul, circular, cu rampe de acces la exterior, ca niște brâuri decorative, cu o cupolă de bazilică bizantină, are un diametru de două sute patruzeci de metri, și o înălțime de peste optzeci. Volumul lui depășește cu mult două milioane de metri cubi, și această masă de aer este condiționată de o instalație al cărei lichid de răcire, mi s-a spus, dar nu-mi vine a crede, cântărește aproape patru mii de tone. Nevoia de aer proaspăt este imperioasă dacă ținem seama că, între altele, pe stadion se fac curse de motociclete și automobile. La Seatle ninge mult iarna, pe când la San Francisco aud că de patruzeci de ani nu s-a văzut un fulg de zăpadă; nu mai vorbesc de Los Angeles. Cupola stadionului rezistă la patru mii șase sute de tone de zăpadă.

Fiindcă suprafața arenei se modifică, se scot sau se adaugă scaune – am văzut șiruri aliniate în curte spre a face loc expoziției – numărul spectatorilor variază. La curse de automobile și motociclete, la rodeo, dresaj de cai sălbatici, la baseball și spectacole de circ încap șaizeci de mii de oameni. La congrese, mitinguri, concerte și demonstrații de vedete, cifra crește până la șaptezeci și cinci de mii, efectivul aproximativ a patru divizii de infanterie. Sânt optsprezece ieșiri, cred că au fost studiate pe numărul locurilor, dar mie tot îmi este frică de îmbulzeală. Mi-e că la o alarmă, două din cele patru divizii ar pieri strivite, mai rău ca pe câmpul de luptă. Mulțimea posturilor de pompieri, din oraș, pe de o parte, sirenele salvării și poliției, pe de alta, nu sânt de natură să mă liniștească. Oi fi ajuns la psihoză? Sper că nu, fiindcă nu încetez să descopăr lucruri frumoase; de pildă arborii de pe străzi plantați primăvara; au făcut și ei câteva frunze, gingașe și sfioase, care acum se scutură. În mod ciudat, nu mă întristează; în pădure ar fi altceva, aici copacii se bucură de protecția oamenilor. Ce tutori frumoși au putut să le pună fier beton torsionat, parcă bătut cu ciocanul, ca

să-l ornamenteze! Și ce inele de cauciuc, speciale, făcute de fabrică, o industrie a dragostei pentru arbori!

Se construia un building pe Bulevardul al Cincilea, se băteau piloți într-o excavație, împrejmuită cu paravane, care bineînțeles aveau ferestre de observație, pentru câini și pentru oameni. Cu toată devalorizarea dolarului, lumea nu se descurajează și face buildinguri. Credeam că am să găsesc America în doliu. Dolarul, așa scăzut cum este, lumea îl respectă. Când primesc restul, la prăvălii, gospodinele numără mărunțișul penny cu penny, apoi leagă bine punga la gură. Așa a început și primul Rockefeller să facă avere. O fi un instinct omenesc, dar nu reușește toată lumea.

Am văzut și săracii; detracații, blestemații. Nu mulți, față de mărimea orașului, ei însă rămân mai bine în minte. Erau în Pioneer Square, aproape de port, în cartierul vechi și pitoresc, o piațetă triunghiulară, cu bănci și borduri de piatră, cu câțiva arbori încălziți de soare. În afară de cei care aveau de făcut ceva în acele momente, și-i voi spune îndată, restul, tipuri suspecte, parcă stăteau la pândă. să le pice o pradă. Păreau nepăsători, rezemați de un zid, de o bancă, sau tolăniți în țărână, fără să miște, dar ochii li se roteau în toate părțile și când ajungeau la mine îmi dădeau o stare de neliniște. Nu mi-a fost frică propriu-zis, prea erau decrepiți, lipsiți de forță fizică, m-aș fi putut apăra ușor de o agresiune, dacă ar fi îndrăznit-o.

Doi bețivi, așezați cu spatele în bordura scuarului, beau din câte o sticlă pusă în sân, chinuindu-se s-o țină ascunsă. Legea interzice consumul alcoolului pe stradă; dacă sticla este învelită în hârtie, efectul legii încetează. Nu știam, învățătura am căpătat-o tocmai la Las Vegas, unde, fiind vorba de un oraș al pierzaniei, ar putea să se arate mai multă toleranță păcatelor. Luând un bidonaș de bere dintr-o prăvălie și vrând să-l deschid înainte de a ieși pe ușă, negustorul a venit fuga și mi l-a pus într-o pungă, să nu se vadă. Toată lumea știe ce se ascunde sub ambalaje, și bețivii își duc înainte viața lor fericită.

O făptură omenească, nu știu dacă un bătrân sau o bătrână, o ființă cocoșată, înfofolită în șaluri, cu capul într-un capișon de blană care-i acoperea toată fața, în afară de ochi, nas și gură, așezată pe o bancă, mânca dintr-o bucată de ziar ceva ce nu putea să se vadă, căci se ferea de lume, ca și cum i-ar fi fost frică să nu-i ia cineva bucata de la gură. Vecinii aveau chipuri triste și obosite. Dacă plutea o deznădejde peste acel colțișor de lume, era ea însăși obosită ca deznădejde, și altceva n-oi mai spune.

N-am fost alarmat a doua zi dimineață, când m-am trezit pe întuneric, cu fereastra înăbușită de ceață; am crezut că va fi ca în ajun, decât că n-am mai trândăvit în cearșafuri, ci m-am pregătit de drum cu gândurile cele mai optimiste.

Toate mi se păreau simple, stația autobuzului era în blokul de-alături, rezervația la avion o făcusem, se desăvârșea a noua mea victorie asupra Americii, dacă puneam la număr New York, apoi Washington, Philadelphia și celelalte locuri pe unde fusesem, și dacă socoteam că fiecare oraș unde ajungeam. Se înfățișa ca o cetate care trebuia cucerită cu sacrificii. Mai rămâneau șase, îmi spuneam voios în stația autobuzului, fiindcă la Honolulu, care ar fi mărit cifra, nu îndrăzneam încă să mă gândesc pe față.

Abia pe drum spre aeroport am simțit prima îngrijorare, când am văzut că pe lângă ceață mai era și burniță, amândouă în creștere, se făcea tot mai întuneric, în loc să se lumineze de ziuă. Degeaba pusesem Seatle între orașele cucerite, am mai avut de trăit acolo o jumătate de zi interminabilă, pe care am povestit-o când am amintit momentele mele de răscruce. Auzind că zborul de la ora opt se anulase și urma să plec abia la amiază, nu puteam să cred, nu puteam să înțeleg, mi se părea o pedeapsă, cu atât mai grea cu cât era și neașteptată și nedreaptă. Iar când de bine de rău au trecut ceasurile, însă fără să se ridice și ceața, și când pe ecranul cu plecările avioanelor s-a anunțat că zborul la San Francisco era pus sub semnul incertitudinii, am intuit, cu deznădejde și furie, ce simțeau nefericiții aceia care erau băgați la închisoare fără vreo judecată, și nu știau când o să-i elibereze. Mă mir cum am mai avut ochi să mă uit la oamenii din jurul meu și să bag de seamă că nu dădeau semne de nerăbdare, nu le păsa de orele pierdute, ca și când în America de astăzi timpul n-ar mai fi parale, cum știam din copilărie. Și ce ironic se uita la mine, văzându-mă cât mă agit și strâng din măsele, tânărul care nu avea alt bagaj decât două rachete de tenis! Dar cel mai mult m-a mirat fetișcana aceea prosperă, lascivă și colorată, cu gura cărnoasă, roșie ca jerseul, care a râs tot timpul, arătându-și dinții albi cui voia s-o privească. Măcar ei să-i fi păsat de trecerea timpului, fiindcă părea dornică de viață și fiecare sfert de oră dus pe apa sâmbetei însemna o bucurie pierdută. Poate se consola, arătându-se oamenilor, cu jerseul roșu, strâns pe ea tare, că i se vedea toată alcătuirea, și poate de aceea, spre a se face jinduită, râdea cu atâta poftă. În avion n-am mai văzut-o, nu știu când dispăruse. Abia mai târziu m-am gândit că poate nu era decât o amăgire, o momeală bună la vreme de ceață, pusă acolo de compania

aeriană, ca oamenii să uite cum trece timpul; socoteală greșită, n-o privea nimeni, iar timpul trecea singur.

Pe la ora două, pe ecran a apărut anunțul că avionul va decola, dar de pe aeroportul Boeing din partea cealaltă a orașului. Până să vină autobuzele, ca să ne transporte, se făcuse ora trei, ceața se ridicase și avioanele întârziate decolau unul după altul. Dar noi am mers la Boeing, dacă așa se hotărâse, după ce-am mai așteptat în autobuz o jumătate de oră. Nici acum n-au protestat oamenii, deși fata cu jerseul roșu dispăruse. Dacă era adevărat ce gândisem, acum se dusese acasă, dar o aștepta muncă grea de aici înainte, fiindcă zilele cu ceață aveau să fie tot mai dese, urmate apoi de acele ninsori grele pentru care se calculase cupola stadionului.

23

Sânt zile de călătorie când geografia, cu tot ce reprezintă ea pentru un om pornit s-o descopere, rămâne în plațiul al doilea, ca un fundal de teatru, iar primul plan îl ocupă întâmpisările, împiedipând un timp cunoașterea lumii înconjurătoare. La San Francisco n-am văzut nimic în ziua sosirii, am înregistrat niște imagini fără să le clasez, nefiindu-mi gândul la ele și abia astăzi văd că apar în memorie, de unde le credeam pierdute, fără regret, fiindcă nu apucaseră să-și impună semnificația.

Am zburat repede peste statul Oregon, printre nori care ne zgâlțâiau brutal și făceau să icnească avionul. Nici n-am știut când am trecut în California, comandantul a uitat să ne spună, cred că era preocupat de zgâlțâiala tot mai năbădăioasă, sau îl nemulțumea întârzierea și se străduia să recâștige câteva minute, forțând motoarele, dacă o fi admisibil. Sau o fi bătut vânt puternic din spate, fiindcă trecuse abia o oră de la plecare, când doamna de lângă mine mi-a arătat pe fereastră podurile din San Francisco; timp de o oră înghițise felurite pastile, cu pumnul, combinându-le după culori; erau toate de pe discul lui Newton. Soțul ei n-a scos un cuvânt cât a ținut drumul, nu i-a aruncat o privire; numai când i-a auzit cuvântul adresat mie, s-a uitat la ea cu mirare. I-aș fi crezut străini, să nu-i fi văzut venind împreună. Doamna se bucura că ajungeam la San Francisco, poate suporta greu zborul, poate de aceea luase atâtea pastile. Lui, suferința ei îi era indiferentă, dar nu-i departe de mine impresia că îi dădea chiar o anumită satisfacție. Acești doi oameni nu mi-au rămas deloc în memorie ca prezență

fizică, nu i-aș putea descrie, reprezintă însă o întâmplare, fie ea fără prea multă semnificație, așa se explică de ce îi țin minte; adică erau un caz, și luând cunoștință de el simțeam nevoia să-i urmăresc cu gândul, închipuindu-mi cum vor evolua faptele: va fi un divorț, un omor, sau o sinucidere?

Avionul a zburat mult pe deasupra orașului, apoi l-a lăsat în urmă. Am întrebat-o pe doamnă dacă aeroportul este departe, mi-a răspuns bucurându-se că nu, ajungem îndată, ceea ce l-a făcut pe soț să-i arunce o căutătură ironică. Vedeam numai golful, cu podul care duce la Oakland. Oceanul rămăsese în bordul celălalt, și mult aș fi vrut să mă mut acolo, pentru podul de peste Poarta de Aur, care mă atrăgea mai mult decât orice la San Francisco. Ochisem un scaun liber în partea aceea, doamna de lângă mine nu introd că s-ar fi supărat dacă o deranjam, dar de soțul ei mi-a fost frică. Era o întâmplare, e limpede, și mergea înainte. Între timp mă gândeam că fiecare minut de zbor însemna lin sfert de oră cu autobuzul, ca să mă întorc în centrul onixului.

Când am aterizat mai rămăsese puțin din ziuă; când am ieșit de pe aeroport căzuse întunericul. Am așteptat degeaba sa vină valiza, până ce am înțeles că se rătăcise. Tânărul cu rachetele de tenis a trecut triumfător pe lângă mine, în timp ce eu mă uitam scârbit la banda rulantă, care terminase cu toate bagajele și se oprise. Iarăși m-am gândit, ca la Zürich, ca puteam să-mi continui drumul cu ce aveam în geantă, bu chiar ar fi fost mai simplu. Plictisitor era că trebuia să fiu; totuși o reclamație; am avut noroc ca la birou să-l găsesc pe domnul Andreea, un italian tânăr, vioi și optimist, ca o canțonetă săltată; nu-și pierduse caracterele nației și încă nu i se măriseră dinții din față. La un birou de informații, aflasem mai înainte că în oraș nu se găseau camere libere. Domnul Andreea mi-a confirmat, dar m-a și scos din încurcătură; după ce mi-a luat declarația, a pus mâna pe telefon și nu s-a lăsat până nu a dibuit o cameră, deocamdată pentru o singură noapte, la hotelul Manx de pe strada Powell, cum mi-a scris pe o hârtiuță. Nu era nici o bucurie ca a doua zi să mă pun pe căutat, din hotel în hotel, dar altceva nu puteam face. L-am întrebat pe domnul Andreea când să mă interesez de valiză, ar fi prea curând mâine? S-a uitat la mine mirându-se, apoi mi-a răspuns în limba lui voioasa: „Astă seară, domnule! V-o trimit la hotel cu mașina aeroportului!”

Mi-a trimis-o când mă culcasem, i-am rugat pe cei de la recepție s-o păstreze până a doua zi dimineața. Eram în câștig, nu mai trebuise s-o car

după mine. Am eu oare o fire cârcotașa, dacă m-am gândit că prea o găsiseră repede? Oare nu fac din când în când câte o demonstrație? Ascund o valiză și o găsesc în două ceasuri, spre lauda companiei, căci o asemenea promptitudine nu poate să rămână neadmirată.

N-am să mă plâng de compania Western, ale cărei avioane le-am folosit și altă dată, dar culorile ei nu sânt la fel de frumoase ca la United, iar panourile dintre clase, fără nici o podoabă, mi s-au părut ca de gheață. Nu puteau să pună și ei o tapițerie, să dea puțină căldură?

Drumul cu autobuzul, pe o șosea întunecoasă, a fost cam sinistru și mi-a trezit gânduri negre. Dar chiar orașul, cum se vedea pe coline, cu lumini slabe și rare, mi s-a părut rece, m-am apropiat de el cu inima strânsă. O fi fost oboseala acelei zile nenorocoase, nu știu; în caiet am notat că orașul, privit de aproape, mă fascinează; așa mi s-o fi părut, doar nu era să mă mint pe mine însumi, totuși nu înțeleg cum putea să se nască în sufletul meu un sentiment atât de fierbinte, când mă înghețau grijile? Stația autobuzului fiind în centru, până la hotel n-am mers nici zece minute, dar străzile mi-au făcut impresia unor maidane, deși se scăldau în lumini și vitrinele străluceau una mai tare ea alta. Prăvăliile cu băuturi alcoolice parcă vindeau diamante topite puse în sticlă, atât scânteiau de puternic, iar pe deasupra erau și multe, una lângă alta, cum nu văzusem la Seatle, și nici în altă parte, ca să nu mai vorbesc de Salt Lake City.

Oi fi fost fascinat, se poate, dar nu-mi aduc aminte; poate impresia aceea sumbră, cum mi-o amintesc astăzi împotriva propriilor mele gânduri scrise, să fi pornit de la niște locuri virane, întunecoase, în plin centrul orașului, pe lângă care am trecut fuga, cu privirea furișă. Când am cotit pe strada Powell, o arteră importantă, m-au izbit îmbulzeala și gălăgia mulțimii. Ei nu, așa ceva nu putea să mă cucerească; fascinația notată de mine venea numai de la gândul că mă aflam la San Francisco, abia acum îmi dau seama.

La hotel am întrebat dacă nu-i vreo nădejde să rămân mai mult decât o singură noapte; funcționarul de la recepție mi-a răspuns că nu știe, să aștept până dimineața, când va veni cineva la administrație. Nu era o încurajare, iată de ce, la invitația lui Pit, am acceptat pe loc să merg la Reno, unde el se ducea să piardă la cazinou cei zece dolari ai păcatului.

Camera ar fi fost frumoasă, cu mobila plăcută, cu un dus confortabil, între pereți de sticlă, să nu fi avut ferestrele înspre o curte interioară, pe care

nici n-am apucat s-o văd; n-am rămas acolo decât pentru un somn de trei ceasuri.

Pe omul acela nu-l cunoșteam și nici nu i-am spus vreodată pe nume; de altfel îl cheamă Petru, Pit este o americanizare, așa îi spun prietenii. Îi voi spune și eu la fel, e mal ușor pentru povestire. Aveam numărul lui de telefon, însoțit de sfatul să-l caut, căci o să se bucure. Am dat de îndată și după o scurtă pauză, cât l-am simțit încurcat, poate consternat, mi-a răspuns cu franchețe: „Noi plecăm mâine dimineață la Reno, pentru weekend, îmi pare rău să te las singur. Dar vino cu noi, dacă îți face plăcere”. Nu știu ce om sânt și cum arăt la față ideea mi s-a părut grozava, sânt gata să plec la drum în orice clipă, și Reno, cu veche celebritate, era un câștig venit pe nepusă masă. M-am învoit pe loc, cu aceeași franchețe, acceptând toate dificultățile. Voiau să plece înainte de zorii zilei, la cinci dimineața, până nu se aglomerau șoselele. Locuiau la Oakland, vreme de un ceas cu mașina; cu venitul și cu întorsul, Reno aflându-se în direcție opusă, ar fi însemnat să plece de la ora trei noaptea. Cum aș fi putut pretinde, fie și în gândul meu, un asemenea sacrificiu, de la un om care nu mă văzuse niciodată? Mi-a dat adresa, a rămas să iau un taximetru și la ora cinci să-i bat în ușă. Ceea ce am și făcut cu punctualitate.

După o zi atât de zbuciumată, când mi se părea că toate drumurile erau închise, sfârșitul acesta, depășind orice speranță, Îmi dădea aripi, așa că am coborât în stradă, să nu pierd o seară la San Francisco. Însă era târziu, am făcut doar o incursiune, am mers în sus pe strada Powell, înclinată ca o pârtie de schi, ale cărei lumini le vedeam urcând până la jumătatea cerului. Ardeam de curiozitate și de nerăbdare să merg până la capăt, să văd ce este dincolo de creastă; mi-am pus frână și am lăsat pe altă dată. Am revenit de unde plecasem, am coborât mai departe, având grijă să nu mă duc de-a rostogolul; noroc că aveam antrenament de la Seatle. Îndată am dat într-o arteră largă, strada Market, care, uitându-mă pe plan, am văzut că taie orașul în două și mi s-a părut a fi axa lui principală. Ca la Chicago, când am ajuns în Bulevardul Michigan, am simțit că dacă o voi parcurge de la un capăt până la altul, voi ști ce este San Francisco. Nici strada Powell nu era croită din sărăcie, aici însă, când am dat colțul, am avut impresia că ies în largul mării, și chiar am simțit briza. Acum da, începea fascinația, zâmbeam cu o mulțumire adâncă și simțeam multă recunoștință pentru soarta care îmi îngăduise să trăiesc o asemenea clipă. Mi se părea de necrezut că eu și nu

altul, și doar cu câteva ore mai înainte fusesem atât de descurajat pe aeroportul din Seatle.

Rău ne zgâlțâie viața și ne frământă, între necazuri și bucurie, care amândouă sânt violențe și nu ne consumă una mai puțin decât alta.

Nu mai puteam să îndur, orașul începea să se legene, m-am temut că vine un cutremur; se întâmplă prin partea locului. Pe fațada unui magazin cu multe etaje scria că este deschis non-stop, adică ziua și noaptea. În curând, viața modernă nu va mai avea loc în cele douăzeci și patru de ore ale unei zile, ele vor trebui înmulțite, nu știu cum, printr-o relativitate nou descoperită, care n-ar putea să mă mire. Nu m-ar mira nici dacă odată se va dovedi că există niște zile suprapuse peste ale noastre, sau juxtapuse, și nu le-am știut. E în firea lucrurilor ca viața să aibă rezerve de toate felurile.

La picioarele străzii Powell am găsit un tramvai cu cablu, din cele celebre la San Francisco, și care fac parte din pitorescul orașului. Tramvaiul nu mai putea să meargă, sinele în susul străzii fiind scoase; stătea acolo ca amintire. Altă dată, pe lumină, l-am examinat mai bine. N-are rost să spun ce complicat era și cât loc ocupa mecanismul, cu pârghii grele, care agăța cablul, acesta fiind ascuns într-un jgheab metalic, sub nivelul pavajului, ca să nu împiedice circulația altor vehicule. M-am și urcat înăuntru, am stat pe bancă și tini văzut că nu încăpeau cu totul decât vreo zece oameni; mai mare daraua decât ocaua. Turiștii se fotografiază în fața tramvaiului, e o tradiție.

Deși amețit de oboseală, am mai întârziat câteva clipe mirându-mă să văd, în apropiere, rezemat de parapetul unei intrări subterane, un tânăr chipeș, cu haine destul de convenabile, cu un picior în ghips, până deasupra genunchiului, eu cârjele alături; deși nu părea deloc în mizerie, stătea cu mâna întinsă. Am fost atât de surprins, încât, fără voia mea, am rămas locului, incapabil să cred că aștepta să-i pun un bun în palmă. Dar aștepta, dovadă că, nesatisfăcându-l, mi-a aruncat o privire dușmănoasă; să fi fost mai aproape, poate dădea cu o cârjă în mine.

Oameni în mizerie am văzut câteodată în America, am văzut și vreo doi scormonitori de gunoaie, dar, în afară de câte un bețiv, în Greenwich Village, la New York, care se ridică de pe trotuar și se apropie, așteptând o pomană, alți cerșetori nu știu. N-am însă o explicație optimistă; cred că oamrnii socotesc mai demn, ceea ce este și mult mai rentabil, să pună cuțitul în gât și să ia toată punga, nu doar o carboavă.

Am pus ceasul să sune la ora trei, și când la patru au telefonat de la recepție, să mă trezească, eram gata, cu cafeaua, bărbieritul și dușul. Nu-mi rămânea decât să cobor, să-mi iau valiza de jos, unde mă așteptase, și să chem un taximetru. Era încă noapte și drumul la Oakland putea fi o primejdie. Nu mă gândisem, tentația aventurii învingea simțul de prevedere. Pit mi-a mărturisit pe urmă că avusese mustrări de cuget și telefonase la hotel, unde rugase pe cineva ca măcar să ia numărul mașinii; însă plecasem. Taximetrul a venit în treizeci de secunde, și când i-am spus șoferului să meargă la Oakland mi-a aruncat o privire mirată, sau îndoită, poate chiar și lui cursa i se părea aventuroasă. Probabil i-am inspirat încredere, fiindcă i-a dat drumul repede. N-aveam ce să văd afară, noaptea și în viteza mașinii. Am recunoscut doar podul lung peste golful San Francisco, întrerupt într-un loc de o insulă, care, dacă se numește Treasure Island, înseamnă că odată a fost sălașul piraților. Oare să fi dispărut cu toții? Cele două sensuri de circulație de pe pod erau suprapuse, am uitat dacă mergeam pe jos sau pe sus, n-am fost cu luare aminte, deși am trecut pe acolo în mai multe rânduri; știu doar că se auzea vuietul mașinilor, de mirare ce multe la ora aceea de noapte, și farurile aruncau în lături o lumină lăptoasă.

Am intrat în oraș prin nord, iar adresa era în sud, la granița cu San Leandro, un orășel vecin, mai bine zis contopit, căci nu-l i desparte de Oakland decât o lățime de stradă. Nu mă străduiam să țin minte drumul, ar fi fost o naivitate, știu doar că după ce mersesem multă vreme, șoferul n-a mai putut să se orienteze, și nici nu avea pe cine să întrebe, orașul încă nu se trezise, șirurile de mașini de pe pod veneau din altă parte, se duceau în alta. Am coborât la un telefon public, dintr-o stație de benzină. Pit i-a explicat șoferului pe unde să vină, apoi am ajuns repede și cu bine.

Mi-a plăcut că Pit era gata, la fel și nevasta, mă așteptau cu cafeaua fierbinte; n-am băut-o, abia de-am aruncat o privire în casă și-am plecat la drum, așa cum se hotărâse, fără nici o întârziere. M-am lățit în pernele mașinii și m-am lăsat în voia gazdelor mele, cu un suspin de ușurare; era sâmbătă dimineața și până luni nu mai aveam nici o grijă, decât să văd lumea, așa cum aveau ei să mi-o arate, fără să-mi bat capul cu drumul.

Câte un bărbat, din curtoazie față de un oaspete pe care să-l în mașină, îl așază alături de el, iar pe nevastă o pofteste la spate; refuz, fiindcă nu-i nici drept, nici elegant, și upoi îți scrântești gâtul tot întorcându-te, să-i spui și ei câte o vorbă, căci doar n-o poți lăsa în părăsire. Teoria am făcut-o, dar e inutilă, căci Pit, chiar dacă eu aș fi avut altă părere, nu s-ar fi despărțit de

nevastă nici pentru Jimmy Carter. Stăteam în spatele lor, la mijloc, așa că puteam să-i văd pe amândoi, și la fel de bine să văd șoseaua. S-au însurat de curând, deși nici unul din ei nu-i foarte tânăr; Pit mi-a spus însă, cu orgoliu, că ea n-a mai fost măritată înainte. Este filipineză și o cheamă Aurora. Au intrat în legătură prin corespondență, la îndemnul unor prieteni. Când au socotit că se cunosc destul de bine, el s-a urcat în avion și s-a dus la Manila, s-o pețească. Mi-au povestit amândoi cum a fost nunta, ea l-a întâmpinat la aeroport, întrebându-se: „O să vină? O să-mi placă?” În timp ce el, căutând-o cu ochii prin mulțime, se întreba, cu emoție; „Care o fi? Și o să mă vrea? O să meargă cu mine în America?” Motoarele avionului încă nu se răciseră, când nunta era hotărâtă. Iar eu pot să afirm că sânt fericiți împreună. El mi-a spus că darurile Aurorei sânt înțelepciunea, blândețea și bunătatea. Le-am văzut pe fața ei când Pit îmi spunea acestea, era ușor să înțeleagă dialogul nostru, deși nu ne cunoștea decât o parte din cuvinte. Pe ea n-am întrebat-o care sânt darurile bărbatului. Am văzut singur că este un om de ispravă. Și nu cred să existe mulți ca el, și la o vârstă matură, care să arate nevestei o tandrețe atât de constantă.

În Filipine, țară de limbă engleză, Aurora a fost profesoara. Acum, până va găsi altceva, dacă va mai vrea să caute, lucrează într-un atelier, sau într-o fabrică.

Pit este muncitor, mecanic de motoare, la calea ferată, în San Francisco. Dimineața pleacă amândoi odată și mai iau și câțiva vecini, băieți tineri, muncitori de asemenea, pe care îi seamănă în lungul drumului. I-am văzut, am mers împreună luni dimineața, în avalanșa de mașini care gonesc pe freeway, ducând lumea la lucru. Până la gara lui, Pit face o oră. Are și o camionetă, ca să-și poată îmbarca toți vecini. Ar fi putut începe altă meserie, niciuna nu l-a atras mai mult și nu i s-a părut mai mănoasă; fiindcă la atelierul lui îl cinstesc și-l răsplătesc cu larghețe pentru câte face, priceput la toate. Ceilalți, care știu doar treaba lor, îl socotesc un fenomen. Șeful îl întreabă: „Pit, unde ai învățat atâtea?: Hazul este că n-a învățat nicăieri, ajunge să vadă o dată. Ca nimeni altul din echipă, este și lăcătuș, și strungar, și frezor, și ajustor, și sudor – și tot ce mai trebuie. Pentru aceste daruri nu-l pizmuiește nimeni, fiindcă își vede de treabă cu modestie, și-i scoate pe toți din orice încurcătură.

Pit, ca și domnul Andrica, e nemulțumit de risipă. S-a ars o clemă la un electromotor, se duce la șeful lui să-i ceară o bucată de alamă, ca să facă altă piesă. Șeful îi spune: „Ești nebun? aruncă electromotorul, și pune altul

nou!” O bucată de alamă nu se găsește, în schimb, magazia e plină cu piese de schimb, neinventariate; iei și nu dai chitanță. Când sânt pe terminate, comanzi altele. Dar electromotorul e bun, lui Pit i se rupe inima să-l arunce și-i spune șefului: „Mi-l dai mie?” Ce să faci cu un electromotor, dacă are o clemă arsă? „Ia-l!”, încuviințează șeful, mirându-se. „N-o să spună nimeni că l-am furat?”

Am văzut electromotorul, Pit a vrut să mi-l dăruiască, n-avea nevoie de el, îl luase doar așa, ca să nu-l arunce. Șeful i-l pusese cu mâna lui în camionetă, să-i alunge orice teamă. L-aș fi luat, numai așa, pentru istoria lui hazoasă, dar cum să car cu mine atâta greutate, când m-aș fi descotorosit până și de valiză?

Pit locuiește pe o stradă curată și liniștită, cu case de lemn, frumușele, fără etaj, cu o grădiniță în față, cu o curte mărișoară în spate. Acolo, după ce a cumpărat casă, și-a încropit felurite acareturi, între altele o magazie de aluminiu; n-avea nevoie de ea, dar nu l-a răbdat inima să vadă cum o aruncă, era tot de la calea ferată, și încurca locul. De adus a adus-o cum a adus-o, dar când s-o bage în fundul curții s-a încurcat treaba, trecerea era foarte îngustă. S-a gândit în fel și chipuri, soluția cea mai bună i s-a părut că ar fi elicopterul. Numai că trebuia aprobarea primăriei și acordul vecinilor. Un elicopter ar fi făcut vraiște prin curți și prin grădinițe, așa că Pit s-a lăsat păgubaș și a dus magazia cu alte mijloace, n-am reținut cum, știu doar că n-a fost lucru de glumă. Iar acum se uită la ea și se gândește s-o mărească, a mai agonisit niște pereți de aluminiu. Numai un roman cred eu că s-ar înhăma la una ca asta. Dar Pit are un plan în minte, degeaba credeam că vrea doar să se afle în treabă.

Pe feciorul lui cel mai mare nu l-am văzut, era plecat în țară să-și caute o nevastă. Fiind tehnician dentist, meserie curată și cu multă căutare, taică-su îl lasă în apele lui, nu-și mai bate capul cu el, să-l facă mecanic. Dar pe feciorul cel mic l-a făcut și sânt amândoi foarte mulțumiți. Lucrează în electronică, se pricepe, șefii lui îl caută adesea și-l consulta dacă nu știu să iasă dintr-o încurcătură. Din clipa când sună telefonul, să-l cheme, un aparat îi pontează timpul folosit pentru întreprindere și contravaloarea i se adaugă la leafă. Deși neînsurat, are casa lui, să nu-l incomodeze pe taică-su, dacă și-a luat o nevastă. Câștigă bine, din când în când mai ciocănește ceva la câte o mașină tamponată, știe să dea cu ciocanul în tablă și pe urmă s-o vopsească. Asta vrea să facă Pit în magazia de aluminiu, un mic atelier de tinichigerie, unde fie-su să-și petreacă timpul liber; îi și pregătește sculele, a

confecționat chiar câteva cum n-am mai văzut, adică niște inovații. „Ce lăcomie!” ar spune domnul Andrica.

După toate acestea, ce pot să adaug decât că sânt o familie demnă de laudă? Datorită lor, în primul rând, cred că drumul meu până la Oakland, pe întuneric, și ce-a urmat după aceea, până la Reno, își găsește toată justificarea. Aș putea să mă mulțumesc cu atât, să mai spun câteva cuvinte despre San Francisco, apoi să-i dau drumul spre Los Angeles, fiindcă am umplut mai multe pagini decât îmi pusesem în minte. Dar nu mă răbdă sufletul să trec peste un șir de întâmplări, fie cât de modeste, căci ele punctează totuși itinerarul meu în America.

Abia se luminase de ziuă când am ajuns la Sacramento, de care auzisem și știam că are o anumită importanță, fără să-mi aduc aminte ce anume; memoria nu le poate cuprinde pe toate. Iată avantajul de a te duce la fața locului; ceea ce vezi cu ochii nu se mai uită. Cum numele orașului îmi spune ceva, l-am rugat pe Pit să nu-l ocolească pe autostradă. Abia când căutam drumul spre centru și am văzut clădirile guvernamentale, mi-am amintit, Sacramento este capitala Californiei, de unde până atunci, luându-mă după nume, avusesem impresia vagă că orașul are o însemnătate religioasă.

Așa este obiceiul în America, capitalele statelor, cu puține excepții, se așază în orașe mici de provincie.

Deși trecusem frontiera Californiei din ajun, peste nori care zgâlțâiau rău avionul, deși pusesem piciorul în San Francisco, nu îmi dădeam seama că intrasem pe acest pământ blagoslovit unde toți americanii din est visează să ajungă măcar o dată, și prea puțini își văd visul cu ochii. La New York, din zece oameni câți am întrebat, după metoda națională a Galup-ului, fuseseră numai patru. Sacramento mi s-a părut micuț, și am aflat cu uimire că încap în el un sfert dintr-un milion de oameni. Regiunea pe unde treceam are caractere agricole. Am văzut și vii, la întoarcere chiar am vizitat o cramă de unde am luat trei sticle de vin, pe alese, și un tirbușon patent, după care umblam de multă vreme; pe urmă am descoperit că era fabricat în Italia; când fusesem acolo trecusem pe lângă el și nu-l văzusem. Pe lângă câte oi fi trecut la fel de orbește? Aurora și Pit mi-au dăruit trei pahare de cristal, erau de vânzare la cramă. Iată ce înseamnă o negustorie bine făcută; cine ia vin are nevoie și de tirbușon, și de pahare.

În mijlocul acestui ținut agricol, Sacramento are: un centru de încercări pentru arme teleghidate; cred că nu-i un secret, altfel aș fi păstrat discreția.

M-am uitat pe cer, am tras cu urechea să simt o rachetă dar degeaba; uitasem că era weekend.

Curând am intrat în munți, pe o vale ca a Prahovei, cu aceleași priveliști, cu păduri identice, decât că era mult mai largă, să încapă autostrada. Așa că n-am să spun mai multe cuvinte; cine n-a fost măcar o dată pe valea Prahovei, și măcar până la Sinaia?! Iar cei care n-au fost, nici n-ar înțelege, în sufletul lor cuvintele mele n-ar avea nici un răsunet.

La întoarcere, am trecut pe altă vale, mai la sud, și aceea, da, merită o descriere, care de altfel va fi sumară, nevoind să semnalez decât un element în tot peisajul, o lungă șerpuire de coline și dealuri, cu un singur fel de vegetație, o iarbă înaltă, păioasă, îngălbenită de toamnă. Dar mai degrabă aș crede că fâneața aceea, în culoarea Saharei, unde n-a intrat nimeni vreodată cu coasa și unde nu vin să pască nici măcar caii sălbatici, nu înverzește primăvara, ci e moartă și împietrită dinainte de descoperirea Americii. Aveam de ce să mă mir, de aceea am adus vorba, nu ca să descriu o natură atât de întristătoare. Pe dealurile uneori povârnite, iaccesibile și probabil inutilizabile, am văzut împrejmuiri făcute de oameni, pe mari întinderi. Și iată ce explicație mi-a dat Pit, când mi-am exprimat nedumerirea: nu se știe dacă nici n-o să se găsească într-o zi petrol, sau uraniu. Oamenii își împrejmuiesc proprietatea și o păzesc, în vederea unei zile norocoase. Apoi s-ar putea ca statul să aibă odată nevoie de aceste terenuri, pentru cine știe ce industrii, sau pentru cine știe ce experiențe, și atunci prețul lor ar crește, nu doar cu un zero în coadă, ci cu două, cu cinci, cu șapte; nu se știe niciodată. Am admis că este posibil; eu însumi am spus că America nu-i încă descoperită.

Cum am trecut în Nevada n-am mai mers decât puțin și am ajuns la Reno, înaintea amiezii; drumul cu totul nu depășește cu mult trei sute de kilometri. Aflându-se în weekend, n-am putut să văd cum se divorțează. Știam, din legende, mi-a confirmat și Pit, dar parcă tot nu-mi vine a crede. Ce se schimbă în structura a doi oameni prin simplul fapt că au trecut o frontieră? Bineînțeles că nu se poate schimba nimic, rămân ei înșiși și relația dintre unul și altul rămâne de asemenea ca mai înainte. Și totuși, o legiuire diferită, un simplu factor venit din afară îngăduie judecătorului să le atribuie alte date umane decât cele care le aparțin și sânt cunoscute. Căci nu pot înțelege de ce le acordă cu atâta rapiditate dreptul să se despartă, decât dacă le anulează vechea lor personalitate, și le atribuie alta. Prin acest procedeu, cele două persoane se pot privi ca și când nu s-ar fi cunoscut

niciodată. N-am nimic împotrivă. Pentru cine ar judeca mai aspru, Reno oferă o compensație imediată: căsătoriile se încheie în câteva minute. Nu-i bizar, ci pitoresc, ca și jocurile de noroc de altfel.

Am intrat prin câteva cazinouri, urmându-l pe Pit care trebuia să-și piardă dolarii. Într-un loc era expus un Cadillac nou-nouţ, mare ca o locomotivă. Cineva putea să-l câștige, dacă punea un dolar și trăgea de o manivelă. Nu prea se înghesuia lumea. Cadillac-ul mi-e foarte antipatic.

Fetele care serveau pe la masele de joc, mai mult dezbrăcate, într-o uniformă derizorie, erau subdezvoltate fizic, ori prăpădite de oboseală.

Nu spun mai mult, aștept să ajung la Las Vegas, care este ceva dincolo de orice imaginație. Experiența de la Reno mi-a ajutat să suport șocul.

Un bogătaș, Harrah, care tocmai murise lăsând o mare faimă și o mare avuție agonisită cu cazinourile, a adunat în ultimii ani ai vieții o mie de automobile din toate timpurile, le-a recondiționat, sau le-a reconstituit când era cazul, păstrându-le caracteristicile, le-a vopsit, le-a lustruit și-a făcut cu ele o expoziție cum nu cred să fie o a doua în lume. La coada lor a pus, spre comparație, ultimele modele, fără a uita mașinile de curse de formula întâi. Mi-au trebuit vreo două ore să trec repede prin fața lor, cum sânt aliniate în mai multe hale, pe epoci și pe mărci. Dacă voiam, și aș fi vrut să le privesc pe îndelete, nu mi-ar fi ajuns două zile. Dar nu depindeam de mine, și așa am fost stânjenit că îl târâsem acolo pe însoțitorii mei care mă tot lăsau în urmă, apoi mă așteptau nerăbdători la colțuri. Abia venisem și îi simțeam dornici să se apropie de casă. Nu că nu le-ar fi plăcut expoziția; cui nu i-ar place o asemenea istorie a automobilului, prietenul nostru? – nu scrisă, ci reînviată, derulându-se pe lungimea unui întreg secol și făcând, din fiecare vizitator, un contemporan al fiecărei etape. Este adevărat că istoria ar fi putut să se scurteze, avea repetări obositoare, de la pasiune colecționarul ajunsese la manie, adunase acolo câte automobile găsise, pe toate le renovase fi le pusese în linie; unele tipuri erau reprezentate prin mai multe exemplare, stând inutile unele lângă altele. Sau poate nu fusese o manie, ci un calcul, o investiție originală și sigură, căci oricare din acele mașini istorice, râvnite de toți colecționarii, reprezenta o avere. Și uite, domnul Harrah murise! I-am privit fotografia, fusese un om suplu, cu o fizionomie distinsă. A mai lăsat în urma sa, la Reno, un hotel cu vreo douăzeci de etaje, izbitor într-un orășel fără înălțime, unde trăiesc abia cincizeci de mii de oameni. Dar hotelul, oricât s-ar arăta el de înalt acolo, mi s-a părut ca un

purice pe lângă cele o mie de automobile. Păcat că lumea stătea închisă în cazinouri, și prea puțini se duceau să le vadă.

Am vizitat unul din atelierele de renovare, unde se reconstituia scheletul de lemn al unei caroserii de la începutul istoriei; lucra un singur meșter, în halat alb, un anatomist care sculpta unul câte unul toate oscioarele și le punea la locul lor, îmbinându-le cum fuseseră altă dată; era ca o creație, orice colaborator ar fi denaturat-o. Mai rămânea ca la urmă să sufle peste ansamblu și să-i dea viață.

Sub o remiză, așteptau câteva mașini de epocă, ruinate, ultimele achiziții ale domnului Harrah, și ele arătau de la ce stadiu se pornise cu celelalte. Ca să le refaci nu-i deștul să găsești oameni pricepuți și să cheltuiești bani cu grămada, mai presus de toate trebuie să ai o credință. Oare moștenitorii aveau să meargă mai departe? Sau se gândeau să arunce hârburile?

Bineînțeles că în expoziție am găsit și Fordul cu Mustăți, ba chiar în exemplare multiple. Mi-a mișcat puțin sufletul, și cine ar fi putut crede, când era mașina cea mai modestă?

Nu mă înșelasem, însoțitorii mei trăgeau către casă, deși weekendul abia începuse. Mai era mult până seara, când am pornit pe unde venisem. Nu am zăbovit în Nevada mai mult de șase ceasuri, dar eram mulțumit să știu că pusesem piciorul acolo și aruncasem o privire.

Nevada e un stat cu densitatea umană incredibil de mică; pe o întindere cam cât a României, trăiesc ceva peste șase sute de mii de oameni. Ca să mai crească puțin această i populație atât de rară poate ar prinde bine un amendament la legea divorțurilor, prevăzând ca ea să nu se aplice decât cetățenilor din alte state. Țara nu-i săracă; dacă solul ei este prea puțin productiv, în schimb subsolul cuprinde minereuri. Dar minele cele mai valoroase rămân Reno și Las Vegas; aurul care curge acolo nu mai cere să fie prelucrat, se găsește gata bătut monedă, și zăcământul nu-i în primejdie să scadă, dimpotrivă.

Ceva înainte de jumătatea drumului, la Auburn, ne-am oprit să înnoptăm, se făcuse târziu, așa era mai cuminte, deși Pit cred că ar fi vrut să meargă într-o goană până la Oakland. Din partea mea îmi era totuna, mă odihneam în deplină delăsare, scutit de orice inițiativă. Auburn îmi amintea o veche marcă de automobil, confirmată de existența ei în muzeul de la Reno. Am tras la unul din zecile de moteluri înșirate de-a lungul șoselei care anunță cu litere luminoase dacă au sau nu camere libere; aveau mai

toate, deși era sâmbătă și mașinile forfoteau fără întrerupere. Pământul acestei Americi în curs de descoperire are multă putere de absorbție, nimeni nu rămâne pe dinafară.

Am stat un timp de vorbă cu Pit, în camera lor, și n-a găsit să-mi povestească altceva, la ora aceea târzie, decât despre jaf și crimă, ilustrându-le cu exemple sinistre. Locuiam în alt pavilion, ca să ajung acolo trebuia să traversez o zonă luminată dar goală. Când am deschis ușa se lăsase ceață, becurile licăreau la o înălțime nedefinită, nu știai ce se ascunde mai departe de zece metri. Pit mi-a oferit un ciocan de două kilograme, arma pe care o poartă cu el în mașină. Am preferat să iau o sticlă de vin, aveam impresia că se manevrează mai ușor și efectul este mai sigur, cioburile, amestecate cu vinul, mai ales roșu, pot să înspăimânte pe agresor, să-l orbească și să-l pună pe fugă.

Am dormit în liniște, după ce am împins două fotolii în ușă. Un anunț al administrației atrăgea atenția că între ora unsprezece seara și cinci dimineața, temperatura aerului condiționat scade cu două grade, „ca să dormiți mai bine!” Pe masă, unde era pregătit breakfastul, cu fierbătorul electric gata să fie pus în priză, o notiță adresa călătorilor rugămintea să nu arunce la gunoi cafeaua din pliculețe, dacă nu-i interesează, ci s-o predea la recepție, fiind oarecare criză. Nu-mi închipuisem. Și-apoi cafeaua în America este tttât de proastă, că n-ar fi nici un păcat să dispară cu totul; poate s-ar aduce una mai bună.

Când i-am ciocănit în ușă dimineața, Pit s-a mirat să mă vadă cu mâinile goale. „Unde-i sticla?” m-a întrebat, examinându-mă fuga, să vadă dacă nu aveam urme de luptă. Oare nu putea să-și închipuie că o băusem?

Era cald și soare, mai plăcut ca la Reno, unde spre seară venise un val de aer rece. Am plecat la opt pe drumuri mai ocolite și atunci am văzut înălțimile cu iarbă galbenă, împietrită. Tot atunci, când ieșisem la câmpie, au apărut și „Îngerii Infernului”, din față; erau cinci și veneau în rând, ocupând toată autostrada. Noroc că ne despărțea peluza mediană, cu două rânduri de parapete. Dar parcă ei cunosc piedică? Norocul a fost că nu ne-au băgat în seamă.

Când o șoseluță pornește peste câmp, încadrată de palmieri puși în linie, duce la o fermă, uneori departe că nici nu se vede. Însă ea există și o găsești, dacă mergi înainte, cu încredere. Așa am ajuns la o vie, apoi la cramă. Deși duminică, gospodarii lucrau, o femeie și doi bărbați, dereticau micul lor magazin de desfacere, în așteptarea cumpărătorilor; lumea nu se

înghesuia, n-am găsit pe nimeni acolo, și cred că n-a venit nici după plecarea noastră.

Era amiaza când am ajuns în Oakland, cu weekendul terminat prea devreme, nu pentru mine, care nu fac deosebire între zilele săptămânii; ori toate sânt timp de trudă, ori toate sânt weekend. Cât despre gazdele mele, puteau să-și continue weekendul în casă. Eu m-am urcat fuga în autobuz și m-am dus la San Francisco.

Pit mă sfătuise să nu-mi mai caut hotel acolo, ci seara să mă întorc la ei, fiindcă vor fi bucuroși să mă găzduiască, și au unde. Și-apoi, fiindcă mai departe, până la Los Angeles, hotărâsem să merg cu trenul, ca să văd coasta oceanului, eram oricum nevoit să plec din Oakland, căci la San Francisco e o încurcătură cu gara. M-am învoit, deși mi-e mai bine să fiu singur și să nu depind de nimeni, dar din când în când nu strică să mai stai și printre oameni. Casa lor, de lemn, curățică și ispititoare, cu o poezie provincială, în afară de livingroom și bucătărie, are două odăi separate, cu baie la mijloc, și în una din ele puteam să stau fără să mă deranjeze nimeni. Așa a și fost, oamenii însă nu înțeleg cât mă deranjează gândul că deranjez eu pe alții. Am trecut peste această constrângere, numai ca să nu mă sălbăticesc cu totul.

Pe placa de înmatriculare a mașinii lui Pit, un Chevrolet nou cu șase cilindri, cu aer condiționat și cutie de viteze automată – n-am mai văzut cutii manuale în America – scrie ARAD 33. Acest cifru nu-i impus de poliție, fiecare își alege ce-i place, poate să-și pună propriul lui nume, dacă întâmplător e compus din șase litere, singura condiție obligatorie. În limitele ei se poate face orice combinație de cifre și litere. Arad, de pildă, semnifică o nostalgie, fiind locul de baștinăul lui Pit, iar 33 anul nașterii. Odată combinația aleasă, poliția o bagă în computer contra sumei de douăzeci și cinci de dolari, care-i un fel de taxă pe lux, și în câteva clipe se știe dacă poate fi omologată, condiția ușor de înțeles fiind să nu mai existe una identică. Îmi pare rău că nu i-am sugerat lui l’it, să schimbe matricola și să pună numele Aurorei, compus tocmai din șase litere; dar poate că încercase și se opusese computerul, or fi multe Aurore în America, plus o localitate, unde aflu că trăiește o importantă comunitate românească.

24

În autobuz, care s-a populat după câteva stații, toți pasagerii în afară de mine erau negri, inclusiv șoferul. Am luat orașul în lung, pe bulevardul Mc. Arthur, cu un aspect periferic, cu cilsuțe plăcute alternând cu construcții urâte, unde singurul nxpoct citadin era animația. Mișunau copii negri, băieței sprinteni și fetițe cu picioarele subțirele. Seara, la întoarcere, innm încurcat puțin cu străzile, cum am povestit altă dată, fiindcă numerotarea nu era continuă, ci alternată cu nume felurite, a căror obișnuință o pierdusem cu totul. Am ajuns cu o mică întârziere, în schimb, seara următoare am intrat în altă încurcătură, și nu mi-a fost moale.

La San Francisco autobuzul m-a lăsat în cartierul de afaceri, aproape de strada Market, pe care o remarcasem și socoteam că este axa principală a orașului. Locurile până acolo erau pustii, birourile fiind închise și nu venea lumea să se plimbe, ca în Wall Street la New York, unde duminica forfoteau aproape mai mulți oameni decât în zile de lucru. Pe strada Market se mai vedea câte un om ici-colo, dar părea la fel de rătăcit ca și mine. Am mers cu pași mari până la strada Powell, unde mă socoteam puțin la mine acasă, și acolo era animație. Dar tânărul cu piciorul în ghips stătea la locul lui de pândă, cu mâna întinsă; iarăși m-am temut că ar putea să dea cu cârja în mine, de aceea l-am ocolit pe departe. El m-a văzut însă și mi-a aruncat o privire ironică, parcă spunându-mi „Degeaba te ferești, odată tot pun eu mina pe tine!” Nu lăsasem prea mult în urmă amenințarea aceasta, când au apărut doi motocicliști, Îngerii Infernului, cu costumația lor cam sinistră, urcând povârnișul străzii Powell cu motoarele accelerate să crape, de înspăimântau lumea și-o făceau să se lipească de ziduri; noroc că viteza fiind mare, teroarea s-a terminat în câteva clipe. Rămâne însă în suflete, și lasă urme, dovadă că astăzi când îmi aduc aminte simt o împunsătură în partea stângă a pieptului.

Cea mai mare parte a acelei după-amiezi mi-am petrecut-o în cartierul chinezesc, unde m-am simțit în siguranță; totdeauna i-am socotit pe chinezi blânzi și pașnici, luându-mă după mișcările lor discrete și după zâmbetele prietenoase. Am mers pretutindeni fără teamă, amestecându-mă în mulțime. Seara însă, Pit mi-a spulberat iluziile, sfătuindu-mă să fiu prevăzător altă dată, chinezii de la San Francisco fiind foarte iuți de cuțit, pe care îl

mânuiesc cu zâmbetul pe buze. Din câte am văzut eu, nu cred; Pit este probabil un pesimist, și dacă o fi pățit-o o dată, acum generalizează.

Totuși, a doua zi nu m-am mai dus în cartierul chinezesc, ci l-am ocolit pe departe; de altfel, văzusem ce era de văzut și dacă va spune cineva mai mult decât mine, înseamnă că bate apa în piuă. Acum, după ce am trecut prin mai multe cartiere chinezești, mă încumet să le definesc în două cuvinte: ele sânt cartiere locuite de chinezi, și nimic altceva. Căci detaliile pe care le voi adăuga la această definiție fac parte din ea însăși. Să încep cu pagodele: sigur că există și sânt vizibile, în culori vii, cu formele lor mai baroce decât orice baroc de pe lume; dar își închipuie cineva un cartier chinezesc fără pagode? Atunci de ce aș mai vorbi despre ele? Mai ales că majoritatea sânt numai adausuri, aplicate pe fațadele caselor americane, ca să le chinezească.

Abia pusesem piciorul acolo, când două limuzine mari și negre au oprit la un colț de stradă, unde începea un povârniș ca la munte; nu înțelegeam cum încăpeau între case, și mai ales, cum aveau să coboare panta, fără să le ia foc frânele. Din ele a coborât o familie de chinezi, sau o comunitate, fiindcă prea erau mulți la număr. Toți mărunți, subțiri, în haine negre bine croite, femeile în rochii de doliu, deși puteau să vină nu de la o înmormântare, ci de la nuntă. I-am urmărit, făcând presupuneri. Atenția tuturor era îndreptată spre o pereche tânără, plăcută și distinsă, cu ochii încercănați, cu fețele palide, și parcă plânse; puteau să fie copiii decedatului, înconjurați cu condoleanță de rude, tot așa cum puteau fi mireasa și mirele, căci și nunțile sânt uneori triste. Scena însă nu-i caracteristică pentru un cartier chinezesc, deci nu o adaug la definiție. Mulțimea forfotea fără să le dea atenție, nimănuia nu-i păsa de hainele lor negre; observația, aceasta ar putea fi reținută.

Pentru cine vrea să localizeze, cred că eram pe strada Sacramento, înscrisă între artele orizontale, trasate ca niște terase înguste pe curbele de nivel ale pantei, iar strada povârnită se afla cam la jumătatea distanței între bulevardul Grand și strada Powell, pe unde venisem. Casele, lipite una de alta, aveau două sau trei etaje, punând la socoteală și parterul, cum se obișnuiește în America.

Obișnuința aceasta, la care adaug că etajul al treisprezecelea nu există, fiind totdeauna și pretutindeni sărit la numerotare, m-au făcut să mă păcălesc o dată, la început, când m-am plimbat mult pe stradă, așteptând să se aprindă lumina la ferestrele lui Florin, unde eram invitat la masa de

seară. Știind că locuia la etajul al șaisprezecelea, doar mai fusesem acolo și apăsasem cu degetul meu pe butonul liftului, ara numărat ferestrele, pe verticală, contrariat că la apartamentul lui era întuneric. Într-un târziu m-am gândit să-i telefonez, așa ca să mă aflu în treabă și, spre surpriza mea, l-am găsit acasă, cu bucatele răcite, îndreptățit să-mi pună lingurile în brâu, sancțiunea cuvenită celor ce întârzie la masă. Dacă din șaisprezece aș fi scăzut două cifre, aș fi găsit ferestrele luminate puternic, în cinstea mea, care mă plimbam neștiutor pe stradă.

La parterul acelor case înghesuite se înșirau prăvălii, un bazar continuu, în plină fierbere, deși era duminică. Dacă aș fi stat să notez caracterul fiecărei prăvălii, n-aș putea spune mai mult decât bazar, care cuprinde toate negoțurile, chiar și pe cele bizare, sinistre sau comice – și toate mărfurile eteroclite se revărsau în stradă pe ușile date în lături. Nu vreau să exagerez, spunând că n-ar mai fi rămas loc de trecere, totuși la fiecare pas mi se părea că am să mă împiedic. Două simțuri îmi erau solicitate cu deosebire, auzul, datorită aparatelor de reprodus muzică, și mirosul, atras în toate direcțiile de cărnurile fripte, așezate morman în uși și în vitrine deschise; s-ar cuveni să adaug și văzul, căci toate acele piese anatomice păreau capodopere ale unei arte pe care aș numi-o sculptură gastronomică; iar efectul focului asupra lor, jar sau flacără, era o colorație plină de nuanțe, între galben și roșu, capabile, cred eu, să coloreze la fel și sucurile gastrice ale pofticioșilor.

E de la sine înțeles că aparatele de radio, gramofoanele, magnetofoanele, casetofoanele, amplificatoarele, difuzoarele proveneau din Japonia; nimeni n-ar putea să aibă altă pretenție, mă miram însă că niște oameni de statură delicată, caracterizați prin discreție, fabrică mașinării de reprodus muzică atât de zgomotoase, că par mai mari decât sânt în realitate. Am de semnalat o neconcordanță asemănătoare la motocicletele lor, exagerat de puternice, primejdioase și turbulente.

Nimic din aspectul străzilor comerciale nu este cu adevărat tipic, pentru a adăuga o caracteristică la definiția sumară de mai înainte. Poate cartierul chinezesc s-ar dezvălui mai mult la etaje, unde sânt locuințele; acolo n-am avut ocazia să intru; poate ghidul meu prezumtiv, persoana aceea neîntâlnită, în exemplarul ei de la San Francisco, ar fi avut prieteni în cartierul chinezesc, dacă nu cumva ar fi fost chinez el însuși, și atunci m-ar fi introdus cu ușurință. Dar nici nu aveam o asemenea ambiție, nu mai este timp să cunosc în intimitatea lor toate neamurile omenești de pe fața pământului.

Crezusem că în cartierul chinezesc nu există întrepătrundere omenească, lăsând la o parte turiștii și curioșii. Dar uite că unele negoțuri erau ținute de americani, albi la față, care conviețuiau cu chinezii. De pildă, bucătarul de la bar, cel de-mi arsese friptura, din neatenție, și-o aruncase la gunoirtiră să stea pe gânduri. Fetele de serviciu, asemenea. Asemenea unii negustori de carne friptă. Deși mă aflam în plină Americă, mi s-a părut ciudat și chiar nelegitim; parcă uzurpind spațiul chinezilor.

Pe străzile plane de la piciorul pantei am văzut un tânăr mergând repede și sigur pe o singură roată de bicicletă, ca la circ, cârmind prin răsucirea trupului, sărind pe bordura trotuarelor fără să se clatine, strecurându-se printre trecători mult mai ușor decât pe o bicicletă adevărată; pe deasupra l'Iind și încărcat cu pachete.

A doua zi, sosit în oraș înainte de opt dimineața, am avut timp să merg pe străzi și pe cheiurile portului, fără să mă grăbesc ca altă dată, dar nu pot să spun că așa am tras mai multe foloase. E cam de necrezut, însă mi se pare că impresiile înregistrate în fugă, deși mai sumare, sânt mai precise, căci instinctiv cauți esențialul, lăsând la o parte detaliile neconcludente.

Mi se spusese că San Francisco este unul din orașele cele mai frumoase ale Americii. Nu cunosc mod de clasificare mai evaziv și mai circumspect, și în același timp mai răspândit decât acesta. E o formulă sub care oamenii își ascund sau incompetența, sau lipsa de discernământ, sau lașitatea. De când mă știu, tot ce ni se recomandă ca operă omenească remarcabilă, de la un fel de bucate până la o faptă istorică, sau până la o culme a artei, este din cele mai gustoase, din cele mai importante, din cele mai frumoase sau mai izbutite. Aș vrea să aud odată care-i scriitorul cel mai valoros al vremii noastre, căci m-am săturat de câți sânt printre cei mai. Numai dictatorii în funcțiune se bucură de superlativele relative și absolute, ca pe urmă, când mor sau își pierd funcția, să cadă tumba; istoria nu cunoaște nici unul scăpat de această pățanie.

Aș vrea să aud care-i cel mai frumos oraș din America, apoi din lume. Eu unul, nu m-aș codi să spun, și mi-aș lua toată răspunderea, dar, cum, dacă n-am văzut decât o mică parte din ele?

Toate orașele sânt printre cele mai frumoase, când nu se întâmplă să fie printre cele mai urâte. Dacă-i așa, sigur că San Francisco intră în prima categorie, n-am să-l contrazic pe informatorul meu dinaintea plecări. Prin ce își merită el clasificarea? O, prin multe, dar dacă e după mine, și-o merită în primul rând ca idee. Ideea că el există într-un loc, în cel mai îndepărtat vest

al Americii, unde se termina nebuna goană după aur, mi-a dat totdeauna o palpitație adâncă în suflet, de parcă aș fi fost născut acolo. Fiindcă punctul acesta terminal în geografia Americii era abia începutul altei etape din înconjurul pământului.

Ideea a devenit un fapt concret pentru mine când am cunoscut călătoria lui Jack London peste Pacific. Cum aș putea să spun despre el că este scriitorul cel mai valoros al vremii sale? Dar e primul și cel mai mare scriitor din lume, și singurul până astăzi care a făcut 9 asemenea traversadă, navigând până în Australia pe un iaht cu pânze, construit pentru el și sub ochii lui, la San Francisco. Și atât nu-i tot; în timpul călătoriei, a scris îndelung și sistematic, înfundat în cabină, trei mii de cuvinte pe zi, parcă așa îmi aduc aminte. E un profesionalism pentru care am admirație, totuși n-am înțeles de unde atâta conștiinciozitate și putere de muncă; e adevărat că altfel n-avea cum plăti echipajul, și datoriile la șantier, era un iaht cum nu și-ar fi îngăduit decât miliardarii, în frunte cu Vanderbilt. Cred că Jack. London, să nu fi fost la strâmtoare, mult mai mult ar fi avut de câștigat stând pe punte și privind oceanul. Dar, în sfârșit, lumea n-a rămas în pagubă, între cărțile scrise în timpul drumului, cu trei mii de cuvinte zilnic, se numără și Martin Eden. (Una din cele mai…) Știu toate acestea de la el însuși, care se declară din San Francisco, ceea ce a făcut ca aura orașului să crească. Abia a doua zi, plecând cu trenul din Oakland, & în văzut lângă gară un bulevard numit Jack London, pe urmă un hotel mare și mai încolo un scuar cu același nume. Mai târziu, interesându-mă, rușinat de ignoranța sau de inducerea mea în eroare, am aflat că orașul lui fusese Oakland, nu San Francisco, a cărei aură însă se fixase și n-a mai putut un scadă. Mai târziu, am găsit mulți informatori, să mă lămurească, știa toată lumea, parcă era la mintea cocoșului. Dar de ce, oare, cel mai adesea toți vorbesc după și nu înainte?

Dacă aș fi ajuns acasă la ora patru, cum hotărâsem, Pit m-ar fi dus să-mi arate orașul, cum îmi făgăduise, și atunci unde fi aflat o mai bună biografie a lui Jack London. Dar am trecut printr-o întâmplare penibilă, autobuzul m-a abandonat în cel mai primejdios punct din Oakland, și după o aventură care putea să se termine altfel, am ajuns pe întuneric.

Voi folosi cu multă plăcere un superlativ la San Francisco, vorbind despre podul suspendat de peste Poarta de Aur, a cărui deschidere între cele două pile, aproape o mie trei sute de metri, este cea mai mare din lume. Cred că și înălțimea lui deasupra apei este cea mai mare, șaizeci și șapte de

metri, și multe sânt cele mai altfel. Dar pe lângă aceste date tehnice, știute și recunoscute, am să adaug, pe propria mea răspundere, și spre marea mea bucurie, că podul Porții de Aur, cu numele lui care sună atât de muzical în limba americană, este cel mai frumos din câte am văzut până astăzi, iar intuiția îmi spune că este cel mai frumos din lumea întreagă. Nu datorită doar liniilor lui, ferme și în același timp delicate, căci dacă ar fi așa cunosc și altele, la fel de frumoase, ci înmulțirii acestei frumuseți fundamentale cu grandoarea.

Am auzit că licoarea zeilor din Olimp nu era alta decât sucul de lămâie stors în apă cu miere. N-o fi ea cea mai bună băutură, dar o iau după renumele ei mitologic, și declar că, după ce mi-am spus părerea despre podul de la San Francisco, mă simt ca și cum aș fi băut o stacană de un litru cu licoarea zeilor, într-o zi de arșiță; mi-am răcorit inima.

Istoria acelei lucrări omenești făcută în vremea noastră o știusem cu amănunte dintr-o renumită revistă tehnică, dar nu mai țin minte toate datele, au trecut poate patruzeci de ani de atunci, și nici n-o să mă apuc tocmai acum să le caut, când mi-am cam pierdut calmul, căci iată paginile se înmulțesc și sfârșitul povestirii este încă departe.

Există un golf adânc pe coasta Pacificului, apărat dinspre ocean de două peninsule stâncoase și trecerea dintre ele se numește Poarta de Aur. Peninsula de la sud, între golf și ocean, lungă de zeci de kilometri, și destul de îngustă judecând proporțiile, este locul unde s-a dezvoltat San Francisco, în mai puțin de un secol și jumătate; până atunci nu fusese decât o colonie spaniolă, fundată cu alt secol mai înainte. Coana după aur, care ținea direcția spre Pacific, a făcut ca orașul să crească repede, umplându-l totodată de patimi și de păcate. Astăzi locuitorii lui numără cam trei sferturi de milion, ceea ce mi se pare o cifră modestă și îmi dovedește încă o dată că America are și timp, și loc să mai crească. Dar San Francisco nu-i singur, de jur-împrejurul golfului se înșiră alte orașe, vreo șapte, printre ele Oakland, care în acel probabil viitor al Americii au să se unească, alcătuind o metropolă gigantică.

N-a fost ușor să se construiască un centru maritim, pe povârnișuri alpine; San Francisco, întocmai ca Seatle, într-un fel ruda lui apropiată, a păstrat topografia rectangulară a orașelor americane, improprie terenurilor în pantă. De aceea a fost nevoie de tramvaiele cu cablu, ca niște funiculare de munte. Automobilele de astăzi, cu motoare puternice, care urcă ușor

orice coastă, au făcut ca tramvaiele să rămână amintiri și atracții pitorești pentru vizitatorul orașului; toți se fotografiază alături de ele.

O altă dificultate acolo era legătura cu centrul continentului, iar mai întâi cu orașele vecine, de peste golf, unde nu se putea ajunge decât cu vaporul și feribotul, sau ocolind, pe uscat, peste o sută de kilometri. Atunci s-au făcut podurile, în timpul tinereții mele. Deși început mai târziu, primul a fost gata cel care merge la Oakland, lung de vreo opt kilometri. Îmi pare rău de el, dar nu-mi place, mi se pare greoi iji prea pământesc, fiindcă se sprijină la mijloc pe o insulă, inr cele două segmente, la rândul lor, se sprijină pe pile de piatră, construite la jumătatea canalelor; nu mai seamănă cu o pasăre, ci cu un boa constrictor. Sigur că l-aș fi privit cu inui multă îngăduință și poate l-aș fi admirat, și nu fără dreptate, să fi lipsit podul de peste Poarta de Aur.

Lățimea Porții de Aur este sub doi kilometri, iar adâncimea apei, neobișnuit de mare între două țărmuri atât de apropiate, atinge o sută douăzeci de metri; datorită acestei circumstanțe s-a născut cel mai lung pod suspendat din lume, devenind și cel mai frumos totodată. S-ar putea ca astăzi datele să fie depășite, nu și impresiile mele.

N-am văzut pe acolo nici o navă din flota de război a Pacificului, o fi ascunsă prin locuri unde n-am putut ajunge, sau or fi mutat-o. Atât știu, că în deceniul al patrulea, când s-a făcut podul și nu mai erau decât patru ani până la Pearl Harbor, flota avea o bază importantă în golful San Francisco. Deoarece era nevoie de un pod peste Poarta de Aur, ca să facă legătura cu nord-vestul Americii, cu statul Oregon, cu Portland, Vancouver, apoi cu Seatle și Canada, amiralitatea a pus constructorilor condiții grele, ca în povestea cu împăratul și cu pețitorii fetei. Ca flota să poată ieși în ocean fără a fi stânjenită, prima din condiții privea înălțimea podului deasupra apei; se înțelege de ce, și nimeni n-avea dreptul să cârtească. S-ar putea să fac o confuzie, deși nu cred, dacă îmi amintesc că a doua condiție fusese să nu se construiască nici o pilă de pod pe toată lățimea canalului. O asemenea condiție, gândesc eu, s-ar fi putut discuta, un picior de pod în mijlocul apelor n-ar fi fost chiar o piedică, flota avea loc să-l ocolească, rămâneau sute de metri de o parte și de alta, situație nu mult diferită de a podului dinspre Oakland. Poate amiralitatea ar fi stat la tocmeală și s-ar fi lăsat convinsă, cum s-a întâmplat cu municipalitatea de la New York, care a îngăduit, spre satisfacția mea, să se construiască buildingul Pan Am, deasupra Gării Centrale, monument istoric; unii vorbesc de corupție.

În cazul podului de la San Francisco, chiar fără să fi fost o condiție, presupun că era greu, dacă nu imposibil, să se construiască o pilă pe un fund de apă de o sută douăzeci de metri. De aceea s-a recurs la deschiderea aceea de aproape o mie trei sute de metri, între două pile puse aproape de țărmuri, unde apa era mică, și nici nu puteau să împiedice manevrele flotei. Din câte cifre am știut odată, îmi amintesc neprecis că diametrul cablurilor de care este suspendat tatii ierul depășește un metru; nici nu pot să-mi închipui câte zeci de mii de fire de oțel împletit intră în alcătuirea fiecăruia. Și ce greutate au, și cum au fost ridicate la zeci de metri mulțime. Înțeleg doar atât, că bogățiile care treceau peste Poarta de Aur nu puteau fi decât imense, altfel nimeni nu i-ar fi îngăduit să cheltuiască pentru acel pod o sumă desigur imensă ea însăși, și inimaginabilă pentru mine.

Trecând cu vaporul prin Poarta de Aur, am văzut podul de aproape și din toate unghiurile. Am să reproșez oamenilor un l-au vopsit urât, un roșu maroniu, ca rugina, și nu greșesc spunând că însuși podul părea nemulțumit, încruntat și ursuz. Cred că ar fi vrut să fie alb, și eu aș fi vrut asemenea.

Același vapor m-a dus și la podul dinspre Oakland; văzut de pe apă, nu mi-a plăcut mai mult decât înainte. Îi recunosc numai utilitatea, am trecut pe el în mai multe rânduri, cu cincizeci și cinci de mile pe oră.

Înlăuntrul golfului, nu departe de țărm și cam la jumătatea distanței între cele două poduri, este o mică insulă stâncoasă, Alcatraz, unde până deunăzi a fost o închisoare vestită. Acolo a așteptat judecata acel șef de bandă hippy, fanatic al negației și distrugerii, autorul moral al unei omucideri multiple, fără mobil vizibil; printre victime a fost o actriță de cinematograf, frumoasă și epatantă, ucisă când nu mai avea mult ca să nască. Sânt ani de-atunci și procesul durează. Sper ca într-o zi, cât de târzie, asasinii să-și primească pedeapsa. Între timp își vor scrie memoriile, best-sellersuri, și cu banii câștigați își vor plăti avocații, dacă nu cumva vor obține și eliberarea, pe cauțiune.

Pușcăriașii au fost strămutați în altă parte; insula inospitalieră, cum am văzut-o, se pare că o revendică indienii, care odată și-au avut sălașul acolo; nu prea înțeleg ce au să câștige cu o bucată de stâncă, dar așa se spune.

Turiștii merg să viziteze închisoarea părăsită și li se arată celula unde a zăcut șeful bandei de hippy. Poate m-aș fi dus și eu, dar la vapor era o coadă de sute de metri. M-am mulțumit să fac înconjurul portului cu alt vapor, solicitat de lume puțină, fiindcă nu făgăduia nimic senzațional, ca o închisoare sinistră; e o morbiditate, și nu m-aș fi lăsat victima ei decât ca să

pot povesti altora. Dar n-a fost chiar o pierdere, fiindcă vaporul meu, în drumul de la un pod la altul, s-a apropiat și el de insula Alcatraz, și chiar a oprit câteva clipe, la zece metri de debarcaderul unde coborau turiștii; n-am văzut mai puțin ca ei, decât că n-am pus piciorul pe stâncă și nu mi-am băgat nasul prin celule.

Închisoarea era o clădire cenușie, lungă, bineînțeles urâtă, cu ceva acareturi nu mai frumoase. M-am mirat cât putea să fie de ruinată, cu tencuiala căzută, cu geamuri sparte și chiar cu giurgiu. vele smulse, că nu părea doar evacuată, ci și jefuită. Nu-mi plac închisorile și n-am să plâng dacă au să dispară cu timpul, când o să se nască o lume mai bună. O închisoare părăsită credeam că o să mă bucure; nu, ruina aceea m-a umplut de silă, fiindcă simbolul ei nu se pierduse, și mizeria sufletului omenesc era impregnată în ziduri.

În port am văzut un tramvai scos în vânzare. Se va găsi cine să-l cumpere; unii își cumpără gări și locomotive.

M-am urcat pe un velier vechi, cu trei catarge, o construcție metalică, încheiată cu nituri, cum nu se mai obișnuiește astăzi; vasul, de vreo optzeci de metri lungime, de vreo două mii de tone, trebuie să fi fost o mândrie în jumătatea a doua a celuilalt secol. Deși lucrat în fier, nu-i lipsea poezia unei corăbii. Botezat „Balclutha”, era ultimul „caphornier”, după cum scria în fața scării. M-am urcat, nu puteam să trec nepăsător pe alături, l-am vizitat în toată lungimea și în adâncime, până în cală. Pe un mapamond pus în perete erau trasate cursele vasului, și una din ele, pornind de la San Francisco, ajungea într-un port din Anglia, ocolind Americile pe la Capul Horn, unde în zilele noastre nu se mai duc decât exploratorii sau cine n-are de lucru. Un asemenea drum putea să dureze luni de zile și nu rar se întâmpla ca vasul să nu ajungă la destinație. Cine a văzut la televizor lungul serial „Linia maritimă Onedin”, pentru care n-am avut vreme, știe cum navigau în trecut vasele cu pânze, nu mai trebuie să dau explicații. Doar despre Capul Horn se cuvine să spun două cuvinte; a fost iadul pe pământ și blestemul corăbierilor care ocoleau Americile. M-am urcat pe puntea acestui veteran al oceanului, ca să ajung la o emoție, prin atingere directă cu cadrul unde trăiau eroii infernalelor traversade de acum un secbl. De când s-a deschis Canalul Panamá, Capul Horn a rămas doar un punct geografic; cine nu se mai uită din când în când pe hartă are să-l uite.

Era lume multă, n-am putut să mă duc cu gândul în urmă, am privit indiferent ceea ce se vede astăzi, fără să emoționeze pe nimeni. Cum am

pus piciorul pe punte, am dat cu ochii de cocina porcului, vopsită și lustruită, cu zăbrele, să se poată vedea înăuntru. Pe atunci, când nu existau frigorifere, carnea se transporta vie, și porcul, cel mai prodigios dintre animalele sortite să fie hrană, făcea parte din viața echipajului, îl iubea toată lumea, ca în gospodăriile de la țară. Era chiar un porc în cocina aceea de paradă, făcut din mase plastice și vopsit în culori naturale, ce părea viu și te așteptai, să guițe. Nu-i fără legătură să spun că, pe undeva, am văzut și un pom de Crăciun, păstrat de pe vremuri. Gândindu-mă că o seară de ajun, când se aprind luminările, se putea petrece într-o furtună din mările înghețate, am simțit frig în spinare. Ce frumoase, ce pașnice și calde erau serile de Crăciun în copilăria noastră! De unde să fi știut atunci prin ce trecea restul lumii?!

Dacă tot mă urcasem pe punte, am mers pretutindeni, dar cam absent, fără să ajung la ceea ce scontasem, o emoție. În atelierul de dulgherie mai erau sculele de pe vremuri. În salonul comandantului, cu fotolii și canapele, se păstrau, la bar, sticlele lui cu băuturi, probabil o mică parte din câte golise. Comandantul avea chiar și baie, o cadă de zinc, într-o chiliuță; n-am mai văzut alta pe tot vaporul, nu știu cum se spălau marinarii iarna, în apele ca de gheață. La prova, sub teugă, față în față cu cocina, era postul echipajului, un spațiu strâmb, unde încăpeau douăzeci de paturi, suprapuse două câte două. Aș putea să spun multe despre oamenii care trăiau acolo, îi cunosc bine, după cum le cunosc întâmplările, atât că nu mai e vreme. Se păstrau până și lăzile lor personale, împodobite cu poze de femei, dar nu goale, cum se văd astăzi prin cabinele marinarilor. Mă opresc numai la câteva imagini peste care nu pot trece, încăierările sângeroase, gemetele, agoniile. Peste ele se suprapun cărțile de joc vânturate cu patimă. Și alte patimi, plus geloziile. Medicul plictisit, constatarea decesului. Comandantul, judecata, giulgiul și aruncarea în apă. Subiectul nu are capăt, dar cine l-ar scrie n-ar face nici un pas înainte. Mi se pare că sânt mai multe pagini scrise decât vieți trăite.

Pe chei, un schilod, fără picioare, așezat lângă o gheretă, aștepta să i se dea de pomană, fără să ceară pe față. Turiștii se fotografiau cu el alături, stăteau să le vină rândul. Nu cred să existe o idee mai dezgustătoare și mai tâmpită. N-am băgat de seamă dacă măcar puneau un ban în mâna nenorocitului.

Un elicopter care decola din apropiere lua câte patru pasageri și făcea cu ei tururi rapide pe deasupra golfului. Ce puteau să vadă în două minute și

jumătate, cât dura zborul? Dar lumea se înghesuia, era coadă, ca la ologul de lângă gheretă, două cozi față în față, căci tot acolo se vindeau bilete pentru zborul cu elicopterul. Elicopterele sânt folosite în multe locuri pentru excursii rapide, chiar și la New York; m-am uitat mult la ele, cum decolau și aterizau, pe o platformă lângă East River; pasagerii coborau puțin rușinați, cum ies bărbații de la bordeie.

Erau în port restaurante populare, hale mari pentru toată lumea, complexe cu zeci de standuri, cum nu vedeam prima dată. Unele aveau fațada de scândură scoasă din lăzi de ambalaj, se cunoștea locul chingilor și caplamalelor, nu era un trucaj, mi-aș fi dat seama, știu cum se lucrează și o ladă de ambalaj, și un perete de casă. Ei, iată în sfârșit un loc unde nu se face risipă și economia este dusă până la cârpănoșenie. Ce s-ar fi bucurat domnul Andrica să vadă! Dacă s-ar face la fel în toată America, poate s-ar frâna inflația.

Ți-ai și găsit cu cine! La zece metri în față era portul de iahturi, cu debarcadere solide, largi, chivernisite, făcute dintr-un lemn roz, să fi fost cedru? – dulapi groși de șapte centimetri, cu fibra dreaptă, parcă laminată, fără așchieri sau noduri, lemn de vioară! Cu scări și cu parapete de fier zincat, sau de oțel inoxidabil. Erau frumoase, dar ce risipă, și ce mult au putut să mă întristeze când m-am gândit la un debarcader făcut de mine, cu multă cheltuială și trudă și care ar intra în pământ de rușine, dacă s-ar compara cu acestea. De iahturi nu mai vorbesc, unele de zeci de tone, cum n-a avut nici Jack London, toate scumpe, și le știu prețul, cu dichisuri moderne, cum nu existau, sau erau inaccesibile în vremea când aveam pasiune pentru ele. Erau și tipuri noi, cu două sau trei coci legate printr-o platformă, cataramane și triramane, modelul evoluat al bărcilor polineziene. Și toate stăteau degeaba, lăsând să se irosească milioane pentru plăcerea intermitentă și pentru orgoliul unora din miile de regișori ai industriilor alimentare și menajere, popularizate de televiziune în America, unde au domnit odinioară marii regi ai petrolului și oțelului. A avut și Vanderbilt la vremea lui un iaht regal, dar el barem a trecut Atlanticul într-o cursă vestită și a câștigat-o; de aceea îl țin minte, restul din viața lui nu mă interesează.

Deasupra portului este o înălțime de vreo sută de metri, sau poate mai mare, unde, luându-mă după numele ei, înseamnă că a fost instalat telegraful optic de pe vremuri. Ajuns acolo, nu m-am simțit prea mândru să mă urc cu ascensorul într-un turn de unde se vedea tot ce era reprezentat pe harta vecinătăților, dar mi-a folosit mult de astă dată, împotriva așteptărilor.

Am acest păcat, când îmi cășunează pe ceva, nu uit repede; mă urmărea amintirea turnului de la Seatle. Am privit pe toate ferestrele terasei de observație și am văzut priveliștea în toate direcțiile, mult mai bine, mult mai. departe, și îndeosebi în mult mai mare liniște decât mușteriii elicopterului; acolo mi-am format cea mai completă idee despre San Francisco.

Altceva voisem să spun, că la picioarele acelui turn este un monument destul de impresionant închinat lui Cristofor Columb, o statuie de piatră, solemnă și sobră. Ce șansă a avut acest om, de a fi recunoscut și astăzi drept descoperitor al Americii! Nu mă lepăd de el, Doamne ferește, deși sânt convins că înaintea lui au ajuns acolo, și cu mult înainte, măcar wikingii. Nu merg atât de departe ca să iau în serios ideea emigrației biblice, de care mi-a vorbit Donna Young la templul mormonilor.

Dealul Telegrafului este singurul loc în San Francisco unde urcă o alee în serpentină.

Vorbind de urcuș, mi-am adus aminte că de dimineață, când mergeam în port, am văzut încă un tramvai ou cablu, la intersecția străzilor Market și California. Credeam că este lăsat acolo de curiozitate și să se fotografieze turiștii cu el, cum era cel de la capătul străzii Powell. După-amiază plecase; mi-a părut rău că nu-l văzusem cum urca povârnișul.

Din Dealul Telegrafului, după ce s-a terminat serpentina, am coborât mai departe pe străzi înclinate ca toboganele. Era un cartier de locuințe și am văzut cum se construia o casă cu două etaje, cu pereții de lemn, panouri, pe schelet de fier, puternic. Nu-i prea mare disproporția între cele două materiale? Iar combinația ce reprezintă, economie sau risipă?

Tot coborând, am dat într-o arteră largă, parcă mai povârnită decât toate, bulevardul Columbus. Perspectiva lui deschisă până departe atrăgându-mă, am luat-o pe el, la vale, fără să mă uit pe planul orașului; știam unde am să ajung, drept în față se vedea blocul alb în formă de piramidă, despre care am să mai spun câteva cuvinte când voi ajunge aproape. Și, cum mergeam așa fără să țin seama de intersecții, intieresându-mă mai mult ce vedeam înainte, m-am pomenit că alunec Ifirtt voia mea pe o stradă piezișă, care strica liniatura oralului, ca năucul Broadway de la New York. Dar ce m-a mirat, și încă din cale-afară, strada se numea Broadway ea Irwfiși, și atunci, frapat de coincidență, am avut naivitatea să notez în caietul de drum, că probabil cuvântul, deși știu cum m³ traduce, este un nume care în America se dă străzilor zanatice. Abia acum,

deschizând din nou planul orașului, am descoperit că artera piezișă era bulevardul Columbus, pe când lâroadway mergea disciplinată între strada Vallejo și bulevardul Pacific.

Cu cât cobor de-a lungul Pacificului, limba spaniolă este tot mai răspândită. Ea apare acum și în scris, alături de engleză, pe biletele de avion, pe indicatoare, pe ambalaje, pe firme, ca într-o țară bilingvă.

Blocul în formă de piramidă e mai degrabă o săgeată, ca Turnul Eiffel, cu care de altfel seamănă, și dacă n-o să pară credibil, de vină sânt culorile și materialele diferite; nu poți compara fierul cu piatra. Și mai incredibil, construcția aceasta de piatră albă e mult mai suplă decât Turnul Eiffel, ca să nu mai spun cu cât este mai caldă. M-am apropiat și, dându-mi capul pe spate, am privit-o de la bază, dintre pilonii oblici pe care se sprijină. Ca arhitectură poate să fie o absurditate, și cred că este, și reprezintă multă risipă de spațiu, dar merită, fiindcă duce la o idee poetică; dacă Brâncuși ar fi fost arhitect, așa ar fi făcut el o casă, ca vârful finit al unei coloane infinite.

Există și în San Francisco un mic Manhattan; se vede mai ales de pe mare, cam în jurul blocului ca săgeata. Restul orașului îl alcătuiesc case relativ scunde, aliniate pe coaste, și între ele, din loc în loc țâșnește câte o prismă verticală, înaltă, un trăsnet. Am descoperit și aici un building, ca la Chicago, cu contravântuiri, lame late din fier, trecute în diagonală peste o parte din ferestre și orbindu-le aproape cu totul. L-am denunțat și pe acesta arhitecților, dar iarăși s-a găsit cine să-l apere. Fără să mă convingă.

Mai am de povestit prin ce aventură am trecut seara, în drumul spre casă. Administrându-mi bine timpul, am izbutit ca la ora trei postmeridian, să fiu la autogară. În ajun, autobuzul N, care mă ducea până în Oakland, în stația Durant, din colțul străzii o sută Nouă, a venit repede și am ajuns acasă fără nici o dificultate, decât că am coborât prea de vreme și o parte din drum l-am făcut cu piciorul. Spun toate detaliile ca să dovedesc că știam foarte bine adresa, nu m-aș fi rătăcit nici pe întuneric. Acum autobuzul a venit cu întârziere, ceea ce mi-a dat o nemulțumire și un început de neliniște. Se făcuse ora trei și jumătate, degeaba mă grăbisem, iar Pit mă aștepta la patru, ca să mă plimbe puțin prin Oakland. Dar, în sfârșit, am plecat, și încă era bine. Trecusem podul lung, mersesem o bună parte din drum pe bulevardul Mc. Arthur, când autobuzul a oprit într-o stație, la colț cu strada Hight, unde șoferul și-a poftit pasagerii să coboare, fiindcă se retrage. La început, nu mi-am făcut prea mult sânge rău, deși eram în

întârziere, m-am gândit că o să vină alt autobuz, și în cel mai rău caz o să renunț la plimbarea prin Oakland. Veneau autobuze, la intervale, le vedeam de departe, urcând la deal din josul bulevardului, numai al meu întârzia să apară; mult mi-am chinuit ochii să disting cu o clipă mai devreme litera N în față, îmi făceam iluzii de fiecare dată, și când se desena altă literă, îmi mai prelungeam speranța încă o secundă, zicând că poate nu văd bine.

Mă aflam la o intersecție largă, cu multă circulație, cu miros de gaze nearse, și cu forfotă omenească. În spate era o stație de benzină, pe partea cealaltă a bulevardului încă una, care și ele emanau mirosuri nocive. În jurul meu se foiau oameni cu mutre suspecte, n-a trecut mult timp până să se nască o teamă în mine, fiindcă unii îmi aruncau priviri curioase. Cum trecuse un sfert de oră, m-am gândit să-i telefonez lui Pit, să-i spun ce se întâmplă cu mine; ar fi putut să vină cu mașina, să mă ia, dacă tot urma să vizităm orașul. Numai că din locul unde era telefonul public, în spatele stației de benzină, nu se vedea în lungul bulevardului, și mă temeam că tocmai când m-aș fi dus acolo, putea să-mi vină autobuzul. Era încă lumină, dar soarele cobora repede, și în curând avea să fie seară. Zadarnic am sperat să treacă un taximetru; n-am apelat la benzinar să comande unul, mi-a fost frică, ar fi văzut că sânt străin și poate m-ar fi dat pe mâna unuia din indivizii cu mutre suspecte. Unul dintre aceștia s-a și apropiat de mine după un timp, m-a întrebat ceva, i-am răspuns că nu vorbesc englezește. „Văd că vorbești!” mi-a replicat el, cu o mutră vexată, gata parcă să-mi dea cu pumnul în falcă. Dacă i-am spus că știu numai câteva cuvinte, m-a lăsat în pace, dar mi-a rămas teama că are să mă urmărească; parcă îi simțeam privirea în ceafă și la un moment dat, întorcând capul, l-am zărit ceva mai departe, după o pompă de benzină, unde nu știu ce treabă ar fi putut să aibă.

Când i-am spus lui Pit ce mi se întâmplase și unde, am aflat că un loc cu faimă mai proastă nu puteam să găsesc în tot orașul. Cine este din Oakland n-o să-l contrazică.

Nu-mi era bine să-l simt pe omul acela că mă pândea, pe lângă ce m-or fi pândit alții, așteptând poate cu toții să se facă întuneric. De două ori îmi luasem inima în dinți să fug până la telefon; prima oară sunase ocupat, a doua oară nu răspundea nimeni; poate Pit mă aștepta la colțul străzii, neliniștit că întârziam și venise înserarea. După altă jumătate de oră, n-am mai putut să îndur așteptarea și m-am aruncat în primul autobuz care a oprit în stație, având grijă să aleg clipa când se închidea ușa, ca să nu se poată strecura cineva după mine.

Spun ce s-a întâmplat, fără prea multe adjective și cu destulă reținere. Șoferul m-a sfătuit să cobor la prima stație, el se ducea cu totul în altă parte, și să aștept acolo autobuzul N, era imposibil să nu vină până la urmă. O fi venit, nu știu, nu l-am văzut, am ajuns acasă cu alte mijloace. Odată cu mine a coborât și un tânăr care nu inspira încredere; parcă se hotărâse în ultima clipă. Când am văzut ce era în jur, am fost sigur că picasem într-o capcană. După animația de la răspântia unde pierdusem aproape trei sferturi de oră, mă aflam într-o stație pustie, schimbarea de decor era catastrofală, în față se întindea un parc sălbatic, acolo, în mijlocul orașului, iar în spate se înălța un taluz cât o casă cu două etaje, cu smocuri de iarbă îngălbenită. Case nu se vedeau, nici oameni, treceau numai mașini și autobuze, tot mai rare, în afară de al meu, care cu siguranță înnebunise. Mă uitam la flăcăul de lângă mine, eram numai noi doi, mă întrebam ce-o avea în minte. Nu mă îndoiam că îmi pusese gând rău și nu aștepta decât o clipă mai potrivită, să nu treacă nici o mașină. Căutam să-mi închipui unde ținea cuțitul, și ce gesturi avea să facă. Nu-mi era frică pe cât s-ar crede, tocmai în ziua aceea, fiind găzduit de prieteni, îmi lăsasem acasă punga cu întreg avutul, n-aveam la mine decât ceasul, un stilou fără valoare și banii de cheltuială. Așa că de jaf nu putea fi vorba, rămânea numai atacul, ceea ce mă speria mai puțin decât îmi închipuisem; teama mea, continuă și adevărată, îmi dădeam seama limpede, acum, pus la încercare, fusese gândul să nu rămân la mila altora, departe de casă. Devenisem curios și aproape nerăbdător să văd ce-o să urmeze. După câteva minute de așteptare, personajul a făcut ce nu mi-ar fi dat prin minte, cum n-ar da nici cui îmi ascultă povestea, s-a urcat în primul autobuz, fără să-mi arunce o privire.

Nu înseamnă că am fost mai fericit după aceea; locul rămânea la fel de pustiu, treceau mașini tot mai rare, și parcul din față începea să se topească în întuneric. Atunci m-am pomenit cu o doamnă alături, apărută de nu știu unde, să crezi că-i Ucigă-l Toaca deghizat în femeie. Era o ființă cumsecade, fiindcă s-a oprit și m-a întrebat în ce nevoie mă aflu, nu era greu să se vadă că am ceva pe suflet. M-a înțeles destul de bine, fiind una din acele persoane inteligente care n-au nevoie de multe cuvinte, și nu te încurcă ținându-ți discursuri… Venea de la o treabă, n-avea aerul că ieșise la promenadă, poate se grăbea să ajungă acasă, dar a întârziat până au trecut două autobuze, ca să-i întrebe pe șoferi cum hfl ajung în stația Durant, la hotarul cu San Leandro. I-au dat informații contradictorii, n-a mai avut ce face biata femeie, chiar eu am îndemnat-o să plece; după câte înțelesesem

avea de străbătut parcul, și poate era într-o primejdie mai mare decât mine. S-a dus, iar eu m-am rugat de soartă tăi poarte de grijă. Dacă o fi ajuns cu bine acasă, ceea ce sper pentru liniștea mea într-o viață de dincolo, cred că la rândul ei s-a rugat lui Dumnezeu pentru mine.

Un al treilea șofer, în sfârșit, m-a luat cu el, căci N tot nu venise; știa cum să ajung în San Leandro, era nevoie de o transbordare, mi-a spus unde să cobor și cu ce autobuz să merg mai departe. Așa am făcut, dar nu fără neliniște, căci căzuse noaptea de-a binelea, și tare îmi era teamă că Pit în acest timp umbla după mine pe la poliție. Când am coborât la strada o sută Nouă, n-am recunoscut locurile, am mai avut o clipă penibilă, crezând că îmi pierdusem mințile. Dar m-am dezmeticit când m-am uitat la numărul unei case, era 104, ajunsesem în alt capăt al străzii, și trebuia să merg până la 2138, cum avusesem prudența să scriu pe o notiță. Ca să trec prin fața a două mii de case, rare pe deasupra, cu grădinițe între ele, mi-ar fi luat poate o oră, dar să nu ne speriem de pomană, dracul nu era atât de negru, numărătoarea acolo se face din zece în zece. Rămâneau numai o sută de case, căci Jumătate din cele care rezultă dacă împărți două mii la zece se aflau pe partea cealaltă a străzii. Mi-am luat picioarele la spinare și am ajuns într-un sfert de oră. Pit m-a întrebat dacă nu mi-a fost frică.

25

Trenul pleca la opt dimineața; aflându-mă într-o lume străină, am socotit să fiu în gară la ora șapte, așa e bine. Am plecat de acasă la șase și jumătate, pe întuneric, cu un taximetru, odată cu gazdele mele care mergeau în altă direcție; nu le puteam cere să mă conducă la gară, aveau de cules oameni, așteptau în stradă, doar îi văzusem.

Pit nu m-a împovărat cu felurite comisioane, cum se obișnuiește, pentru rudele lui din România. Ar fi fost greu să le car prin toată America, și se putea să le pierd, sau să mi le fure. Nu degeaba refuzasem electromotorul. Mi-a dat numai o fotografie, unde este el cu Aurora, s-o duc sorii lui, ca să știe și ea cum arată nevasta din Filipine. În afară că o iubește și nu pierde un prilej să-i arate tandrețea, Pit e foarte mândru de Aurora, și de sine e mândru asemenea, că n-a ezitat să zboare după ea până la Manila, fără s-o fi văzut vreodată. Era o loterie grea; a câștigat de la prima tragere. Iată un om care a întins mâna cu ochii închiși și a găsit ce dorise!

Gara era departe, am mers prin locuri necunoscute, liniștit că Pit își notase numărul taximetrului.

Când am ajuns se lumina de ziuă, în albastru. Nu mă miram că sala de așteptare era goală, știam ce puțină lume merge cu trenul. Mă miram că Pit socotise necesar să-mi facă o rezervaţie, telefonase în ajun, de la slujbă. M-am mirat și mai mult când casierul care abia deschisese ghișeul și nu mai avusese nici un călător până la mine, a luat notiţa mea, a examinat-o cu atenție, a confruntat-o cu un registru, s-a convins că era trecută acolo, cu același număr, pe același nume, pentru același tren și aceeași oră, și pe urmă, satisfăcut, mi-a dat biletul. L-am întrebat ce se întâmpla dacă n-aș fi avut rezervaţia. „A, mi-a răspuns el, cu cea mai mare naturalețe, ar fi fost totuna!”

Am ţinut notiţa, și o transcriu, să rămână o dovadă. Îmi cer iertare pentru toate aceste cifre, dar ce să fac, dacă ele există? „Rezervation 117 959. (Cifra 7 nu se barează în America. Dacă nu știi, sau pui bara din obișnuință, riști să nu fie înțeleasă.) Train No 11, Time 8, 05 AM Oakland-Los Angeles, 800.252 0047”. Întocmai! Am omis numai numele, să nu mă popularizez în propria mea carte.

Multă risipă de tipar și de hârtie se face la calea ferată, cu broșurile privitoare la mersul trenurilor. În gări, literatura aceasta, cu ilustrații în culori, ca niște reviste de artă, zace în stive, la îndemâna cui vrea să le aibă. Am luat două, la Oakland, și când le răsfoiesc astăzi găsesc în ele un ghid bunișor al Americii; cine n-a fost acolo își poate face măcar o idee. Dar în același timp îmi inspiră un fierbinte dor de ducă. Dacă nu poţi să pleci, te apucă tristețea.

Până să se facă ora, se adunaseră vreo zece oameni, și când a venit trenul să mai fi fost de trei ori pe atâţia prin vagoane. Nu știu cum s-a născut în mine, așa, din faptul zilei, un gust de boierie, că am predat valiza la serviciul de bagaje; oare ca să nu-i mai port de grijă, sau fiindcă voiam să scap de ea cu tot dinadinsul? N-ar fi fost greu s-o iau cu mine, s-o pun în plasă, și n-aș mai fi pierdut aproape o oră la Los Angeles, în gară, așteptând să vină căruțul cu bagajele.

Și trenul, în stadiul lui de astăzi, este o risipă, cred că merge în pagubă. Societatea „Amtrak”, a statului, încearcă să reanimeze transportul pe calea ferată, cumpără sau închiriază liniile vechi, lăsate în paragină, modernizează vagoanele, își dă multă osteneală. Deocamdată foloasele mi

se par slabe, amintirile rămân triste, apăsate de amintirea celuilalt secol, când trenul era o glorie a Americii.

În timp ce mergeam de-a lungul peronului, nehotărât în ce vagon să mă urc ca să-mi fie mai bine, așa e când ai de unde alege, am socotit că nu-i după nici o lege să pui în mișcare o mașinărie de oțel, de mii de tone, ca să transporte de ici până colo o sută de oameni. Dacă treceam la socoteală personalul trenului, de la mecanic până la barman și chelneri și adăugam șefii gărilor dintre Oakland și Los Angeles, cu impiegații de mișcare, casierii, hamalii, acarii, cantonierii și toți slujbașii, numărul lor depășea de multe ori pe al călătorilor. Pe parcurs, mi-a venit inima la loc, s-au mai urcat și alții, iar seara, când ajungeam la Los Angeles, jumătate din locuri erau ocupate, începea să semene a aglomerație, însă atâta timp cât trenul va pune o zi întreagă pentru un drum de patru sute de kilometri, nu va ajunge la o izbândă deplină. Păcat de curentul electric și de oțelul care se uzează!

M-am urcat într-un vagon cu etaj panoramic, unde, fără să mă bată curentul, mă simțeam ca într-o mașină decapotată; nu, e prea mult; mă simțeam ca într-una din vechile căruțe ale pionierilor, cu coviltirul dat deoparte, numai că avea arcuri mai bune și mergea puțin mai repede. Există și trenuri rapide, pe alte linii, îl știu pe cel de la New York la Washington. Dar e prea puțin pentru o Americă atât de mare.

Cum am plecat din gară, încet, ca mărfarele, am văzut în dreapta bulevardul Jack London; îmi părea rău, pierdusem, dar nici nu merita să cobor din tren pentru atâta. M-am gândit iar, cum scria omul acesta, în fiecare zi, trei mii de cuvinte; tocmai atunci simțeam în mine reînviind și împresurându-mă toate oboselile din urmă, amăgite; aveam caietul în față, și nu puteam să scriu nici măcar trei cuvinte.

La marginea orașului am întâlnit ogoare, cu semănături de toamnă, dar nu foarte întinse; nu, marele grânar nu știu nici astăzi unde este. Nu se vedea nici un om și nu înțelegeam cine și cil ce mijloace, cu ce minte și cu ce suflet putuse să lucreze pământul cu atâta perfecțiune. Tarlalele aveau forme geometrice, trasate ca pe planșetă. Nici o fărâmiță de pământ țâșnita de sub grapă nu se vedea pe de margini și suprafața ogoarelor părea laminată; înverzind, aveau să semene cu o masă de biliard la scara Americii. Știam că n-ar fi fost nevoie de atâta pedanterie ca grâul să crească și să rodească, mi se părea că toate erau făcute pentru ideea de frumusețe, și am înțeles că trebuie să mă bucur. Dacă la fel o fi fost lucrat ții marele grânar,

mai bine că nu l-am văzut, n-ar fi putut să-mi încapă în minte, m-ar fi făcut să mă îndoiesc de mine însumi.

Mi-am învins lenea și am trecut în caiet însemnările de pe o notiță, ceva ce mi-a povestit Pit seara, ca să-mi mai bage o spaimă în suflet. Poate de aici vine oboseala, am aflat prea multe întâmplări sângeroase, unele absurde pe deasupra, ții n-am putut să mă păstrez detașat de ele, mă împresoară și mă gâtuie. Nu-i mult timp de când un consilier al primăriei din San Francisco, scos din slujbă pentru nu știu ce rațiune, a intrat în biroul primarului și a tras în el cu pistolul, apoi a mai împușcat un om, un alt consilier, care venise alarmat de detunătură. S-ar putea să fie actul unui dement, dar nu m-ar mira să se afle că a fost o dramă pasională; unul din cele trei personaje era președintele homosexualilor din San Francisco. Poate ceilalți doi făceau și ei parte din asociație. Pentru dublul omor, ucigașul a luat doi ani de închisoare. Alung departe gândul ultragios că judecătorul avea motive să-i țină partea.

Nimic n-ar trebui să mă mire prea mult, o societate nou născută, în sânul unei societăți încă nedecedate, își însușește repede moravurile acesteia din urmă; drama pasională poate să fie și ea preluată. Se fac sforțări în clipa de față să se inverseze moravul căsătoriei; în unele locuri aud că se admite prin lege. Nici în America oamenii nu stau cu mâinile în sân, de mult am văzut într-o fotografie manifestația unui grup de homosexuali în fața Casei Albe, cerând dreptul la căsătoria între bărbați, încă nelegiferată. „Și noi am luptat în război!” am citit pe placarde.

Când scriu aceste rânduri, la Chicago se judecă procesul unui om în a cărui casă au fost găsite cadavrele a nu mai puțin de treizeci și doi de copii, victimele unei pasiuni a lui, maladive. Între timp se învață la istorie viața sultanilor, și lumea se face a nu înțelege cât de vechi este exemplul.

Cineva intră într-un bar, izbind ușa cu piciorul, și trage cu mitraliera în oameni, la nimereală. N-am văzut, dar cred, altfel cum s-ar pune în film o asemenea scenă? „Și el ia tot doi ani?” l-am întrebat pe Pit. N-a putut să-mi răspundă. Nu m-ar mira să aflu că se poate scăpa și mai ușor, cu suspendarea pedepsei. Sau cu achitarea; avocatul și medicul îl declară iresponsabil. Și după un timp, omul pune din nou mâna pe mitralieră!

Se vede că aveam un motiv de răfuială cu lumea, altfel nu m-aș fi lăsat pradă atâtor gânduri întunecate. Putea să fie urmarea întâmplărilor din seara trecută, peste care credeam că trecusem cu bravură. La toate se adăuga cenușiul cerului, ca să n-am o zi veselă.

În schimb, a fost o zi instructivă, am traversat o geografie pe deplin inedită, care a infirmat vechea mea părere că peisajul se repetă adesea, de la un colț al lumii la altul, fiindcă natura n-are destule modele pentru o variație continuă. Numai în Spania mi s-a mai întâmplat așa, să nu pot găsi un peisaj asemănător cu altul, și să ajjang până la impresia că nici eu nu rămân același, ci la fiecare kilometru parcurs devin altul. Mersul cu trenul mi-a prilejuit o revelație neîntreruptă, dar nu m-oi apuca să descriu totul, interesantă este numai ideea.

În loc să ajungem la ocean, pentru mine ținta zilei, am intrat într-o vale largă și lungă de kilometri, cu dealuri de o parte, cu munți de alta. Într-o geografie firească, dealurile fac legătura munților cu câmpia; așa este pretutindeni. Aici reliefurile stăteau separate, cu caractere precise de deal și de munte, dar nu se nășteau unul din altul, ci aveau formații aparte, poate chiar antagoniste, refuzau să se apropie și să unească, lăsând la mijloc calea ferată. Trenul șerpuia pe fundul văii, vedeam locomotiva pe deasupra vagoanelor și mi se părea că se tupilează, să treacă neobservată și să scape, fiindcă într-adevăr trenul nostru părea mic și în primejdie în fața acelei naturi care cântărea miliarde de tone. Ultimul ei produs, pe partea dealurilor, a fost o pădurice de eucalipți și ea mi-a adus iar aminte de Spania.

După două ore și jumătate, în față s-a deschis o câmpie întinsă până într-o zare mult mai îndepărtată decât se vede fie obicei cu ochii, și totuși vizibilă până la capăt, printr-o supradimensionare optică, posibilă în America. Dacă trenul ar fi mers mai repede, poate că zarea nu mi s-ar fi părut atât de departe, și nu m-aș mai fi simțit atât de mic între un orizont și altul. Am întors capul să privesc în spate, și am văzut mult mai limpede ce separație nefirească era între deal și munte. Sânt sigur că nu mai văzusem niciodată o asemenea priveliște; parcă erau două elemente geografice aduse de pe alte planete și aruncate anapoda. Dar poate să fi fost așa doar pentru mine, în ziua când am traversat eu California, marți, 16 octombrie 1979. Iar în față, pe acel sol fără nici o înălțime, atât de neînrudit cu peisajul din spate, mult timp n-am văzut decât smârcuri de mlaștini, o inutilitate nemăsurată.

Spre a treia oră de mers, am ajuns la Salinas, orășelul lui Steinbeck; nu poate să intereseze pe nimeni, nu mă interesa nici pe mine, dar trebuie să-mi creez iluzia unei relații cu oamenii. N-am văzut decât gara, cenușie, mică și tristă, scăldată în praf ca pe vreme de secetă. (A și fost secetă lungă de

altfel, pe câmp nu se vedea, ogoarele fiind irigate; pentru o gară nu se face ploaie artificială.)

În cabinetele de toaletă din trenuri, unde de voie de nevoie intri câteodată, m-am simțit prost totdeauna, fiindcă geamul mat mă împiedică să văd afară; e ca o scufundare. În trenul meu, geamul avea un dreptunghi clar la înălțimea ochilor; cineva judecase.

În a patra oră de drum, au răsărit munți în dreapta, unde mă tot așteptam să apară oceanul. Am sperat că un tunel în care am intrat după douăzeci de minute să ne scoată pe coastă; dincolo de el erau tot povârnișuri de munte. Când le-am depășit, a apărut altă câmpie, frumos parcelată, grădini de legume, succedându-se până departe; acolo, în sfârșit, am văzut și oameni, aplecați pe răzoare, altfel aș fi rămas cu impresia că pământul se ară singur, se grăpează, se seamănă, și nu cere nici o îngrijire. Pe un drumeag era o expoziție rurală de automobile, noi, lucioase, în culori vesele, înlocuind florile de câmp, după o metodă americană: oricât ar fi fost de artificial acest adaus, izbuteau să înveselească priveliștea. Să fi știut de ele, ce s-ar mai fi răsucit în groapă Ford întâiul, care făcuse numai automobile negre! Urâtă ar fi pe câmp culoarea neagră! Nu-s destul ciorile?

I-am ținut de rău pe acei fermieri; oricât de bine și-ar fi lucrat grădinile, nu justificau atâta risipă de benzină; de ce veneau la lucru fiecare cu mașina lui, în loc să se asocieze și să cumpere un autobuz, pentru tot satul? N-aveau decât să-l vopsesacă în toate felurile, ca să-l personalizeze, punând fiecare culoarea lui preferată.

Ca așezări de oameni n-am văzut în zona aceea decât două căsuțe, cu un hambar la mijloc. Somnolam de prea multă monotonie; niște vagoane lungi, răsturnate pe taluz, n-au izbutit să mă sperie, deși putea și trenul nostru să deraieze; calea ferată nu-i sigură în America, așa mi se spusese. Nu, cred că este o calomnie, lumea n-o mai iubește, a avut o istorie palpitantă, a strălucit ca artificiile, care se prefac în cenușă. Este adevărat că apasă peste ea o tristețe, din cauza gărilor vechi și urâte. Trenurile se modernizează, puse în pas cu vremea, vagoanele sânt elegante și confortabile, cu fotolii care te învăluie și te leagănă, cu aer condiționat și cu dulăpioare frigorifice, unde găsești în orice clipă cuburi de gheață. Dar ce folos, dacă în gările ponosite descoperi amărăciunea vremii trecute, care umbrește vremea prezentă și îți răcește sufletul? Așa e, mă întristau gările, am multă Iubire pentru ele, de aceea somnolam, ca să treacă timpul și să nu cad în melancolie.

A trebuit să mă trezesc, a apărut pe neașteptate un grup de sonde, care nu-mi sânt indiferente, au fost fundalul adolescenței mele; și apoi, azi când se vorbește cu atâta pesimism despre criza petrolului, o sondă în funcțiune nu poate decât să-ți facă bine, să te înzdrăvenească, să-ți dea speranțe. Erau sonde cu pompă, scoteau păcura cu țârâita; s-o fi dus cu totul vremea erupțiilor care îmbogățeau pe un om într-o singură noapte? Ardeau gaze în aer, fără milă; nici măcar astăzi nu li se poate găsi o întrebuințare?

În câteva minute, câmpul de sonde a rămas în urmă și mi s-a răcit inima. Ce puteau ele să dea, față de nevoile lumii? Poate cât le trebuia fermierilor de mai înainte, să vină la câmp cu mașina. În vremuri bune, cine s-ar osteni să țină în funcțiune un pâlc de sonde sleite? Căci, judecând după cole câteva rezervoare unde se strângea păcura, nu puteau fi mai de Doamne-ajută.

Acum trenul urca lung și cu oboseală o coastă piezișă, cu o luncă în dreapta, cu un râu care venea din față; unde putea să se ducă, unde să se verse, dacă oceanul era în partea opusă? Deocamdată dovedea că mai avem de trecut cel puțin o creastă până să ajungem! (Am trecut vreo patru, sar peste ele, nu sânt o amintire plăcută.) Aș sări peste multe nițele, îmi rămân puține pagini, dar n-am dreptul; cred că nimeni din câți vor citi cartea nu va face exact drumul meu, chiar dacă odată se va duce în California. Ca să scurtez totuși, voi nota numai jaloanele, și cine își va da osteneala va face din ele imagini: un sat, cu căsuțe și cabane, cenușii, amărâte, unele cam în paragină și la mijloc un hangar, apoi două ateliere mecanice. O gară de lemn; în jurul ei prăvălii, rezervoare, lăzi, o fabrică, și pretutindeni automobile colorate. După o bucată de drum, o fermă golașă, într-un peisaj lipsit, de alte repere.

Locomotiva n-a fluierat niciodată de la plecare. Am întâlnit un singur tren, de marfă, la ora prânzului; de ce-o mai fi dublă calea ferată, când la un singur kilometru intră peste două sute de tone de oțel, și două mii de traverse?

O femeie a tricotat tot timpul, fără să se uite afară; de ce-o fi ocupat un loc la etajul panoramic? Treaba ei, tot n-avea cine să-l ocupe, iar eu eram mulțumit să fiu singur; căci o femie care tricotează nu-i o companie.

În flancul unei gări, o șandrama, o clădire mare de lemn, un fel de fabrică pentru prelucrat paiele, n-am înțeles ce se făcea din ele, avea acoperișul ars, că se vedea înăuntru. Cum or fi izbutit să stingă focul, când

în afară de scândură pereților, șandramaua era plină cu baloturi de paie uscate?

În a cincea oră de drum, după ce peisajul se schimbase de atâtea ori, am intrat într-un ținut deluros, cu iarbă arsă de soare. Pe acel pământ cu ondulații tot mai puternice am văzut pe rând lucrări omenești și reziduuri după cum urmează: împrejmuiri solide, pentru vite, căpițe de bălegar, mici industrii, căsuțe, fiare vechi și mașini noi, care vor fi și ele fier vechi, și se vor arunca în grămadă. A fost o insulă populată de oameni, pe urmă natura a rămas goală; proporția estimată de mine, pe tot drumul, nouăzeci și nouă la sută pământ liber, pentru colonizare.

Urcam dealuri împădurite, tot mai frumoase, treceam poduri, peste ape care continuau să vină din față, dovadă că oceanul era încă departe; începusem să nu mai regret, California trebuia cunoscută, îmi era necaz doar că mă păcălisem, încrezându-mă în hartă și în ideea că drumul care leagă două orașe de coastă nu are de ce să ocolească prin interiorul țării; și-apoi, pe unde se poate face mai ușor o cale ferată, dacă nu de-a lungul plajei, cu nivel constant și fără obstacole?

După un tunel lung, trenul a început să coboare, și atunci am sperat că trecusem pe sub linia de despărțire a apelor și că de aici încolo trebuia să apară oceanul. Peisajul avea majestatea unei fanfare, era plin de răpăitul tobelor care subliniau în fortissimo acordurile majore, mi se părea că înaintăm spre victorie, când deodată această muzică triumfală s-a stins în mine; la orizont se vedeau alte creste, luându-mi nădejdea că o să mai ajungem vreodată pe malul Pacificului.

Așa am traversat California! Ce-o fi fost în sufletul oamenilor care au venit aici prima dată?

Deși calea ferată făcea ocoluri dese pe coastele povârnite, acum direcția ei generală era spre cel mai precis dintre vesturi. Atunci cum de nu răzbeam la câmpie? Se lungise pământul?

Mergeam la vale, atât de încet, că un om, dacă s-ar fi dat jos din tren și ar fi grăbit pasul, ar fi putut să ajungă ușor până la locomotivă, spre a-l ruga pe mecanic să meargă mai repede. O asemenea cale ferată eu n-am mai văzut, să coboare în serpentine, de parcă ar fi fost nebună, în curbe atât de fitrânse, că în unele clipe vagoanele din față ajungeau în dreptul celor din spate, fereastră în fereastră, și trenul semăna cu un câine care se arcuiește să se apuce de coadă, lira ceva nefiresc, și cum pe margine stâlpii de telegraf,

cu sârmele rupte, încolăcite, păreau jumulite și gata să cadă, ni fi spus că fusese un război sau un ciclon, și că mutase din loc până și calea ferată.

La picioarele pantelor unde am ajjins cu frânele atât de încinse că miroseau de la distanță a fier roșu, valea s-a lărgit și a apărut populație. Întâi doi alergători în șort, care gâfâiau în jurul unei ferme de porci; alt loc nu găsiseră? Porcii nu-i băgau în seamă, se îngrășau cu ritul în troacă. Iar oamenii voiau să slăbească!

Mai departe erau grajduri, o herghelie de cai, acolo să se fi dus cei doi, să alerge! Era o localitate umbrită de palmieri, cu blocuri de locuințe, cu o arenă de sport; părea o stațiune de vilegiatură și se numea San Obispo, luându-mă după firma gării. Peronul gemea de oameni, m-am temut că au să năvălească în tren, însă nu s-a urcat decât un negru pricăjit, cu o traistă în mână. În afară de el, nu mai erau decât vreo doi negri în toată mulțimea. Oare valea ducea la câmpie, își găsea loc printre munți, sau trebuia să urcăm încă o dată?

Au apărut iar câteva sonde, cu pompele scârțâind plictisite, fără speranțe. Apoi căsuțe și rulote, o localitate volantă. Și îndată după aceea valuri de nisip, care anunțau că oceanul nu mai putea fi departe. Așa am sperat, dar am mai avut de trecut o pădure de eucalipți venerabili; trenul mergea la pas, adesea oprea, așa, fără nici un motiv vizibil; e de mirare că oamenii nu-i arată încredere? A mai fost și-o rafinărie, pusă pe nisip, o nimica toată, ceva de un vagon pe zi, mai mult să încurce locul. Au apărut încă o dată dealuri, cu văi și râpe, cu eroziuni fanteziste, compoziții abracadabrante. Cum a putut să ajungă până aici atâta nisip? Și a mai rămas vreun fir pe plajă?

Se sfârșea a șaptea oră de drum, când printre alte pâlcuri de sonde răzlețe s-a văzut oceanul, într-o lumină proastă, ca pâcla, fiindcă după atâta drum soarele ajunsese în față, unde avea să apună după câteva ceasuri. Era o dezamăgire, mă uitam cu privirea pierdută, dus pe gânduri, dar trebuia să-mi fabric un pic de emoție, dacă vedeam prima oară în viața mea Oceanul Pacific.

Trenul a cotit la stânga, de-a lungul țărmului, ceea ce dorisem și așteptasem. Nu puteam depăși însă emoția teoretică, nimic n-avea frumusețe, din cauza luminii lăptoase; altceva ar fi fost dimineața, oceanul s-ar fi văzut albastru, și până departe. Mergeam pe o coastă pietroasă, cu tufișuri uscate, și abia târziu am văzut jos un colțișor de plajă, cu nisip bogat, galben, ca praful de aur. Să fi fost cu mașina, aș fi coborât să-mi dau

cu apă pe față. Acest botez l-am făcut abia a doua zi, la Santa Monica, pe plajă; un val a venit peste picioarele mele, mi-a intrat în pantofi și m-a udat până la glezne; nu puteam să mă supăr.

Relieful coastei acoperea oceanul pe multă întindere, împiedicându-mă să-l văd pe săturate, căci tot îl mai doream, deși mă dezamăgise.

Era o șoseluță asfaltată de-a lungul țărmului, neumblată, s1 văzând-o așa goală și singură, le-am dat dreptate celor care mă sfătuiseră să nu merg cu mașina. Și dacă ei exageraseră temerile, de ce n-aș fi avut dreptul să exagerez eu însumi, drum când nu mai era mult până seara, și nu știam ce se ascunde prin tufișuri?! apoi din mașină n-aș fi văzut la fel de bine ca din vagonul panoramic, așa că am dat deoparte regretele. Cine mi-a spus că toată coasta Pacificului este o plajă continuă se înșală, sânt sigur că n-a văzut-o în toată lungimea. Am mers mult pe faleze stâncoase, cu promontorii bătute de valuri la bază, că un om nu avea unde să pună piciorul.

După zeci de kilometri am mai zărit un colț de plajă, printr-o ruptură a pământului; jos erau un om și un copil, și prezența lor acolo, atât de izolată, făcea ca locurile să pară mai goale. În partea țării, pe stânga, erau dealuri cu iarba uscată. Din loc în loc se vedea o mică stație de radio, cu o antenă înaltă. Apoi o fermă, un grajd și vaci la păscut, care ridicau capul la trecerea trenului. După un timp, am coborât lin până la o plajă adevărată. Am mers mult cu oceanul foarte aproape; soarele rămăsese puțin mai în spate, bătea pieziș și apa începea să se coloreze de seară. Sânt totdeauna puțin trist în asemenea clipe, mai ales departe de casă, când nu știu unde am să dorm noaptea, ci știu doar că am să fiu singur. Pe multă întindere plaja, deși frumoasă, curată și generoasă, rămânea cu totul pustie; era și-aici marea rezervă de spațiu caracteristică pentru America. Într-un loc am văzut câteva rulote pe țărm, iar în larg două iahturi, la ancoră; nimic statornic, în orice clipă puteau să plece, pe uscat și pe apă.

Vedeam totul bine și pe îndelete, trenul continua să meargă cu multă prudență. Oare șinele erau într-adevăr slabe, cum mi se spusese? Nu pot crede, și totuși, într-un loc văzusem vagoane răsturnate și o locomotivă cu roțile în aer.

Ce voi da eu Americii? m-am gândit în acele clipe. Sper să-i dau ceea ce i se cuvine, redus la putințele mele, dar nu mai puțin decât mi-a dat ea mie. Ce-am văzut nu mi-a arătat nimeni, ce am înțeles îmi aparține, și nimic

nu este o amăgire. Am avut atunci sentimentul, rămas până astăzi, al deplinei mele independențe de observație și cugetare.

Simțeam în schimb o constrângere de altă natură, la Los Angeles aveam de făcut o vizită, unui tânăr, dintr-o obligație, fiindcă altminteri îmi era cu totul departe de inimă. Cum clipa acelei întâlniri se apropia constant, oricât de încet ar fi mers trenul, mă gândeam la ea cu intensitate în creștere, până ce mi-am dat seama că nu-mi voi putea îndeplini obligația, totul în firea mea se opunea cu înverșunare. Atunci i-am scris tânărului cum urmează, meditând mult asupra cuvintelor: „Nu te-am căutat, băiețașule, fiindcă ne despart prea multe. Eu am venit aici să descopăr ceva din America, și poate am descoperit, măcar o câtime; dacă voi spune unu la sută din ceea ce încă n-a spus nimeni, voi socoti că este o izbândă mai mare decât speranțele mele, căci altminteri m-aș mulțumi cu unu la mie. Tu însă ai venit s-o cucerești, te-ai înarmat și ai sunat din trâmbiță. O, dar dacă America nu-i încă descoperită cu totul, de cucerit n-a mai rămas nimic pentru nici un om care este viu astăzi, ci doar pentru pionierii de mâine, sperând că se vor mai naște”.

Scrisoarea a rămas în caietul meu, netrimisă.

În ultima zi la Los Angeles, după ce mă întorsesem de la Honolulu și mă pregăteam să plec cu avionul la Las Vegas, motiv pentru care rămăsesem la un hotel de pe aeroport, destul de arătos ca să nu-mi fie rușine, am rugat pe o prietenă să-i telefoneze acelui tânăr, ca secretară a mea, și să-i încredințeze un mesaj din parte-mi. Dacă l-aș fi căutat direct, aveam motive să mă tem că va răspândi zvonuri în lume, va povesti cum i-am bătut la ușă să-i cer de pomană, căci ce-i drept, se nbiynuiește. Cu patru seri înainte, la un bar din Hollywood, între cunoscuți și prieteni, unde ne-am simțit bine cu toții și am rămas până la ora închiderii, mi s-a întâmplat să mă pomenesc cu o bancnotă în față, o hârtie verde, cu chipul unuia din președinții Statelor Unite. Cineva voia să mi-o dăruiască, după un obicei inaugurat de Mecena, spre a-mi ajuta să-mi prelungesc șederea în America. Nu m-am simțit jignit, omul avusese o intenție bună, materializată cu multă sfială, și ca să nu-i jignesc eu pe el, refuzând cu o vorbă rece, i-am înapoiat bancnota, după ce am anulat-o iscălindu-mă pe ea mare, de la un cap la altul, peste chipul președintelui. Puteam s-o pățesc, cred că era caz de lezmajestate.

I-am dat instrucțiuni complete acelei prietene, numită Ioana, în ce fel să poarte dialogul cu tânărul. Desigur că el avea ști se mire: „Cum, călătorește

cu o secretară?” Poate avea să fie chiar vexat că nu mă înfățișam ca un coate-goale. Ioana urma să răspundă: „Nu-s chiar secretară, dar îndeplinesc și această funcție; de fapt, îi ajut să-și piloteze avionul, sânt radiotelegrafist și mecanic!… Și iată ce am a vă transmite: patronul meu rămâne aici până mâine la ora unsprezece. Dacă doriți să-i solicitați o întrevedere, îl găsiți la hotelul Travel Lodge, camera 707, de pe aeroportul internațional Los Angeles”.

Ioana a încercat să-i telefoneze în mai multe rânduri dar a sunat ocupat, sau n-a răspuns nimeni; n-am regretat prea mult că toată regia rămăsese zadarnică. De curând, secretara mea de ocazie mi-a scris, într-un adaus la o felicitare: „Mai bine că nu l-am găsit, riscam o jignire, aud că refuză orice conversație cu românii, ca să nu-și strice accentul dobândit în America…”

Erau câteva sonde în largul oceanului; păreau părăsite. Într-a noua oră de la plecare, când trenul se îndepărtase de coastă, după ce trecuse pe lângă câteva localități de vilegiatură, nestrălucite, m-am dus în vagonul-restaurant și am mâncat de seară, scăpând de o grijă.

În a zecea oră de drum, după câteva tuneluri, am intrat într-un ținut frământat, tot mai aspru, dealuri stâncoase, cu șiruri de bolovani la creastă, blocuri de piatră gălbuie, de sute de tone, nu știu cum ajunse acolo, parcă urcate cu macaraua, în partea oceanului, care nu s-a mai văzut, se întindea o vale înverzită; eram la Santa Barbara, lângă Los Angeles. Cădea o înserare tristă, mi-era cam frig și puțin frică, aveam să lupt cu un oraș de nouăzeci de kilometri lungime, cu milioane de oameni, unde nu mă întâmpina nimeni. Sub calea ferată se înșirau vile, modeste, dar toate aveau piscină în față, măcar una mică, și apa era albastră.

Intrarea în Los Angeles a fost lungă și înceată; orașul mi s-a părut întunecos, la fel cum mi se păruse San Francisco; îmi închipui că mult din acel întuneric pornea din mine. M-am certat aspru că depusesem valiza. Erau unsprezece ore de la plecare, și am intrat bine în a douăsprezecea până să vină bagajele. Un taximetrist m-a dus la un hotel, aproape de Broadway, ținut de portoricani; totul acolo mi-a amintit prima mea seară la New York. Nu putea să-mi placă, dar n-aveam putere să caut altul. În caietul de drum am notat cu pornire, parafrazând ceea ce spusesem odată despre femeile frumoase, care dacă sânt într-adevăr frumoase, nu pot să fie decât foarte frumoase: „Când ceva este sordid în America, nu poate fi decât foarte sordid, și nimic nu-l poate întrece”. În baie erau gândaci; s-au speriat, s-au ascuns și ascunși au rămas toată noaptea. Camera mi s-a părut murdară, în

schimb, patul era înfățat proaspăt, cu cearșafuri strălucitoare și netede ca mătasea. Așa-i peste tot, chiar și la hotelurile proaste. Cât despre prosoape, găsești maldăre, puse în rastele, de toate mărimile, niciodată colorate, numai albe, ca să se vadă cât sânt de curate.

Îl uram pe șoferul care mă adusese acolo, uram hotelul, cu holul plin de tipuri suspecte, cu camera jegoasă, cu mocheta plină de praf și năpârlită; în pat însă m-am simțit bine. Până atunci m-am pomenit trântind lucrurile în stânga și-n dreapta, cu dușmănie, aruncând gunoaie pe jos, ca să devin egal cu decorul; aș fi spus grosolănii, dacă ar fi avut cine să mă audă. (Vodoam că mă răzbun, în realitate făceam exerciții de adaptare, ca să-mi treacă puțin crisparea. Am coborât în stradă, dar n-am mers decât douăzeci de metri, până la primul colț, cât unde m-am întors repede; n-am văzut nimic să mă sperie, nnrul însă era plin de ideea amenințării. Am intrat în cameră ca într-o celulă de închisoare. Voiam să mă salveze cineva, n-am putut să rabd până dimineața; cu toate că era târziu, µm pus mâna pe telefon și am format numărul.

26

Atât de greu îmi este să mă adresez unor oameni pe care nu l-am văzut niciodată! Mac, prietenul meu de la Lausanne, îmi dăduse adresa, stăruise să-i caut, avea să-i prevină, puteam fi sigur că au să mă întâmpine cu prietenie și au să se bucure. Așa a fost, el le-a scris, de unde, luându-mă după mine, mă așteptasem să-i vină greu, sau să uite; ei m-au așteptat și într-adevăr s-au bucurat din toată inima. Astăzi îmi sânt prieteni.

Mi-a răspuns Ioana, crezusem că era soția, nu fusesem atent la explicațiile lui Mac, gândul meu fugea înainte, spre America, încărcat de griji și de răspunderi, de întrebări cărora trebuia să le caut răspunsul. Ioana era soră și, luând-o eu drept soție, m-ar fi crezut un Agamiță Dandanaehe, decât că în loc de diligență, venisem cu avionul și cu trenul. Am cunoscut-o și pe soție, se numește Liana, îmi este și ea prietenă, o seară întreagă a cântat pentru mine cântecul care îmi plăcuse, *Feelings*, mi-a dat și discul, și notele tipărite. Pe el îl cheamă Nino, așa scrie pe afiș; au o orchestră de patru oameni, cântă prin baruri, cum se ivește ocazia, când într-un oraș, când în altul. Au cântat și în Vietnam, soldaților, și pe vapoare de croazieră, văduvelor bătrâne și bogate.

Ioana mi-a spus că fratele ei cântă la ora aceea, dar o să-l anunțe, și la prima pauză o să mă caute. Nu știusem nimic despre acești oameni, și acum începeau să alcătuiască o societate. Deodată, lumea aceea imensă, care mă speriase, pe când mă apropiam cu trenul, devenea mică și intimă. Pe acest gând m-a chemat Nino cu o bucurie sinceră, așa am simțit-o, cum s-a și confirmat fără întârziere. Avea să vină a doua zi la nouă, să mă ducă la un hotel unde să-mi placă, pe urmă să-mi arate tot ce merita să se vadă. Ce poți să arăți cuiva în două zile, într-un oraș de nouăzeci de kilometri?

Cineva care fusese acolo îmi însemnase pe hartă trei puncte, spunându-mi să mă mulțumesc cu ele: un studio cinematografic, Universal City, la Hollywood, apoi Beverly Hills, cartierul vedetelor, în apropiere, și în sfârșit Disneyland, departe, la capătul de sud al orașului. Acum, dacă găsisem un ghid, nu mai aveam nici o grijă, a unsprezecea cetate mi se părea ca și cucerită, din cele cincisprezece câte erau toate, în afară de Honolulu, încă acoperit de incertitudine.

Am dormit bine, dimineața m-am trezit devreme, cu o dispoziție bună, deși cerul acoperit arunca asupra orașului o lumină plumburie. M-am plimbat pe străzile din centru, recunoscând planul cu ușurință și bucurându-mă că nu mi-e frică de ele; era o experiență suplimentară, nu mă interesa centrul orașului, care este și el un Manhattan, dar dacă mă aflam acolo și aveam o oră în față, ar fi fost păcat să-l dau la o parte. Am intrat într-un bar unde mirosea a cafea proastă, dar caldă; eram surpat de foame, semnul unei destinderi adânci și depline, cum nu mai cunoscusem de multă vreme. Am cerut să-mi facă un sandviș, dintr-o franzelă cât antebrațul, cu o litră de șuncă, nu mă pot exprima în unități de măsură americane, nu m-am familiarizat cu ele nici până în ziua plecării; am tot sperat că America are să adopte între timp măsurătoarea noastră.

Nino a venit fix la oră, îl așteptam în holul hotelului, ne-am recunoscut fără nici o descriere, printr-un simț al relațiilor, mi-a pus bagajul în mașină, și îndată am fost în drum ppre Santa Monica. Așa a socotit el că este bine, să începem de la nord, cu plaja, de unde se înșirau toate celelalte.

Despre plajă nu am ce spune, decât că era o curiozitate veche, unită cu nostalgia pe care mi-o trezesc toate locurile cu un anumit renume, unde n-am sperat să ajung vreodată. Udându-mi picioarele într-un val al Pacificului, nostalgia s-a convertit într-o bucurie concretă, și în loc să-mi fie teamă de răceală, în ziua aceea posomorâtă, am simțit în inimă o căldură ca de la soare.

De pe plajă am urcat pe dealul Santa Monica, până la hotelul Bel Air, în jurul căruia se mută vedetele și milionarii, pe care Beverly Hills nu-i mai satisface. E aceeași migrație constatată și la New York, o forță centripetă îi poartă pe oameni în afara orașului. Hotelul pare o veche mănăstire, adaptată, cu chilii printre arbori, unde se ajunge pe alei cu mochetă verde, tunsă scurt, semănând cu iarba. Noroc că nu-i mocheta de prin camere, cu firul de cinci centimetri, că nu s-ar mai usca niciodată după ploaie. La hotelul unde m-am mutat după-amiază, balconul era îmbrăcat în mochetă galbenă; sub el, un patio ca un teren de tenis, cu balansoare, mese și scaune albe, se bucura și el de aceeași larghețe, fiind acoperit pe toată suprafața cu mochetă verde, care aducea între ziduri iluzia unui colț de natură.

Abia acum, după ce mă bucurasem cu adevărat de aceste montări confortabile, nu doar frumoase, aș fi putut să-i răspund domnului Andrica, de la Cleveland, că atâta mochetă înșirată pe afară, când în alte părți ale lumii abia de-o găsești prin casele oamenilor, este un stil, nu o risipă. Și hotelul Bel Air, ca o mănăstire, este un stil, o întoarcere în secolul celălalt, cum a fost el, calm și romantic. Dar nu și-l pot îngădui decât bogătașii; lumea cealaltă trebuie să suporte viața modernă, la care s-a ajuns cu atâta trudă, iar acum e atât de hulită. Reședințele din jur, vile nu palate, abia se văd printre arbori. O camionetă, cu stelaje, ca distribuitoarele noastre de aragaz, staționa în fața unui parc cu porți de fier aurite; se luau din stelaje și se duceau înăuntru damigene de zece litri, cu apă de băut, analizată, sterilizată, descântată. E un serviciu special, oamenii se abonează. Apa de la conductă e suspectă, mi-a spus Nino, are nu știu ce plusuri, sau ce lipsuri. Și la el acasă se folosește numai apă tratată; nu cumva se răsfață? câți din acele trei sau patru milioane de oameni care trăiesc în Los Angeles, cu orașele lui satelite, pot să bea apă adusă în sticle? Un serviciu de distribuție de asemenea proporții ar paraliza circulația.

Lipit cu Bel Air, se întinde pe coline cu parcuri continui vechiul sălaș al vedetelor, faimosul Beverly Hills, unde și astăzi mai vine lumea ca la spectacol. Există un ghid tipărit, cu planul cartierului, în el sânt trecute toate reședințele remarcabile, cu istoria lor și cu biografia proprietarilor. Cei mai mulți dintre aceștia s-au mutat la Bel Air, poate și mai departe. La intrarea străzilor, ca niște alei silvestre, câte o placardă albă cu scrisul negru anunță că indicațiile ghidului sânt depășite. Așa trec gloriile.

Au venit în loc tot oameni bogați, altcineva n-ar putea să-și permită; ca să înțeleg, mi-e de-ajuns să mă gândesc cât costă numai paza secretă, căci

fără ea, în spațiile acelea vaste, umbrite, misterioase, nici o viață n-ar fi în siguranță. Nimeni nu-a uitat, cred, nu-i prea mult timp de atunci, cum a fost măcelărită, undeva pe aproape, actrița epatantă, cu un întreg grup de oaspeți. Am vrut să-i văd casă, dar n-am găsit-o, și nu era timp de investigații.

Nimic nu-i decăzut în aspectul cartierului, dacă las la o parte palatul cu statui feminine vopsite în culori naturale. Încolo, casele își păstrează și cochetăria, și splendoarea, nu sânt tencuieli căzute, acoperișuri lăsate, burlane sparte; grădinarii se întrec să decoreze parcurile și grădinile, nu se văd frunze căzute pe alei, sau pe peluze, camioneta cu apă continuă să oprească periodic în fața porților, pe unde au ieșit Cadillacurile… Dar fanaticii cinematografului, pentru care Hollywoodul îi fost Meca în deceniile trecute, socotesc că Beverly Hills, pfirăsit de vedete, e o ruină. Ei vin, văd placarda de la intrarea străzilor și varsă o lacrimă.

Ca să ajungem pe bulevardul Hollywood, a cărui glorie se menține, doar puțin veștejită, am mers mult pe o stradă de pierzanie, care își trage numele de la spectacolul deocheat striptease inaugurat aici, mi se spune, în casele de petrecere cu fațadele lor vesele. Dar eu știu că așa ceva existase, într-o formă apropiată, cu mult înaintea vremii de astăzi. Se numa strip-pocher, un joc de cărți la care miza erau veșmintele partenerilor; ei puteau să piardă, pe rând, haina sau rochia, pantofii, ciorapii, cămașa, izmana sau chiloții, până rămâneau în pielea goală. Am aflat de el dintr-o carte, „Un ciclon în Jamaica”, a unui scriitor englez, Richard Hughs, necunoscut în România, pe care µm încercat să-l propun editurilor, nu în folosul meu, Doamne ferește! – și a fost zadarnic. O altă carte a lui, „Primejdii pe mare”, descrie furtuna și drama marină mult mai convingător și mai franc decât Joseph Conrad, dar nimeni nu știe. Strip-pocherul s-ar părea că l-a uitat toată lumea.

Cerul fusese mohorât, încercase să picure în mai multe rânduri, dar intrând pe strada petrecerilor, am găsit-o îmbrăcată în soare. N-avea nimic dubios sau sordid, dimpotrivă, era o urteră aerisită, parcă spălată proaspăt, pieptănată și parfumată. Iar dacă veselia fațadelor cu fotografii colorate, îmbietoare și sugestive, făcute cu artă și cu discreție, anunța o frivolitate, ceva rămânea atât de pur în atmosfera străzii, că părea pregătită pentru o paradă a fecioarelor.

Bulevardul Hollywood este închinat vedetelor. În asfaltul de pe trotuar, la distanțe egale, cam doi sau trei metri și în linie dreaptă, sânt încastrate

cercuri de alamă, cu diametrul de vreo patruzeci de centimetri, având la mijloc o stea, și un nume. Unele locuri sânt încă libere. Când un actor își câștigă dreptul la această cinste, primarul orașului îl consacră, cu solemnitate, atribuindu-i o stea și încastrându-i numele în rândul vedetelor. Vine lumea să vadă, admiră sau ridică din umeri. Stelele, frecate de picioarele oamenilor, sânt lucioase, dar gloria mi se pare că scade.

Alături, retras de la stradă, lăsând un spațiu liber în față, mai există celebrul Teatru Chinezesc, destinat marilor premiere ale filmului. China n-are nici un amestec în treabă, numai fațada teatrului, în pagodă, este de inspirație chinezească. Nimeni nu se miră. Pe un panou, în stânga spațiului liber, sânt expuși, în ordine istorică, deținătorii premiului Oscar, filmele și actorii. În sfârșit, în betonul turnat peste spațiul din fața intrării, unele mari vedete și-au lăsat amprentele mâinilor și picioarelor. E un ritual, dar nu știu cum decurge; desigur, betonul nu trebuie să fi făcut priză cu totul, trebuie să se socotească ora când s-a turnat, altfel ori intri în el până la gleznă, ori nu lași amprentă. Probabil vedeta vine, în seara premierei, se descalță, în aplauzele asistenței și-n fulgerele flașurilor, își pune picioarele în betonul turnat proaspăt, apoi se apleacă să pună și mâinile. La urmă se iscălește alături, cu degetul. N-am auzit, și mă mir că nu le-a dat oamenilor prin minte, să pună la licitație favoarea de a spăla după ceremonie mâinile și picioarele vedetelor. Pentru o mână, să zicem, licitația să înceapă de la o mie de dolari, pentru un picior de la cinci mii. Cine le vrea pe toate, n-are decât să concureze. Cred că ar fi curs milioane.

Am văzut acolo oameni răscrăcărați, ca să se prosterneze, cu mâinile și picioarele peste celebrele amprente.

Dacă voi povesti mai târziu ce-am văzut într-un studio cinematografic, unde m-am dus dintr-o inspirație proastă, am cam terminat ce aveam de spus despre acest Hollywood, pe care îmi închipui că lumea nu l-a uitat încă, și nu-l ignoră cu totul, nici chiar generațiile tinere. Deci socotesc cunoscută importanța lui în istoria cinematografului. Îmi rămâne să adaug câteva cuvinte despre situarea lui geografică. Multă lume ar putea să nu înțeleagă de ce, aflându-mă la Los Angeles, mă tot plimb prin Hollywood. Fiindcă orașele sânt împreună, și eu știu, ca primarii, unde se sfârșește unul, ca să înceapă altul. Nu scrie nicăieri câte orașe sânt toate în această uriașă uniune citadină; am încercat să le număr pe hartă, m-am încurcat, fiindcă n-au delimitări clare, or fi între zece și cincisprezece, în cuprinsul lor există vreo șaptezeci și cinci de nuclee, cu destinații diferite, centre de afaceri,

industrii, cartiere de locuințe și altele, fără caractere precise. Iar între ele, sânt semănate întinse locuri virane, terenuri petrolifere, câmpuri de aviație, grădini de legume și chiar ferme.

Zeci de mile, cât am mers cu autobuzul pe autostrada orășenească, spre Sfânta Ana, ca să ajung la Disneyland, n-am văzut un singur building, nici măcar o clădire cu mai multe etaje, ci numai ateliere distanțate, depozite, maidane, iar printre ele insule de locuințe, căsuțe, unele mizere și atât de înghesuite, că te prinde mirarea, când în jur este atâta risipă de spațiu.

Am vorbit și de alte orașe fără înălțime, sânt multe, reprezentând o caracteristică pentru America. Los Angeles se află dincolo de limita tuturor a, un gigant întins pe burtă și lățit în țărână. Dacă m-aș duce la antipodul lui și aș desfășura pe o întindere plană, etaj cu etaj, toți zgârie-norii din Manhattan, suprafața lor, oricât i-aș răr, și oricât aș trage de ei, n-ar acoperi decât o parte din Los Angeles.

Prosperitatea orașului s-a datorat în primul rând petrolului și celor două căi ferate care ajung la el din două direcții, din nord, pe unde venisem și eu, și din est, de la Santa Fé, poarta spre inima continentului. Lungimea lui necontrolată, exagerată și inutilă se datorează automobilului. Să nu-l fi avut la îndemână, comod și ieftin, oferit din toate direcțiile și cu toate înlesnirile, oamenii nu s-ar fi întins atât de departe. Autobuzele existente în Los Angeles nu izbutesc să transporte decât o mică parte din populație, în deplasările ei zilnice. Ceilalți oameni, marea majoritate, folosesc autoturismul, mai lesnicios, mai rapid, și care, mai presus de orice, le dă o independență completă. Sânt zeci de autostrăzi citadine, suspendate sau îngrădite când merg la nivelul solului; ele se încrucișează pe două până la cinci nivele și brăzdează orașul în toate direcțiile. N-am putut să fac nici măcar o presupunere, cât au costat, închipuirea mea se sperie, știu prețul unei șosele obișnuite, pe câmp, fără obstacole, fără lucrări de artă, poduri și suprapuneri aeriene. Iar aici una singură din aceste căi rapide are patru, șase, zece coridoare de circulație, și uneori, când se etajează, ajung la zeci de metri înălțime, pe piloni care suportă mii de tone. M-am gândit, și n-am mers mai departe, că numai proiectarea lor a cerut eforturi îndelungate și grele, mii de oameni cu pregătire superioară au nădușit pe planșete și pe mașinile de calcul, după ce minți încercate au ales traseele, ținând seama de mii de factori.

Pe autostrada numărul 5, care vine din nord, de la San Fernando, și ajunge în sud-est, la Santa Ana. deschizându-și drum prin cartierele

aglomerate și peste centrul orașului, un traseu de aproximativ șaptezeci de kilometri, mașinile pot să meargă cu viteză constantă, fără să se oprească o singură dată. Și fiindcă le-am văzut, contopite una în alta, și am gonit zeci de mile alături de ele, șoseaua mi s-a părut o mașină gigantică de adunat existențe umane, care le împletește, le contopește și le calibrează, transformându-le într-o curea omogenă, o bandă continuă. Bieții oameni suferă însă o presiune, am simțit-o eu însumi, cu un fals sentiment euforic, fiindcă bucuria de-a învinge aglomerația fără a pierde viteza e un triumf iluzoriu; într-un târziu simți că doare și ustură.

În plimbarea noastră prin Hollywood i-am arătat lui Nino țelul călătoriei mele, adăugând un gând vechi, dar nepronunțat mai înainte, ce mult regret că nu m-am organizat mai bine, să fi făcut un drum în Canada, măcar la Montreal, ca o scurtă incursiune, și altul în Mexic, măcar la México City, că n-ar Îi fost departe niciunul, nici altul. Cât despre insulele Hawaii, i-am spus în continuare, era inutil să am regrete, ar fi fost un vis irealizabil; dar jinduiam după ele încă din copilărie, când am auzit la gramofon instrumentul acela numit pe la noi havaiană, ale cărui sunete glisate, surprinzătoare prin factura lor neprevăzută și nici măcar bănuită, trezise în sufletul meu o bucurie mirată. „În Hawaii poți să te duci, nu-ți trebuie viză, nu-l de făcut nici o formalitate”, mi-a replicat Nino, fără să stea pe gânduri.

Alții socoteau că și California era prea departe pentru mine, și mă priveau cu o neîncredere miloasă.

N-am stat nici eu pe gânduri, deși ar fi fost nevoie să fac măcar socoteala timpului, dacă nu și pe-a banilor. Dar Nino mă dinamizase cu hotărârea lui rapidă, nu puteam să fiu mai prejos decât el, urmez bucuros pe oamenii care nu șovăie la răspântii. Acești oameni nu dorm niciodată de-a-n-picioarelea, ții câinii nu le mănâncă din traistă. Pe loc am mers la un telefon public, și până ce Nino să ceară la informații numărul Companiei Aeriene, judecasem când să fie plecarea și când întoarcerea. Aveam două zile economie, nu era greu să mai scot două din rostul drumului, așa că un minut mai târziu, când luam legătura cu Pan Am, pentru care optasem din simpatie, fiindcă are un nume cuprinzător și un atât de frumos building la New York, îmi fixasem întreg planul: să plec vineri, să mă întorc luni, era timp cu prisosință pentru ce mă interesa în Hawaii. Pe aceste date mi-am făcut rezervația, care a fost perfectată telefonic, în două minute de

conversație, și înainte de a trece un sfert de oră de când aruncasem o vorbă. Avionul pleca la patru după-amiaza, nu trebuia să ridic biletul nici azi, miercuri, nici mâine, era destul să fiu la aeroport vineri, cu o oră înaintea plecării. Am întârziat printr-o fatalitate, voi povesti-o, am ajuns când mai erau numai zece minute. Totuși a fost timp să-mi iau biletul, și la patru mă aflam la poarta de îmbarcare, gâfâind, cu nervii tocați bucățele, fiindcă nu-mi plac treburile făcute cu zorul. Avionul însă a plecat cu o oră și jumătate întârziere; e păcatul constant al Pan Am-ului, îl cârtesc deși continui să-i port simpatie, fiindcă pe drum recuperează timpul pierdut și ajunge la vreme. Mă nemulțumea numai neconcordanța: în timp ce eu goneam trepidând să nu scap avionul, echipajul, la curent cu întârzierea, și probabil cunoscându-i chiar cauza, stătea calm cu cafeaua în față, fără să-i pese de mine.

L-am lăsat pe Nino să-mi aleagă hotelul, fără să-i fixez limite, socoteam că va ști ce mi se potrivește și nu voiam să mă socotească nici el coate-goale. Mi-a convenit să stau în Hollywood, cu atmosfera lui aproape provincială, ca a multor orașe din America, rămase în aparență cu un secol în urmă, cu străzi largi, care parcă dau în câmpie, cu clădiri neînghesuite, și fără trepidațiile citadine. Aici se adăuga o mică eleganță discretă, neoaristocratică, poate emanația acelui Beverly Hills al vedetelor, care se simte până și pe strada cu cabarete.

Hotelul, „Concorde”, nou, elegant, cu numai două etaje, un real semn de aristocrație, depășea atât de mult nevoile mele, încât putea să mă și indispună, prin ceea ce rămânea fără utilitate, dimensiunile camerei, ale patului, tapetele, lămpile, dulapurile stilizate unde n-aveam ce pune, lampa cu infraroșii din baie, care îți îmbracă spinarea într-o căldură plăcută cât stai în fața oglinzii. Și balconul cu mochetă galbenă, unde n-am avut timp să pun piciorul. Și patio de jos cu mochetă verde, unde n-am aruncat decât o privire; veneam noaptea, ca să dorm câteva ceasuri, apoi toate acelea, elegante și opulente, rămâneau singure. Nu-i nici o minunăție, dar nu mai văzusem: camerele nu au cheie, ușile se deschid automat, apăsând pe niște butoane și formând un cifru, pe care ți-l alegi singur și rămâne secret chiar și pentru omul de la recepție, căci îl înregistrezi personal, pe un aparat cu zece butoane, de la unu la nouă plus zero, iar acesta îl transmite la ușă. Nu-i mare lucru, dar uite că scapi de o grijă, să iei și să depui cheia, ceea ce m-a plictisit totdeauna. Iar cele patru cifre, câte erau necesare, nu le-aș fi uitat

niciodată, pentru mine fiind toate sugestive, căci reprezintă simfoniile fără soț ale lui Beethoven, trei, cinci, șapte, nouă, o succesiune fatidică.

Nino m-a condus, pe aceeași stradă și nu departe, la un restaurant curățel, armeano-americano-român, după cum scria pe firmă. Îl ținea un armean de la Brașov, și tot personalul vorbea românește, fără să pocească limba. Câți armeni trăiese-n în partea locului n-am citit în statistică, dar cred că, dacă i-ai număra pe toți câți s-au strâns ca în sânul lui Avraam, ai face o o comunitate puternică, fără a mă încumeta să spun că ar fi în concurență cu comunitatea de bază. Aveau toate mâncărurile românești tipice, de la mititei și ciorbă de burtă, până la sarmale și musaca de vinete. N-o fi loial, dar cum patronul n-are să-mi citească paginile, pot spune că nimic nu era cum sperasem, bucătăria românească rămânea doar o intenție. Lasă ca și eu avusesem prea mari pretenții, fără să țin seama ce depărtare era până acasă.

Nino mi-a ținut tovărășie cât mi-am mâncat musacaua, fără s-o pot recunoaște, apoi s-a dus să se schimbe, căci se apropia ora când își începea meseria. Mi-a spus ce vârstă are, n-am vrut să țin minte, îl pun după cincizeci și departe de șaizeci, și nu i-aș da nici atât, dacă n-ar avea puțin păr alb pe la tâmple, cum mi-l doream și eu într-o tinerețe inconștientă. Admir oamenii care nu se îngrașă cu vârsta, după cum îi detest pe ceilalți; m-am mirat de suplețea lui, și l-am întrebat cum de apără de surplusuri, cu o meserie sedentară și când n-are timp să umble altfel decât în mașină. Meseria lui, mi-a răspuns, este o muncă destul de grea ca să nădușească. N-am prea crezut, dar m-am convins a doua zi seara, când l-am văzut stăpânit ore în șir de ritmuri, cu chitara în brațe, participând la viața orchestrei cu fiecare parte a trupului în priză, din creștet până în vârful picioarelor; e o vibrație care ajunge chiar în suflet, oțelește anatomia și elimină toate toxinele, inclusiv pe cele psihice; un amestec de asceză și bucurie.

Viața mea acolo a suferit schimbări, singurătatea mi-a fost întreruptă, am revenit la practici sociale uitate. Seara am mers la Ioana, nu o văzusem niciodată, ar fi venit ea să mă viziteze, nu puteam să trecem unul pe lângă altul fără să ne cunoaștem, dar stă cu părinții, amândoi bătrâni și suferinzi, nu-și îngăduie să-i părăsească, este infirmiera lor continuă, fără concediu. Locuiește pe o stradă cu palmieri, mi-a explicat la telefon cum se ajunge acolo, ca să nu mă las în voia taximetristului. Era foarte ușor, un viraj la stânga, apoi o linie dreaptă, pe Bulevardul Hollywood, un viraj la dreapta și imediat încă unul, la stânga, pe strada cu palmierii; am recunoscut-o înainte

de a da colțul. L-am condus pas cu pas pe taximetrist, care s-o fi mirat de limba mea pocită, când altminteri păream a cunoaște orașul ca un om de baștină.

Aflându-mi intenția, Ioana s-a înflăcărat puțin la gândul de a merge și ea în Hawaii, nu mai fusese niciodată și nici nu se putea duce singură. Dar când a auzit-o, maică-sa a început să se vaite, așa că planul, abia înfiripat, a căzut în baltă.

Pe urmă am făcut conversație, despre peisaje și cunoștințe comune, ceea ce mi-a prins bine, prilejuindu-mi să mă întâlnesc cu mine însumi în ipostaze uitate. Luându-ne cu vorba, miezul nopții a trecut pe nebăgate de seamă. Pe bulevard mai umblau oameni, dar nu puteam să stabilesc nici un raport între mine și ei, mă întrebam ce caut eu noaptea în orașul cinematografului?

Am dormit numai câteva ceasuri, a doua zi m-am dus la Disneyland, fără să-mi fac nici o iluzie; era numai o datorie. Să spun pe scurt ce este acolo nu sânt în stare, iar ca să spun pe larg nu mai e vreme. Încerc o cale de mijloc, și unde n-oi mai putea, am să închin steagul.

Crezusem că știu cât de cât ce înseamnă Disneyland, nu era să fiu eu ultimul care să afle. Acum, după ce-am văzut, pot spune că este cu totul și cu totul altceva decât îmi închipuisem. Nu sfătuiesc pe nimeni să și-l imagineze pornind de la un orășel al copiilor. Își găsesc și copiii o distracție acolo, așa cum și-or găsi-o în filmele cu desene animate ale lui Walt Disney, și-n pastelatele Sily Simphonye. Dar și unele, și altele nu pot fi simțite și înțelese până la ultima lor semnificație decât ele oamenii în toată firea, cu destulă experiență de viață, cu minimă instrucție și măcar cu o câtime de sensibilitate.

Disneyland este un basm uriaș, compus din toate basmele Americii și ale noastre, o călătorie prin locuri esențiale din geografie, un ochi aruncat în istorie, în cosmos, în vrajă, în Vis, în uitare. Materializate și animate cu o tehnică măiastră, est toate învie, de nu mai știi ce-i realitate și ce invenție. Nu, ar fi prea mult, există un hotar vizibil între ele, dar farmecul și atât de mare, că nu-l mai bagi în seamă, și bucuros amesteci realitatea cu ficțiunea, ca la beție.

Sânt spectacole, vreo patruzeci și două, cu decorurile lor, într-o sală sau într-un colț din natură, acesta reprodus cu o minuțiozitate care te face să uiți unitatea de loc și să crezi că orice călătorie închipuită în spațiu este posibilă.

Toate au la bază un scenariu, dar, deși fără el nu se poate, mi se pare treaba cea mai ușoară; poveștile sânt gata scrise în memoria noastră, le tot auzim din copilărie și din anii de școală; nu rămâne decât să alegem. Nici cu muzica nu-i greu, cred că se face la urmă, când personajele și mișcarea sânt gata, se extrage de ici și de colo, se compilează. Meșteșugul cel mare e pus în plăsmuirea fizică a personajelor, oameni, unimale, păsări și plante, în sincronizarea mișcărilor, a glasului cu mimica și în contopirea lor cu decorul. În fața lor îmi scot pălăria cu admirație și salut rusește, aplecându-mă cu fruntea până deasupra țărânii.

Nu-i datoria mea să povestesc vreunul din aceste spectacole, de pildă cel intitulat „Jungla". Dar trebuie să spun că feste o junglă atât de bine alcătuită, încât accepți din toată inima s-o iei drept adevărată. Nici nu pot spune că vegetația ar fi falsă, nu mi-am dat seama; nu știu dacă arborii nu sânt vii și autentici, transplantați dintr-o Africă ecuatorială. O fi cineva care a văzut mai clar și a pus mâna să se convingă, dar fiu cred că este mai în câștig ca mine. O apă vâscoasă sttrăbate peisajul, și mergi pe ea cu barca. Un crocodil cască gura să te înhațe, nu mai devreme, nici mai târziu decât ai face un crocodil viu care știe când să-și apuce victima. Se înțelege că pentru acest singur detaliu există o instalație întreagă; o celulă fotoelectrică disimulată nu știu unde dă comanda, și crocodilul o primește instantaneu, prin fire ascunse sub apă. Un rinocer se scufundă când te apropii, pe urmă iese deasupra și stropește, îndreptându-și jetul cu precizie de centimetru prin pupa băncii, ca să nu-i ude pe oameni. Nu lipsește nimic din populația junglei, fiare, maimuțe, reptile și păsări; toate sânt animate, execută un rol cu precizie și naturalețe, fără să li se vadă motoarele și articulațiile mecanice ascunse sub pielea elastică. Fiecare asemenea subiect este o uzină; nimic din toate acestea n-ar fi fost la îndemâna oamenilor, fără zborul în cosmos, care a dus automatizarea dincolo de limita închipuirii noastre.

Nu am de gând să spun ce se întâmplă în peștera piraților din Caraibe. Dar am trăit aventura, am trecut cu barca pe sub zidurile unei cetăți asediate, apoi pe lângă o corabie abordată, am văzut ambele lupte, cu bubuit de tunuri, cu flăcări, cu împușcături și săbii încrucișate, cu uralele atacatorilor și cu gemetele celor răniți de moarte. În cetatea părăsită pirații fugăreau femeile; n-avea cine să le apere. Un tâlhar, întins pe o grindă, dădea să tragă cu pistolul în lumea din barcă.

I se vedeau grimasa, ochii plini de sălbăticie, gura strâmbă de ură; se răzgândea în ultima clipă, fără să-i scadă răutatea de pe față. Toate câte le

spun, sincronizate ca mișcarea aștrilor într-o astronomie accelerată. Barca între timp, ca să adauge alte emoții, urca rampe de apă, de nu înțelegeam prin ce artificiu se obținea un plan înclinat, continuu, dintr-un element fără stabilitate. Dar era într-adevăr apă, se pompa masiv și venea la vale, îngăduind bărcii să înainteze într-o poziție nefirească. Pe urmă, după ce trecea de creastă, barca se precipita în jos, ca într-o cascadă.

Am văzut și peștera cu comorile piraților, și scheletul comandantului mort în captivitate, îmbrăcat în uniformă, stând pe scaun, cu cotul pe masă, cu un pahar gol alături; însă acestea sânt glume.

Mai spun două cuvinte despre corul păsărilor și al florilor, cure m-a plictisit, era monoton și static, făcut cu o imaginație limitată, întins în schimb ca gumilasticul, ca să umple douăzeci de minute. Lăsând la o parte subiectul, nevaloros, și luând doar ideea, enunțul de treizeci de secunde, ansamblul acela feeric de păsări imaginare și flori însuflețite, armonizarea culorilor cu mișcarea și cântecul, judecate cu răceală, mi s-au părut o izbândă fabuloasă.

Am fost și prin alte locuri, nu multe, am obosit repede, fiindcă la început, de unde venisem sceptic, m-am lăsat cucerit pe deplin și m-am dăruit cu tot sufletul acelor basme extraordinare. Amintirea lui Walt Disney, a cărui fantezie mi-a fermecat tinerețea, mi-a trezit acum un sentiment cald de recunoștință, m-am gândit că lumea merită să trăiască și să fie mai fericită, când în sânul ei se fac lucruri atât de frumoase. Pe urmă, dezmeticindu-mă, a trebuit să înțeleg că minunatul Disneyland, întins pe zeci de hectare, nu-i altceva decât o afacere, desigur mănoasă, dacă a ajuns să aibă și pui, o sucursală la Orlando, în Florida, și alta în Japonia, cum aflu în ultima clipă. Mă gândisem naiv, în clipele de emoție, că neest basm mai frumos decât toate basmele noastre este un dar făcut copiilor americani, de orice vârstă, și tuturor copiilor de orice vârstă din lume, care vor veni în America.

Din cupoanele de intrare luate la casă, pentru cincisprezece spectacole, la care socotisem că mă voi duce, mi-au rămas nouă. Le păstrez amintire, sânt frumos colorate. Din tot ce-am lăsat deoparte, regret că nu m-am dus la Țara Urșilor. De umblat însă am umblat vrednic, știu cum se înfățișează Disneyland în toată întinderea. Câteva zeci de hectare nici nu-i mult, într-un oraș de peste o mie două sute kilometri pătrați suprafață.

Inima mea însă a rămas la *America The Beautiful*, unde se intra gratis. Acolo, în sala care se înclina până la amețeală în viraje, în aer, pe uscat și pe

apă, odată cu aparatele panoramice de filmat, din elicopter, din automobil sau din șalupa rapidă, am văzut, cu alt ochi, pe un ecran de trei sute șaizeci de grade, peisajele pe unde trecusem cu inima strânsă de temeri și singurătate; atunci America, nedescoperită în acele imagini, nu mi-a mai făcut frică, și am iubit-o.

La întoarcere, în stația autobuzului, un om beat, sau îndopat cu droguri, ar fi putut să mă repună în vechea stare de alarmă, când mă temeam de toate, și multe îmi trezeau repulsia. Era livid, ca un cadavru, dar n-a izbutit să mă indispună, fiindcă dincolo de el, rătăcit și singur, imaginea Americii rămânea grandioasă.

N-am să socotesc deloc că a fost o seară pierdută dacă am mers la bar și am rămas până la ora închiderii. Nino se îngrijise să invite un prieten de sacrificiu, care să mă conducă până acasă cu mașina, în clipa când n-aș mai fi avut de ce să rămân acolo. Era o zi fără aglomerație și atmosfera aerisită m-a făcut să mă simt bine; sânt în cursul săptămânii zile când oamenii nu ies în număr mare să petreacă, rămân acasă, uneori e un tribut plătit familiei, alteori o bucurie, fără ea nu s-ar mai însura nimeni. Asistența din seara aceea calmă o alcătuiau obișnuiții localului, se cunoșteau între ei, ceea ce crea o atmosferă intimă. Am fraternizat cu oameni de pe la alte mese, într-o comunicație naturală, nezgomotoasă și neeuforică; prietenia mi s-a părut că este de fapt o familiaritate, dar discretă și cuviincioasă, fără gălăgioasele „bruderschaft”-uri de la beție, care îmi repugnă, fiindcă nu le generează altceva decât o excitație alcoolică. Nimeni din acea asistență nu și-a pierdut o clipă stăpânirea de sine, deși atmosfera era călduroasă, și cântecele Lianei, sentimentale, cu accente patetice, gemete reținute, creau o beție, și chiar adâncă, dar numai a sufletului. În pofida a tot ce mi-a spus Fici, nu cred că inima femeii în America să fie insensibilă la iubire; decât că o simplifică, în aceeași măsură în care nu admite să se lase în voia sorții.

Și își ia măsuri de prevedere. Nu, iubirea nu poate să dispară, nllta timp cât se va scrie muzica pe care o cânta Liana, iar alteori am auzit-o, estompată, pe coridoarele hotelurilor, în ușile ascensoarelor și în sălile de așteptare ale autogărilor, pretutindeni unde poate să se nască o idilă. E drept că muzica o scriu bărbații în cea mai mare parte din cazuri, numai că este nevoie de un climat cald ca ea să se nască, nu de pustiul înghețat din jurul unei femei fără inimă.

Controversa mea cu Fici pornește, cred, de la ideea propusă de mine, că sentimentele, în loc să scadă sub controlul rațiunii, devin mai puternice. La urma urmelor de ce trebuie cu o femeie îndrăgostită să-și ignore prețul și să nu și-l revendice? Dacă la o ruptură refuză să-și pună cenușă în cap sau Mă meargă la mănăstire, înseamnă că în locul inimii are un Computer?

Pe la miezul nopții am vrut să-l eliberez pe prietenul de sacrificiu, dar a rămas prin propria lui dorință. De altfel, chiar să nu fi fost el acolo se găsiseră destui voluntari ca să mă conducă.

La ora două am mers cu toată familia lui Nino la o cafeterie deschisă zi și noapte; erau istoviți, trebuiau să mănânce, cântecul, mai ales când îl însoțește pasiunea, este o muncă pe care harnica furnică n-o înțelege, judecându-l pe greier. Și eu l-am judecat, luându-mă după o fabulă nedreaptă. Oare cântecul lui nu-i o poezie și nu ne-a fermecat în liniștea nopților de vară, dându-ne sentimentul că nu sântem singuri, ci un prieten veghează asupra durerilor noastre? Pe când cumătră furnică, luată ca exemplu de hărnicie, ce este ea dacă nu o imorală strângătoare de alimente, produse de alții, o zgripțuroaică lacomă și zgârcită? Aflu, cu mâhnire, că la bătrânețe, când urechea devine insensibilă la unele sunete, oamenii nu mai aud cântecul greierului.

Deși nu-mi era foame, am mâncat, somon, ca să mă integrez în atmosfera de hărnicie; oamenii aflați acolo la o oră neobișnuită pentru masă nu erau cheflii, în drum spre domiciliu, ci veneau sau se duceau la o muncă.

Iarăși am dormit numai câteva ceasuri, dar n-am să mă vait, fiindcă nu-mi pierdusem noaptea pentru o simplă frivolitate. Și chiar să fi fost așa, aveam dreptul, după ce dusesem o viață atât de austeră. Deoarece nu simt nici un regret și nici nu mă rușinez când mă gândesc la întâmplarea aceea, înseamnă că mi-a fost folositoare.

Nu pot să spun la fel despre vizita făcută a doua zi dimineață, la Universal City, studio cinematografic transformat în distracție; acum da, regret cu rușine și nu-i înțeleg pe cei care m-au îndemnat să merg acolo. Regret cu atât mai mult, cu cât l-am făcut și pe Nino să piardă timpul, căci a ținut să mă însoțească.

Un loc de parcaj de cinci pogoane era gol la sosirea noastră; după două ceasuri, când am ieșit renunțând la restul distracției care ținea până după-amiază, tot parcajul se populase, sute de mașini băgate una în alta acopereau asfaltul ca o cireadă pestriță; dacă unul din acele animale îți aparținea, cum să-l identifici? Fiind legat de ora avionului, am intrat în

panică. Nino nu-și memorase locul unde își lăsase mașina, iar eu nu fusesem cu gândul acolo. Îmi aminteam ceva, parcă trăsesem cu botul într-o bordură mărginită de arbori; am găsit arbori, dar nu bordură, pe urmă bordură și nu arbori, iar când am descoperit și una și alta, împreună, așa cum țineam minte, mașina nu era acolo. Nino se gândea că poate i-o furaseră, nu voiam să admit, aveam acolo tot bagajul și dacă de atâtea ori am privit cu nepăsare pierderea valizei, acum însemna să pierd tot, odată cu geanta unde, pe lângă lenjeria de schimb și lucrurile de noapte, țineam caietul cu însemnări, cu numere de telefon și adrese.

Am încercat să procedăm cu chibzuială, am controlat pe rând câte o parcelă, am împărțit-o în două, luând fiecare o parte, și abia acum, când aveam o răspundere directă, mi-am dat seama că nu reținusem nici o particularitate a mașinii, ca s-o pot identifica între altele, nu prea mult diferite. Nu mai eram sigur nici de culoare, era verde, sau albastră, nu niciuna, nici alta? Mergeam cu speranța ca mașina să fie în zona explorată de Nino, că din partea mea existau toate șansele să trec pe lângă ea fără nici o tresărire, deși în lada ei uriașă aveam toate bunurile mele momentane. Cât era Nino de înalt, îi vedeam numai capul, mergea parcă într-o tranșee, ca să se ferească de gloanțe. Ca să trec prin toate încercările, după un timp l-am pierdut din ochi, atâta mai lipsise spre a-mi pierde tot calmul. Mă gândeam cu ciudă, cu mâncărime de piele că în curând avionul de Honolulu avea să decoleze fără mine.

Eram cu totul căzut în restriște când l-am văzut pe Nino venind cu mașina. În loc să mă bucur, mi-a fost necaz și rușine că nu-i reținusem culoarea exactă, eu care mă laud ca le văd și le țin minte pe toate, căci nu era nici verde, nici albastră, ci și una, și alta.

De-acolo înainte am mers repede, numai că a trebuit să ocolim, s-o luăm și pe Ioana, nu puteam s-o ignor dacă voise să mă conducă. Țineam seama că nu-i era ușor să-și ție părinții singuri, două ceasuri, și nici nu știu cum obținuse încuviințarea. Până să ajungem la aeroport, a început să plouă. Ca și când n-ar fi fost destul, n-am găsit loc de parcare; l-am lăsat pe Nino să caute în altă parte, iar eu cu Ioana am mers la Pan Am, să luăm biletul. Ca și când tot n-ar fost destul ce-am spus până acum, la ghișeu era coadă, și în zece minute pleca avionul. Ei bine, a mai fost ceva peste toate, nu știam, altfel poate îmi pierdeam mințile: Nino își parcase, în sfârșit, mașina, dar când să deschidă lada de bagaje, constatase că uitase cheile în contact, și ușa se încuiase singură. Avea un rând de chei într-o punguliță

impermeabilă, lipită sub aripa mașinii, unde să n-o poată dibui nimeni, numai că n-o găsea în grabă, așa se întâmplă când își vâră dracul coada într-o treabă omenească. Nu mai rămânea decât să cadă avionul! Cred că dintre noi toți, Nino a suferit ciuda cea mai mare. Iar eu m-am socotit cel mai vinovat de toată întâmplarea. Ce nevoie avusesem să merg la Universal City? Și astăzi îmi este ciudă.

Un tren de minicare ne-a purtat pe drumuri sinuoase, peste dealuri, terenurile studioului au proporții geografice, și toate elementele topografice ale unei naturi variate. Am căzut într-o capcană, oameni de pe altă planetă ne-au ținut drumul și ne-au imobilizat într-un fel de grotă, unde ne aștepta moartea, cu detunături și fulgere electrice, în timp ce eu, unul, căscam de-mi trosneau fălcile. Pe urmă a apărut un supraom, cu mitraliera în mână, nu era mitralieră, ci un laser, și într-o clipă, asupritorii noștri s-au făcut praf și pulbere. Atunci salvatorul a strigat „Sânteți liberi!" și minicarul a mers înainte. Mi-e silă să povestesc restul, mă gândesc însă că fac un serviciu celor care ar vrea într-o zi să repete experiența mea nefericită. Ne-au arătat două spectacole, unul cu cascadori, n-aveam nevoie, îi știam din filme, unde acrobațiile lor sânt mai spectaculoase, datorită unghiului de filmare și adausurilor trucate. Apoi o demonstrație cu animale, un șoarece și un câine, o corcitură simpatică, populară, după cum mi-am dat seama, și iubită de public; la sfârșitul numărului, neînvățată încă să vorbească în graiul oamenilor, corcitura s-a exprimat grafic, a arătat o tăbliță pe care scria: „Aplaudați!" și lumea s-a executat cu tot entuziasmul. Am văzut pavilionul unde se machiau și se odihneau între filmări Elizabeth Taylor și ilustrul ei partener Richard Burton. Dacă-mi arătau condeiul lui Walt Whitman, sau paharul din care Edgar Poe și-a băut ultima înghițitură, ar fi fost altceva. Pe urmă au dat în vileag câteva trucaje copilăroase, cum cade ploaia la o fereastră, cum o motocicletă, stând țeapănă cu un copil din asistență așezat în șa, se vede reprodusă simultan pe ecranul de alături, într-o goană amețitoare, printre vehiculele pe care le lasă vitejește în urmă. Cum un om răstoarnă o mașină cu un singur deget. Iar altul, legat cu un fir de oțel, invizibil, face un salt de cinci metri, de parcă ar avea aripi la picioare.

Fiecare demonstrație fiind precedată de lungi conferințe, pentru o asistență subdezvoltată. Toate acestea, și altele, cu adevărat palpitante, le văzusem de mult la Ufastadt, studiourile cinematografice de la Babelsberg, în preajma Berlinului.

Lepădându-ne de restul eroarei, ne-am abandonat minicarul, dar a trebuit să așteptăm până să găsim un vehicul care să ne ducă la poartă, mai mulți kilometri.

A fost cea mai inutilă din experiențele mele în America, n-am să mi-o iert niciodată, cum n-am să iert nici pe cei care mi-au dat sfatul. Dar ciuda cea mai statornică și mai vie am s-o port studioului.

Abia în zbor, spre Honolulu, când începuse să mă preocupe avionul, cu vădite semne de oboseală, cu materialele plastice îngălbenite și plesnite, cu nituri lipsă la tablele aripilor, am simțit că mă dureau fălcile, de mult ce îmi mestecasem enervarea; nu-i doar o vorbă, m-au durut toată noaptea, ba parcă erau inflamate și gingiile.

Avionul, un Boeing cu patru motoare, cu cinci sute de locuri, o corabie, același tip cu care venisem din Europa, mi-a adus aminte sosirea la New York, când eram atât de descumpănit și mă apăsau atâtea temeri. Nu-mi închipuiam că experiențe atât de târzii pot să dea roade atât de bogate și atât de repede. Abia trecuse o lună de atunci, și mă familiarizasem atât de bine cu tot ce mă înconjura, și cu tot ce știam că mă așteaptă, încât viața mea aici mi se părea cunoscută dinainte.

27

Când am aterizat se făcuse întuneric. Pe aeroport, Hawaiiene drăguțe, trimisele hotelurilor, îmbrăcate ca europenele, dar împodobite cu cununile lor de flori puse în jurul grumazului, întâmpinau oaspeții care aveau camere reținute, îi strigau de pe liste, le puneau și lor cununi, pe bărbați îi sărutau, ridicându-se pe vârfuri, iar aceștia, fără să se uite în oglindă, se umflau în pene și își făceau visuri.

După ce m-a compătimit că nu-mi reținusem cameră, belgianul cu fizionomie indiană, vecinul meu din avion, mi-a propus să luăm un taximetru împreună; locuia în Vaikiki, cartierul turistic, unde sânt și hotelurile. Dacă nu voi repeta niciodată acest nume, să nu se creadă că l-am scăpat din vedere; nu-mi place cum sună, parcă-i o ciripeală; de câte ori l-am auzit m-am uitat prin copaci, să văd dacă nu-i o pasăre exotică.

Orașul nu era departe, și drumul nu mi s-a mai părut întunecos, ca la San Francisco; n-am avut nici stânjenirea obișnuită pe care o simt când ajung în locuri necunoscute, unde nu știu ce mă așteaptă. Parcă mă

întorceam la mine acasă, poate fiindcă îmi suna în ureche cântecul havaianei cunoscut din copilărie. Încă din mersul mașinii simțeam atmosfera tropicală, nu atât prin cele ce puteam să percep în peisajul derulat repede, cât prin răsfrângerea lor în mine.

Erau exact două sute de ani de când sosise aici căpitanul Coock, primul european care a debarcat în Hawaii, unda mai târziu a și murit, ucis de indigeni într-o încăierare stupidă. Poate într-o viață trecută, deși nu am credința să mi-o închipui, oi fi fost pe aici cu mult înaintea lui, și nimeni nu știe, nu s-a păstrat nici o dovadă; nu mă pot bizui doar pe sentimentul încercat la aterizare, că lumea aceasta îmi aparținuse dintr-o foarte îndepărtată vechime. Când am dat ceasul înapoi cu încă trei ore, mi-am amintit că mă aflam exact la antipodul locului unde mă născusem, și cu toate că pe lângă cele o sută optzeci de grade de longitudine era și o mare diferență de latitudine între unul și altul, nu descopeream nici o oprimare în trup sau în suflet, cum mi se întâmplă dacă mă duc la nord, chiar și o sută de kilometri. Indiscutabil mă aflam într-un loc unde mă simțeam ca la mine acasă, deși până acolo aveam de mers jumătate de emisferă. Nu pot spune mai bine sentimentele mele decât cu o vorbă suburbană, că mă trăgea ața în Hawaii.

După ce l-am lăsat pe belgian acasă, la picioarele unui building cu fațada de aluminiu și sticlă, taximetristul, după după fizionomie descendent al vechii și tot mai răritei seminții insulare, m-a dus la un hotel de pe malul mării, printre cele modeste, dar curat și simpatic. I-am dat un dolar și jumătate peste ce marca aparatul, fiindcă așa e obiceiul, nu doar în America. Omul a ridicat ochii cu o mirare candidă. „Pentru ce?” a spus, de parcă până la mine nu-i mai dăduse nimeni. Nu era fățarnic, cred că depășisem obișnuința cu cincizeci de cenți, adăugați ca să fie sumă rotundă. A vrut să-mi ducă bagajul, m-am opus, m-aș fi simțit mai prejos și de el și de mine, nu voiam să creadă că urmărisem să-i cumpăr bunăvoința. Picasem acolo într-o clipă plină de farmec, se auzea murmurul oceanului în față, deasupra foșneau palmierii și o făclie prinsă oblic într-un zid de alături ardea pâlpâind, cu o flacără galbenă, blândă, parcă melodioasă.

Sigur că mă trăgea ața! N-am ținut seama că era ora nouă; cum mi-am luat camera și mi-am dus bagajul, am ieșit la plimbare. Belgianul mă asigurase că nu-i nici o primejdie; să se fi fost, oare aș fi rezistat: vrăjii?

Strada unde m-a dus taximetristul, la hotelul Edgewater, care înseamnă „De lângă apă”, era pe gustul inimii mele, rupea în sfârșit linia dreaptă de

care mă săturasem; deși nu mai lungă de două sute de metri, făcea curbe misterioase, șerpuind printre palmieri și printre făclii prinse în ziduri. În afară de stăpânul unui chioșc cu răcoritoare, din fața hotelului, unde am băut pe nerăsuflate un pahar dublu cu suc de portocale, pe toată strada n-am întâlnit nici o ființă omenească, dar nu mi-a fost frică, deși nu era prea multă llimină, altfel făcliile și-ar fi pierdut farmecul. Făcliile sânt un vechi obicei Hawaiian, decât că au fost modernizate și ard cu gaze. ceea ce nu mi s-a părut o pagubă, atmosfera creată de ele nefiind mai puțin poetică, ba aș putea spune chiar dimpotrivă, fiindcă așa flacăra este mai curată și mai transparentă. M-am bucurat mult de ele, și mi-a părut bine că ajunsesem acolo pe întuneric.

Curând am dat într-un bulevard larg, paralel cu malul oceanului, de care mă îndepărtasem. Numele lui, Kalakaua. Îmi displace, aproape tot atâta cât numele cartierului, și n-am să-l mai scriu nici pe el a doua oară. Cu toată ora îndestul de târzie era multă mișcare de oameni și de automobile, în contrast cu strada pe unde venisem, însă nu m-a indispus altceva decât luminile puternice din vitrine, fiindcă estompau făcliile. De altfel, acestea erau mai rare, numai prin fața restaurantelor, ar fi fost păcat să pună mai multe, mișcarea și zgomotul le omorau poezia. Nimeni n-avea timp să se uite la ele, în afară de mine, care le priveam cu un fel de complicitate, închipuindu-mi că au să simtă cât mă bucur. Poate farmecul acestei lumi tropicale suferise o scădere, dar parfumul ei continua să existe, îl simțeam mai puternic decât gazele arse din eșapamentele automobilelor. Știam că va fi de ajuns să mă întorc la strada mea misterioasă, ca tot ce mă întâmpinase acolo să reînvie.

Având această siguranță, nu m-am dat în lături să intru prin magazine, amestecându-mă cu mulțimea. Sânt multe neamuri de oameni în Hawaii, japonezii predomină, ei, împreună cu chinezii și filipinezii depășind cu mult numărul albilor, și mai ales pe-al americanilor. Cât despre populația locului, Hawaiieni de veche origine polineziană, este reprezentată astăzi de abia unsprezece mii de suflete; în secolul celălalt erau peste o sută de mii, care s-au amestecat cu alte rase. Totuși Hawaii continuă să existe, cu atmosferă de altă dată, prea frumoasă și prea puternică să se piardă. Poate între oamenii care pun făclii pe ziduri nu mai este nici un Hawaiian de rasă pură, dar nimeni nu renunță la ele, ci le lasă aprinse ziua și noaptea.

Am băgat repede de seamă mulțimea de triciclete pentru transportul turiștilor, ca niște taximetre. Ele amintesc ricșa din China, decât că

modernizată, nichelată, vopsită cu lustru „făcută să ia ochii. Le mână tineri robuști, blonzi, bine clădiți, Minții unul și unul, cu bluze subțiri și cu șorturi care lasă să i se vadă musculatura. Acest vehicul economicos, cunoscut și în unele țări europene în timpul războiului, nu urmărește cruțarea benzinei, lipsa ei încă nu se simte acolo, ci presupun că vrea să facă parte din culoarea locală. Se numesc „pedcab”, hai să zicem taximetru cu pedale. Clienții nu lipsesc, stainii seduși de folclorul exotic. M-au mirat acei tineri, cum pedalau din greu să-și târască mușteriii, oameni corpolenți de obicei, cei slabi se mai folosesc și de picioare. Cine oare i-a ales vânjoși și chipeși, și cum au optat ei pentru asemenea meserie, când cu anatomia lor ar fi putut să fie vedete de fotbal sau să concureze la întrecerile olimpice? Până ce am aflat ca îndeletnicirea paralelă și bineînțeles mult mai mănoasă a unora dintre ei este să țină de urât văduvelor vesele, bogate și veștejite, din care în Hawaii am văzut mai multe decât oriunde. Tinerii nu sânt toți chiar atât de vrednici pe cât mi se păruse, circulă ce-i drept, nu pot totdeauna să refuze clienții, dar cu mai multă plăcere așteaptă pe la colțuri și prin fața hotelurilor. Când un domn gras și-a apucat nevasta de cot, nu mai slabă decât el, o baborniță slută, și-a ajutat-o să se urce în ricșă, am văzut cum tânărul proprietar al vehiculului, rezemat de zid, cu torsul bombat, cu superbele lui brațe încrucișate nepăsător și leneș, a înghițit un nod cât pumnul și s-a făcut negru la față.

Am intrat într-un supermarket, să iau suc de fructe, abia băusem jumătate de litru, și iar mi-era sete. Între rafturi, un om în costum de baie zăcea într-o rină, pe pardoseală, sub telefonul public, cu receptorul la ureche; ceva îl doborâse în timpul conversației, băutura sau drogurile, și nimeni nu venea să-l ridice, sau măcar să-i ia receptorul din mână și să-l agațe în furcă.

La toate colțurile erau tarabe cu fructe, ananas, banane, struguri, mere, prune și aromele lor explodate în noaptea caldă se uneau cu miresmele tropicale. Mă simțeam puțin beat de bucurie și de uimire, era mult mai mult decât îmi închipuisem. Mă îngâmfam degeaba, nu mai fusesem niciodată aici, în vreo viață anterioară; le-aș fi ținut minte, nu se uită.

M-am întors pe strada cu făclii, goală și tainică; umbrele palmierilor jucau pe ziduri, păreau fantome tăcute, nu-mi auzeam pașii, eram și eu o fantomă, jucată de flăcările galbene, legănată și amețită.

La chioșc am mai băut un pahar dublu cu suc de portocale; lipsea cel de ananas, căruia i-aș fi dat preferință. Negustorul m-a recunoscut, începeam

să fiu ca la mine acasă. Nu m-am îndurat să intru în cameră, am mers înainte, am ajuns la malul oceanului, de unde am privit înapoi, peste munți, primele constelații din emisfera sudică; până la ecuator erau numai douăzeci și unu de grade. Pe această latitudine navigasem odată peste o sută de zile, între coasta Africii și Insulele Canare. Și cum îmi simțeam iarăși gura uscată, deși abia băusem suc de portocale, o jumătate de litru, mi-am amintit ce sete nemiloasă mă bântuise atunci, în primele zile când coborâsem sub tropic. Fenomenul fiind natural, și neavând de ce să mă sperie, m-am dus iar la chioșc, de unde am luat nu unul, ci trei pahare duble cu suc de portocale; unul l-am băut în stradă, cu ochii la stele, două le-am dus în cameră, așa, ca să fie, socotind că mă potolisem.

În lift s-a urcat un tânăr în costum de baie; curgea apa de pe el, abia ieșise din ocean și nu-i păsa că făcea baltă sub picioare. Nu aveam nici un drept să-l mustru, și n-aș fi avut nici dreptate; cu toate ifosele mele, dovedeam că încă nu mă adaptasem. Pe-aici lumea umblă mai mult goală, iar eu eram îmbrăcat ca pe latitudinea noastră. Mi-aș fi lăsat măcar haina în cameră, dar fără ea nu aveam cum să disimulez punga atârnată la subțioară. A doua zi mi-am pus avutul la seiful hotelului și am umblat cu cămașa în mână.

Nu apucasem să intru în cameră, când m-a ajuns setea lin urmă și-am mai băut jumătate de litru. Până să mă bag în pat, l-am băut și pe al doilea. Setea mi-a trecut abia la ziuă. Am observat, cu mirare, că nu mi-a revenit decât seara, când iarăși am înghițit lichide, multe și cu nesaț. Peste ziuă, în soare, nici măcar nu mi-am amintit că ele există. Așa se întâmplă și cu cămilele, beau când ajung la umbră, în oaze, și pe urmă nu mai simt nevoia de apă cât ține deșertul.

Știam de un poet brașovean, cunoscut în tinerețe, care auzisem că trăia la Honolulu, dar nu eram sigur, poate făceam o confuzie, în loc de Hawaii ar fi putut să fie Tahiti. Văzusem și o cunoștință versuri traduse de el și publicate, din poezia noastră, ceea ce dovedea un atașament neslăbit cu anii și cu depărtarea. Să fi știut că voi merge în Hawaii aș fi luat informații. Cine a citit poezia noastră din preajma războiului, îl cunoaște; numele lui este Ștefan Baciu. L-am căutat în cartea de telefon, într-o doară și găsindu-l, n-am ezitat să-l chem, convins că mă ținea minte, deși îl cunoscusem pe fugă și trecuseră trei decenii și jumătate de când îl văzusem ultima dută. Așa cum bănuisem, s-a bucurat de venirea mea acolo, după ce mai întâi s-a mirat, parcă nevenindu-i să creadă. Din partea mea, am avut grijă să-i spun din

capul locului că n-am să-l inoportunez în nici o privință, și după aceste introduceri a rămas să ne vedem a doua zi seara, peste zi el fiind blocat în casă, pentru dereticarea periodică, la care participă cu propriile lui brațe. Fac și eu asemenea treburi, cu bunăvoință, deci nu m-am mirat nici în cazul lui Ștefan Buciu, deși îl știam profesor la Universitate, funcție de prestigiu, nepotrivită, după opinia multora, cu îndeletnicirile menajere.

Deși așezat cu vederea la plajă, hotelul era modest pe lângă altele, nu-i lipsea însă nimic ca să mă simt în civilizație, în afară de televizor, căruia nu aveam de ce să-i duc dorul, și la ce mi-ar fi trebuit, când în față vedeam oceanul, pe fereastra mare cât un perete, și-i auzeam murmurul, amestecat cu freamătul palmierilor, ale căror ramuri palmate se revărsau peste balcon, amintindu-mi tot timpul unde mă aflu.

Am trândăvit în pat dimineața, nu de lene, ci de plăcere, nu voiam să fiu auster cu mine, nu trebuia să-mi interzic bucuria și desfătarea, era un mijloc să găsesc ceva din înțelesul acestor locuri, despre care aflasem printr-un cântec de havaiană. Îmi părea rău că nu scosesem încă o zi, ca să mi-o ofer în dar, să nu fac nimic cu ea decât s-o las să treacă, iar eu să stau la mijloc, fără nici o treabă, doar să simt cum se rotește pământul sub soare. Aș fi putut scoate acea zi, dacă aș fi știut, sau măcar aș fi bănuit câtă pace avea să se nască în mine aici, unde venisem nu pentru altceva, decât să caut urmele unui îngrozitor episod al războiului. Tot ce era poezie în aceste insule pașnice și parfumate, înconjurate cu lanțuri de corali, unde știam că femeile își împodobesc nuditatea cu lanțuri de flori roz și albe, se pierduse odată cu atacul de la Pearl Harbor, la 7 decembrie 1941. Poate atunci n-am înțeles bine faptele, a trebuit să treacă anii oribili cât a ținut războiul Pacificului, dus cu o cruzime care mă înspăimântă și astăzi și face să reînvie în mine o ură nestinsă, ori de câte ori îmi aduc aminte. Abia după ce au căzut bombele atomice la Nagasaki și Hiroșima, atât de compătimite astăzi, atacul de la Pearl Harbor mi s-a arătat. În lumina lui adevărată, ignobilă și perfidă.

S-au întâmplat dezastre mult mai mari în timpul războiului, chiar în Pacific, spre a nu aminti celelalte câmpuri de luptă. Iar dacă este vorba de pierderi navale, cred că într-o singură bătălie din prima conflagrație mondială, cea a Iutlandei, de pildă, s-au scufundat mult mai multe nave decât la Pearl Harbor, deși pe vremea aceea, aviația, ca armă de distrugere, era inexistentă. Nefiind pus să scriu eu istoria, nu-s dator să-mi ascund

patimile, de aceea sânt liber să spun ca anii de după război n-au micșorat deloc sentimentul de oroaare și ură născut în sufletul meu când bombardamentul avioanelor japoneze a făcut să înceteze cântecul havaianei.

Celelalte păcate ale beligeranților să le judece alții. Ca atacul era prevăzut în America și putea fi preîntâmpinat, nu știu. Ar fi posibil. Știu în schimb că fără Pearl Harbor americanii n-ar fi pornit războiul, cel puțin la data aceea, la fel cum nu l-au pornit în 1917, până ce un submarin german n-a torpilat transatlanticul Lusitania. E ciudat cum oamenii nu trag învățătură din lecțiile cele mai clare: de două ori la rând America a fost stârnită dintr-o nesăbuință.

Am citit cărți, am văzut filme; știu în ce taină s-a pregătit atacul. Ce-ar păta mai tare, în conștiința mea, prestigiul Americii: că s-a făcut a nu ști, sau că n-a știut cu adevărat, a dormit de-a binelea?

Existau neînțelegeri în Pacific, putea să iasă ceartă, însă tomai în acel decembrie, o delegație japoneză se afla la Washington și ducea tratative. Era miezul nopții acolo, când a căzut prima bombă la Pearl Harbor. Poate delegații dormeau, poate benchetuiau cu partenerii, închinând paharul pentru pace și înțelegere. Oare să nu fi știut nimic reprezentanții Japoniei? Nu sânt eu cel chemat să afle. Destul că n-am uitat până astăzi.

Cu această pornire venisem în Hawaii, să-mi reîmprospătez sentimentele și să-mi satisfac o curiozitate pe care, fiind vorba de fapte istorice, n-o socotesc reprobabilă; toți Contemporanii ar trebui să vadă. Cum este imposibil să ajungă acolo în număr prea mare, vor afla de la mine ce simte un om din zilele noastre la patru decenii post factum.

Nu-mi închipuiam că în afară de această confruntare războinică, fiindcă un război continua în gândul meu, oricât rău m-ar judeca iubitorii de pace, voi găsi în Hawaii și ceva din vechea bucurie imaginată dintr-un cântec. Vedeam pe fereastră oceanul, de un alt albastru, atât de pal, că în unele locuri devenea la fel de alb ca spuma valurilor. Nu erau valuri mari și nici n-am avut norocul să crească zilele celelalte, ca să văd în toată desfășurarea lui acrobatică jocul omului cu oceanul, numit surfing, alunecarea amețitoare într-un fund de vale și saltul aproape aerian până la creastă, neavând alt suport decât o simplă planșă, cândva de lemn, astăzi mult mai ușoară, confecționată din fibre de sticlă. Dar tot m-am ales cu ceva, o demonstrație la scară redusă, copii care se exersau profitând de blândețea oceanului. N-a fost greu să măresc imaginea în închipuire, așa că pentru mine experiența se

poate socoti întregită, decât că nu voi îndrăzni s-o spun altora, dând-o drept autentică.

Până în portul de unde plecau vapoarele la Pearl Harbor aveam de mers vreo trei kilometri, am luat autobuzul, fiindcă oprise în stație când treceam pe acolo și crezând că voi fi în mare câștig dacă voi ajunge cu douăzeci de minute mai devreme. Îmi ieșise din minte că minutele câștigate așa însemnau timp pierdut în realitate; dacă înțelegi ceva, în schimb nu simți mai nimic din ceea ce trece repede pe alături. La prima intersecție am coborât, printr-o inspirație norocoasă. Ajunsesem într-un bulevard fără case, numai cu palmieri și vegetație tropicală, numit Ala Moaña. Acest nume, da, îl pronunț cu plăcere, am simțit în el muzica Hawaiiană și l-aș repeta întruna, ca pe un cântec de bucurie, dacă n-ar trebui să las loc și altor nume. Însă îl mai pot spune o dată, mergeam pe bulevardul Ala Moaña, cu cămașa în mână, drept spre malul oceanului, unde se vedeau coralii și copiii făcând surfing. Mă bucuram până în adâncul ființei, și cred că bucuroase erau și tălpile picioarelor mele, să meargă pe asfaltul unui bulevard cu numirea atât de frumoasă. Curând am părăsit bulevardul, am intrat într-un parc întins de-a lungul oceanului, nu mai lat decât o autostradă, încât nu împiedica vederea spre plajă. Și dacă lăsasem bulevardul nu săvârșeam o trădare, deoarece parcul se numea tot Ala Moaña. Plaja era mult mai lată decât văzusem vreuna, cu nisipul curat, cu lume puțină, și mi-a părut rău, mi-a fost chiar ciudă pe mine că nu aveam puterea să renunț la un plan linii degrabă penibil, drumul la Pearl Harbor, ca în schimb stau la soare, cu ochii închiși, visând o omenire mai fericită:

Ajunsesem târziu, un vapor plecase la nouă, altul pleca la unu și jumătate. Aveam de așteptat câteva ceasuri, dar tot lui m-am dus la plajă, ci mi s-a părut mai important să cunosc orașul. Această grijă, de a căuta, de a nu lăsa nimic să treacă prin spate, ca și când toate merită să fie văzute, mă urmărește ca o pedeapsă. Și într-adevăr, multe, după ce le-am văzut, se dovedesc fără interes și fără importanță; atunci mă străduiesc să le uit repede. Dar dacă nu mă uitam la ele, de unde să fi știut că nu merită?

Lăsasem mult în urmă cartierul turistic de unde pornisem și-al cărui nume mă feresc să-l spun încă o dată. Numai bulevardul Ala Moaña venea după mine, l-am traversat ca să intru în cartierul administrativ și de afaceri, cu clădiri guverna mentale, bănci și birouri. Era și aici un mic Manhattan m-am plictisit de câte ori am făcut aceeași comparație, n-aș mul plictisi și pe alții, dar degeaba aș căuta altceva, nimic nu se potrivește mai bine.

Am uitat un timp grija importantă a zilei, slavă Domnului, știu și eu să mă bucur, am mers cu plăcere pe străzi (curate și elegante, fiecare cu ceva inedit, chiar dacă le crezi oameni, cu o caracteristică locală, fie ea numai o vitrină, sau mai puțin, o jachetă pusă puțin șui pe un manechin cu chip de mulatră, sau o sanda croită lasciv, în culori excitante, că ți-o și închipui pe un picior ars de soare, fierbinte și puțin beat de aerul tropicelor.

În fața unui building administrativ am văzut două plăsmuiri plastice de genul pe care l-am numit odată „dinamic”, fiindcă nu se dezvăluie decât dacă sânt puse în mișcare. Văzusem așa ceva la Muzeul de artă modernă de la Beijing compozițiile își schimbau poziția în spațiu cu ajutorul unui motoraș electric, invizibil, după ce vizitatorul apăsa pe butonul de pornire. La Muzeul Guggenheim, de la New York, pe care l-am lăsat pentru la urmă, era o expoziție de sculptură dinamică, spre a-i păstra denumirea, de vreme ce nu s-a găsit alta. Sculptură e prea mult spus, erau compoziții mai degrabă tehnice, îmbinări de volume și linii, forme geometrice, frumoase cum este însăși geometria în starea ei pură, cu articulații sensibile, executate cu o precizie plină de finețe. Aceste corpuri, de obicei prelungi, cu forme aeriene, ca săgețile, stăteau într-un echilibru relativ, pe articulațiile amintite și începeau să se miște la cea mai ușoară adiere de aer, provocată fie și prin trecerea vizitatorilor. Le-am privit intrigat de tehnică, dar și cu plăcere, fiindcă mișcarea dădea cu adevărat efecte plastice, ușor de transformat în narațiuni infinite. N-am să spun că nu poate fi și aceasta o artă, numai că o socotesc perisabilă. Lumea se va plictisi de ele, vor apărea alte invenții, să ne epateze. Și chiar de n-ar fi așa, după un timp vor înțepeni, le vor rugini articulațiile și dacă va înceta mișcarea, ce va rămâne?

Grupurile din fața buildingului, de proporții mărite, că n-ar fi încăput într-o sală de expoziție, reprezentau un fel de patrulatere, din profile de oțel inoxidabil, care se roteau după bătaia vântului și își schimbau forma, desenând în aer romburi și dreptunghiuri variabile. Am admirat nu arta pe care aceste lucruri puteau să o reprezinte, ci libertatea de spirit a primarului, sau guvernatorului, cel ce dăduse banii și îngăduise ca ele să fie montate în fața unui imobil al statului. Căci contribuabilul e în drept să întrebe, cum ar întreba și contribuabilul nostru în fața unei lucrări asemenea: „Ce sânt astea, domnule?!”

În insula Oahu, unde mă aflam, una din cele mai mici ale arhipelagului, trăiesc cam treizeci și trei de oameni pe kilometrul pătrat, ceea ce reprezintă o densitate mare pe lângă alte state. Totuși, nici aici nu domnește spiritul

european al economiei de spațiu, unde parcurile și piețele monumentale reprezintă un lux în bugetul primăriilor; așa m-am gândit la Vila Borghese, de la Roma, sau în Hyde Park de la Londra, cu b & nu mai dau alte exemple. Sânt sigur că bancherilor le stau pe suflet asemenea monumente ale naturii și mult le-ar plăcea să le parceleze.

La Honolulu, spațiile libere par picate de sus, ca un dar al cerului, nemăsurate și neîngrădite; deși întreținute cu grijă nu par să aparțină unei administrații, ci naturii independente. Pe o pajiște întinsă care ar fi marcat marginea orașului dacă dincolo de ea n-ar fi fost alte case, am văzut un monument, ulei se spune memorial, un scuar de piatră, cu o flacără nestinsă, închinat bărbaților și femeilor din Hawaii, câți au luptat în armata Statelor Unite, nu doar morților, ci și celor ramași în viață, așa se subînțelege. N-am mai întâlnit astfel du gratitudine; socotesc că-i un act de dreptate, fapta care ne cuvine preamărită, și răsplătită, este participarea la luptă, acceptarea riscului; moartea rămâne numai o circumstanță.

Arhitectura orașului mi s-a părut puțin altfel decât ceea ce văzusem mai înainte, între New York și Los Angeles. Am pus că există și aici un Manhattan, este un stil al Americii, eu să nu-l socotesc doar o ambiție; construcțiile însă au o caracteristică locală, mai mult simțită decât vizibilă, o inspirație Hawaiiană. Am încercat să compar Honolulu cu Las Palmas, pornind de la latitudine, aproape aceeași, și am găsit o asemănare vagă, poate doar născocită; încolo, până și lumina e altfel, și culoarea oceanului, mai frumoasă în Atlantic, dar mai rece. Apoi Pacificul e mult mai populat, cu puzderia lui de insule care i-au dat numele uitat astăzi, Oceania, ca unui continent plutitor, ancorat între două continente stabile. Oceanul Atlantic este un hău; Pacificul, o lume, cu oameni frumoși, cu flori și plante înmiresmate.

Revenind cu comparația la cele două orașe, Honolulu se deosebește prin bogăție. Pe lângă el, Las Palmas pare ruda săracă și amărâtă; el a urmat soarta Spaniei, care a trăit cam pe sponci, chiar în vestitul secol de aur.

Dar în ce constă bogăția insulelor Hawaii? Nu știu ce cheltuiește acolo Ministerul Tezaurului Public din flancul Casei Albe, pus așa parcă spre a fi primul sub controlul Președintelui. Ce investește și cât recuperează din investiții? Bogăția locală o constituie agricultura, de fapt trestia de zahăr, în plantații înșirate pe malul oceanului, o sută de mii de hectare. Apoi industrializarea ei, fabricarea zahărului, un milion de tone. În interiorul insulelor, pe platouri, se cultivă ananasul, într-o abundență atât de mare, că

oamenii abia izbutesc să adune fructele, și să le transporte. Le-am văzut rostogolite în drum, strivite de camioane. Nu-i o risipă, ci o fatalitate; și apoi, este de unde! O uzină, lângă Honolulu, fabrică suc de ananas, trei sferturi din producția mondială. Greu am găsit o cutie, la un bar, unde, dacă am cerut, m-au privit cu mirare. Credeam că este vorba de o distribuție proastă, nu-mi lipsesc exemplele în țările noastre, europene. Nu mă gândisem că poate lumea e sătulă și nu-l mai vrea, dacă începe cu el din leagăn, îndată după laptele mamei.

E destulă bogăție ca să nu mai pomenesc alte resurse, mai mărunte, culturile de banane, orez, cafea, tutun, sau creșterea vitelor. Subsolul cuprinde și el importante rezerve de bauxită. Bunăstarea generată de toate acestea a făcut ca oamenii să trăiască în înțelegere, și amestecul de rase n-a dat naștere la nici un fel de conflicte.

O altă sursă de venituri demnă să fie luată în seamă este turismul, n-a trebuit să-mi dea nimeni cifre ca să mă convingă, am văzut cu ochii mei hotelurile și lumea venită cu avioanele, atât de multe, că, în unele ore și zile, fac coadă să aterizeze. Și nu lume ca mine, cu o valijoară în mână, ci din cei care duc după ei cufere, și vrafuri de costume în huse, plus ce au pe degete, la gât sau în lobul urechii, aur și diamante.

În Honolulu sânt șaptezeci și cinci de mii de camere la hoteluri; n-am scăpat cu totul de cifre, și poate ele mă vor scuti de cuvinte.

Printre bogății, mi-au fost citate apoi marina și armata. E puțin straniu, acestea consumă fără să producă, știu și copiii.

Dar hai să nu mă fac că nu pot înțelege; marina și armata au bazele lor din insule, înghit sume probabil imense din fondurile federale, și o bună parte din bani, aruncați pe piață, se adaugă la bogăția acestui al cincizecilea stat al Americii.

N-am ce spune despre drumul pe ocean, până la Pearl Harbor, vreo zece mile, decât că am trecut pe lângă lanțurile de corali și le-am văzut de aproape, apoi am luat în lung aeroportul, cu principala lui pistă construită pe apă, că părea un portavion gigantic; unul de mărimea aceasta să fi scufundat japonezii, da, ar fi fost o ispravă!

28

Nu voi povesti bătălia, cine n-a aflat-o până acum, înseamnă că n-a avut nevoie. Nu silesc pe nimeni să-și schimbe firea și să judece lumea ca mine. Vaporul s-a apropiat de port pe direcția de atac a avioanelor japoneze. Era, într-un fel, o reconstituire, însoțită de un comentariu sobru redat de pe bandă magnetică; peste cuvinte se suprapuneau sugestiv vuietul motoarelor, răpăitul mitralierelor, exploziile bombelor și uneori, într-un fundal de jale, țipetele răniților. Un asemenea montaj m-ar fi indispus dacă judecam cu indiferență, dar n-am ascuns că veneam aici încă stăpânit de revoltă, după aproape patru decenii, încât m-am lăsat prins de vaierul bătăliei, și am trăit-o aievea, în ascunsul conștiinței mele.

Pe vapor nu era nici un japonez, m-am uitat cu atenție. Mi s-a spus că la 7 decembrie, ziua aniversării, nimeni din ei nu se arată în public.

Să judecăm puțin faptele. Americanii își fac astăzi scrupule că odată cu începutul războiului au internat în lagăre populația de origine japoneză, deși erau cetățeni ai Statelor Unite. Dar ce să fi făcut? Să fi așteptat lovituri pe la spate? Sângele apă nu se face, e o lege și nu chiar condamnabilă. Loialitatea are limite ascunse în suflet. Generalii lui Frantz Josef nu i-au trimis pe românii din armata austro-ungară pe fronturile noastre. Acei dintre nemți care au luptat împotriva Germaniei, în cele două războaie, n-au fost porniți împotriva poporului, înrudirea de sânge nu se stinge niciodată, ci i-a mânat ura împotriva lui Wilhelm și a lui Hitler. Japonezii din America nu-l urau pe Mikadou, cum nu-l urăsc nici astăzi, socotindu-l fiul cerului, mai presus de judecata omenească. Putea loialitatea lor față de Statele Unite să învingă sentimentul dinastic, moștenire milenară im perisabilă? Cel în primejdie e dator să se apere.

Îmi aduc aminte de o întâmplare petrecută în primul război mondial, când un aviator britanic a picat cu avionul în mâinile nemților. Pe atunci romantismul războiului nu pierise cu totul, se mai respectau unele legi de onoare, ca în dueluri. Iar întâmplarea pe care voi povesti-o, cum nu știu ca una de același fel să fi fost mai frumoasă, face din amândoi adversarii cavaleri fără pată. Prizonierul a fost dus la un castel din Germania, transformat în lagăr, pentru ofițerii britanici, și acolo i s-a dat voie să umble în libertate, după ce i s-a cerut cuvântul de onoare că nu va încerca să fugă.

După ce a îndurat un timp această captivitate roză în aparență, prizonierul s-a prezentat la comandantul lagărului și i-a cerut să-l dezlege de cuvântul dat, deoarece are de gând să evadeze.

S-ar fi dus vreun japonez din Honolulu la comandantul armatei, să-i spună: „Domnule, vă rog să mă internați în lagăr, deoarece am de gând să raportez la Tokio cum merge treaba cu reparația navelor avariate în Pearl Harbor?”

La atac a luat parte și un grup de submarine în miniatură, vreo zece, cu un echipaj de câte doi oameni, menite să se sacrifice; metoda, bine cunoscută, cred că nu s-a practicat niciodată și nicăieri ca în armata japoneză; e tipic. Când zborul omului în Lună devenise posibil, dar nu și întoarcerea, s-a vorbit despre un echipaj care să rămână acolo, cu bună știință, acceptând să se sinucidă după ce transmitea știrile și își îndeplinea misiunea. Nu s-a mers până la a se căuta voluntari, toată lumea a protestat, într-un singur strigăt. Înțeleg, aș fi strigat eu însumi dacă mi se cerea părerea, deși în acel timp mureau milioane de oameni, unii în accidente, alții de foame, de deznădejde, sau în războaie locale, care când încetează într-o parte a lumii izbucnesc în alta.

M-am gândit că dacă situația cu zborul în Lună se crea în Japonia, nimeni n-ar mai fi apucat să strige împotrivă, căci echipajul de sacrificiu ar fi decolat fără să aștepte aprobarea lumii.

Din echipajele submarinelor a supraviețuit unul, alcătuit din cei doi tineri care, negăsind intrarea în port și-au eșuat vasul pe o plajă învecinată și s-au predat teferi, în loc să-și facă harakiri, după tradiție. Sau poate n-a fost o nereușită, ci s-au sustras cu intenție. Nu știu cum le-a fost judecată fapta în Japonia, cum sânt tratați ei astăzi, sau, dacă au murit, ce amintire li se păstrează. Că a fost lașitate, că a fost trădare, actul lor, pe care nu pot să-l aprob din toată inima, de vreme ce exista consimțirea și jurământul, mi se pare totuși că înseamnă întoarcerea la străvechi sentimente umane. Japonia su nu se supere pe mine că gândesc așa, căci de la o asemenea idee va veni fericirea ei mâine, dacă va dori s-o aibă.

Era o zi albastră, cu soare fierbinte, nu adia vântul, nu-mi simțeam pielea arsă, pe coastele de deasupra portului orașul își dormea somnul de sâmbătă. Atacul picase într-o duminică dimineața, când lumea se pregătea să meargă la liturghie. Toate agresiunile în vremea aceea s-au comis în timpul weekendului, se știe, nu-i nevoie să le enumăr. Peste noapte fusese

petrecere la cazinoul ofițerilor, și nu doar acolo. Garnizoana abia se trezise; până să riposteze, portul era învăluit în fumul exploziilor. Au murit mii de oameni, mulți s-au înecat odată cu navele scufundate, alții au ars de vii în calele înroșite de flăcări.

Acum plutea în aer o liniște ca pe lumea cealaltă. Intrarea în port a fost lungă, pe o gâtuitură unde niciodată n-ar fi putut, să pătrundă a flotă inamică. Atacul s-a dus prin aer; nu-mi amintesc ce s-a întâmplat eu submarinele, dacă li s-a găsit urma. Cei doi supraviețuitori au povestit cum li s-a făcut investitura pentru sacrificiu, s-au îmbăiat, și-au pus haine curate, apoi s-au rugat strămoșilor să-i însoțească. E omenește?

Când am dat în bazinul portului s-a ivit insula Ford, în flancul căreia se scufundase nava Utah; locul e însemnat cu o baliză albă, ca să nu se uite pe hartă e un pătrățel roșu. Ruine și epave n-au rămas; numai memoriale. Eram în vestul insulei, am ocolit-o pe la nord, mergând încet, ca la procesiune, în sunetele surde ale marșului funebru. Pe țărmul de răsărit, o linie de balize arată locurile unde s-au scufundat Nevada, Tennessee și West Virginia. Între ele, un monument alb este ridicat pe apă în memoria navei Arizona, exact în locul unde stătuse ea la ancoră. N-am înțeles ce reprezenta ca arhitectură monumentul, semăna cu o cazemată, și să nu fi fost alb, mi s-ar fi părut cam sinistru, în pofida liniștii din jur și a luminii albastre. Am stat acolo câteva minute; toată lumea a înțeles și-a păstrat tăcerea. În atmosfera de reculegere s-a auzit imnul Statelor Unite, și comandantul vaporului a aruncat în apa limpede o cunună de flori roze. Atunci am simțit că nimeni n-are să uite până n-om muri toți care am fost martori, și poate multă vreme după aceea. Să nu ne amăgim, și să nu ne prefacem; unele fapte nu se iartă.

Cununa de flori în insulele polineziene este un semn al prieteniei; când primii navigatori au coborât pe țărmuri, femeile le-au pus cununi de flori în jurul grumazului. Când au plecat, navigatorii au aruncat cununi de flori în apă, ca să se întoarcă. Moartea, lui Cook a fost o neînțelegere.

M-am uitat îndelung la cununa de flori rămasă în urma vaporului, dar simbolul ei era altul și m-am temut că neînțelegerile pot să se repete.

Fiindcă ne-am întors cu zece minute mai devreme, comandantul a făcut un rondou larg pe după recife, și n-a acostat decât la ora fixată.

Deși trist, mă simțeam împăcat cu mine și eram mai liniștit ca de dimineață. M-am descălțat, mi-am sumes pantalonii până deasupra genunchilor și am mers cu picioarele prin apă, tot lungul plajei și parcului Ala Moaña. În oraș, pe o stradă necirculată, am întâlnit doi tineri, un băiat și

o fată, parcă frate și soră, frumoși, sănătoși, clădiți bine, amândoi blonzi și auriți de soare. N-aveau pe ei decât șort și bluză, fi veneau parcă plutind, pe patine cu roți fără zgomot. Purtau genunchere groase, ca să se apere într-o cădere, așa se obișnuiește, dar cum mergeau în zizaguri lungi, ritmate în trei timpi, ca valsul, și cum parcă nu păstrau nici o atingere cu pământul, știam că niciodată n-ar putea să cadă; pentru ei asfaltul era o inexistență. Deși genuncherele ar fi putut să strice, anatomia lor decurgea linie din linie, nesuferind nici o stâlcire, superbă și nepieritoare. M-am uitat după ei cu o bucurie melancolică, mi-am concentrat gândul asupra lor, invocând soarta să-i apere, să rămână frumoși toată viața, și niciodată să nu-și devină indiferenți unul altuia.

Nu voiam să-i uit, de aceea m-am făcut că nu le văd pe cucoanele în ped-caburi.

La ora șase fără câteva minute, eram în cameră, mi-a telefonat Ștefan Baciu, din holul hotelului. Am coborât, mă aștepta, ne-am recunoscut fiindcă în afară de noi nu mai era nimeni pe aproape. Altfel ce mai rămâne dintr-o fizionomie omenească, după aproape patruzeci de ani, decât presupuneri? Nu, eu nu-l recunoșteam, și el nu mă putea recunoaște. Dar ne-am amintit tinerețea, când fiecare din noi eram o speranță.

Judecând după cum îl știusem și după cum îl revedeam astăzi, nimic în portretul lui nu arăta vreo înclinare spre aventură, în afară de ceea ce răstoarnă și răscolește în sufletul unui om acea altă formă a aventurii, poezia. Totuși, viața lui, după ce nu-i mai știusem de urmă, a fost foarte aventuroasă, și este încă. Un număr de ani a lucrat ca ziarist, în America de Sud, într-o țară și-n alta; dacă fac o greșeală, o socotesc fără importanță; nu m-a interesat să-i rețin biografia, ci să-i determin liniile vieții. O fotografie cu zâmbete cordiale îl arată în tovărășia apropiată a lui Fidel Castro, înainte de revoluția din Cuba. Nu l-am întrebat de ce optase pentru insulele Hawaii. Acum era profesor de limbi hispanice la universitatea din Honolulu. În țară studiase dreptul. Limba spaniolă o învățase în America Latină. Are de gând să plece în altă parte? Nu, rămâne la Honolulu. Nu l-am întrebat mai multe; acolo este mormântul soției lui, moartă de puțină vreme; simt că nu poate s-o uite.

Dar am fost veseli, am mâncat împreună, într-un restaurant fără băuturi alcoolice, am băut apă cu gheață. Ne-am plimbat pe străzi pe sub făcliile aprinse, în parfumul nopții tropicale, amețită de voluptate. Am stat pe terasa unui bar și am băut un litru de sucuri, fără să-mi potolesc setea. Un om

răpănos, cu o fizionomie slavă, descins parcă din Dostoievski, scormonea într-o ladă de gunoaie; mai văzusem unul făcând la fel, la San Francisco, și poate încă vreo doi nu mai știu unde. Nu scormonea degeaba, multă mâncare se aruncă, avea dreptate domnul Andrica. În câteva minute, scormonitorul și-a umplut traista. „Spune-mi, există aici oameni care într-adevăr n-au ce să mănânce?” „Doar dacă sânt minați de un viciu, sau dacă nu vor să muncească, o altă formă a viciului. Altminteri, oricând pot să pună mâna, să descarce un camion, să care baloturi, să măture o magazie, să spele geamuri. O muncă necalificată se plătește cu trei dolari ora, și dacă un om se ostenește măcar două ore, își poate cumpăra mâncare pe toată săptămâna”. Nu mi-a spus nimeni altfel, deși cred că undeva există o mizerie, e în firea lucrurilor, printr-un paradox al vieții, căci altminteri toți oamenii ar trebui să fie egali în fericire.

Ne-am continuat convorbirea în cameră, cu fereastra deschisă asupra oceanului, a cărui vecinătate continua să mă tulbure, și poate mai mult decât în prima seară; simțeam că tun să fiu trist la plecare. Am împărțit o sticlă de vin pe clin două și am stat așa până la miezul nopții.

Și aici era o Biblie, lângă cartea de telefon de pe noptieră.

Ziua următoare, prietenul meu a venit cu un tânăr, fost student al lui, acum profesor la un colegiu, și m-au dus cu mașina în insulă. Deși duminică, aveau libere numai câteva ore, și unul și altul trebuia să-și revadă cursurile pe a doua zi. Dacă tot îmi stăteau la dispoziție, i-am rugat ca mai întâi și mai întâi să mă ducă la Pearl City, ca să văd teatrul de luptă și din partea orașului; fusese și acolo mult zbucium. Nu m-au înțeles: „Pearl City e un fel de Chitila, nu merită o vizită”. „Ba da, ba da!” am spus pe gânduri. Știam de o casă, unde locuia unul din comandanții flotei; poate aș fi identificat-o și-aș fi vrut să merg pe drumul lui, cum s-a năpustit la vale, îmbrăcat numai pe jumătate. Alături era un părculeț, un tânăr ofițer stătuse cu o fată acolo, ghemuiți pe o bancă, după ce se terminase petrecerea de sâmbăta neara. Ce mult aș fi vrut să văd banca!

Dacă am insistat m-au dus, dar în goană, pe autostrada de deasupra orașului. Ne-am oprit într-un loc, pe o înălțime, ele unde se vedea portul. Nu puteam să identific nimic, nu aveam nici măcar sentimentul că mă aflam într-un loc istoric, unde voisem să vin cu toată ardoarea. Mă simțeam stupid și îmi dădeam seama că nici însoțitorii mei nu mă vedeau altfel. Tristețea a venit peste mine înaintea plecării; nimic nu mi-a mai priit în ziua aceea.

M-au dus apoi prin locuri frumoase, prin munți, până în partea de nord a insulei, unde oceanul se vedea ca într-un lund de prăpastie și era mai albastru. Acolo s-au dat lupte în istoria aborigenilor, dar n-am vrut să le aflu, venisem pentru altă luptă. În acel loc am aflat că vin sinucigașii și se aruncă în prăpastie. Sânt și alte locuri nefaste, podul Brooklyn, sau Turnul Eiffel. Exercită ele o vrajă?

Bătea un vânt rece, alizeul de nord, eram în inima lui, dar n-aveam de ridicat nici o pânză. Priveliștea, împădurită, se rotea între două istmuri cu o mișcare grandioasă, și ea mi-a adus încă o nemulțumire, m-a făcut să mă simt mic în fața celor care voiseră să mi-o arate, iar eu îi târâsem într-un loc fără nici o frumusețe. De aceea n-am mai protestat când m-au dus să văd cimitirul. Numele lui întreg este Cimitirul Național Memorial al Pacificului, Ocupă o suprafață de mai multe hectare în gura unui vulcan, care după ce s-a stins s-a umplut cu pământ adus de vânt, în milenii, încât astăzi se vede ca o câmpie calmă, prea puțin adâncită, semănând cu o farfurie întinsă. De jur-împrejur sânt creste împădurite; dacă te referi și la ele, atunci locul seamănă cu o farfurie adâncă. Am aflat că sânt înmormântați acolo douăzeci și două de mii de americani, bărbați și femei, morți în serviciul patriei. Mi-e greu să-mi explic cum s-a ajuns la o cifră atât de rotundă. În cimitirul soldaților germani de la Monte Casino erau douăzeci de mii doi; așa mai înțeleg, atâți s-au găsit, atâți s-au băgat în groapă, doar nu era să lase doi pe afară, ca să rotunjească socoteala! Ca și în Cimitirul Arlington, unde-i înmormântat președintele Kennedy, atmosfera e sobră, singura strălucire o dă soarele, răsfrânt în pietrele albe, mici lespezi puse în iarbă, ca să marcheze mormintele. În clădirea memorială, bătălia Pacificului este evocată în scheme murale, cam scolastice, care n-au izbutit să mă emoționeze; sau poate îmi epuizasem emoția la Pearl Harbor. Și nici execuția nu putea să mă satisfacă, prea lucioasă și prea colorată, un fel de mozaic, care părea mai degrabă sticlă pisată. Ce mult mi-ar fi plăcut să fi fost numai vulcanul, cu puzderia de lespezi albe!

Am găsit multă lume acolo, turiști veniți cu autocarele, îl printre ei m-au surprins marele număr al japonezilor. Toți se fotografiau sau se filmau cu aparate de producție naționala; le cunoaștem, pretutindeni li se face reclamă. Nu socotesc a fi săvârșit o blestemăție dacă m-am gândit ce-ar fi fost ca vulcanul, stins din alte ere, să intre deodată în activitate, amestecând viii cu morții și aruncându-i până la coruri?! în starea mea de spirit mi-ar fi

prins bine. Ca la nici unul din cataclismele cunoscute, ar fi abundat fotografiile.

Despre universitate n-am ce spune, decât că există, pentru o populație destul de restrânsă, care e departe de-a atinge milionul. Ce m-a mirat, în clădirile noi și moderne, o sală de seminarii, ca o cămăruță, unde nu puteau să stea în voie mai mult de șase-șapte oameni, n-avea ferestre, fiind departe de orice fațadă, chiar de o curte interioară. Să fi fost o neîndemânare a arhitectului, sau un experiment pedagogic? Dacă n-ai cum să te uiți afară, atenția crește; nu mă îndoiesc, dar cred că nu dă roade.

Prietenul meu m-a dus să-i văd casă, pe un povâmdș, o vilă cu două nivele, enormă pentru un om singur. Accesul, din stradă, e pe la etajul de deasupra; jos se vede ca în palmă cartierul turistic. În afară de dușumele și de o terasă, de jur-împrejur nu-i nici cea mai mică suprafață plană; ce scapi din mână se duce la vale. Asemenea topografii îmi dau o stare de instabilitate, îmi tot vine să mă țin de ceva, ca să nu alunec. Văzând interioarele, cu multe unghere, cu două dormitoare, cu două băi și alte prisosuri, m-am gândit că însăși casa aceasta, inutil de mare și totodată pustie, era o aventură. „De ce nu te muți?” A clătinat din cap, fără cuvinte, și am înțeles că întrebarea fusese inoportună; acolo sânt amintirile. Dar aceasta este aventura cea mai mare, a sta să le păzești până în ultima zi a vieții!

De Anul Nou, când începeam să scriu cartea, Ștefan Baciu mi-a trimis din Hawaii, pe o foaie litografiată „cui desene naive, o colindă făcută de el, o poezie plină de nostalgia tinereții lui și a locurilor pe unde și-a trăit-o. Viața noastră se bizuie numai pe ceea ce nu se uită.

După ce am rămas singur, am mers pe plajă, în fața hotelului, n-am vrut să pierd timpul cu drumul până la Ala Moaña, și nu mi-a priit, fiindcă era înghesuială. Apoi, oricât m-a ars soarele într-o viață, cum mă arsese și-n vara abia trecută, aveam pielea puțin înroșită, din ajun, când mersesem fără cămașă, uitând că sub tropice razele solare sânt primejdioase. N-aveam nici liniște, nu-mi era mintea la plajă, așa că am stat numai vreo jumătate de oră, simbolic, pe urmă am intrat în apă, tot simbolic, am înotat câteva minute, concentrându-mă asupra senzațiilor, căutând deosebiri, gândindu-mă că în aceste clipe partea cealaltă a pământului zăcea în noapte și Marea Neagră, în octombrie, nu putea fi decât foarte rece. Dacă ar fi avut temperatura mea corporală, apa oceanului ar fi fost insuportabil de caldă, și totuși nu simțeam nici o diferență, se făcuse o egalizare, ba chiar o contopire a

elementelor noastre, și aceasta mi s-a părut că ar putea fi taina botezului, practicată de două mii de ani și rămasă necunoscută.

Aici sărbătoarea s-a terminat, iar eu am fost și mai trist, ca după toate serbările.

29

Am plecat a doua zi dimineața. De acum înainte, în afara drumului de la Miami la New York, aveam să merg numai spre răsărit, mereu aveam să dau ceasul înainte, mereu aveam să-mi micșorez zilele.

La aeroport am ajuns devreme, am așteptat fără să mă plictisesc, e un spectacol să privești oamenii, să te gândești ce-or avea în minte. Pretutindeni se vindeau flori, cununi Hawaiiene; n-am văzut nici o fată, să le pună de gâtul bărbaților. Atunci a năvălit compania de văduve, femei trecute și slute, cocoșate, strâmbe, lătrând răgușit ca niște cățele bătrâne. Dar aveau flori în păr, și erau vopsite. Mi s-au părut atât de indecente, încât am simțit nevoia să devin indecent nu însumi, gândindu-mă la plimbarea lor cu „ped-cabul”. A? îi vrut să aflu cât le plăcuse; păreau mulțumite.

În avion, același Boeing pentru cinci sute de oameni, nu mai aveam loc la fereastră; parcă simțindu-mi regretul, cucoană japoneză mi-a cedat locul ei, și i-am mulțumit cu recunoștință.

Am privit numai din când în când și cu un singur ochi filmul oferit de Pan Am, ceva cu animale animate, foarte bine construite, că par vii, cu mișcări naturale. Nu știu cum sânt conduse, nu se vede trucajul, aș crede că au un creier electronic și execută un program imprimat pe bandă. Grupul lor o foarte popular în America, apar și la televiziune, uneori colaborează cu oamenii vii, cântă, conversează, fac tot felul de giumbușlucuri. Cine le-a creat cred că s-a umplut de parale. Țin minte mai bine, fiindcă are de obicei roluri importante, un broscoi verde, gălăgios și dinamic. Dar personajul cel mai simpatic este Miss Piggy, o purcică drăgălașă, umanizată, cu părul blond, cu fundă, cu fața trandafirie, și în genul ei chiar frumoasă; sânt sigur că multe fete și cucoane ar face schimb cu ea, dacă ar fi posibil; apoi n-ar avea de ce să regrete.

Deși plecasem de dimineață, la Los Angeles am ajuns când cădea întunericul. Am dat ceasul cu trei ore înainte. Dacă aș fi știut în ce lumini se scaldă Las Vegas noaptea, aș fi plecat numaidecât mai departe. N-am înțeles

în ce încurcătură intrase Pan Am-ul, am așteptat mai bine de-o oră să vină bagajul, după ce ne-au purtat cu un autocar de colo până colo.

Acum nu-mi mai era indiferent să se piardă valiza, îmi pusesem înăuntru puloverul și balonzaidul, dacă dădusem de căldură. Cald avea să -mi fie și mai departe, dar la New York se schimba treaba, chiar dacă aveam noroc de-o vară indiană frumoasă.

Aeroportul nu se va bucura de laudele mele, nici pentru frumusețe, nici pentru organizare. Ca să merg la compania Western, cu care îmi continuam zborul a doua zi, a trebuit să traversez o câmpie asfaltată, de un kilometru, până la alte imobile, de parcă erau două aeroporturi, separate. Puteam, ce-i drept, să fac drumul cu autobuzul, dar am aflat după ce ajunsesem. Această organizare o avea o rațiune, nu îmi închipui că lucrurile au fost făcute fără nici o judecată, dar n-am înțeles-o.

N-am găsit loc liber decât pentru avionul de la ora unu după-amiază, și iată-mă cu aproape o zi întreagă pierdută. Am tras la un hotel de pe aeroport, alegându-l dintre cele mai bune, cu o intenție pe care am spus-o, căci de-acolo i-am telefonat Ioanei, încredințându-i funcția de secretară. Dacă mărul pe care nu doream deloc să-l văd la față ar fi convenit să-mi facă o vizită, țineam să-l primesc într-o cameră onorabilă. Dar el n-a răspuns la telefon și am plătit degeaba luxul; nu spun cât, dacă ar afla, ar fi în stare să-mi trimită diferența.

Două negrese frumușele, în mașină, dădeau târcoale hotelului; după un timp s-au dus să-și caute norocul în altă parte. N-am înțeles cum fac cu clienții, și-i împart, sau se ocupă de ei în colaborare?

Am avut o seară de apatie, poate se datora timpului pierdut, poate schimbării fusului orar, care se spune că ar avea influență; n-am observat în celelalte ocazii. Mă indispunea și camera, decorată cu pretenții, unde toate țipau rănind ochii, mochetai violetă, bătându-se cap în cap cu un perete îmbrăcat în placaj fumuriu, într-o disonanță zgomotoasă, apoi lămpile înzorzonate cu bronzuri și printre toate, atingând apogeul, un lampadar de lemn sculptat, o imensitate asiriană care ocupa o bună parte din spațiu.

Dimineața n-am avut chef să fac nimic, am rămas în fumeră până la unsprezece, uitându-mă pe fereastră. La aeroport m-am dus cu mult prea devreme, am așteptat o oră și jumătate, pentru un zbor de cincizeci de minute. N-am vrut să cred în ideea unui prost-gust american, reînviat periodic, despre care se tot vorbește, deși, ca să iau doar un exemplu,

ultimele tipuri de automobile, cu boturile ca de locomotivă, late și grele, încărcate de nichel, ar trebui să mă pună pe gânduri.

Și acum, iată ce culori erau în sala de așteptare a companiei Western: scaunele siniliu, prăzuliu și mov; pereții, vorde, galben și oranj, panouri amestecate la nimereală, cu câte o dungă bleu și gri în unele locuri.

Am zburat tot cu un Boeing, 737 de astă dată, intermediar ca mărime între 727 și 747, giganticul. Mă încurc în cifre, de ce nu le-o da câte un nume ales bine, să fie evocator și să nu se uite? Celui mare i se spune Jumbo, dar nu oficial, nu-i scris nicăieri și lumea face confuzii.

Pe aeroportul din Las Vegas, foarte atrăgător, plin cu jocuri de noroc mecanice, spre a se ști de la început despre ce-i vorba, un autobuz, cu un șofer de mai mare dragul, m-a luat repede și m-a dus de-a dreptul la un hotel mic, nou, curat, ieftin, în plin centru, la o aruncătură de piatră de primele cazinouri, și la un pas de autogară, unde aveam treabă urgentă.

Vreau să se știe din capul locului, nu veneam aici să-mi încerc norocul, ci să mă duc la Marele Canion, Las Vegas fiind, după hartă, cea mai bună bază de pornire în această excursie. Că am fost și pe la cazinouri e un câștig pe care nici măcar nu-l pusesem la socoteală, mă credeam lămurit cu ceea ce văzusem la Reno. Dar cum s-ar putea face o comparație?

Fapt este că după ce mi-am lăsat valiza în cameră, mulțumit de vremea frumoasă și caldă ca vara, m-am și dus la autogară. Aterizasem la ora două fără zece minute, la două și un sfert debarcasem în fața hotelului, iar la două și jumătate aveam în mână biletul de drum, pentru a doua zi, dus și întors, cu Greyhoundul. Chiar îmi fusese dor de Greyhound în ultimele zile, mă gândeam cu nostalgie la sălile de așteptare, la lockere, uite de ce-și poate lega un om sentimentele! – la șoferii cu toanele lor care mă cam enervau câteodată, iar acum mi se păreau minunați, nu mai țineam minte decât însușirile lor lăudabile, Safe, Reliable, Courteous, scrise deasupra parbrizului.

În prețul biletului era inclus și hotelul la Marele Canion; o singură zi n-ar fi fost de ajuns pentru dus și pentru întoarcere, cum crezusem, luându-mă după distanța relativ mică, de pe hartă, fără să știu ce anevoios o parcurgea autobuzul.

Vizita la Reno îmi folosise, aveam măcar o idee, fusese cât de cât o inițiere, altfel aș fi putut să-mi pierd mințile. Am anticipat puțin o concluzie, și-am spus-o, dacă se mai ține minte. Cine n-a văzut ce este Las Vegas nu

poate să creadă spusele altcuiva; cine a văzut, nu poate să înțeleagă; iar dacă înțelege, ceva în mintea lui se scrântește.

Nu m-am pierdut cu firea, am vrut să văd totul, sistematic și cu sânge rece, nu m-am grăbit să intru pe nici o ușă, deși toate erau deschise, ci am căutat mai întâi un birou de informații turistice. Las Vegas este și el un oraș fără înălțime, disproporționat în întindere față de populație, un sat de pe vremea goanei după aur, modernizat și adaptat unei cerințe unice, a jocului. Această industrie este alcătuită dintr-un șir de nuclee, numite cazinouri. Restul sânt anexe care o fac să funcționeze, bănci, hoteluri și locuințele crupierilor. Direct sau indirect, toată populația, vreo șaptezeci și cinci de mii de oameni, trăiește pentru o cauză unică. Negoțul nu trebuie socotit o excepție, atât jucătorii cât și crupierii trebuie să mănânce, de aceea sânt restaurante și supermarketuri alimentare. Sau prăvălii cu ceea ce-i trebuie omului să trăiasca. Iar dacă trăiește, omul joacă. Nimic nu se cumpără decât cu banii câștigați la cazinou, sau cu cei care nu s-au pierdut încă.

Am stat mult într-un magazin cu revolvere; m-am uitat și la arme, și la oameni. N-am să spun că oamenii se înarmau ca să-și apere ceea ce câștigaseră, nici ca să-și zboare creierii dacă pierduseră până la ultima monedă de nichel. (Cu monele de cupru nu se joacă.) Dar, indiferent în ce scop cumpără revolverele, ei erau jucători, înainte sau după încercarea norocului, sau într-o pauză. Cred că sânt singurul care n-am jucat nici măcar un penny; să fi știut, primarul m-ar fi expulzat din Las Vegas. Nu ascund că am avut un sentiment de vinovăție.

Mergând mult printre cazinouri, pe bulevardul care poartă străbate orașului, am descoperit în fine un birou de informații, după cum scria pe o firmuliță. Era o tutungerie unde se vindeau și bijuterii ieftine, patroana dădea și informații, dar numai despre mersul jocurilor. Mi-a oferit un plan al orașului, litografiat pe hârtie proastă, cum nici nu bănuiam că se poate găsi în America; înfățișa numai două artere principale, strada Fremont, unde aveam hotelul, și perpendicular pe ea, lungul bulevard Las Vegas, terminat în câmpie. Singurele semne topografice pe acel plan de mizerie erau niște pătrăte negre, adesea lipite unul de altul, și ele marcau locul cazinourilor. Nu aveam nevoie de nici o orientare, cazinourile le puteau găsi și orbii, căldura becurilor de pe fațade se simte de la distanță. Sânt mii și milioane de becuri aprinse ziua și noaptea, cel mai strălucitor exemplu de risipă din câte văzusem, și pe care cu siguranță domnul Andrica nici n-ar fi putut să și-l imagineze. Din cauza lor, fațadele, împodobite cu fel de fel de zorzoane

lucioase, par nişte panouri de bâlci, Improvizații fără consistență, făcute doar ca să ia ochii. În realitate, dedesubt se ascund construcții solide, ca nişte cazemate.

Voi încerca să spun pe bucățele ce-i înăuntru, mi-e imposibil să-mi fac un plan și să ajung la o descriere sistematică. Prima senzaţie care te cuprinde când intri este că îți pierzi identitatea, nu mai știi cine ești și ce cauți acolo, apoi îți pierzi simțul orientării și puterea de înțelegere.

Marile cazinouri ocupă câte un blok întreg, spațiul dintre două străzi, și au astfel mai multe fațade, toate cu ușile larg deschise. Pe oriunde ai intra, dai de o pădure deasă de instrumente, aparate de joc, aliniate, cu coridoare de trecere perpendiculare unele pe altele, ca străzile în orașele americane. Am încercat, nu o singură dată, să le număr pe cele dintr-un asemenea cvartal, apoi să număr cvartalele și să fac înmulțirea. Încercasem și la Reno, fără să mă învăț minte; nimeni nu poate să le numere, se rătăcește, se pierde, se clatină. Ai izbuti, poate, dacă n-ar fi oamenii, să te încurce, și ai trece cu răbdare de la un aparat la altul, punându-i o etichetă vizibilă, ca să nu-l numeri a doua oară. Dar ar fi nevoie de multă vreme, nu ore, ci zile, și rezultatul tot n-ar fi sigur, undeva te-ai încurca și ți-ar veni amețeală. Înțelegând situația, m-am apucat să măsor fațadele, cu pasul; unul din cazinouri, La patru regine” (referire la cărțile de joc, nu la capete încoronate, damele” din nomenclatura noastră), măsura cincizeci și patru de pași, întinși bine, pe latura mică, o sută treizeci pe latura mare. Aplicând corecția pasului, și făcând înmulțirea, suprafața interioară este de vreo șase mii de metri pătrați și pe fiecare metru se joacă. În acel cazinou, intrarea la camerele de toaletă, pentru femei și bărbați, de la subsol, cu scări elegante, cu balustrade de lemn sculptat, este indicată cu frumoase litere gotice, fixate în perete, „Pentru regine” una, „Pentru regi” cealaltă, regele aici înlocuindu-l pe popa. din cărțile noastre. Nu știu ce gândește o femeie când se duce acolo, bărbații îmi închipui că se umflă în pene. Cred și eu, nu-i puțin lucru să te simți rege, într-o situație care de fapt este destul de penibilă.

Cazino-urile din jur aveau aceleași dimensiuni, m-am ostenit degeaba să măsor cu pasul, fiindcă ocupau spațiile egale, dintre o stradă și alta. În unele locuri sânt săli de joc la etaje, dar pe acelea nici nu le mai pun la socoteală, mi se pare că-i destul și fără ele.

În centrul intersecțiilor sânt inserate în pavaj câte patru zaruri roșii, mari de vreun metru. Lumea traversează în diagonală, ca să calce pe ele.

Am început cu jocurile mecanice, fiindcă domină și atrag cel mai mare număr de oameni. Dar ele sânt abia o centură, cu un aer de inocență, în interiorul căreia mocnesc patimile (dovărate, în jurul meselor de baccara, de ruletă și altele, pe cifre, semnele nu știu cărei fluctuații, sau hazarduri; jucătorul un fel de bursă în unele locuri, un spațiu cu scaune, ca un filtru, cu o estradă, unde stă un fel de juriu, știu că nu-i bine spus, îmi pare rău, îmi lipsește priceperea și nu mi-am dot osteneală să aflu. Pe un ecran, deasupra estradei, apar cifrele, semnele nu știu cărei fluctuații, sau harzarduri; jucătorii, așezați pe scaune, cu un mic pupitru alături, punctează alte cifre, pe niște fișe cu numere imprimate, în două dreptunghiuri, de la unu la patruzeci, de la patruzeci la optzeci, deasupra cărora scrie că limita mizei e douăzeci și cinci de mii de dolari, să nu năzuiască nimeni mai mult decât atâta!

Jocurile mecanice, am spus că sânt inocente, greu ar ruina pe cineva, chiar pe un pătimaș, fiindcă înainte de a-și pierde loți banii, ar face scurtă la mână tot trăgând de pârghie. Și-apoi pătimașii nu-și pierd timpul cu mize mărunte, se duc de-a dreptul la ruletă, sau în saloanele secrete unde se joacă pocher, vânturându-se milioane. E drept că și unele jocuri mecanice pot fi o capcană și pot goli ușor o pungă mai slăbuță, acelea unde se mizează trei dolari deodată. Pierzi de zece ori la rând, și gata leafa pe-o săptămână! (Cifra e rămasă în urmă odată cu devalorizarea dolarului.) Câștigul, în schimb, poate să se ridice la cinci mii de dolari, bănuiesc că nu-i doar o vorbă, dar cât m-am învârtit eu pe-acolo, n-a câștigat nimeni, nici măcar o mie.

Am văzut și câteva aparate mari cât o orgă, așezate în ușă, să ispitească, sclipind de becuri misterioase. Miza nu era mai mare de trei dolari nici la ele, poate este o limită impusă de lege; câștigul ajungea la cincizeci de mii de dolari, dacă avea cineva noroc să tragă opt figuri asemeni, și nu oricare; degeaba îți ieșea mărul roșu, de pildă, când condiția era să iasă pruna vânătă, opt prune deodată. M-am uitat pe ceas și timp de un minut mașinăria a înghițit douăzeci și șapte de dolari, bătuți pe muchie. În nouă trageri, au ieșit de cinci ori câte o prună vânătă, și o singură dată, două; restul, tot felul de alte fructe.

Mai darnice sânt aparatele cu miză mică, de cinci cenți, de zece sau de un sfert de dolar, care eliberează uneori pumni întregi de monede; așa însă nu se îmbogățește nimeni, și nici nu trece prin mari emoții.

Aceste aparate, moderne, cu comenzi electronice, cu fel de fel de combinații, căci modelele sânt puzderie, costă desigur multe parale; tot atât de sigur este că prețul se amortizează repede. Totuși, mi s-a părut că sânt mai multe decât ar fi necesare chiar în zilele cele mai bune; în orele de aglomerație, două din cinci erau libere; alteori, șase din zece. Ca să fie ocupate până la ultimul nici n-ar fi posibil, atâți oameni n-ar încăpea fizic, iar dacă s-ar înghesui unii în alții, subțiindu-se, ar rămâne repede fără aer. Deci, nu pot spune altceva decât că-i o risipă, o pierdere a măsurii, o sete de a cheltui banii, un exces schizofrenic.

Eu, unul, am fost satisfăcut, am văzut ceva dus până la ultima consecință a faptelor, limita lor absolută; mai mult decât atâta nu se poate nici măcar într-o închipuire bolnavă.

Jucătorii sânt și ei cam de atâtea feluri câte sânt aparatele. Unii pun un ban ici, unul colo, n-au un sistem, mai degrabă vor să piardă vremea. Trec peste categoriile intermediare, fel de fel de temperamente, și mă opresc la cei care fac treaba temeinic, se așază pe scaune, își pregătesc cursa lungă, cu banii puși în față, în cutii speciale, de plastic, socotite să cuprindă un număr fix de monede, o numărătoare automată. Acești oameni nu se emoționează nici când pierd, nici când câștigă; acțiunea lor e continuă, cu o mână pun banul, cu alta trag de pârghie. Se opresc numai când tăvița unde curge câștigul, cu zgomot, se umple; atunci își rânduiesc monedele în cutiuțe, și continuă. I-am văzut pe unii venind, alegându-și aparatul, făciindu-și pregătirile. N-am văzut pe nici unul să plece; totdeauna am plecat eu înainte.

Din loc în loc sânt posturi de supraveghere, ca niște țarcuri înalte; un om cocoțat acolo își rotește ochii în toate părțile. În alte locuri, oameni în uniformă, probabil din poliția cazinourilor, cu șapca în cap, cu revolverul la șold, rezemați de un stâlp, impasibili, doar cu un zâmbet de dispreț în colțul gurii, așteaptă să intervină, la primul strigăt; disprețuiesc pe jucători, pe cei care pierd, pe cei care câștigă, pe cei care cască gura, pe toată lumea. În pielea cui ar vrea ei să fie?

O femeie tânără juca într-o dimineață, pe la ora nouă, singură, într-un ungher, cu ochii în gol, parcă fără gânduri. N-am înțeles-o, de ce nu era la piață? N-avea o familie, s-o hrănească? De ce nu era la coafor? N-avea o întâlnire de dragoste?

După-amiază, atmosfera începe să fie mai viciată. Două femei oloage, una în cărucior, alta în cârje, jucau alături, luându-se la întrecere. Una

câștigă pe tăcute; cealaltă, când începeau să-i curgă banii în tăviță, scotea strigăte isterice.

Dacă îi întâlnești până și în cazinouri, căci cele două exemple nu sânt singurele, se înțelege că infirmii circulă mult în America. Încă de la Casa Albă, unde aveau o intrare a lor, eu să nu stea la coadă, și fără trepte, ci cu planuri înclinate, eu să poată merge cu căruciorul, am spus că infirmii se bucură de o protecție specială și ajutorarea lor este foarte bine organizată. M-am gândit că o fi așa de pe timpul lui Roosevelt, care ții el și-a dus o bună parte din viață cu căruciorul; ar fi, dacă vreți, un omagiu. Muzeele, bibliotecile, spitalele și cele mai multe din instituțiile vizitate de public au intrări amenajate pentru infirmii în cărucioare; totdeauna acestora li se asigură protecția și prioritatea. Pe aeroporturi, în gări, în autogări există cărucioare care le stau la dispoziție, uneori cu personal auxiliar, ca să-i ajute. Într-o broșură de reclamă a Greyhoundului, prima fotografie, de pe copertă, înfățișează o doamnă bătrână, paralitică, venită la autogară cu căruciorul. Șoferul, care a deschis ușa autobuzului, o salută și se pregătește să pună mâna, s-o ridice pe scară. O infirmieră a împins căruciorul, și acum e gata să dea ajutor la manevra care urmează. O tânără doamnă, probabil din familie, poate fiica, se aține cu cârjele. Toate personajele din fotografie zâmbesc fericite, și cea mai fericită din toate pare a fi bătrâna doamnă paralitică.

Acestor oameni loviți de soartă li se spune eufemistic handicapați, de parcă n-am ști cu toții ce înseamnă infirmitate, și ar fi un cuvânt de rușine. Nu cred că numărul lor să fie mai mare în America decât în alte părți, par însă mai mulți, fiindcă sânt ajutați și încurajați să umble. Dar nici în țara noastră nu rămânem în urmă; după motocicletele amenajate pentru infirmi, destul de răspândite, deunăzi am văzut, chiar pe strada mea, un cărucior clasic, după modelul președintelui Roosevelt. mânat de un motoraș cu explozie. Nu mergea mai repede decât pasul omului, nici n-ar fi fost nevoie, și cred că el însemna nu doar o consolare, ci chiar o bucurie pentru persoana care îl conducea, o doamnă mică, blondă, frumos coafată. După ce a dat colțul străzii, a intrat în Cișmigiu, unde altfel n-ar fi ajuns decât purtată de alții. Această autonomie mecanică o făcea probabil să se simtă mai puțin handicapată față de mulțimea ieșită să se plimbe, pe propriile ei picioare, în prima zi de primăvară, venită cu atâta întârziere că ne luase toate speranțele.

Las pe mai târziu cazinourile, nu mai am putere; chiar și acum, după ce a trecut vreme, dacă mă concentrez să refac atmosfera, ca s-o pot scrie, simt

că mă clatin și îmi plesnește capul. Mai rămâne timp, la întoarcere; deocamdată scopul meu era să merg la Marele Canion, cu Greyhoundul, a doua zi dimineața. Mă simțeam obosit ca după o furtună cu fulgere întirucișate, mă bombardau lumini din toate părțile, îmi perforau nu doar ochii, ci și urechile, amestecând senzațiile optice cu cele auditive. Am căzut în pat și-am adormit într-o clipă, pe când afară se mai vedea lumina amurgului. M-am trezit speriat după un număr de ore, o flacără de incendiu pătrundea pe fereastră și ajungea în toate ungherele camerei, luminând-o ca în plin miez al zilei. Dar era miezul nopții, m-am uitat pe ceas, era ora douăsprezece. O clipă m-am temut că dormisem până în amiaza zilei următoare și scăpasem Greyhoundul.

Când am dat perdeaua la o parte, flacăra m-a izbit drept în față, ardea tot orașul, prin milioanele lui de becuri electrice, Un vulcan în activitate, o explozie atomică, o exacerbare, ceva ajuns până dincolo de orice închipuire; cine n-a văzut, nu poate să creadă.

Mi-am pus hainele și m-am dus să văd, atras de flacără la un fluture la prima lui experiență; cine a văzut, nu poate să înțeleagă. Sfârâia aerul și se umfla, gata să dea în clocot, mă ardea în creștet. La început, n-am înțeles ce se întâmplase cu lumea, nu se vedea nimeni pe stradă, se culcaseră, uitând să stingă luminile? Sau pieriseră toți, carbonizați, și eram singurul rămas în viață?

N-am patima jocului, și nu mi-e rușine să declar cu glas ture, deși după părerea lui Pirandello oamenii ca mine n-au nici un haz și nu merită să le studiezi caracterul. Cazinourile îmi stârniseră curiozitatea, prea mult auzisem vorbindu-se, Voiam să văd cu ochii mei, care nu mă înșală, dar nu atât la să-mi satisfac o curiozitate, ci mai mult ca să pot spune altora. Cu toată repulsia mea pentru aglomerații, mi-a venit inima la loc, ba am simțit chiar o bucurie rapidă când i-am văzut pe toți înăuntru, atât de mulți, că bineînțeles nu mai rămânea nimeni din tot orașul să umble pe afară. Și cu toate că iarăși n-am mizat nici un penny, am umblat din cazinou în cazinou timp de două ceasuri, cu o pasiune nu mai mică decât a jucătorilor, însă orientată altfel, spre fizionomiile lor pânditoare, în acel încordat și istovitor război de uzură cu norocul și cu neșansa, sub arbitrajul perfid al crupierilor. Am de spus încă multe, dar nu acuma. Când am plecat, inocentele jocuri mecanice intrau în repaus; în schimb, jocul se întețe. i în jurul meselor de baccara și ruletă, și probabil în saloanele cu ușile închise și perdelele trase,

unde n-am putut pătrunde; cred că în anumite locuri, fără zece mii în buzunar nici nu-ți dă voie să intri.

Aș fi vrut să stau să-i văd când obosesc și când pleacă. Am obosit eu mai înainte. Aflasem că jocul continuă țoală noaptea, cazinourile nu se închid nici o oră din douăzeci și patru, dar nu crezusem, trebuie să vină o clipă, gândeam, când obosește toată lumea, sau obosește măcar pământul. La șapte dimineața, înainte de a merge la autogară, am mai dat o raită, pe strada Fremont și Bulevardul Las Vegas. O parte din mesele de joc erau acoperite cu husele, în schimb reintrau în funcțiune nevinovatele aparate mecanice, cu lume nouă, abia trezită, matinalii senior citizeni, cucoanele paralitice, gospodinele în drum spre piață, unde uită să mai ajungă, femeile drăguțe care lasă coaforul pe altă dată și își neglijează până și întâlnirile amoroase. Aspiratoarele de prai se strecurau printre picioarele oamenilor, făcând curățenia din mers, cum se spune, și-atunci m-am convins că, într-adevăr, cazinourile nu se închid ziua și noaptea.

30

La autogară, unde mi-am pus geanta în ușa de la peron, ca să fiu primul, nu era lume multă, și m-am temut iarăși că autobuzul n-o să mai plece, deși una ca asta nu s-a întâmplat niciodată. S-au întâmplat altele, și una din ele, chiar în ziua aceea, m-a umplut de revoltă, făcându-mă să scot de la inimă Greyhoundul, deși așteptasem reîntâlnirea noastră cu simpatie nostalgică. Poate într-o zi necazul o să-mi treacă, altfel n-ar păgubi nimeni în afară de mine.

M-am mirat că într-o sală de așteptare unde intră atâta lume, în loc să fie o pardoseală lavabilă, puseseră mochetă, cu firul lung, și bineînțeles că nu putea fi decât roasă și murdară. Dar și mai mult m-a mirat că un grup de tineri, trei băieți și o fată, în loc să stea în fotolii, destule pentru toată lumea, se tolăneau pe mocheta leproasă, și nu într-o margine, ci chiar la mijloc, împiedicând trecerea. Ba puseseră pe jos, în praf și-n picioarele oamenilor, o pernă, pe care apoi aveau să-și sprijine capul. Nu s-a terminat cu atâta, culmea mizeriei a fost când unul, întorcându-se de la bufet cu câteva sandvișuri, le-a așezat pe mochetă, în mijlocul grupului, invitându-i pe ceilalți să se înfrupte; iar ei s-au înfruptat fără nici o grimasă, înghițind și

microbii, și praful. Dar hai să spun că microbii ar fi doar o prejudecată, că nu-i găsești numai pe mochetele călcate în picioare.

Dimineața era puțin răcoroasă când autobuzul a oprit la o nutogară mică, în altă parte a orașului, unde s-au mai urcat câțiva oameni. Printre ei era Carole, pe care am s-o țin minte, și-mi place s-o povestesc, fiindcă a fost o apariție neașteptată; după îmbâcseala din cazinouri, ea aducea o undă de aer proaspăt.

Era o ființă greu să-i spui vârstă, între optsprezece ani și treizeci, dacă un asemenea decalaj se admite. Structura ei anatomică, atitudinea și mișcările o făceau să semene cu o copilă abia împlinită; fruntea, îngândurată, ochii, mărginiți de hașuri fine. Inexplicabile, și mai ales privirea puțin dusă îi dădeau o maturitate sfioasă și tristă. Nu făcea deloc impresia că umblase prin cazinouri, nu pierduse, era neatinsă, dar singurul ei avut, în afară de poșetă, se reducea la o geantă roșie, cam uzată, un dar al companiei aeriene TWN, cum scria pe ea cu litere mari, albe.

Până să se urce în autobuz, am putut s-o privesc în voie, cum aștepta răbdătoare, puțin zgribulită, cu o jachețică pe umeri. Altceva ca îmbrăcăminte n-avea, decât o bluză albă, iar în jos blugi, decolorați, frecați de multe ori cu peria, spălați proaspăt și cu o ruptură mică în dreptul genunchiului; nu-i o rușine, se poartă. Cineva mi-a spus să nu-l iau ca un semn de lipsă, ci drept un stil, și admit că este posibil. Carole însă era în mod evident o fată săracă, bineînțeles la nivelul sărăciei americane, care nu înseamnă a nu avea, ci a avea mai puțin decât alții. Avea, de pildă, cu ce-și plăti biletul până la Chicago, căci acolo voia să ajungă, dar trebuia să îndure un drum de câteva zile cu Greyhoundul; oamenii bogați iau avionul.

M-a frapat fizionomia ei, mai puțin americană, o față delicată, de un brun palid, luat de la altă rasă. Nu-și dăduse nici un pic de fard, dar încolo era foarte îngrijită, cu totul de pe ea curat, și se cunoștea că nu-și spălase obrazul decât cu săpun și apă proaspătă. Numai ochii nu puteam să-i văd bine, îi ascundea sub ochelari mari, cu rama groasă și cu sticla puțin violetă.

Se înțelege că aveam locul obișnuit, în față, dacă fusesem primul la ușă. Carole s-a așezat în spatele meu, dându-mi o stare de nemulțumire, mă simțeam neapărat și pe de altă parte stânjenit că îi luam vederea. M-am făcut mai mic, pe urmă am uitat-o. Doar după un timp, când autobuzul cobora serpentinele spre Hoover Dam, și mă uitam când într-o parte, când în alta, am zărit-o cu coada ochiului, ascunsă după ochelarii cu sticlă violetă. Iar în altă clipă am văzut, printre spătarele scaunelor, că își scosese

picioarele din saboți și le urcase pe banchetă. Avea picioare mici, brune, foarte curate, cu unghiile frumos tăiate, dar nu vopsite.

Era o zi prea frumoasă ca să fie de ajuns dacă spun minunată; era o zi nou-născută, neatinsă de nici o impuritate, cu cerul alb de lumină, fără o pată, fără nici o amenințare, așa cum ar fi ziua când s-ar face pace pe tot pământul. Adevărul este că frumusețea nu ne obosește niciodată, ca urâtul, altfel ziua aceea mi-ar fi fost indiferentă, fiindcă după burnița de la Los Angeles, când plecam spre Insulele Hawaii, zilele fuseseră una mai strălucitoare ca alta.

Mergeam spre sud și în față se vedeau munți, așa cum se vedeau de jur-împrejur, închizând zarea, făcând din Las Vegas o cetate apărată din toate părțtile, ca Salt Lake City, care nici nu era departe geografic, o oră de zbor spre miazănoapte; făcând atâta drum după ce plecasem de acolo, încât părea că lăsasem în urmă o viață întreagă.

Las Vegas s-a terminat abia la picioarele munților. Nu s-ar putea ca un oraș atât de întins să aibă numai șaptezeci de mii de locuitori, cum spune statistica, dacă n-am pune la socoteală vizitatorii, veniți să joace; or fi cinci sute de mii simultan? Cred că ar avea unde să încapă. Am trecut printre șiruri lungi de moteluri, alternate cu rulote, locuințe mobile, cartiere întregi, care se terminau numai ca să înceapă altele. Apoi căsuțe, și iar căsuțe, fără capăt, o altă schizofrenie; orașul părea întins cu sulul, ca o foaie de plăcintă; de la o clipă înainte începi să crezi că nici n-o să se mai termine. Și nici nu terminat decât atunci când l-au oprit munții.

Hoover Dam, după numele unui președinte al Americii, ales în 1928, cam odată cu marea criză, este un baraj, un lac dt acumulare, și o hidrocentrală, care nu se vede, deși produce aproape un milion și jumătate de kilowați-oră. Îmi fusese semnalat, voiam să ajung și acolo, dar nu-mi închipuisem că ivea să-mi iasă singur în cale, cu atâta ușurință. L-am văzut de sus și din mai multe unghiuri, după cum vira autobuzul coborând pe șoseaua în serpentină, spre bazinul râului Colorado. M-a surprins înainte de toate ce mică era deschiderea barajului, sper să nu greșesc dacă spun sub o sută de metri, o gâtuitură între doi uriași umeri de stâncă. Natura smintită care a creat Marele Canion, aflat mai sus, pe aceeași vale a fluviului Colorado, e amestecată mult în lucrarea aceasta făcută de oameni, le-a dat-o aproape de-a gata și cu mare reducere a prețului de construcție. Căderea de apă măsoară peste două sute douăzeci de metri, ceea ce am aflat că nu-i o cifră uimitoare, cum mi se păruse; sânt locuri unde ajunge de două ori pe-

atâta. În schimb, impresia de nebunie a naturii nu cred să poată fi depășită, datorită văii atât de înguste, că pare o despicătură făcută cu toporul în scoarța pământului, parcă până în miezul lui fierbinte. Șoseaua trecând pe baraj, au fost clipe când s-a văzut fundul prăpastiei, atâta cât poate privirea omenească să meargă în adâncime. Stâlpi metalici cu desenul lor obișnuit, ca o dantelă, stăteau aplecați deasupra hăului, aproape patruzeci și cinci de grade, și păreau în mișcare, pe cale să se prăbușească; așa mi s-a părut în primele clipe, credeam că voi fi martorul unui accident gigantic, până ce am ajuns aproape și; im văzut că erau ancorați în coastele muntelui, cu cabluri puternice. De vârful lor atârnau conductori electrici, poate de grosimea brațului, care coborau în prăpastie. Poate altă soluție n-a fost posibilă, de pildă să se recurgă la conductori subterani, îngropați în stâncă; bănuiesc că în jurul anului ’30, când a fost construit barajul, oamenii aveau destulă experiență, și mai bine decât s-a făcut nu se putea face. Așa cum se vedeau mănunchiurile de cabluri coborând la verticală, părea că electricitatea se scotea cu macaraua din fundul pământului.

Lacul de acumulare n-am putut să-l văd în toată lungimea datorită topografiei lui sinuoase; pe hartă apare ca o mică pată albastră, dar am aflat că are un volum de peste patruzeci de miliarde de metri cubi, care mă impresionează numai aritmetic, altfel neîngăduindu-mi să-mi fac o imagine; metrul cub mi se pare o unitate de măsură derizorie. Poate va spune mai mult informația că lacul îngăduie irigarea unui milion de hectare și aprovizionează cu apă treisprezece orașe, printre care Los Angeles, cu populația lui de cinci milioane.

Cum am spus, la Los Angeles, lumea prevăzătoare, sau răsfățată, bea apă din damigene aduse la domiciliu. Eu am luat-o de la robinet, dar numai pentru cafea, cu totul nu mai mult de un litru. În schimb, am folosit dușul; să fi știut că apa venea tocmai de la Hoover Dam, mi-aș fi făcut cruce de uimire.

Odată cu trecerea barajului, am ieșit din Nevada și am intrat în Arizona, un stat cu moravuri mai austere. Un ceasornic mare, să-l vadă toată lumea, montat pe povârnișul de piatră pe care autobuzul îl urca în noi serpentine, arăta ora statului, cum scria pe soclu; n-aș fi notat atâta lucru, dacă n-aș fi avut impresia că era o punere la punct pentru vizitatori, nici vorbă dr potrivitul ceasornicului, de vreme ce în Nevada ora era iieceași, ci un avertisment, să-și verifice starea de conștiință, să-și lepede la frontieră năravurile luate de la Reno și Las Vegas.

Mi-a părut rău că drumul, mergând spre sud și îndepărtându-se de Colorado, se lungea, pe când ziua rămânea scurtă. Am însă am avut prilejul să intru direct în peisajul muntos al Americii, cum îl văzusem din avion, în zborul la Salt Lake City, și mă înfiorase. Câțiva kilometri am urcat printre munți cu prăpăstii, de piatră roz, golașă. Pe urmă înălțimile au început să se rotunjească, să devină blânde, dând naștere la coame lungi, încolăcite, ondulate și împletite, un peisaj plin de neastâmpăr, amintind într-un fel, cu mișcările lui nărăvașe, ca de la rodeo. Așa cum nu știi ce are calul în minte, ce nmucitură va face spre a-și trânti călărețul, la fel și munții se nmuceau, se răsuceau și parcă dădeau din copite, și să nu fi fost zgomotul motorului, poate i-aș fi auzit cum nechează; totul în mișcarea lor era surpriză, clipă de clipă apăreau într-o imagine nouă, care nu ținea mai mult ca un fulger și dacă voiai să nu pierzi nimic din ce urma să vină, trebuia să te am cu di hii în toate părțile, atent tot timpul. Nu-i de mirare că uitasem de Carole, deși o știam acolo, în spate, cu picioarele pe banchetă.

Curând, am răzbit într-o vale largă, de fapt era un podiș neted și liber, cu o șosea dreaptă, care a mers zeci de kilometri printre două șiruri de creste îndepărtate, cu piscuri stâncoase. Luându-mă după hartă, muntele cel mai înalt avea vreo două mii două sute de metri, dar nu i-aș fi dat nici pe jumătate, dovadă că podișul se afla la o altitudine destul de mare, ceea ce se vedea și după caracterele lui alpine. Într-adevăr, n-am întâlnit nici o cultură agricolă, ci numai arbuști și tufe, cu smocuri de iarbă arsă de soare.

Șoseaua se desfășura până la orizont, trasă cu linia, și îmi dădea, mult mai bine decât dacă ar fi fost sinuoasă, senzația de pătrundere în peisaj, cu o satisfacție aproape organică; geografia se oferea direct, fără pierdere de vreme și fără ocoluri. Acel drum, de vreo cincizeci de kilometri, a fost reprezentarea Americii, la o scară de o sută de ori mai mică, de unde mi-a rămas impresia că am traversat aievea tot continentul. Cu părere de rău am văzut apărând o barieră muntoasă în față; atunci geografia s-a redus la ceea ce putea ea să fie, dar n-am pierdut nimic din satisfacția imaginară trăită mai înainte „care și astăzi suplinește realitatea locurilor unde n-am putut ajunge.

Dincolo de munți am dat de Kingman, un orășel de podiș, și acolo a început necazul. Ne apropiam de autogară, când șoferul, cu microfonul; la gură, ne-a anunțat, courteous, că trebuie să schimbăm autobuzul. Abia pusesem stăpânire pe locul din față, abia plecasem, și iar stat la coadă, și iar pândă, să nu mi-o ia cineva înainte! Era amiaza, Marele Canion se afla la

sute de kilometri, mă temeam că n-o să ajungem până seara, și ce mai puteam să văd acolo pe întuneric?!

Carole a fost mai iute de picior, s-a postat prima în fața ușii unde urma să tragă autobuzul. Dacă am văzut așa, n-am concurat pentru locul al doilea, mi-era totuna* ci m-am așezat pe o bancă. Necazul era mic deocamdată, dar a crescut până ce m-a scos din fire, fiindcă autobuzul nostru de legătură a întârziat să tragă la peron o oră și treizeci de minute, deși nu venea de la drum, ci se afla în curtea autogării. În tot acest timp, Carole a stat în fața ușii închise, cu poșeta în mână, cu geanta roșie atârnată de umăr, fără să miște, cu o răbdare neînțeleasă de mine. O vedeam din spate, năltuță și subțire, abia formată, ca o fetiță, cu părul castaniu, aprins de vagi unde roșii, tuns înainte de a ajunge pe umeri. În aceste vlipt! mizera imposibil să mi-o închipui cum arăta din față, cum o văzusem, cu aerul ei de maturitate, nu știu de unde a venit, de la ochi, de la frunte, de la cutele care îi încadrau gura copilăroasă.

O fi fost el sale și reliable, dar când a tras în față, șoferul nu și-a cerut măcar scuze, courteous, că întârziase. Nu m-am mai grăbit, toate locurile îmi erau indiferente, dacă nu-l aveam pe acel din față. Cum i se cuvenea după atâta așteptare, îl ocupase Carole. Observând că mă uit cu jind, și cum poate se findea ce loc avusesem în autobuzul celălalt, m-a poftit să stau alături, în stânga ei, de unde șoseaua se vede aproape la fel de bine ca din dreapta. Încercasem, când cu maimuța bătrână de la Siracuza, dacă mai ține cineva minte. M-am gândit că din cauza mea n-o să-și mai poată ridica picioarele pe banchetă, dur, dacă nu mă așezam eu ar fi venit altcineva, așa că am acceptat invitația. N-a trebuit să se strângă, era prea subțire.

Șoferul nu s-a grăbit deloc să câștige ceva din întârziere, mă uitam cu îngrijorare la ceas, apoi la indicatoarele de mile de pe marginea șoselei, și când întorceam capul o vedeam pe Carole, iar ea poate își închipuia că era o indiscreție. Este adevărat că aș fi vrut să văd ce ochi are, mi era imposibil să-mi dau seama prin sticla violetă a ochelarilor, dar neastâmpărul meu pornea din altă parte, de la ceas, de la mile și de la o presimțire proastă, care s-a adeverit repede. Până atunci „am continuat să mă uit din când în când la indicatoarele de pe șosea, până ce Carole și-a scos ochelarii și a întors capul, B-o pot privi în față. Am fost atât de uimit de gestul ei, încât n-am sesizat de la început culoarea ochilor și am întrebat-o: „Sânt albaștri?” Iar ea mi-a răspuns, cu o înclinare a capului, fără să se mire de privirea mea buimăcită: „Albaștri!”

Când am ajuns la Williams, un orășel cu numai două străzi paralele și cu câteva transversale, Carole știind că merg la Marele Canion mi-a spus că trebuie să schimb autobuzul; iarăși nu prevăzusem, iarăși trebuia să aștept și să pândesc locul din față! Șoferul, care coborâse, m-a întors din drum, courteous de data aceasta, spunându-mi cu o politețe absolut inutilă că autobuzul meu plecase; de ce să mă mir, dacă ajunsesem cu întârziere de o oră și jumătate?! Așa că n-aveam altceva de făcut decât să merg înainte și să caut o altă legătură, la Flagstaf. Nu mai rămânea nici o nădejde să ajung pe lumină! Puțină consolare era Carole, cu prezența ei plăcută. Numele se pronunță Kerol, ea spunea Ker-l, făcând un salt ușor peste o, ca peste un pătrat de șotron, când săritura îți taie puțin respirația. Acum, dacă își arătase ochii, nici nu mai îndrăzneam să privesc pe fereastră. Mă uitam la blugii rupți în dreptul genunchiului; ar fi fost o mare greșeală să-i coasă. Citea o carte ieftină, judecând după hârtie: „The Nursse”, și probabil ușurică, după ilustrația în culori de pe copertă. Însă era obosită, citea un timp, apoi lăsa cartea pe genunchi, peste ruptura blugilor. Așa am putut să văd titlul; autorul nu l-am reținut, sânt sigur că nu-l știe nimeni. În câteva rânduri, mi-am dat seama că ațipise; încă nu-mi spusese cât mergea de departe.

Soarele nu mai avea mult până să apună, când am ajuns la Flagstaf; aproape că nu mi-am luat rămas bun de la Carole, m-am dat jos fuga și l-am întrebat pe șofer când pleacă autobuzul la Marele Canion. Mi-a răspuns, courteous, „Mâine dimineață!” Iată, pentru cine n-a simțit-o niciodată, ce înseamnă o lovitură în moalele capului.

Nu mai aveam nimic de făcut, putea să se rupă pământul în două, să se mai nască un canion, și mai mare, să cuprindă autogara și orașul. Mi-am luat cameră la un motel de alături și, scăpat de această grijă, am revenit la autogară, să mă informez despre autobuzul de a doua zi. Am găsit-o pe Carole afară, așezată pe un căruț pentru bagaje; m-am așezat alături și i-am ținut tovărășie, până să-i vină autobuzul. Abia acum am aflat că mergea tocmai la Chicago, în partea cealaltă a continentului, două mii cinci sute de kilometri. Era miercuri, și cu ritmul de astăzi n-ar fi ajuns până la sfârșitul săptămânii. Mi se părea o barbarie, și nu era numai optica mea, alarmistă; întrebându-mă de drumurile mele mai departe, la New Orleans, Miami și New York, Carole și-a scos încă o dată ochelarii și mi-a aruncat o privire consternată, cu ochii ei albaștri: „Cu Greyhoundul!?” în această exclamație am simțit câtă consternare îi trezea în suflet propria ei soartă.

Mi-a scris numele întreg pe o hârtie, dar am pierdut-o. Făcea o școală de aviație. Geanta roșie de la TWN, singurul ei într-o călătorie atât de lungă, mi-a amintit tânărul de pe aeroportul Seatle, care a zburat la San Francisco fără să aibă altceva cu el decât două rachete de tenis. Când Carole se răsucea să vadă dacă nu-i venise autobuzul, căruțul se mișca pe roțile lui cu cauciucuri și, până să-mi dau seama ce se întâmplă, mi se părea că pământul nu mai are stabilitate.

De câte ori m-am trezit peste noapte, și a doua zi, când mi-am adus aminte, m-am gândit la Carole, mi-am închipuit-o cum mergea cu Greyhoundul, cu „The Nursse” pusă peste ruptura blugilor, ațipind la răstimpuri, și m-am rugat din inima să fie liber locul de alături, ca să-și poată ridica picioarele pe banchetă.

Și azi îmi mai aduc aminte de ea câteodată, și atunci încerc să judec ce din făptura ei îmi trezise atenția? O văd cum stătea la coadă în autogara din Kingman, când am privit-o din mai mult de o oră, fără să mă tem că ar putea să-și dea seama, și fără ca ochii ei să mă influențeze. N-avea atribute feminine proeminente, nici măcar marcate vizibil, doar se bănuiau sub îmbrăcămintea modestă, ca o schiță timidă și delicată; altminteri ar fi putut prea bine să semene cu un băiat din vremea noastră, mai sfios decât sânt ei îndeobște; iată singura diferență, în afară de părul care nu putea să se cufunde. Dar întreaga ei alcătuire emana feminitate, pe căi atât de secrete, că n-aș fi în stare să le descopăr, și cu atât mai puțin să le spun altora; singurul gest pe înțelegerea noastră fi fost felul cum și-a scos ochelarii să-și arate ochii albaștri.

Cred că nimeni nu așteaptă de la mine să spun ce este Flagstaf, și nici n-aș spune, dacă n-aș fi rămas o noapte acolo; puteam să trec pe alături, să nu știu nimic despre el, decât poate numele. Nici acum nu știu prea multe, doar ceea ce am văzul cu ochii în jurul autogării, și vreun kilometru mai departe, cât am mers cu piciorul, sperând că voi face o descoperire. Nu se întunecase, cum mi s-a părut la sosire, când vestea proasta făcuse să văd totul, inclusiv cerul, în culori sumbre. Adevărul este că soarele încă nu apusese când a plecat autobuzul du Chicago; dar era gata. Am întrebat unde-i centrul orașului, mi s-a arătat cu mâna, într-o direcție; cred că dacă mă duceam în partea opusă n-ar fi fost nici o diferență. Luându-mă după hartă, Flagstaf s-ar întinde pe vreo cincisprezece kilometri; cred, deși mi se pare imposibil. În nici un atlas și-n nici o enciclopedie din câte am avut în față n-am găsit date mai precise; de fapt, n-am găsit niciuna, decât acum, în

ultima clipă, ceva despre populație, că în 1960 număra optsprezece mii, iar în 1970 aproape de două ori pe atâta. Păstrându-se progresia, ar fi însemnat ca în momentul vizitei mele acolo numărul locuitorilor să fie de vreo șaizeci de mii; nu făcea impresia, Neputând să aflu mai multe, mă mulțumesc să spun ce-am văzut cu ochii, acceptând riscul de a face greșeli grosolane.

Iată-mă cu o povară pe umeri, numai pentru că, fără voia mea, m-am oprit o noapte acolo. Mergând înspre centru, am dat de gară, una din puținele clădiri cu etaj întâlnite în calc. M-am oprit, ușile erau încuiate, un tren de călători trecea dimineața la șapte spre est, altul la nouă seara spre vest. Pentru informații, telefonați, fără taxă, la 421 – 8 320, cu prefixul 1 800. Treceau însă multe trenuri de marfă, încărcate din greu, cu câte patru locomotive care fluierau sinistru; le-am auzit toată noaptea, fără să mă supăr, niciodată n-am să mă lepăd de o locomotivă. Mi s-a părut copilăros să notez, socoteam suficient exemplul de la Salt Lake City, unde văzusem o locomotivă Pacific, într-un parc din mijlocul orașului. Am văzut și acum una, dar fiindcă n-am notat, nu mai știu dacă la Flagstaf sau în Kingman; mi-e teamă să nu fac o greșeală istorică. Destul am greșit, crezând că nu trebuie amintită.

Cu toate că are o geografie ingrată, podiș și deșert străbătuta de lanțuri muntoase, prin Arizona trec trei căi ferate, care totdeauna au adus cu ele prosperitatea. Îmi amintesc iarăși că în locurile unde se făcea o gară, cineva spunea, în discursul de inaugurare: „Și aici, în curând, un oraș nou are să răsară!” Nu știu de ce Arizona a rămas în pagubă, fiindcă pe tot întinsul ei să descopăr numai trei orașe, și unul din ele, spre nord, este tocmai Flagstaf, unde am rămas într-o noapte. Unul cam de aceeași mărime, Tucson, se afla în sud, spre frontiera cu Mexic, cel de-al treilea, Phoenix, capitala statului, mai mare decât celelalte, este așezat între ele. La o suprafață de aproape trei sute mii de kilometri pătrați, populația Arizonei abia dacă depășește un milion și jumătate de oameni.

Dacă mi-ar plăcea să mă joc cu cuvintele, aș spune că numele Arizona vine de la ariditate. Numai în sud există oaze și irigații, unde se cultivă bumbac, cereale și arbori citrici. Destul pământului e sărac, cu o climă inconfortabilă, așa se explică slaba densitate demografică, pe un teritoriu mai mare cât al României trăind abia șapte sau opt la sută din popula țării noastre.

Arizona nu subzistă însă din milă, în subsolul ei se găsesc bogății minerale: aramă, zinc, plumb și metale prețioase. Nu mă mir că prin

Flagstaf treceau atâtea trenuri de marfă, cu câte patru locomotive; era posibil ca în vagoanele plumbuite K & fie lingouri de aur. Tocmai atunci prețul aurului creștea nebunește la toate bursele din lume, iar dolarul dădea înapoi repede. I-aș fi recunoscător celui care ar putea să-mi explice aceste fenomene, dar nu cu o teorie simplistă și evazivă, căci am auzit destule. Și cred că, mai bine decât un economist, ar putea să mă lămurească un psihiatru.

Am văzut mulți indieni pe stradă, cu fizionomia tipică, neschimbată, cu îmbrăcămintea tradițională; o crezusem dispărută și socoteam că se mai păstrează în scopuri folclorice.

Totul pe ei se cunoștea că era autentic, chiar și rapănul. În Arizona sânt de altfel multe rezervații indiene, care, după o estimație proprie, cred că nu greșită, pornind de la hartă, ocupă un sfert din suprafața țării.

Motelul unde trăsesem avea un etaj cu cerdac în față, unde se ajungea pe o scară de lemn, exterioară, ca la porumbare. Spunându-i femeii de la recepție că în baie nu arde lumina, mi-a întins o cutie cu două becuri. Și dacă nu le puteam pune? N-a fost simplu, plafoniera avea un glob de sticlă, susținut de trei șuruburi. Și dacă o scăpăm din mână? înăuntru erau două fasunguri; la început mă mirasem că îmi dăduse două becuri; femeia își cunoștea instalația.

Păstrasem camera la Las Vegas, ca să nu mai car valiza după mine și să am unde trage dacă mă întorceam noaptea, cum a și fost cazul. Aveam plătită camera la un hotel de la Marele Canion pe care n-am folosit-o. Și iată-mă într-o a treia, cu totul neprevăzută.

Am mâncat în cameră, sandvișuri calde, întâi cu pește, apoi cu friptură de vacă. Era prea târziu, strada prea pustie ca să umblu prin restaurante. Dimineața am luat primul autobuz, la ora opt, și așa am terminat cu Flagstaf, unde am rămas numai datorită unui șofer al Greyhoundului. Dacă am văzut prea puține acolo și n-am putut să scriu nimic remarcabil, să nu se uite că n-avem nici o obligație și, mult, puțin, am dat de la mine.

31

Odată, în tinerețe, l-am văzut într-o librărie pe unul din marii noștri poeți cu prima mea carte în mână. Deși abia îl cunoșteam și n-aveam speranța, cu atât mai puțin pretenția să mă remarce, mi-a făcut cinstea să-mi

spună despre cartea mea că îi place și o socotește bună. Dar nu putuse s-o citească, apăruse abia în ziua aceea! Mirarea mea l-a făcut să-mi explice: „Nu nu-i nevoie s-o citesc; am frunzărit-o. Oare ciobanul trebuie să mănânce tot burduful ca să vadă dacă brânza e bună?!…”

Când a fost vorba de o carte, n-am aplicat niciodată asemenea teorie; ori am citit-o, și n-am sărit nici o pagină, ori am aruncat-o, și atunci n-am numărat paginile citite, am socotit-o necitită în întregime. În alte cazuri, teoria poate să fie bună, nu doar când e vorba de cioban și de brânză. Sânt nevoit s-o aplic la Marele Canion, din care n-am văzut decât o câtime, în fugă; altfel ar însemna să tac din gură, ca și când n-aș fi fost niciodată acolo. Unii stau cu zilele, coboară cu piciorul sau cu asinul până în fundul prăpastiei, unde țin să și doarmă și izbutesc, dacă își opresc din vreme o cameră, căci de obicei era îmbulzeală. Sigur că ei se întorc mai bogați decât mine.

N-aveam ambiții atât de mari, mă mulțumeam cu o seară și cu o dimineață, să văd canionul în lumina piezișă a apusului și apoi să se scufunde în noapte, mai adânc decât el însuși, unde să revină încetul cu încetul la suprafață, în foșnetele misterioase a tot ceea ce înseamnă necunoaștere, până și-ar fi reecăpătat toată viața plină de umbre întoarse, în lumina inversă a răsăritului.

Soarele era sus pe cer când am ajuns acolo, deși plecasem în faptul zilei. Am urcat pe un podiș și-am mers zeci de kilometri pe o șosea dreaptă, printre două împrejmuiri de sârmă, care închideau o rezervație, dar nu indiană, o rezervație pentru protejarea naturii, deși nu știu cine ar fi putut s-o invadeze, într-o țară cu populație atât de redusă; e destul pământ pentru toată lumea. Nu se vedea decât iarba uscată, nepăscută de vite și necosită, o bogăție neluată în seamă. Din loc în loc, apăreau arbori rari, pini, mesteceni îngălbeniți, un rest du pădure sau o pădure încă neformată. Și iarăși se dezvăluia imensitatea spațiului american, rezervat parcă pentru o lumo mai mare, încă nenăscută, neconcepută și nici măcar închipuită, Poate pentru o lume din Cosmos. Se tot vorbește despre e; i, și dacă într-o zi va veni cu adevărat, nu m-ar mira să debarce în Arizona, chit că pe urmă s-ar duce în altă parte. Poate tocmai când treceam eu pe podiș, observatorii acelei lumi necunoscute se uitau cu ochianul, căutând locul unde să aterizeze, și numărând populația, ca să știe cu cine vor avea de-a face. Pe mine m-au pus degeaba la socoteală, seara nu mai eram acolo.

Piscurile înalte, cum se vedeau de la Flagstaf, acum rămăseseră ca niște movilițe, dovadă că podișul crescuse pe nesimțite; era chiar nevoie, altfel unde ar fi încăput canionul?

Când ne-am întâlnit cu șoseaua care venea de la Williams m-a cuprins iarăși ciuda că scăpasem autobuzul și m-am gândit cu regret la tot ce pierdusem. Meritase să fac atâta drum, ca să stau aici numai câteva ore? De ce n-aveam nici un drept de pedeapsă asupra omului care mă păgubise?

M-am împăcat abia la întoarcere, după ce încercasem burduful în câteva locuri. Parcă la Niagara am stat mai mult de trei ore? Dar la Pearl Harbor? În vârful vulcanului Etna, unde după un urcuș lung, cu mașina, am ajuns cu piciorul, cățărându-mă sute de metri pe povârnișul de lavă, prin valuri de sulf, de mi-am pierdut glasul, am rămas numai zece minute, atât! – pe urmă mi-am dat drumul la vale, m-am rostogolit, mi-am sfâșiat hainele, ca să nu mă prindă noaptea acolo. Iar la Capul Nord, marginea Europei, șase mii de kilometri departe de casa mea, măsurate pe șosele, am stat numai cât să-mi rămână în ochi oceanul care îngheață iama, iar atunci era fluid și albastru.

Despre toate acestea, și multe altele, văzute în fugă, 14 capătul unor drumuri trudnice, am povestit fără teamă, fiindcă le simțisem, și dacă ajung să simt, nimic nu mai poate să mă dezmintă.

Din hotelul unde aveam camera reținută am folosit numai garderoba, mi-am lăsat geanta acolo și am pornit repede în recunoaștere. Știam ce este un canion și cum s-a format el în văzusem câte unul în fotografii și în filme, iar la Disney unde era reprodus chiar Marele Canion, pe al cărui fund am filtru cu trenulețul, luând astfel cunoștință anticipat de înfățișarea lui, cu zidurile tăiate vertical în scoarța roșcată, de păreau niște răni uriașe, încă nevindecate, cu flora și cu fauna parcă născocite, fiindcă nu le învățasem la geografie, și nu lipseau reptilele din preistoria pământului. Sau poate interpretam eronat proporțiile, ochiul meu pierduse scara la care să se referea, luam drept vietăți dispărute niște biete șopârle din vremea noastră. Eram oarecum inițiat, după cum se vede, doar ceva rămânea necunoscut și îmi dădea teamă, cum voi rezista la prima impresie; voi înțelege ceva, sau îmi va slăbi mintea? Știam încotro să merg, luându-mă după soare, dar n-aveam încredere nici în mine, nici în natură, fiindcă în jur nu se vedea nimic, decât hotelurile făcute de oameni.

Piramidele de la Ghizek mi-au sărit în ochi cum am ieșit din Cairo; Acropola de la Atena se vede din orice punct al orașului; stânca Gibraltarului am zărit-o de la treizeci de mile, pe urmă a crescut din valuri

palmă cu palmă până ce ajuns aproape, a întunecat cerul; Niagara am auzit-o de departe, nu îndoit că exista acolo.

Canionul, atât de bine presupus până în clipa aceea, devenise deodată o incertitudine; fiindcă nu se vestea prin nimic, dimensiunea lui, negativă, îl elimina din natură, rămânea numai podișul. Am întrebat pe o femeie care ducea un cărucior cu cearșafuri, o cameristă: „Unde este?” M-a privit mirată, apoi mi-a arătat cu mâna: „Alături!”

Voi spune ce-am văzut cu ochii, și poate cine mă va urma cu bunăvoință va izbuti să-și facă o imagine. Dar și descrierea mea, și imaginea căreia poate îi va da naștere va fi o convenții, un cifru de trecere, ca să ne ducem viața înainte și să nu acredităm ideea că în om există două inteligențe, ceea ce l-ar face să nu mai fie niciodată egal cu el însuși. Fiindcă Marele Canion este numai un titlu, numele dat unei irealități evidente; nu-l un element al naturii, ci o lipsă, o inexistență. El nu poate fi decât prin ceea ce îl înconjoară fără să-i aparțină. Un hău care și-a pierdut înțelesul metafizic, al infinitului, și s-a așezat între pereți de piatră, vizibili.

În cuvinte obișnuite, pe care am convenit să le folosesc pentru a rămâne la modul omenesc de înțelegere a lumii, Marele Canion este un munte invers; nu o eroziune, ar fi simplu, ci o formație geofizică, provenită dintr-o zvârcolire a pământului, O ruptură, ca să spun și mai simplu. Cu două miliarde de ani în urmă, scoarța pământului, sub marile presiuni dinăuntru, s-a despicat unde era mai slabă, în lungul acelei ape care în zilele noastre se numește fluviul Colorado. Sigur că apa a avut și ea partea ei de treabă în miliardele de ani care urmară, dar croiala era făcută. Fluviul, împreună cu ploile, cu torentele venite de pe podiș au adăugat o operă de sculptură, decorând cu basoreliefuri, colosale și nemaivăzute, pereții de piatră caru mărginesc Marele Canion invizibil.

Cheile din munți, cele de la Bicaz bunăoară, luate ca o reducție, sau și mai bine cele ale Dâmbovicioarei, care reprezintă într-adevăr o despicătură, dar la scară infimă, ar putea să sugereze ceva din caracterele canionului, numai că imaginea trebuie privită invers, ca un negativ fotografic. Canionul este un munte care se coboară, nu se urcă; piscurile lui sânt în adâncime. N-a fost timp să fac asemenea explorare, sau nu m-a tras inima, căci puteam să întârzii o zi, dacă aveam pasiune n-am. De puține ori am urcat pe un munte. Mai mult mi-ar fi plăcut să ocolesc Canionul pe podiș, să merg pe amândouă țărmurile, așa da, ar fi fost o împlinire. Soarta mi-a dat o compensație la care nici nu mă gândisem, a fost o surpriză; a doua zi, când

am zburat spre New Orleans, avionul a trecut pe deasupra Canionului, comandantul a avut bunătatea să schimbe puțin drumul, ca priveliștea să apară în poziția cea mai bună. Era în amurg, soarele coborâse și lungea umbrele, întărind reliefurile, așa cum le-aș fi văzut dacă ajungeam acolo pe seară, deși priveam de la zece mii de metri, am recunoscut locurile pe unde umblasem și am simțit o emoție caldă, o duioșie, pe care nu o trăiam prima oară, închipuindu-mi că încă eram acolo, într-o dedublare atemporală, un eu cu o zi mai tânăr, mai necopt la minte și mai îndreptățit la speranțe. Pe fundul Canionului, acoperit de umbră, fluviul Colorado șerpuia ca o patnglicuță albastră, cam rece, infim pe lângă ce înfăptuise el acolo și apărea acum într-o desfășurare completă și grandioasă. În câteva clipe, cât a mai coborât soarele, hăul acela, în mijlocul podișului galben, cu pete verzi de pădure, s-a îmbrăcat într-o lumină violetă, agonizantă. Am simțit atunci cum se mai adăuga o zi la cele două miliarde de ani, și măcar prin acest sentiment am înțeles că nu venisem degeaba, căci de aici luam încă o dată și poate mai bine dovada existenței mele în lunga istorie a pământului.

Am mers o oră dus, o oră întors pe marginea Canionului, o câtime din lungimea lui, care depășește trei sute de kilometri. Cred că mă aflam în partea cea mai bună, altfel nu s-ar fi făcut hotelurile tocmai acolo, și pentru învățătura mea n-aveam nevoie să mă duc mai departe. Distanța de la un perete la altul nu-i nici ea mică, între șase și douăzeci de kilometri, în schimb adâncimea nu depășește o mie opt sute de metri; cu toate acestea Canionul continuă să pară o despicătură îngustă, o lovitură de satâr în scoarța pământului.

O altă oră, tăiată în trei părți inegale, am folosit-o ca să înțeleg peisajul, privindu-l din trei puncte diferite. La cel mai îndepărtat loc de observație am stat mai multă vreme, fiindcă îmi oferea priveliștea cea mai bogată. Eram pe un intrând, vedeam valea până departe, în amândouă părțile, soarele bătea din spate, dând o lumină bună, și în fâță, printr-o întâmplare norocoasă, cred că se adunaseră, parcă la scară mărită, toate elementele din care se clădea această natură cu totul smintită. Pe malul de dincolo se vedeau porțiuni, întinderi drepte, cu pereții scăpați de eroziune, buza podișului părea rămasă dintr-o tăietură făcută de curând cu toporul, și acelea erau locurile cele mai înfricoșătoare; natura, neșlefuită, își dezvăluie suferințele proaspete; acolo se vedea mai bine decât oriunde prăbușirea, miliardele de arii păreau anulate, mă aflam în mijlociii cataclismului, pământul putea oricând să se zvârcolească. Dar nu peretele de piatră mă

înfricoșa mai mult, ci podișul de dincolo; prin el vedeam cum fusese lumea înainte, netedă, blândă și pașnică. De ce trebuise ea ciopârțită? Ca să se nască frumusețea aceasta aberantă și monstruoasă? De ce trebuie oare să fim amenințați tot timpul? De ce atâtea canioane, pe pământ și în sufletele noastre?

Planurile celelalte, muncite de timp și de ape, alcătuiau, geometrii multiple. Toate posibilitățile erau consumate, nimic n-ar mai fi surprins ochiul, natura dădea o reprezentație nebunească, o superproducție, aducând obiecte de pe toată suprafața pământului, amplificându-le, amestecându-le haotic și punându-le să conlucreze prin apropieri inadmisibile. Erau unele în altele etrave de corăbii, gigantice, satire de piatră, securi, tunuri cu țevile sparte, crucișătoare rupte în două, cetăți părăsite, sfincși și piramide. Apoi figuri de șah, turnuri, cai, nebuni, regine. Jilțuri și tronuri. Sceptre și buzdugane. Animale: bizoni, elefanți, balene. Temple, amfiteatre, ziduri. Puțin din acestea văzusem în Spania, pe drumul dintre Lérida și Barcelona, dar nu sub nivelul pământului, și nici nu rezistau dacă încercam să le pun alături. La toate se adăugau culorile, ele însele infinite prin nuanțele care se schimbau clipă de clipă, sau de la un pas la altul, dacă mergeam mai departe. În afară de verdele vegetației, căci în unele locuri, pe aceste nebune leliefuri de piatră creșteau arbori, mai ales conifere, erau câmpuri de roșu, brun, maroniu, violet, albastru, unele cu pete de aur.

Dincolo de podiș, în zare, se vedeau munții adevărați, numai creste; ducându-mă lângă ei cu închipuirea, ca să schimb punctul de observație, am avut două impresii succesive și contradictorii, întâi că priveau cu dispreț Canionul, ca pe un avorton al naturii, și pe urmă că de fapt le era frică, de aceea stăteau atât de departe, ca să nu-i absoarbă imensa prăpastie.

Era lume, dar puțină; mai mult ciori și veverițe. O cruce lemn, înaltă, pe un soclu de piatră. Femei indiene vindeau obiecte de amintire lucrate de mână, munca lor migăloasă; își întindeau marfa pe basmale, în marginea potecii; n-am văzut pe niciuna să râdă. În apropiere este un sat indian, de acolo veneau; dacă nu m-am dus să văd socotesc că-i o pierdere.

Când să-mi iau geanta, m-am rătăcit între două hoteluri cu urhitectura identică. Nu mi-am dat seama cât era de stupid, fiindcă am intrat în panică, la gândul că aș putea pierde autobuzul. Cu totul stătusem la Marele Canion trei ceasuri și jumătate.

Iar drumul, numai de la Las Vegas, îmi luase o zi și-o noapte, dator fiind să pun la socoteală și popasul de la Flagstaf. Totuși nu purtam pică

orașului, îmi oferise o amintire suplimentară, de aceea, la răspântie, când șoseaua care ducea acolo a luat-o la stânga, în vreme ce autobuzul mergea înainte, pe drumul mai scurt spre Williams, am simțit o ușoară melancolie.

Dacă n-ar fi fost teama că am să pierd autobuzele de legătura, ziua mi-ar fi dăruit numai mulțumire. La Williams, m-am plimbat pe străzile încălzite de soare, era în aer o lumină dulce, de toamnă, și ea m-a descătușat pentru câteva clipe. Mi-am dat seama deodată, ca și când până atunci aș fi uitat de toate, că drumul meu se apropia de capăt, după ce trecusem etapele cele mai grele. Rămâneau numai trei, New York-ul nu-l mai puneam la socoteală, dacă ajungeam acolo eram puțin ca la mine acasă. Totuși, mă gândeam cu ardoare și cu o voluptate puțin dureroasă la clipa când aveam să fiu în avion pe aeroportul Kennedy, plecând către țară.

Era un orășel pe care îl traversam într-un sfert de oră, de la o margine la alta; într-o parte se vedeau dealuri, în alta câmpie. Parcă lipsea o împrejmuire, casele păreau neapărat, expuse la invazii. De mult nu mai văzusem o așezare de oameni atât de mică; într-o lume rurală ar fi fost doar un cătun, lăsat în părăsire. Nu se vedeau oameni pe stradă. Singurul cu care am stat de vorbă a fost patronul unui supermarket de unde am luat Coca-cola; n-avea nici un ajutor, deși prăvălia era mare, cu multe raioane. Peste drum, pe ferestrele unei clădiri fu moașe, Banca, am mai zărit niște umbre de oameni. Erau câteva garaje și ateliere de reparat automobile, fără nici o activitate. Câteva motele anunțau pe firme, luminoase noaptea, că sânt camere libere. Mi-ar fi plăcut să rămân o seară acolo, așa, fără nici o nevoie.

Dar am uitat să spun că pacea patriarhală a orășelului este o compoziție proprie, datorată probabil nevoii de liniște, a unei clipe de împăcare, după tensiuni prelungite. Altminteri, pe cele două străzi principale, cu sensuri unice de circulație, treceau șiruri neîntrerupte de mașini, într-o alură ce-i drept calmă; dar printre ele apăreau la răstimpuri transportoare gigantice, cu opt osii sau și mai multe, cu tobele de eșapament verticale, în spatele cabinei, ca niște coșuri de uzină; la trecerea lor se zgâlțâia pământul și aerul începea să palpite.

Autogara Greyhoundului era o improvizație, o casă particulară, cu un cerdac servind drept sală de așteptare. Când am deschis ușa, stăpânul casei, care vindea bilete și dădea informații, s-a ridicat din pat în pantaloni și în vestă, un om de statură înaltă, slab, puțin adus de umeri, cu maxilarele strânse, cu o mimică nemulțumită, tipul amărâtului din filmele americane.

Mi-a spus că autobuzul pentru Kingman venea într-o oră: l-am întrebat: „Sigur?” A ridicat din umeri. Cu vreo douăzeci de minute înainte n-am mai avut astâmpăr și m-am postat în stație, afară, să fiu primul la coadă. Autobuzul a întârziat numai cincisprezece minute, destul să mă cuprindă neliniștea și să mă tem că am să pierd legătura următoare. N-am pierdut-o, ba chiar am avut de așteptat o oră la Kingman, destul timp să mfinânc în cafeterie, alături, ca să scap de grijă. Când m-am văzut în autobuz, am lepădat ultima grijă, dar m-am jurat că dacă vreodată am să revin în America, să nu mai merg cu t Greyhoundul necăjiților decât pe linii directe.

Se întunecase, barajul Hoover era luminat cu reflectoare instalate sub fața apei, care dădeau lacului o strălucire albastră, feerică. Veneam de sus, pe serpentine, priveliștea se rotea, expunându-se din toate direcțiile, puțin misterioasă și amețiloare. Șoferul a micșorat viteza și a dat explicații. În autobuz nu erau turiști, decât poate vreo doi în afară de mine; îi cunoști dintr-odată. Restul, americani, la ei acasă. Dar se îmbulzeau la ferestre, scoteau exclamații copilăroase, se bucurau ca de o pleașcă. A trebuit să înțeleg că eu văzusem mult mai multe decât ei, în America. Priveliștea însă m-a uluit și pe mine, decât că n-am scos exclamații.

După ce am urcat serpentinele de pe malul celălalt, în Nevada, până la creastă, de unde am început coborâșul, câmpia a npărut deodată în față, îmbrăcată într-o ploaie de stele incendiate și de giuvaieruri, diamante, rubine, smaralde incandescente, un cer răsturnat, cu o intensitate luminoasă care ardea ochii, deși nu era dureroasă, ci dimpotrivă, îmbăta simțul văzului și făcea să dispară cu totul cerul adevărat de deasupra. Americanii nu amuțit și au rămas țepeni pe scaune, a trecut prin aer doar un suflu comun de uimire. Iar mie mi-au înghețat ochii și mi s-au răcit mâinile.

Sigur că priveliștea New York-ului noaptea, cum l-am văzut de la etajul al o sută optulea, la patru sute de metri, nu poate fi întrecută de nici o iluminație; dar New York-ul e New York, e dreptul lui să fie primul și să nu intre în nici o comparație. Acolo trăiesc opt milioane de oameni, și dacă arde un bec pentru fiecare e de ajuns să se nască o vatră străluminată. În Las Vegas însă, așa cum îl vedeam de departe, cuprinzând toată câmpia din față, nu erau becuri pe numărul oamenilor și proporționale cu suprafața orașului, ci se înșirau pe o dimensiune imaginară, suprapuse straturi pe straturi și contopite, cu sticla zdrobită, cu filamentul în flăcări o materie incombustibilă, care palpita organic, ca și când ar fi fost o ființă vie, cu miliarde de ochi și de suflete, toate aprinse.

32

M-am lăsat moale în scaun, m-am bucurat din plin de spectacol, fără grija obișnuită a ajungerii. Puțin îmi păsa că era noapte, aveam camera mea, mă aștepta cum o lăsasem, parcă mă întorceam la mine acasă, cum mai târziu am simțit la New York. Am mers iarăși prin cazinouri, le-am găsit la ora tensiunii lor maxime, gata să le plesnească arterele.

Nu știu trucul ruletei, dacă el există. Într-un roman polițist am citit odată cum un jucător ruinat, în pragul sinuciderii, dă să mizeze ultima fisă, dar când s-o pună pe masă o scapă din mână. Se înțelege ce disperat se apleacă s-o caute, ultima lui șansă, îngenunchează, se târăște printre picioarele jucătorilor, intră sub masă, pipăie covorul cu degetele răşchirate și deodată încremenește. Câteva clipe mai târziu, ridicat de jos, scuturat de praf, cu pieptul bombat, cu privirea triumfătoare, intră în biroul directorului. E un om făcut, nu-i nevoie să spun mai departe, decât că iese de-acolo încărcat de bancnote.

Nu m-am aplecat pe sub mese, dar am urmărit jocul de ruletă și m-am întrebat, are ea un truc, un dispozitiv secret care să dirijeze norocul?

Am văzut oameni care câștigau, lovitură după lovitură, cu mormane de fise în față; când mă întorceam, după o oră, găseam grămada de fise la jumătate, sau și mai rău, la temelie. Transpirați, nervoși, cu ochii roșii, oamenii își încercau ultima șansa. N-am avut norocul ca vreunul din ei să scape fisa sub masa și să văd ce urmează.

De obicei, banca nu pierde. S-ar părea că șansele sânt controlate; altfel cum să-mi explic prosperitatea continuă a cazinoului? Rar am auzit de o bancă spartă, așa se spune când se golește sacul. Dar câți saci sânt de rezervă, adunați în zilele norocoase?

Povești cu cazinouri care și-au îmbrăcat mesele în pânză neagră, de doliu, am auzit multe; nu știu cât sânt de adevărate. Dar iată că la Las Vegas a fost cât pe ce să văd cu ochii mei o bunică spartă.

M-am oprit la o ruletă, surprins că toți jucătorii, vreo cinci, printre ei două doamne bătrâne, aveau mari teancuri de fise. În față. Crupierul, un portorican, începuse să transpire. Îndemânarea cu care dau vânt ruletei acești oameni, cum aruncă bila, cum plătesc câștigătorilor sau cum adună poturile lor pierdute, fără să șovăie sau să se încurce la socoteală, mi-a trezit

interesul și chiar admirația. Unde învață, și în cât timp? Există o școală? Cum se face selecția?

Probabil crupierii sânt născuți prin cazinouri și încep școala încă din leagăn; atunci li se trezește instinctul, pe care de fapt îl au în sânge, moștenit din familie. Câți or fi în Las Vegas nu țiu, n-am putut să-i număr, doar am defilat prin fața lor până mi-a venit amețeala. Și ceea ce vedeam, trebuia înmulțit cu trei, fiindcă ei lucrează în schimburi neîntrerupte. Erau de obicei tineri, bărbați și femei, de toate rasele cunoscute în America. Nici unul obez, mai degrabă famelici; nici unul vesel, mai degrabă posomorâți, îngrijorați, încolțiți. Nu-i o meserie, ci o boală care cred că îi macină repede. Chiar dacă pierderile nu li se impută, nu le pică bine; boșul, stăpânul lor, e o amenințare continuă. Unii stau în repaus lângă masă, cu brațele încrucișate, așteptându-și clienții, ca femeile de la bordel, pândindu-i, sperându-i, căci inactivitatea înseamnă o notă proastă, bossul n-o uită. N-am înțeles de ce la o masă era înghesuială, iar la cea de alături nu se oprea nimeni; nu pot presupune că jucătorii au preferință pentru un anumit crupier și îl caută, cum adesea clienții bordelului au partenera lor preferată. Dar și crupierii, ca femeile fără trecere, intră în panică dacă văd că mușteriii se duc alături. În toate locurile unde lumea vine să se veselească, e multă tristețe.

Grămezile de fise continuau să crească în fața jucătorilor, și portoricanul transpira tot mai tare. Rar apuca să pună și el mâna pe un pot anemic, pe urmă îl plătea cu vârf și îndesat, împingând mormane de fise în toate colțurile mesei. Una din cele două doamne în vârstă miza cu o îndrăzneală impertinentă, punea liniștită și rece, teancuri de fise, în plin, pe linie, în cruce, pe soț, pe făr’ dă, pe roșu, pe negru, uneori nici nu se atingea de câștig, ci îl ponta în continuare, și câștiga totdeauna.

De ce doar la o masă, și de ce tocmai acolo?

Atunci i-am văzut pe boși agitându-se, boși mai mici, supraveghetori de raioane, cu vestoane roșii, care stau de obicei la pândă pe scaune înalte de doi metri; acum coborâseră, veniseră și alții, din ascunzișuri, se învârteau în jurul mesei, fără să se apropie, privindu-i pe jucători cu coada ochiului, șoptindu-și câte ceva la ureche, sfătuindu-se; câte unul dădea fuga la biroul patronului, de unde se întorcea bruftuluit și cu picioare în spate, aruncându-i crupierului priviri ucigașe.

Astăzi regret că n-am stat până la urmă, ar fi meritat să risc, n-o să mai văd niciodată un asemenea spectacol, dar, oricât de spectaculos ar fi fost, începea să mă plictisească. Am plecat tocmai când doamna în vârstă trăgea

spre ea cu amândouă brațele o găleată de fise. N-am putut nici măcar să mă bucur, fiindcă era antipatică, strâmbă pe deasupra și hrăpăreață. La ce-i trebuiau banii de-i aduna cu atâta patimă? Să-și facă sicriu și zestre de moarte? Satisfacția mea a fost presimțirea că tot acel avut avea să-l piardă în ora următoare. Nu cred eu că boșii au mai răbdat multă vreme.

Are ruleta un truc, o pârghie secretă, ascunsă sub masă?

Mai am de spus un cuvânt, ca să termin cu tot ce se vede acolo, despre serveuse, fetele de la bufet, care aduc jucătorilor cafea, limonadă, sandvișuri, mică subzistență volantă, întreținându-le energia și scutindu-i să se deplaseze. Le-am văzut prima oară la Reno, într-un fel de uniformă, o tunică violetă, despicată printre sâni și lungă până sub șolduri; altceva nimic, decât ciorapii și chilotul. M-a frapat că toate erau mai degrabă slute, slabe și cocârjate, încercănate și ofilite că n-ar fi ispitit pe nimeni, nici măcar pe unul întors din Insula Dracului. Se mișcau însă repede și erau utile, datorită lor jocul mergea fără întrerupere. Nici cele de la Las Vegas nu erau altfel, diferea numai culoarea uniformei, pe cazinouri, încolo rămâneau tot atât de puțin îmbrăcate și nu mai ispititoare decât celelalte.

Dacă orașul nu putea să furnizeze altceva, oare de ce nu se aducea din altă parte un batalion de fete frumoase? În timpul goanei după aur erau pline de ele barurile și saloonurile. Să li se fi pierdut spița?

Fiindcă mă aflam în fața ultimelor etape și totul până acum mersese bine, peste noapte m-a apucat teama să nu mi se întâmple o neplăcere tocmai la urmă. Mi-am propus să fiu și mai prevăzător decât înainte, să-mi judec bine intențiile și să-mi controlez atent toate mișcările. Am rămas însă cu o îngândurare, și ea a crescut încă două nopți după ce am plecat din Las Vegas.

Nu aveam avion decât la patru și jumătate după-amiază, nu-mi convenea să ajung la New Orleans pe întuneric, dar nu era pe alese, sau nu alesesem bine optând de astă dată pentru compania de aviație National Airline, intrigat poate de emblema ei ciudată, o jumătate de cap de om cu o jumătate de soare, puse față în față. Astfel, mi-a mai rămas o jumătate de zi să văd orașul, și l-am scotocit pretutindeni, până la periferie; nimic nu-i de notat în afară de cazinouri. Erau pline și prospere încă din faptul zilei, ora șapte dimineața, când zumzăiau aspiratoarele de praf printre picioarele oamenilor și printre mese. Din loc în loc se construiau alte cazinouri; mare

e împărăția diavolului, și mică rămâne împărăția lui Dumnezeu, oricât de bine o fi ea apărată, dacă judec după ce-am văzut la Salt Lake City, în țara de-alături.

M-am uitat peste gardul unui depozit de articole sanitare, băi, lavoare și celelalte accesorii, gata montate pe pereți de marmură și stivuite afară, în aer liber; marmura am recunoscut-o, cea de pe la hoteluri, nu putea fi decât material plastic. Iată niște oameni, mi-am spus, gândindu-mă la patron și la personalul depozitului, care n-au nimic cu cazinoul! Da' de unde! Fără cazinouri n-ar fi hotelurile, și fără hoteluri nu s-ar cumpăra mai mult de o baie pe săptămână, pentru populație, nu s-ar vinde cu grămada, din stive puse în curte.

Am auzit fluierând locomotivele și am vrut să mă duc în gară, dar ar fi trebuit să traversez liniile, blocate cu trenuri de marfă, vagoane închise și plumbuite. Vagoanele plumbuite îmi fac frică, mi se pare că transportă o marfă primejdioasă: și interzisă. Sigur că mă înșel, puteau să fie pline cu jocuri mecanice, pentru noile cazinouri, sau cu articole sanitare, pentru viitoare hoteluri.

După ce n-am mai avut ce vedea pe stradă, că de cazinouri mi se aplecase, m-am postat în fața unui hotel de lux „Union Plaza" de pe strada Fremont, în fața Bulevardului Las Vegas. Cred că erau hoteluri și mai luxoase, acesta însă avea cea mai bună expunere; și-apoi, de-acolo trebuia să iau autobuzul pentru aeroport, după vreo două ceasuri.

Am privit cum veneau și cum plecau clienții hotelului, într-o mișcare continuă și stereotipă; nu m-am plictisit, aș fi stat până seara, era un spectacol, o înșiruire de istorii diferite, pitorești și senzaționale. Fiecare mașină sosită avea o biografie, puteam s-o reconstitui după marca de fabricație, de la Cadillac la Datsun sau la Ford-Fiesta, aflate la două extreme; după cât erau de mari și de scumpe. Și după plăcile de înmatriculare; prin ele aflam din ce lume veneau și ce lumi traversaseră, ca să ajungă. Biografiile oamenilor bineînțeles erau mult mai variate și mai bogate, n-o să mă opresc la niciuna, nici oricine și le poate închipui, între două infinituri notate cu k și cu y.

Seara, pe la hoteluri, mi s-a întâmplat să frunzăresc anuarele de telefon, teancuri, cu mii de file fiecare, cu milioane de nume. Unul singur din ele ar fi putut să umple orele mele de meditație, câte mi-au mai rămas până la sfârșitul vieții. Luate împreună mi-au dat un sentiment de neputință și desrurajare, am înțeles cât de mici sântem unii față de alții și ce departe de-a

ne cunoaște. Lumea, așa cum o știm astăzi, prin mijloace de informație instantanee, care ne spun tot ce se întâmplă pe toate fețele pământului, de la primul glonț de pușcă până la steagul alb, de pace, cu milioanele de morți rămași la mijloc, ne este de fapt necunoscută. Totuși, nu încetez să mă uit la oameni, și să frunzăresc anuarele telefonice, cum aș număra firele dintr-un degetar de nisip luat din deșertul Sahara.

Într-un degetar de nisip încap probabil mii de fire, n-ar trebui să vorbesc dacă n-am avut curiozitatea să le număr măcar o dată. Multe uităm să facem și ne aducem aminte abia la urmă. Cum am uitat să spun despre amestecatul cărților la baccara, ceva ce trebuie ținut minte dacă ai fost la cazinourile din Las Vegas. Este o tehnică dusă până la ultima perfecțiune, fără nimic strâmb, fără nici o știrbitură, un ideal de faptă umană; și iarăși cred că pentru a o putea deprinde trebuie să începi școala din leagăn sau chiar mai dinainte. M-am uitat până mi s-au încrucișat ochii, mi-am concentrat privirea într-un focar care cuprindea, luminându-le puternic, numai mâinile și cărțile; nu m-au interesat inelele de pe degete, sau cum era încheietura falangelor, sau unghiile, cum erau lăcuite, ci numai mișcarea. N-am dibuit prin ce vrajă căpătau cărțile viață și își jucau cadrilul, ocolindu-se una pe alta și făcând reverențe, trecând dintr-un rând în altul, pe parchetul de dans, fără să li se audă pașii, sau zburând pe deasupra și aterizând la locul lor fără un foșnet. Iar toate acestea în ritmul muzicii.

Și n-am înțeles mai cu seamă prin ce miracol cel ce le dirija, suflând în ele ca în puful de păpădie, și apoi regrupându-le într-o floare nouă, cu petalele culese din aer, fără să se cunoască între ele, străine, întoarse cu spatele, prin ce forță ocultă, sau prin ce viclenie izbutea omul acela să nu le piardă inul, ci să le știe la urmă și numele, și familia?

Când crupierul pierde, cred că joacă teatru. Dacă greșește cu adevărat, neghiob sau neîndemânatec, bossul îl dă afară.

Firele de nisip aduse de vânt sub portalul hotelului „Union Plaza”, am estimat să fi fost vreo două sute, într-o oră și jumătate. Nu mi-am pus mintea să le număr, am avut însă curiozitatea să le cronometrez ritmul, veneau sau plecau trei pe minut în medie; mai departe e ușor de făcut socoteala. Cifra ar fi mai mare, am lăsat să treacă de la mine, cum fac totdeauna, ca să nu greșesc în paguba altuia. Erau mayini da la Boston, sau din diagonala lui, Los Angeles și San Diego. De la Miami și Chicago. Doi domni chipeși, îmbrăcați bine, cu fața puțin apoasă, cu dinții din față mari și ieșiți puțin în afară, au coborât dintr-o mașină de la New York. Puteau să fie

cei pe care îi văzusem într-o zi în fața unei bănci de pe Park Avenue, unde-i după mine cea mai strălucită strălucire din Manhattan. Parcă îi recunoșteam după haine, mă frapaseră cât erau de bine croite și bine călcate. Dar vorbesc degeaba, hainele acelea de mult fuseseră aruncate pe taraba unei societăți samaritene pentru ocrotirea săracilor. Și de costume mai aveau pe deasupra, în lada mașinii, cât un șifonier pus în poziție orizontală! Servitorii nu mai pridideau să le înșire pe căruțul cu bară, de care se agață umerașele. Și în timp ce domnii intrau pe ușa hotelului, unde aveau apartamentele rezervate, un șofer de serviciu se urca la volan, să ducă mașina în parcaj, sau în garajele subterane; trebuia să elibereze locul repede, sosea altă mașină. Treaba era bine organizată, poate se lucra și aici cu computerul, șoferul nu se întorcea cu mâinile în buzunar, ci aducea mașina unui domn care pleca în treizeci de secunde, timp cât să se pună hainele în ladă; în secunda a treizecea, ieșea și domnul pe ușă, însoțit de director, cu temenele.

Era mult de lucru, poate nimerisem la o oră de aglomerație, n-o fi fost așa tot timpul, personalul de serviciu și-ar fi pierdut mințile. Venea o mașină de la Detroit, și alta pleca spre San Francisco. Într-o zi avea să vină și Pit aici, plictisit de Reno, să-și piardă cei zece dolari programați la un weekend, dar el n-avea să tragă la Union Piaza, de aceea nici nu-l pun la socoteală.

Veneau mașini de la Seatle, în diagonală cu Miami, dar și de la Montreal și Toronto, precum și de la México City, și câte una de la Buenos Aires, Rio de Janeiro, sau Bogotá; sânt și pe-acolo oameni cu milioane. N-am văzut mașini de la Tokio, de la Londra, Paris sau Roma, dar a fost o neșansă, altfel știu că vin, oamenii le urcă în vapor, iar după șase zile pleacă și ei cu avionul. Mașini de închiriat se găsesc în America pe toate drumurile, mai mici, mai mari și chiar uriașe, locomotive pe cauciucuri: le iei dintr-un loc, le lași în altul, la o mie de kilometri, predai cheile și iscălești cecul; nimeni nu te întreabă ce-ai făcut ieri și ce-o să faci mâine. Sânt însă oameni care s-ar simți înjosiți să meargă cu o mașină închiriată, și-ar compromite afacerile, acțiunile lor ar scădea la bursă.

Pe când priveam și gândeam toate acestea, a venit o mașină, un Cadillac roșu, cu un domn și cu o doamnă, amândoi negri. Nimic de mirare, sânt bogătași și printre negri, lăsându-i deoparte pe cei care doar își dau aere. Nu știu cât o fi fost de bogat domnul acela venit la Union Piaza; bănuiam că avea cu ce să-și plătească hotelul, și probabil vreo mie în plus, s-o piardă la cazinouri, împreună cu doamna. Mă interesa, fiindcă întâlneam prima oară un boier negru.

Boieri am văzut mulți în viață, încă din copilărie, îi știu și cum arată, și cum se poartă, pe boier îl recunoști de la distanță, e unul și același, peste continente și peste oceane. Și nici omul cu Cadillac-ul. nu se deosebea de alții, decât că era negru, ceea ce mi se părea straniu. Niciodată nu mi-aș fi închipuit că un negru ar vrea să fie boier, într-o lume unde strămoșii lui au fost sclavi până mai acum un secol.

Noul venit, om de cincizeci de ani, cu gușă dublă, gras și burtos, ca și nevasta, semnul bunei lor stări financiare, a predat cheia șoferului de serviciu, s-o ducă, a dat poruncile cuvenite servitorului care venise cu cărucul, să ia bagajele, apoi a urcat treptele și a intrat pe ușă, plin de ifos. Abia atunci am avut timp să mă uit ce făcea servitorul, și am descoperit că era un negru; un om de vreo cincizeci de ani, fără gușă, cu burta suptă, cu ochii triști, peste o ură stinsă. Și din acea ușă uitată, amestecată cu tristețea de astăzi, am văzut cum se năștea un sentiment nou, scârba, o scârbă adâncă și deznădăjduită.

Prea repede s-au creat clase într-o lume care avea aceleași rădăcini și acum un secol era egală.

Se simțea scârbă în toată făptura lui, și mai ales în mâinile negre, zbârcite, care agățau de bara cărucului hainele puse în huse. Dacă sentimentele acelui om s-ar fi materializat, boierul și-ar fi găsit hainele scuipate.

Șoferul care a luat mașina a căpătat bacșiș un dolar, nu mai mult; poate urma să mai primească unul, la urmă. Cam atât primeau toți, am văzut când am putut să privesc mai de-aproape. Erau însă și unii clienți care dădeau monede de nichel, poate ultimii lor bani pierduseră. N-am observat ca vreun șofer să strâmbe din nas, dimpotrivă, mi s-a părut că îi salută cu mai mult respect pe acești oameni fără șansă; în definitiv, datorită lor există și cazinourile și hotelurile, de pe urma lor trăiesc și boșii, și crupierii, și servitorii. Și apoi, dolar cu dolar, nichel cu nichel, până seara buzunarul se umple. Ai crede că toată lumea e mulțumită, și poate chiar servitorul negru, căci, cu toată scârba, își capătă și el bacșișul.

33

M-am dus la aeroport cu un ceas mai devreme; e un loc unde așteptarea nu mă plictisește, dimpotrivă, mă simt ca la un spectacol plin de surprize.

M-am așezat în fața geamurilor și am urmărit, ca pe scenă, cure se pregătea avionul. Cum au venit cisternele cu combustibil, pe care l-au pompat în rezervoare pe furtuni înșurubate sub aripi. Cum s-au încărcat bagajele în magaziile de tub puntea destinată călătorilor; era și valiza mea printre de dar n-am văzut-o. Magaziile păreau niște hăuri, ar fi putut să încapă în ele vagoane de mărfuri. Apoi au venit containerele cu mâncare, o macara le-a urcat până la ușa oficiului, unde stewardesele le-au luat în primire; acolo era și masa mea de seară; oare ce putea să cuprindă?

Rămânea de făcut o treabă penibilă, totdeauna m-am întrebat în sarcina cui cade, cine acceptă o asemenea muncă, să golească și să spele depozitele de reziduuri, câte se adună de la sute de oameni, într-o călătorie lungă. A venit o mașină specială, un fel de cisternă pe care scria „Service Lavatory”. Șoferul, îmbrăcat într-un combinezon alb cu emblema companiei, jumătate cap de om, jumătate soare, n-a făcut decât să fixeze o. conductă flexibilă la un orificiu din flancul avionului, apoi a dat drumul pompelor și treaba a decurs fără să se simtă și să: se vadă, fără să lase o pată, sau o miasmă. Aceeași mașină a pompat înăuntru apă curată, cu chimicale deodorante și sterilizante.

Toate aceste operații au durat o jumătate de oră – și avionul a fost gata de plecare.

Poate povestirea mea n-ar fi completă și ar putea fi socotită, ca alteori, o simplă dare de seamă, dacă mi-aș ascunde rolul și nu mi-aș dezvălui participarea. Vreau, în această privință, să merg până la capăt, și dacă voi avea unele rețineri, ele se vor datora nu temerii că mi-aș arăta păcatele, dimpotrivă, că m-aș putea pune într-o lumină mai frumoasă decât a fost ea în realitate.

Îmi scriu paginile cu mâna, în singurătate și tăcere; nu pot să dictez, nici să bat la mașină. Orice imixtiune, tehnică sau umană, îmi paralizează spiritul. Este un motiv să mă feresc de televiziune, fiindcă mă pune în situații false, filmându-mă la mine acasă sau în mijlocul naturii, silindu-mă să fac un joc pentru care nu sânt înclinat prin naștere și prin educație, să mă dezvălui nu în fața unei conștiințe umane, ci a unui aparat insensibil la emoțiile mele, în timp ce asupra mea cad lumini fierbinți și brutale. Am scris greu cartea, dar cu pasiune, cu mai multă forță decât în tinerețe, căci porneam de la o experiență extraordinară, care mi-a lăsat urme adânci în suflet, de la bucurie la neliniște, ceea ce ar fi puțin spus, dacă nu s-ar

adăuga infinitatea de trepte intermediare, coborâte sau urcate în văzul oricui mi-a urmărit confesiunea lungă și încordată. America era pentru mine o datorie, nicidecum o desfătare, și cu atât mai puțin o frivolitate. Aceste gânduri vor înflori în curând, într-un fel de testament, scris pe aeroportul din New Orleans și pus la poștă, cu adresa unei ființe de încredere, ca să-mi succeadă și să mă explice în cazul când nu m-aș mai fi întors acasă, cum de atâtea ori ar fi fost posibil, în mod bizar, plicul, deși francat cu exces, de teama exigenței constatate la Poșta americană, țară a risipei, intolerantă cu un penny lipsă pe o scrisoare, n-a ajuns la destinație; fiindcă, în schimb, am ajuns eu, teafăr, am socotit că fusese cenzura destinului.

Fiind nevoit să stau sute de zile în șir și mii de ore cu hârtia albă în față, în lumina insuficientă a odăii mele de lucru, umbrită cu inamiciție de copaci bineveniți pentru alții, ieri m-am pomenit cu un ochi injectat de am crezut că o să dea sângele. Mi-am pus o compresă și am scris înainte, slujindu-mă de ochiul teafăr. Las pe alții să judece. În această stare mă aflam când în caietul meu de drum am ajuns la rândurile scrise înaintea plecării, pe aerodromul din Las Vegas, unde notam, cu o îngrijorare explicabilă, dată fiind depărtarea de casă, că un ochi mi s-a injectat catastrofal; de vina erau poate iluminația orașului, calcinantă, sau orele de noapte petrecute prin cazinouri, cu privirea încordată și fără repaus. Cum se cheamă și cum se explică o asemenea coincidentă? O teleautosugestie, dezlegată de timp și de conștiință?

Odată mergeam cu mașina pe o stradă prost pavată. După un hop mai rău ca altele, omul de lângă mine mi-a atras atenția să am grijă de sticle. Erau în lada mașinii, sticle cu vin roșu, dibuite cu trudă. Îndată am simțit miros de vin, indubitabil, venind cu putere din spate. Îmi părea rău, dar n-am oprit, nu mai aveam ce face, paguba se consumase. Când am ajuns la garaj, sticlele, până la una, erau intacte. Nu mai am când să mă îndrept, dacă e vorba de o prea mare labilitate psihică; mă iau așa cum sânt și merg mai departe. Dar cine ponte să-mi spună de ce scriu aceste pagini cu un ochi sub compresă, tocmai când am de povestit cum am zburat spre New Orleans, cu batista pe ochiul stâng, ca să nu-l supun la eforturi, și privind jos numai cu dreptul?

Uitându-mă chiar acum în oglindă, am constatat că neplăcerea a fost depășită, de ieri până astăzi, așa cum am depășit-o și la New Orleans, după o noapte de odihnă. Cine îmi poartă de grijă să fie liniștit; văd încă foarte bine.

Venea amurgul cu viteză mărită, fiindcă zburam spre răsarit cu aproape o mie de kilometri pe oră; mereu se scurtează ziua. Am trecut peste Hoover Dam, îndată după decolare; înălțimea mi-a ajutat să văd și mai bine cum s-a abandonat aici natura în mâinile omului, ca o pisică lingușitoare, torcând și alintându-se să-i intre în voie. O configurație topografică mai potrivită pentru a strânge apele, o poartă atât de puternică și de îngustă nu și-ar imagina nici un constructor, nici chiar în visele lui imposibile. Zborul la înălțime mi-a dezvăluit apoi ceea ce nu putusem să văd din rasul pământului, când mergeam spre Kingman și Flagstaf, o natură blestemată, un podiș tocat cu toporul, mii de canioane unul lângă altul, vestind canionul cel mare. Câte un pâlc de arbori, o pădure, ca o insulă verde într-o mare moartă, dădea peisajului, cu umbrele ei puternice, un și mai dezolant aer de părăsire. Aici n-au să se așeze niciodată oameni, nici când populația Americii va da peste margini; ar însemna să moară de neliniște, ca o comunitate exilată pe altă planetă, fie ea oricât de prielnică traiului fizic.

După Marele Canion au început să apară semne de viață, deocamdată rare, un sat sau un orășel ici-colo, prin văi înverzite; deșertul de piatră le înconjura, izolându-le, cu imaginile lui fantastice, venite parcă din albia fluviului Colorado, elefanți, maimuțe, zimbri, sărind peste bariere stâncoase, colorate în roșu de soare.

Întunericul a căzut brusc, ca la tropice, a urmat o suspensie, trecerea de la o realitate la alta, ca între două decoruri de teatru, și deodată pământul s-a văzut jos, în haina lui de noapte, magică, punctată cu scânteieri albe, insulițe unde înțelegeam că trăiesc oameni, dacă își luminau casele. Deslușeam conturul satelor fără să-mi pot închipui a treia lor dimensiune. Lumea se înfățișa plană, ca o hartă, decât că o știam însuflețită și nu înțelegeam cum trăiește fără înălțime. Nu mi-i puteam închipui pe oameni stând în picioare, ca să nu mai spun cât de imposibil mi se părea să existe acolo case cu mai multe etaje.

Dacă în zborul de la Chicago spre Pacific pământul se depopula cu o iuțeală îngrijorătoare, ca odată cu apropierea munților să dispară toate semnele existenței umane și așa să rămână până la Salt Lake City, acum fenomenul se petrecea invers, și cu viteză mult mai mare.

În avion, jumătate din locuri erau neocupate, zborul însemna o pagubă pentru companie; în chip absurd, mi se părea că aveam și eu o parte de vină, prin însăși prezența mea acolo, la fel cum mi se întâmplă când mergeam în Greyhounduri goale. Toată lumea în jurul meu mesteca alune, oferite fu

apetitiv înaintea mesei de seară. Compania ar fi putut să le facă uitate, ca să-și scoată măcar o parte din pierdere. Eram preocupat de ronțăiala aceasta generală, amestecată cu zumzetul motoarelor, mă uitam mai puțin afară, ca să-mi menajez ochii, și nici nu prea aveam ce să văd pe un pământ care își pierduse reliefurile, chiar și din închipuire.

Atunci, în fereastra de lângă mine, s-a născut repede o reverberație, care se anunțase poate mai dinainte, dar o pierdeam, și când m-am uitat afară, aripa stângă a avionului aluneca pe un ocean de lumină, cu pâlpâiri colorate. Acolo era Dallas, se vedea mult mai clar decât aș fi putut să-mi închipui, am deslușit străzi și bulevarde, cu mișcarea mașinilor, și, nu mi-a fost greu să-mi închipui mișcarea omenească. Nici acum, când; orașul se ducea repede, să se piardă sub aripă unde pierdut avea să rămână pentru mine, n-am regretat că nu mă oprisem acolo. Am spus mai demult că nu m-ar fi interesat să văd decât o stradă și o anumită casă, și le-am văzut, de la zece mii de metri, ceea ce nu era mult nici chiar pentru o privire obosită. Mai greu mi-a fost să mut aceste imagini în alt timp al vieții noastre, cu șaisprezece ani în urmă. Iar dacă le-am mutat și m-am concentrat asupra lor cu tot harul și cu tot duhul, tot n-am înțeles ceva din ceea ce n-a găsit explicație, destinat fiind să rămână indescifrabil. Lumina s-a văzut mult timp după ce avionul o depășise, și mi se părea straniu că în realitate ea acoperea o pată de întuneric.

Tocmai atunci în vârful aripii drepte aș fi putut să văd reverberația orașului Huston, unde refuzasem să fac o escală, deși îmi era oferită; funcționarul de pe aeroportul Las Vegas aproape că mă rugase să nu trec pe deasupra. Nu regret că nu m-am oprit acolo, aș fi văzut un oraș ca atâtea altele. Mă interesa o pagină de istorie, dar pe aceea o trăisem, când oamenii se aflau pe Lună; n-avea nevoie să fie reîmprospătată, n-are să-și piardă intensitatea, și nu se poate uita într-o singură viață, așa cum nu se va uita istoria misterioasă de la Dallas. Am trecut printre aceste două orașe ca printre doi stâlpi de poartă, mirat că pot să coexiste, cu simbolurile lor pline de contraste. Dar dacă mă gândesc bine, unul n-ar fi existat fără altul, și nici America fără ele. Cine este înțelept, trebuie să se resemneze; eu, unul, nu sânt în stare.

Ultima parte a drumului n-a fost decât lumină; pământul și apele atât de amestecate în meandrele făcute de Mississippi au dispărut, în locul lor coborâse cerul și se lățise, cu constelații mărite și înmulțite, aduse din

galaxii îndepărtate, că nu puteau să fie recunoscute. Stelele păreau pictate pe sticlă, pe un cristal lichid, fiindcă făcea unde și era mai transparent decât vidul. Vecinul meu din spate, un om sociabil, pe care nu-l remarcasem, văzând cu ce ardoare priveam pe fereastro, s-a aplecat spre mine și mi-a dat explicații, bucurându-se de emoția mea și poate însușindu-și o parte. Într-un fel ne-am ajutat unul pe altul; nebănuite sânt căile pe care omul poate să comunice cu aproapele! Am ajuns la atâta simpatie în câteva minute, încât pe aeroport parcă eram prieteni de când lumea și călătoream împreună. A mers cu mine să-mi iau bagajul, m-a însoțit să-mi fac rezervația pentru Miami, m-a condus la autobuz și acolo m-a părăsit cu părere de rău, fiindcă mergea în altă parte.

Convorbirea noastră începuse la Bâton Rouge, când treceam peste Mississippi. Intram în zona colonizată de francezi acum două secole și jumătate. Amintirea pionierilor s-a păstrat, dar nimeni nu mai vorbește limba franceză decât poate în saloane vetuste; numele vechilor străzi din New Orleans, scrise pe plăcuțe prinse în ziduri, au dedesubt traducerea englezească. Să nu-și închipuie nimeni că Bâton Rouge se citește ca în Franța; la fel numele altor localități, Lafayette, Laplace, Jeanerette, Napoleonville, Metaire și multe altele. Nu-i vina nici a Franței, nici a Americii, și la urma urmelor nu-i nici o pagubă. Dacă americanii spun Orlins la Orléans, ar fi însemnat să mă pun în răspăr cu lumea pronunțând altfel. Tot în i-l spun și astăzi, când m-am întors acasă; e un mijloc de comunicare cu propriile mele amintiri lăsate în urmă. Mi-a sunat prost în ureche și mi s-a părut ridicol când, mergând cu vaporul pe Mississippi, niște francezi de lângă mine spuneau cu stăruință Orléans, fără să simtă disonanța.

De la Bâton Rouge, când am intrat lin pe panta de aterizare, existența pământului, dacă voiai cu tot dinadinsul s-o afli. nu mai putea fi dovedită decât prin lumină. Acum, înălțimea scăzând vedeam luminile mai aproape și nu mai semăna cu stelele, prea abstracte, ci cu un câmp de giuvaiere puse în sticlă, o vitrină orizontală și circulară, având orizontul de pe ramă. O pată imensă de întuneric a apărut și mi-a răcit puțin sângele, când am coborât asupra lacului Pontehartrain, un cerc cu diametrul mai mare de cincizeci de kilometri. Un pod îl tăia în două, pe toată această dimensiune, poate util, dar poate mai mult un semn de încăpățânare; sau o risipă. Mașinile țeseau pe el fire albe și roșii și parcă prin ele recunoșteam utilitatea lucrării, dar nu fiindcă îngăduia oamenilor să traverseze lacul și să scurteze drumul cu

câțiva kilometri, fiindcă tăiau întunericul în două, făcându-l mai puțin sinlutru în mijlocul băii de lumină care acoperea tot pământul.

M-am grăbit în tot ce am făcut după aterizare, căzuse de mult noaptea, ora când nu mai îndrăzneam să umblu pe stradă. Nu știam unde am să stau, cum am să ajung acolo, atât de departe era orașul. Abia după ce mi-am făcut rezervația pentru Miami, peste două zile, la opt dimineața, mi-am dat seama că va trebui să plec de la hotel de cu noapte; am regretat că nu judecasem, să mă fi interesat de alt avion, cu un orar mai rezonabil. La autobuz, graba m-a făcut să mă las pe mâna unui șofer care nu-mi inspira încredere, cerându-i să mă ducă la un hotel din centrul orașului. S-a sfătuit cu un fel de dispecer, parcă un complice, și acesta i-a dat o adresă; era rolul lui acolo, să propună hotelurile, însă amândoi se uitau la mine ca la o pradă. Un domn în vârstă, înalt și slab, cu țăcălie, o figură romantică, de mușchetar în retragere, fost poate plantator de trestie de zahăr, urmaș al coloniștilor, mi-n făcut semn să n-am încredere, atât, fără explicații, temându-se parcă să deschidă gura. S-a urcat în autobuz, a stat lângă mine, și când șoferul m-a poftit să cobor, într-un loc care nu părui; deloc centrul orașului, o periferie cu maidane, a dat din cap căinându-mă.

N-am trecut prin nici o primejdie, a fost doar o găinărie, m-au silit să stau la un hotel de lux, nu știu de ce plasai în zona aceea cam dubioasă. Până să protestez, șoferul mi-a luat valiza și m-a condus înăuntru, lăsându-i pe ceilalți pasageri să aștepte; era limpede că urmărea să nu-i scap cin mână, n-a plecat până ce nu m-a văzut iscălind fișa, și pâr: „i ce funcționarul. de la recepție nu mi-a dat cheia. Peste drum zărisem două moteluri mici, curate; știam cât sânt de confortabile. Prețul camerelor, scris pe fațadă cu litere luminoase, alături de cuvântul „vacancy” era jumătate din ce-am plătii dincolo. N-am sărăcit dintr-atâta, și nu merită să țin minte. Am să mă gândesc doar la domnul cu țăcălie; așa ar fi aratul la bătrânețe d’Artagnan, ocrotitorul nedreptățiților.

Nu-mi potrivisem ceasul pe aeroport, am amețit puțin când, ajuns la hotel, am văzut că se făcuse zece și jumătate, iar eu eram cu două ore în urmă. Mi-au dat o cameră inutil de mare, cu două paturi inutil de late; mi-ar fi fost de-ajuns jumătatea unuia singur. Și dacă nu veneam eu, toate ar fi rămas inutile. Era iarăși demonstrația de belșug întâlnită adesea, mobile nefolositoare, într-un spațiu fără folosință, mocheta groasă ca blana de oaie netunsă, material aruncat pe gârlă, fiindcă nu face altceva decât să îngreuneze mersul și să-ți pună piedică. Decorațiile erau dubioase, deși

plăcute la prima vedere. Mi s-a părut că mobila, masivă, nu era de lemn, ci de material plastic; sau cel puțin sculpturile, turnate și apoi lipite. Și televizorul, la ce-mi trebuia, dacă nu l-am deschis niciodată? Mi-a plăcut că exista, ca prelungire a camerei, o loggie mare, triunghiulară, rezultată dintr-un joc al fațadei. De-acolo, privind baia de lumini care se întindea până într-o apă unde bănuiam că ar fi Mississippi, mi-am dat seama ce departe eram de centrul orașului.

Din două zile câte pusesem în plan pentru New Orleans, rămăsese doar una, prima fiind pierdută cu drumul, datorită plecării târzii din Las Vegas. Renunțasem mai de mult la ideea romantică de a face un drum pe Mississippi, până pe la Vicksburg, ceea ce ar fi însemnat vreo două zile de navigație și încă una, să mă întorc cu Greyhoundul, pe la Jackson. Acele zile le jertfisem fără regret insulelor Hawaii, ceea ce nu dovedea că regretul pentru călătoria pe Mississippi se anulase.

Se poate vedea într-un timp atât de scurt un oraș ca New Orleans? Cred că da, și iată cum s-au petrecut faptele: a doua zi, la ora cinci, când nu se vesteau deloc zorile, eram în picioare, și cu ușa glisantă dinspre loggie dată în lături, îmi făceam obișnuitele mișcări de gimnastică, nu multe, dar îndesate, o muncă grea și neplăcută prin care îmi câștig dreptul la viață în toate diminețile. Când sar peste ea, dintr-un motiv sau dintr-altul, mă socotesc netrebnic și mă cert toată ziua, strangind din măsele; prietenii și cunoscuții mei își dau seama. Abia se lumina de ziuă, la șase și jumătate, când am coborât în stradă. N-aveam planul orașului, la hotel nu găsisem nici măcar o schiță, dar privind din loggie, reperasem un bulevard care, judecând după locul unde se vestea răsăritul soarelui, ducea în linie dreaptă la Mississippi. N-aveam pe cine să întreb, am găsit singur direcția și nu mi-a rămas cât să dau drumul la pas, cu încredere. Vecinătățile însă erau dubioase; deși croit larg, bulevardul, care de sus mi se păruse o Cale Lactee, mergea printre case mici de lemn, unele cam mizere, poate părăsite, printre ateliere și locuri virane, fără nimic feeric, dacă luminile se stinseseră.

Primii oameni întâlniți au fost negri, pentru care eu poate însemnam o jignire, fiind singurul om cu pielea albă; mă simțeam culpabil, ca și cum le-aș fi uzurpat spațiul. Dar nu eram pe strada lor, aflată nu departe de acolo, un fel de Harlem, unde am ajuns din greșeală seara, la întoarcere.

Atunci am întâlnit un grup mare de negri tineri, ieșeau poate de la o întrunire, sau de la o slujbă religioasă, fetele aveau pe ele halate albe, părea

ceva ritual, o procesiune, și dacă le stăteam în drum, ar fi putut să pară o provocare, așa că m-am întors și am mărit pasul.

Nu sânt informat complet și corect asupra moravurilor care sigur variază de la un loc la altul. Nu pot să-mi iau măsuri de prevedere, decât cea generală, de a nu avea încredere și a mă feri tot timpul. Urâtă pagină de istorie va rămâne sclavajul, și greu are s-o plătească America! Ar fi fost și alte soluții pentru a se obține brațe de muncii; să le fi dat cineva de veste, zeci și sute de mii de oameni ar fi venit fuga și ar fi pus umărul, cum au făcut atâtea generații de imigranți, printre ei chiar și românii din Transilvania.

Din nefericire, eroarea rămâne ireparabilă. S-ar părea că nimeni nu-și dă seama, nimeni nu vrea să vadă, oamenii își bagă capul în nisip, adăugând la această apărare a struțului, cel mult o rugăciune către Domnul. Ei nu, mântuirea n-o să pice din ceruri. Doar o zguduire continentală ar putea să schimbe starea de lucruri și cred că nu în bine.

Oricât de ponosite, casele de lemn, fără împrejmuire, cu o terasă la stradă și cu coloane albe, scândură vopsită, aveau un anumit farmec, o veche culoare locală, de la începuturile orașului. Bulevardul, numit Tulane, lung de vreo șase kilometri, evolua pe măsură ce se apropia de centru, își scutura sărăcia și aerul de părăsire. Dar mult timp încă am mai mers printre clădiri tăcute și misterioase, apoi pe lângă baruri unde se auzea zgomot, fără să se vadă oamenii, lume de cartier care, în drum spre treburi, se oprea să-și bea cafeaua de dimineață. Erau tot mai dese moteluri, curățele, plăcute, fiindcă păreau fără pretenții, și toate anunțau camere libere. Motelul, fie el chiar în inima orașului, până unde a înaintat încetul cu încetul venind de pe șosele, se va potrivi totdeauna mai bine cu omul aflat la drum, și cu ideea de călătorie. La motel mi se pare că îmi continui drumul și-n timpul somnului; ca pe o corabie.

Pe lungul parcurs nimic nu apăruse fără să se anunțe din vreme; am rămas surprins când m-am pomenit pe neili; teptate în cartierul de afaceri, cu buildinguri înalte, izbucnite parcă dintre cocioabe. Bulevardul nu mai avea nici o înrudire cu ceea ce lăsasem în urmă, și chiar mă miram își păstra numele. În locul unde s-a întâlnit cu o altă magistrală, bulevardul Canal, venit pieziș din stânga, s-a văzut toată strălucirea orașului, care, odată cu încântarea, mi-a dat clipe de stupefacție, de parcă aș fi fost un biet provincial, venit prima oară într-o cetate bogată. Impresia se datora atmosferei periferice adusă de bulevardul Tulane până liproape de inima

orașului. După-amiază am cercetat mai liniștit cartierul de afaceri, de fapt n-am făcut altceva decât să mă plimb pe străzi goale, frumoase, în jurul scuarului Lafayette, cu clădiri cunoscute din alte orașe, dar n-am câștigat nici o impresie pe lângă aceea de dimineață. Iată de ce pot spune că am cunoscut orașul dintr-o ochire, la întâlnirea celor două bulevarde. L-am cunoscut în așa fel că nimic din urbanistica lui n-ar mai putea să mă surprindă cu altă ocazie. Am căutat și caracterele locale, am găsit o parte din ele, și ținând seama că nu tind către erudiție, că mă mulțumesc cu atmosfera, pot spune că, după o singură zi de vizită, New Orleans n-a rămas pentru mine o necunoscută.

34

Cel mai mult mă interesa Mississippi, care împreună cu Amazoanele și cu Nilul au fost, din copilărie, fascinațiile mele geografice. Nu înțeleg de ce nu m-a ispitit niciodată Gangele, prin lipsa unei afinități, firește, dar nu știu cum explicabilă.

Orice mare fluviu este epic, apele lui duc la vale o narațiune, istoria și legendele locurilor pe care le străbate. Mississippi mi se pare mai epic decât oricare altul. El este o axă continentală, pe ea se sprijină tot ce-am spus altă dată că a însemnat America pentru mine, dinaintea lui Buffalo Bill până la debarcarea pe Lună. Satisfacția mea cea mai mare ar fi fost să merg pe cursul lui în jos, de la St. Paul și Minneapolis, sau măcar de la St. Louis, până la New Orleans, ceea ce, din păcate, mi-ar fi luat mai mult timp decât aveam disponibil pentru întreaga țară. Nu știu însă dacă renunțând la toate celelalte ar fi fost chiar o greșeală. În orice caz, nimic din câte am văzut nu este mai al Americii decât Mississippi.

Odată ce ajunsesem în centru, portul era la o aruncătură de piatră, și m-am dus fuga. Se făcuse abia ora nouă, aveam timp de alegere, nici un vapor nu pleca înainte de zece. M-am învârtit pe lângă un vechi steamer cu zbaturi, cu două coșuri subțiri și înalte într-un bord și în altul, cunoscut din filme, un document cu siguranță autentic. Nu m-ar fi surprins să aflu că pe el își făcuse ucenicia de marinar Mark Twain, căruia îi purta numele. Reprezenta o ispită, am cumpănit-o în minte, am pus chiar piciorul pe punte, iar pe urmă am renunțat, fiindcă oferea o excursie de numai două

ore; oricât aş fi fost de obligat să recurg la rezumate, mi se părea mult prea puţin pentru Mississippi.

Din acelaşi motiv, am lăsat la o parte un bastiment onorabil, „Commodore” şi m-am lăcomit să optez pentru „The Voyageur”, un vaporaş mai ispititor decât celelalte fiindcă făcea un drum de cinci ore. N-aveam un criteriu de alegere mai bun decât timpul, socoteam că satisfacţia mea va fi cu util mai mare, cu cât voi pluti mai multe ore pe fluviu. Am trăit o bucurie reală când am plecat de la debarcader şi am simţit primele valuri; le-am înregistrat cu aviditate, sporindu-le balansul în spiritul meu dator şi dornic să se dăruiască. Să fi ştiut ce urmează, m-aş fi grăbit şi poate în zece minute ajungeam să-mi consum toată emoţia, chiar dacă îmi rupeam puţin sufletul. Ştiam, văzusem pe o schiţă afişată la debarcader, că aveam de făcut un circuit pe canale, în deltă, după care ieşeam în altă parte a fluviului. M-a mirat puţin că de la început am pornit într-o direcţie opusă cu cea anunţată. Nu-i nimic, mi-am spus, fără să-mi pierd buna dispoziţie, dintr-un motiv sau altul vom face circuitul invers; pentru mine era totuna. Curând am trecut printr-o ecluză şi am intrat în canalul Harvay, scriu numele doar ca să fie o dovadă a dezamăgirii mele, înregistrată la jumătatea celor cinci ore, când comandantul ne-a anunţat că din cauza unei ecluze defecte, ne vom întoarce pe acelaşi drum, în loc să ne continuăm circuitul, şi să ajungem mai la vale pe Mississippi.

Ei iată, una ca asta nu pot să îndur cu bunăvoinţă. Dacă mi-am concentrat atenţia şi toată puterea mea de recepţie cu eforturi costisitoare, ştiute numai de mine, ca să văd delta, unde veneam prima şi ultima oară, străduindu-mă să descopăr toate elementele ei, chiar şi acelea inutile, ce nevoie aveam s-o parcurg încă o dată? Poate doar ca să-mi facă silă, şi s-o scot din memorie!

Lui „The Voyageur”, care m-a escrocat cu patru dolari şi mi-a răpit două ore şi jumătate din viaţă, îi port o amintire mizerabilă. Când am coborât pe chei am pornit ca din praştie, fără să fac semne cu mâna. Din toată acea deltă străbătută în silă, n-am de remarcat decât existenţa unui copac amfibiu, cum ar fi sălciile din delta noastră, semănând însă cu pinul de la munte. Are un nume, mi se pare inutil să-l transcriu, nu va interesa pe nimeni, decât pe botanişti, iar aceştia desigur că îl ştiu dinainte. Pentru uzul meu personal l-am numit pin de baltă. Iar delta nu m-a emoţionat prin priveliştea ei banală, ci prin ideea că se lega de Mississippi. Delta Dunării, cu planuri variate la infinit, nu este doar mai frumoasă, ci şi mult mai

tulburătoare. De-abia aștept s-o văd, să merg pe gârlele ei pitorești și misterioase, decoruri de baladă, ca să compensez dezamăgirea pe care mi-a prilejuit-o, atât de nedrept, canalul Harvey de la New Orleans.

Francezii de pe vapor, oameni de afaceri, veniți să încheie contracte, să câștige bani, nu să-i cheltuiască, păreau și mai furioși decât mine; de la unul din ei am luat de altfel ideea că am fost escrocați cu câte patru dolari, jumătate din ce plătisem. Mi s-a părut ciudat că niște oameni de afaceri puteau să facă socoteala atât de simplu; lasă prețul drumului, dar oare timpul pierdut nu trebuia pus la socoteală? Dacă ar fi fost nevoit să ne despăgubească pe toți la prețul nostru just, comandantul ar fi trebuit să-și vândă vaporul, altfel de unde să scoată atâtea parale?

Fiind de mai multă vreme acolo și cunoscând bine orașul, interlocutorii mei m-au povățuit să vizitez negreșit cartierul francez, eventual cartierul de afaceri, aflate de o parte și de alta a bulevardelor Canal și Tulane, și să mă socotesc mulțumit cu atâta. I-aș fi crezut părtinitori, și ca francezi, și ca oameni de afaceri, dacă n-aș fi deținut mai demult aceeași informație. La fel prevedea și planul orașului, pe care îl cumpărasem de dimineață.

Cartierul francez începea de pe malul fluviului, dincolo de o esplanadă ceva mai înaltă, croită larg și deschisă până departe. De acolo, Mississippi se vedea în toată desfășurarea lui epică, pe care n-o simțisem mergând cu vaporul. Nu spun că făceam mai bine renunțând, dar mi-ar fi fost de ajuns un sfert de oră, o minimă navigație, spre satisfacerea uneia din cele mai vechi chemări ale mele. Timpul pierdut mi-ar fi folosit mult mai bine dacă ocoleam orașul pe esplanadă, în priveliștea fluviului și-n atmosfera lui directă. Dacă am stat jumătate de oră pe o bancă urmărindu-l cum se ducea la vale, a fost o reparație insuficientă; fiindcă pe malul celălalt erau vapoare și șantiere, și aș fi vrut să-l văd singur, în mijlocul câmpiei.

Exact în acel loc, după cum scria pe o placă de piatră, debarcaseră francezii la începutul celui de-al optsprezecelea secol și fundaseră orașul, dându-i numele ducelui de Orléans, regentul Franței. Cum am spus, nimeni nu mai vorbea vechea lor limbă și placa era tradusă în englezește.

Intrând în cartierul francez, m-a întâmpinat cea mai tipică scenă de viață americană, concentrată în scuarul Jackson, un pătrat cu latura de vreo sută de metri, care avea ceva dintr-o Piaza Mayor, spaniolă, și ceva din Montmartre. Dar degeaba mă leg de asemenea comparație, pornind de la

câteva detalii, de altminteri neconcludente. Dacă aș ține neapărat să fac o apropiere, ar trebui să mă gândesc la scuarul Washington și la Greenwich Village de la New York, unde se vede o față tipică a Americii, cu mult pitoresc și culoare. În plus, la New Orleans se auzea muzică de jazz, o orchestră cânta pe una din străzile vecine cu scuarul. Ei da, știe toată lumea, acolo s-a născut jazzul, un anumit stil, căruia i s-a dat numele orașului. Caracteristica lui este improvizația colectivă, uți acompaniament în doi timpi, *two beat*, care urmărește melodia trompetei, sau a saxofonului, și pune în evidență contratimpul, *after beat*; dar toate acestea nu mă interesează. Admit cu toată sinceritatea că s-ar putea să fie o lipsă regretabilă, dacă n-am gustat niciodată asemenea muzică, nici în partea cea mai zvăpăiată a vieții mele, și nici în adolescență, când am auzit-o prima oară, importată poate în formă schiloadă din America, unde o născociseră negrii. Așa că, dacă m-am aflat la New Orleans, n-am dorit deloc să învăț la fața locului istoria jazzului, deși pentru mulți ar fi fost palpitantă. Nu dezaprob pasiunile nimănuia, chiar dacă mie îmi sânt indiferente, sau chiar îmi repugnă; am dreptul să cer aceeași toleranță pentru o pasiune care îmi lipsește.

Și totuși, jazzul poate să mă intereseze și pe mine, ca un fenomen al epocii mele, de aceea l-am ascultat uneori, cu o curiozitate reală. Suport condamnarea și excomunicarea pentru ceea ce voi conclude: nimic nu mă ajută să văd în el altceva decât un joc instinctual, probabil rafinat și devenit artă, dar fără nici o dimensiune spirituală.

În mulțime a apărut tipul creol, rar întâlnit înainte; atât de rar, că dacă îmi forțez memoria, nu pot să citez decât pe stewardesa din avionul cu care am venit la New York. Carole era altceva, mai degrabă indiană, cu multe semne de îndoială.

Un negru cu fața vopsită în alb făcea o pantomimă în mijlocul scuarului; n-am înțeles ce voia să spună. Pe gardul de fier erau înșirate tablouri, pictură proastă, și poate acel loc m-a făcut să mă gândesc la Montmartre, unde pictura nu-i mult mai bună. În apropiere, pe o estradă mare și înaltă, cânta o orchestră, patronată de nu știu ce asociație culturală a orașului, cum scria pe o placardă; muzica potolită și languroasă se interfera cu jazzul din stradă. Așa cum se întâmplă cu sunetele, se interferau și imaginile, mișcarea mulțimii, eteroclită, plină de surprize și ritmuri neobosite. Un negrișor dansa step în mijlocul străzii, fără să obosească și fără să aștepte răsplată; era un act senzual, o nevoie și-o bucurie organică.

Pe de lături trecea o caretă cu catâri, animale placide, al căror pas lent și leneș contrasta până la iritare cu ritmul diabolic al micului negru.

Nu cred că este nevoie să mai înfățișez alte scene, pentru a completa culoarea și pitorescul. Cele de mai sus trebuie repetate până la acoperirea întregului spațiu, și la satisfacerea tuturor simțurilor noastre de înregistrare. Dacă pe planul orașului am notat o nemulțumire, că merg prea repede și n-am timp să văd totul, a fost o greșeală, pe care o descopăr astăzi, când îmi triez impresiile și le judec în perspectivă. E adevărat că mergeam repede, era condiția acelei zile, și cam a tuturor celorlalte. Totuși, ce trebuia să se vadă n-a rămas deloc în afara câmpului meu de observație. Altceva mi-a lipsit, timpul de desfătare. Dar n-a fost o pagubă, nici măcar personală, căci, oricât mi-ar fi de greu să evoc acele imagini învălmășite, luându-le din grămadă, ele mă duc în multe clipe la o desfătare adevărată, doar că venită cu întârziere, fără să fie mai mică.

Deși cartierul francez datează de la fundarea orașului, străzile lui, paralele, întretăiate în unghiuri drepte, atât de caracteristice pentru întreaga Americă, se datoresc împrejurării că ele nu s-au format printr-o dezvoltare lentă, aș zice naturală, o casă adăugându-se lângă alta, în fața ei sau în spate, de multe ori fără judecată, ca în atâtea așezări de oameni, ci au fost trasate din capul locului, fiindcă se cunoștea programul, coloniștii știau ce vor face acolo, odată ce debarcaseră. Ca în suburbiile moderne de astăzi, parcelate din vreme, străzile au existat înaintea caselor. Dar, cu tot caroiajul lui geometric, monoton și rece, cartierul nu-i lipsit de pitorescul franțuzesc, expus în arhitectura caselor, care va aminti colțuri din Parisul vechi, sau din Marsilia, chiar dacă inspirația n-ar veni de acolo.

N-am văzut nicăieri în Franța balcoane încadrate cu filigrane de fier forjat, deși ele trebuie să existe; și dacă nu există, ideea lor și spiritul în care sânt făcute vin cu siguranță de acolo. Cine va fi atent, are să-mi dea dreptate.

Balcoanele sânt prima caracteristică a locului, frapantă și obsedantă. Când ai întâlnit-o, te face prizonier și nu-ți mai dă drumul, indiferent pe ce străzi ai coti, ca să fugi scuturându-te. Dar la ce-ai fugi, dacă sânt atât de frumoase, de fermecătoare, de grațioase și chiar melodioase? Ele sânt de fapt niște madrigale.

Ca să nu acreditez o idee greșită, mă grăbesc să rectific, fierul forjat înseamnă o mare risipă de muncă, nimeni nu și-ar fi îngăduit s-o plătească într-o societate nu foarte bogată, și într-o desfășurare neîntreruptă, stradă de

stradă. Acele ornamente, filigrane migăloase, repetate în serii, dar nu lipsite de variație și de invenție, sânt de fapt turnate, probabil, în fontă. Ele sânt reluate pe alocuri chiar în arhitectura modernă, ca un ornament în culoarea orașului; și loggia camerei mele avea un colțar filigranat, la îmbinarea peretelui cu planșeul de deasupra și, cum se repeta la toate etajele și pe toată fațada, hotelul, un building cu zece etaje, cu liniile cam severe, căpăta un aer de gingășie.

Mi-a trebuit mult timp până să mă dezmorțesc și să găsesc înțelesul acelor balcoane. Am făcut câteva schițe, ca să țin minte desenul; mult mai importantă este ideea. Desenul reprezintă o împletire de ghirlande, de liane înflorate, stilizarea ușor de înțeles a unei naturi tropicale, sau vecine cu tropicul. Nefiind spațiu pentru o grădiniță în fața casei, oamenii au suplinit-o, reproducând în fier frunza și floarea și ridicând-o la înălțimea etajului. Efectul ar fi fost țipător dacă se foloseau culorile din natură, dar atunci intenția devenea neîndoielnică.

Balcoanele, ieșite mult în afara fațadei, acoperă în întregime trotuarul și se sprijină pe coloane subțiri de fontă, plantate lângă rigolă. Deasupra acestui planșeu, cu înfățișarea fragilă și aeriană, coloanele se transformă în împletituri delicate de frunze și ramuri și se prelungesc până în streașină, de unde se revarsă în părți, unindu-se cu coloanele celelalte și alcătuind o încadratură dantelată. Fără să împiedice vederea, dimpotrivă atrăgând-o și intrigând-o, balcoanele creează totuși o intimitate, pe care aș numi-o paradoxal publică, și este neîndoios de inspirație franțuzească. Fără să vreau, îmi aduc aminte de toaleta Ludovicilor făcută în prezența curtenilor. Abia la urmă mi-am dat seama că balcoanele umănau întru totul cu niște baldachine, ceea ce spune multe; În această privință desfid pe oricine ar vrea să mă contrazică.

Dar ce se întâmplă astăzi în casele mai vechi de două secole, de pe străzile numite Toulouse, Bourbon, Dauphine, Moyal, Chartres și tot așa mai departe? Etajele continuă să fie locuințe. Câteva s-au transformat în hoteluri, unul din ele se numește „Marie Antoinette”; vorbeam de lup, și lupul în ușă! Abia adineauri am amintit cum se făcea toaleta la curtea Ludovicilor; și Maria Antoinetta a practicat sistemul, dacă nu cumva chiar ei i se datorează.

La partere sânt prăvălii felurite, bazare, un fel de Stambul transportat în America, prin Amsterdam. Câteva firme se mai înrudesc cu balcoanele de deasupra: „La petite chemise”, „Salon de Belle Dame”. Rue de la Douane a

devenit Dumaine Btreet. O dugheană cu vechituri se numește „Nostalgia shop”; marfa inutilă și fără valoare se poetizează cu un cuvânt mult răspândit astăzi. Nostalgia este o boală modernă, ea dă mult du furcă psihanaliștilor din America, unde știința sufletului a ajuns la o bogată înflorire, fără să le aducă oamenilor multă alinare.

N-am văzut acolo prima oară măști de carnaval, se găsesc în toate orașele, nu așa cum le cunoaștem, prilej de veselie și mijloc de farsă, ci plăsmuiri grotești, sau diabolice, de-ți bagă spaima în oase. E un gust dubios, în plină înflorire. Unii poartă măști fioroase chiar pe stradă, sau în mașină, ceea ce este și mai rău, fiindcă în viteză și fără să li se mai tecunoască nimic din apartenența umană, par niște arătări dintr-o lume de groază.

După manechinele negre, cum se văd tot mai des în vitrine, am descoperit, deocamdată în formă grafică, prin reviste și ziare, reclame cu oameni grași, reproducerea celor întâlniți pe stradă, în număr tot mai mare. Oricât aș vorbi despre ei, cine nu i-a văzut nu poate să creadă că mulți ajung până la forma pătrată. Nu-mi închipuisem că au să fie puși în reclame, dar este explicabil, fiind și ei consumatori, ca toată lumea, interesați să cumpere un produs sau altul. De fapt, acceptarea lor publică este o consacrare, și ea îmi arată cât de concesivă a devenit America. Se vede și după felul cum suportă jignirile, cu fața senină; oare când o să burzuluiască? Să dezaprobe grașii și măștile?

Sânt, în sfârșit, case de distracție, dar departe de a amin li „Le Petit Paris” de la Amsterdam, unde cred că genul a atins apogeul. Femei cu totul goale dansează pe o estradă, în fața spectatorilor așezați la mese; le poți vedea când deschide ușa, destul să piară orice ispită, căci mi s-au părul hidoase, grase și lăbărțate, unele atletice, să te pună pe fugă. Sau poate n-am avut noroc, printre hipopotami or fi și gazele, deși puțin probabil, judecând după fotografiile-capcană expuse afară. Afișe, la ușă, anunță că nu se plătește nici intrarea, nici tacâmul. Însă cine intră, se păcălește, știu, mi-a povesti! un prieten, l-a costat douăzeci de dolari, numai ca să se uite. Pentru rest dai de cinci ori pe-atâta.

Pe o ușă scrie: „Masaj suedez”. Nu-i greu să-mi închipui ce înseamnă, dar nu știu de ce este implicată Suedia; acolo faptele se petrec mai simplu, nu-i nevoie să se acopere cu vorbe pudice. De altfel, anunțul înlătură orice echivoc, adăugând că masajul îl fac fete tinere, atrăgătoare. Cineva poate va înțelege mai bine ce înseamnă „One girl and one guy”, o fată și un băiat,

tradus simplu. Aș fi înțeles și eu, dacă nu m-ar fi derutat prețul, scris dedesubt, un dolar! Nu se poate, pentru, un spectacol cu o fată și un băiat, la Amsterdam se plăteau douăzeci de guldeni! Într-o altă casă, erai îmbiat să faci conversație cu fete goale, „vii și autentice”, preciza anunțul. Și cam atâta; cartierul francez n-ar lua nici un premiu la o întrecere.

Pe o stradă vecină, un taximetrist negru tachina o trecătoare, fată albă; ea îi răspundea, ofensată, dar fără frică, într-un bar, japonez sau chinezesc, am mâncat pe fugă șișkebab, care după nume este o friptură de berbec, turcească; în realitate era o frigăruie de porc, întocmai ca prin părțile noastre. Spre a se întregi atmosfera cosmopolită, m-am așezat la o măsuță ocupată de o negresă, firește după ce i-am cerut îngăduința; m-a privit surprinsă, și mai târziu, când s-a ridicat să plece, m-a salutat cu o mișcare timidă a capului; mirarea din ochii ei încă nu se stinsese. New Orleans a fost ultima citadelă a sclavajului.

Mergând să văd și cartierul de afaceri, peste bulevardele Cunal și Tulane, m-am oprit puțin în scuarul Lafayette, identic cu Jackson, ca dimensiune și formă, un pătrat geometric. Acolo însă atmosfera era potolită, din infern parcă intram pe porțile paradisului; e o exagerare, n-am putut s-o uit, trebuie atenuată în amândouă sensurile. O orchestră municipală cânta muzică liniștită, în contrast și ea cu jazzul care parcă se mai auzea de dincolo. Lumea stătea pe iarbă, ascultând cuminte. Un măscărici pe catalige de doi metri, ca intra cu capul în frunzișul copacului, nu atrăgea nici o privire, și cred că el însuși se plictisea de moarte.

Probabil există și la New Orleans un Manhattan; nu l-am descoperit. Am văzut multe buildinguri înalte, și se mai construiesc încă, dar nu izbuteau să dea orașului o dimensiune verticală. Sau poate aveam ochiul prea obosit și nu mai putea s-o perceapă; așa am scris pe o notiță, în scuarul Lafayette: Aș vrea să mă opresc aici; am văzut prea multe, nu mai Intră în cap, dau pe de margini”. Dar m-am încăpățânat să tai încă o dată orașul în adâncime, în sens invers ca de dimineață, și pe altă rază, cu gândul că aș mai putea recolta o impresie.

Impresia pe care aș fi pierdut-o a fost neliniștea prilejuită de întâlnirea cu procesiunea de negri tineri, cu fetele în halate olbe. O luasem pe Bulevardul Canal de astă dată, care se îndepărta treptat de Tulane ca laturile unui triunghi ascuțit, cu vârful în Mississippi și cu baza în a doua autostradă de centură. Planul orașului mă înșelase, când am ajuns acolo, μm văzut că distanța până la hotel, în Bulevardul Tulane, era mult mai mare decât

estimasem. Căzuse întunericul, am mers fuga, urmărit de fantome, fete negre în halate albe. Din sentimentele acumulate în seara aceea, când goneam căutând cu ochii în noapte luminile hotelului, loggiile cu filigrane, cred că s-au născut gândurile deprimante pe care a doua zi, la aeroport, le-am pus într-o scrisoare prăpăstioasă.

Hotelul avea o piscină, în mijlocul unei pațio cu palmieri și plante tropicale. Câțiva bărbați se zbenguiau, în lumii: a reflectoarelor, sărind în apă de pe bordură. Într-una din sălile de conferințe (erau trei, „Pelican”, „Magnolia” și „Sala Creolă”) cu pereți de sticlă dând înspre pațio, o cucoana bătrână și severă ținea o conferință în fața unui grup de femei tinere, vreo asociație, sau vreo sectă. Era o străină, probabil, o invitată; o doamnă așezată alături îi traducea discursul, și asistența îl asculta sastisită, cu ochii mai mult afară, la bărbații care ieșeau, uzi și bronzați, din piscină. E admisibil, conferință la opt seara și în asemenea cadru? Pe urmă lumea se miră că atâtea femei merg la psihanalist să le vindece aleanurile!

35

Se lumina de ziuă, se făcuse ora șapte, după ceasul meu, când am ajuns la aeroport, dar acolo toate ceasurile arătau abia șase. Nu greșisem, cum m-am gândit în prima clipă; în ajun avusesem destule prilejuri să mă verific. Era un decalaj neanunțat și inexplicabil. Tineri în călătorie dormeau pe canapelele din sălile de așteptare; nimeni nu venea să-i alunge, ca în alte locuri, nici administrația, nici poliția. La ora aceea aeroportul părea un azil de noapte, fără a fi mizerabil; cine călătorește cu avionul face parte dintr-o clasă mai bună.

Un bărbat și o femeie, tineri, în blugi, dormeau îmbrățișați pe o canapea fără spătar, în mijlocul sălii de așteptare. Părul îl atârna până pe pardoseală și din acest motiv mi s-a părut foarte neapărată; e o părere, n-o explic, cine n-o înțelege s-o dea încolo.

Aveam înaintea mea două ceasuri libere, atunci m-au împresurat gândurile negre, care îmi tot dădeau târcoale, și le-am pus pe hârtie. Tot timpul un accident, de o natură sau de alta, fusese posibil, acceptasem riscul fără nici o tevatură, iar acum nu intervenise nici o agravare. Dar m-a cuprins deodată o neliniște nouă, la gândul că mulți din prietenii și din cunoștințele mele n-ar fi înțeles de ce plecasem atât de departe și după destulă viață, ar fi crezut că era doar un tic, s, au o dorință de imitație, o frivolitate, o ambiție, și dacă mi se întâmplă o nenorocire ar fi socotit că îmi meritam soarta. De mult voisem să comunic cuiva justificarea faptei mele, mă temusem însă că aș fi alarmat lumea degeaba, și dacă pe urmă mă întorceam teafăr, m-aș fi făcut de râs pe bună dreptate. O scrisoare trimisă acum nu putea să ajungă decât după mine, aveam timp s-o preîntâmpin și să-i anulez conținutul.

Am scris-o pe foi din caietul de drum, care nu mai avea mult până să se termine, așa cum se termina și călătoria. N-a ajuns însă la destinație, ceea ce ar fi fost o neșansă, dacă devenea necesară. Așa, lucrurile s-au aranjat singure, sau prin forța destinului. Neavând copie, n-o pot reproduce; s-o refac din memorie mi s-ar părea fals și impudic; numai cabotinii pot trăi de mai multe ori aceeași emoție. Spuneam în acea scrisoare că plecasem fără nici o bucurie, că eram încărcat de griji și de temeri. Se făcuse târziu, pentru

mine, mă simțeam obosit, totuși nu-mi găseam liniștea dacă nu încercam să văd lumea până la capăt, măcar în ultima clipă.

Trecusem până atunci prin toate țările Europei, în afară de două, întâi Portugalia, ceea ce nu mi se părea o lipsă gravă, dat fiind că o însumam aproximativ în spiritul iberic, pătruns, sper, destul de bine ca să-l fi putut comunica și altora. Apoi, Polonia, unde nici nu știu de ce n-am ajuns până astăzi; poate fiindcă era aproape și mi-oi fi zis s-o las la urmă, când n-oi mai avea duh să merg prea departe.

Mi se părea nu doar legitim, ci și obligatoriu să-mi cunosc continentul, ca să fac comparația cea mai imediată, să înțeleg, sau măcar să simt cum se situează țara noastră între țările cuprinse în același bloc geografic. Iar odată ajuns la o anumită sinteză, personală desigur, și subiectivă, cum nu vreau să ascund că este, mai aveam de comparat Europa cu acea parte din restul lumii pe care o socotesc mai caracteristică și mai potrivită spre a mă duce la o concluzie privind viața omenirii de astăzi.

Posibilitățile fiindu-mi limitate, m-am gândit mult încotro să-mi îndrept ochii cu mai multe foloase. Sigur că ar fi fost bine să merg pe toate continentele, chiar în locurile unde nu mă cheamă nici o afinitate. Neavând nici timp, nici mijloace, am optat pentru America, din rațiuni care se vor vedea limpede; iar înainte de orice, fiindcă deși rămâne replica Europei, ea a devenit o altă lume, mai nouă decât toate; fiindcă în viitorul ei, noi, cei de pe bătrânul continent, putem întrezări ceva din trecutul și din spiritul nostru, chiar dacă Europa nu va semăna niciodată cu America și chiar dacă ne va despărți o prăpastie.

Aveam pe urmă argumente sentimentale, le-am spus în parte, multe or rămâne nespuse. Nu vreau să uit însă, de aceea mă achit fără întârziere, că americanii au luptat de două ori în Europa, pentru cauza bună, în două războaie disperate, și au umplut cimitirele noastre, ceea ce merită măcar un gând de recunoștință. Dacă n-au lăsat în urma lor fericirea discutată la conferințele de pace, vina este a oamenilor politici de pe amândouă continentele.

Ca să termin cu adevărat cunoașterea lumii, în felul meu, cum am spus înainte, năzuiesc să văd o ultimă țară după America, și ea este Israelul, ceea ce unora s-ar putea să li se pară de neînțeles, sau chiar fără rațiune. Dar eu socotesc că în acel loc fierbinte de pe pământul nostru se produce un fenomen istoric, ale cărui implicații sânt invers proporționale cu importanța teritoriului; el trebuie să dea de gândit lumii contemporane, și nu va fi

indiferent lumii de mâine, chiar dacă, printr-o tristă neînțelegere, va fi înăbușit înainte ca lumea aceea viitoare să se nască.

Acum am spus de ce eram în America, dar atunci, pe aeroportul din New Orleans, nimeni n-avea de unde să știe, de aceea îmi era necaz, că s-ar fi putut întâmplă să nu mai am cum da explicații. Când era să mă înec, pe la șase ani, mi se pare, izbit de piciorul unui pod, amețit și tras la fund de vârtejuri, nu mi-a părut rău de viața mea abia începută, ci mi-a fost rușine că oamenii mă vor socoti un nevolnic, vor spune că mi-am meritat soarta, că așa îmi trebuie, dacă m-am încumetat să fac ceva peste puterile mele.

De aceea am scris, spunând că știusem riscurile, nu plecasem în America să mă plimb, ci pentru o datorie. Am lipit pe plic două mărci de câte treizeci și unu de cenți, ca să fiu sigur, deși era de ajuns una; l-am pus la cutie cu mâna mea, l-am auzit foșnind când a căzut peste scrisorile celelalte. Nu-mi pasă că s-a pierdut, sau chiar îmi pare mai bine. Uneori însă mă apucă o grijă întârziată, ce nedreptate era să nu ajungă, dacă ar fi fost nevoie!

În avion, înaintea decolării, o stewardesă neagră a făcut pantomima obișnuită, însoțind instrucțiunile transmise prin difuzoare, ne-a arătat cum se evacuează avionul în caz de sinistru, dacă mai este posibil, cum se pune masca de oxigen și centura de siguranță; toată lumea știe, nimeni nu mai ascultă, și nici nu se uită, decât dacă stewardesa este o fată drăguță. A noastră era bine făcută și avea mișcări lascive, aproape provocatoare, poate nu mi-aș fi dat seama dacă n-aș fi auzit-o pe cucoana de lângă mine pufnind cu ciudă.

La sfârșit, fata ne-a arătat cum se pune vesta pneumatică, fiindcă zburam peste Golful Mexic. A depliat-o, și-a trecut-o peste gât, i-a desfăcut baierele și s-a răsucit, să vedem cum le înnoadă la spate, ceea ce i-a prilejuit să se unduiască, mângâindu-și șoldurile cu brațele și dezvăluindu-le conturul ascuns sub vesta largă și hâdă. Iar când a revenit cu fața, să demonstreze mișcarea finală, cum se umflă dispozitivul, nu s-a mulțumit să arate cele două tuburi de cauciuc, în care se suflă, așa fac de obicei stewardesele, ca să nu-și strice rujul, ci și-a lipit gura de ele, cu buzele răsfrânte, parcă abandonându-se, ba a închis și ochii o clipă, jivina!

Pe drum, cucoana de lângă mine, grasă și greoaie, a înghițit un pumn de pastile în toate culorile; nu vedeam prima oară. Cred că erau împotriva

răului de aer, dar puteau fi bune și la enervare.

La est de New Orleans a fost o întrepătrundere lungă, poate o sută de kilometri, între pământ și apă, o latură din delta făcută de Mississippi, care în sud, unde se varsă în mare, a împins uscatul și mai departe, cred că de două ori pe atâta. Dar și mai încolo, când pământul a rămas în urmă, indantelat de golfuri abia formate, de lacuri și gârle, mâlul continental și-a continuat drumul pe apă, desenând arabescuri până în mijlocul mării, unde va fi deltă în mileniile viitoare. După cum se vede, pământul nu s-a despărțit încă de ape, cum spune geneza.

După o oră de zbor, a apărut coasta Floridei; vesta de salvare nu mai putea fi necesară. Mi s-a părut că stewardesa își luase un aer de modestie.

Nu distingeam nimic clar pe pământ, decât că era o zonă lacustră, cum mai târziu mi s-a părut toată peninsula. Oricum, altitudinea ei este foarte redusă și oricât de vechi i-ar fi conturul, așa cum l-am învățat la geografie, fără să se fi schimbat după aceea, am rămas cu impresia că oceanul poate oricând să și-o revendice; atunci, singurele repere ale coasteilor ei dispărute vor rămâne rampele de lansare de la Cape Kennedy.

N-am putut să identific mai nimic pe pământul Floridei, toate imaginile mi se păreau nesigure și gata să se înece, păduri, tufișuri, pârloage cu eroziuni printre ele. De unde o fi venind numele peninsulei? Poate de la o iluzie; sfârșitul lui octombrie pe această latitudine n-ar justifica lipsa florilor.

La Miami am aterizat înainte de ora zece, era devreme, aș fi luat-o cu binișorul, să nu fi fost aglomerația de pe aeroport, cum nu mai văzusem în altă parte, oameni grăbiți, și nervoși, cozi lungi la ghișee, freamăt, neliniște, parcă o stare de alarmă, ca și când începea evacuarea Floridei. Un funcționar simpatic, pe care l-am găsit liber, într-o zonă mai liniștită, și-a consultat computerul, doar n-avea să știe pe dinafară mișcarea aeroportului, și răspunsul a fost că pentru zborul la Orlando să merg la Compania Eastern. un avion pleacă dimineața la opt fără zece. „Dar Eastern e departe!” m-a prevenit el cu un fel de compasiune. Ei, cât putea fi de departe, ca să devină un necaz pentru mine? Știam că aeroportul este printre cele mai mari și mai aglomerate din țară, cu o medie de treizeci și șase de mii de pasageri zilnic, ceea ce înseamnă o mie cinci sute pe oră, unul la două secunde; fiind vorba de o medie, cum spune statistica, e ușor de înțeles că în anumite luni ale anului, în anumite zile și ore, cifra se mărește; nu-mi

dau seama până unde poate să ajungă. Cred că sosisem în una din zilele și orele de vârf, cum se spune ustăzi. Fiindcă sălile se desfășurau una din alta fără să li se vadă capătul, am întrebat, cu puțină îngrijorare, gândindu-mă la greutatea valizei, nu la picioarele mele, deprinse să meargă: „O fi o milă până acolo?”. „Vreo trei!” mi-a răspuns râzând o fată de la ghișeul de alături. Crezuse că glumeam, dar eu eram de bună-credință, cel mult pierdusem noțiunea distanțelor în vârtejul omenesc unde picasem.

De trei ori m-au acostat, în drumul lung până la Eastern, tineri care fac chetă în public, în diferite scopuri, pentru debilii mintali, pentru societăți samaritene, pentru infirmi și așa mai departe, pentru tot ce poate cuprinde mila omenească. Nu erau primii care îmi țineau calea, îi întâlnisem și pe alte aeroporturi, mai ales fete, cu toții bine îmbrăcați și cu purtări alese; totuși îi suspectam; fiindcă după știința mea în America neajutorații sânt luați în grijă de Asistența Publică. Dacă greșesc, cadă pe mine păcatul! Mi-a venit să cred că strâng bani ca să-și cumpere droguri; insistența lor era maladivă. Degeaba încercam să scap, spunând că nu vorbesc englezește; știau să se descurce în toate limbile.

Orașul nu era departe, un microbuz care își presăra pasagerii în diferite puncte, la cerere, m-a dus la un hotel mic din centru, pe o străduță care dădea perpendicular în bulevardul Biscayne, o esplanadă deschisă spre largul oceanului. Așa îi voi spune, pentru plăcerea mea, acestei ape de un albastru atlantic, deși este doar o lagună, despărțită de ocean prin insule nisipoase, lunga plajă care a făcut faima orașului. Dau cifrele numai ca să se vadă progresia, pe care n-aș crede-o dacă n-ar fi scrisă: în 1920, Miami avea treizeci de mii de locuitori, iar astăzi are de unsprezece ori pe atâta. A fost ce să se speculeze acolo! S-au construit opt sute cincizeci de hoteluri și moteluri, cu aproape șaptezeci de mii de camere, pentru treisprezece milioane de vizitatori, la atât se ridică numărul lor într-un an de zile. Din. atâtea camere, eu am ocupat una singură, modestă, curată, cu tot ce trebuie, dar friguroasă, cu tot zăduful de afară, fiindcă aerul condiționat venea dintr-o instalație centrală, și nu puteam să-l reglez; iar ca să-l fi închis cu totul, însemna să mor de căldură.

Construcția hotelului „Omni”, de unde am luat a doua zi autobuzul să fac turul orașului, a costat șaptezeci și cinci de milioane de dolari, cu restaurante, prăvălii și teatre. În reamenajarea plajei și în drumurile de acces, cu podurile peste lagună, s-au băgat cincizeci de milioane, și abia șase în linia nouă de cale ferată; se vede limpede inferioritatea, deși lumea

mai vine la Miami și cu trenul. Un milion de turiști pleacă în fiecare an din portul de croazieră, cel mai mare din lume, cu douăzeci de linii de navigație. Am fost, dar într-un moment de acalmie, când nu era decât un vapor la chei, și nu se îmbulzea nimeni. M-am ales în schimb cu plimbarea, foarte plăcută, într-o briză albastră, parfumată și dulce. În portul comercial nu m-am dus, m-am uitat de departe, nu c-ar fi fost interzis, erau numai unele restricții, datorate contrabandei cu droguri, și nu mi-ar fi plăcut să mă caute prin buzunare vreun paznic.

Înainte de toate, am fost însă în portul de pescuit și de iahting, Miamarina, fiind aproape de casă, peste un parc și un bulevard de promenadă. În parc mi-a atras atenția un monument, un zid de piatră, cu o flacără nestinsă, pentru cinstirea prieteniei cu țările Americii de Sud, care nu știu cât sânt de bucuroase de această atenție.

Nu mi se pare de prisos să repet, după sute de pagini, că m-a mirat faptul că Torța Prieteniei, cum se numește monumentul, are o nouă dedicație, fiind închinat, printr-un adaus din 1963, lui John F. Kennedy, al treizeci și cincilea președinte. Înțeleg că este încă o dovadă de căință, ca și când toată America s-ar socoti vinovată. Dar procedeul mă uimește, ce înseamnă asta? America de Sud ar putea să se simtă jignită, cu tot respectul și cu toată dragostea pe care le-o fi purtat președintelui. Ar fi fost greu să se facă un monument nou, alături, sau într-o poziție și mai frumoasă?

Portul de pescuit e destinat amatorilor și în primul rând turiștilor cu bani, judecând după șalupele de închiriat, una mai luxoasă și mai înzestrată ca alta. Bănuiesc că printre cele cinci mii de industrii câte sânt la Miami și-n suburbii, trebuie să fie și una a peștelui, cu portul ei, cu pescadoare și pescari de meserie, dar aceia folosesc alte scule. M-am minunat ce de undițe și de lansete puteau să aibă la îndemână amatorii care pescuiesc doar ca să-și satisfacă o patimă; erau care de care mai perfecționate, mărci renumite probabil, cunoscute specialiștilor, am văzut și eu câte unii și știu cum le lasă gura apă când aud de ele. Și de ce înlesniri pot să se bucure oamenii, când pornesc la război cu peștele, care, bietul de el rămâne de milenii la ceea ce i-a dat natura! La un post de pescuit, unde omul, în șort curat și-n cămașă albă, stă pe fotolii pliante, la umbra unei copertine de pânză, sânt fixate în bord câte cinci-șase lansete, puse în baterie, pe mărimi, unele solide ca pentru balene. Cât am putut să-mi dau seama privindu-le, în repaus, mi s-a părut că nu cer și nu premii nici o manevră din partea omului, căci erau fixe; probabil se apasă pe un buton și cârligul zboară departe, prin

forte înmagazinate nu știu unde; un om nici n-ar putea să țină în mână o asemenea armă.

Privind acele șalupe, care plecau în larg, uneori cu un singur pasager, probabil plin de parale dacă nu avea nevoie să se asocieze cu nimeni, mi-am adus aminte de Hemingway, el povestește istorii cu asemenea oameni, i-a cunoscut, fiindcă le-a împărtășit patima. N-am înțeles-o, după cum n-am înțeles nici vânătorile lui în Africa, nici slăbiciunile pentru lupta de tauri. Era în el o sete de sânge și de violență? Unii spun că se temea de moarte, de aceea o sfida nebunește. Și ce-a însemnat sfârșitul lui rămas fără explicație? A fost o dovadă de bărbăție, sau de frică?

Mi-am dat drumul gândului, fiindcă mă aflam foarte aproape de apele unde a pus el să se scalde în sânge doi adversari aflați pe aceeași șalupă, care se pândesc ca fiarele și sfârșesc prin a se găuri unul pe altul cu gloanțe.

Erau pe acolo și câțiva pescari de meserie, care vindeau pe chei pește proaspăt. Cât am stat să privesc, mai bine de-o oră, n-a venit decât o gospodină, care a cumpărat o bucățică, o gustare pentru două persoane, după ce-a tot ales și-a tot făcut nazuri. Așa se întâmplă cu omul când are prea multe, se scârbește. Mie îmi lăsa gura apă.

Pe chei venea o dubiță automobilă, o prăvălie volantă de înghețată, cu un coviltir de pânză; o însoțea și mi-a atras atenția o muzică gingașă, abia auzită, numai câteva tonuri frumos îmbinate, o melodie discretă și dulce, repetată întruna; era un ariston, dacă mai știe cineva de această numire, ieșită din uz, după cum este și instrumentul, un mic aparat de reprodus cântece simple, căruia în Franța i se spune „cutie cu muzică”, și poate că așa se va înțelege mai ușor despre ce-i vorba.

Acea dubiță albă și liniștită a fost o surpriză plăcută, um urmărit-o până am întâlnit încă una, și am recunoscut muzica. Am înțeles că aparțineau aceleiași firme, și probabil în oraș erau mai multe. Poate un negustor de înghețată n-ar fi avut o idee atât de simpatică, mai degrabă cred că l-a adresat unui profesionist, un sfetnic, căci în America sânt din aceștia pentru toate nevoile. Am tot vorbit despre ei, și n-am terminat încă.

Cunosc oameni care ironizează profesionalismul dus atât de departe, socotind că nu-i nevoie să ne corecteze nimeni gusturile, după niște reguli străine de firea noastră, fiindcă ușa ne pierdem personalitatea. Până la un punct o fi adevărat, dar într-o societate care a evoluat foarte repede, cum este mai ales cazul Americii, multe au nevoie de rodaj și de șlefuire, și cine le-ar putea face mai bine, dacă nu un om de meserie? De ce să uităm cât de

vechi este profesionalismul în istoria omenirii? Faraonii nu și-au desenat singuri piramidele, Semiramida a apelat la arhitecți să-i facă grădinile suspendate, Capela Sixtină n-au pictat-o nici papa, nici cardinalii, Grădina Cișmigiului, a cărei frumusețe, oricât este ea de frapantă, nici n-o mai băgăm în seamă, fiindcă ne-am obișnuit să trecem repede pe alături, în drumurile noastre citadine, n-a fost proiectată de un amator, ci de un arhitect peisagist cu renume. Deși n-am pretenția să impun altora părerile mele, nu voi ascunde că nu-mi plac diletanții. În adolescență am cântat la un instrument muzical, m-am dedicat lui cu pasiune, consacrându-i ani de studiu, și nu chiar degeaba, dar când am ajuns la o limită, unde am înțeles că nu sânt apt să fac din el o profesiune, în chip ideal, l-am abandonat fără regrete și abandonat a rămas până astăzi.

Conducătorii de automobile se împart în două categorii, profesioniști și amatori, cum se știe. Nu pot să schimb regula, mi-ar sări în cap toată lumea, aș vrea doar să se înțeleagă ca noțiunea de amator în acest caz trebuie revizuită în cuprinsul ei, altfel ar fi mare primejdie. Orice conducător trebuie să se socotească profesionist când se urcă la volanul mașinii, să nu creadă că titlul de amator înseamnă o concesie. Dacă mă opresc aici, nu înseamnă că am epuizat subiectul. Cine vrea, are îngăduința mea să continue. Eu trebuie să-mi reiau povestirea.

M-am dus alături, în portul de iahturi, să fi fost ora trei după-amiază și soarele, deși în penultima zi de octombrie, ardea ca la tropice. Pe puntea unui mic vas cu pânze, o femeie tânără stătea să se bronzeze; încolo nu mai era nimeni în tot portul. Abia când m-am întors, am văzut scris pe o tablă că trecerea era permisă numai pentru membrii clubului și pentru oaspeți; deși nu avea cine să mă oprească, mi-a fost mai bine să nu mai inspectez și alte debarcadere. Portul era plin, nu înțelegeam de ce oamenii nu se duceau pe mare; să spun că se terminaseră vacanțele, bine, dar rămâneau după-amiezile. Păcat de vremea frumoasă. Și mai păcat de atâtea iahturi scumpe, care stăteau degeaba; e o nedreptate socială.

Și câte înlesniri nu se găseau acolo, prize electrice pentru conectat instalația vaselor, ca să se cruțe grupurile electrogene și acumulatoarele, hidranți pentru aprovizionarea cu apă; o foarte bine, de ce să cari cu găleata? Dar, iarăși, nu era păcat că toate stăteau degeaba? Din sute de vase, unul singur avea atunci o utilitate, îngăduia unei femei să stea în costum de baie, să se bronzeze. Am mai văzut cărucioare electrice, pentru transportat proviziile și calabalâcul, pe distanțe nu mai mari de cincizeci de metri; iar

eu pe aeroport mă spetisem cu valiza în mână până să ai ung la compania Eastern, care era într-adevăr foarte departe, chit că nu chiar la o milă!

Am socotit demn de admirație și l-am inspectat cu emoție un cuter de vreo paisprezece metri lungime, venit de la Hong Kong. Așa se întâmplă, te mulțumești și cu mai puțin la nevoie. Oare uitam că sute de iahturi, chiar mai mici, au făcut ocolul pământului? Cunosc istoria unora dintre ele, dar, cât am umblat prin porturi, n-am avut noroc să văd măcar unul.

Dacă iahturile cu pânze stăteau în repaus, laguna era plină, în schimb, de bărci cu motor, variate, toate puternice și frumoase. Sigur că motorul e mai practic și mult mai ușor de manevrat decât pânzele, de aceea i se dă tot mai multă preferință; însă satisfacția prilejuită de el e stereotipă și nu poate să dureze, prin câteva senzații simple și monotone; după câtva timp, cât poți să simți într-adevăr bucuria vitezei pe apă, într-un fel mai palpitantă ca zborul, emoția se stinge și poate să rămână cel mult orgoliul puterii mecanice pe care o declanșezi la voință. Nimeni nu va înțelege această părere și n-o va admite, dacă nu cunoaște bine, din experiențe lungi, vasul cu pânze.

Stăteam pe un dig de beton, șalupele care ieșeau din port sau se întorceau treceau prin fața mea, destul de aproape ca să văd din ce clasă făceau parte: din cea mai scumpă, niciuna nu putea fi mijlocie; era o întrecere. Ocupanții lor, numai tineri, de obicei un băiat și o fată, mulți dintre ei abia adolescenți, nu puteau să aibă încă o meserie și bineînțeles nici alți bani decât ai părinților. Știu că mulți tineri în America încep să muncească încă din școală, și o parte din câștig îl dau în casă, pentru întreținere. Dar, cu ce le rămâne, niciodată nu vor ajunge să-și cumpere o șalupă. Acele bărci nu și le puteau îngădui decât oamenii cu multe surplusuri bănești, o minoritate la care ceilalți se vor uita mereu cu invidie.

Greu mi-am înjghebat o asemenea barcă, și încă foarte modestă, și abia în anii din urmă, și nu din vreo ambiție, și fără să scontez cine știe ce mulțumire; numai ca să nu rămân cu o experiență nefăcută. Nu puteam totuși să intru în categoria oamenilor care i-ar fi invidiat pe acei tineri cu bărci scumpe, năzuințele mele sânt cu totul de altă natură, și apoi, chiar dacă nu m-am scăldat în bogăție, mi-am găsit destule satisfacții ca să n-am azi o inimă acră.

Altceva mi-a venit în minte în după-amiaza aceea de la Miami, când știam că America, deși puternică și bogată, nu stătea pe roze; o așteptau primejdii, iar mai întâi umilințe, scadența unor nesăbuieli în politică,

tolerate de prea multă vreme. Ce se întâmplă cu această lume uimitoare? Este ea căzută în transă, sub un blestem sau sub o vrajă, ca frumoasa din pădurea adormită? Ai spune că nimeni nu mai are glas să strige. M-am întrebat mai întâi dacă tinerii aceia știu ce moștenesc, și ce îi așteaptă. Și ce vor fi ei în stare să facă pentru America? Se pregătesc s-o ducă înainte, sau se mulțumesc cu șalupa și cu fata de alături?… îi privește! A lor are să fie răspunderea!

După aceste reflecții nici nu mai vreau să spun pe unda am umblat până la apusul soarelui, nimic n-ar mai avea importanță. Și va părea fără nici un haz că relatez tocmai cea mai banală dintre faptele zilei, masa mea de seară. Dar mi-o îngăduit oare să trec sub tăcere că am văzut oameni mâneînti pește și bând lapte dulce? (Nu vreau să spun că laptele acru s-ar fi potrivit mai bine.)

Am mers la un restaurant în portul de pescuit, pe unde umblasem după-amiază. Era o clădire circulară, cu o terasă pe chei, m-am dus acolo de-a dreptul, luând calea cea mai directă și mai firească, și am vrut să mă așez la o masă. Știam obiceiul: la restaurantele cu pretenții, cum toate vor să fie dacă nu se numesc cafeterii sau baruri, se cuvine să aștepți la ușă până ce vine cineva să te conducă. Aici nu era ușă. Iată însă că o fată a venit fuga și m-a poftit să merg la intrare, în partea cealaltă a clădirii rotunde.

Să nu fi tânjit după pește, încă de când o văzusem pe cucoana care venise să cumpere, aș fi întors spatele. M-am supus, m-am dus la o ușă, o altă fată a venit, m-a salutat cu politețe, apoi a luat-o înainte să-mi arate drumul, și după ce am traversat restaurantul de formă circulară, am ajuns, cu voia ei, la masa unde voisem să mă așez mai înainte.

Toată lumea mânca pește; n-am să exagerez spunând că toți beau lapte. Eu am băut vin alb, nu s-a mirat nimeni; era sec și rece. Pe alții i-am văzut cu sticle de bere în față. Dar chiar lângă mine, un domn fără semne particulare, un bărbat sănătos, după toate aparențele, avea pe masă un pahar mare cu lapte. L-a băut pe tot; la al doilea fel de pește a mai cerut unul. Ei bine, dar nu merge, chiar dacă s-ar spune că este o prejudecată. Gândiți-vă mai ales la culoare; o socotesc umoristică alături de pește.

Mi-a fost frig toată noaptea, pe urmă m-am învelit bine, ca iarna, și am adormit cu impresia că afară ninge.

Dimineața soarele ardea în fereastră; când am coborât, frigea asfaltul. Am mers pe la umbră, aveam un țel, să ajung pe strada Paisprezece, numărul 4300, la sediul unei întreprinderi turistice pe care o alesesem

pentru turul orașului cu autobuzul, o jumătate de zi, destul timp să văd tot ce se cuvenea să se vadă; așa scria în reclame. Dacă m-aș fi dus pe jos, aș fi văzut numai o parte, dar mai bine.

Strada Paisprezece pleca din Bulevardul Biscayne, în locul cel mai elegant al orașului, aproape de hotelul Omni, unde am uitat să spun că între altele sânt șase săli de spectacol. N-am mers mult, și strada a început să se schimbe, ca bulevardul Tulane de la New Orleans, dar mult mai repede, până a devenit mizeră, cu tipuri suspecte. Iar la numărul 4300, scris clar cu cifre mari pe fațadă, am găsit o casă părăginită. Că nu era acolo sediul agenției Sightseeing se vedea limpede, și tot atât de limpede înțelegeam că nici nu putuse să fie vreodată. Adresa însă n-o luasem din zbor, ci era tipărită; o păstrez ca dovadă.

Domnișoara Maria Martínez, o sud-americancă frumoasă, dar cam plinuță, de la agenția turistică American Express, aflată în Bulevardul Biscayne, chiar în fața străzii Paisprezece, pe unde revenisem, și-a pierdut timpul cu mine plină de răbdare, și luând legătura prin telefon cu cealaltă agenție, care exista totuși, în ciuda adresei greșite, mi-a rezervat loc în autobuz, pentru circuitul de o jumătate de zi, numit Magic City Tour No 1. Plecarea la ora douăsprezece, de la hotelul Omni; îl știam foarte bine, îi dădusem ocoluri. Iar cuvântul Magic, nu doar că mă fermeca, naiv cum sânt cu făgăduielile, dar mă umplea de mândrie; oare mulți oameni au parte de un Tur Magic al unui oraș ca Miami?

Pe strada Paisprezece văzusem de vânzare cauciucuri de ocazie; n-aș fi crezut că este posibil, în America, unde totul se aruncă la primele semne de oboseală.

Fiindcă rămânea timp, m-am dus pe malul lagunei. Din marginea orașului până acolo era un câmp cu iarbă, cam neîngrijit, cu gropi și semne lăsate de oameni, sticle, cutii de conserve, ceea ce m-a mirat în fața unei întreprinderi ca hotelul Omni. E adevărat însă că vizitatorii n-au ce să caute pe malul lagunei, ei se duc la Miami Beach, unde este oceanul.

Beach, pronunțat bici, ca binecunoscutul cuvânt din limba noastră, fără nici o deosebire, înseamnă plajă, dar și iapă. Cine vrea să țină minte poate face o legătură; de la bici la iapă nu-i mare distanță.

Un băiat, însoțit de două fete, strângea sticle goale; uite că se găsea cineva să aibă nevoie de ele. Așa o fi și cu cauciucurile de ocazie. Peste două zile, la Orlando, am văzut un bătrân, cam decrepit, turtind cu tocul ghetei cutii goale de bere sau coca-cola, ca să ocupe mai puțin spațiu, și

punându-le într-un sac, desigur ca să le vândă; înseamnă că se găsea cine să le cumpere. E un semn de cuminţire; domnul Andrica ar putea să se bucure.

Băiatul şi cele două fete de pe maidan erau însă veniţi cu maşina, şi nu o rablă; oare cu ce agoniseau ei acolo îşi scoteau banii de benzină?

Ca să fiu sigur că nu scap Turul Magic m-am dus la hotelul Omni cu jumătate de ceas mai devreme; n-am regretat, am avut ce să văd, chit că se repeta spectacolul de la Union Piaza, din Las Vegas. Soseau maşinile una după alta, în locul celor abia plecate; personalul hotelului, portari, servitori, şoferi abia pridideau să-i servească, rătăciţi, nervoşi, cu ochii roşii, lac de sudoare. Iarăşi am văzut cărucioarele de bagaje huruind pe pavajul de sub portaluri, încărcate cu geamantane şi cu haine în huse agăţate pe bară, să stea bine, să nu se umple de praf, să nu se şifoneze. N-am mai încercat să memorez vreo fizionomie în mulţimea de clienţi ai hotelului, le-am înglobat pe toate într-o singură imagine şi nu cred că am făcut o greşeală; erau o *categorie*.

Aş vrea să ştiu ce-au făcut ei peste câteva zile, şi-a întrerupt vreunul vilegiatura, şi ce-au făcut tinerii cu şalupele frumoase şi cu fetele bronzate, când nişte studenţi străini, la New York, au agăţat placarde jignitoare pe Statuia Libertăţii?

Magic Tour a venit cu douăzeci de minute întârziere, când credeam că fusese o neînţelegere, şi nici n-are să mai vină. Şoferul se pregătea să coboare să mă caute, credea că locuiesc la hotelul Omni, dacă domnişoara Martínez le indicase adresa mea acolo; mă avea trecut pe o listă, nu pleca mai departe până nu dădea de mine. Nu cunoşteam obiceiul, stăteam înţepenit lângă trotuar, de teamă că autobuzul putea să treacă fără oprire, dacă nu se vedea nimeni în staţie. Într-adevăr eram singur, şi chiar m-am mirat că nu se îmbulzea nimeni la un tur atât de magic, şi m-am întrebat cum nu dădea faliment agenţia, dacă pleca la drum numai cu cinci-şase oameni, câţi am văzut înăuntru, plus o fată care încasa banii şi ocupa locul meu obişnuit pe banca din faţă. M-am dumirit încetul cu încetul, n-am putut să cred dintr-odată că asemenea procedeu este posibil; autobuzul a mers din hotel în hotel, să-şi adune clienţii. Şi încă n-ar fi fost nimic, dacă ei ar fi stat în staţie, sau măcar pe aproape, să se urce repede. Şoferul cobora cu lista în mână şi pornea să-i caute, strigându-i pe nume.

Trecusem laguna, luasem în lung Miami Beach, nu regretam încă, tot voisem să ajung acolo, aşa că mi-am lipit nasul de geam şi m-am uitat bine. Nu ştiu ce-o fi în acele case şi hoteluri care se întind pe cincisprezece

kilometri de plajă. Privite pe din afară nu mi-au dat amețeală, semănau cu vilele noastre dinaintea războiului, de la Mamaia, doar că mai înghesuite, și hotelurile nu depășeau ca aspect demodatul „Belona” de la Eforie, mândria unei epoci rămase în urmă. Nu spun că n-or fi fost și altele, de tipul Omni; poate le-aș fi văzut dacă mă lipseam de Turul Magic și mă duceam cu piciorul, să le caut. Dar chiar și așa, tot n-aș fi înțeles unde erau cele cincizeci de milioane cheltuite pentru modernizarea plajei.

La un hotel, șoferul a lipsit un sfert de oră, m-am uitat pe ceasornic, lăsase motorul în mers, prăpădea motorina. S-a întors cu o familie de negri, deranjați poate de la siestă; nici unul nu și-a cerut scuze. Așteptarea nu m-a plictisit nici de astă dată, m-am uitat la caii de ghips în mărime naturală, care împodobeau peronul hotelului; sau poate or fi fost de bronz, sau de piatră, dar nu putea să se vadă, fiind dați cu vopsea albă, lucioasă, în afară de ochi, negri, cum îi făceam noi în copilărie pe ai oamenilor de zăpadă, punând două bucăți de tăciune. La o grădiniță de copii le-ar fi stat mult mai bine. La fel am văzut, mai departe, sfincși vopsiți, apoi cămile, în culoarea nisipului, cu beduini albi, alături. Numai ochii rămâneau negri, atât la oameni, cât și la animale.

Statuile vopsite mi-au amintit de casa emirului de la Beverly Hills, deși lipseau femeile goale.

Cât am stat la alt hotel, m-am uitat în vitrina unui magazin cu accesorii pentru automobile, unde erau expuse baterii „pe viață”. Așa scria, și nu vedeam prima oară. Avea și Pit una, mi-a arătat-o plin de mândrie. „Ce înseamnă pe viață?” l-am întrebat. Părea a nu înțelege, așa i-o vânduse fabricantul, pe viață! Și încă Pit era un tehnician, se pricepea și la baterii, dacă se ocupa de motoare. „Pe viață”, înseamnă că nu mai e nevoie să umbli la ea niciodată, n-o îngrijești, nu-i controlezi nivelul electrolitului, nici nu ai pe unde, au dispărut orificiile. Dar după doi ani, trei, patru – asta-i viața ei – bateria moare. Pit credea, cu optimism, că e dată de fabricant să țină cât omul.

Dacă s-a terminat cu adunatul clienților, am început turul magic. Fata s-a dat jos la ultimul hotel, după ce încasase toți banii; până să ajung în față, locul îl ocupase altcineva. Stăpân pe soarta noastră, șoferul s-a pus pe glume și-a trebuit să le îndur, fără să le înțeleg pe toate. De fapt, era un om courteous, ne socotea oaspeți și voia să se poarte ca o gazdă atentă, să nu se plictisească nimeni. Astfel că a început, din față către spate, rugându-i pe fiecare să-și spună numele, adresa, ocupația și alte date biografice, apoi

impresiile lor despre Miami și despre viață. Nimeni nu socotea că-i o indiscreție, răspundeau ca la lecție, cu grabă și chiar cu satisfacție, iar când sfârșeau, toată lumea aplauda voioasă. Nu erau turiști străini, intimidați de viața americană; acum le știam adresele, prin multe din orașele lor fusesem; dar nu-i văzusem. Știam de cât timp sânt însurați, câți copii au, cum o duc cu soacrele; unele răspunsuri stârneau hohote, iar eu, gata să mă arunc pe fereastră, mă întrebam ce era magic în toată întâmplarea noastră?

Între timp, revenisem în Miami, în partea lui de nord, și străbăteam un cartier cu vile albe, cochete, printre care apăreau case mici de lemn, mizere, deși locuite. Cu timpul, aveau rsă se părăginească de tot și să rămână în părăsire, dacă până atunci nu se întâmpla un miracol, ca în Greenwich Village. și în alte locuri. Cineva se luptă azi în America să redea viața cartierelor abandonate, să reînsuflețească orașele amorțite. El, are o teorie și, o metodă și se pare că a făcut niște pași înainte. Lui i se datorează, de pildă, hala de alimente și restaurante de la Boston, o fostă, ruină, pusă pe linia de plutire și modernizată. Omul o duce din succes în succes.; spre folosul Americii, dar nu-i un visător, nici un misionar, ci un businessman.

Cartierul de la Miami era locuit numai de negri; ca în Harlem, n-am văzut nici un alb pe stradăi când un negru se infiltrează între albi, aceștia pleacă. Spun cum stau faptele; n-am de ce să le ascund, nu sânt eu vinovatul. Ceva devine inconfortabil, de aceea albii se retrag, incapabili să se apere altfel. Dacă un negru vrea să închirieze o casă, proprietarul îi cere o chirie prohibitivă; e liber. La fel dacă e vorba de cumpărare, sânt prețuri pentru albi, și pentru negri. Dar câte unul din aceștia din urmă plătește, sau se folosește de o clipă prielnică, și se așază; datorită stupidei și gravei neînțelegeri dintre oameni, vecinii pleacă și prețurile scad dintr-odată. Iată mecanismul. Sigur că poate să fie și altfel.

Pit are un vecin negru, și se împacă foarte. bine cu el; la fel cu cei câțiva care mai locuiesc pe aceeași stradă. Dar într-o seară, la restaurantul din colț, deci cam ca la el acasă, un negru l-a lovit între ochi cu mâna încărcată de inele, de putea să-l orbească; fiindcă la apariția lui a luat poșeta, nevestei, poate cu o mișcare insuficient de discretă, și a pus-o în partea mai ferită a mesei.

Albilor le e frică să se apere. Căința lor, pentru vina strămoșilor, cu toate reparațiile și compensațiile, a dus la altceva decât la egalitate. Pentru ce-o să fie mai târziu acolo, aș fi, mulțumit că mă aflu atât de departe, dacă

nu m-aș gândi și la alții, chiar, și la acei americani copilărosi de la Miami, în tovărășia cărora am făcut turul orașului.

Prospectul vorbea. cu emfază despre ce avea să ni se arate: „fabulosul Miami, placa turnantă către America Latină și Caraibe. Iată strălucirea, și eleganța orașului, Miami Beach, Coral Gables, Piscina Venețiană, câmpul de curse de la Hialeah, decor perfect pentru sportul regilor…” Așa scria, nu-s cuvintele mele. Plaja o văzusem deci, ținem minte animalele vopsite și cu ochi de tăciune. De-aici mergeam la Hialeah, așa ne anunțase șoferul, și eu speram să fie zi de curse, căci, după cum spunea tot prospectul, în acest caz hipodromul nu putea să fie vizitat, ceea ce eram sigur că nu însemna nici o pagubă. Dar n-am avut noroc, și timpul pierdut acolo a confirmat, întru totul temerile mele. Sânt sigur că nici chiar un cunoscător și un iubitor de curse n-ar fi avut de ce să se bucure. Măcar dacă ar fi fost caii, animalul care îmi place cel mai mult după câine! Era unul singur, de bronz, nevopsit, slavă Domnului „un roib pur sânge, ager și mândru; pus să stea țeapăn pe un soclu oval, de piatră verzuie, în mijlocul unui bazin cu plante de apă. De unde până unde?

Am fost o singură dată la curse (de trap), m-a dus un prieten; nu-mi place, fiindcă se joacă pe bani; din noblețea calului s-a făcut o patimă omenească. A trecut și pe lângă mine ispita, într-o duminică, în prima mea tinerețe, când mă aflam într-o disperată nevoie de bani, și n-aveam în buzunar decât douăzeci de lei, prețul unei mese modeste. Cu ei îmi pusesem în gând să-mi încerc norocul, să-mi umflu buzunarele, fără să cunosc jocul și fără să știu care puteau fi șansele. Un ceas m-am învârtit prin fața hipodromului din Floreasca, până să-mi iau inima în dinți și să mă apropii de poartă; atunci am văzut că douăzeci de lei era abia taxa de intrare.

Cu aceste aduceri aminte, destul de triste, am coborât la Hialeah, unde mi-am târât pașii în silă, ca să urmez grupul… Ne-au urcat într-un trenuleț de minicare, o fată cu microfonul la gură ne-a dat explicații, dar n-avea ce să: explice. Era un hipodrom ca oricare altul, cu aceleași tribune, cum am văzut în filme: raritatea o alcătuia un mare grup de păsări flamingo, aciuat pe peluză, înăuntrul pistei de alergare. Flamingo este emblema hipodromului, ne-au și pus unul în piept, la intrare, o figurină de celuloid roz, friabil, care s-a și rupt de altfel, un gât atât de lung nici nu putea să țină; dar păstrez amândouă bucățile, poate într-o zi am să le lipesc și am să le dau unui copil, să se joace, deși mă tem că ar putea să mă creadă într-o ureche.

Păsările le-am văzut de departe, nu știu de ce trenulețul nu s-a apropiat de ele. Cum erau roze și cu pene puține, mi s-au părut jumulite și opărite; și în nici un caz nu aveau ce să caute pe un câmp de curse.

Pe urmă ne-au dus la un acvariu, la fel de potrivit acolo ca pasărea flamingo. Era și mai opărit, și mai jumulit, nici nu știu de ce-l arătau oamenilor, o sărăcie cu câțiva peștișori pe cale de dispariție, cu alge și cu cochilii care mi s-au părut imitații, butaforie. Nu sânt pornit să mă supăr pentru atâta, drept dovadă am să spun că tot acolo am văzut papagali cât curcanii, în culori cum n-a făcut niciodată I.G. Farben, ceva într-adevăr magic. Dar stăteau acri în cotețele lor de sârmă, căci să le spun colivii nu se mai potrivește; nici măcar nu întorceau capul, să ne privească. Puteam să le văd ochii, fiind în profil, ca la toate păsările, și citeam în ei un dispreț plictisit pentru oameni.

În sfârșit, ne-au dus într-un pavilion unde funcționa o cafeterie, ne-au dat liber o oră – ce să fac cu ea? – și grupul s-a pus să înfulece.

E timpul să spun la ce găinărie se dedau vânzătorii de coca-cola; ceva cu totul nedemn pentru America, așa am socotit, de aceea am tot amânat să-i demasc public. Mai ușor mă împac să mă fure cineva de-a dreptul, să-mi pună cuțitul în gât și să mă buzunărească, decât să mă înșele și să creadă că nu bag de seamă. N-am scăpat nici la Hialeah de această batjocură. Dacă am cerut un pahar de coca-cola, mai întâi l-au umplut până în gură cu cuburi de gheață, apoi au turnat băutura; cât încape într-o ceșcuță. În asemenea cazuri, care sânt milioane, păgubașul plătește pe deasupra și taxa către stat, pentru o marfă pe care n-a primit-o. Iar taxa îi rămâne negustorului, fiindcă, de fapt, marfa n-a fost vândută. Și nu zău, nu-i păcat de gheață, că se aruncă? Am spus, și acum îmi simt inima răcorită!

Tot ce-ar fi putut să mă intereseze în pavilionul acela, dacă știam istoria curselor de cai din America, ar fi fost tricourile unor jochei celebri, puse la vedere. Dar chiar și așa, fără să fi cunoscut vreun nume, nu le-am privit cu indiferență; toate erau micuțe, sub fiecare bătuse o inimă.

Continuând să pierdem timpul, am trecut pe la Piscina Venețiană, semnalată printre punctele magice. Recunosc că era neobișnuit de mare, cu forme complicate, nu înțeleg însă de ce se socotea remarcabilă, și ce legătură avea cu Veneția. O semnalez doar ca pe o păcăleală.

Cartierul Coral Gables, în sudul orașului, unde am mers la urmă, mi-a trezit interesul și m-a scos puțin din amorțire, dar n-am mai fost în stare să-i acord decât o curiozitate pasivă. Cred că depășea tot ce mai văzusem prin

alte orașe, începând cu proporțiile și sfârșind cu arhitectura. Am găsit acolo un parc, o pădure tropicală domesticită, cu alei și bulevarde, o somptuoasă desfășurare de spațiu, încă una din marile rezerve ale Americii. În acest decor erau semănate construcții rezidențiale, case și vile, o fantezie de stiluri, niciuna nu semăna cu alta, niciuna nu părea mai puțin izbutită decât cea mai frumoasă dintre ele. O oră a durat vizita, și cu toată viteza autobuzului, nu chiar moderată, mi-am dat seama că nu văzusem tot cartierul. În multe privințe, celebrul Beverly Mills de la Hollywood rămâne în urmă. Lipsesc și aici palatele, deși lumea bogată, părinții tinerilor cu șalupe scumpe, ar fi avut cu ce să le facă. Am spus ce modestă era locuința lui Rockefeller, de la New York, bineînțeles păstrând o proporție. Palatul Frich, de pe Fifth Avenue, cu intenții de grandoare, nu-i de fapt decât o casă omenească, o locuință, ce-i drept bogată și rafinată. Dar chiar Casa Albă, flancată simbolic de palatul Ministerului de Finanțe, al celei mai bogate țări din lume, ce este ea pe lângă palatele Europei, Schönbrunn, Luvru, Buckingham, ca să iau numai câteva exemple? Niciodată n-am să înțeleg de ce-i trebuiau Mariei Tereza o mie de camere; le-o fi văzut ea pe toate, o fi pus piciorul în ele măcar o singură dată?

Cu toată opulența, cu toată risipa, locuința în America nu se extinde peste nevoile omului cu anumite pretenții și anumite drepturi, chiar dacă le satisface cu multă larghețe; mă sprijin nu doar pe cele trei exemple de mai înainte, dar ele trebuie notate. Acolo ambițiile arhitecturale sânt puse în marile buildinguri, zgârie-norii de la New York și din toate orașele care au făcut din centrul lor un Manhattan.

Când am revenit în oraș, am coborât la prima oprire, autobuzul își începea cursa în zigzag, ca să-și lase pasagerii pe la diferite hoteluri; așa se obișnuiește, lumea crede că-i o atenție, și este, la urma urmelor, dar oare nu-și dă seama nimeni cât timp se pierde?

Am fost prin toate cele douăsprezece puncte notate pe planul orașului ca demne să fie văzute. Despre unele am povestit în treacăt, face parte și hotelul Omni dintre ele, deși n-are alt merit decât că a costat șaptezeci și cinci de milioane. Pe altele le las deoparte, n-avem de ce pierde timpul cu ele. Am fdst să văd Turnul Libertății. Îmi era în drum, pe Bulevardul Biscayne, intrigat de ceea ce scria în broșură, că este copia faimoasei clopotnițe „La Giralda” de la Sevilla, citată de Cervantes. Nici pomeneală! Cine a scris așa, n-a văzut niciodată „La Giralda”, nici măcar în fotografie: o fi auzit și el o vorbă spusă aiurea.

În sfârșit, am bătut mult strada Flagler, foarte animată în timpul zilei, datorită feluritelor ei magazine; nu voiam să cumpăr nimic, și chiar să fi-vrut, magazinele erau închise la ora dinspre seară când m-am dus acolo, iar animația încetase; abia se zărea câte un om la o sută de metri, nici n-aveam, de la cine să cer informații; Căutam un parc „de buzunar”, textual așa. era trecut pe planul orașului. Graiurile omenești s-au tot îmbogățit în timpul vieții mele, dar stau să înșir toate cuvintele care s-au născut dintr-o nevoie nouă. sau numai dintr-o izmeneală, și au trecut din țară în țară, devenind internaționale. Iată; de pildă „mini” și „maxi”, aplicate în atâtea domenii, nu doar la rochii la autobuze și taximetre, minicar și maxitaxi, acesta din urmă un blestem pentru bâlbâiți și pentru cei care nu pot să pronunțe pe x nici măcar o dată, darmite de două ori, unul după altul. În timpul războiului am auzit prima oară vorbindu-se despre submarine „de buzunar”. Așa erau, bunăoară, cele japoneze, de la Pearl Harbor. Submarinele de buzunar au fost date uitării, a rămas însă cuvântul, aplicat, când ici, când colo, până ce iată-l lipit pe un mic parc din centrul comercial, al orașului Miami. Nu l-am găsit cu ușurință, deși același plan arăta „chiar în fața lui, o foarte înaltă clădire administrativă, și aceea mi-a sărit în ochi de la distanță.

Peste drum, nimic decât case. Am făcut ocoluri, crezând că greșisem strada, am luat-o pe alături. M-am întors la clădirea administrativă, care totuși era. un reper sigur. Fusesem intrigat de ceea ce scria broșura: „Acest parc de buzunar constituie o oază plăcută în mijlocul activității agitate a străzii Flagler. Originala lui cascadă panoramică (nu știu cum s-ar putea traduce mai corect cuvântul „scenic”) atrage multă lume aici, unde se găsește un micuț snack bar și mese de picnic”. Descrierea era atractivă, cascadă panoramică, mese de picnic, plină natură în mijlocul orașului! La interesul firesc de a-l vedea cu ochii, se adăugase ambițiai.: M-am dus la numărul! 46 de pe strada Flagler. L-am văzut scris clar pe o casă, și abia după ce mi-am făcut cruce, temându-mă că înnebunisem, dacă nu fusese nebun înaintea mea autorul broșuricii; am descoperit alături o poartă cu drugi de fier și un gard nu mai lung de doi metri. Pe această deschidere destul de îngustă, se vedea parțial un pațio, care se lățea după colțul zidului, o grădiniță cu vreo trei mese, probabil cele de picnic. În partea care nu putea să se vadă, să mai fi fost încă pe atâtea. Iar cascada panoramică era reprezentată de o pânză subțire de apă, care curgea pe zidul din fund, ca dintr-un jgheab găurit de rugină. De altfel, apa s-a oprit curând, se făcuse ceasul șase și jumătate, iar parcul se închidea la șase; poarta era încuiată.

Cascada intra în repaus până a doua zi dimineața. Poate n-o fi fost chiar atât de meschin, dar oricine ar fi citit broșurică și ar fi pierdut timpul, ar fi simțit aceeași dezamăgire care îndreptățește impresiile mele scârbite.

Seara, târziu, am văzut femeia căzută în stradă, în apropierea hotelului. Ieșisem să mă plimb pe Bulevardul Biscayne, deși se lăsase noaptea. Toate erau fermecătoare, murmurul oceanului, legănatul stelelor, parfumul arborilor și florilor tropicale invizibile, nu-mi venea să intru în casă, și era ultima seară la Miami.

N-a fost un atac, da, așa este, femeia era beată și poate isterică, dar îi curgea sânge pe față, se lovise căzând pe piatra pavajului. Până să aflu că după lege nimeni n-avea voie să se atingă de ea, m-a îngrozit pasivitatea trecătorilor și a vecinilor; aceștia, care o cunoșteau probabil, stăteau pe scăunele, în ușă, își continuau poveștile și discuțiile, ca într-un orășel de provincie. O clipă m-am crezut undeva în sudul Italiei, unde oamenii își petrec o parte din viață în stradă; acolo însă toți s-ar fi îmbulzit să dea ajutor acelei nefericite, și cu zelul lor mediteraneean poate ar fi înăbușit-o. Dacă întâmplarea s-a sfârșit bine, de a râs toată lumea, pe mine m-a îngrozit timpul de așteptare, până au venit poliția și salvarea, cât femeia a stat părăsită, fără să se știe dacă nu-și dădea duhul.

Mi-a fost și mai frig în cameră, iarăși mi s-a părut că afară ninge. Până să adorm, am făcut în fugă bilanțul călătoriei, care mai avea puțin să se termine. Iarăși nu eram prea încântat de mine, socoteam că aș fi putut să ajung la mai multe, dar pe urmă, gândindu-mă la turul magic, la pasagerii autocarului care și-au făcut autobiografia în public, mulțumiți de ei înșiși și dezvăluindu-se cu mândrie, mi-am spus că, oricum, nu mă situam printre ultimii dintre oameni.

37

Se termină și caietul meu de drum, odată cu călătoria; sânt la ultima filă, și ultimele impresii va trebui să le arunc unele peste altele. În celelalte ocazii, jumătate de caiet a rămas goală, și nu fiindcă mi-ar fi fost lene. Acum, chiar dacă mi-ar slăbi memoria, am încă o dovadă că am trecut prin mai multe întâmplări ca altă dată și experiența a mers mult mai departe.

Știu că la transcriere însemnările au să mi se pară reci și rigide, va trebui să le reînsuflețesc, străduindu-mă să mă întorc în urmă și să mă caut

pe mine însumi într-o frază neterminată, sau într-un semn grafic indescifrabil. Multe din ce-am notat vor rămâne pe dinafară, degeaba mă voi concentra asupra lor dacă nu vor avea destulă putere ca să învie. Dar deocamdată toate mă emoționează, când le recitesc, cartea viitoare mi se pare gata scrisă, cum nu mi s-a întâmplat alteori, o simt cum se zbate să iasă la suprafață.

Acum, când mă pregătesc să plec la aeroport pentru ultima etapă, după care va urma întoarcerea la New York, am uitat descurajările și temerile din urmă, aventura mi se pare pe deplin reușită și iată o dimineață când mă simt mulțumit de mine. E o notație de care va trebui să-mi aduc aminte tot timpul, îmi va da curaj să scriu faptele așa cum s-au petrecut ele, fără să mă rușinez dacă uneori va trebui să mă arăt într-o lumină nefavorabilă…

Așa am scris în ultima dimineață la Miami, și cu aceasta s-a terminat și ultima pagină.

Avionul pleca devreme, când am coborât să merg la aeroport abia se lumina de ziuă. Am vrut să mă asociez cu doi negri, care aveau aceeași destinație, și cărora tocmai le sosise taximetrul. Femeia de la recepție, o portoricană blajină, o bună mamă de familie, după zâmbetul ei protector, știut din prima zi când venisem, mi-a făcut semn să nu stărui, și ca să nu iasă vreo jignire, a spus repede: „Dar v-am comandat taximetrul!”

Zborul a fost scurt, mai puțin de o oră. Cum s-a așezat în scaun, vecinul meu și-a pus centura de siguranță, ca să scape de grijă, a scos din servietă un teanc de hârtii pline de cifre, numai cifre, pe coloane, nici un cuvânt, nici o literă, grupuri de cifre, de la zeci până la milioane, și s-a adâncit cu ochii în ele; așa a stat până la aterizare, când și-a desfăcut centura de siguranță, iar hârtiile le-a băgat în servietă. Era un om bine crescut, a salutat cu politețe atât la sosire, cât și la plecare, dar încolo n-a mai scos altă vorbă. L-am privit cu coada ochiului, să fi avut vreo cincizeci de ani, care azi au devenit floarea vârstei, un bărbat robust și energic, în plină putere și captivat de muncă, judecând după felul cum devora cifrele; o dată măcar nu s-a uitat pe fereastră, să vadă cum e vremea afară, iar când stewardesa i-a adus breakfastul, l-a refuzat cu un semn al capului și a oprit numai cafeaua, pe care a băut-o fără să vadă ceașca. Așa cum îl priveam din profil și cu fereală, nu puteam să descopăr ce gânduri îi treceau pe față, ce trezeau în capul lui acele lungi coloane de cifre, care probabil reprezentau pentru el o narațiune captivantă, un roman cu sute de personaje, cu aventuri nemaipomenite, cu izbânzi triumfale, cu crahuri, sinucideri și crime. După

un timp, i-am descoperit o vână pulsându-i la tâmplă, și după ritm, după intensitate; mi-am dat seama că într-adevăr lectura lui, care îl ținea atât de încordat, trebuia să fie distrugător de pasionantă. Îi știam soarta, într-o zi, vâna urma să plesnească, și după el avea să rămână o văduvă bogată; parcă o și vedeam în Hawaii, cu flori în păr și pantaloni de mătase.

Tot drumul am zburat peste lacuri. La Orlando, când am virat să intrăm pe panta de aterizare, orașul s-a rotit dedesubt, scăldat în oglinzi mari de apă; era ceva pur și albastru în atmosferă, ca în Finlanda.

Sfetnicul meu de la New York îmi propusese Orlando pentru Walt Disney; nu mai era nevoie, îl văzusem la Los Angeles și-mi ajunsese. Cum mi-am lăsat bagajul la hotel, am dat fuga la Greyhound, aflasem că nu-i departe, numai la vreo patru blokuri. Așa a și fost, atât că unul din acele blokuri, cum am spus altă dată, era un loc viran de aproape un kilometru; dacă s-ar fi parcelat și s-ar fi făcut case, s-ar fi născut vreo cincisprezece blokuri. Dar am ajuns la timp ca să iau bilet și să mă lire fuga în autobuzul care a plecat numaidecât, la ora zece și douăzeci de minute. Locul meu, în față, era liber, parcă mi-l reținuseră.

Voiam să merg la Cape Kennedy, și-am mers, și m-am întors, dar aș fi putut să găsesc ceva mai bun decât Greyhoundul. Deși pe bilet a scris cu mâna lui Cape Kennedy, casierul spunea Cape Canaveral. Multă lume spune la fel; nu s-au obișnuit încă. Pe șosea, cum am spus altă dată, am văzut chiar un indicator, dacă nu mai multe, cu vechiul nume, scris negru pe galben; au uitat să le schimbe.

Atmosfera continua să fie pură și puțin albastră, datorită oceanului și lacurilor; nimerisem o zi frumoasă și o oră plăcută, autostrada părea proaspăt spălată, și toate făgăduiau o zi minunată, cum socoteam însăși hotărârea mea de a merge să văd rampele de lansare. M-am poticnit însă când mai aveam de mers vreo zece mile, din vreo cincizeci câte erau toate; după ce am trecut pe lângă o localitate de vilegiatură, Cocoa Beach, unde printre palmieri am zărit plaja plină de lume, autobuzul a cotit pe niște străzi amărâte, ca în curând să oprească la o autogară antipatică, și acolo atmosfera n-a mai fost nici pură, nici albastră. Iar când șoferul a anunțat, în ultima clipă, că pentru Cape Canaveral se schimbă autobuzul, totul a devenit mizerabil. Și nu era nici un kilometru până la plajă!

Locul se numea tat Cocoa, numai că eu am să-i spun Cocoa-sat, ca să se înțeleagă diferența. Alt sat nu mai văzusem în America; Williams intra în altă categorie. Un taximetru strâmb aștepta în față. Într-o sală prăfuită, cu

ușile vraiște, cu lockere defecte, două drumețe, fete tinere, slabe și pocite, niște znamenii, în picioarele goale, zgâriate și murdare, cu fuste ponosite, cu bluzele smucite și descheiate de li se vedeau sânii, mai prăpădiți decât ele, trăgeau amândouă dintr-o țigară făcută de mină, nu putea fi decât marijuana, care nu mă mai sperie și nici nu-mi trezește vreo admirație. Nu știu ce așteptau acolo, n-aveau nici bagaj, nici poșetă, doar fusta și bluza. După ce și-au terminat țigara, au mai stat ce-au mai stat, uitându-se prin lockerele cu ușile strâmte, pe urmă au plecat cu taximetrul.

Toate trebuiau să fie pocite acolo? Un scundac lat în șolduri și îngust în umeri, cu un ochi la făină și cu altul la slănină, și ceacâr pe deasupra, păzea un depozit de bagaje, și era nevoie de el, dacă lockerele nu puteau să se încuie. Tot el vindea bilete și dădea informații; mi-a spus că autobuzul meu venea peste trei sferturi de oră, să-l aștept la peronul numărul patru. Drept cine mă lua, cum mă vedea el dacă mă căuta între făină și slănină, cu un ochi căprui și cu unul galben? Voia să glumească, sau își bătea joc de mine? De unde peron, și de unde numărătoare? în fața autogării nu era decât o bătătură, ca ograda hanurilor de altă dată.

Recunosc că autobuzul a venit la vreme, dar după ceea ce pățisem în drumul spre Marele Canion, m-am temut tot timpul că s-ar putea nici să nu vină, sau măcar să întârzie, și n-aveam decât o zi pentru Cape Kennedy. Așa mi-am pierdut cu totul încrederea în Greyhound, deși de data aceasta nu puteam să-i aduc nici o critică fundată. Sigur că eram obosit și nervos, și vedeam totul în negru. Astăzi mă simt dator să rectific, n-am dreptul să condamn o instituție de importanță națională, atât de utilă și poate chiar iubită de oameni.

Centrul spațial, de unde nu pleacă în fiecare zi o rachetă, a devenit un loc de atracție turistică în timpul liber, și este organizat cu aceeași meticulozitate ca un zbor în cosmos. Vizita se face cu autocare, pe itinerarii obligatorii, cu ore fixe; nimeni nu poate merge de capul lui, și nici nu i-ar da mâna, fiindcă distanțele sânt mari, kilometri și iar kilometri, printr-o landă pustie și misterioasă. E un loc mănos, sătul de apă, unde iarba, de un verde intens, crește suverană și sălbatică, nu se lasă nici supusă, nici îmblânzită. Parcurgând acest peisaj fără limite, m-am gândit că, înainte de a cuceri spațiul dintre planete, NASA, care patronează zborurile în cosmos, a cucerit spațiul terestru.

Deși nu există nici o asemuire, această bogată moșie mi-a amintit, pe fire subterane, domeniul de la Iasnaia Poliana. Și m-am gândit, într-o ordine

de idei învecinată, că Tolstoi, să fi trăit în zilele noastre, ar fi venit cu siguranță să vadă cum își ia zborul o rachetă, el care, la Paris, asistase de voia lui la ghilotinarea unui condamnat la moarte. Nu de aici am făcut asemuirea, gândul mi-a venit mai pe urmă; plecarea într-un zbor cosmic, momentul când se lansează racheta nu-i într-un fel o execuție capitală? câți din cei care o comandă și o asistă, sau o văd de departe, dacă ar fi să răspundă cu mâna pe inimă, n-ar mărturisi că din clipa când cosmonauții se îmbarcă, nu mai dau un ban pe viața lor, de vreme ce legile terestre, garantele existenței umane, încetează să-i guverneze? Nu sânt ei, *in spe*, condamnați la moarte? Doar s-au văzut și exemple! Și rampa de lansare nu seamănă cu o ghilotină? Iar zborul, pe toată lungimea lui, ce este, ca să fim lucizi și sinceri cu noi înșine, dacă nu timpul când un condamnat așteaptă, în celulă, executarea sentinței? Când i-am văzut venind din neant și căzând în ocean cu parașutele, mi s-a părut că au fost grațiați în ultima clipă.

Poate aceste reflecții ar fi suficiente să justifice existența, mea în ziua aceea. Știam dinainte că n-o să văd decât ceva de la suprafață; important era să mă fi dus acolo, Cape Kennedy mă interesa în primul rând ca idee. Când am luat bilet de intrare, m-au programat pentru ora unu și cinci minute. M-am așezat la rând, în stația autobuzului; la rând nu-i bine spus, fiindcă eram primul. Omul care păzea trecerea și controla biletele, un tânăr negru, înalt și suplu, cu un strălucitor dinte de aur în față, mi-a amintit hamalul de la Salt Lake City, nu părea mai puțin simpatic, doar că n-a avut ocazia, să-mi facă nici un serviciu și s-a mulțumit să-mi zâmbească. Mai demult, când am încercat să judec firile oamenilor și să-i pun în categorii diferite, uitasem de el, dar simțeam o lipsă nedefinită.

Autocarul a plecat fix la oră „și am înțeles, la prima haltă, că o întârziere, oricât de mică, ar da peste cap programul de vizită. Când am intrat în clădirea simulatoarelor, grupul dinainte tocmai ieșea pe altă ușă. Nu m-a interesat ce-am văzut înăuntru, era o înscenare, ca la studioul Universal City, de la Hollywood, unde am pierdut vremea degeaba. Aș fi fost mulțumit să văd instalațiile, singur, și să am convingerea că sânt autentice, acelea pe care s-au exersat oamenii pentru zborul în cosmos. Dar au pus și niște manechine să le țină locul, au băgat lumini și sunete, cu alte cuvinte au făcut un spectacol. Nu mi-a dat nici o emoție, ci m-am uitat tot timpul la ceas, încă neconvins că n-o să fie nici o întârziere.

În alt loc, am văzut un centru de comandă, o cameră rotundă, cu zeci sau sute de aparate, probabil rămase în urmă și părăsite; de mult zborurile

sânt conduse de la Huston; ce vedeam aici era o amintire, așa îmi închipui. Știam că în acea aparatură voluminoasă, densă și complicată, cu mii de butoane și clape, cu lămpi de control și cadrane, erau milioane de piese, condensatori, rezistențe, diode, legate cu fire care la un loc ar fi ajuns poate până la Lună, dacă nu și mai departe. Știam cu ce precizie erau lucrate, după, mii de ore de gândire și calcul. Și mai știam că o singură eroare a acelei instalații ar fi fost catastrofală, astfel încât în calcul trebuise să intre negreșit posibilitățile ca ea să fie prevenită, sub toate formele în care ar fi putut să se prezinte. Și pentru fiecare din ele, cu sutele și cu miile, stătea de veghe un creier electronic.

Centrul spațial de la Cape Kennedy ocupă o zonă lacustră, jumătate pământ, jumătate apă. E o întrepătrundere, ca în sudul Finlandei, unde apa dintre insulele arhipelagului se confundă cu lacurile care filigranează uscatul, de nu mai știi unde este cu adevărat coasta. Rampele de lansare se înșiră pe o fâșie de pământ, de-a lungul oceanului, ca niște faruri. Sânt multe, am numărat vreo douăzeci, dar se poate prea bine să-mi fi scăpat unele. Ca tehnică a construcției n-au prin ce să impresioneze. Turnul Eiffel, vechi de aproape un secol, le depășește cu atâta că nici n-ar trebui pus în comparație. Impresionantă este funcția lor de port cosmic. Așa le-am asemuit, cu un chei ridicat la verticală, unde vapoarele ar sta legate cu prova în aer. Dacă imaginea este forțată, ideea se aseamănă, de aceea, emoția mea acolo a fost atât de intensă, că am uitat de oră și de întoarcerea la Orlando. Oare ceva al meu, viața trecută și viitoare, nașterea și moartea inevitabilă, mai avea importanță în cele câteva clipe cât am ajuns să mă detașez cu totul de mine? Eram în fața rampei de unde pornise Apollo, de la al patrulea zbor până la al șaptesprezecelea, când s-a încheiat programul debarcării pe Lună.: Văzusem alte rampe mai înainte, Polaris, Poseidon, Trident, Atlas, Centaur, Agena, Titan și Saturn, ultimul. Nu aveam loc pentru toate nici în ochi, nici în suflet, le-am memorat, într-o imagine comună, și emoția am păstrat-o pentru Apollo, fiindcă era o încununare, deși zborurile în cosmos continuă, și scriu noi istorii, din ce în ce mai fantastice, explorarea altor planete, ținta mea nu le mai putea cuprinde, a rămas la Lună.

Cât am stat în fața rampei de lansare, obligat s-o privesc de departe, m-am apropiat cu gândul și am văzut pe rând echipajele de câte trei oameni urcând în vârful schelăriei metalice, trecând puntea și intrând în capsulă. Capsulele le știam de la Washington, le atinsesem cu mâna, mă uitasem înăuntru, unde oamenii făcuți în ceară păreau atât de vii, încât n-am încetat

nici astăzi să mă las amăgit de bunăvoie și să-mi închipui că erau înșiși cosmonauții, care din când în când se întorceau acolo și își reocupau locurile, fiindu-le imposibil să se despartă definitiv de ei înșiși. Ceva al lor rămânea schimbat pe viață, nu se putea altfel, mă gândeam ce li se rupea în suflet și ce creștea în loc, în clipa când sub ei izbucnea flacăra venită din inima iadului, care îi arunca în neființă, căci ce este Cosmosul altceva, dacă încercăm să-l definim cu puterile noastre, fără instrumente de calcul? Ei însă l-au văzut cu ochii și l-au cunoscut cu propriile lor simțuri. Nu rămâne nici o arsură?

M-am gândit adesea la ocnașul acela condamnat la moarte, într-o închisoare franțuzească din Guyana, pe care l-au grațiat, fiindcă nu căzuse cuțitul ghilotinei, rămăsese țeapăn. Dar ce-au grațiat din ființa lui, nenorocitul, dacă își trăise moartea, legat pe basculă, așteptând să audă huruitul cuțitului și să-l simtă în ceafă? Că i-a albit părul, într-o singură clipă, nici nu are importanță; numai atât au putut să vadă martorii. Ce se întâmplase în sufletul lui, cine putea să știe? Și cum își privea el propria lui viață, care i se dăruise când era gata pierdută?

Trei cosmonauți, pe o navă cu aparatura defectuoasă, s-au salvat printr-o încordare extraordinară a minților omenești, conjugate cu aparatele, ceva mult mai greu de crezut și de înțeles decât însuși zborul între planete, în timpul cât le-a trebuit să se întoarcă de la înălțimea Lunii și să amerizeze nu și-au trăit toți trei moartea? Cum se privesc ei astăzi, unul pe altul? Pot să trăiască despărțiți, fiecare o altă viață? Și când unul din ei va muri cu adevărat, de o moarte terestră, cum au să se simtă ceilalți! N-o să fie o amputare?

Trei cosmonauți au ars în cabină, înainte de a începe lansarea. Nu eram departe de rampa unde se întâmplase…

Am trecut pe lângă o platformă gigantică, pe șine de cale ferată, care transportă rachetele. Și ca să fie o completare „să pot reface în minte întreg procesul zborului cosmic, apropiindu-mă de realitatea lui până atunci abia întrezărită prin imaginile neclare ale televiziunii, am văzut o rachetă cu patru trepte, culcată, așa că puteam să-i măsor lungimea cu pasul. N-am măsurat, nu mi-a venit în minte, cred că eram încremenit de uimire.

Știam ce este o rachetă, cum spuneam, o și văzusem, la televiziune, sau în filme, mai clare, și chiar în fotografii pe care le puteam privi cu lupa, ca să descopăr detaliile. Nimic nu fusese de ajuns ca să mă pregătească, și am

avut un șoc, neatenuat cu totul nici până astăzi, de aceea vorbesc despre toate acestea cu o înfiorare bolnavă.

Nu țin la lucrurile mele, dar nici nu le arunc, chiar dacă se strică; încerc să le dăruiesc cuiva, cui le mai poate găsi o întrebuințare; fiindcă am admirație pentru munca omenească, mai ales când este neobișnuită, și mă doare s-o văd irosindu-se. Ansamblul acela era destinat să se piardă, treaptă cu treaptă, după ce își îndeplinea rolul; se dezagrega sau urma să vagabondeze în Cosmos. Dar fiecare treaptă era o uzină, și dacă puneam la socoteală nu doar materialele, ieșite din comun, produsul unor cercetări îndelungate, ci adăugam uzura minții omenești, dacă i se poate ști prețul, începând cu concepția, imaginată mai întâi filosofic și fundată pe mii de tomuri, scrise de când există gândirea, și apoi toată zbaterea, și sacrificiile, și viețile pierdute, valoarea rachetei depășea cu mult un volum egal de aur și diamante. Dimensiunile ei le pot deduce cu ușurință, fiindcă o am întâmplător într-o fotografie, și în dreptul primei trepte se văd două autobuze, unul în spatele altuia; un al treilea ar fi încăput cu ușurință. Cât privește diametrul, mi se pare egal cu trei autobuze puse unul peste altul. Perspectiva nu poate să mă înșele decât în minus, fiindcă autobuzele se află într-un plan mai apropiat, deci dimensiunile lor sânt crescute în raport cu restul imaginii.

La baza acestei uzine sânt cinci motoare, unul în centru, celelalte de jur-împrejur, o baterie de obuziere mult mai mari decât orice a avut vreodată o artilerie. Pe gura fiecăruia ar putea să intre un autobuz, dacă s-ar rotunji și i s-ar scoate roțile. Dar mai uluitoare decât dimensiunile mi s-au părut aparatele de control, când le-am văzut de aproape; nu le bănuisem, deși știam că motoarele sânt comandate de la distanță, că prin accelerarea unuia sau a altuia se poate corecta direcția, că, în sfârșit, toate funcțiile lor trebuiau supravegheate, până se termina combustibilul și li se dădea drumul în vid, ca să intre în funcțiune treapta următoare. Tot spațiul dintre cele cinci motoare era ocupat de aparate indescifrabile, țesute între ele cu mănunchiuri groase și încâlcite de fire și conducte, în culori mai multe decât ne sânt cunoscute, probabil codificate. Nu cad în greșeala, neadmisă la un om de meserie, să spun că n-ar putea fi descrise, ci doar că nimeni n-ar înțelege, în primul rând povestitorul; s-ar naște un haos de cuvinte, în care rațiunea noastră s-ar rătăci repede. Numai computerele sânt capabile de o descriere, în cifre și formule luciferice.

A plouat pe drum, când ne întorceam la poartă. Mă uitam afară, pe ferestrele autobuzului, nu mai recunoșteam nimic în locurile pe unde venisem. Nu mai aveam nevoie de altceva peste ceea ce văzusem, gândisem și intuisem; aici era sfârșitul. Îmi mai rămânea grija existenței mele fizice. Am dat fuga prin băltoace până în stația Greyhoundului. Alături așteptau trei autobuze, venite cu turiști de la Orlando. Am mers de la un șofer la altul, rugându-i să mă ia și pe mine, dacă au un loc liber. „Dar cu ce-ai venit aici?" m-au întrebat, mirându-se, căci doar nu putusem să pic din cosmos. Le-am arătat biletul de întoarcere. „Păi de ce nu te duci cu Greyhoundul? Uite, pleacă, de colea, la patru și cinci minute!" Știam și eu, și s-ar fi putut să fie chiar punctual, dar gândul să cobor din nou la Cocoa-sat, unde să aștept cine știe cât legătura, în timp ce venea întunericul, mă umplea de neliniște. Am insistat, explicând că n-am nici o încredere în Greyhound. Aici am brodit-o bine, cele trei autobuze aparțineau unei companii concurente, pe cale de înflorire; aprecierea mea le-a făcut plăcere șoferilor, le-am câștigat simpatia, și unul din ei, zâmbindu-mi prietenește, m-a poftit să mă urc în autobuzul lui, care de altfel avea jumătate din scaune libere, ba chiar obișnuitul meu loc din față. O rezolvare atât de fericită nu sperasem. Am plecat la ora trei și jumătate, câștigând un timp binevenit, când ziua era atât de mică și seara cădea repede. Trecând pe la Cocoa, mi-am amintit de cele două fete pricăjite, m-am întrebat unde putuseră să se ducă cu taximetrul, și cu ce plătiseră, dacă erau cu mâinile goale?

Timpul câștigat la plecare, apoi pe drum, fiindcă am mers repede, l-am pierdut ocolind mult pe la hoteluri, unde șoferul și-a lăsat pasagerii. De fiecare dată cobora fără să ostenească, nu se mulțumea să deschidă ușa, și saluta cu un zâmbet. Am crezut că așteaptă bacșiș, însă nu întindea mâna, și nu i-a dat. nimeni; poate nu se obișnuiește la compania lui, altminteri ar fi meritat cu prisosință. Mă întrebase unde stau și m-a dus până în fața hotelului, ceea ce mi-a prins bine; cădea întunericul, și dacă aș fi venit de la Greyhound mă prindea noaptea. Fiindcă refuzase orice plată, răspunzând cu un gest de mirare când îl întrebasem cât costă, am riscat să-i pun câțiva dolari în palmă, la despărțire. Nu i-a refuzat, iar eu m-am simțit cu inima împăcată.

Am mâncat repede la un bar din fața hotelului, stând cu mulțumire la tejgheaua înaltă. Era în ființa mea bucurie și liniște, lăsasem în urmă ultima aventură, mă simțeam obosit, parcă aveam febră musculară în suflet, dar pe un fond de satisfacție, adâncă și deplină.

N-ar mai merita să spun că am trăit totuși încă o neliniște, dacă n-ar fi bine de știut ce efemere pot deveni izbânzile noastre. Se făcuse ora șase și jumătate, nu mai era nimeni pe stradă, am văzut doar un flăcăiandru grăbit, care mi-a explicat cum să ajung la un supermarket; voiam să cumpăr banane și struguri, sau poate nu mă înduram să intru atât de devreme în cameră, să nu-mi arunc măcar o privire într-un oraș din care nu văzusem nimic când venisem. N-am mers mult, prăvălia era la trei blokuri, și nici n-am întârziat cine știe cât înăuntru. Dar abia când am ieșit în stradă, mi-am dat seama cât era noaptea de neagră, și cât de pustiu orașul. Chiar atât de speriată să fie lumea? Păi cum altfel? Ce-ar putea să-i alunge pe oameni în casă, dacă nu frica? Atunci, toată frica orașului, a celor mai bine de-o sută de mii de oameni câți sânt acolo, s-a răsfrânt în mine, amplificată și transformată în ceva mult mai grav decât ea însăși, în ciudă și umilință. Mă simțeam înjosit de propriile mele gânduri, și îmi era necaz să mă pomenesc cu un cuțit în gât sau cu un glonț în ceafă, acum, tocmai la urmă, când toate se sfârșiseră admirabil, și nenorocul ar fi fost de fapt o stupiditate.

Programul meu la Orlando era împlinit, aș fi putut să dorm până la amiază, avionul pleca abia la ora patru. Se înțelege de la sine că n-aș fi avut răbdare să stau în cameră, ar fi fost ridicol, așa că am ieșit pe stradă din zorii zilei, odihnit mai mult decât aveam nevoie, fiindcă mă culcasem la opt seara. E adevărat că toată noaptea au fluierat niște locomotive răgușite, eram însă obișnuit cu zgomotele, îmi făcusem un somn adaptat situației, pe care pot să-l numesc somn de călătorie, când jumătate din conștiință se odihnește, iar jumătatea cealaltă stă de veghe, făcând cu rândul.

Erau trenuri de marfă, le-am văzut pe urmă, ziua; calea ferată trecea prin mijlocul orașului, traversa străzi fără bariere, mecanicul trebuia să dea semnale tot timpul, și după atâta întrebuințare, fluierul era într-adevăr răgușit, în adevăratul înțeles al cuvântului.

Am mers pe strada principală, paralelă cu calea ferată, am pierdut planul orașului și nu-i mai știu numele, o stradă de provincie, cu magazine, cu câteva clădiri administrative, fără buildinguri înalte, de parcă nimeni aici n-a auzit de Manhattan. După încremenirea de aseară orașul înviase, dar mișcarea era liniștită, ca într-o zi de vacanță. Mă simțeam în vacanță eu însumi, scăpat de orice grijă și orice răspundere și prima oară de când mă aflam pe drum, trăiam pentru propria mea bucurie. Parcă eram într-un loc

de vilegiatură, și impresia s-a desăvârșit când strada s-a terminat pe malul unui lac cu apa albastră. E drept că pe deasupra trecea autostrada suspendată, cu vuietul ei constant, care însă de mult nu mai înseamnă zgomot pentru mine, iar uneori devine chiar muzică.

De partea cealaltă a lacului, după un pâlc de arbori, orașul se întindea până departe, cu căsuțe mici și curate, și trebuiau multe ca să încapă în ele o sută de mii de oameni. Însă în locul unde ajunsesem era o insulă de tăcere și pace, un parc din cele mai uitate vremuri patriarhale. Pe aleea care înconjura lacul nu treceau oameni, m-am așezat pe o bancă și îndată m-au înconjurat păsări de toate felurile, venind până aproape și privindu-mă cu încredere, ca pe un sfânt Francisc. De veverițe nu mai vorbesc, le știam cât sânt de prietenoase în America, de umblă printre picioarele oamenilor, parcă poftindu-i la joacă. Au venit porumbei în culori nemaivăzute, care-mi aminteau papagalii de la Hialeah, atât că nu erau greoi și apatici, ci dornici să comunice cu oamenii, exprimându-se prin gânguritul lor dulce și prin mișcările grațioase. S-au apropiat de pe apă lișițe și rațe sălbatice, numite așa fără motive, fiindcă erau mai încrezătoare decât păsările domestice, dovadă că au ieșit pe mal, s-au apropiat și mi-au ciugulit pantofii, măcăind cu tandrețe.

Printre alte păsări, nu le știam pe toate, am văzut și niște ciori mici, mult mai negre decât cele obișnuite, o nuanță încă neîntâlnită. Le-am identificat mai degrabă după caracter, fiind singurele care au stat mai departe, croncănind cârcotașe; dar nu mi-a păsat de ele, era paguba lor dacă nu știau să se bucure de prezența mea acolo, acum, cât era vreme, fiindcă n-aveam să vin și a doua zi.

Nu ieșisem din clima tropicală, simțeam o sete continuă; tropicul de altfel trecea prin sudul Floridei. Am spus că n-am văzut nicăieri la Miami atâtea flori ca să justifice numele binecuvântatei peninsule, și n-am văzut nici la Orlando; poate or fi primăvara. Impresia mea la urmă este că Florida vine de la altceva decât de la floare; într-o limbă vorbită aici la facerea lumii, cuvântul însemna Paradis, și astăzi nimeni nu știe. Așa mi s-au părut mie locurile, acelea de lângă apă, cu vegetație tropicală și căldură înmiresmată, un paradis unde oamenii n-au meritat să trăiască și-au fost alungați în mijlocul unei cetăți nenorocoase, iar acolo, la șase seara, când este clipa cea mai frumoasă, nimeni nu îndrăznește să iasă pe stradă. Când natura în jur este atât de fericită, când păsările nu cunosc frica și trăiesc ca

înaintea potopului care a stricat firea tuturor vietăților, cum pot fi oamenii atât de duri cu ei înșiși?

Lacul era lung, făcea o buclă și se întorcea în oraș prin altă parte. Rațe domestice traversau șoseaua, legănându-se tacticoase și fără frică de automobile, rămase și ele într-un timp biblic. O fântână circulară, de vreo douăzeci de metri în diametru, care cred că nu putea să concureze cu fântâna Buckingham de la Chicago, deși nu aveam dreptul să judec fiindcă pe aceea n-am văzut-o în funcțiune, desena deasupra bazinului o emisferă de apă, o pânză boltită, continuă, țesută din mii de șuvițe, țâșnind de pe margine, descriind o linie curbă și întâlnindu-se la mijloc. Era o jumătate de sferă, în adevăratul înțeles al cuvântului; dacă nu s-ar fi auzit murmurul apei, ar fi semănat cu o cupolă de gheață.

Ultimul meu gest la Orlando a fost când am sărutat mâna negresei care mă condusese până în stația autobuzului.

38

La aeroport, mă uitam cum mecanicii umblau la unul din motoarele avionului, acolo, în văzul lumii, când nu mai rămăsese mult până la plecare; eram îngrijorat nu atât de un accident posibil, cât de o întârziere. Atunci a venit o familie de grași, un bărbat și trei femei, una din ele cu un copil în scutece; copilul părea de dimensiuni normale, dar dacă nu se tăzvrătea cât ar mai fi fost vreme, înainte de-a începe să umble, risca să le calce pe urme. Până acum nu mai văzusem asemenea grași pe aeroporturi, mă gândeam că poate nici nu-i primeau, sau îi puneau să plătească bilete suplimentare, ceea ce ar fi fost absolut logic, chiar dacă ei ar fi crezut altfel. Mă gândeam unde au să se așeze, cum au să încapă și cum o să mai decoleze avionul, mai ales cu un motor pus sub semne da îndoială. Preocupat de treaba mecanicilor, care a continuat până aproape când a început îmbarcarea, i-am pierdut din vedere pe grași, și abia pe urmă am observat că se urcase numai femeia cu copilul în brațe. Avionul era un L 1011 Whisperliner, cu patru motoare, și a rămas gol aproape trei sferturi; nu cumva lumea se abținuse în ultima clipă, datorită motorului pe care îl meșteriseră până mai adineauri? Ce încredere poți să ai într-o treabă făcută la iuțeală și fără vreo probă la urmă?

A fost norocul grasei, o stewardesă serviabilă, poate și ea mamă, i-a pus la dispoziție toate cele patru locuri de pe rândul din mijloc, a adus pături, a

învelit pruncul, pe unul din scaune. Spațiul disponibil, alături, era de un metru și jumătate; m-am convins, văzând încă odată cu ochii, că nici un gras nu are nevoie chiar de atâta; femeia, așezată în voie pe două scaune, se uita cu un fel de trufie la locul rămas liber, vrând parcă să-mi spună: uite, îți făcuseși griji de pomană!

Amurgise când am ajuns deasupra New York-ului, nici nu băgasem de seamă, timpul trecuse pe nesimțite. Uitându-mă jos, ca la o chemare, ochii mi-au căzut drept pe Statuia Libertății, cum aluneca repede în urmă; altceva n-am văzut, n-am recunoscut nimic din Manhattan, nu ardeau încă luminile, și o clipă m-am gândit la prima mea sosire, sub nori negri de ploaie, când orașul întunecat mi s-a părut o cetate părăsită, unde nu știam de ce venisem și îmi era frică. De-ar fi să-mi amintesc numai seara aceea, greu am plătit ce-am aflat despre New York și despre America. Acum însă știam că au să se aprindă luminile ca de serbare, cum fusese la Las Vegas, când coboram de la Hoover Dam și tot pământul în față părea o constelație colorată. Între acele lumini aveam camera mea, mă întorceam ca la mine acasă, uitasem cât mai trebuia să umblu și să aflu până la o adevărată zi de repaus.

Simțeam mult mai mult acum, nu mă aștepta doar o casă, ci și prieteni care știau de venirea mea și puneau masa, vorbisem cu ei la telefon, de la Miami. Mi se părea că New York-ul era cucerit și îmi aparținea, prin cel mai mare din triumfurile mele, acela de a mă simți stăpân pe capitala lumii.

Mulți or fi văzut mai multe decât mine, și or avea drepturi mai însemnate acolo, nu știu însă dacă au trăit vreodată sentimentul victoriei, cum îl trăiam eu în timp ce avionul cobora lung pe panta de aterizare. Eu însumi mă aflam acum pe panta de aterizare, cu motoarele la ralanti, vedeam pista urcând spre mine, știam că va fi o întâlnire lină, nici o greșeală nu mai era posibilă.

Intrarea în oraș a fost euforică, iar când am ieșit din tunelul de sub East River și am luat-o pe Bulevardul al Treilea, cu luminile lui și cu forfota cunoscută, am trăit o clipă de bucurie care răsplătea toate necazurile din urmă.

Nu vreau să mă temperez nici astăzi, după ce a trecut destul timp ca să pot privi înapoi cu răceală. Înțeleg că era o descărcare nervoasă, după o încordare prea lungă, după neîncrederi și presimțiri proaste, după ce abia acum câteva zile, pe aeroportul din New Orleans, îmi mărturisisem într-o scrisoare teama că s-ar putea să nu mă mai întorc niciodată. Așa este, dar

dacă bucuria am trăit-o, cum o țin minte, de ce să mă lipsesc de ea, căutându-i o cauză maladivă?

Un prieten mă aștepta la autobuz, a fost o neînțelegere, am coborât o stație mai departe, la gara Grand Terminal, chemat, cred, de instincte; mi se părea că altfel nici n-aș fi putut spune că ajunsesem la New York. Tot acolo coborâsem la prima venire, cu deosebirea că atunci nu știam unde mă aflu, nu băgasem de seamă că deasupra mea se ridica mândra clădire a Pan Am-ului, cu ferestrele luminate.

Mi-a fost necaz doar de prietenul care mă aștepta, să nu creadă că mă rătăcisem, sau mi se întâmplase o neplăcere. Trebuia să-i dau de urmă cât mai repede, până nu pleca după mine; unde? Eu eram de vină, îl rugasem să nu mă întâmpine la aeroport, să nu facă un drum atât de lung, la timpul aglomerației, de vreme ce puteam să mă descurc singur, cu ușurință. Să nu fi fost grija lui, mi-aș fi lăsat bagajul alături, în gară, și atunci, numai decât aș fi dat fuga în Park Avenue, dincolo de clădirea Pan Am, locul unde eu cred că este adunată strălucirea cea mai mare a New York-ului. Acolo mă dusesem dis-de-dimineață la prima venire, și mi-a înghețat inima de bucurie, după ce dormisem o noapte în hotelul dubios de pe strada Patruzeci și Șase, în vest, aproape de Broadway; la cinematograful din colț rula filmul Dracula. Acum știam ce înseamnă Vest și Est în New York, ce contraste există între o stradă și alta, învățasem unde să nu pun piciorul de la căderea întunericului, mă împăcasem cu toate, luam orașul așa cum era, cu caracterele lui groaznice. Un Ntw York fără frică nu poate să existe, să nu creadă nimeni altfel, dar să nu dispere, viața în sânul lui nu-i imposibilă, mă dau dovadă pe mine însumi, și mă ofer drept concluzie.

Am mai rămas zece zile acolo, fără un program obligatoriu, să mai văd câte ceva, dacă îmi venea o idee, dar să n-o caut anume. Până una-alta, spicuiesc din caietul meu de lucru câte o însemnare lăsată deoparte, din neatenție, sau fiindcă nu și-a găsit locul în povestire. De pildă, „buildingurile cu frișcă”. Nu le-am spus eu așa, ci Fici, și a brodit-o cum nu se poate mai bine. Reproducându-i vorba, nu vreau să jignesc nici pe arhitecți, nici pe cetățenii din New York, care se vor fi mândrit cu aceste construcții din altă epocă. Dar ce să fac dacă ele există, zgârie-nori, de pe ale căror acoperișuri curg valuri de piatră albă, o ornamentație revărsată, care se încheagă la timp din fericire și nu ajunge până în stradă. Se vede

numai dacă îți dai capul pe spate și seamănă într-adevăr cu frișca prelinsă ca din vârful unui profiterol cu treizeci de etaje. Îmi pare rău că s-a găsit cineva să le propună și cineva să le admită, totuși nu-i un motiv să cadă bombe pe ele. Au o vechime, între timp gusturile s-au schimbat, Muzeul Metropolitan s-a îmbogățit cu noi colecții. Mă miră doar că frișca nu se înnegrește. Oare se cheltuiesc bani ca s-o spele?

Am vrut să știu mai multe despre Greyhound, recunoscându-i importanța națională. Am întrebat, mi s-au făgăduit cifre; nu le-am primit până astăzi. Voiam să pot spune câte autobuze sânt în circulație, mii, zeci de mii, sute de mii? Pot să fac presupuneri. Care-i numărul șoferilor, și media lor de vârstă? Și ce lungime însumează totalitatea traseelor, sute de mii de mile probabil. Am primit doar o hartă a itinerariilor, o țesătură indescifrabilă; chiar să vreau n-aș putea să le măsor și să le număr. Și câte altele n-aș mai fi vrut să aflu! Dar uite că se poate trăi și fără ele, iar eu mi-am scris cartea.

Despre restaurantele „Mc. Donald”, o altă instituție de importanță națională, e vina mea că nu pot da amănunte, n-am cerut informații. Știu doar, după o reclamă plantată pe șosele, că până astăzi au desfăcut, cum scrie acolo, peste treizeci de bilioane de mâncăruri gătite; n-am aflat după ce regulă, un bilion în America este egal cu un miliard de-al nostru. Sigur că se pun la socoteală chiar și punguțele cu cartofi prăjiți, totdeauna proaspeți, care se mănâncă pe stradă, ca semințele, totuși cifra rămâne exorbitantă și o socotesc aproape inimaginabilă: treizeci de miliarde de mâncăruri gătite! Nici nu mai vreau să întreb în cât timp; mi-ajunge!

Nu știu ce este Mc. Donald, un om, sau o societate? Restaurantele puse sub această emblemă sânt răspândite în toate orașele, am văzut chiar și în Hawaii, dai de ele pretutindeni. Au o firmă caracteristică, o recunoști de departe, un M stilizat și ornamentat, în care rezidă parcă o forță imperativă. Sânt mici localuri, curățele și cochete, cu mese frumoase, creații inedite, n-am văzut ca vreuna să se repete, măcar un detaliu și tot se schimbă; mă intrigau și-mi făceau plăcere. Nu sânt tacâmuri, tot ce se oferă acolo poate fi mâncat cu mâna, de obicei sandvișuri calde, cu pește, cu came, egale cu un fel obișnuit de mâncare. Scapi ieftin și repede, dar ceva rămâne inconfortabil, de aceea le-am vizitat în puține ocazii, destule totuși să mă prindă mirarea că serveau numai copii – și numai negri, probabil școlari în orele lor libere. Mi s-a și spus că domnul Mc. Donald, sau societatea, a obținut aprobarea – de unde și după ce lege un asemenea privilegiu? – să

folosească în restaurantele sale elevi de școală, bineînțeles plătiți mai puțin, ceea ce ar explica prețurile mici la mâncare. Se poate, dar de ce numai negri? Stau în linie după tejghelele unde primesc comanda clienților, cu o mașină de înregistrat în față, cu o șepculiță de pânză căzută uneori până deasupra nasului, de trebuie să-și dea capul pe spate ca să le vadă, cu ochișorii lor vii, mobili și parcă puțin speriați tot timpul, băieți și fete, copile și copilandri, cărora li s-a dat pe mână o locomotivă sub presiune și au fost lăsați singuri. N-am văzut niciodată între ei o persoană matură; nu știu ce-i în spate. În stânga, cred că invariabil este mașina care face cartofi prăjiți, fără întrerupere. Mâncarea ți-o duci singur la masă, în cutii de material plastic, diferite, concepute pentru fiecare fel în parte; o altă industrie. Nu m-am speriat că pe acele tejghele de metal inoxidabil trecuseră peste treizeci de miliarde de mâncăruri; acum erau digerate. În schimb, m-a pus încă o dată pe gânduri ambalajul. Unde zac, imperisabile, cele treizeci de miliarde de cutii de material plastic? Să nu greșesc: cartofii prăjiți se dau în pungi de hârtie.

Cineva care a stat mai mult în America, dar poate a umblat mai puțin decât mine, se miră: la restaurantele Mc. Donald personalul nu era alcătuit numai din copii negri, ci din tot felul de oameni, de toate vârstele. Poate să depindă de zone, sau de anotimpuri. Sau o fi vina mea că m-am grăbit să generalizez o observație limitată. E adevărat că n-am văzut decât vreo douăzeci de restaurante Mc. Donald, din miile câte or fi toate. Acolo însă erau numai copii, și numai negri, cu șepculițele căzute până deasupra nasului, privindu-te cu capul pe spate, cu ochișorii lor vii, mobili, scăldați într-o teamă întrebătoare.

I-am scăpat din vedere pe stângaci, atât de numeroși, încât uneori, când vedeam doi-trei unul lângă altul, la agenții de voiaj, la bănci, la hoteluri, mă întrebam dacă în America mai scrie cineva cu dreapta. Apoi mulți, că or fi stângaci sau nu, țin condeiul într-o poziție ciudată, ca pe țigara de marijuana, trecut printre degete și răspunzând în palmă, care parcă vrea să acopere scrisul. Și nu perpendicular pe rând, sau puțin oblic, cum este obișnuința noastră, ci în lungul lui, greu să mă fac înțeles prin cuvinte, hai să spun paralel cu rândul de deasupra, lăsând să curgă literele în propriul lui ax, ca o semănătoare. Am încercat și eu, cu exercițiu ar merge, dar nu știu la ce-ar fi nevoie. Când am văzut prima oară nu mi-a venit să-mi cred ochilor, îmi părea o halucinație, era o fată, la hotel, mi-am închipuit că se joacă sau face farmece; din stiloul ei, cu penița în podul palmei, părând locul unde se

băteau cuiele răstigniților, literele se înșirau pe hârtie fără efort, cu o viteză dublă decât a oricărui știutor de carte și cu o caligrafie perfectă; am și admirat-o. Să se fi datorat sistemului? Sau era talentul fetei?

M-aș fi gândit mai mult la acest fenomen, i-aș fi rezervat mai multe rânduri, aș fi pus lumea pe gânduri, să se întrebe ce ascunde el, ce urmărește America, dar am văzut că nu-i o obișnuință națională. Mult mai numeroși sânt stângacii. Un om perfect ar trebui să fie simetric, să se folosească la fel de bine de amândouă mâinile. Nu cumva aici țintesc americanii?

Mai sânt și alte însemnări în caietul meu de lucru, trec peste ele, să mai spună și alții. Aleg una singură din tot ce-a rămas, de teamă că o să treacă neobservată și nimeni n-o s-o semnaleze. La un urinoar, în subsolurile Gării Centrale de la New York, singurul cam sordid din toate câte am văzut în America, fiind și multă forfotă, fiind și o clădire veche, chit că deasupra se ridică buildingul Pan Am admirat de mine, am văzut scris pe perete: „Nu vă apropiați, stați la distanță! Vinovații se pedepsesc cu închisoare”. Așa și făceau oamenii, stăteau la coadă cu răbdare, la peretele din partea cealaltă, și când se elibera un loc, traversau încăperea. Și dacă unul s-ar fi apropiat mai din vreme, vina lui era atât de mare ca s-o pedepsești cu închisoarea? Nu știu bine ce să cred, atât că prescripția există. Poate se ține seama că un om, într-o anumită situație, fiind absorbit de altceva, nu are cum să se apere, devine vulnerabil, ușor să-i pună cineva cuțitul în coastă. Doamne ferește! Dar clădirea Pan Am-ului rămânea tot frumoasă, și în fața ei, Park Avenue, cel mai larg bulevard din New York, singurul cu două sensuri de circulație și cu o peluză înflorită la mijloc, își desfășura până departe grandoarea.

Cineva mi-a propus și a stăruit să merg la West Point, nu foarte departe la nord de New York, unde este o academie militară vestită; acolo a învățat strategie Eisenhower, care a trecut cu strălucire examenul la debarcarea din Normand*iar* ce nenoroc că n-a învățat și politică! Așa cum am mai spus, acest mare general, căruia lumea îi datorează o victorie epocală, are închinată, ca fost președinte al Americii, o simplă sală de teatru, subterană, în Kennedy Center, de la Washington.

Mi s-a vorbit de West Point nu ca școală militară, ci pentru peisaj și arhitectură, care ar reproduce nu știu ce din Europa, am uitat, nu ascultam cu atenție. S-ar fi putut să mă intereseze și să-mi placă, dar nu m-am dus, nu mai aveam putere. Trebuie să nu regret, și cine ar vrea să mă judece, trebuie

să înțeleagă că văzusem destule, ca să renunț la unele. Ce mi-a folosit că am înconjurat cu vaporul insula Manhattan?

Era sfârșit de sezon, în noiembrie, cu toată vara indiană de care am avut noroc să mă bucur. M-am dus în port la unsprezece dimineața; pleca un singur vapor, la ora două. Am pierdut timpul bătând străzile cartierului, și nu-mi spuneau nimic, sau urechea mea nu mai putea să le asculte. Apoi, cu tot soarele de pe cer, m-a bătut un vânt rece pe puntea vaporului, unde mă încăpățânam să stau, ca să nu-mi scape nici o imagine, cu gândul că era singura ocazie să văd Manhattan în desfășurarea lui completă. L-am văzut exact așa cum îl știam dinainte, am ocolit insula prin sud, cu cea mai frumoasă expunere a zgârie-norilor din Wall Street. Statuia Libertății strălucea în soare; a doua zi, pe o vreme posomorâtă, aveau s-o pângărească. Am trecut pe sub podul Brooklyn; fusese mult mai bine, și cu mai multă emoție când trecusem pe deasupra. Înainte de-a ajunge la Palatul Națiunilor Unite, flancat de o uzină urâtă, escamotată în fotografii sau în filme, am trecut prin fața spitalului unde zăcea hăituit, deși era pe moarte, un cap încoronat în pribegie. În Harlem am văzut vagoane de metrou, într-un depou de la suprafață; erau mizerabil de urât mâzgălite, o pictură primitivă, gen hippy, nu știu cui datorată. Mai departe se înșirau munți de gunoaie, care se rostogoleau până în fluviu; ghidul spunea că municipalitatea nu poate face nimic, ar trebui cinci milioane de dolari să le ridice de acolo, și New York-ul stă prost cu bugetul; auzisem că ar fi dat faliment dacă nu primea ajutor de la ministerul federal de finanțe.

East River s-a transformat într-un canal înghesuit între maluri urâte, vântul bătea și mai rece, se apropia înserarea și n-aveam decât să regret că pornisem sau că nu avusesem noroc de o zi mai bună. Dar nu era vorba numai de o zi proastă; plutea deasupra timpului neliniște și amenințare, și nu se datora oboselii sau descurajării mele. Americii îi mergea prost cu politica în noiembrie 1979, când se întâmplau acestea, se afla într-unul din cele mai grele impasuri, avea de ales între prudență și slăbirea prestigiului, care nu primea cea dintâi lovitură. Și încă o dată, am văzut că preceptele morale aflate la baza vieții noastre, așa cum ne-au fost impuse și ni le-am însușit, în ani lungi de educație începând din copilărie, cum s-au întărit prin învățătură, prin religie, prin artă, prin experiență personală, prin meditație, sânt date uitării tocmai de cel care le propovăduiește și face legi să le apere. În relațiile dintre state, morala se respectă numai când pretutindeni curge

lapte și miere și toate grădinile sânt înflorite. Ceea ce s-a întâmplat rar în istorie, și nu deodată pe tot pământul.

Am reluat în acele zile vechile mele drumuri prin Manhattan, mai atent decât înainte, atras îndeosebi de locurile pe care le-am declarat cele mai frumoase, și între ele în primul rând părți din Fifth Avenue și din Avenue of the Americas, lăsând la o parte Park Avenue, amintit adesea. Când era soare mergeam voios, și atunci se lipeau de mine numai impresii frumoase, făcându-mă să mă gândesc că dacă Hemingway socotea Parisul o sărbătoare continuă, îmi avusesem și eu sărbătoarea mea la New York. Uneori însă, în zile posomorâte „mă opream la câte un colț de stradă, cu o gheară rece în inimă, priveam în toate direcțiile și mai ales în sus, dimensiunea cea mai importantă, și mă întrebam dacă ar fi posibil ca într-o zi toate acestea să nu mai existe. Așa se întreabă Florin, într-o scrisoare primită acum de curând de la New York. Și Fici la fel se întreba, fără să spună pe față; am simțit-o. Veneam dimineața la zece, la prăvălioara ei elegantă, cu un manechin în mijloc, o siluetă modernă de femeie, îmbrăcată în fiecare zi cu altă rochie; manechinul îmi devenise familiar, femeia reprezentată de el mi se părea o prietenă; odată am găsit-o goală, îi pregăteau rochia și m-am rușinat ca de-o indiscreție. Fici m-a fotografiat cu ea alături; cine nu se uită cu atenție poate crede că-i o ființă adevărată. Aduceam două pahare de ceai, de la colț, mai mult să ne încălzim mâinile. Fici era tot mai neliniștită și mai tristă. N-am văzut doar eu, vedea oricine. Iar Florin, în scrisoarea lui, spune: „Îmbătrânesc, mă îngraș și aștept sfârșitul; am de gând să mă mut din New York”. Eu știu, nici nu îmbătrânește, nici nu se îngrașă, ci îi este lehamite.

M-am dus pe strada Diamantelor, Patruzeci și Șapte; nu știu de ce avusesem o reținere, poate fiindcă nu mă interesează bijuteriile. Și n-aveam speranța să fie tocmai atunci o spargere, o încăierare între gangsteri și poliție. Cineva îmi spusese că gem prăvăliile de diamante, că nu mai au loc pentru ele și unii negustori le înșiră chiar pe trotuare, ca marfa de iarmaroace. M-am dus, gândindu-mă că poate mi-ar făcea plăcere să văd un diamant cât oul de gâscă, sau măcar cât unul de bibilică, expus singur, ca un astru, în mijlocul unei vitrine îmbrăcată în catifea neagră.

Am parcurs toată strada, nu se vedea nici un polițist de pază, și civilii, câți am întâlnit, nu păreau să fie detectivi, nici gangsteri, dar nici cumpărători de diamante. Iar prăvăliile erau niște dughene, cu vitrinele prăfuite. Poate pietrele prețioase le țineau mai înăuntru, parcă am zărit pe tejghele câte o sclipire, însă devenisem sceptic. Știu ce mi s-ar putea spune,

că nu m-am priceput unde să caut, că povestea cu diamantele înșirate pe trotuar nu putea să fie decât o glumă, cum de nu mi-am dat seama? Diamantele nu se păstrează în vitrine, ci în case de bani, și nu în prăvălie, unde intră oricine, ci în odăile din fund, blindate, cu uși de fier și sonerii de alarmă. Dacă-i așa, oricine poate să spună câte o poveste. În povestea mea, eu voi spune că diamantele mai de preț demult au fost evacuate din New York, ca din toate orașele mari de altfel, și se află puse bine în depozitele subterane din deșerturile Americii, unde nimeni nu se va gândi să arunce bombe atomice.

N-o fi la fel cu sculpturile lui Brâncuși, de la Muzeul de Artă Modernă? Trebuiau să fie mai multe piese, opt, mi se pare, expuse într-o cameră specială, în semn de cinste, așa se înțelege. Mai lipsea câte ceva și din sălile celelalte, camera lui Brâncuși însă era golită cu totul, și pentru ea mă dusesem. Mi s-a spus de către un paznic că sculpturile ar fi expuse temporar la Paris, sau în altă parte, se obișnuiește, deși socotesc că este o imprudență. O fi adevărat, dar nu m-ar mira să aflu că la data aceea Brâncușii erau ascunși undeva, împreună cu diamantele.

Din ce mai rămăsese acolo, m-am bucurat să văd două pânze mari de Rousseau-Vameșul. Cine o fi fost acest om și ce-a avut el cu adevărat în minte, nu se știe încă. Nu cred în nimic din ce-au spus cunoscuții lui, sau chiar el însuși; iar deducțiile altora sânt copilăroase. Este ce-a făcut el o pictură primitivă, cum a fost explicată? Nu-i mai degrabă o glumă sarcastică? Mi se va spune că Rousseau nu era pregătit pentru o asemenea atitudine, a făcut și el ce s-a priceput, ca un biet om simplu și fără școală. Așa e, datele biografice sânt adevărate, dar altcineva i-a condus mâna, și acel necunoscut, pitit astăzi în dosul pânzelor, cred că își dă coate lui însuși și petrece nevoie mare când aude părerile comentatorilor. De mine n-ar avea de ce să râdă, decât din inerție, căci veselia, spre deosebire de alte manifestări ale oamenilor, odată ce-a pornit e greu să fie oprită; uneori ea continuă chiar după ce-au început să bubuie tunurile.

Am ajuns la acest subiect fără voia mea, făcând o paranteză. Dar dacă tot am început, voi spune ceva și despre celelalte muzee de artă modernă din America. Să povestesc ce cuprind, și mai ales să-mi dau părerea, mi se pare tot atât de temerar cât de rizibil. Nimeni nu poate ști ce va rămâne din ce-i pus azi la vedere; admit însă că oricărei încercări trebuie să i se dea o șansă, și în această privință America este mai mult decât generoasă. Sau poate este timidă și speriată. Acolo am văzut cele mai mari îndrăzneli,

alături de nerușinările cele mai sfruntate. De teamă să nu greșească, oamenii le tolerează. Cred că de la un principiu asemănător pornește legea când nu admite practicarea eutanasiei în medicină. Adică de ce să nu acorzi muribundului o șansă de a supraviețui? Cine poate garanta că ea nu există? În numele ei, lasă-l să-și dea duhul în chinuri! E drept că odată ce eutanasia s-ar admite, ar fi și abuzuri: comisii cumpărate de rude, ca să moștenească, sau numai ca să scape de-o grijă. Deci, dacă-i vorba de eutanasia aplicată la ființe vii, subscriu să nu se aprobe, cu convingerea că din nefericire nu se poate altfel. Subscriu, în același spirit, să nu li se ia viața încercărilor de artă care depășesc puterea noastră de înțelegere, dacă există o cât de vagă speranță că ele ar putea să trăiască, măcar până mâine; până mâine s-ar putea produce o revoluție totală în concepțiile noastre despre artă și în viziunea noastră despre lume, după cum în cazul muribundului-om, până mâine n-ar fi exclus să apară medicamentul miraculos care să-l salveze în ultima clipă.

La muzeul Hirshhom de la Washington am văzut un grup plastic, patru oameni de ghips alb, tipuri moderne, așezați doi câte doi pe bănci de autobuz, autentice, de mușama neagră. Mi se pare că în spatele lor mai stătea un om în picioare, poate taxatorul. Am privit mult, cu un interes dublat pe urmă de o anumită emoție; am zâmbit, dar nu ironic, ci cu mirare. Nu cumva acel grup spunea despre viața noastră mai mult și mai bine decât o carte? Nu eram și eu unul din cei patru oameni, și nu recunoșteam în ceilalți pe prietenii mei, așa cum trecem prin viață cu capul înainte pe o bancă de autobuz, de mușama neagră, cu taxatorul în spatele nostru? Nu știu; poate după plecarea mea au dat afară lucrarea; eu aș mai fi lăsat-o până la sfârșitul anului.

Dar mă întorc la eutanasie, cu un semn de dubiu: de ce să nu faci o injecție de morfină, douăzeci de centimetri cubi, să ajungă, unui om atins de turbare? De ce să te uiți la el cum se zbate și urlă într-o celulă cu gratii, cum mușcă drugii, ajuns în stadiu animalic, fără altă senzație decât durerea, și fiind dovedit, știind toată lumea că nimic nu mai poate să-l salveze?

Așa aș face eu, fără să mai aștept judecata viitorului, cu o bucată de fier expusă la Muzeul de Artă Modernă de la New York, nu o elaborare, fie ea oricât de absurdă, fie stupidă și chiar ridicolă, ci un lucru găsit de-a gata, o traversă în dublu T, cu nituri, tăiată prin sudură dintr-o piesă mai lungă. Și ce s-a făcut cu restul? E drept oare să ruginească pe un maidan, sau să se retopească într-o oțelărie, în vreme ce bucata desprinsă e oferită oamenilor

ca operă de artă? Mi-aș lua toată răspunderea s-o arunc afară, așa cum mi-aș lua răspunderea să-l izbăvesc pe omul atins de turbare.

Aceeași soartă cu a fragmentului de traversă aș hărăzi, deși s-ar cere mai multe eforturi s-o urnesc de acolo, unei etrave de vapor expusă în fața muzeului Hirshhorn de la Washington. Era o piesă de vreo trei metri lungime, desprinsă dintr-un vapor autentic. Creatorul nu făcuse altceva decât să arate cât să se taie; pe urmă dăduse cu vopsea albastră. Singurul gând salvator, dacă el ar fi fost sugerat prin vreun artificiu, rămânea acela că odată fierul plutise și despicase valurile. Creatorul însă n-ar fi admis o asemenea legendă, sânt sigur, socotind că i-ar fi îngreuiat creația și ar fi ignobilat-o; ea trebuia să rămână abstractă și pură. Putea să cântărească vreo cinci tone; fusese un vapor mic, poate un remorcher de pe Potomac sau Delaware.

Despre Muzeul Metropolitan, care e acceptat de toată lumea așa cum este și nu dă naștere la nici o controversă, nu am de spus altceva decât ce-am apucat să spun despre o instituție similară, Galeria Națională de Artă de la Washington, adăugând doar că atrage mai multă lume prin recunoașterea lui mondială. Eu, când auzeam de Muzeul Metropolitan de la Ne v York, mă înfioram de emoție. îl cunoșteam prin vreo douăzeci. Se picturi celebre, reproduse și răspândite în lume. Îmi era de ajuns, și nici n-ar fi fost nevoie să le văd pe celelalte; dar am trecut prin fața tuturor, prin toate sălile, la amândouă etajele, de asemenea în aripa nouă, lipită de spate. De-acolo n-am avut de mers mai mult de o sută de metri ca să intru în Central Park și să mă așez pe-o bancă, incapabil să mai percep ceva din afară, o stâncă, o apă, un arbore; știu doar de doi câini care se jucau pe malul lacului, dar i-am înregistrat pe cale auditivă, fiindcă lătrau vesel.

N-am să fac inventarul muzeului, e gata făcut de alții. Nici n-am să popularizez numele donatorilor. Săli întregi cuprind colecții particulare oferite statului. Nu vreau să suspectez asemenea acte, numai că treaba cu donațiile în America are mai multe fețe; e un mecanism pe care nu mi-am dat osteneala să-l descifrez, n-am nici o pasiune pentru știința relațiilor financiare dintre oameni, mi-a ajuns la ureche o informație. Am mai amintit-o o dată în treacăt, mai demult, dar de atunci până astăzi n-am căutat alte informații, și chiar de le-aș avea, n-aș vrea să pierd prea mult timp cu ele. Atât știu că donațiile, indiferent sub ce formă, atrag după ele importante reduceri de impozite. La un om priceput în manevratul cifrelor, s-ar putea ca avantajul obținut astfel să egaleze, sau, te pomenești, chiar să

întreacă valoarea donației. Mai trebuie ținut seama că mulți oameni își lasă averea statului, sau instituțiilor de binefacere, nu din sentimente umanitare, ci fiindcă își urăsc moștenitorii. Și, în sfârșit, și ce mai încoa-încolo, nimeni nu dă nimic chiar pe gratis; nu trebuie să te numești mizantrop dacă gândești astfel.

Mulți oameni își atrag admirația, încă din timpul vieții, iar după moarte li se perpetuează amintirea, fiindcă numele lor sânt înscrise pe frontoanele sălilor de muzeu unde și-au depus colecția. Portretul unuia din aceștia, o persoană distinsă, în frac și cu decorații, ocupă un perete întreg la intrarea galeriei, înființată anume în spațiul Muzeului Metropolitan, ca să adăpostească agoniseala sa artistică. Păi nu cred că vânzând tot ce se află acolo, nu știu pe ce sumă, probabil una cu opt cifre, un om ar fi putut să cumpere un perete în cel mai mare muzeu al Americii, ca să-și pună portretul.

Un tânăr care m-a însoțit la Muzeul de Artă Modernă mi-a arătat placa de marmură unde sânt trecute, cu litere de aur, de mărimi diferite, numele donatorilor. Cifrele pronunțate de el sânt presupuneri, ele nu angajează pe nimeni; trebuie reținută numai ideea, că expunerea acelor nume costă multe parale. „Cu mai puțin de un milion nici nu poți sta de vorbă”, spunea însoțitorul meu, pornind de la cel mai modest nume, ultimul în lista donatorilor. Trebuie adăugat că sub el rămânea destulă marmură, pentru contribuții viitoare.

Muzeul de Artă Modernă este o instituție particulară, după cum am aflat de la un paznic; aș fi putut să mă informez mai bine, dar atunci nu mă gândeam că am să fac comentariul acesta. Proporțiile lui arhitectonice fiind moderate, nu se putea găsi pentru fiecare donator o sală; rămânea placa de marmură. Tânărul, priceput la afaceri, cu studii de specialitate, mi-a estimat valoarea donațiilor după ordinea de pe listă și după mărimea literelor: „Două milioane, trei milioane, patru.

Din curtea muzeului, unde era expusă traversa în dublu T cu nituri, se vedea, peste zid, casa lui John D. Rockefeller.

Rămâne să spun ce cred despre muzeul Guggenheim, aflat peste drum și nu departe de Metropolitan, pe aceeași aristocratică Fifth Avenue, loc privilegiat în New York. Presupun că numai terenul ocupat de muzeu, o construcție modernă, făcută în zilele noastre, a costat milioane. Salomon Guggenheim le-a sacrificat ca să facă o fundație personală, nu s-a mulțumit cu o sală, pe partea cealaltă a străzii. Cred că n-a fost o simplă ambiție, ci

mai degrabă un act de independență. Personalitatea lui nu putea să fie decât foarte puternică, dacă s-a încumetat, împreună cu arhitectul, să înfrunte opinia publică, adoptând un procedeu de construcție și un stil combătute până astăzi. Voi intra în contradicție cu multă lume care a fost acolo, dacă voi spune că arhitectura aceea atât de controversată mi-a trezit interesul și mi-a dat satisfacție; pentru motivul că, rupând niște tipare, atât de temeinic fixate în piatră la Muzeul Metropolitan și în atâtea alte locuri, la toate marile muzee din lume, săvârșind ceea ce ar putea să pară numai o îndrăzneală, sau chiar o provocare, ea duce la un efect practic, o funcționalitate deplină; am s-o numesc continuitatea expunerii.

Sânt sătul și obosit de construcțiile clasice, Luvru și Prado, bunăoară, unde, de o parte și de alta a unor coridoare, se înșiră săli, și alte săli mai departe, dând dintr-una în alta, că te zăpăcești între ele chiar dacă mergi cu planul în mână. De multe ori ești nevoit să te întorci din drum, pe itinerarii secundare, ca să ajungi la săli situate excentric, și oricât de bun ai avea simțul orientării, se întâmplă adesea să te rătăcești, să nu mai știi unde te afli, să întrebi paznicii, uneori nu mai puțin derutați decât publicul. Multe săli cred că am pierdut din aceste motive, după cum prin altele am trecut, fără voia mea, în prea multe rânduri. Nu-i doar pierdere de timp, ci și o umilință. Așa am pățit la Galeria Națională de Artă de la Washington, unde mi-a scăpat aripa nouă, cu *Cena* lui Salvador Dalí. Într-un loc, nu știu nici astăzi unde, un coridor pornea într-acolo, așa mi se spune. Am trecut fără să-l remarc, fiindcă m-am încrezut în planul clădirii, am mers cu el în mină. Ce vină am eu că planul, luat la intrare, era mai vechi decât aripa nouă, rămasă pe dinafară?

Muzeul Guggenheim nu-i altceva, ca arhitectură, decât o rampă elicoidală, cu înclinarea lină, care leagă patru etaje, mărindu-și deschiderea odată cu înălțimea, astfel că de afară se vede ca un trunchi de con întors, cu baza mare deasupra.

Nu-mi displace nici înfățișarea exterioară, atât de mult criticată, dar n-am s-o susțin, ar fi timp pierdut de pomană.

Am să apăr în schimb interiorul, și dacă voi convinge pe cineva, atunci va trebui admis și restul, căci nu poți să dezlegi una de alta. Și apoi, între noi fie vorba, acestei clasice Fifth Avenue, cu construcțiile ei destul de convenționale, n-are de ce să-i strice o figură geometrică mai neobișnuită; lumea nouă n-ar fi existat fără ideea de îndrăzneală. Muzeul Guggenheim este un fort din vestul sălbatic, un circ pentru rodeo, o goană călare, un

cowboy trăgând cu revolverele și aruncând lasoul, a cărui desfășurare ascendentă în aer urmează desenul unei rampe elicoidale.

În mijloc rămâne o largă curte de lumină. Iată un reproș, că lumina nu-i suficientă pentru o expoziție. Este adevărat, peretele exterior, pe care se pun tablourile, n-are ferestre, ar fi fost și inutil, și imposibil. Asupra lui cade lumină artificială, atâta câtă trebuie. E adevărat că multe muzee se bucură de lumină naturală, dar oare nu-i doar o iluzie? La Galeriile Uffizi de la Florența, știe toată lumea, e bine să nu te duci pe vreme noroasă. Și nu doar acolo. Iar iarna, chiar când e soare, ce-i de făcut cu ziua mică? Nu se aprind becurile de la patru după-amiază? Și de câte ori nu ard tot timpul!

Lumina artificială, cu neajunsurile ei, poate în schimb să fie dozată și distribuită după nevoie, să cadă din direcția cea mai bună, și cu intensitatea optimă. Deci să trecem. Iar rampa, odată ce-ai urcat la ultimul etaj cu ascensorul, prilejuiește o alunecare domoală la vale, o voluptate, te duce singură de-a lungul peretelui continuu; nimic nu poate să scape, nimic nu trebuie căutat în altă parte, este o explorare pasivă. Scutind picioarele de eforturi, scutind mintea de grija orientării, neavând de ales între mai multe alternative, omului nu-i rămâne decât să privească, la fel de comod ca din fotoliu, ca pe un ecran de televiziune. Numai cârcotașii nu vor admite.

Valoarea picturilor n-am s-o judec; se fac adesea expoziții ocazionale; când am fost eu nu era una strălucită.

Mult spațiu se acorda compozițiilor articulate ale unui artistmecanic, cred că mai bine nu i s-ar putea spune, creator la modă, nu știu de cită durată. Plăsmuirile lui sânt o geometrie în spațiu, de oțel inoxidabil; ele își schimbă singure și în continuu unghiul articulațiilor, luând forme variate datorită mișcării aerului. Nu mi-au displăcut; pe lângă tehnica extrem de fină, recunosc fantezia autorului și fantezia însăși a obiectelor, care trec printr-o infinitate de poziții, după cum se mișcă oamenii în preajmă, uneori pur și simplu la respirația cuiva oprit alături. Față de sculptura dinamică, de care am povestit cu altă ocazie, antrenată de motorașe electrice, e un pas înainte. Să admitem că este un fel de artă, dar nu poate să dureze, mai corect nu poate să funcționeze fără limită, fiindcă mecanismele, fragile, se strică, mai târziu sau mai devreme. La parter, unde era aglomerație, o cucoană neatentă a lovit o compoziție și a scos-o din funcțiune; când am plecat, doi tehnicieni, poate unul din ei chiar autorul, se străduiau s-o dreagă. A fost ceva mai grav cu „Rondul de noapte” al lui Rembrandt și cu

„Pietà” lui Michelangelo. Să ai în casă o asemenea mașinărie este o complicație, ca și când fără ea n-ar fi destule în viața noastră.

39

Când prietenii mei pleacă din țară îi rog să nu-mi scrie, și să nu-mi aducă daruri, fie cât de modeste; știu ce înseamnă și timpul, și banii. Alții însă așteaptă, străini cu totul de realitatea zilelor noastre, și dacă vii cu mâinile goale socotesc că n-ai vrut să le dai atenție. Unii mă revoltă, acel om, de pildă, care mi-a reproșat că nu mi-a dat prin minte să-i aduc stofă de haine, „că la noi, știi, nu prea se găsește”. Măcar să fi fost vreun prinţ, vreun boier coborât cu hârzobul din cer; era doar un mahalagiu cu pretenții, pocit pe deasupra, care n-ar fi meritat mai mult decât un costum „pe puncte”, cum se găseau altă dată. Mie, unul, am uitat să-mi iau o panglică pentru mașina de scris, și îmi trebuia, fiindcă aveam una tocită și zdrențuită. (Să nu își închipuie cineva că m-a prins cu minciuna; nu scriu la mașină, mă folosesc de ea ca să corectez o pagină dactilografiată, să lipesc deasupra o șuviță de hârtie cu două-trei rânduri; sau pentru o urgență, un articolaș de câteva pagini pe care îl transcriu singur, bătând numai cu două degete.)

De astă dată, fiindcă viața fusese milostivă cu mine, m-am gândit să împărtășesc și altora mulțumirea mea, ducându-le câte o mărturie materială, simplă și modestă, dar caracteristică, despre ceea ce înseamnă America. Am rugat pe o prietenă tânără, care avea timp liber câteodată, să-mi dea o mână de ajutor, mie lipsindu-mi cu totul și inițiativa, și priceperea. Voiam să iau vreo cincizeci de obiecte, la atât estimasem, în fugă, numărul obligațiilor mele, lucruri nevoluminoase, ca să le pot duce, nu scumpe, altfel n-aveam cu ce să le cumpăr, și înainte de toate să fie tipice, să aibă ceva din duhul Americii. Prietena mea a înțeles ușor despre ce-i vorba, și a început prin a mă duce într-o librărie, de unde am cumpărat hârtie ornamentată, șnur aurit, panglici de mătase și etichete cu flori pe margini, pentru a avea în ce împacheta darurile. Le am și acum pe toate, ocupă loc în casă, și dacă le privesc uneori cu o mirare stupidă, cred că ele, la rândul lor, sânt foarte nedumerite de rostul lor acolo. Am încercat să fac un dar din ele însele, și am început cu șnurul aurit, o rolă, ziceam eu, de vreo sută de metri, judecând după diametru, să ai de legat pachete festive până la sfârșitul vieții. M-am făcut de râs, rola era goală la mijloc, n-avea decât vreo trei

metri de șnur, înfășurat deasupra. Nu am socotit că vânzătorul mă păcălise, nu avea datoria să-mi spună ce era înăuntru, poate doar fabricantul s-ar fi cuvenit să scrie pe rola voluminoasă lungimea șnurului, cum pe sticluțele de parfum scrie volumul în mililitri, iar pe sticlele de whisky, tăria în grade. M-am mirat că în America, a cărei dezvoltare vertiginoasă s-a datorat în primul rând folosirii raționale a resurselor de tot felul, se poate pune de zece ori mai mult carton decât ar fi nevoie într-un obiect destul de inutil la urma urmelor, căci șnurul se poate vinde și cu metrul, sau cu ghemul.

Nu sânt împotriva zorzoanelor, ca defunctul Henry Ford, care nu admitea nichelajele pe mașinile sale, și nici măcar o culoare mai veselă decât cea neagră; dar Fordul cu Mustăți n-avea un gram de metal pus de prisos, și lungimea lui nu depășea nici cu un centimetru pe cea într-adevăr necesară. Am admis spațiul suplimentar la ghetele cu bombeu, fiindcă nu era inutil, făcea ca degetele să stea bine.

Când iese din fabrică, rola aceea de zece centimetri în diametru ocupă loc într-o cutie unde ar încăpea pe puțin cinci duzine, în loc de una, dacă n-ar fi mai mare decât este nevoie. Cutia, la rândul ei, ocupă loc inutil în depozitul librăriei, iar mai înainte l-a ocupat în container, containerul în camion, și camionul a circulat pe autostradă, cărând aer în ambalaje lucioase. Și-apoi să mai spun ceva; dacă în America doi descreierați au împușcat o familie întreagă pentru câțiva dolari, aceea a fost o faptă maladivă; altminteri îmi închipuiam, și am mai spus, că treaba serioasă acolo începe, de la devalizarea unei bănci, măcar a uneia din provincie. Rola măsluită îmi amintește metoda de-a umple cu gheață paharul, ca să încapă numai puțină coca-cola, ceea ce este o coțcărie levantină, pe care nu pot s-o integrez în climatul Americii.

După ce am avut ambalajul, restul cumpărăturilor a căzut baltă; ceea ce mi se propunea cu seninătate era, cel mai adesea, inacceptabil pentru mine. Alte obiecte, la care aș fi putut să mă opresc, mi se păreau fără utilitate, fiindcă judecam după nevoile mele. Sau, în sfârșit, când unele îmi dădeau satisfacție suficientă, vedeam că erau fabricate în Italia, în Coreea, în Japonia, sau la Hong-Kong și nu mai știu unde; le-aș fi luat, dacă aș fi fost acolo.

Gândindu-mă la alții, mă gândeam din când în când și la mine; dacă am scăpat din vedere panglica pentru mașina de scris, am ținut minte ghetele călduroase, fiindcă de pe acum simțeam frig la picioare. De ani de zile visez o încălțăminte care să mă apere de ger și de umezeală. Am încercat felurite

soluții, mi-am făcut chiar și de comandă, la un bun meșter, când am mers în nordul Oceanului Atlantic, ghete cu blană groasă, cu talpă triplă, două perechi, să-mi ajungă. N-am reușit, mă strângeau, unele nici nu-mi intrau în picioare, pe celelalte le-am pus o singură dată, în Islanda, și după un ceas aveam picioarele înghețate bocnă.

Citisem într-o carte scrisă de colonelul Hunt, șeful expediției care a izbutit într-un târziu să ajungă în vârful Himalayei, câte studii științifice se făcuseră până să se găsească echipamentul ideal pentru oamenii săi, și între altele m-au minunat ghetele, cu nu știu ce talpă, cu un mai știu ce fețe, din mai multe straturi, cu aer la mijloc; au fost într-adevăr bine gândite, bine executate și au dus la izbândă. Aflându-mă în Anglia, patria colonelului, nu mi-a dat în minte să caut, poate aveau surplusuri; dar era vară și umblam în bluză. Acum venea iarna, așa că m-am gândit tot timpul.

Îmi închipuiam că în America, unde s-a făcut echipamentul cosmonauților, aveam multe șanse să găsesc ceva după nevoile mele. N-am avut timp să caut sistematic, mi-am aruncat ochii prin vitrine, și m-am oprit la o pereche de cizme spectaculoase, chiar semănau cu ale cosmonauților, însă marfă proastă, de cauciuc, cu pâslă înăuntru, încălțăminte pentru mineri, mi se pare. Costau treizeci de dolari, n-aș fi stat la îndoială, dacă mi-ar fi inspirat încredere. Am spus cum aceleași cizme le-am descoperit mai târziu în Greenwich Village, într-un magazin cu chilipiruri, unde mă dusese prietena tânără, să caut cincizeci de obiecte pentru prieteni. (Nu-i numărasem, spusesem o cifră.) Aici cizmele costau douăzeci și cinci de dolari, reducerea a operat asupra psihologiei mele, le-am luat, deși nu reprezentau nici pe departe ceea ce căutasem. Fiindu-mi destinate mie însumi, nu m-a deranjat că erau fabricate în Coreea, nu în America ghetelor cu bombeu din copilărie. Le-am pus o singură dată iarna trecută, mi-a trebuit un sfert de oră să le înnod șireturile, țineau cald de la gleznă în sus, în schimb laba piciorului parcă stătea în apă înghețată; și prin talpa de cauciuc, subțire, simțeam fiecare pietricică.

Nu-i rău să mai spun o dată că după ce m-am împovărat cu ele, într-o dugheană de pe strada vecină am văzut unele identice, care costau doi dolari și nouăzeci și nouă de cenți, în aceeași zi, în aceeași oră și numai la o sută de metri distanță.

Aici am vrut să ajung, la prețuri. Oare Fici, cu rochiile ei scumpe, de cinci sute de dolari, ar putea să se supere dacă am să spun că pe strada Paisprezece am văzut unele cu doisprezece dolari și chiar cu nouă, puse pe

manechine aproape la fel de frumoase cu al ei, alături de care mi-a făcut fotografia? Numai că manechinele acolo erau îngrămădite cu zecile, în vitrină, și rochiile cu miile, în prăvălie, croite în serie. Sigur că sânt și nenumărate alte diferențe, le știu. distanța de la cantitate la calitate, să nu mă creadă nimeni nedus la biserică.

Acum îmi dau seama că exemplul ales de mine nu e cel mai bun, totuși îl duc mai departe, ca să explic trecerea de care se bucură Fici între cucoanele cochete și să n-o supăr nici măcar cu gândul, căci el ar rămâne chiar dacă aș șterge ultimele rânduri. Diferența de la o cifră la alta nu reprezintă numai prețul rochiei, ci în bună măsură ceea ce îi adaugă ea, din zestrea ei personală, priceperea cu care știe să aleagă modelele și să le comande cu șase luni înainte, la Londra, Paris sau Milano, unde face drumuri obositoare, deloc distractive. Ca să nu greșească, la darurile ei trebuie să se adauge gustul, rafinamentul și, mai presus de toate, talentul. Acesta din urmă e ceva ce nu se explică, și nici o altă însușire omenească, unită cu orice ambiție, nu poate să i se substituie.

Umblam descheiat la gât, puneam pe mine o cămașă, fără să mă uit în oglindă. Într-o zi Fici mi-a aruncat o privire, n-am s-o uit repede, o privire expertă, a întins mâna și n-a făcut altceva decât să-mi dea un bobârnac în guler. Toate s-au schimbat dintr-o simplă mișcare, și gulerul, și cămașa, și parcă eu însumi. Am încercat și eu câteodată să-mi potrivesc gulerul în același fel, dar n-am izbutit, fiindcă este inimitabil. Singura soluție ar fi să mă mai duc o dată la New York. Și ca ultim act de dreptate pentru Fici, să-l compar pe faimosul creator de modă Yves Saint-Laurent, cu rochiile lui expuse la „Sachs”, pe Fifth Avenue, cu producția în serie de la „Alexander’s”, magazinul popular aflat nu foarte departe, ca să nu mă mai obosesc până în strada Paisprezece.

Asta este! Cine nu înțelege, să cumpere de unde crede. Dar nu care cumva să nimerească la Eergdorf & Goodman, de pe Fifth Avenue, în apropiere de hotelul Piaza, unde am auzit că rochiile, din ce în ce mai scumpe de la un etaj la altul, pot ajunge până la șase mii de dolari bucata, de douăsprezece ori cinci sute!

Atunci, nouă dolari ce înseamnă? Ce acoperă ei dintr-o rochie, în vremea noastră? Cordonul, nasturii, fermoarul, ața? în nici un caz stofa. Poate să fi fost așa când banul în America era cât roata carului, când cu trei sute de dolari cumpărai un Ford cu Mustăți, o mașină nou-nouță, și bună, cu singurul păcat că n-o găseai decât neagră. Nouă dolari este o etichetă, o

circumstanță, o convenție. Prețul real ar putea să fie de zece ori mai mare, ca în cazul cizmelor mele, cumpărate cu douăzeci și cinci de dolari, când le-aș fi putut lua cu trei fără un penny. Se fac mai multe lucruri decât se cumpără; nu-i ceea ce se numește o criză de supraproducție, criză înseamnă o suferință. Suferința n-o văd, cel puțin deocamdată, deși criza s-a prorocit și se așteaptă de multe decenii. E drept că între timp a fost una, Americii i-au pârâit oasele atunci, dar a lăsat-o în urmă. Acum e vorba numai de surplusuri; prețul lor a fost recuperat cu mult înainte, fabricantul nu suferă dacă le dă pe nimica toată. Și se găsește cineva să le ia, să le pună pe manechine și să le vândă cu nouă dolari, în loc de o sută. La acest preț se naște o altă pătură de cumpărători, ca să nu spun că o rochie cu nouă dolari ispitește chiar pe cineva care n-are nevoie.

Neizbutind să mă opresc la ceva prin magazinele din centru, m-am dus singur în vest, pe strada Treizeci și Patru, apoi pe Paisprezece, la granița cu Greenwich Village. Acolo aș fi putut să iau mai mult decâtcincizeci de obiecte, dar n-am avut încredere în nimic, din cauza prețurilor. Acum am găsit o explicație, cât m-am priceput, am spus-o și cred că ar putea s-o admită și economiștii. Atunci însă mă temeam că am nimerit la niște escroci, la niște gazde de hoți, toate mi se păreau de furat, sau falsificate. O țineam minte pe cucoana de la Tiffany, care umbla după un ceas de aur, și nu se mulțumea cu unul de o mie nouă sute de dolari, căuta ceva mai scump, n-am stat să văd până la ce preț a putut să ajungă. Voia un ceas de aur și o marcă renumită. Bine! Dar dacă nu-s de aur, și nu-s renumite, la ce pot să fie reduse niște ceasornice ca să coste de o mie de ori mai ieftin? Ce se plătește cu nouăsprezece dolari, sau numai cu zece, ca să le las deoparte pe cele care costă chiar mai puțin decât atâta? Capacele, cadranul, arcul? Și cum poate să se vândă un disc de gramofon, nou, pe alese, cu nouăzeci de cenți, când prețul cunoscut este de la cinci dolari înainte? Cu zece dolari o pereche de blugi, mărci bune. Puțin mai încolo, cinci dolari, aceeași marcă. O cămașă trei dolari, doi, unu!

Acum știu, nu-i acesta prețul; tot ce se vede acolo reprezentau surplusuri. Atunci însă a fost o clipă când, încetând să cred în furt sau escrocherie, m-am gândit că erau semnele unei retrageri, poate se anunțase un cataclism, un incendiu, o inundație, o invazie și negustorii își desfăceau marfa la iuțeală, marfă de la foc, așa i se spune, pregătindu-se să-și urmeze familiile, refugiate din vreme în deșerturile Americii, unde erau evacuate și diamantele.

40

Mă aflu în fața ultimului capitol, și nu-mi vine a crede. Scriu din prima zi a anului, curând după ce m-am întors din America; n-am putut să îndur repausul. Încep dimineața, după ce se luminează afară, și tot timpul mi se pare că ziua este prea mică. Scriu greu, mai ales primele pagini și primele rânduri, deși sânt o continuare, le am punctate, doar să le pun în frază. Adesea am chiar fraza în minte, și totuși n-o pot scrie, n-am puterea s-o dictez mâinii, e nevoie de o reanimare, să vină de undeva o căldură. Uneori o aștept cu orele și mă apucă panica dacă văd ce repede trece vremea. Atunci mă gândesc că n-am să pot merge mai departe, că ieri a fost ultima mea clipă bună; într-o zi tot o să mă opresc, și de unde să știu dacă n-a venit tocmai ziua aceea? Pe caietul meu de însemnări, unde îmi schițez gândurile care mă împresoară până termin cartea, scriu apăsat, în prima zi de lucru: „Nu renunța!”. Căci dacă n-am renunțat până acum, în momentele de descurajare, când paginile scrise mi se păreau stupide, cum îmi păream eu însumi, dacă am mers înainte, și-am mers de parcă beam otravă, de ajuns la capăt, mai bine sau mai rău, am ajuns totdeauna.

Dar înainte de a veni căldura, îndemnul de a nu renunța, aflat tot timpul în față, mi se pare că a fost bun odată, și nu mai e deloc astăzi.

În afară de amăgiri și amețeli omenești, efemere, n-am trăit în ultima vreme decât ca să scriu cartea, ceea ce nu mi-a adus decât îndoieli chinuitoare și nici o bucurie. Am continuat, cu speranța în puterile mele, fără să știu dacă vor mai ține și mâine. Am vrut să termin, însetat de o zi când să nu mai am nici o datorie, să-mi las gândurile în voie, să dispun de mine în libertate. Iar acum, când încep ultimul capitol, mă întreb, cu tristețe, ce mă voi face după aceea?

Din ceea ce cuprinde această carte, pun preț în primul rând pe impresiile și interpretările mele, care de altfel ocupă cele mai multe pagini. Informațiile primite de la alții, când a fost absolută nevoie de ele, s-ar putea să fie eronate pe alocuri, dar cred că nu catastrofic, fiindcă în acest caz ar fi devenit stridente și ar fi sărit singure afară din pagină. Totuși, e bine să se știe că nimic din ce-i scris aici nu angajează pe altcineva decât pe mine.

Când am povestit altă călătorie, unii m-au întrebat dacă toate faptele descrise acolo s-au petrecut în realitate. Mă bucur când ficțiunea, creația mea dependentă numai de mine e luată drept realitate, un omagiu mai mare

nu-mi trebuie; în schimb, mă scoate din pepeni obtuzitatea și micimea sufletească a celor care nu înțeleg și nu simt nici ce spun eu, nici ce înseamnă realitatea și o confundă cu ficțiunea. Alții nici n-au stat la îndoială că unele dintre fapte erau născocite de-a dreptul, ca și când realitatea, privită cum trebuie, n-ar fi ea însăși destul de bogată spre a umple nu o singură carte. Acei oameni mi-au stârnit indignarea și i-am disprețuit pentru incapacitatea lor de a simți sinceritatea confesiunii mele; în confesiunea lor nu mă voi încrede niciodată, dacă vor face-o.

Nu, nici atunci, nici astăzi n-am pus nimic de la mine, decât sentimentele. E adevărat că faptele sânt literaturizate, epic și chiar liric pe alocuri; am făcut din ele o narațiune, acesta fiind modul meu de exprimare, neîmprumutat de la nimeni, exersat din copilărie, când nici nu știam să țin condeiul în mână, dar îmi construiam basme cu ochii la stele.

Cum în America am văzut numai o parte din ceea ce au spus alții, nu mi-a rămas decât să caut o completare în mine, și aceea a fost reflectarea propriei mele ființe într-o realitate cunoscută de multă vreme. Cu alte cuvinte, m-am cercetat pe mine în raport cu America, apoi m-am dezvăluit pe măsură ce ajungeam la o concluzie, cu riscul de a-mi arăta slăbiciunile și păcatele, într-o confesiune adeseori hazardată, ceea ce nu înseamnă o împăunare, ci un sacrificiu; dacă n-ar părea prezumțios, aș spune că este o răstignire. Altfel aș fi avut prea puține șanse, sau niciuna, de a face un pas înainte, fiindcă m-am dus acolo târziu, față și de timpul meu, și de timpul Americii, și nici n-am avut vreo înlesnire din afară, ca să fi văzut măcar cât au văzut alții.

M-am bizuit mai puțin pe ceea ce mi s-a spus ici și colo; m-au speriat contradicțiile. E de neînchipuit cât de deformată poate fi optica unui om față de a altuia, deși sânt contemporani, trăiesc cu toți aceeași istorie, au aceleași instrumente de recepție și aceeași modalitate de redare.

Singurul meu noroc a fost că America, descoperită târziu în istoria omenirii, parcă este făcută să fie redescoperită întruna; mi-a rămas și mie o bucățică. Interesul oamenilor pentru această lume care continuă să fie nouă, și este din ce în ce mai nouă, crește în continuu; m-a luat și pe mine valul, am făcut surfing între două oceane și patru secole. America mea este o realitate, dar am ajuns la ea prin fantezie.

Aș fi vrut să înțeleg neînțelesul; îmi trebuiau date. De pildă, la ce sumă se ridică valoarea muncii făcute de negri în perioada sclaviei? Și cât la sută reprezintă ea din valoarea totală a muncii depuse în America, în aceeași perioadă?

Aceste cifre mi-ar fi arătat cât de mare este datoria, și cât a fost de necesar, la timpul ei, să se contracteze. Pe urmă aș fi vrut să știu cât s-a plătit din ea, și cât mai rămâne.

De plătit, se plătește întruna. Autobuze galbene, „Schoolbus”, împânzesc țara, luând copiii de la casele lor, să-i ducă la școală, care în lumea aceea rarefiată este adesea departe. Copii de toate rasele. Eu n-am văzut însă decât copii negri, culeși de autobuzele galbene din harlemuri și duși la școlile albilor, să învețe carte împreună cu aceștia. De ce nu se duc și copiii albi să învețe la școlile negrilor? Și, la urma urmelor, de ce albi și negri? Ei bine, fiindcă nu-i nimic de făcut, așa spun unii oameni; culoarea rămâne, și e durabilă.

Comerțul cu sclavi a fost eroarea cea mai mare din istoria Americii, dar Europa își are și ea partea ei de vină, fiindcă a participat la negustorie. Acum situația este așa cum o cunoaștem, și nu știu cum va putea fi îndreptată.

În altă ordine de idei, Florin îmi scrie, de la New York: „Îți dai seama ce s-ar întâmpla dacă în Park Avenue ar cădea numai câteva bombe, convenționale, nici nu mă gândesc la cele atomice?” întrebarea este pusă. Îi plăcea mult Park Avenue, a fost primul loc unde m-a dus când am sosit la New York, și mie mi-a plăcut cel puțin tot atâta. Iar acum vrea să se mute în alt colț al Americii. N-am dreptate să cred că diamantele au fost evacuate?! Dar iată ultima plângere a prietenului meu, primită după ce terminasem cartea și făceam corecturile: „… mașina mi-a fost furată și regăsită douăsprezece zile mai târziu, pe o stradă vecină cu a mea, lângă o gură de apă, cu câte un tichet de amendă pus în fiecare zi, deși poliția unde făcusem reclamația se afla la numai o sută de metri”.

Cât fusesem eu acolo, îi furaseră casetele cu muzică, din mașină, ziua n amiaza mare, iar mai târziu, într-o noapte „spărseseră portiera și mutilaseră tabloul de bord, ca să-i fure aparatul de radio. Din ce în ce mai bine. Cât despre gurile de apă, masive, cum le-am descris altă dată, și foarte frecvente, de veșnica teamă a incendiului, staționarea în dreptul lor este o contravenție gravă, sancționată cu amenzi grele. Dar poliția, care a pus douăsprezece zile la rând tichetele, oare cum nu a băgat de seamă că era

vorba de mașina furată, cu numărul de circulație, cu marca și cu caracteristicile, culoarea, tipul și așa mai departe, scrise în declarație? Întrebarea e a mea, nu a păgubașului. Acesta spune în încheiere: „New York este un oraș în care se pun puține întrebări, de frica răspunsurilor”.

Într-o zi eram pe strada Patrusprezece, așteptând pe cineva, aproape de universitate. A trecut un grup de negri tineri, studenți ieșiți de la cursuri, curați și simpatici. Unul mergea mai în față, iar ceilalți îl tachinau, nu știu din ce motive, strigându-i: „Toby, Toby, stai puțin, Toby!”. Spuneau numele cam în batjocură, ca pe o poreclă, și nu mi-a fost greu să înțeleg că era luat dintr-un film, care a putut fi văzut și la televiziunea noastră, numele impus de albi unui tânăr sclav negru, Kunta Kinte. Filmul nu mi-a plăcut, fiindcă era artificial și schematic, fără valoare artistică. Și cui servea el, dacă ne gândim bine? De ce ar fi fost necesară reînvierea unor suferințe trecute, de vreme ce au dat naștere unui sentiment național de spăsire și au fost plătite cu prisosință, plus dobânzile numite compensații, unul din ele fiind, de pildă, autobuzele galbene, care, mai mult decât o cheltuială, probabil importantă, sânt o bună intenție?

Între albii din America, filmul a făcut o impresie puternică. Nu știu cum l-au privit negrii, dar mereu îmi aduc aminte de tinerii care glumeau cu numele chinuitului lor strămoș Kunta Kinte.

Profesorul de istorie, și el autor al unei cărți despre America, o dare de seamă personală, adesea intimă, sondează, într-o pagină lucidă și curajoasă, relația dintre albi și negri. După ce stabilește proporția acestora din urmă față de populația albă, doisprezece la sută, nu șovăie să afirme, un adevăr ascuns în chip iluzoriu, că agresivitatea lor, în continuă creștere, neliniștește pe toată lumea. Dacă nu se ajunge la un mod de viață rațional și echitabil, el socotește că într-o zi albii ar putea să reacționeze cu violență. Nu pot crede; ar fi catastrofic. Atât știu, că va fi mult zbucium. O soluție nu-mi vine în minte. Vreau doar să spun o parabolă; cine are urechi de auzit, s-o audă: în ultima zi la New York, am văzut în autobuz două adolescente, o albă și-o negresă, prietene, cam de aceeași vârstă, șaptesprezece ani, poate doar șaisprezece, aproape copile, deși bine dezvoltate și stăpâne pe ele. Ședeau pe banca din spate, deasupra motorului, care cam dogorește. Alba, puțin spălăcită, mi s-a părut delăsată, poate o adormea căldura și îi era lene să se mute în altă parte. M-am uitat atent să văd dacă avea dinții din față mai mari și ieșiți în afară; n-am izbutit să-mi dau seama, abia deschidea gura. Avea o fustă oarecare, iar în sus fel de fel de hanțe, plus un impermeabil,

fiind o zi ploioasă și rece; vara indiană se terminase. Nu s-a mișcat deloc, a stat tot timpul cu fața înainte, rezemată de spătarul băncii.

Negresa, în schimb, care îi vorbea volubil, se foia și se răsucea în toate părțile, fără astâmpăr, de parcă îi ardeau fesele, și la drept vorbind avea ce s-o ardă, dar uite că arsura aceea alba o suporta cu nepăsare. Purta blugi bine croiți, care dezvăluie atât de clar anatomia, iar în sus un jerseu de lină, gri sau bleu, nu mai țin minte, nimic altceva, s-o apere de frig și de ploaie, nici măcar o umbrelă. Nepăsătoare cu vremea de afară, parcă ignorând ideea de intemperie, încă neasimilată, stăpânită de freamăt și vervă organică.

Mulți m-au întrebat, la întoarcere, cum sânt negresele. Parcă ei nu știu, nu li s-a povestit de Joséphine Backer? Doar a fost în România, a dansat la Teatrul de revistă, atât de goală c-a înnebunit lumea și-a lăsat amintiri neuitate nici astăzi. Ce pot răspunde? Dacă sânt frumoase? Păi sânt de toate felurile, nu lipsesc nici slutele, nici grasele. Dar când e vorba de cele bine făcute, ceva al lor frapează, le ridică deasupra tuturor raselor: elasticitatea și armonia mișcărilor. Fiindcă sânt mai proaspete, au plecat mai târziu din natură, n-au avut când să înțepenească. Am găsit cuvântul, fata albă stătea țeapănă și se afla, din punct de vedere al dinamicii umane, într-o inferioritate enormă față de prietena ei, negresa. De-aici începe parabola.

N-am să mă duc în altă parte pentru cei care m-au întrebat cum sânt negresele, ci am s-o descriu pe fata aceea, o am bine în minte, în afară de culoarea jerseului. Și știu de ce am uitat-o, fiindcă nici n-am privit bine jerseul, m-a frapat ce acoperea el fără să ascundă, torsul tânăr, zvelt și mlădiu, într-o unduire ascendentă, crescând mereu din el însuși, fără să-și strice proporțiile; era ca într-un salt spre o ramură încărcată cu flori albe și fructe roșii, cum nu pot să existe simultan în natură, o născocire pe măsura mișcării ei, extraordinar colorată. Iar sânii, pe care nu m-oi sfii să spun că i-am privit cu plăcere, așa cum am dreptul de vreme ce natura mi-a dat ochii, erau tot atât de femeiești pe cât de feciorelnici, printr-un amestec de lascivitate și puritate, de sfiiciune și îndrăzneală. Și mi-am dat seama că fata știa că poartă sub jerseul de culoare nedefinită, și se bucura de rolul ei în viață. De ce să fie răzmeriță?

Mi-a fost imposibil să deduc cum era sub hanțe fata albă.

M-am întrebat, fără frivolitate, ce-aș fi făcut la vârsta când aș fi avut dreptul la ea, și fata aceea neagră mi-ar fi aruncat o privire. Era ea frumoasă? – în afară de ceea ce reprezenta trupul ei, căruia n-am mai avut

putere să-i descriu șoldurile și umerii, cu fascinanta lor mișcare contraritmată, că ar fi putut să pară isterică sau nebună, să nu fi fost atât de sinceră și de necesară, și atât de muzicală, ca un concert de tam-tam-uri.

Da, era frumoasă. Am întârziat să răspund, fiindcă am o reținere. Gusturile noastre sânt formate pe alte fizionomii umane. Tipul de negresă din America, și nu-i singurul, are nasul turtit, uneori dezagreabil. După o conviețuire mai lungă ne-am deprinde; până atunci ochii șovăie să privească. Și mai e gura, vânătă și rece, chiar când e frumos desenată și poate dogorăște. Unele femei își dau cu ruj; nu-i mai bine, vinețeala iese deasupra.

Așa era și fata, dar, ferească Dumnezeu, neatinsă de farduri! Încolo, i-am admirat ovalul obrazului, cu pielea curată și străvezie, comunicând și ea fervoarea lăuntrică, neastâmpărul trupului. Și maxilarele fine, rasate și grumazul prelung, elastic, mobil, de mânză smucită. Părul, unul din complexele unora din negri, nu era atât de încrețit ca să nu fluture la mișcările capului; putea să spună o poveste. Dar uimitori și de neuitat rămân ochii…

Da, putea fi o ispită, ca să-mi răspund mie însumi. Numai că nu știu ce-ar rămâne pe urmă. Mi-e teamă de o monotonie neagră, ca a unui an fără anotimpuri; culoarea invariabilă a pielii, insensibilitatea la soare; o negresă nu poate să se bronzeze. Natura ar fi trebuit să acorde o compensație, soarele să albească.

Din tot ce avea acea fată, mereu mă vor urmări ochii; i-am văzut la multe, pot fi o obsesie. Ochii aceia care aparțin rasei și dezvăluie, cu o privire grea, adâncă, mirată, inocentă și agresivă, întreagă amara ei istorie. Căprui, cu globul alb, ușor fumuriu, umbriți parcă de un nor subțire, reverberând lumina fierbinte a soarelui african rămasă în memorie, întrebători și triști, de o tandrețe nimicitoare. Așa ar fi ochii de tigroaică dacă ai putea să-i privești în clipa când te sfâșie. Fata albă ar fi trebuit să se simtă învinsă.

Cu atât, parabola s-ar sfârși simplu. Dar mai există la New York o fată, o femeie tânără, cea mai frumoasă, am văzut-o la Rockefeller Center, pe terasa de jos unde se face patinoar toamna. O socotesc a fi cam a douăzecea generație de la pionieri încoace, și totuși neavând semne de oboseală, dimpotrivă, părând nou-născută, o mândrețe a firii, înaltă, elastică și armonioasă, cu strălucitoarea ei sănătate înscrisă pe față, cu picioarele zvelte, deși desenate atletic, lungi și măiestru făcute, bune și să danseze și

să cutreiere preeriile. Eu, unul, nu cred ce se spune despre ea, că n-ar avea inimă, fiindcă a mânuit revolverul încă din scutece și n-a greșit ținta, iar pușca și lasoul le-a lepădat abia deunăzi. Trebuie și ea pusă la socoteală! Poate din coapsa ei se va naște într-o zi un Făt-Frumos ca în basme, înțelept, viteaz și puternic, care să rupă blestemul, să tragă clopotul de la Philadelphia și s-o trezească din vrajă pe Frumoasa Adormită care este America.

Seara m-am dus la aeroport, pe o burniță rece. Am îndurat-o cu ușurință, fiindcă era sfârșitul. Îl visasem tot timpul, chiar în zilele cele mai frumoase, fusese țelul meu, viu tot timpul sub țelurile celelalte, să mă văd în avionul de Europa, așezat în scaun, cu centura de siguranță pusă, să răsuflu adânc și cu mulțumire, apoi să închid ochii și să trăiesc șapte ore de bucurie.

Avionul a întârziat o oră și jumătate, nimeni n-a spus de ce, mă temeam că n-are să mai plece din cauza vremii. Se făcuse noapte, burnița bătea în ferestrele sălii de îmbarcare, vântul spulbera apa de pe platformele betonate; să fi fost copaci în jur, s-ar fi zbuciumat jalnic. Mi-am adus aminte ziua pierdută pe aeroportul de la Seatle, m-am gândit la tânărul care călătorea fără alt bagaj decât două rachete de tenis, la fata cu jerseu roșu care pocnea de sănătate și tinerețe, vițelușa lascivă și drăgălașă.

Am spus că America mai are mult până să se populeze cu totul, mi-am amintit deșerturile ei nesfârșite, dar iată că în acest spațiu cu lumea atât de rar semănată am întâlnit mai multe personaje decât oriunde. E o îmbogățire. Transilvănenii noștri care emigrau în America visau să se întoarcă de acolo cu o mie de dolari, plus costul vaporului. Bogăția mea e mult mai mare, mă împovărează și mă exaltă; am făcut o afacere nebănuită.

Lăsând la o parte ploaia și întârzierea, a fost întocmai cum visasem. Când m-am urcat în avion, mi-am amintit stewardesa de la venire, creola frumoasă, am căutat-o cu ochii, dar nu era. Ea m-a trimis cu gândul la Carole, căreia abia acum i-am determinat tipul, avea probabil și puțin sânge creol, pe lângă puțin sânge indian, dar i se subțiase, de aceea mi s-a părut palidă, cu pielea obrazului mată… Și ce iris albastru! mai au și altele ochi, nu doar negresele! Am urmărit iar în gând drumul ei lung cu Greyhoundul. Cred că ploua și la Chicago. Ce putea să facă ea într-o noapte atât de urâtă? Și oare își cârpise blugii? Poate n-am nici o dreptate, dar mi-e milă de ea tot

timpul. Cum să nu mă socotesc îmbogățit, dacă mi-a rămas în minte, atât de vie și de ciudată?!

Aveam loc la fereastră, în dreptul unuia din oficii, unde se pregătesc tăvile cu mâncare. În fața mea rămânea un mare spațiu liber, acolo era ușa de evacuare rapidă. Poate să fie bună la o aterizare forțată, să te arunci afară până nu ia foc avionul; așa o fi, dar n-am nici o încredere că oamenii nepregătiți și neexersați pentru asemenea situație și-ar păstra sângele rece. Spațiul liber îmi folosea să-mi întind picioarele. Eram împovărat cu trei sacoșe, nu puteau fi date la bagaje., aveam în ele ananas proaspăt, mă lăcomisem și l-am cărat anevoie, dar n-a fost la fel de bun ca în Spania. Văzând că sacoșele mă încurcă, o stewardesă mi le-a luat plină de atenție și mi le-a pus într-un dulăpior din oficiu. Mai aveam o cutie închisă ermetic, cu brânzeturi franțuzești și cu gorgonzola italienească, mi-o dăruise Fici și mă povățuise ca în timpul drumului s-o țin la rece. Am rugat-o pe stewardesă s-o pună în frigider, și când am debarcat, la Frankfurt, am uitat-o. Mi-am amintit abia acasă, dar ce importanță mai avea dacă ajunsesem? Mult mai mult a regretat Fici, m-a certat la telefon, dezamăgită, și aș îi putut să scap dacă aș fi mințit-o. Oare era greu să-i spun că m-am înfruptat din toate și au fost nemaipomenite?… între alintările mele, prima este candoarea.

În spațiul liber mai era un scaun, cu fața la mine, sânt în mai multe locuri, pentru stewardese, care și ele trebuie să se așeze și să-și pună centura de siguranță la decolare. S-a așezat o negresă, nu tânără, slabă și istovită; poate se spetise peste zi cu treburile casei, cu bărbatul șomer sau leneș, cu copiii care merg la școală cu autobuzul galben, și trebuie să aibă haine curate, să lupte împotriva iritantului lor complex de inferioritate. Ne-am privit unul pe altul în timpul lung cât avionul s-a târât spre pista de decolare, oprindu-se mult pe la intersecții. Era puțin ofilită, dar avea acei ochi ai lor, triști, de o frumusețe adâncă și înfricoșătoare. Își ținea mâinile în poală, cu brațele goale, subțiri, slabe, ca de fetiță. Stătea moale în scaun, cu umerii lăsați, cu capul gata să cadă; toată făptura ei părea că se scufundă în adâncimea acelei clipe de repaus, mărindu-i intensitatea dacă nu putea s-o lungească, absorbind-o cu nesaț, să-i țină până la ziuă. Ce citea ea în ochii mei, când ni se întâlneau privirile? Mă ura fiindcă în curând trebuia să mă servească? O, de ce n-o puteam face să înțeleagă că bucuros aș fi servit-o eu pe ea, dacă era cu putință!

În capul pistei de decolare, avionul a așteptat câteva minute. De ce nu ne dădea drumul? Se răzgândiseră în ultima clipă? Burnița și mai tare, și în afară de luminile de pe aeroport, noaptea rămânea nepătrunsă. Când am auzit șuierul motoarelor crescând într-o modulație ascendentă, un șuier cosmic, și m-am simțit împins în scaun, am știut că începea ultima pagină. Stewardesa s-a aplecat înainte; a ținut-o centura. În câteva clipe ne-au împresurat norii, care au început să ne zgâlțâie; luminile au dispărut, și odată cu ele mi s-a părut că dispăruse și amintirea pământului. Urma o devenire.

Îndată a început forfotă; mă uitam printre pleoape în oficiu, cum stewardesele pregăteau masa. Era și un bărbat printre ele, un om scund și gras, în vestă, ca un cârciumar pe care îl știusem în copilărie; mânca tot timpul, ciugulea din toate. M-aș fi bucurat să facă la fel și negresa mea, ar mai fi prins puțină vlagă; n-am văzut-o, servea în alt sector, erau vreo trei oficii în acea corabie cu cinci sute de locuri. Scaunul de lângă mine a rămas liber; n-am avut cum să mă folosesc de el, și un om alături nu m-ar fi incomodat fizic. Dar m-am bucurat să fiu singur, să nu-mi tulbure nimeni gândurile. Atunci am început să fac planul cărții, deși o avusesem tot timpul în minte, și o văzusem crescând odată cu mine.

Mâncarea mi-a adus-o cârciumarul în vestă. I-am cerut trei sticluțe de vin roșu; de ce s-o fi mirat, când toate la un loc făceau mai puțin decât jumătate de litru, iar alții beau aceeași cantitate de whisky? Voiam să ațipesc puțin, ar fi fost istovitor să rămân treaz toată noaptea. Am lăsat scaunul pe spate, am închis ochii…

Tot timpul de la Honolulu înainte mi-a părut rău și mi-a fost puțin teamă că zilele se scurtau în aceeași goană cu care zburam spre soare; treceam pe sub el, îl lăsam în urmă. Niciodată nu mă gândisem cum ar fi o noapte scurtată.

Când am deschis ochii după un ceas, toată lumea în jurul meu dormea dusă. Am simțit o pâlpâire albă în aer, venită de nu știu unde și până să mă dezmeticesc, ziua a erupt sub aripile avionului, apoi a năvălit pe ferestre.

Erupția nu-i pentru mine o noțiune abstractă; o știu din adolescență, de la sondele care, când răbufneau, umpleau cerul de păcură. Era ceva înfricoșător, venea din fundul pământului, într-un tremur și-un vuiet apocaliptic, dar oamenii, în loc să se sperie, se îmbătau și înnebuneau de bucurie.

Așa se întâmplă acum, doar în altă culoare, ziua erupea și nu din cer, ci parcă din fundul pământului; era începutul devenirii, lumea se năștea iarăși, într-o lumină atât de densă, că părea solidificată și avionul nu mai zbura, ci aluneca pe o șosea albă, o mare autostradă, îi simțeam consistența, dar nu dură, ci elastică și lină, dându-mi senzații sublime, o pârtie de zăpadă, străvezie, căci îndată, prin transparența ei s-a văzut și pământul, fugind repede în urmă. Șapte ore pierdute, date înainte pe ceasornic, fără să le fi trăit aievea, însemnau o dimineață câștigată, și ea mi se părea o apoteoză. Prin miracol, jos nu era toamnă, ci câmp verde, munți albaștri, lacuri albastre, o primăvară anticipată, sărită peste iarna care parcă se pierduse și ea, odată cu noaptea. Să fi fost mai jos, s-ar fi văzut pajiștile și livezile înflorite. Avionul a coborât lung asupra Europei, de unde au plecat oamenii să fundeze America, iar când roțile au atins pământul, am simțit că se închidea un ciclu și devenirea era împlinită.